

NATIONAL INSTITUTE FOR ECONOMIC RESEARCH

Conferința Internațională Științifico-Practică

**„CREȘTEREA ECONOMICĂ
ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII”,**

ediția a XV-a

International Scientific-Practical Conference

**"ECONOMIC GROWTH
IN THE CONDITIONS OF
GLOBALIZATION",**

edition XV

VOLUME II

Octombrie 15-16, 2021

Chișinău

33+316.42(082)=135.1=111=161.1
C 84

Culegerea de lucrări științifice a fost aprobată la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces verbal nr 7 din 12 noiembrie 2021.

*Culegerea Conferinței Internaționale Științifico-Practică „Creșterea Economică în condițiile globalizării”, este plasată în repozitoriul instituțional INCE
<http://dspace.ince.md/jspui/handle/123456789/2>*

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Creșterea economică în condițiile globalizării", conferință internațională științifico-practică (15 ; 2021 ; Chișinău). Conferința Internațională Științifico-Practică "Creșterea economică în condițiile globalizării" = International Scientific-Practical Conference "Economic growth in the conditions of globalization", Ediția a 15-a, Octombrie 15-16, 2021, Chișinău / scientific advisory committee: Stratan Alexandru (president) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2022 – . – ISBN 978-9975-3529-7-0.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Vol. 2. – 2022. – 426 p. : fig., tab. – Antetit.: Inst. Naț. de Cercet. Econ. – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte, rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-3529-9-4 (PDF).

33+316.42(082)=135.1=111=161.1

C 84

ISBN 978-9975-3529-7-0.

<https://doi.org/10.36004/nier.cecg.II.2021.15>

© Intitutul Național de Cercetări Economice, 2022

SCIENTIFIC ADVISORY COMMITTEE:

The President: STRATAN ALEXANDRU, Cor. Mem. of ASM, PhD, Professor, Director, NIER, Republic of Moldova

The Vice-President: GAGAUZ OLGA, PhD, Associate Professor, NIER, Republic of Moldova

Scientific committee: BELOSTECINIC GRIGORE, Academician, Prof., Rector, AESM, Moldova

SAVGA LARISA, PhD, Prof., Rector UCCM, Republic of Moldova

CHIVU LUMINITA, PhD, Prof., General Director INCE, Romania

DENISENCO MIHAIL, Dr., Institute of Demography, Higher School of Economics, Russia

VIEHE, KARL WILLIAM, B.A., M.A., J.D., M.L.T., Washington, D.C., UAS

ZAMAN GHEORGHE, C.M., PhD, Prof., Institute of National Economy, Romania

ALBU UCIAN-LIVIU, Academician, General Director, Institute of Economic Forecast, Romania

VASILE VALENTINA, PhD, Deputy Director, Institute of National Economy, Romania

IODAN MĂRIOARA, PhD, Deputy Director, Institute of Economic Forecast, Romania

VILAYAT VALIYEV, PhD, Director, Institute of Scientific researches in economic reforms, Azerbaijan

GRINGS MICHAEL, PhD, Prof., Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany

ILIAS NICOLAE, PhD, Prof., University of Petrosani, Romania

VASA LASZLO, PhD, MBA, associate professor, Szent Istvan University, Hungary

GURSKII VASILII, Dr., director, Institute of Economics, National Academy of Sciences, Belarus

KURILOR IRINA, Dr., „M.Ptuha” Institute of Demographics and Social Research, Ukraine

MARIN CONSTANTIN, PhD, Director, Center of Financial and Monetary Researches „Victor Slavescu”, Romania

DINGA EMIL, PhD, Prof., Center of Financial and Monetary Researches de „Victor Slavescu”, Romania

KOMOROWSKI PIOTR, PhD, Associate Professor, Department of Finance, Institute of Sociology Faculty of History and Social Sciences,

Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland

URSU ANA, PhD, Director, Institute of Research for Agricultural Economics and Rural Development, Romania

NIKOLOV DIMITRE, PhD, Prof., Director, Institute of Agricultural Economics, Bulgaria

TIRLEA MARIANA RODICA, PhD, Associate Professor, „Dimitrie Cantemir” Christian University Bucharest, Romania

ALEXANDRI CECILIA, PhD, CS I, Director, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania

GAVRILESCU CAMELIA, PhD, CS II, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania

COBZARI LUDMILA, PhD, Prof., Dean, AESM, Republic of Moldova

PARMACLI DMITRI, PhD, Prof., CSU, Republic of Moldova

MOVILEANU PAVEL, Dr. Hab., Profesor, UASM, Republic of Moldova

ULIAN GALINA, PhD, Prof., Dean, SUM, Republic of Moldova

GANEA VICTORIA, PhD, Prof., NIER, Republic of Moldova

PERCIUN RODICA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova

TIMUS ANGELA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova

BUCIUCEANU-VRABIE MARIANA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova

ORGANIZATION COMMITTEE:

The President: STRATAN ALEXANDRU, Cor. Mem. of ASM, PhD, Professor, Director NIER

The Vice-President: TIMUS ANGELA, PhD, Associate Prof., NIER

GAGAUZ OLGA, PhD, Associate Prof., Vice-Director NIER

POPA NICOLAE, Deputy Manager, NIER,

PERCIUN RODICA, PhD, Associate Prof.

BAJURA TUDOR, PhD, Prof.

IODACHI VICTORIA, PhD, Associate Prof.

COLESNICOVA TATIANA, PhD, Associate Prof.

NOVAC ALEXANDRA, PhD, Associate Prof.

BORDIAN ELENA, Director, TSRL

VINOGRADOVA NATALIA, PhD, Associate Prof.

IANIOGLO ALINA, PhD

POPA VIORICA, PhD

IATISIN TATIANA, scientific researcher

LUCASENCO EUGENIA, scientific researcher

CIOBANU MIHAIL, PhD Stud.

CRISMARU MARIANA, scientific researcher

BIRCA VALENTIN, EC

SANDULESCU ALEXANDRU, designer

BIRCA IULITA, Editor-in-Chief EC

Editorial Board: Editor-in-Chief: GRAPA CATALINA

Layout: GRAPA CATALINA

Designer, SANDULESCU ALEXANDRU

Indexer and bibliographic editing, JEL classification: Gorceag S., Catana A., Dalinitchi N., Chirilov O.

Sesiunea III

ECONOMIA CIRCULARĂ, DIGITALIZARE ȘI FINANȚE

Session III

CIRCULAR ECONOMY, DIGITIZATION AND FINANCE

<i>Ercan ÖZEN, assoc. prof., dr., University of Uşak, Turkey, N. Serap VURUR, assist. prof., dr., University of Afyon Kocatepe, Turkey</i>	10
Digital era digital risks: the case study of Turkish crypto currencies market	
<i>Maria OLEINIUC, dr. hab., conf. univ., USARB</i>	14
Interdependența managementului de mediu cu sistemul ISO 14000	
<i>Rodica PERCIUN, dr. hab., conf. cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice, Nelli AMARFII-RAILEAN, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți</i>	20
Avantajele implementării instrumentelor digitale în managementul producției întreprinderilor agricole	
<i>Cristina DOLGHI, doctor în economie, conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova</i>	29
Planificarea auditului performanței, impactul etapei date de audit asupra calității gestiunii resurselor financiare publice și a patrimoniului public. aspecte teoretice și abordări practice	
<i>Mariana Rodica TIRLEA, PhD, associate professor, „Dimitrie Cantemir” Christian University, Bucharest, Romania, Iulita BIRCA, PhD student, „Stefan cel Mare” University, Suceava, Romania</i>	37
Bank credit – source of co-financing for the „IULITA'S ROSE GARDEN Part I	
<i>Mircea UDRESCU, prof. univ., dr., Universitatea Artifex din București, Constantin CODERIE, prof. univ. dr., Universitatea Artifex din București</i>	43
Managementul globalizării – proces impredictibil	
<i>Tatiana MANOLE, doctor habilitat în economie, profesor universitar, UTM Rina ȚURCAN, doctor în economie, conferențiar universitar, UTM</i>	51
Evaluarea și riscul întreprinderii	
<i>Stela CIOBU, conf. univ., dr., Academia de Studii Economice din Moldova, Ion CARA, drd., Academia de Studii Economice din Moldova</i>	57
Evaluarea sistemului de control intern în cadrul băncilor din Republica Moldova	
<i>Otilia MANTA, Dr., Romanian Academy, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, Romania</i>	67
Green finance and digitalisation, current tools in the world's economies	
<i>Константин ТАУШАНЖИ, доктор экономических наук, профессор, Комратский государственный университет</i>	87
Аспект морали в экономике: глубинные причины экономических кризисов	
<i>Василий ЩЕРБАТЮК, доктор экономических наук, университетский конференциар, Молдавская экономическая академия</i>	92
Совершенствование информационного обеспечения управления субъектами цифровой экономики	
<i>Nicoleta MIHĂILĂ, PhD, Centre for Financial and Moneray Research "Victor Slăvescu"</i>	101
About labor taxation in European Union. Evolution and current challenges	

<i>Gabriela-Cornelia PICIU, PhD, senior researcher, Financial and Monetary Research Center „Victor Slăvescu”, Bucharest, Romania</i>	108
Comprehensive evaluation of digitalization in Romania	
<i>Cristina UNGUR, doctor în științe economice, Institutul Național de Cercetări Economice</i>	114
Financial solutions to promote green practices in the entrepreneurial field	
<i>Ivan LUCHIAN, dr., conf. univ., Institutul Internațional de Management IMI-NOVA, Angela FILIP, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova</i>	122
Problemele actuale ale gestiunii calității produselor bancare actual issues of banking product quality management	
<i>Camelia MILEA, dr., cercetător științific III, CCFM „Victor Slăvescu”</i>	129
Evoluția deficitului extern în România: tendințe, caracteristici	
<i>Таушанжи Константин, доктор экономики, профессор, Комратский государственный университет</i>	138
Методика оценки инвестиционных проектов: новая парадигма в микроэкономике	
<i>Corina GRIBINCEA, dr., cerc. științific coordonator, Institutul Național de Cercetări Economice</i>	142
Utilizarea durabilă a resurselor naturale și impactul asupra mediului	
<i>Alina Georgeta AILINĂ, 3rd degree researcher, Centre for Financial and Monetary Research „Victor Slăvescu”</i>	154
Digitalization for circular economy in EU27	
<i>Dumitru STRATAN, PhD., NIER</i>	160
Theories and focus on social entrepreneurship	
<i>Rodica PERCIUN, dr. hab., conf. univ., INCE, Victoria GANEA, dr. hab., prof. univ., USM, Rina ȚURCAN, dr., conf. univ., UTM, Iuliu ȚURCAN, dr., conf. univ., UTM</i>	165
Consumul durabil în condițiile dezvoltării sustenabile: viziuni și abordări	
<i>Florentin Gabriel NANU, drd., Universitatea din București, Facultatea de Drept</i>	173
Rentabilitatea la nivelul firmei comerciale	
<i>Валерий ГАГАУЗ, докторант, АСЕМ</i>	179
Цифровизация бизнес-процессов в коммерческих предприятиях малого и среднего бизнеса	

Sesiunea IV

**INEGALITĂȚI ȘI VULNERABILITĂȚI SOCIOECONOMICE ÎN
CONTEXTUL PROVOCĂRILOR ACTUALE**

Session IV

**SOCIO-ECONOMIC INEQUALITIES AND VULNERABILITIES IN THE
CONTEXT OF CURRENT CHALLENGES**

<i>Лариса ГУК, кандидат экономических наук, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины,</i>	
Краткосрочная и дистанционная занятость: гибкий выход из кризиса или институциональная ловушка	187
<i>Daniel ARPINTE, cercetător științific II, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, Câștigători și perdanți ai politicilor publice specifice pentru reducerea efectelor pandemiei în România. Impactul măsurilor asupra calității vieții grupurilor vulnerabile</i>	196
<i>Виктория БЛИЗНЮК, доктор экономических наук, старший научный сотрудник, ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», г. Киев, Украина,</i>	
Профессиональная подготовка в контексте улучшения качества трудовой жизни	204
<i>Eva SZABO, PhD. student, Doctoral School of Economic Sciences, University of Oradea</i>	
Mitigation of inequalities through economic education	210
<i>Галина КУНДЕЕВА, доктор экономических наук, профессор кафедры экономической теории, Национальный университет пищевых технологий, Украина,</i>	
Социально-экономическое неравенство: продовольственная бедность	218
<i>Олена БОРЗЕНКО, доктор экономических наук, профессор, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины</i>	
Зарождение и развитие виртуальных корпораций	228
<i>Татьяна ПЕРЕГУДОВА, кандидат экономических наук., старший научный сотрудник, доцент, Государственное учреждение «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», г. Киев Украина</i>	
Гендерное неравенство в оплате труда и пути его преодоления: мировые уроки для Украины	231
<i>Mihnea PREOTESI, dr., cercetător științific principal gr. II, ICCV, Academia Română</i>	
Mecanisme ale subdezvoltării localităților rurale și orașelor mici din România. Studiu de caz: Abrud, Județul Alba	238
<i>Ярина ЮРИК, кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины</i>	
Гендерная сегрегация на рынке труда Украины	249
<i>Luminița ANDONE, PhD. student, Doctoral School of Economic Sciences, University of Oradea</i>	
The efficiency of the use of human resources and the investment in human capital in pre-university education	262
<i>Elmira GOJAYEVA, associate professor of the Department of Economics, Azerbaijan State Economic University (UNEC), Baku, Azerbaijan,</i>	
<i>Shahla HUSEYNOVA, associate professor of the Department of Economics, Azerbaijan State Economic University (UNEC), Baku, Azerbaijan</i>	273
The role of science in accelerating innovative processes in the country	
<i>Mihai PATRAȘ, prof. univ., dr., Universitatea de Stat din Moldova</i>	
Cum trebuie făcută indexarea/majorarea pensiilor	276

<i>Maria Livia ȘTEFĂNESCU, dr., Quality of Life Research Institute (ICCV), Romanian Academy, Bucharest, Romania</i>	
Perceptions of the medical and economic restrictions imposed by the government in the case of the COVID-19 pandemic in Romania at the end of 2020	279
<i>Anatolie BABIN, cercetător instituțional, MBA, ASEM,</i> <i>Sergiu TUTUNARU, conf., dr., ASEM,</i> <i>Ion COVALENCO, cercetător, ASEM</i>	
Акселерация цифровых инноваций в рамках концепции Smart Village в Республике Молдова	285
<i>Florin RĂDUȚ, doctorand, Școala de Studii Doctorale în Științe Sociale și Umaniste, Universitatea din Craiova,</i> <i>Gianina CHIRUGU, Doctorand, Școala de Studii Doctorale în Științe Sociale și Umaniste, Universitatea din Craiova</i>	
Implicațiile și riscurile utilizării rețelelor de socializare	292
<i>Alic BÎRCĂ, prof. univ., dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei</i>	
Evaluarea comportamentului pieței muncii din Republica Moldova în perioada crizei pandemice COVID-19	300
<i>Mircea SĂRĂCUȚ, autor ing., doctorand, Universitatea din Petroșani</i>	
Construirea de sinergii între siguranța și sănătatea în muncă și productivitate	308
<i>Mircea SĂRĂCUȚ, autor ing., doctorand, Universitatea din Petroșani</i>	
Costurile socio-economice ale accidentelor de muncă și bolilor profesionale	318
<i>Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător, cercetător științific coordonator, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova,</i> <i>Ecaterina HEGHEA, doctorandă, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i>	
Inegalitatea nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale din Republica Moldova și măsurile de reducere a acesteia	324
<i>Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător, cercetător științific coordonator, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova,</i> <i>Ecaterina HEGHEA, doctorandă, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i>	
Măsurarea inegalității: metodologia calculului și evaluarea principalilor indicatori ai inegalității veniturilor populației Republicii Moldova	332
<i>Tatiana COLESNICOVA, PhD., assoc. prof., NIER</i>	
School enrollment and attendance of Moldovan children: analysis and perspectives	340
<i>Tatiana GUTIUM, dr. în economie, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i>	
Analiza comparativă a calității vieții și a nivelului de confort al populației	347
<i>Valeriu DOGA, PhD. habilitation, professor, NIER,</i> <i>Vlada COLESNICOVA, student, professor's assistant, ASEM</i>	
The influence of information technologies on improving people's quality of life: global experience	353
<i>Mircea GUTIUM, cercetător științific, INCE</i>	
Customs interaction with business structures	361
<i>Mihail CIOBANU, drd., cerc. șt., INCE, Republica Moldova,</i> <i>Silvia SAVCENCO, cerc. șt., INCE, Republica Moldova</i>	
Socioeconomic situation of children in the Republic of Moldova: recent evolution and trends	368
<i>Farid Elnur oglu. ALIYEV, Baku Business University, Department of Master's and Doctoral, Specialty in taxation and taxation, II year master's degree</i>	
Characteristics of formation of budget revenues in the released areas	376

<i>Maqsd Musa ALIYEV, master student, Baku Business University, Azerbaijan</i> Mechanisms used to ensure financial stability	378
<i>Ruslan ALIYEV, master student, Baku Business University, Azerbaijan</i> Credit operations of banks	380
<i>Aydan HESENLİ, student, National Aviation Academy, Faculty: Economics and Law, Speciality: Economy, Group: 2310r, Closed joint stock company Azerbaijan Airlines</i> Methodological aspects of poverty research	382
<i>Наргиля Руслан кызы АЛИЕВА, студентка первого курса магистратуры, Азербайджанской Национальной Академии Авиации</i> Актуальные проблемы финансовой отчетности	387
<i>Фидан НАХМАДОВА, Студентка Азербайджанского Государственного Экономического Университета, Группа: 433</i> Электронная коммерция как главный фактор развития в период пандемии	390
<i>Назрин АЛИЕВА, Группа: 433, Студентка Азербайджанского Государственного Экономического Университета (UNEC), Решад АЛИЕВ, Группа: 433, Студент Азербайджанского Государственного Экономического Университета (UNEC)</i> Экологические и экономические проблемы современного мира	397
<i>Юсиф БАЙРАМОВ, Магистрант, Азербайджанский Государственный Экономический Университет</i> Роль иностранных инвестиций в развитии социально-экономической инфраструктуры освобожденных территорий Азербайджана	403
<i>Джахангир Теймур оглы АСКЕРОВ, Студент 2-го курса, Азербайджанский Государственный Экономический Университет</i> Об информационном факторе и влиянии электронной торговли на экономический рост национальной экономики Азербайджана	408
<i>Зулейха ГАМЗАБЕКОВА, Студентка II курса факультета «Экономика», Азербайджанский Государственный Экономический Университет, кафедра Экономики (русский язык)</i> Постпандемический период в развитии экономики Азербайджана	413
<i>Сабина Бахтияр кызы ГУЛИЕВА, студентка II курса, Группа 971, Специальность – Маркетинг, Азербайджанский Государственный Экономический Университет «UNEC», Русская Экономическая Школа</i> Маркетинговая стратегия национальной авикампании	416
<i>Эльназ Али ГУЛИЕВА, Магистр, II курс, Группа: 202R, Специальность: «Управление природными ресурсами в условиях устойчивого развития», Академия Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики</i> Роль национальной инновационной системы в процессе обеспечения устойчивого развития экономики	420
<i>Hasan HASANZADE, Baku, Business University</i> Corporate governance standards in banks	424

Sesiunea III

ECONOMIA CIRCULARĂ, DIGITALIZARE ȘI FINANȚE

Session III

CIRCULAR ECONOMY, DIGITIZATION AND FINANCE

DIGITAL ERA DIGITAL RISKS: THE CASE STUDY OF TURKISH CRYPTO CURRENCIES MARKET

*Ercan ÖZEN¹, assoc. prof., dr.
University of Uşak, Turkey
N.Serap VURUR², assist. prof., dr.
University of Afyon Kocatepe, Turkey*

Digitalization, which has accelerated in the 21. century, has brought financial markets to meet new risks. Unlike traditional risks, there are new risks such as cyber security, privacy risk, data protection, new financial institution risks, technological infrastructure risks. Developments in communication technologies and decrease in trust in financial institutions after the 2008 crisis have led to crypto assets combined with blockchain technology that is not connected to governments. Cryptocurrencies are protected by highly powerful encryption technologies. But, these currencies platforms are pose some risks. There are two types of risks in digital platforms. The first risk is that these markets are not yet subject to adequate legal regulations, and the second is cyber attacks. The purpose of this study is to make the extent of the risks that may occur in these digital markets more obvious by Case Study. To explain digital risks, the Thodex cryptocurrency exchange scandal that broke out in Turkey in 2021 has been analyzed. Thodex was Turkey's first global crypto exchange. When the Thodex closed in April 2021, it had 391,000 users. Investors firstly began to complain that their trading orders did not occur on time and that the provisions of the sales did not transfer in their accounts. Thodex first announced that it had closed operations for 3 to 5 days for maintenance purposes against cyber attacks. In the following days, investors were unable to access their accounts, and it became clear that the owner of the firm fled abroad, taking with him corresponds to about \$ 2 billion owned by the investors. This scandal reveals the need for legal regulation on cryptocurrency exchanges.

***Keywords:** Digital Risks, Crypto Currency, Blockchain, Thodex, Digital Finance, Digital Era*

I. Introduction

The rapid development in the information sector since the 1990s has made business relations in the world markets more accessible at any time and anywhere, thanks to mobile technologies. The developments in the field of information technologies have shown their effect more rapidly, especially in the financial sector. Access to financial information and services in the finance sector has accelerated with technological developments. Access to financial information and services in the finance sector has accelerated with technological developments.

Digital finance is defined differently in terms of both academics and practitioners. Digital finance; it is defined as financial services offered through mobile phones, personal computers, internet, mobile banking, e-wallets, mobile wallets, credit and debit cards (Durai and Stella, 2019). And it is defined as financial services accessed and sent through digital financial services, mobile devices and digital channels. Digital financial products enable access to financial services without engaging directly with financial service providers. Digital finance now includes financial technologies (fin-tech) that make it possible to reach various investment instruments such as gold, stocks, commodities, and derivatives digitally, apart from mobile banking products. Cryptocurrencies are also thought will be happen at the center of financial technologies in the future. However, it is debated whether cryptocurrencies are a commodity or a currency. Financial technology companies are considered to be digital marketplaces, although arguably. However, the rapidly developing and growing fintech market, unlike organized markets, is not subject to any specific regulation and supervision.

In traditional trade, the trade between the buyers and the sellers was based on the element of trust. The global crisis experienced in 2008 caused the confidence in existing financial institutions and authorities to be shaken, and unique changes occurred after the crisis. In the post-crisis finance field, new technologies such as mobile and internet of things, especially artificial intelligence, blockchain and cloud technologies, are seen. One of the most discussed topics has been cryptocurrencies. Although cryptocurrencies are discussed, there has been a rapid development and exchanges and futures markets where they are traded

¹© Ercan ÖZEN, ercan.ozen@usak.edu.tr, +90 532 5495342

²© N.Serap VURUR, serap.vurur@aku.edu.tr

have emerged. However, the fact that cryptocurrencies, whose stock market is formed with financial technologies, do not have the trust and order provided by traditional financial institutions has brought some risks. Therefore, it is necessary to examine the risks faced by investors. In the study, the risks related to financial technologies will be examined and the risks faced by the investors of a crypto exchange in Turkey will be explained through a case study.

II. Digital Finance and Risks

It is seen that two main streams stand out in the development of financial technology. The first stream is the commodification of technology, machine learning and artificial intelligence. The second is the rapid increase in the number of e-commerce and technology companies entering existing financial markets. Rapid changes in financial markets; new areas in need of regulation have emerged such as cyber security, privacy risk, data protection and storage, new financial institution risk, technological infrastructure, and measures to be taken for competition.

These risks are fundamental considerations for financial regulation. Financial regulation requirement can be examined in 4 main categories: financial stability, financial integrity, customer security and financial market functions.

(i) Financial stability is considered as ensuring the proper functioning of the financial system and avoiding crises.

(ii) Regulation in the field of financial integrity focuses, for example, on the prevention of criminal activities and the use of financial markets in the context of money laundering, terrorist financing, international criminal organizations and even state-organized attacks.

(iii) Customer protection is the regulation of systems to prevent abuse of consumers.

(iv) Financial efficiency and development focuses on how to support and enhance the positive functioning and role of the financial system. However, the focus of concerns has been financial stability since the 2008 crisis.

Prior to 2008, the focus for promoting financial stability and preventing crises has been to identify major forms of risk and establish appropriate regulatory and supervisory frameworks to address them. Basel regulations are regulations for financial stability and reliability of financial institutions. Basel II regulations include regulations on counterparty risk, market risk, payment risk and operational risk. Risks related to technology and data subjects are included in operational risks. The developments in the digital field have made the regulations insufficient to evaluate the risks encountered.

The digital financial transformation has led to the development of new risk sources and new regulatory technology concepts. In traditional arrangements, technological risks are included in operational risks. Today, however, technological risks must be classified as a separate risk class. Technological risks can arise in the links between individuals and institutions and between institutions. Today, technological risks have the potential to directly affect financial stability and confidence.

Digital finance is a phenomenon of globalization in the finance sector facilitated by technological developments. This situation led to the emergence of an integrated financial system independent of national borders and economies, not the public welfare achieved by the increase of economic growth by financial development. This situation increases the possible sources of financial instability in macroeconomic terms (Mörttinen et al, 2005). As a result of digital financial transformation, cybersecurity has become the most important source of systemic risk for the financial system. Cybersecurity has become one of the leading interests of governments, financial and technology firms as well as financial regulators around the world. It can be said that cyber security is now the most important source of systemic risk and at the same time one of the most important problems of national security. The economic impact of cybercrime has increased fivefold in the last six years. Cybersecurity risk is therefore seen as an entirely new form of risk, as well as a new source of traditional risk. E.g; The hacking of a Russian bank, which resulted in transactions of \$400 million, changed the USD/Ruble exchange rate by 15% (Boaer and Vazquez, 2017). While the weight of international risks is significant, addressing them at the cross-border level is particularly difficult because of not only financial stability issues but also national security issues.

While financial institutions have long focused on the risk of fraud and theft of all kinds, digitalization and globalization increase the potential for even simple fraud and theft to occur on a much larger scale. The move to FinTech increases certain cybersecurity threats specific to the financial system and subsequently to financial stability.

Cyber-attacks can be used from vulnerabilities, for example to disrupt payment systems, corrupt data in banks or Central Securities Depots, or disrupt the infrastructure on which banks are located. While these

are low-risk events, if left unchecked, their occurrence will have high-impact consequences that can snowball into financial instability.

New digital finance products come with risks. For example, 7,000 bitcoins worth \$500 million were stolen from Japanese Coincheck, one of the world's largest cryptocurrency exchanges, using phishing and viruses to obtain user data. As a result, the value of bitcoin fell by about 3 percent. (www.bloomberght.com).

In addition to cybersecurity, the increasingly central role of data in the financial industry highlights a second key area of concern: data protection. The United States, China, and the European Union are pioneers in data protection regulations. Data protection regulations made; data manipulation risk, systemic integration risk and intervention risk. In order to avoid misinterpreting data risks by setting rules, the need for regulations to increase the accountability of data manipulators is foreseen.

Widespread use of virtual currencies and the strengthening of links with other parts of the financial industry may increase financial risk over time. There are different events around the world regarding the risks that may be encountered in the global crypto currency exchanges. One of the examples that took place is the international Thodeks crypto exchange event in Turkey.

III. Case Study: Thodex Exchange

There were 40 cryptocurrency exchanges in total in Turkey and the total transaction volume of them was 28 billion Turkish liras in December 2020 (www.bloomberght.com). Although the net foreign trading volume of Turkish investors is not known, they are traded in both domestic and foreign exchanges. Thodex company is a company that stands out with its trading volume among these 40 crypto money exchanges.

Founded under the name Koineks in 2017, the market was Turkey's fourth cryptocurrency exchange when it was founded. Turkey's first Bitcoin ATM was also established by this company. In 2020, the company became the first coin exchange from Turkey to open to the global market.

Founded under the name of Koineks, the company restructured with the globalization process and changed its name to Thodex in March 2020. Thodex, which started to serve in Turkey, offered its members the opportunity to trade with 5 different cryptocurrencies when it was founded in 2019, the company increased the number of cryptocurrencies it offers to 18. In 2020, Thodex obtained a license from FinCen MSB in the USA. With the license, Thodex has become Turkey's first global licensed coin exchange. It has started to serve in more than 120 countries after globalization. As of November 2020, Thodex reached a total transaction volume of 25 billion Turkish lira (approximately 3 billion USD) with an average of 177 transactions per month per user. According to Coinmarketcap, the platform where all cryptocurrencies and cryptocurrency exchanges in the world are evaluated, the company ranked 53rd globally and 2nd in Turkey with a daily trading volume of 698 million Turkish liras (Approximately 100 million USD) as of January 2020 (www.coinmarket.com).

The company has attracted attention by making different campaigns since the beginning of 2021. For example, it promised high-value gifts to its users who transacted over a certain amount. Thodex's most striking campaign was held on 15 March-15 April. The exchange announced that it will distribute 2 million units of Dogecoins with a value of 0.0068 USD. The company has announced that it will give 150 Dogecoins to each new user. Dogecoin's campaign is a remarkable choice. April 20 'Dogeday' has been declared for the crypto money popularized by Tesla's CEO Elon Musk. For this reason, there was an expectation that the value of crypto money would increase months ago. Due to the expectations, Dogecoin trading volume has also increased. Dogecoin accounted for 307 million dollars, or 52.6 percent, of the total volume of the exchange(www.coinmarket.com). After this campaign, as of April 19, the market transactions started to be disrupted. Customer complaints have intensified that the amounts of the sales transactions made by the investors are not transferred to their accounts, or that the coins that should be in their digital wallets are no longer available and that they cannot reach their wallets. The company has stated that it is under a cyber attack, that the attacks continue, that some customer accounts cannot be accessed for this reason, and that all kinds of losses that investors may suffer will be covered. After an increasing number of customer complaints, the market made a temporary maintenance announcement. As of April 20, the market was completely closed to trading. In the following period, an investigation was launched upon complaints, and all accounts and assets of the company were frozen by the financial crimes unit. On the same day, it was revealed that the owner of the company had fled abroad.

The event actually sets an example for all risks in digital financial markets. If the company was indeed subjected to a cyber attack, it could not ensure data security. At the same time, financial institution risk can be

mentioned. In this case, it can be thought that the Dogecoin campaign to get ahead of the crypto exchanges caused a competitive risk for the company. There is no regulation regarding the establishment and operation of crypto currency exchanges in Turkey yet. If this situation continues, it will be inevitable for investors to suffer.

Conclusion

Recently, some actors serving in financial markets have accepted cryptocurrencies and with the emergence of exchanges where these currencies are traded, the need to warn users about exchanges that do not have this legal status has emerged. Consumer protection, operational risk and legal risk issues are important in terms of financial stability against the risks arising from the nature of the system and that may be created by exchanges regarding cryptocurrencies. The current lack of adequate regulation in the markets exposes investors to the risk of being manipulated and losing their earnings. The arrangements to be made will create confidence in the financial markets. After the Thodex incident, studies on the regulation of cryptocurrency exchanges in Turkey started, and it is planned to enter into force by the end of 2021. With the regulation to be made, it is planned that crypto asset companies will operate under the supervision of the Capital Markets Board, minimum capital requirement will be introduced to companies, license and minimum capital requirement will be introduced.

Crypto exchanges have spread rapidly since the emergence of the virtual currency. On the one hand, it is seen that some central banks in the world are trying to issue their own virtual currencies, on the other hand, some countries such as China prefer to ban virtual currencies and exchanges. Making the necessary legal arrangements in this area instead of prohibiting it will be more beneficial for the protection of investors.

References:

1. Durai T., and Stella G.(2019). Digital finance and its impact on financial inclusion. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 6(1), 122-127.
2. Mörntinen, L., Poloni P., Sandras P., & Vesala J. (2005). *Analysing Banking Sector Conditions: How to Use Macroprudential Indicators*, ECB Occasional Paper no. 26, April 2005.
3. Martin Boer and Jaime Vazquez, 'Cyber Security & Financial Stability: How Cyber-Attacks Could Materially Impact the Global Financial System' (2017) Institute of International Finance.
4. <https://businessht.bloomberght.com/teknoloji/haber/1816143-son-donemin-en-buyuk-kripto-para-hirsizligi-ile-ilgili-bilmeniz-gereken-6-sey> (Accessed on 30.05.2021)
5. "Top Cryptocurrency Spot Exchanges". coinmarketcap.com. CoinMarketCap. (Accessed on 30.05.2021)

INTERDEPENDENȚA MANAGEMENTULUI DE MEDIU CU SISTEMUL ISO 14000

*Maria OLEINIUC¹, dr. hab., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Producția industrială modernă se caracterizează printr-un nivel ridicat de impact asupra mediului, a cărui evaluare urmărește relația dintre producție și mediu factori. Rezolvarea contradicției dintre creșterea problemelor de mediu și amploarea utilizării naturii este posibilă prin reorientarea producției publice pe calea ecologică a dezvoltării. Scopul studiului este de a determina esența sistemului de management de mediu al unei întreprinderi industriale, arhitectura, și deosebirile dintre standardele managementului de mediu. Metode de cercetare: analiza și sinteza, inducția și deducția, istoricul și logicul, metoda tabelară și grafică Rezultate: În condițiile actuale de resurse limitate și cerințe sporite din partea populației, este extrem de important ca întreprinderile industriale să implementeze un sistem de management de mediu pentru viabilitatea pe termen lung a afacerii, care este un instrument puternic pentru îmbunătățirea activităților în cadrul standardelor de mediu și le permite să obțină o serie de avantaje economice, inclusiv un nivel crescut de utilizarea standardelor din seria ISO sau EMAS.

Cuvinte-cheie: sistem de management de mediu, ISO 14000, EMAS, EMS

Modern industrial production is characterized by a high level of environmental impact, the assessment of which follows the relationship between production and environmental factors. Solving the contradiction between the growth of environmental problems and the scale of the use of nature is possible by reorienting public production on the ecological path of development. The goal of the study is to determine the essence of the Environmental Management System of an industrial enterprise, the architecture, and the differences between the standards of Environmental Management. Research methods: analysis and synthesis, induction and deduction, history and logic, tabular and graphical method The resulting, under current conditions, limited resources, and the increased requirements on the part of the population, it is extremely important for manufacturing companies to implement an environmental management system to ensure long-term sustainability of the business, which is a powerful tool for the improvement of the activities in the framework of the standards, the environment, and it allows you to achieve a range of economic benefits, including increased by the use of the standards of the series ISO or EMAS.

Keywords: Environmental Management System, ISO 14000, EMAS, EMS

JEL: Q 56, Q57

Introducere

Înrăutățirea situației ecologice sub influența întreprinderilor din sectorul industrial este o problemă globală importantă a timpului nostru. Soluționarea problemei date este recunoscută la nivel mondial prin modul de implementare a sistemelor de management de mediu (EMS) la întreprinderi în baza standardelor de mediu dezvoltate. EMS ajută la asigurarea unui echilibru între menținerea profitabilității și reducerea impactului negativ asupra mediului. Astăzi, multe organizații au certificate internaționale pentru standardele de mediu. Acestea includ în principal standardele din seria ISO 14000 și sistemul EMAS (Sistemul comunitar de management de mediu și audit).

Gradul de studiere

Rolul important al sistemelor de management, inclusiv managementul de mediu, este bine studiat în literatura de specialitate. În special, sistemele de management de mediu ale întreprinderilor bazate pe standarde

ISO 14000 și certificarea lor au fost analizate de către B. S. Pucevich, V. N. Fokin, E. I. Kislova, K. S. Dmitrieva, E. M. Zagrebin, N. V. Selivanova, M. E. Ilyina, și altele.

Sistemul de management de mediu al întreprinderilor industriale a fost studiat în lucrările T. V. Ostrovkova, E. A. Zik, T. V. Sokornova, N. Pakhomova, K. Richter, P. A. Makeenko, A. A. Nikolsky, K. M. Rakhlin, E. B. Strukova, etc. În același timp, probleme legate de definirea esenței EMS, alegerea de arhitectură, standarde de implementare și evaluarea eficienței rămân încă controversate și de a atrage atenția unui număr impunător de cercetători.

¹ © Maria OLEINIUC, mariadodu@yandex.ru

Mulți cercetători compară sistemul de management al calității cu sistemul de management de mediu, deoarece standardele ISO 14000 și ISO 9000 au caracteristici comune: ambele se bazează pe conceptul de dezvoltare durabilă și vizează managementul calității totale. Structura standardelor și modelele de constituire a sistemelor de management au o mare asemănare, iar această circumstanță permite întreprinderilor să asigure integrarea lor. Cu toate acestea, aceste sisteme nu pot fi identice, deoarece au diferențe esențiale: în sistemul de management al calității, consumatorul este definit ca o întreprindere sau o persoană care primește produse, în EMS, este întreaga societate în ansamblu.

Potrivit lui V. Kuprianov, sistemul de management de mediu este „o abordare de a lua în considerare prioritățile de protecție a mediului în planificare și implementare a activităților organizației, fiind parte integrantă din sistem modern de management” [5, p.4-5]. Autorul observă, de asemenea, că aplicarea sistemului de management de mediu este larg răspândită de către „organizațiile de producție, servicii, organele administrației publice și instituțiile de învățământ” [5, p. 4-5].

Cercetători precum Yu. P. Zubkov și V. A. Novikov definesc EMS ca „parte a structurii generale de management a unei întreprinderi care este responsabilă pentru impactul direct și pe termen lung al activităților, produselor și proceselor sale asupra mediului”. În lucrările sale, autorii au stabilit că rolul EMS este de a asigura ordinea și coerența în metodologia organizațională prin alocarea resurselor, responsabilităților și efectuarea unei evaluări continue a activităților întreprinderii, a proceselor și tehnologiilor acestora [12, p.41].

L.B. Zalessky interpretează EMS ca „parte a sistemului de management al întreprinderii, al cărui scop este de a rezolva sarcinile de menținere a competitivității sale, determinate de aspectele de mediu. Autorul de asemenea, dezvoltă elementele acestui sistem, cum ar fi structura organizațională, planificarea, distribuirea responsabilității, metodele practice, procedurile, procesele și resursele necesare dezvoltării, implementarea, analiza și dezvoltarea politicii de mediu [11].

N. V. Pakhomova, A. Enders și K. Richter interpretează SEM ca un sistem de management pentru activitățile care afectează mediul indirect sau direct [6]. Cu toate acestea, acest concept nu reflectă pe deplin categoria studiată. G. S. Feraru oferă o definiție mai completă și observă că SEM este o „inițiativă și o activitate eficientă a entităților economice. În definiția sa, autorul se concentrează pe două principii principale ale EMS: eco-eficiență și eco-justiție [4]

Analiza abordărilor definiției a arătat că categoria „Sistem de management de mediu” este suficient studiată în literatură, dar nu există o interpretare unică a esenței sale. Pe baza analizei, putem formula propria definiție a acestui concept: **„sistemul de management de mediu este un instrument eficient pentru gestionarea activităților unei întreprinderi industriale, care permite atingerea obiectivelor sale de mediu și includerea unui set de elemente care se află într-o anumită relație între ele, și anume: structura organizațională, planificarea, diseminarea responsabilităților, metode practice, proceduri, procese și resurse necesare pentru formarea, implementarea, analiza și dezvoltarea politicii de mediu”**

1. Compararea Sistemelor de management de mediu.

La sfârșitul secolului trecut, necesitatea introducerii regulilor Generale pentru crearea și funcționarea sistemelor de management de mediu la întreprinderi a devenit evidentă. Până în prezent, un șir de serii de standarde în domeniul managementului de mediu care reglementează acest proces. În 1992, Marea Britanie a adoptat primul standard mondial în domeniul managementului de mediu BS 7750, dezvoltat de Institutul Britanic de standardizare [5, p.7]. S-a presupus că implementarea sistemelor de management de mediu vor încuraja compania să își îmbunătățească în mod voluntar activitățile de mediu. Acest standard nu prevede cerințe specifice pentru activitățile de protecție a mediului ale întreprinderii, dar conține recomandări pentru crearea unui sistem eficient de management de mediu [9].

Prin urmare, standardul BS 7750 are un impact pozitiv indirect asupra stării mediului. Documentul principal al seriei ISO 14000 este standardul ISO 14001: 1996 (revizuit în 2004), „sisteme de Management de mediu-cerințe și orientări de aplicare”. Acesta este un standard internațional general acceptat, care definește mecanismul de implementare a unui sistem eficient de management de mediu (EMS). Acesta a fost elaborat de grupul de lucru al Comitetului Tehnic 207 al Organizației Internaționale pentru Standardizare (ISO) și adoptat ca unul național în multe țări ale lumii.

Atât EMAS (Sistemul comunitar de management de mediu și audit), cât și standardul ISO 14001 au obiectivul comun de a asigura buna gestionare a mediului. Cu toate acestea, de prea multe ori sunt priviți drept concurenți. Comisia Europeană a recunoscut că standardul ISO 14001 poate reprezenta o etapă pentru

participarea la EMAS. În fapt, cerințele sistemului de management de mediu EN ISO 14001:2004 reprezintă o parte integrantă a EMAS III [3].

Sistemul comunitar de management de mediu și audit (EMAS) este sistemul voluntar al UE destinat întreprinderilor și altor organizații care se angajează să își evalueze, gestioneze și să își îmbunătățească performanța de mediu. Confruntate cu așteptările tot mai mari ale consumatorilor și piețelor, organizațiile au de câștigat de pe urma reducerii impactului asupra mediului al activităților acestora. Privită în trecut ca un cost extern, excelența în performanța de mediu devine tot mai mult un avantaj în afaceri. Pe măsură ce aspectele de mediu devin tot mai complexe și mai numeroase, este necesară gestionarea lor în moduri noi. EMAS oferă o abordare sistematică. EMAS III, cea mai recentă revizuire a Regulamentului EMAS, intrată în vigoare la 11 ianuarie 2010, introduce o serie de elemente noi care îmbunătățesc aplicabilitatea și credibilitatea sistemului și îi consolidează vizibilitatea și raza de acțiune. EMAS este cel mai credibil și robust sistem de management de mediu de pe piață, care aduce câteva elemente suplimentare față de cerințele standardului internațional pentru sistemele de management de mediu EN ISO 14001:2004 (Denumit în continuare: ISO 14001). Calitatea superioară a EMAS rezidă în:

- 1) cerințe mai stricte privind măsurarea și evaluarea performanței de mediu în raport cu obiectivele și țintele, precum și îmbunătățirea continuă a acestei performanțe de mediu;
- 2) respectarea legislației în materie de mediu, asigurată prin supravegherea autorităților guvernamentale;
- 3) implicarea puternică a angajaților;
- 4) indicatori principali de mediu, care generează o comparabilitate multianuală în cadrul organizațiilor și între acestea;
- 5) furnizarea de informații publicului larg prin intermediul declarației de mediu validate;
- 6) înregistrarea de către o autoritate publică în urma verificării efectuate de un verificator de mediu acreditat/autorizat.

EMAS este conceput astfel încât să ofere asistență organizațiilor pentru a-și îmbunătăți performanța de mediu, ameliorându-și totodată competitivitatea, de exemplu printr-o utilizare mai eficientă a resurselor. Înregistrarea în cadrul EMAS permite organizațiilor să demonstreze părților interesate, precum clienții, organismele de reglementare și cetățenii, că evaluează, gestionează și reduc impactul asupra mediului al activităților întreprinse. Logo-ul EMAS poate fi utilizat ca un instrument de marketing sau vânzare pentru a promova performanța excelentă de mediu a organizației.

În urma studierii principalelor sisteme și standarde ce țin de managementul de mediu, și anume ISO 14001 și EMAS III, primim următorul tablou (Tabelul 1).

Tabelul 1 Analiza comparativă dintre EMAS III și Standardul ISO 14001

Denumirea Sistemului de Standardizare	Standardul ISO 14001:2007	Sistema EMAS III
Implementarea sistemelor	Implementare benevolă	
Internaționalizarea sistemului de standardizare	Standard internațional	Sistemul este aplicabil numai pentru țările UE
Întreprinderile care implementează aceste sisteme de standardizare	1. Adoptarea politicii de mediu; 2. Evaluarea situației de mediu existente la întreprindere; 3. Implementarea unui sistem de management de mediu; 4. Efectuarea auditului de mediu.	1. Elaborarea politicii de mediu; 2. Planificare; 3. Implementare și funcționare; 4. Efectuarea controlului și acțiuni corective; 5. Analiza din partea managementului strategic al întreprinderii.
Periodicitatea certificării	O dată la trei ani	Re-certificarea nu este necesară
Frecvența auditului	O dată la 6, 9, 12 luni	O dată la 2 sau 3 ani
Publicarea documentelor ecologice	Politica ecologică a întreprinderii	Raportarea ecologică completă a privind activitatea de mediu a întreprinderii

Sursa: [5,7,9]

Implementarea standardului ISO 14001 și a sistemului EMAS dispun de un caracter recomandabil. Conceptul cheie al sistemelor de standardizare este managementul de mediu al unei întreprinderi. Managementul de mediu este un set de măsuri pentru planificarea, gestionarea și controlul activităților unei întreprinderi în domeniul protecției naturii, care sunt efectuate cu scopul de a obține o îmbunătățire consecventă a caracteristicilor de mediu ale activităților de producție, în conformitate cu o politică de mediu dezvoltată independent.

Întreprinderile certificate conform standardelor ISO și EMAS, și care la rândul lor au implementat un sistem de management de mediu au o varietate de avantaje și beneficii legate de producția de bunuri și servicii, precum și de activitățile sale pe piețele internaționale de mărfuri și financiare fără a afecta mediul.

O întreprindere industrială care a implementat un sistem de management de mediu pentru oricare dintre sistemele de mai sus primește beneficii economice și obține avantaje competitive importante.

Printre avantajele implementării SMM la întreprindere, pot fi distinse următoarele

1. reducerea amenzilor pentru exces de impact asupra mediului, de reducere a riscului de încălcare a legislației de mediu;

2. creșterea nivelului de securitate economică a întreprinderii datorită stabilirii a ratei dobânzii mai mici la finanțarea organizațiilor financiare ale întreprinderilor care au implementat EMS, ratele de asigurare mai mici, etc., care, toate celelalte lucruri fiind egale, are un efect pozitiv asupra nivelului de rezultatele financiare

3. a întreprinderii, inclusiv profitul net, care este unul dintre criteriile principale pentru securitatea economică;

4. îmbunătățirea imaginii companiei în rândul părților interesate, care are un efect pozitiv asupra volumului de vânzări a produselor sale, posibilitatea de a atrage fonduri împrumutate și investiții;

5. reducerea costurilor de producție din cauza la o utilizare mai rațională a resurselor, de a le memora, reducerea sau chiar eliminarea poluării, deșeurii și, ca urmare, creșterea competitivității întreprinderii; posibilitatea ca întreprinderea să intre pe piețele externe, deoarece multe țări străine necesită certificarea EMS pentru produsele importate etc

Este recomandabil să se ia în considerare în detaliu standardele seriei ISO 14000 ca fiind cele mai utilizate și care conțin principalele cerințe pentru sistemul de management de mediu, conform căruia

este în curs de certificare. Subiectul principal al ISO 14000 este sistemul de management de mediu.

Sistemul ISO de standarde 14000 acoperă mai multe domenii, prezentate în Figura 1.

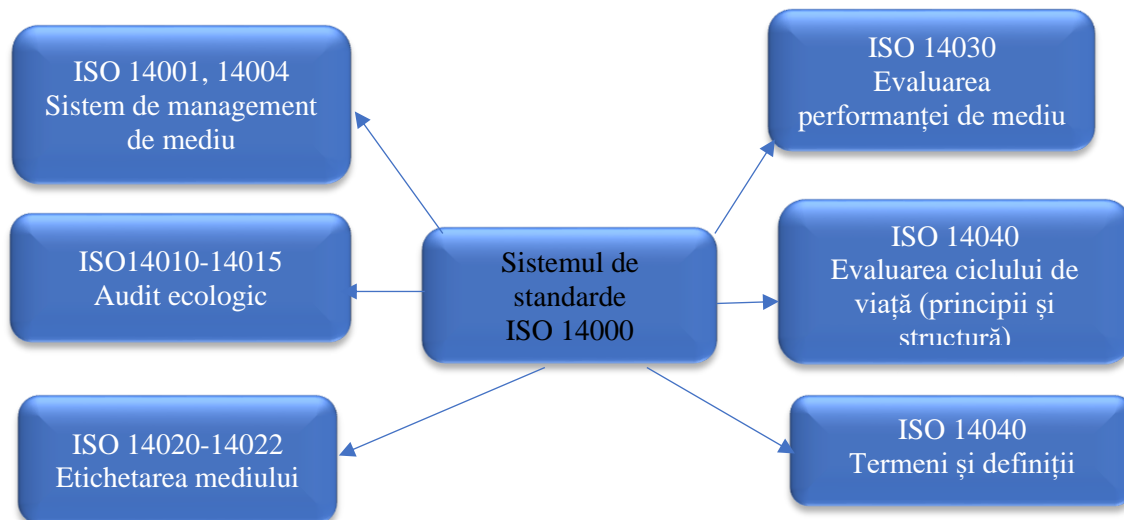

Figura 1. Sistemul de standarde ISO 14000

Sursa: [5, c. 28]

ISO 14000 și EMAS pot fi aplicate de întreprinderile din orice industrie, deși, inițial, EMAS erau destinate numai întreprinderilor din sectorul industrial. Standardul ISO 14001 este internațional, în timp ce sistemul EMAS este valabil numai pentru țările Uniunii Europene. Optarea pentru implementare Standardului ISO 14000 duce la un plus imens, deoarece acestea sunt mai răspândite în întreaga lume decât sistemul EMAS.

Sucesiunea acțiunilor în timpul dezvoltării, implementării și funcționării EMS în conformitate cu sistemul EMAS și standardul ISO 14001 coincide și se reduce la următoarea schemă: „Planificare Politică – implementare – control – audit”. La implementarea standardului ISO 14001, în cadrul întreprinderii, nu este necesară o verificare constantă a planificării activităților de management, dar este necesar doar stabilirea unui mecanism de acțiune bine stabilit. Cu toate acestea, sistemul EMAS necesită îmbunătățirea și dezvoltarea constantă a activităților întreprinderii în domeniul siguranței mediului, ținând cont de cele mai recente realizări și de fezabilitatea economică.

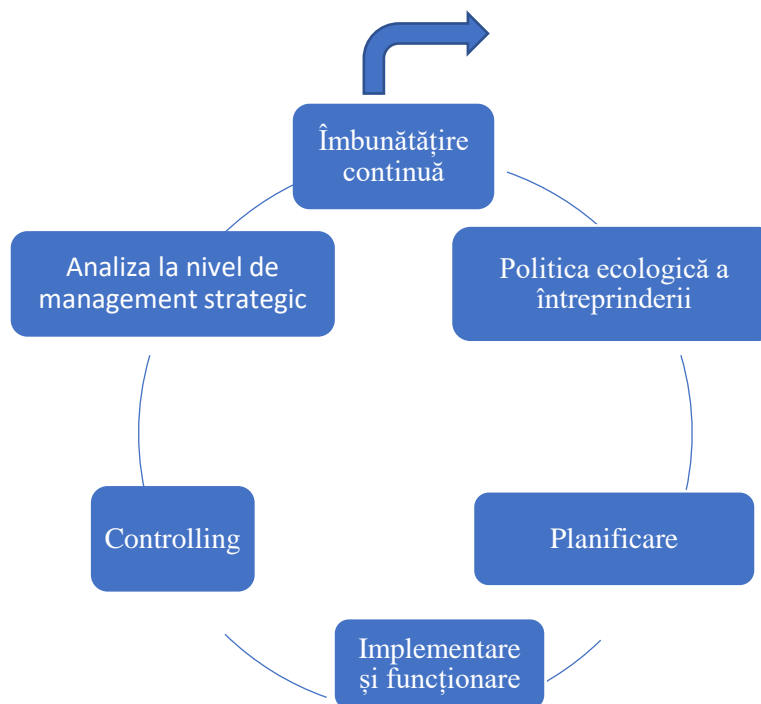

Figura 2. Modelul sistemului de management de mediu

Sursa: adaptat de autor după [8]

Cerințele și orientările de aplicare a modelului sistemului de management de mediu are următoarea formă (Figura 2). Îmbunătățirea continuă este o caracteristică cheie a unui EMS eficient, este un proces recurent de îmbunătățire a sistemului de management de mediu pentru a îmbunătăți performanța generală de mediu a întreprinderii în conformitate cu politica de mediu [10].

Fundamentul sistemului de management de mediu este politica de mediu a întreprinderii, care se dezvoltă ținând cont de evaluarea preliminară. Prevederile Politicii de mediu ne permit să formăm în cele din urmă o structură organizatorică, să definim obiective și obiective, să formăm un program de operațiuni și flux de documente. Fiecare etapă este însoțită de monitorizarea funcționării sistemului.

Multe întreprinderi industriale încearcă să obțină oficial un certificat de conformitate, în timp ce numărul certificării formale conform standardului ISO este mult mai frecvent în rândul organizațiilor, decât certificate conform sistemului EMAS. Este necesară înăsprirea criteriilor pentru auditul de mediu, precum și consolidarea cerințelor pentru demonstrarea deschisă a rezultatelor reale ale implementării unui sistem de management de mediu, ceea ce face posibilă un control mai bun al eficacității EMS. Drept urmare, certificatele EMAS sunt foarte de încredere, fac posibilă simplificarea procedurii de control de stat și obținerea licențelor în țările UE. În același timp, majoritatea organizațiilor comerciale — bănci, companii de asigurări, companii de investiții-preferă certificat ISO.

Concluzii

În condițiile actuale de resurse limitate și cerințe sporite din partea populației, este extrem de important ca întreprinderile industriale să implementeze un sistem de management de mediu pentru viabilitatea pe termen lung a afacerii, care este un instrument puternic pentru îmbunătățirea activităților în cadrul standardelor de mediu și le permite să obțină o serie de avantaje economice, inclusiv un nivel crescut de utilizarea standardelor din seria ISO sau EMAS. Astfel, oferă întreprinderilor avantaje competitive față de entitățile de afaceri care nu au implementat acest sistem. EMS are un impact pozitiv asupra valorii

activelor companiei și contribuie la creșterea loialității clienților și a capacității de a intra pe piețele internaționale. Trebuie remarcat faptul că, pe baza rezultatelor analizei, este dificil să se facă o alegere lipsită de ambiguitate în favoarea unui anumit standard în domeniul managementului de mediu. Organizațiile mari, cu o structură complexă și un număr mare de angajați, obțin rezultate ridicate din implementarea unui sistem de management de mediu, indiferent de alegerea standardului. Întreprinderile mici ar trebui să adopte o abordare mai responsabilă în alegerea unui standard. Dacă factorul determinant este minimizarea costurilor, atunci ar trebui preferat sistemul ISO 14001. EMAS ar trebui să fie ales de acele întreprinderi industriale care încearcă să reducă numărul de audituri și să obțină un certificat permanent de conformitate.

Bibliografie:

1. Brouwer, M.A.C. (2008) The soul of the machine: continual improvement in ISO 14001 / M.A.C. Brouwer, C.S.A. van Koppen // Journal of Cleaner Production. No. 16. Pp. 450–457.
2. Bulgakova, L.M. (2013) Ekologicheskiy menedzhment i ekologicheskiy audit: teoriya i praktika / L.M. Bulgakova, M.V. Yenyutina, L.N. Kostyleva, G.V. Kudrina. — Voronezh: VGUIT, 186 p.
3. Ce se întâmplă dacă o organizație este deja certificată în baza standardului ISO 14001 sau utilizează un sistem neoficial de management de mediu? Disponibil: [https://ec.europa.eu/environment/emas/pdf/leaflets/emasleaflet_ro.pdf]. Accesat: [16.07.21]
4. Feraru, G.S. (2012) Ekologicheskiy menedzhment: uchebnik dlya studentov bakalavriata i magistratury / G.S. Feraru. — Rostov n/D: Feniks, 528 p.
5. Kupriyanov, A.V. (2013) Sistemy ekologicheskogo upravleniya / A.V. Kupriyanov, D.I. Yavkina, D.A. Kosykh. — OGU, 122 p.
6. Pakhomova, N.V. (2003) Ekologicheskiy menedzhment / N.V. Pakhomova, A. Endres, K. Rikhter. — SPb., 544 p.
7. Ratner, S.V. Sravnitel'naya effektivnost' sistem ekologicheskogo menedzhmenta / S.V. Ratner, N.A. Almastyan Disponibil:[Rezhim dostupa: biblioclub.ru/index.php?page=search_red.] Accesat: [15.07.21]
8. Sistemy ekologicheskogo menedzhmenta — Trebovaniya i rukovodstvo po primeneniyu : ISO 14001:2015 Disponibil:[pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-14001-2015-%28rus%29.pdf]. Accesat:[15.07.21]
9. Sistemy ekologicheskogo menedzhmenta dlya praktikov / S.Yu. Dayman, T.V. Ostrovkova, Ye.A. Zaika, T.V. Sokomova; pod red. S.Yu. Daymana. — M.: Izd-vo RKHTU im. D. I. Mendeleyeva, 2004, 248 p.
10. Sistemy ekologicheskogo menedzhmenta. Trebovaniya i rukovodstvo po primeneniyu: GOST R ISO 14001–2016: utv. Prikazom Federal'nogo agentstva po tekhnicheskomu regulirovaniyu i metrologii ot 29 aprelya 2016 g. № 285–st. Disponibil:[base.garant.ru/71544070/#friends] Accesat:[15.07.21]
11. Zalesskiy, L.B. (2004). Ekologicheskiy menedzhment: Ucheb. posobiye dlya studentov vuzov / L.B. Zalesskiy. — M.: Yuniti, 219 p.
12. Zubkov, Yu.P. Sistemy ekologicheskogo menedzhmenta kak chast' integrirovannykh sistem menedzhmenta / Yu.P. Zubkov, V.A. Novikov Disponibil:[[e.mail.ru/attachment/14795917310000000190/0;1](mailto:attachment/14795917310000000190/0;1)]. Accesat:[15.07.21]

**AVANTAJELE IMPLEMENTĂRII INSTRUMENTELOR DIGITALE ÎN
MANAGEMENTUL PRODUCȚIEI ÎNTRERINDERILOR AGRICOLE**

**Rodica PERCIUN¹, dr. hab., conf. cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Nelli AMARFII-RAILEAN², dr., conf.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți**

Digitalizarea sectorul agricol este una din prerogativele strategice de dezvoltare durabilă a acestui sector și a economiei în ansamblu. Agricultură digitală este cea mai eficientă și necesară abordare pentru transformarea prin utilizarea tehnologiilor informaționale în sporirea rentabilității și sustenabilității în agricultură. Inovarea tehnologică în ultimele cercetări din domeniul este considerată o soluție pentru țările agro-industriale, iar tehnologiile agricole, bazate pe produse IT, automatizare și robotizare, folosite la scară largă catalizează creșterea productivității și a profitabilității activităților agricole. În această cercetare ne-am propus analiza avantajelor utilizării instrumentelor digitale în managementul întreprinderilor agricole prin testarea platformei digitale „BioFuraje” prin implementarea ei în managementul producției entităților agricole autohtone.

Cercetarea a fost efectuată în cadrul Programului de stat 20.80009.0807.22 Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova.

Cuvinte cheie: digitalizare, managementul producției, platforme digitale, platforma „BioFuraje”

The digitalization of the agricultural sector is one of the strategic prerogatives for the sustainable development of this sector and the economy as a whole. Digital agriculture is the most efficient and necessary approach for transformation through the use of information technologies in increasing profitability and sustainability in this sector. Technological innovation presented the latest research in the field is considered a solution for agro-industrial countries. Agricultural technologies, based on IT products, automation, and robotics, widely used catalyze the increase of productivity and profitability of agricultural activities. In this research, we aimed to analyze the advantages of using digital tools in the management of agricultural enterprises by testing the digital platform "BioFurage" which was implemented in the production management of domestic agricultural entities.

The research was conducted within the State Program 20.80009.0807.22 Developing the circular economy mechanism for the Republic of Moldova.

Keywords: digitalization, production management, digital platforms, „BioFuraje” Platform.

JEL: M11

Introducere

În ultimii ani de activitate, sectorul zootehnic, deși a cunoscut o relativă relansare economică, datorată subvențiilor statului și interesului producătorilor autohtoni pentru importul raselor de animale și păsări cu o productivitate mai mare comparativ cu rasele autohtone, totuși a înregistrat ritmuri reduse de creștere a productivității în acest sector. Conform datelor Biroului Național de Statistică, producția de origine animalieră (carne, lapte, ouă) în anul 2019 s-a majorat doar cu 8,7% comparativ cu anul 2010, iar creșterea medie anuală a constituit 1,4% (BNS, 2019). Sporirea cu ritmuri mici a producției animaliere este cauzată de productivitatea scăzută a raselor de animale, de cantitatea și calitatea insuficientă a furajelor și de costurile mari legate de obținerea nutrețurilor calitative.

În același timp, în anul 2017, conform Raportului Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare privind implementarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Agricolă și Rurală pentru anii 2014-2020, în Republica Moldova, au fost create și modernizate: 16 ferme de bovine; o fermă de ovine și caprine; 9 ferme de suine; 14 ferme avicole; 14 ferme apicole; 35 de alte tipuri de ferme (MAIA, 2017). În total au fost create și modernizate 89 de ferme, care trebuie să-și organizeze individual regimurile alimentare pentru animale, neavând, dese ori, cunoștințe suficiente în domeniul alimentației corecte, securității alimentare a animalelor și suportând costuri mari pentru importul de furaje și aditivi furajeri.

¹ © Rodica PERCIUN, rodica21@gmail.com

² © Nelli AMARFII-RAILEAN, amarfii.nelli@usarb.md

În viziunea noastră, redresarea situației în sectorul agricol este posibilă prin implementarea tehnologiilor digitale moderne în managementul producției, iar digitalizarea agriculturii va îmbunătăți condițiile de lucru pentru fermieri, va reduce impactul negativ al agriculturii asupra mediului, și va asigura o rentabilitate mult mai sporită a entităților din sectorul agricol. În scurt timp, agricultura digitală va ocupa locul celei tradiționale, producătorii, înțelegând că investind în tehnologie, pot obține rezultate eficiente, precum economia de materie primă și alte resurse materiale și financiare.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Conform literaturii studiate, inovarea tehnologică în ultimele cercetări din domeniul este considerată o soluție pentru țările agro-industriale. Tehnologiile agricole, bazate pe produse IT, automatizare și robotizare, folosite la scară largă catalizează creșterea productivității și a profitabilității activităților agricole.

Cercetătorii contemporani se axează pe studierea mai multor subiecte aferente problemei implementării produselor digitale în agricultură.

Tehnologiile digitale reprezintă o direcție nouă de creștere a eficienței complexului agroindustrial și a dezvoltării sustenabile a sectorului agricol. De exemplu, Vasiliev A., Briuhanov A. (2016), Boincean B. (2014) examinează dezvoltarea sectorului agricol prin aplicarea tehnologiilor ecologice, crearea întreprinderilor prelucrătoare pe principiile „economiei verzi”. În lucrările acestor autori este evidențiată importanța accesibilității tehnologiilor și a inovațiilor sectorului agricol, în contextul dezvoltării regionale, necesitatea resurselor economico-financiare și umane pentru implementarea inovațiilor, cât și eficiența implementării acestora în practică.

În prezent, eficiența managementului se tratează prin prisma *abordării complexe și sinergice a eficienței economice, financiare și ecologice a întreprinderilor.*

Această abordare este susținută de cercetătorii ruși Lebedeva O., Gafiatov I. (2015). Autorii sunt preocupați de rezultatele comerciale și creșterea productivității, menționând că supraîncărcarea solului cu bioaditive și îngrășăminte nu ar trebui să afecteze mediul și calitatea produselor pentru consumatori.

O problemă importantă în implementarea inovațiilor și tehnologiilor digitale reprezintă eficiența managementului la nivelul regiunii și al entităților din sectorul agricol.

În această ordine de idei, menționăm cercetările realizate de Gunkova A. (2017). Parametrii managementului eficient în agricultură sunt asociați cu competența profesională și cunoașterea caracteristicilor producției agricole, cu raționalitatea introducerii tehnologiilor, cu evaluarea consecințelor modificărilor ciclului de producție în ceea ce privește impactul asupra productivității muncii, rentabilitatea proceselor de bază și reducerea costurilor.

În consecință, din analiza literaturii, constatăm că, cercetările pot fi împărțite în trei direcții principale.

Prima direcție de cercetare (Deichmann U., Goyal A., Mishra D., 2016) este axată pe aplicarea noilor tehnologii în agricultură din țările în curs de dezvoltare, precum și a teritoriilor cu o situație socio-economică dificilă, dar cu condiții climatice favorabile pentru dezvoltarea agriculturii. Se remarcă factori specifici de afaceri, sprijinul guvernamental și asigurarea ratele de creștere rapidă.

A doua direcție științifică analizează rolul tehnologiilor digitale în dezvoltarea complexului agroindustrial și a agriculturii, în ceea ce privește automatizarea locurilor de muncă și creșterea productivității muncii, oportunități de marketing pentru realizarea producției și optimizarea potențialului de resurse.

Al treilea grup de lucrări (Nordin S., O’Grady M., Adnan N., O’Hare G., 2017) este legat de identificarea posibilităților de utilizare a tehnologiilor digitale în funcție de nivelul și scara afacerii, de tipurile de proprietate, inclusiv pentru fermele mici, care constituie baza economiei agrare locale a țărilor dezvoltate și în curs de dezvoltare.

Totodată, menționăm că anumite analize au fost efectuate în domeniul implementării produselor digitale în agricultură. De exemplu, cercetătorul Berevoianu L. a elaborat unele soluții pentru digitalizarea agriculturii privind aplicarea tehnicii de calcul în monitorizarea și optimizarea tehnologiilor de cultură în producția vegetală (Berevoianu, 2009). Bucatînschi A., în cercetările sale, s-a referit la crearea parcurilor științifico-tehnologice pentru transferul tehnologiilor moderne în sectorul agrar (Bucatînschi, 2010). Cercetătorii Faulkner A., Cebul K., Koshkarov A. au studiat implementarea roboților în procesele de producție (2014, 2018). Alți autori (Todiraș V., 2004; Vlad V., 2019) au realizat cercetări în domeniile implementării tehnologiilor geospațiale și a agriculturii de precizie; dezvoltarea comerțului electronic în agricultură (Buga S., 2006); elaborarea platformelor digitale agricole pentru țări și regiuni (Ognivtsev S., 2018)

Scopul cercetării este identificarea unui instrument digital ce ar contribui la optimizarea costurilor de producție și creșterea productivității în sectorul zootehnic, prin oferirea soluțiilor eficiente fermierilor, crescători de păsări și animale, care are la baza ideea de eficientizare a proceselor de producție prin digitalizare.

Metodologia cercetării constă în implementarea platformei digitale „BioFuraje” în managementului procesului de elaborarea a rațiilor alimentarea pentru păsări și animale în cadrul a cinci ferme din Republica Moldova, pentru demonstrarea eficienței produselor digitale în managementul producției agricole.

Rezultatele cercetării.

Un rezultat principal nou obținut în această cercetare a constat în elaborarea și implementarea platformei digitale „BioFuraje”. Aceasta platforma a fost creată în scopul soluționării problemelor de optimizare a costurilor de producție, creșterea competitivității produselor agricole și productivității, precum și pentru furnizarea antreprenorilor din sectorul de creștere a animalelor a unui suport practic, bazat pe tehnologii digitale.

La baza conceptului este un sistem inteligent de calcul care reduce la minim costurile pentru furaje, totodată asigurând alimentarea animalelor cu necesarul de micro și macro elemente necesare pentru asigurarea productivității maxime și a calității produsului final.

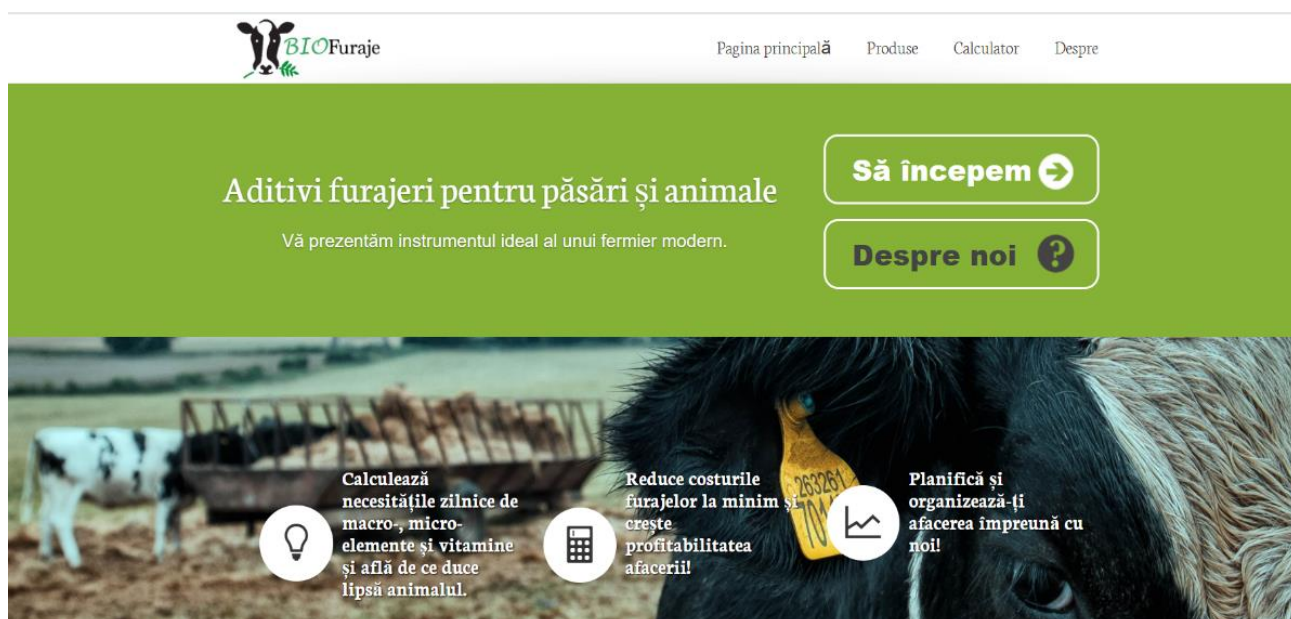
Calculul oferit de platformă, este bazat pe inteligența artificială și permite evaluarea economică a importanței fiecărei componente de intrare în amestecul de alimentare.

Calculul se bazează pe indicatori economici și criterii de optimizare a rațiilor, asigurând o creștere a productivității unui animal sau a unei păsări de curte, utilizarea furajelor și planificarea stocurilor de furaje și a materiilor prime furajere (BioFuraje, 2020).

Platforma digitală BioFuraje este plasată în rețeaua virtuală și este prezentată sub formă de pagină web (www.biofuraje.ro) și care, implementată în practică, va încorpora treptat mai multe baze de date:

1. baza de date a fermierilor beneficiari ai platformei;
2. baza de date a specialiștilor veterinari cu posibilitatea de accesare a consultanței lor;
3. baza de date a furnizorilor de furaje, premixuri și aditivi alimentari;
4. articole și practici privind alimentația corectă a animalelor și păsărilor;
5. baza de date a raselor de animale și a păsărilor de curte crescute în condițiile climaterice ale Republicii Moldova;
6. necesarul zilnic de micro, macroelemente și vitamine în funcție de rasa animalului/pasărea, populația animalelor și păsărilor, disponibilitatea de furaje și criteriul economic.

Interfața platformei este prezentată în figura 1.

BIOFuraje Pagina principala Produse Calculator Despre

Calcularea regimului alimentar

Cum să crezi un regim alimentar perfect pentru animale în scop industrial? Este o problemă mult mai gravă decât poate părea la prima vedere. Acest instrument vine să ofere soluția în scopul dat. Acest sistem calculează devierile de la necesitățile zilnice de elemente pe care le primesc animalele conform regimului alimentar-nutrițional și generează o rețetă unică pentru a le suplini.

1 **Specificațiile animalelor**
Specifica tipul animalelor și apasă "Adaugă"

Specia: Criteriul economic: Numarul de animale:

Calculator	Contact
Calculează și determină de ce duc lipsă animalele și primește o rețetă personalizată pentru a suplini neajunsurile.	Nelli Amarfi-Railean Ștefan cel Mare 191 Bălți Moldova Tel: +373 69777652 support@biofuraje.ro

Fig. 1. Interfața platformei BioFuraje (1)

Sursa: elaborată de autori

Platforma prezentată în această cercetare încorporează:

1. Un calculator al rației alimentare în funcție de rasa animalului/păsărilor, criteriul economic (animale la creștere și îngrășat, ouat, pentru carne, etc.), disponibilitatea furajelor, conținutul optimal de vitamine, micro- și macro-elemente.
2. O analiză a costurilor de producție în funcție de factorul cantitativ, calitativ și structural (cantitatea elementului furajer, prețul de intrare a elementului furajer și ponderea lui în total furaj).
3. Modulul de determinare a variantei optimale a rețetei alimentare în baza relației cost – venit din vânzări.
4. Identificarea fermierilor și necesităților lor privind optimizarea costurilor de creștere și întreținere a animalelor/păsărilor, creșterea productivității și a valorii adăugate din activitatea lor.

Logica de funcționare a platformei digitale implică parcurgerea a **5 etape** și schematic este prezentată în continuare.

Prima etapă: introducerea datelor generale despre fermier (denumirea, datele de contact).

A doua etapă: introducerea de către fermier a datelor cu privire la tipul animalului/păsării, numărul de capete, criteriul economic. La această etapă platforma va genera informația privind cantitatea maximală de produse agricole, care poate fi obținută de la animale sau pasări, reieșind din condițiile concrete de întreținere a lor în fermă (figura 2).

Calcularea regimului alimentar

Cum să crezi un regim alimentar perfect pentru animale în scop industrial? Este o problemă mult mai gravă decât poate părea la prima vedere. Acest instrument vine să ofere soluția în scopul dat. Acest sistem calculează devierile de la necesitățile zilnice de elemente pe care le primesc animalele conform regimului alimentar-nutrițional și generează o rețetă unică pentru a le suplini.

1 Specificațiile animalelor
Specifica tipul animalelor și apasă "Adaugă"

Specia: Criteriul economic: Numarul de animale: Adaugă

Fig. 3. Introducerea datelor generale despre animale/păsări, criteriul economic, numărul de capete

Sursa: elaborată de autori

A treia etapă: se selectează date despre furajele disponibile, cu indicarea cantității folosite în regimul alimentar zilnic al animalului și prețului de achiziție (costului de producere) (figura 3).

2 Alimentația zilnică
Specifica tipurile de furaje folosite în regimul alimentar, indică cantitatea oferită zilnic, apoi apasa butonul "Adaugă".

Tipul furajului: Cantitatea furajului (kg): Adaugă

Norma zilnică de consum de vitamine pentru 100 Broiler (peste 5 săptămîni)

A, D3 sunt prezentate în UI (Unități internaționale), restul datelor sunt exprimate în grame

	riptofan	arginină	histidina	leucină	izoleucina	fenilalanină	tirozină	treonină	valină	glicină	Ca	P	Na
100 Broiler (peste 5 săptămîni)	21	114	44	147	80	74	43	74	89	95	90	70	30

Norma zilnică de consum de vitamine pentru 100 Broiler (peste 5 săptămîni)

	A	D3	E	K	B1	B2	B3	B4	B5	B6	Bc	B12	H	C
100 Broiler (peste 5 săptămîni)	70000	10000	0.05	0.01	0.01	0.03	0.1	5	0.2	0.03	0.005	0.00025	0	0.5

Fig. 3. Specificarea tipului de furaje disponibile, cantitatea și prețul de achiziție (costul de producere)

Sursa: elaborată de autor

A patra etapă: prezentarea normelor zilnice de consum necesare și efective a micro, macroelementelor și a vitaminelor pentru animalele/pasările concrete în funcție de criteriul economic prestabilit de fermier (figura 4).

Norma zilnică de consum a micro și macro elementelor pentru 200 Găini ouatoare (22-47 săptămâni)

Datele pentru vitaminele A,D3 sunt prezentate în UI(Unități internaționale), restul datelor sunt exprimate în grame

	lizină	metonină	cistină	triptofan	arginină	histidina	leucină	izoleucina	fenilalanină	tirozină	treonină	valină	glicină	Ca	P	Na
200 Găini ouatoare (22-47 săptămâni)	150	64	60	34	180	68	260	132	108	80	90	128	158	620	140	60
Griu(1000kg)	3300	1800	2000	1600	6000	2500	8200	4600	5500	3800	3300	5200	4700	600	4000	2000
Porumb(500kg)	1000	750	450	450	2000	1250	5750	1700	2150	1800	1500	2200	1750	300	1450	150
Srot floarea-soarelui (mai mic 40%)(200kg)	2660	1560	1300	920	60400	1960	4800	3400	3600	2300	2800	4060	4400	640	1820	160
Diferența	6810	4046	3690	2936	68220	5642	18490	9568	11142	7820	7510	11332	10692	920	7130	2250

Norma zilnică de consum de vitamine pentru 200 Găini ouatoare (22-47 săptămâni)

	A	D3	E	K	B1	B2	B3	B4	B5	B6	Bc	B12	H	C
200 Găini ouatoare (22-47 săptămâni)	140000	30000	0.1	0.02	0	0.06	0.4	5	0.4	0.08	0	0.0005	0.002	0
Griu(1000kg)	0	0	37	0	5	1	12	725	2.8	57	0.1	0	0	0
Porumb(500kg)	0	0	15	0	2	0.5	3	220	1.45	9	0.03	0	0	0
Srot floarea-soarelui (mai mic 40%)(200kg)	0	0	0	0	1.4	0.4	8	400	0	43	0	0	0	0
Diferența	-140000	-30000	51.9	-0.02	8.4	1.84	22.6	1340	3.85	108.92	0.13	-0.0005	-0.002	0

Fig. 4. Norma zilnică de consum în funcție de criteriul economic

Sursa: elaborată de autori

A cincea etapă: generarea variantelor de rețete în funcție de criteriile: cost optimal pentru furajele, cantitatea de produse agricole maximă posibilă (carne, ouă, lapte) și venitul din vânzări prognozat în funcție de cantitatea vândută și prețul de vânzare.

Platforma *BioFuraje* a fost testată și validată la mai multe ferme autohtone (SA „AVICOLA”, SRL „Vara-Milk”, ÎS ICCO „Selecția”, SRL „SARUR CON”, SRL „DANT-AGRO”) și reprezintă un instrument digital pentru eficientizarea managementului procesului de producție în fermă.

Avantajele implementării platformei, obținute în rezultatul testărilor, sunt:

1. reducerea timpului efectiv consumat pentru elaborarea rațiilor alimentare prin automatizarea acestui proces;
2. optimizarea costului pentru nutrețurile combinate care acoperă necesarul de substanțe nutriționale și vitamine pentru asigurarea productivității maxime a animalului/păsării;
3. asigurarea calității înalte pentru producția agricolă de origine animalieră;
4. reducerea costurilor pentru premixuri;
5. valorificarea maximă a disponibilului de furaje;
6. elaborarea rației în funcție de disponibilitatea furajului și costul de oportunitate;
7. prognozarea eficienței (profitabilității) activității desfășurată.

De menționat, că normele și rețetele inițial utilizate au fost întocmite de specialiști în domeniul zootehnic, dar pe măsură ce platforma este utilizată în practică, baza de date a rețetelor se completează, în funcție de tipul materiei prime utilizate pentru furaje, conținutul de substanțe nutritive, condițiile de creștere a animalelor, productivitatea animalelor, costurile de producere etc.

Pentru a demonstra efectul imediat al avantajelor implementării produselor digitale în managementul producției prin intermediul platformei *BioFuraje*, au fost examinate următoarele criterii până la utilizarea platformei și după utilizarea ei:

1. timpul necesar pentru elaborarea rațiilor alimentare;
2. calitatea rețetei, posibilitatea de ajustarea dozei de premix la conținutul de micro și macroelemente ale furajelor combinate;

3. posibilitatea fermierului să selecteze componența optimă a furajelor combinate în funcție de disponibilul de furaje în stoc;
4. productivitatea păsărilor/vitelor;
5. costul nutrețului combinat;
6. veniturile întreprinderii.

Astfel, până la implementarea platformei BioFuraje (în perioada septembrie- decembrie 2020) la SA „AVICOLA” au fost constatate următoarele:

Timpul pentru elaborarea rațiilor alimentare. Rațiile alimentare erau elaborate manual de către zootehnician în baza tabelelor cu conținut nutrițional al cerealelor administrate. Din interviul cu managerul și zootehnicianul fermei am constatat că rația alimentară se elabora pentru o săptămână, pe parcursul căreia se monitoriza productivitatea păsărilor. Următoarea săptămână rația alimentară se ajusta în funcție de cantitatea de ouă obținute în prima săptămână.

Calitatea rețetei depindea de calitatea materiei prime (furajelor), care din cauza stocării și păstrării îndelungate a furajelor pierdea din calitățile nutriționale, iar ajustarea dozei de premix la conținutul de micro și macroelemente ale furajelor combinate se face sporadic în funcție de anotimp, productivitatea păsărilor și practicile mai vechi ale fermei și experiența zootehnicianului.

Posibilitatea fermierului să selecteze componența optimă a furajelor combinate în funcție de disponibilul de furaje în stoc. Deși ferma analizată are bază furajeră proprie, o bună parte din furajele necesare sunt achiziționate din exterior (de exemplu șrotul de soie, sorgul, șrotul de floarea soarelui, făina de pește), iar premixurile sunt importate din Ungaria în cantități mari. În aceste condiții, întreprinderea suportă costuri suplimentare pentru păstrarea furajelor, conținutul nutrițional al cărora, deseori, nu corespunde necesarului prevăzut în rețeta elaborată de zootehnician, iar costurile pentru furaje depind de prețurile furnizorilor de materii prime importate. În cazul fermelor fără bază furajeră determinarea necesarului de furaje este dificilă, în multe cazuri, fermierii suportă costuri suplimentare neargumentate pentru crearea stocurilor fie în cantități prea mari sau insuficiente.

Productivitatea păsărilor înregistrată în luna octombrie era egală cu 9,9 ouă per găină ouătoare, în perioadele precedente întreprinderea a înregistrat valori și mai mici. Productivitatea păsărilor oscilează considerabil, fermierul deseori nu poate identifica cauza scăderii productivității, fapt care face imposibilă prognozarea veniturilor și estimarea rezultatelor financiare.

Costul pentru nutreț combinat pentru 70000 găini ouătoare constituia 33587,70 lei pe zi. Acest cost era efectuat în baza rației alimentare elaborată de către inginerul zootehnician în baza normelor de consum disponibile (135 g nutreț combinat per pasăre). Datele pentru calculul costului pentru nutreț sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1 Costul nutrețului combinat pentru 70 000 găini ouătoare pe zi

Nr.	Tip furaj	Cantitatea zilnică de consum, kg	Preț/kg	Suma, lei
1.	Porumb	3033.0	2.66	8067.78
2.	Grâu	658.0	3.38	2224.04
3.	Șrot de floarea soarelui	1024.0	3.82	3911.68
4.	Șrot de soie	1187.3	8.34	9902.36
5.	Făină de var	804.0	0.12	96.48
6.	Făină de pește	166.7	17	2833.33
7.	Ulei din soie	91.8	3.85	353.56
8.	Orz	1013.8	3.1	3142.88
9.	Premix	124.7	24.51	3055.58
	Total			33587.70

Notă: Datele prezentate corespund lunii octombrie 2020.

Veniturile întreprinderii din vânzarea ouălelor în aceasta perioada au constituit 1903904 lei, costul producției totale – 1487425 lei. SA „AVICOLA” a înregistrat un profitul brut în valoare de 416479 lei și o rentabilitate a vânzărilor de 28%.

În lunile următoare (noiembrie 2020-martie 2021) la SA „Avicola” rația alimentară a fost determinată cu ajutorul platformei *BioFuraje*. Au fost constatate următoarele rezultate:

1. **Timpul pentru elaborarea rațiilor alimentare.** Rația alimentară se elaborează, modifică, corectează zilnic cu ajutorul calculatorului încorporat în soft în funcție de disponibilul de furaje și necesitățile nutriționale și productivitatea păsărilor. Nu este necesară implicarea unui specialist în zootehnie.

2. Fermierul are **posibilitatea să controleze calitatea rețetei** și să ajusteze doza de premix la conținutul de micro și macroelemente ale furajelor combinate.

3. Fermierul are posibilitatea să selecteze **componenta optimă** a furajelor combinate în funcție de disponibilul de furaje în stoc cu păstrarea calității nutriționale.

4. **Productivitatea păsărilor.** În baza rețetelor propuse pe platformă, productivitatea păsărilor s-a majorat cu 7,32% și a constituit 10,62 ouă per găină ouătoare.

5. **Costul nutrețului combinat.** Astfel, pentru 70000 de găini ouătoare, costurile pentru nutreț a constituit 32 311,36 lei pe zi, ceea ce atestă scăderea cu 3,8% față de perioada până la implementarea platformei *BioFuraje*.

6. **Veniturile întreprinderii din vânzarea ouălelor** în luna noiembrie 2020 au constituit 1897415 lei

7. **Costul producției totale** – 1430931 lei;

8. SA „AVICOLA” a înregistrat un **profitul brut** în valoare de 466484 lei și o **rentabilitate a vânzărilor** de 31,6%, Astfel rentabilitatea vânzărilor timp de o lună a crescut cu 3,6%.

Aplicarea regulată a softului permite reducerea costurilor de producere și majorarea profitului brut în mediu de la 5 la 8% lunar. Anual, exprimată valoric, majorare profitului brut din producerea și comercializarea ouălelor de găină constituie 279890 lei.

Concluzii

Ca rezultat platforma *BioFuraje* a contribuit la eficientizarea managementului întreprinderii agricole analizate prin reducerea costului nutrețului combinat; creșterea calității nutriționale ale furajelor prin stabilirea rețetei optime; creșterea productivității păsărilor; reducerea timpului pentru elaborarea rațiilor alimentare; creșterea rentabilității vânzărilor.

În final, platforma *BioFuraje* a dus la eficientizarea managementului producției întreprinderii analizate prin optimizările măsurabile a costului de producere, creșterea productivității și a rentabilității.

În viziunea noastră, dezvoltarea durabilă în agricultură prin digitalizare presupune elaborarea unor noi modele de management bazate pe tehnologii informaționale care să asigure creșterea productivității în întreprinderile agricole, conservarea solului și a biodiversității prin minimalizarea impactul negativ asupra mediului ambiant, asigurând un nivel stabil de producere și profit.

Referințe bibliografice:

1. BEREVOIANU, L. Cercetări privind aplicarea tehnicii de calcul în monitorizarea și optimizarea tehnologiilor de cultură în producția vegetală. București: Cartea Universitară, 2007. 98 p. ISBN 978-973-731-537-3.
2. Biroul Național de Statistică. [citată 09.09.2020] Disponibil: www.statistica.md
3. BOINCEN, B. Asigurarea dezvoltării durabile a sectorului agrar din Republica Moldova prin modernizare ecologică. În: Revista NooSfera, Nr 10-11, 2014, pp. 91-103, ISSN: 1857-3517.
4. BUCATÎNSCHI, A. Parcurile științifico-tehnologice ca promotori ai tehnologiilor moderne în sectorul agrar. În: Revista Agricultură Moldovei. 2010. Nr 7-8, p. 5-8; Nr 9-10, pp. 8-13, ISSN 0582-5229.

5. BUGA, S. Dezvoltarea comerțului electronic în cadrul IMM, ca factor cheie de dezvoltare economică. În: Materialele Prima Conferință Științifică Internațională; Creșterea economică în condițiile internaționalizării, Chișinău, 21 iun. 2006, Chișinău, 2006, pp. 49-52.
6. DEICHMANN, U., GOYAL, A. & MISHRA, D. Will Digital Technologies Transform Agriculture in Developing Countries? [online]. În: Policy Research Working Paper. World Bank World Development Report Team & Development Research Group Environment and Energy Team. 2016. Agricultural Economics, 47(S1), p. 21-33 [citat 14.09.2021] Disponibil: <http://documents.worldbank.org/curated/en/481581468194054206/Will-digital-technologies-transform-agriculture-in-developing-countries>
7. FAULKNER A., CEBUL K. Agriculture Gets Smart, the Rise of Data and Robotics. Cleantech Group: San Francisco, CA, USA, 2014.
8. GAFIYATOV, I., LEBEDEVA, O. Organization of effective land use in the framework of the "green economy". Problems of the modern economy. No. 1, 53. 2015.
9. GUNKOVA, A.G., KHOLOPOV, YU.A. Improving the environmental and economic indicators of the enterprise based on the implementation of the best available technologies. Bulletin of Volgograd State University. Ser. 3, Economics. Ecology. 2017. No. 9. p. 23-32.
10. KOSHKAROV, A.V. Machine learning methods in digital agriculture: algorithms and cases. În: International Journal of Advanced Studies, Vol. 8, No 1, 2018. p.12-26.
11. O'GRADY, M.J., O'HARE, G.M. Modelling the smart farm. Information processing in agriculture. Inf. Process. Agric. 2017, pp.179–187.
12. OGNIVTSEV, S. B. The conception of the digital platform of the agricultural complex. International Agricultural Journal, nr. 2 (362) / 2018, pp.16-22.
13. Platforma Biofuraje, Disponibil: <http://www.biofuraje.ro/>
14. Strategia Națională actualizată de dezvoltare agricolă și rurală pentru anii 2014–2020. [citat 01.12.2018] Disponibil: <http://madr.gov.md/>
15. TODIRAȘ, V. Tehnologii geospațiale și informaționale în agricultură. Inst. Naț. de Economie și Inf. ; Centrul Naț. de Inf. Șt.-Tehnologice. – Chișinău : INEI, 2004. 36 p.
16. VASILIEV, A., BRIUHANOV, A. Evaluation of the effectiveness of the best available technologies for intensive animal husbandry In: Technologies and technical means of mechanization of crop production and animal husbandry. 2016. No. 86. p.31-142.
17. VLAD, V. Considerații privind un sistem suport de decizii pentru terenurile agricole și baza de date a cadastrului calitativ agricol din România. [online], [citat 01.08.2021] Disponibil: <https://www.researchgate.net/publication/265381322>

**PLANIFICAREA AUDITULUI PERFORMANȚEI, IMPACTUL ETAPEI DATE DE AUDIT
ASUPRA CALITĂȚII GESTIUNII RESURSELOR FINANCIARE PUBLICE ȘI A
PATRIMONIULUI PUBLIC. ASPECTE TEORETICE ȘI ABORDĂRI PRACTICE**

*Cristina DOLGHI¹, doctor în economie, conf. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova*

The efficient management of public money ensures national security at the state level, as well the achievement of social and economic purposes to a high level. The problematic in relation of the fact that public money must be spent in conditions of economy, proficiency and effectiveness is in-depth studied in the performance audit, exceeding traditional practices to check only financial and accounting documents and the legitimacy of economic operations. Within this study, the author has ploughed quantitative and qualitative, inductive and deductive methods, along with methods of analysis and synthesis. The comparative methodology was mostly applied in research that served a good sustenance in identifying both the similarities, as well as the existing dissimilarities between national regulations, internal acts of the Court of Accounts and the Framework of Professional Pronouncements INTOSAI (International Organization of Supreme Audit Institutions), fulfilled according to the Decision of the Court of Accounts no. 2 of 24 January 2020.

Performance auditing as a new audit technique contributes to improving the management of public institutions and reducing the risks of public resources being used inefficiently. However, achieving these goals as priority tasks of the performance audit can be foreseen at the audit planning stage by an exhaustive and responsible study by the auditors to select those entities / programs or activities that offer the Court of Accounts the greatest opportunity to obtain an impact, as the available resources are limited. All the more auditors from the beginning to the end must ensure the basic qualities of a good performance audit.

Keywords: *performance audit, audit engagement, INTOSAI Framework of Professional Pronouncements, public money management, economy, efficiency, effectiveness.*

JEL: G19

Introducere

Auditul performanței este un instrument eficient în procesul gestionării banilor publici prin faptul că analizează o gamă mai largă de aspecte, realizează o evaluare obiectivă și independentă a măsurii în care fondurile publice sunt utilizate folosind principiile de economie, eficiență și eficacitate. Dezvoltarea auditului performanței în Republica Moldova este prioritară și prin faptul că alocarea resurselor publice se petrece în scopul realizării obiectivelor sociale și economice, însă având în vedere că resursele sunt limitate și alocate în rezultatul stabilirii priorităților și necesităților, acestea sunt gestionate pe baza principiilor a celor „3E”(economie, eficiență, eficacitate). În acest context, auditorii la etapa de planificare a auditului performanței, exclud riscul ca activitățile de audit să nu fie eficiente sau eficace, iar rezultatele finale ale auditului să nu aducă plusvaloare entității publice în gestionarea resurselor financiare publice și a patrimoniului public.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. Auditul performanței este o inovație relativ nouă, care se practică în sectorul public comparativ cu auditurile financiare și de conformitate tradiționale. Ineficiența gestionării banilor publici a fost un impuls semnificativ în dezvoltarea auditului performanței, care a determinat publicul să solicite performanțe și responsabilitate instituțiilor publice în domeniul dat. Ca urmare, auditul performanței a fost printre numeroasele răspunsuri la aceste solicitări cu un impact semnificativ asupra credibilității activității entității publice ce este asigurată de conducerea acesteia printr-un proces adecvat de evaluare a eficacității realizării obiectivelor stabilite.

Problemele organizării și funcționării auditului performanței în Republica Moldova nu sunt suficient cercetate sub aspect metodologic și aplicativ așa cum se practică în țările dezvoltate. Abordarea auditului performanței în țară de asemenea nu este suficient studiată și în literatura de specialitate, ce indiscutabil necesită cercetări suplimentare. Analiza unui șir de lucrări științifice, metodologice, practice, a legislației Republicii Moldova și Standardelor Internaționale de Audit, a permis autorului studiului să formuleze opinii referitoare la problematica abordată.

Scopul cercetării. Impactul auditului performanței asupra activităților ce țin de gestionarea banilor publici au constatat necesitatea supunerii instituțiilor din sectorul public auditului performanței, care este important și prin interesul tot mai mare al societății față de performanța acestora și preocuparea pentru

¹ © Cristina DOLGHI, c.dolghi@cie.md, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8836-7576>

modul în care sunt cheltuiți banii publici. Domeniul dat este într-un continuu proces de dezvoltare și restructurare a activității de audit practicate atât la nivel național cât și internațional și necesită studii suplimentare. Toate aceste aspecte au contribuit la stabilirea temei de cercetare și a determinat formularea scopului corespunzător al studiului dat. Studiul realizat reprezintă examinarea complexă a aspectelor teoretice și aplicative ale auditului performanței, în vederea identificării problemelor existente și fundamentării direcțiilor prioritare de îmbunătățire a realizării acestuia, inclusiv a etapei de planificare în scopul asigurării calității gestionării banilor publici și patrimoniului public pe baza principiilor de economie, eficiență și eficacitate.

Metodologia cercetării. Suportul metodologic și teoretico-științific în investigațiile efectuate de autorul studiului dat îl constituie abordările contemporane a teoriei economice privind organizarea și dezvoltarea auditului, inclusiv a auditului performanței, cercetările diferitor economiști străini și autohtoni; precum și metodologia abordată în literatura economică de specialitate referitoare la evoluția instrumentelor de reglementare a auditului performanței. Pentru atingerea scopurilor stabilite, autorul studiului dat a aplicat următoarele metode de cercetare științifică, precum: cantitative și calitative, inductive și deductive, metodele analizei și sintezei. Preponderent a fost aplicată în cercetare metoda comparativă, care a servit un bun suport în identificarea atât a similitudinilor, cât și a disimilitudinilor existente între reglementările naționale, actele interne ale Curții de Conturi și Cadrul Declarațiilor Profesionale INTOSAI (International Organization of Supreme Audit Institutions). Drept suport al cercetării științifice, au servit și rapoartele auditului performanței realizate de Curtea de Conturi a Republicii Moldova și de către Curtea de Conturi a României.

Rezultatele cercetării. Curtea de Conturi a Republicii Moldova în cadrul auditului performanței evaluează economicitatea, eficiența și eficacitatea unui anumit aspect al operațiunilor desfășurate de o entitate sau de o parte a acesteia ori în cadrul unui program sau al unei activități [9, art.31]. Acesta se efectuează în conformitate cu legislația Republicii Moldova, cu actele interne ale Curții de Conturi și Cadrul Declarațiilor Profesionale INTOSAI [8, p.1], care joacă un rol fundamental în stabilirea standardelor aplicabile auditului public din întreaga lume.

Potrivit standardelor INTOSAI, auditul performanței constituie o evaluare sau examinare independentă a unei activități, a unui program sau a unei instituții, dacă aceasta funcționează în mod eficient și eficace cu respectarea economicității [6, pag.8]. Auditul performanței, cum a fost menționat, depășește practicile de a verifica doar conturile, documentele financiar-contabile și legalitatea operațiunilor economice. Acesta oferă societății o evaluare clară cu privire la modul în care sunt cheltuiți banii publici. Pe de altă parte, în calitate de nouă tehnică de audit, auditul performanței contribuie la îmbunătățirea gestiunii instituțiilor publice și la reducerea riscurilor ca resursele publice să fie utilizate într-un mod ineficace [10, art.12]. Realizarea acestora în calitate de sarcini prioritare a auditului performanței pot fi prevăzute la etapa de planificare a auditului, în cadrul selectării proiectului/entității sau activității pentru auditare. Misiunea de audit trebuie să fie bine planificată în caz contrar poate apărea riscul ca activitățile de audit să nu aducă plusvaloare entității publice în gestionarea resurselor financiare publice și/sau a patrimoniului public, precum și programului sau activității supuse auditului. Planificarea este cea mai importantă și complicată etapă a auditului performanței, deoarece auditul dat are un caracter destul de variat și reprezintă un proces structurat a activității sale. Reușita unui audit în domeniul dat, este garantată prin realizarea la nivel înalt a tuturor proceselor stabilite în realizarea auditului performanței (de planificare, de examinare, de raportare și urmărirea ulterioară a implementării recomandărilor auditului), care trebuie să prezinte anumite calități. Calitățile esențiale ale unui bun audit al performanței trebuie să fie asigurate de către auditor de la începutul până la sfârșitul auditului. Acestea sunt prezentate de autor în tabelul următor:

Tabelul 1 Calitățile esențiale ale unui bun audit al performanței

Nr. d/o	Calități asigurate de auditor pe toată perioada realizării auditului performanței
1.	auditul este exercitat prin aplicarea unui raționament echilibrat pe toată durata procesului de audit;
2.	se utilizează o combinație de metodologii adecvate pentru a colecta o serie de date;
3.	sunt formulate întrebările de audit pe baza cărora pot fi trase concluzii;
4.	sunt analizate și gestionate riscurile care pot afecta întocmirea raportului de audit;
5.	sunt utilizate instrumentele necesare pentru a realiza cu succes activitatea de audit;
6.	probele sunt suficiente, pertinente și fiabile pentru a sprijini constatările auditului;
7.	structura raportului final este luată în considerare încă din faza de planificare;
8.	este adoptată transparența – o abordare „fără surprize” – față de entitatea auditată.

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei nr.1

Din cauza resurselor limitate disponibile Curții de Conturi pentru desfășurarea auditului performanței și diversității mari de subiecte pentru auditare, este necesar să se efectueze un studiu minuțios și responsabil din partea auditorilor pentru a selecta pe acelea entități/programe sau activități, care oferă Curții de Conturi cea mai mare oportunitate pentru a obține impact. Curtea de Conturi își exercită mandatul în conformitate cu Constituția Republicii Moldova, cu Legea privind organizarea și funcționarea Curții de Conturi, actelor normative interne și cu Cadrul Declarațiilor Profesionale INTOSAI. Activitatea Curții de Conturi este finanțată integral din bugetul de stat și se bazează pe principiile de independență, legalitate, obiectivitate, profesionalism, responsabilitate și transparență.

Curtea de Conturi decide în mod independent asupra programului activității de audit, precum și asupra modului de implementare a acestuia. Planificarea activității de audit se realizează pe termen mediu, prin elaborarea unui program multianual al activității de audit (de regulă, pentru 3 ani), care pentru a contribui mai eficient la îndeplinirea misiunii Curții de Conturi, se actualizează anual în funcție de obiectivele strategice și cele specifice ale instituției [9, art.9]. Programul anual al activității de audit se elaborează în baza programului multianual. Procesul de planificare a auditelor performanței implică solicitarea propunerilor în scopul obținerii unor idei de teme și probleme de analizat. Temele potențialelor audite ale performanței se solicită de la cât mai multe surse posibile, inclusiv de la auditorii Curții de Conturi, Parlament, Președinție, Guvern, ministere, donatori externi și alte entități, mass-media și de la public. Propunerea completată pentru auditul performanței se va prezenta de către auditori în Direcția metodologie, analiză și control a Curții de Conturi, care organizează ședința de consultare a proiectului de Plan strategic elaborat. Direcția dată are responsabilitatea generală pentru implementarea procesului de planificare, precum și pentru elaborarea, monitorizarea realizării și actualizării continue a Planului strategic cu priere la auditele performanței. Procesul de planificare strategică propus de autor este prezentat în tabelul de mai jos:

Tabelul 2 Procesul de planificare strategică în cadrul auditului performanței

Etapele procesului de planificare strategică	Interpretarea proceselor de planificare strategică
1. Solicitarea și colectarea propunerilor din partea: <ul style="list-style-type: none"> - auditorilor Curții de Conturi; - Parlamentului; - Președinției; - Guvernului; - ministerelor; - donatori externi; - entități, mass-media și public. 	<ul style="list-style-type: none"> - analiza programelor guvernamentale, strategiilor, concepțiilor; - analiza propunerilor parvenite din Parlament; - analiza domeniilor în care s-au alocat și utilizat mijloace publice semnificative; - studierea programelor susținute din donații externe; - analiza informațiilor din petițiile adresate de persoane fizice și juridice spre examinare Curții de Conturi; - colectarea și analiza informațiilor din mass-media, etc.
2. Revizuirea propunerilor și consultarea temelor propuse pentru audit.	<ul style="list-style-type: none"> - evaluarea preliminară și generalizarea propunerilor; - selectarea temelor posibile, evaluarea și identificarea priorităților pe ani; - pregătirea informației de bază pentru fiecare temă.
3. Ședința de consultare a proiectului de Plan strategic.	<ul style="list-style-type: none"> - prezentarea proiectului de plan strategic pentru consultare membrilor Curții de Conturi; membrilor Consiliului consultativ și altor părți ce participă în proces conform cadrului normativ; - organizarea și desfășurarea ședinței de consultare.
4. Elaborarea Planului strategic al auditelor performanței pentru 3 ani.	<ul style="list-style-type: none"> - generalizarea propunerilor expuse în cadrul ședinței de consultare; - elaborarea planului strategic propriu-zis și aprobarea acestuia; - includerea în Programele anuale de audit ale Curții de Conturi a temelor selectate pe ani pentru auditele performanței.
5. Monitorizarea realizării Planului strategic și actualizarea acestuia în caz de necesitate.	<ul style="list-style-type: none"> - urmărirea permanentă a realizării auditelor performanței; - actualizarea temelor incluse în Planul strategic;

	- studierea permanentă a modificărilor legislației, programelor guvernamentale, strategiilor, concepțiilor programelor, planurilor, precum și a domeniilor de importanță majoră.
--	--

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei nr. 6

Astfel, dacă se va ține cont de factorii de influență și respectarea proceselor de planificare strategică [10, art. 37] pentru a se asigura că auditul este planificat corespunzător și auditorii cunosc suficient subiectul auditului, specificul acestuia, metodologia auditului, aceștia au cunoștințe dobândite înainte de lansarea auditului („pre-studiu”), atunci vor fi incluse în Planul strategic anume acele programe/entități și activități la care este posibil de adus plusvaloare în gestionarea pe baza principiilor de economie, eficientă și eficacitate a mijloacelor financiare publice. Planul strategic a activității de audit constituie principalul document de planificare a activității Curții de Conturi, care vizează organizarea și desfășurarea auditului în funcție de obiectivele strategice și cele specifice ale instituției aprobate și actualizate în caz de necesitate. Pentru fiecare audit se va include o scurtă informație despre audit în ceea ce privește motivul efectuării auditului și beneficiile preconizate ca rezultat al auditului. În baza Planului strategic al auditelor, direcția responsabilă din cadrul Curții de Conturi include temele selectate în Programul anual al activității de audit pentru auditele performanței.

Studiind în continuare procesele din cadrul etapei de planificare a auditului performanței, autorul susține opinia mai multor cercetători din domeniu, că realizarea unei misiuni de audit al performanței este o sarcină plină de provocări pentru auditorii responsabili de realizarea misiunii în cauza, deoarece rezultatele depind de stabilirea obiectivului/obiectivelor și de raționamentul profesional al auditorului și că nu întotdeauna este posibil să se cuantifice constatările la etapa de planificare. *Selectarea entităților/proiectelor sau activităților pentru auditul performanței se realizează din două motive: în primul rând, axarea pe acele audite care au valoare adăugată maximă în ceea ce privește răspunderea, economia, eficiența și eficacitatea, și în al doilea rând, asigurarea unei acoperiri potrivite a operațiunilor entității în limitele resurselor disponibile de audit* [5, pag.284]. În auditul performanței la selectarea entităților/proiectelor sau activităților pentru audit, nu sunt stabiliți concreți factori de selecție prin cadrul normativ sau legal, care să se potrivească pentru toate activitățile de audit ca și în auditul financiar. Literatura de specialitate propune la discreția auditorilor o gamă de factori utilizați în practica altor țări [1, pag.31] pentru selectarea proiectelor. După autori, aceasta nu este o listă completă a factorilor, însă ilustrează factorii tipici de care o instituție supremă de audit ar trebui să țină cont la selectarea proiectelor pentru auditul performanței. Membrii Grupului de lucru care au participat la elaborarea suportului menționat mai sus în auditul performanței, binevenit la nivel național, susțin, că la discreția Instituției Supreme de Audit din țară este necesar ca aceasta să-și elaboreze un șir de factori de selecție interni, reieșind din experiența proprie, contribuțiile din partea Parlamentului, altor părți interesate, și poate din alte aspecte. Autorul studiului dat, susține necesitatea implementării unor factori interni de selecție la nivel național, care la etapa de planificare a auditului vor aduce plusvaloare în cadrul selectării proiectului/entității sau unei activități pentru auditare. Factorii de selecție a programelor utilizați în practica altor țări se prezintă în următorul tabel:

Tabelul 3 Factorii de selecție a proiectului/entității sau activității pentru auditul performanței

Nr. d/o	Factori de selecție
1.	impactul general de audit estimat;
2.	materialitate financiară;
3.	riscul unui management bun;
4.	semnificația programului pentru activitățile entității;
5.	vizibilitatea programului în ceea ce privește sensibilitatea politică sau importanța națională;
6.	acoperirea de audit anterioară și analiza internă și externă a programului;
7.	capacitatea de a audita.

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei nr. 1

Cum a fost deja menționat în studiu dat, rezultatele auditului performanței depind de stabilirea obiectivului/obiectivelor și de raționamentul profesional al auditorului, care în opinia autorului studiului dat, nu în toate circumstanțele are posibilitate de a cuantifica constatările la nivel înalt pentru a asigura

obținerea unui impact în rezultatul realizării misiunii. ISSAI 300 INTOSAI, în cadrul examinării celor trei părți ce participă în auditul performanței, menționează că auditorii au discreția principală în alegerea subiectului auditului și în identificarea criteriilor, care la rândul lor influențează realizarea obiectivelor stabilite. În același timp, ei sunt și părțile responsabile relevante în cadrul procesului de audit. Concomitent standardul stabilește, că în timp ce auditorii pot să dea recomandări, trebuie să-și asume și responsabilități ca părți componente în auditele de performanță, care lucrează de obicei într-o echipă unde fiecare membru a echipei oferă abilitățile sale diferite și contribuie la eficiența realizării obiectivelor misiunii de audit [10, art.16]. Deci, purtând răspundere de realizarea obiectivelor stabilite în auditul performanței și luării deciziilor în cadrul realizării misiunilor de audit, auditorii din sectorul public la nivel național au necesitate de a fi elaborați și implementați prin acte normative o serie de factori de selecție bine determinați a programului/entității sau activității de a fi auditate, deoarece stabilirea obiectivelor și succesul realizării acestora în cadrul misiunii în mare parte depinde de procesele și deciziile luate în cadrul etapei de planificare.

Totodată, principiile fundamentale ale auditului performanței INTOSAI prevăd necesitatea ca auditorii la etapa de planificare să stabilească criterii adecvate care să corespundă întrebărilor de audit și să fie legate de principiile economiei, eficienței și eficacității, deoarece acestea sunt etaloanele utilizate pentru evaluarea subiectului. În același timp, criteriile auditului de performanță sunt standarde rezonabile și specifice auditului performanței în raport cu care economia, eficiența și eficacitatea pot fi evaluate. Acestea oferă o bază pentru evaluarea dovezilor, dezvoltarea rezultatelor auditului și elaborarea concluziilor privind obiectivele auditului. Ele sunt, de asemenea, și un element important în discuțiile ulterioare a echipei de audit cu conducerea serviciului de audit intern și în comunicările cu entitățile auditate [7, pag.27]. Faptul, că în cadrul auditului performanței se realizează studii și analize mai complexe decât în alte misiuni de audit, standardele INTOSAI, de asemenea stabilesc și alte procese, cum ar fi: de analiză a rezultatelor auditelor precedente, care ar putea afecta obiectivul actual de audit; de identificare a surselor potențiale de informații, care ar putea fi utilizate drept probe de audit în misiunea actuală; de asigurare cu personal adecvat și suficient și a altor resurse pentru efectuarea auditului, dar și comunicarea informației generale privind planificarea și efectuarea auditului persoanelor de conducere din cadrul programului/entității auditate și altor persoane cu funcții de răspundere. Toate acestea impun o atenție mai mare pregătirii inițiale a misiunilor de audit a performanței în limitele disponibile de audit și poate fi necesară efectuarea unui studiu preliminar [4, pag.21] înaintea elaborării planului definitiv de audit conform deciziei Instituției Supreme de Audit, care are ca scop studierea în detaliu a programului/entității și determinarea faptului dacă este necesar de efectuat auditul propriu zis, sau auditul se finalizează doar cu studiul preliminar.

Aplicarea factorilor de selecție în practica selectării programelor/entităților sau a unei activități pentru realizarea auditului performanței se prezintă de autor în baza unui exemplu convențional prin care se va elucida necesitatea aplicării acestor factori la determinarea de a fi auditat sau nu un program finanțat din surse financiare publice.

Exemplu convențional. În anul 2018 a fost lansat un program de reabilitare a străzilor din mun. Chișinău cu valoarea de 300 mln. lei, care 50% este finanțat din bugetul de stat și 50% din fondul rutier. Gestionarea programului a fost efectuată de către Ministerul Economiei și Infrastructurii prin intermediul Administrației de Stat a Drumurilor (ASD), care a organizat toate procedurile de achiziții și a asigurat monitorizarea executării lucrărilor în cadrul realizării obligațiilor contractuale. Încheierea proiectului a fost planificată pentru 01 octombrie 2020.

Componentele programului și sumarul costurilor de program sunt următoarele:

1. reabilitarea străzilor – 155 mln. lei;
2. întreținerea periodică – 73 mln. lei;
3. plățile pentru consultanță – 50 mln. lei;
4. vehicule și echipamente – 14 mln. lei;
5. asistența tehnică de dezvoltare instituțională – 8 mln. lei.

Total – 300 mln. lei

Suma mijloacelor alocate este repartizată pentru reabilitarea a 25 de străzi principale din mun. Chișinău, incluse în programul dat. Programul implică, în special, reabilitarea străzilor selectate, întreținerea periodică a acestor străzi, achiziția echipamentului tehnic, asistența tehnică a utilajelor și realizarea unor cursuri de instruire la locul de muncă cu privire la programele cheie.

Sa constatat, că lucrările de reabilitare a străzilor incluse în program se realizează cu întârziere, iar costurile au depășit bugetul planificat cu 30%. Consiliului Fondului Rutier în cadrul ședinței sale a examinat problema depășirii bugetului și a aprobat surse suplimentare necesare din resursele fondului rutier pentru anul 2020.

Din momentul lansării lucrărilor, locuitorii mun. Chișinău au sesizat mai multe probleme legate de calitatea proastă a străzilor reabilite, postând materiale pe rețelele de socializare. Totodată mass-media a comentat de mai multe ori necesitatea realizării programului dat și importanța acestuia pentru public. În luna noiembrie 2020 s-a pus problema în Parlament referitor la încheierea programului dat.

Întreținerea proastă a drumurilor în capitala țării trezește nemulțumiri din partea populației, care este nevoită să folosească drumurile în starea aceasta și să cheltuiască mai mulți bani pentru reparația unităților de transport propriu.

Studiu preliminar a acestui program, efectuat în decembrie 2020 relevă faptul, că controalele din partea ASD au fost efectuate foarte rar, cu toate că în rapoartele acestora sunt menționați cu privire la managementul prost din partea responsabililor de resursele umane implicate, dar și faptul că unele porțiuni a străzilor reabilite sunt de calitate proastă. Statistica efectuării lucrărilor este incompletă. Astfel, conform studiilor efectuate de auditori, au fost identificate numeroase probleme, inclusiv unele dovezi care indicau o fluctuație semnificativă a personalului și utilizarea ineficientă a mijloacelor acestui fond de către ASD.

În continuare autorul studiului va analiza necesitatea auditării programului de reabilitare a străzilor din mun. Chișinău în funcție de factorii de selecție prezentați mai sus în tabelul 3.

Tabelul 4 Evaluarea necesității auditării programului de reabilitare a străzilor din mun. Chișinău

Nr. d/o	Factorii de selecție/ Tipuri de evaluări	Rezultatul evaluării
1.	Impactul general de audit estimat (major, mediu, redus)	mediu
2.	Materialitatea financiară (ridicată, medie, redusă)	ridicată
3.	Riscul unui management bun (înalt, mediu, redus)	redus
4.	Semnificația programului pentru activitățile entității (majoră, medie, redusă)	majoră
5.	Vizibilitatea programului în ceea ce privește sensibilitatea politică sau importanța socială (ridicată, medie, redusă)	ridicată
6.	Acoperirea de audit anterioară și analiza internă și externă a programului (major, mediu, redus)	major
7.	Capacitatea de a audita (mare, medie, redusă)	medie

Sursa: Elaborat de autor.

Factorii expuși în tabelul 4 sunt propuși în literatura din domeniu și pot fi luați în considerație la selectarea pentru auditare a entității/proiectului/programului, dar și activității unei entități sau funcții. Lista dată poate fi completată de auditori în cadrul studiului preliminar, reieșind din propria experiență, contribuțiile din partea Parlamentului și altor părți interesate, însă aceasta în majoritatea cazurilor ilustrează factorii tipici pentru auditul performanței conform cerințelor stabilite de Instituția Supremă de Audit.

Analiza rezultatelor evaluării din tabelul 4 cu privire la necesitatea auditării programului de reabilitare a străzilor din mun. Chișinău conform studiului de caz prezentat de autor mai sus relevă următoarele:

- Probabilitatea *impactului total de audit* estimat este „*mediu*”, deoarece programul este de nivel municipal și nu național, iar valoarea adăugată așteptată ca rezultat al efectuării auditului este foarte importantă pentru o parte de populație a țării și anume mun. Chișinău.
- *Materialitatea financiară a programului* se evaluează „*ridicată*”, deoarece finanțările din bugetul de stat și fondul rutier sunt semnificative ce notifică necesitatea auditării programului dat.
- În cadrul *evaluării riscului de a constata un management bun* la finele auditului, autorul a luat în considerație problemele expuse de locuitorii mun. Chișinău legate de calitatea proastă a străzilor reabilite, comentariile mass-media cu privire la necesitatea realizării programului dat și importanța acestuia pentru public ce confirmă nerealizarea obiectivelor enunțate la lansarea programului. Totodată este constatată fluctuația de personal, extinderea termenului de finisare a programului ce presupune cu o mare probabilitate, că managementul programului are probleme asociate cu performanța. Deci, riscul unui management bun a programului din studiul convențional este „*redus*”.
- *Semnificația programului* este evaluată „*majoră*”, deoarece activitatea programului are o importanță semnificativă pentru locuitori, care sunt nevoiți să repare mai des transportul propriu și să suporte

cheltuieli suplimentare din cauza străzilor reabilitate necalitativ, dar și cu întârzieri față de graficul stabilit.

- *Vizibilitatea programului* este evaluată „ridicată”, deoarece impactul extern a programului este semnificativ cu un grad înalt de interes din parte publicului, Parlamentului, dar și din partea organelor legislative cu privire la rezultatele auditului.
- Programul de reabilitare a străzilor din mun. Chișinău nu a fost auditat și n-au fost efectuate analize independente a activității acestuia de către auditul intern a ASD, experți externi sau comisii guvernamentale. Constatările date conform studiului convențional stau la baza evaluării *acoperirii de audit anterioară și analiza internă și externă a programului* cu calificativul „major”.
- *Capacitatea de a audita* presupune capacitatea echipei de audit de a realiza auditul conform standardelor profesionale. Factorul dat s-a evaluat „mediu”, luând în considerație natura activității programului, necesitatea unor expertize cu privire la calitatea reabilitării străzilor, dar și statistica necompletă cu privire la lucrările efectuate în cadrul programului.

Factorii de selecție, în opinia autorului studiului dat, servesc o baza credibilă în aplicarea raționamentului profesional a auditorilor și luarea deciziei cu privire la selectarea programului de reabilitare a străzilor din mun. Chișinău pentru a fi inclus în Programul activității de audit pentru auditele performanței a Curții de Conturi pentru anul 2021 sau pentru anul 2022.

Rezultatele analizei evaluărilor efectuate în funcție de factorii de selecție conform studiului convențional sunt adecvate și de încredere ce notifică necesitatea auditării programului dat. În opinia autorului rezultatele auditului vor aduce plusvaloare în performanța activității programului de reabilitare a străzilor din mun. Chișinău și finisarea acestuia prin realizarea obiectivelor stabilite.

Curtea de Conturi a Republicii Moldova gestionează procesul de implementare a celor mai moderne practici de auditare a performanței utilizate pe plan internațional, venind în întâmpinarea necesităților societății la nivel național de a utiliza optim și în condiții de economie, eficiență și eficacitate a mijloacelor publice, inclusiv fondurilor provenite din asistența financiară a Uniunii Europene și a altor organisme internaționale. Strategia de dezvoltare a Curții de Conturi pentru perioada 2021-2025 stabilește consolidarea și sprijinul oferit entităților auditate în remediarea deficiențelor existente, abordând prioritățile și acțiunile Guvernului, precum și performanța individuală a autorităților publice, astfel contribuind la buna guvernare. În cadrul Pilonului strategic I „Contribuirea la buna gestiune a banilor publici prin creșterea impactului activității de audit” [2, pag.8], strategia prevede dezvoltarea capacităților de audit al performanței, obiectivul 1.2 al pilonului dat, care planifică o preocupare constantă pentru societate, Parlament și Guvern în evaluarea performanței gestiunii finanțelor și patrimoniului public de către entitățile publice. Prin furnizarea misiunilor calitative de audit al performanței, Curtea de Conturi va contribui la eficientizarea cheltuielilor publice și îmbunătățirea serviciilor oferite de instituțiile statului. În acest sens, Strategia prevede dezvoltarea și implementarea mecanismelor de consolidare a capacității de realizare a auditului performanței, oferind atenție deosebită aspectelor ce țin de dezvoltarea resurselor umane implicate. Membrii Curții de Conturi a Republicii Moldova, membrii Grupului de lucru și expertul internațional Peeter Latti în cadrul întrunirii din 22.07.2021 au pus în discuție aspecte practice ale Procedurilor de implementare a Strategiei de dezvoltare a Curții de Conturi pentru perioada 2021-2025. Documentul prevede viziunea de ansamblu a implementării strategiei, cu activități etapizate pentru fiecare an de implementare, pentru atingerea obiectivelor strategice [3, pag.1]. Totodată se planifică identificarea zonelor de risc de interes național și internațional, precum și sensibilizarea asupra acestora, accentuând importanța gestionării riscurilor sistemice și operaționale ale entităților publice.

Concluzii. Cu toate acestea, în opinia autorului studiului dat, pentru a-și consolida rolul de instrument efectiv de sporire a eficienței și eficacității utilizării banilor publici, auditul performanței trebuie să fie bazat pe norme ce-i impun independență, obiectivitate și deplină încredere atât din partea entităților auditate cât și din partea societății. În cadrul realizării obiectivelor sale în calitate de Instituție Supremă de Audit, autorul propune ca Curtea de Conturi a Republicii Moldova să elaboreze și să pună în aplicare un set de factori standardizați, stabiliți prin cadrul normativ pentru selectarea programului/entității sau activității ce se va supune auditului performanței, care să se potrivească pentru toate activitățile din acest domeniu. Factorii dați vor contribui la îmbunătățirea proceselor de stabilire a obiectivelor în auditul performanței și aplicării raționamentului profesional de către auditori și vor asigura ca misiunea de audit al performanței realizată să aducă plusvaloare în gestiunea banilor publici și utilizării acestora în condiții de economie, eficiență și eficacitate, doar Curtea de Conturi dispune de surse limitate pentru auditul performanței și nu poate direcționa banii publici fără a asigura buna gestiune a acestora de către entitățile publice. Anume evaluarea riscurilor, cuantificarea importanței programului/entității sau activității ce se planifică de a fi supusă

auditului performanței și constatarea vizibilității programului în ceea ce privește sensibilitatea politică sau importanța națională; acoperirea de audit anterioară și analiza internă și externă a programului, dar și evaluarea capacității de a fi auditat subiectul presupus, încă la etapa de planificare, în baza unor factori de selecție bine determinați vor aduce plusvaloare pe viitor, vor identifica zonele de risc și în rezultatul eliminării acestora se va contribui la eficientizarea cheltuielilor publice și îmbunătățirea serviciilor oferite de instituțiile statului.

Bibliografie:

1. Curtea de Conturi a Republicii Moldova, „Manual de audit al performanței”, Chișinău, 2009, 100p.
2. Curtea de Conturi a Republicii Moldova. „Strategia de dezvoltare 2021-2025”, Chișinău, 2020, 21p.
3. Curtea de Conturi a Republicii Moldova. Procedurile de implementare a Strategiei de dezvoltare 2021-2025 a CCRM, discutate cu expertul extern, 22.07.2021. <http://www.ccrm.md/procedurile-de-implementare-a-strategiei-de-dezvoltare-a-ccrm-discutate-cu-expertul-extern-1-3967>
4. Dolghii Cristina. „Studiul preliminar o etapă decisivă în realizarea auditului performanței”. Culegeri de rezumate a Conferinței Științifice Internaționale „Paradigme moderne în dezvoltarea economiei naționale și mondiale”, USM, Chișinău, 2020. ISBN 978-9975-152-47-1.
5. Dolghii Cristina. „Abordarea auditului performanței și practica acestuia în Republica Moldova”. Conferința Științifică Internațională, ediția a IX ”Politici și mecanisme de inovare și dezvoltare a proceselor economico-financiare și sociale în plan național și internațional”, USM, Chișinău, 2014, p. 283-285. ISBN: 978-9975-71-574-4.
6. European Court of Auditors, „Performance Audit Manual”, European Union, September 2017, 93p.
7. Fundamental Principles of Performance Auditing. Austrian Court of Audit, VIENNA, AUSTRIA, https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/ISSAI_100_to_400/issai_300/issai_300_en.pdf
8. Hotărârea Curții de Conturi cu privire la Cadrul Declarațiilor Profesionale INTOSAI, nr.2 din 24.01.2020. <http://ccrm.md/hotariri-si-rapoarte-1-95?idh=1044>
9. Legea privind organizarea și funcționarea Curții de Conturi a Republicii Moldova, nr. 260 din 07.12.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-6 din 05.01.2018.
10. The International Standards of Supreme Audit Institutions, nr. 300, „Performance Audit Principles”, Organisation of Supreme Audit Institutions, INTOSAI www.issai.org (vizualizat 18.07.2021).

**CREDITUL BANCAR – SURSĂ DE COFINANȚARE PENTRU PROIECTUL
„GRĂDINA DE TRANDAFIRI A IULITEI”
Partea I-a**

**BANK CREDIT – SOURCE OF CO-FINANCING FOR THE
„IULITA'S ROSE GARDEN
Part I**

*Mariana Rodica ȚÎRLEA, doctor, conferențiar universitar
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România
Iulita BÎRCĂ, doctorand,
Universitatea „Stefan cel Mare” din Suceava, România*

Rezumat: Realizarea unei noi componente aferente proiectului de investiții „Grădina de trandafiri a Iulitei” și pentru dezvoltarea întreprinderii presupune analiza eficienței economice a acesteia, concretizată în compararea caracteristicilor acesteia cu cele ale altor capacități existente, pentru a pune în valoare existența unor elemente suplimentare relevante, materializate în costuri și niveluri ridicate ale performanțelor economice, tehnologice și tehnice. O astfel de analiză presupune evaluarea completă a avantajelor și dezavantajelor noului obiectiv, gradul său de eficiență și de reflectare a soluției optime pentru îmbunătățirea condițiilor întreprinderii, cât și de recuperare a fondurilor consumate. Din această perspectivă, decizia de creditare în vederea realizării unei componente investiționale presupune existența câtorva variante de crediitate, din care să avem posibilitatea de a alege varianta care prezintă cheltuielile cele mai reduse. Într-o astfel de situație apare, într-o primă etapă, necesitatea găsirii acestor variante de creditare, urmată apoi de construirea la nivelul fiecărei variante de scenarii care să aibă la bază calcule, analize economice bazate pe metode adecvate, comparații care să ne permită identificarea unei variante care să ne conducă la alegerea soluției optime care să răspundă cerinței: cu eforturi minime să se obțină efecte maxime.

Cuvinte cheie: credit bancar, oferte de credit bancar, dobândă, rata dobânzii, eficiență, profit.

Summary: The realization of a new component related to the investment project "Iulita's Rose Garden" and for the development of the enterprise involves the analysis of its economic efficiency, materialized in comparing its characteristics with those of other existing capacities, in order to highlight the existence of additional relevant elements, materialized in costs and high levels of economic, technological and technical performance. Such an analysis involves a complete assessment of the advantages and disadvantages of the new objective, its degree of efficiency and reflection of the optimal solution for improving the conditions of the enterprise, as well as the recovery of consumed funds. From this perspective, the crediting decision in order to achieve an investment component presupposes the existence of several variants of credit, from which we have the possibility to choose the variant that presents the lowest expenses. In such a situation appears, in a first stage, the need to find these variants of credit, followed by the construction at the level of each variant of scenarios based on calculations, economic analyzes based on appropriate methods, comparisons that allow us identifying a variant that will lead us to choose the optimal solution that meets the requirement: with minimal effort to obtain maximum effects.

Keywords: bank credit, bank credit offers, interest, interest rate, efficiency, profit.

JEL CLASSIFICATION: E43, E5, E50, E51.

Introducere

O importanță majoră în luarea unei decizii privind actul de creditare o constituie cuantificarea fenomenului economic, care are implicații directe în plan financiar, cu efecte directe asupra rezultatelor financiare ale întreprinderii. Raportat la nivelul eficienței economice, acesta este cu atât mai ridicat cu cât efectul util pe unitate de efort cheltuit este mai mare sau cu cât efortul consumat raportat la o unitate de efect util este mai mic. Eficiența, analizată ca o noțiune la modul general, exprimă rezultatele care se obțin într-o anumită activitate, evaluate prin prisma resurselor consumate pentru desfășurarea acestei activități. Prin intermediul ei se stabilește legătura dintre volumul și calitatea eforturilor, ca factori generatori de efecte și rezultatele ce se obțin într-o anumită perioadă, ca o consecință a realizării eforturilor respective.

Discutăm de eficiență economică privită ca o sumă a factorilor calitativi. Cele mai frecvent folosite surse de finanțare sunt: creditele bancare, autofinanțarea realizată din surse proprii de capital, și emisiuni de acțiuni pe piață financiară.

Raportat la capitalul investit, acesta presupune un cost, care se determină relativ ușor și exprimă oportunitatea investiției în raport cu mărimea valorii acestuia.

Creditele bancare sunt generatoare de costuri reale pentru întreprinderi, ele se materializează în dobânzi, comisioane bancare și alte taxe. Dobânda, cerută de creditor, este reprezentată de prețul creditului. Rata dobânzii la creditul bancar reflectă un cost de oportunitate, deoarece el este randamentul potențial de a fi obținut de investitor în astfel de plasamente de capital. Pentru sumele primite cu împrumut se plătește o dobândă, care reprezintă costul efectiv al capitalului obținut pe această cale. Acest cost este dat de rata dobânzii aferentă creditelor bancare stabilite pe termen scurt, pe termen mediu și pe termen lung.

Rezultate și discuții

Costul capitalului, obținut prin împrumuturi acordate pe baza obligațiunilor emise, nu este identic cu mărimea ratei nominale a dobânzii înscrisă în contractul de emisiune. Pe lângă rata nominală a dobânzii se adaugă prima de emisiune a obligațiunilor și se scad cheltuielile de lansare a obligațiunilor.

Capitalul trebuie considerat drept o *resursa limitată*. [1, pg.77]

Rata profitului de la un proiect este influențată de o serie de factori:

- costul total al capitalului firmei, indiferent de sursa din care provine acesta;
- costul specific al proiectului, atunci când acesta poate fi identificat;
- profitul curent obținut de firmă;
- gradul de risc ce poate fi atribuit proiectului respectiv. [3, pg.68]

În realizarea cercetării noastre am avut în vedere soluții de finanțare pentru domeniul agricol, respectiv, oportunitatea contractării unui credit bancar în condițiile actuale.

În acest sens, am parcurs următoarele *etape*:

- I. Colectarea ofertelor de credite bancare;
- II. Realizarea de scenarii privitor la ofertele de credite de pe piața bancară din Republica Moldova;
- III. Realizarea previziunilor pentru o perioadă de cinci ani.

Bugetarea oricărei acțiuni a întreprinderii, atragerea de capitaluri externe (proprii și împrumutate), păstrarea și extinderea segmentelor de piață găsesc în analiza financiară o bază de fundamentare ca premisă esențială în efectuarea unei judecăți profesionale și adoptării de decizii financiare optime. [5, p.5]

IV. Analiza economică în care am aplicat Metoda efectelor cu cele trei variante ale sale:

1. *Metoda efectelor directe;*
2. *Metoda efectelor efectele indirecte;*
3. *Metoda efectelor induse.*

Raportat la cele trei metode, am avut în vedere următoarele aspecte:

1. la Metoda efectelor directe am ținut seama de cheltuieli și acumulări potrivit documentațiilor tehnico-economice ale proiectului;

2. la Metoda efectelor indirecte am luat în calcul avantajele și costurile suplimentare pe care un proiect le generează altor proiecte din cadrul întreprinderii în amonte sau în aval cu care este în strânsă legătură tehnică și implicit economică;

3. la Metoda efectelor induse am ținut cont și de posibilitatea utilizării veniturilor distribuite, adică a le folosi pentru noi investiții.

V. Compararea rezultatelor obținute.

VI. Selectarea variantei optime, ținând seama de caracteristicile creditelor analizate.

Piața bancară oferă o gamă variată de oferte atractive de creditare pentru activitatea agricolă. Pentru variantele analizate, am apreciat că se impune să avem în vedere caracteristicile cuprinse în tabelul 1.

Tabelul 1. Caracteristicile creditelor

Nr.crt.	Caracteristicile creditelor
1.	Tipul creditului:
	- agricol;
	- imobiliar;
	- ipotecar;
	- de refinanțare;

Nr.crt.	Caracteristicile creditelor
	- de consum cu garanție;
	- de consum fără garanție;
	- de refinanțare a creditului;
	- împrumut imobiliar acordat de altă instituție financiară;
	- multifuncțional.
2.	Comision analiză dosar
3.	Comision administrare anuală
4.	Comision de restituire anticipate a creditului bancare
5.	Comision de întreținere de cont
6.	Comisioane de deservire lunară
7.	Lipsa comisioanelor de deservire lunară
8.	Eșalonarea ratelor: - după specificul activităților; - linear după numărul de luni.
9.	Reeșalonarea ratelor: - după specificul activităților; - liniar.
10.	Scopul creditului
11.	Limita maximă a creditului
12.	Perioada solicitată de acordare
13.	Perioada de grație condiționată de lăsarea unui gaj pentru bunul care a făcut obiectul creditului
14.	Perioada de grație necondiționată de lăsarea unui gaj pentru bunul care a făcut obiectul creditului
15.	Plata ratelor după un anumit număr de luni
16.	Plata ratelor din luna următoare a acordării creditului
17.	Dobânda la credit
18.	Rata dobânzii
19.	Modul de calcul al dobânzii
20.	DAE la credit de consum garantat
21.	DAE la credit agricol
22.	DAE la credit imobiliar
23.	DAE la credit ipotecar
24.	DAE la credit de refinanțare
25.	DAE la credit de consum cu garanție
26.	DAE la credit de consum fără garanție
27.	DAE la credit de refinanțare a creditului
28.	Modul de calcul pentru l-a rată a dobânzii
29.	Comision de restituire anticipată a creditului bancare
30.	Comision de întreținere de cont
31.	Comisioane de deservire lunară
32.	Lipsa comisioanelor de deservire lunară

Sursa: Elaborat de autori

Analiza financiară este integrată în activitatea de conducere a întreprinderii și oferă cele mai bune soluții pentru fundamentarea deciziilor financiare. Calitatea deciziilor financiare adoptate va exercita un impact direct asupra gestiunii financiare [4, pg.10].

Oportunitățile pieței determină ceea ce compania ar putea produce, iar identificarea acestora necesită o evaluare meticuloasă a ocaziilor și pericolelor în afaceri. Decizia de finanțare urmărește alegerea structurii de finanțare a întreprinderii, analizând, pe criterii de optim, costul fiecărei surse de capital. În cadrul său, se optează asupra proporțiilor ce revin capitalului propriu, respectiv capitalului împrumutat [5,

pg.7-8].

Tabelul 2. Clasamentul tipurilor de credite analizate

Nr · cr t.	Caracteristicile creditului	Banca/ Tip credit								
		A	B	C	D	E	F	G	H	I
	Tipul creditului:	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Tipul creditului: 1. agricol; 2. Imobiliar; 3. ipotecar; 4. Multifunctional; 5.de consum cu garanție; 6. de consum fără garanție; 7. de consum; 8. împrumut imobiliar acordat de altă instituție financiară; 9. de refinanțare.									*
2.	Comision analiză dosar									
3.	Comision administrare anuală									*
4.	Comision de restituire anticipate									
5.	Comision de întreținere de cont									
6.	Comisioane de deservire lunară									*
7.	Lipsa comisioanelor de deservire lunară									
8.	Eșalonarea ratelor: după specificul activităților; linear după numărul de luni									*
9.	Reeșalonarea ratelor: după specificul activităților; liniar.									
10	Scopul creditului	1	2	3	4	5	6	7	8	9
11	Limita maxima a creditului									
12	Perioada solicitată de acordare									*
13	Perioada de grație condiționată de lăsarea unui gaj pentru bunul care a făcut obiectul creditului									*
14	Perioada de grație necondiționată de lăsarea unui gaj pentru bunul care a făcut obiectul creditului									*
15	Plata ratelor după un anumit număr de luni									*
16	Plata ratelor din luna următoare a acordării creditului									
17	Dobânda la credit									*
18	Rata dobânzii									*
19	Modul de calcul al dobânzii									*
20	DAE la credit de consum garantat									*

Nr. crt.	Caracteristicile creditului	Banca/ Tip credit								
		A	B	C	D	E	F	G	H	I
21	DAE la credit agricol									
22	DAE la credit imobiliar									
23	DAE la credit ipotecar									
24	DAE la credit de refinanțare									
25	DAE la credit de consum cu garanție									
26	DAE la credit de consum fără garanție									
27	DAE la credit de refinanțare a creditului									*
28	Modul de calcul pentru 1-a rată a dobânzii									*
29	Comision de restituire anticipate a creditului bancare									
30	Comision de întreținere de cont									
30	Moneda de acordare a creditului în moneda națională (MD)									*
31	Moneda de acordare a creditului valută									

Sursa: Elaborat de autori

Pentru selectarea tipului de credit optim, raportat la caracteristicile celor nouă tipuri de credite analizate, am procedat la selectare prin atribuirea de note potrivit tabelului 3.

Tabelul 3. Clasamentul notelor pentru selectarea tipului de credit

Nr. crt.	Indicatori									
1.	Banca:	A	B	C	D	E	F	G	H	I
2.	Tipul creditului:	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.	Note de la 1 la 5	4	3	3	4	1	3	2	3	5

Sursa: Elaborat de autori

Clasamentul notelor pentru selectarea tipului de credit, în mod grafic, arata în felul următor (Figura 1).

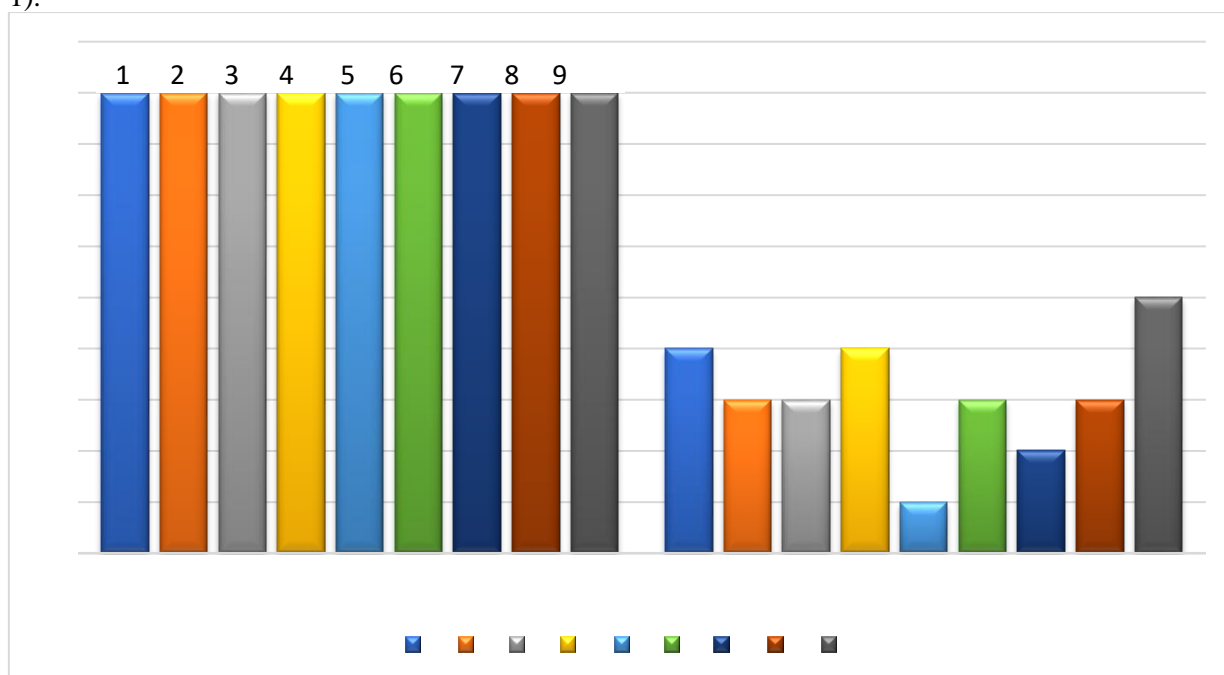

Figura 1. Clasamentul notelor pentru selectarea tipului de credit

Sursa: Elaborată de autori

Fundamentarea deciziei de creditare are la bază sisteme de colectare a datelor, sisteme de sistematizare a datelor, sisteme de prelucrare a datelor și sisteme analiză a datelor și informațiilor obținute.

Politica de creditare a clienților, dusă de firmă, stă la baza succesului sau eșecului unei afaceri. De regulă, cu cât volumul vânzărilor este mai mare, cu atât firma este mai sănătoasă și mai profitabilă. Volumul vânzărilor, la rândul său, depinde de un complex de factori exteriori, dar și interiori firmei, care pot fi controlați de către aceasta. Cele mai importante variabile care influențează volumul vânzărilor sunt: **prețul produselor, calitatea, reclama și publicitatea și politica de credit a firmei** [3, p.68].

Discuții. Decizia de creditare pentru un manager presupune elaborarea unei serii de calcule probabilistice sau de scenarii (concretizate în simulări de stări și situații), care să-i permită o estimare cu un grad mare de exactitate a unor modificări de cereri ale pieței, cu privire la cantitățile, sortimentele, calitatea, prețul etc. al creditului.

Decizia de creditare presupune cunoaștere și fundamentarea deciziilor pe cele mai realiste scenarii.

Pentru a se realiza, orice obiectiv de investiții are în vedere în a se realiza, pe baza unor calcule de profit, eficiență economică și risc, bazate pe cunoașterea costurilor și veniturilor generate de acesta, implicațiile acestuia în întreprindere și efectele pe care are asupra rezultatelor financiare. Riscul este legat de schimbare, de instabilitate, de nesiguranța viitorului, de piață. În această conjunctură, trebuie să evaluăm riscul care precede luarea unei decizii de creditare, trebuie să procedăm la evaluarea proiectului din perspectiva eficienței economice și să avem în vedere rata dobânzii care este un criteriu de raportare în fundamentarea deciziei privitoare la contractarea sau nu a creditului pentru finanțarea proiectului. Mai mult, rata dobânzii reprezintă un prag minimal al rentabilității.

Referințe bibliografice

1. Duran, V. & Țirlea M., R., *Finanțe manageriale*, Ed. Eurostampa Timișoara, 2005, p.77
2. Robinson, S., *Management financiar*, Ed. Teora, 1995, pag.68
3. Trenca, I., *Management financiar*, Ed. Casa Cărții de Știință, 2007 p.9
4. Isfaneșcu, A., Stănescu, C., Băicuși, A. *Analiza economico-financiară*, Editura Economică, București, ediția a II-a, 1999, p. 10
5. Onofrei, M. *Management financiar*, Ed. C H Beck, 2007, p.5-8
6. Oferte de creditare bancare

MANAGEMENTUL GLOBALIZĂRII – PROCES IMPREDICTIBIL

Mircea UDRESCU¹, prof. univ., dr.,
Universitatea Artifex din București,
Constantin CODERIE², prof. univ., dr.,
Universitatea Artifex din București

Globalizarea a fost și este, în același timp, un proces și o stare de fapt. A fost și este un proces, deoarece a cunoscut și cunoaște adânci prefaceri cantitative și calitative de natură politică și economică în timp, și a fost și este o stare de fapt, deoarece a permis și permite acțiuni de comparare a elementelor constitutive pe momente evolutive. Dincolo de rațiunile sale politice, globalizarea se putea justifica prin două componente majore: evoluția tehnologică și evoluția piețelor de schimb. Astfel, este de înțeles de ce globalizarea nu produce aceleași niveluri de satisfacție, deoarece nici cunoașterea tehnică și științifică nu este uniformă. Ca urmare, venitul pe cap de locuitor al țărilor cuprinse de valurile globalizării nu are neapărat tendința de a converge spre un echilibru, deoarece țările nu au dobândit cunoștințe tehnice în aceeași măsură, dar se poate stabili o legătură între progresele productivității endogene și influențele externe. Dacă un bun se produce de către o țară mai bine situată economic, produsul respectiv devine mai bun pentru piața globală atât din punctul de vedere al calității, cât și al costurilor. Se dau drept exemple în acest sens microprocesoarele, automobilele, avioanele, telefoanele mobile etc., bunuri a căror calitate a crescut mereu, dar ale căror prețuri au scăzut pe măsură ce a crescut experiența. În mod implacabil, marea provocare pentru secolul în care am intrat, din punctul de vedere al globalizării, era crearea instituțiilor care să pună în valoare promisiunile globalizării și să evite crizele mondiale de proporții. Dar politica de excepționalitate a SUA, prin boicotarea înțelegerilor care au adus globalizarea la rang de ideologie politică și economică, a făcut ca navigația globalizării să eșueze lamentabil. Globalizarea democratică a eșuat, fiind răpusă de pretențiile de excepționalitate hegemonică cerute de către SUA.

Globalization was and is, at the same time, a process and a State of affairs. It was and is a process, because he knew and knows deep qualitative and quantitative prefaceri, political and economic time, and it was and is a State of affairs, since it enabled and allows for comparison of the actions on the constituent moments evolutionary. Beyond his political reasons, globalization could be justified by the two major components: the evolution of technology and developments in the exchange markets. Thus, it is understandable why globalization doesn't produce the same levels of satisfaction, because neither the technical and scientific knowledge is not uniform. As a result, the income per capita of the countries covered by the waves of globalization does not necessarily tend to converge towards a balance, because countries have not acquired technical knowledge in the same manner, but it is possible to establish a link between progress endogenous productivity and external influences. If a good is produced by a country better situated economically, the product gets better for both the overall market in terms of quality and cost. They give as examples in this regard, automobiles, aircraft microprocessors, mobile phones, etc., goods whose quality has increased, but whose prices have declined as increased experience. Relentlessly, the great challenge for the century in which we entered, from the point of view of globalization was creating institutions that highlight the promises of globalization and avoid crises of world proportions. But the U.S. policy of exceptionalitate, by boycotting the understandings that brought globalization to political and economic ideology, has made passage of globalization to fail miserably. Democratic globalization failed, being răpusă by the hegemonic pretensions of excepționalitate required by us.

Cuvinte cheie: globalizare, tehnologie, piață, schimb, economie, politică, stat, instituții internaționale, logistică, competitivitate, standardizare, calitate, suveranitate.

Introducere.

Desigur, globalizarea nu a apărut din senin. Ea a fost rezultatul unui complex managerial de nivel internațional, menit să ordoneze economia globală după interese dictate de liberalizarea piețelor, susținute de interese politice naționale, prin organisme cu vocație internațională. Nu cu mulți ani în urmă Ioseph e. Stiglitz, economist de primă mărime al științelor economice și politice contemporane, aprecia elogios

¹ © Mircea UDRESCU, udrescumircea@yahoo.com

² © Constantin CODERIE, coderie@gmail.com

globalizarea: „Cred că globalizarea – eliminarea barierelor din calea liberului schimb și integrarea economiilor naționale – poate fi un factor al bunăstării și are potențialul de a aduce bogăția tuturor, în special celor săraci.”¹ Pentru el, alte beneficii ale globalizării erau mai mult decât evidente: „Eliminarea obstacolelor din calea comerțului internațional a ajutat multe țări să se dezvolte într-un ritm mult mai rapid decât ar fi putut face-o altfel. Comerțul internațional contribuie la dezvoltare atunci când creșterea economică a unei țări este impulsionată de exporturile sale. Creșterea determinată de exporturi a constituit componenta centrală a politicii industriale care a contribuit la dezvoltarea multor națiuni din Asia și la îmbunătățirea substanțială a nivelului de trai a milioane de oameni din acea zonă. Datorită globalizării, mulți oameni din întreaga lume trăiesc astăzi mai mult ca înainte și se bucură de un nivel de trai mult mai înalt. Dacă pentru occidentali munca prost plătită de la Nike poate însemna exploatare, pentru mulți oameni din țările în curs de dezvoltare a munci în fabrică este mult mai bine decât a cultiva orezul stând aplecat asupra pământului.”² Globalizarea, prin crearea organismelor de supraveghere internațională, a fost susținută atâta vreme cât s-a considerat că nivelul de renunțare la suveranitatea națională este direct proporțional cu nivelul de sărăcie și de sărăcire, deoarece era clar pentru oricine că, prin intensificarea globalizării: „Unele din fundamentele economice și politice ale statului-națiune sunt subminate de globalizarea economică. Liberalizarea comerțului și investițiile internaționale, împreună cu scăderea costului de transport și viteza sporită cu care bunurile, serviciile și ideile ajung în toate țările din orice colț al lumii au demolat unul din fundamentele statului: ideea de auto-suficienței naționale.”³ Realitatea a demonstrat că „În cabaretul globalizării, statul face striptease, iar la sfârșitul reprezentației rămâne fără chiloți: forța și presiunea. Cu baza materială distrusă, cu suveranitatea și independența anulate, cu clasa politică anihilată, statul-națiune devine un simplu serviciu de securitate pentru mega companii...Noii stăpâni ai lumii nu trebuie să guverneze direct. Ei însărcinează guvernele naționale să le administreze afacerile.”⁴ Dar când o mare putere, ca SUA, constată că suveranitatea sa este pusă în discuție de mega companii, prin intermediul organismelor de monitorizare internațională, imediat construcția globalizării este pusă sub semnul întrebării, bilanțul globalizării constatând câțiva învingători și foarte mulți învinși.

Literature review.

Susținere a globalizării. În anul 2000, profesorul Charles Doran a definit printre primii fenomenul globalizării, astfel: „intersecția dintre tehnologia informației și economia globală. Aceasta poate fi cuantificată în termeni de intensitate, acoperire, volum și valoare a tranzacțiilor internaționale în sferile mondiale ale informațiilor, finanțelor, comerțului și administrației. O creștere substanțială a ratei acestor tranzacții în ultimii zece ani și, deci, a nivelului lor este manifestarea măsurabilă a globalizării”⁵ Atâta vreme cât globalizarea a fost pe agenda celor mai puternice state, libertatea circulației capitalurilor, mărfurilor și forței de muncă a vizat realizarea unei economii nerestricționate. Dar cadrul mondial este constituit din entități statale, care pot să susțină sau să se opună principiilor pe care se propagă globalizarea. De aceea, s-a susținut că „Globalizarea oferă acestor state un complex amestecat de motivații. Pe de o parte, le oferă posibilitatea de creștere economică, de flux de capital străin și de reducere treptată a sărăciei. Pe de altă parte, există pericolul unor dislocări masive, al pierderii controlului național asupra bunurilor economice fundamentale și al exploatării sociale.....Cu cât economia unei țări este mai avansată, mai bogată în capital și mai inovatoare, cu atât mai entuziast participă elita respectivei țări la propagarea globalizării.”⁶

Dincolo de rațiunile sale politice, globalizarea s-a putut justifica prin două componente majore: evoluția tehnologică și evoluția piețelor de schimb.

Dezvoltarea tehnologică a produs mutații semnificative în toate domeniile, iar cea din transporturi și comunicații (telecomunicații) a avut drept urmare scăderea spectaculoasă a costurilor. Pe ansamblu, se apreciază că „Nu numai prețul transportului a scăzut, ci și importanța comerțului cu mărfuri în economia mondială. Transportul materiilor prime și al produselor alimentare neprelucrate a fost înlocuit în mare măsură prin bunuri manufacturate finite, care sunt făcute cu materiale mai ușoare și ocupă mai puțin spațiu (.....)

¹ Joseph E. Stiglitz, *Globalizarea*, Editura Economică, București, 2005, p.10

² Ibidem, p. 30-31

³ Guillermo de la Dehesa, *Învingători și învinși în globalizare*, Editura Historia, București, 2007, p.157

⁴ Apud, Zygmunt Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Editura Antet, București, 1999, p. 72

⁵ Apud Zbigniew Brzezinski, *Marea dilemă: a domina sau a conduce*, Editura Scripta, București, 2005, p. 139

⁶ Ibidem, p. 140

Cu alte cuvinte, produsele comercializate în prezent au astăzi o valoare de unitate mai mare, iar costul transportului a scăzut, reducând proporția precedentelor față de cele ulterioare. De fapt, s-au micșorat radical barierele naturale de timp și spațiu dintre țări și s-a redus costul expedierii mărfurilor, al serviciilor, al oamenilor, capitalurilor, tehnologiei sau informațiilor de la una la alta. Distanțele la scară mondială au scăzut prin internaționalizarea economiei și crește gradul de interdependență¹.

Cel de-al doilea factor, liberalizarea schimbului de mărfuri, de servicii și de capitaluri, s-a produs la scară planetară prin Acordul General cu privire la Comerț și Tarife, rezultat al acțiunii coordonate a Organizației Mondiale a Comerțului, a Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică și a Fondului Monetar Internațional, care este pus în practică prin numeroase acorduri bilaterale și regionale. Modelele economice neoclasice consideră că finanțarea internă constituie motorul determinant al dezvoltării. Țările care economisesc mai mult pot investi mai mult și, pe cale de consecință, se dezvoltă mai rapid. Atingerea unei convergențe dorite de venit diferă, totuși, deoarece productivitatea socială și ratele sumelor economisite nu sunt aceleași pretutindeni, de la zonă la zonă și de la țară la țară. În aceste modele, liberalizarea comerțului poate să accelereze indirect creșterea economică, generând o eficiență economică mai mare prin realocarea de resurse productive în direcția acelor sectoare cu un avantaj relativ mai mare, competiția internațională făcând firmele să fie mai deschise spre inovație și asimilare de tehnologii străine, în timp ce economiile închise sunt lipsite de fundamentele necesare inovării și creșterii productivității².

În procesele specifice globalizării, comerțul internațional stabilește, prin pârgurile avantajului competitiv, care sectoare sau produse sunt în creștere și care sunt în declin, eficiența și productivitatea cele mai mari aparținând domeniilor care se extind. Totodată, comerțul global promovează difuzarea tehnologiei, dând posibilitatea tuturor țărilor să învețe nu numai din experiența proprie, dar și din experiența partenerilor comerciali, beneficiind de dezvoltare superioară, specializare și schimburi. Dar competiția internațională și comercială obligă companiile să dirijeze mai multe resurse în direcția cercetării și dezvoltării (Departamentul C&D) de noi produse, pentru extinderea avantajelor competitive. Pe piețele globalizate economiile țărilor dezvoltate inovează, iar economiile celelalte asimilează inovații de la primele, creșterile în țările în curs de dezvoltare fiind dependente de bogăția lor inițială de cunoaștere și de costurile imitațiilor. În situațiile în care costurile imitațiilor sunt mai mici decât costurile de inovație, pe care le suportă preponderent firmele globale, țările în curs de dezvoltare vor progresa mai repede decât economiile dezvoltate, ceea ce poate duce la concluzia că, cu cât economiile sunt mai deschise, cu atât este mai mare probabilitatea de a se afla tehnologii și produse noi, costul imitației fiind cu atât mai mic³.

Globalizarea a fost și mai este încă susținută de mirajul realizării unei convergențe globale de venituri și de nivel de trai, prin liberalizarea capitalurilor și liberalizarea forței de muncă. Comerțul internațional influențează, de asemenea, volumul de emigrare, deoarece comerțul acesta este un substitut pentru mișcarea factorilor de producție. Astfel, importurile de bunuri și servicii obținute cu munca mai puțin calificată, dar folosită intensiv, din țările sărace către cele dezvoltate constituie o frână în calea migrației de forță de muncă în aceeași direcție. Atâta vreme cât muncitorii au locuri de muncă în industrii arondate exportului, ei sunt mai puțin motivați să emigreze, și-și vor exporta munca prin produsele exportate. Din acest motiv, emigrarea poate avea același efect asupra pieței muncii, asupra inegalității salariale în țările dezvoltate, ca și comerțul internațional⁴.

Nu este întâmplător faptul că mass-media din țările cele mai bogate (SUA, UE, Japonia, Canada, Coreea de Sud etc.) au constituit portdrapelul susținerii beneficiilor globalizării. Cea mai mare parte a elitelor acestor țări au încercat să convingă restul celorlalte state că globalizarea a devenit o realitate palpabilă, o normă explicită a raporturilor internaționale, un suport moral al eradicării sărăciei. Pe cale de consecință, globalizarea a pătruns în mediile universitare, a devenit pentru multe state un fel de scop național, iar pentru SUA, o modalitate de recunoaștere internațională a rolului său de conducător evident al lumii spre prosperitate și binefacere. Președintele Clinton s-a impus ca lider nedeclarat al globalizării. Pentru el „Aceia care doresc să se opună forțelor globalizării pentru că le este teamă de consecințele ei cred că nu au deloc dreptate. O experiență de 50 de ani a arătat că integrarea economică și cooperarea politică sunt forțe pozitive. Aceia care cred că globalizarea se referă doar la economiile de piață nu au nici ei dreptate... Trebuie să recunoaștem că globalizarea ne-a făcut mai liberi și mai dependenți unii de alții”⁵.

¹ Guillermo de la Dehera, *Învingători și învinși în globalizare*, Editura Historia, București, 2007, p. 120-121

² Michael Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York, 1990, p. 12-13

³ Cf. Ragoff Kenneth, *The purchasing power parity puzzle*, *Journal of Economic Literature*, June, 1996, p. 14-23

⁴ Cf. Mundell R., *International trade and factor mobility*, 1957, *American Review*, 47, June.

⁵ Bill Clinton, din cuvântul său la Forumul Economic Mondial, 29 ianuarie 2000

La numai câteva luni de la aceste considerente, președintele SUA concluziona „Trenul globalizării nu poate fi întors din drum. ... Dacă vrem ca America să se afle pe drumul cel bun... nu avem altceva de făcut decât să conducem acest tren”.¹ și din momentul în care SUA au catalogat globalizarea ca fiind cheia rezolvării tuturor problemelor politice, economice și sociale post războiul rece, majoritatea celorlalte țări au văzut în globalizare un proces pozitiv și inevitabil, o ideologie la modă în era postideologie, deoarece prefigura un viitor mai bun pentru toate țările și pentru toate categoriile sociale. Multinaționalele din țările foarte bogate au susținut procesele de globalizare, ele devenind adevăratele avangărzi ale reglementărilor politice și economice, care trebuia să constituie cadrul general concurențial, în care SUA constituia hegemonul global. Pe moment, hegemonia americană, urmată îndeaproape de celelalte state puternic industrializate a cunoscut o oarecare legitimitate socială, în sensul că exportul de capital asigura o oarecare dezvoltare economică a țărilor mai puțin dezvoltate, iar exportul dirijat de către multinaționale din aceste țări spre țările hegemonice ofereau cetățenilor din acestea produse de calitate la prețuri mai mici, prețuri mai mici decât cele ale produsele similare realizate pe plan local. Oricum, globalizarea a fost în măsură să susțină iluzia unor țări hegemonice, prin firmele lor globalizatoare, ca și a unor țări dominate, dar care-și explicau supunerea prin tendințe aproape ne semnificative de creștere a activității economice proprii, urmate de creșteri la fel de ne semnificative ale nivelului de trai social. Totul a fost consfințit în numeroase acorduri globale, care nu mai consacrau sintagmele de „țări hegemonice” și „țări supuse sau dependente”, ci de țări care se angajau să susțină liberalizarea comerțului, capitalurilor și forței de muncă. Acest cadru al globalizării a făcut ca unele țări asiatice, în frunte cu China, să cunoască ritmuri de dezvoltare nemaîntâlnite, iar SUA și celelalte mari puteri economice ale lumii să devină țări perdante.

Suveranitate înainte de globalizare. Nu a trecut mult timp, iar societatea americană a început să cunoască reacții interne de împotrivire la consensul internațional al globalizării, consens pe care ele l-au încurajat și în fruntea căruia s-au situat de pe poziția de hegemon recunoscut. Sindicatele au început să critice globalizarea deoarece au constatat că multe din locurile proprii de muncă au fost transferate în străinătate. Mai mult, migrația forței de muncă dinspre țările sărace spre țările bogate, inclusiv în SUA, s-a identificat a fi o realitate ce se opunea tendințelor urmărite de către acestea în ceea ce privește creșterea salariilor. Lupta sindicatelor pentru un nivel salarial mai mare a fost compromisă, prin angajarea de muncitori străini care acceptau salarii mult mai mici decât forța proprie de muncă. Angajându-se plener în direcția subordonării întregii vieți politice regulilor pieței, SUA a constatat, în timp, un efect paradoxal, statul națiune american, ce punea pe primul plan suveranitatea politică, a fost obligat să fie de acord cu ideile conform cărora suveranitatea națională a devenit o realitate anacronică, din moment ce întregul angrenaj al pieței era reglementat global, de către entități suprastatale, în legătură cu care SUA aveau responsabilități la fel ca oricare altă țară. Oficialități ale mediului politic intern al SUA au declanșat demersuri politice din care rezulta convingerea ca SUA să nu-și schimbe propriile legi pentru a oferi compensații pentru pierderile suferite de către alte state în relațiile reciproce și, dimpotrivă, să obțină în cadrul tratatelor comerciale mondiale anumite bariere discriminatorii în legătură cu numeroase produse, ceea ce au produs stupeoare și nemulțumiri în rândul țărilor sărace. Unele discordanțe au apărut și în raporturile comerciale cu țările din UE, care au formulat acuzații către SUA conform cărora afacerile comerciale americane sunt favorizate, cerând, la rândul lor, măsuri compensatorii.

Administrațiile SUA au susținut globalizarea ca fiind un concept propriu american, dar au lăsat să se înțeleagă că atunci când acordurile internaționale intră în coliziune cu ceea ce se înțelege a fi suveranitatea americană, orice angajament american este supus reinterpreării. Administrația americană a semnat Protocolul de la Kyoto, dar nu a făcut nimic pentru a fi implementat. A semnat convențiile comerciale mondiale, pe care nu le-a implementat. De curând, noua administrație americană a denunțat toate tratatele internaționale la care SUA sunt parte, atâta vreme cât prevederi ale acestora lezează principiul suveranității americanilor. În aceste condiții, globalizarea a devenit o religie ce a rămas fără biserică. Deja SUA încearcă să ridice garduri de protecție la frontiere pentru a opri migrația forței de muncă, cere marilor sale firme globalizatoare să-și restrângă afacerile în alte țări și să se preocupe exclusiv de binefaceri pentru poporul american, ridică bariere comerciale de netrecut pentru produsele ce provin din alte țări, solicită echilibrarea balanței comerciale, instituie taxe vamale, generează reapariția naționalismului politic și economic.

Din momentul în care SUA au insistat în direcția globalizării, în care numai o țară trebuia acceptată ca fiind mai egală decât oricare dintre toate celelalte, globalizarea a început să cunoască un antiamericanism tot mai accentuat, inclusiv din partea țărilor ce s-au aflat multă vreme în apropierea SUA. Deodată, SUA

¹ Bill Clinton, Cuvântare la Universitatea Nebraska, 8 decembrie 2000

a constatat că, de la statutul de conducătoare a globalizării, rol în care a simțit aproape corul de state industrializate care o susțineau, când și-a arogat statutul de țară hegemonică și dominantă a vieții politice internaționale, au constatat că SUA este singurul stat care susține o globalizare cu care celelalte state nu sunt de acord. Respingerea actuală a globalizării, care la un moment dat acceptase un statut reglementat, este explicată preponderent pe acuzații ce vin din domeniul moralității, de genul lupului moralist. Ca atare, globalizarea își trăiește ultimele zile, mai ales prin derularea unor înțelegeri ce au avut la bază cadrul consimțit al globalizării. Din moment ce conducătorul se dezice de ceea ce a inițiat și organizat, elementele conduse mai resimt multă vreme undele comportamentale ce au avut ca sorginte erupțiile anterioare. Moralitatea perversă, de genul „lupul moralist” sau „să faci ce zice popa, nu ce face popa”, care a propagat o egalitate în care „numai unul era mai egal decât toți ceilalți alții”, a indus constatarea că SUA doresc să transforme prin globalizare întregul glob într-o feudă personală. SUA a fost de acord să se stabilească reguli globale, un cadru normativ general acceptat, dar cu o excepție, tocmai SUA. În asemenea condiții, eforturile economice și culturale de promovare a globalizării, ca nouă ideologie a creșterii nivelului general de trai, au primit o lovitură nimicitoare tocmai de la statul care declara oportunitatea de a „conduce acest tren”. Globalizarea s-a dorit o acțiune de recunoaștere a hegemoniei americane, atât de țările care proveneau din estul comunist, dar și de către țările care cu puțin înainte formau corul țărilor industrializate, condus de SUA. Acest ultim grup de țări sunt puse în situația de a constata că, prin globalizare, au fost invitate să-și schimbe statutul de a depune eforturi pentru o cauză comună, la a depune eforturi pentru a susține cauza SUA. În lipsa unei moralități impecabile, comunitatea internațională este obligată să vadă în globalizare o formă de unificare profitabilă a statelor în sprijinul statului dominant. De aceea, globalizare a început să fie percepută a fi sinonimă cu americanizarea, o formă modernă de colonizare mondială, prin manevrarea oneroasă a vectorilor economico-financiar.

De dragul securității internaționale, preponderența globală a SUA a fost acceptată atâta vreme cât lumea politică mondială era duală, iar SUA era susținută în conducerea unei anumite părți. Germenii globalizării au apărut în acea parte de lume, prin susținerea principiilor libertății pieței, și s-au generalizat din momentul în care vremea războiului rece s-a încheiat. De data aceasta, prin globalizare, SUA a început să treacă de la stadiul de a împărți totul cu țările pe care le-a condus, la a împărți totul așa cum doresc ele. Globalizarea a fost transformată în vector de maximizare a unei poziții privilegiate. Rezultatul unui asemenea comportament constă în exacerbarea inegalității, precum și ascuțirea unor tensiuni în plan internațional. Și din momentul în care SUA a devenit tot mai agresivă în plan internațional, lumea occidentală încearcă să convingă comunitatea internațională să nu pună semnul egal între occidentalizare și globalizarea susținută de SUA. Totodată, pe măsură ce SUA susține globalizarea după model american, apar tot mai multe insule care renunță la o astfel de ideologie și constituie piețe economice ostile modelului american. Elite politice europene, asiatice africane, chiar de pe continentul Americii de Sud, manifestă publice rezerve față de globalizarea condusă de SUA și propun realizarea de piețe reglementate în interesul propriilor națiuni, cu o largă deschidere spre globalizare. Globalizarea condusă de SUA a primit o lovitură mortală tocmai de la SUA, prin impunerea sentimentelor protecționiste. Un proces împotriva unui viitor care provoacă teamă, generat de un prezent care provoacă resentimente morale. Pe acest fond, SUA au sfidat comunitatea internațională, renunțând unilateral la toate înțelegerile internaționale globalizatoare la care a fost parte, declarând primatul înțelegerilor bilaterale. De data aceasta, SUA nu au mai fost dispuse să promoveze o infuzie de impuls moral în procesele de globalizare, ci a oprit robinetele care susțineau chiar și globalizarea acceptată. SUA au devenit ostile propriei sale creații și este deja percepută ca inamicul public al globalizării, deoarece ea cere celorlalte state ceea ce refuză pentru sine. Și din moment ce SUA se bucură de binefacerile globalizării, ar trebui ca SUA să se angajeze și la ameliorarea relelor provocate de procesele specifice globalizării. Cu cât SUA ignoră cu sfidare relele globale ale omenirii, cu atât comunitatea internațională, mai ales grupuri de state, devin tot mai iritate de dominația prin excepționalitate a SUA.

În plină campanie de promovare a globalizării, SUA au avut interes în a impune lumii o democrație americană, susținută de marea ei putere hegemonică. Democrația americană a dorit însă să transforme toate celelalte forme de democrație, unele dintre ele care asigurau o oarecare normalitate în plan național. Puterea hegemonică americană a intervenit hegemonic în diferite părți ale lumii, schimbând unele forme ale democrațiilor locale cu altele ce urmau din aproape interesele rezultate din democrația SUA. Numai că intervențiile dramatice în sistemele politice ale unor țări au avut drept rezultat înrăutățirea vieții sociale locale, gen Iraq, Siria, Libia etc. Din asemenea demersuri hegemonice se desprinde desigur o concluzie certă: o putere hegemonică își poate exporta democrația, numai dacă își aduce contribuția la conservarea stabilității locale și regionale, numai dacă respectă drepturile celorlalți competitori și numai dacă

demersurile sale democratice nu sunt suspecte de demagogie politică sau economică. Dacă aceste cerințe nu sunt respectate, iar exportul de democrație nu poate să se bucure de simpatie socială, acesta este respins, punându-se în pericol înseși fundamentele politice interne ale acesteia. Căutarea bunăstării individuale este un impuls social la scară mondială, dar capătă dimensiuni concrete printr-un amestec local care înobilează ceea ce este universal. Dacă se nesocotesc normele generale de moralitate și dreptate socială, prin susținerea discriminatorie a unor minorități împotriva altora, chiar asupra majorității, sub protectorat hegemonic american, reacția generală socială și politică este de respingere a unei asemenea democrații, dar și respingerea statului care a exportat în acest mod ideea proprie de democrație. Ori exportul unei asemenea democrații s-a crezut că asigură o putere hegemonică unică în procesul globalizării.

Atâta vreme cât procesul globalizării a constituit preocupare majoră a administrațiilor americane, prin dinamism și inovație antreprenorială afacerile americane au făcut o bună impresie asupra consumatorilor din întreaga lume. Firme ca Microsoft, IBM, McDonald's, Coca Cola etc. sunt foarte familiare în întreaga lume. Numai că aceste firme și-au clădit succesul global în condițiile în care statele naționale au văzut în SUA națiunea care apără egalitatea de șanse. Din momentul în care în care hegemonia sa militară a început să impună forma proprie de democrație în Orientul Mijlociu, în Africa de Nord etc., rezultând drame umane condamnate de oamenii de pretutindeni, și când SUA au nesocotit convențiile comerciale la care a fost parte, interesele statului conducător au părut lipsite de moralitate, globalizarea de tip american intrând în impas.

Produsele „Fabricat în SUA” s-au impus în lumea întreagă prin faptul că au creat seducție socială. Puterea sa politică, ce s-a vrut omniprezentă, s-a dorit să fie impusă, iar nu puținele comportamente subiective și sfidătoare au indus sentimente contradictorii. Antiamericanismul poate să constituie efectul unei așteptări afective trădate. Așteptările omenirii după înlăturarea lui Sadam Husein au fost mari, iar urmările au fost catastrofale. Așteptările omenirii după înlăturarea lui Gadafi au fost mari, dar ceea ce a urmat în Libia înspăimântă opinia publică de pretutindeni. Așteptările omenirii în gestionarea conflictelor din Orientul Apropiat au fost mari, dar subiectivismul față de Israel și Arabia Saudită, întreține o stare de tensiune permanentă. Susținerea schimbărilor prin revolte locale a dus în derizoriu sloganurile politice care propagau SUA drept campioana stabilității internaționale prin generalizarea democrației americane SUA, din campioana stabilității internaționale pe baza principiilor comune, a devenit campionul impunerii stabilității internaționale pe baza propriului interes național. Seducția față de cultura economică americană este pusă în cumpănă de resentimentele furtunoase ce s-au născut tocmai când credeau că lumea a acceptat excepționalitatea americană. Stabilitatea internațională începe să fie pusă în pericol tocmai de furtuna creată de campioana susținerii acestei stabilități, securitatea Americii depinde acum de capacitatea sa de a calma furtuna pe care a generat-o.

Democrația consensului prin impunerea excepționalismului american este deja istorie. Sfidarea legăturilor democratice din partea SUA duce la refacerea alianțelor care au generat chiar și cele două conflicte mondiale, duce la rescrierea sau scrierea de hărți, în baza cărora se pun germeii unor noi politici economice și politice de bloc. Globalizarea de tip americană nu se mai sprijină pe consens, ci pe interes național. În plan intern, americanii apără legile democrației, în plan extern SUA devine campioana impunerii cu orice preț a intereselor americane. America nu mai dorește să conducă, ci să domine. America nu mai acceptă pe nimeni ca egal.

Câteva concluzii. Deoarece globalizarea a adus cu sine și punerea în discuție a suveranității naționale, aceasta poate fi definită și ca o redistribuire radicală a puterii de la stat (care rămâne limitat de granițe și cultură națională) către sfera privată, corporații, organizații non-guvernamentale, indivizi, grupări criminale – oricine se poate organiza pentru a acționa într-un mediu fără frontiere, dar reglementat suprastatal. Numai că globalizarea s-a diversificat și s-a impus cu binecuvântarea statelor puternice, în interesul acestora, cu angajarea țărilor din sferile lor de influență.

Pe cale de consecință, globalizarea a erodat continuu suveranitatea statelor, cu precădere a statelor mici, ceea ce a făcut ca ordinea juridică internă să fie uneori compromisă prin impunerea voinței zeului Profit. Caracterizări de acest gen au fost și continuă să fie multiple. Impunerea globalizării nu a fost posibilă decât prin intermediul puterii statelor, cu precădere a puterii statului hegemonic – Statele Unite -, urmat îndeaproape de aliații săi. Dar o astfel de încercare, argumentează criticii, prezintă globalizarea și neo-liberalismul drept ceea ce sunt de fapt – doctrine și discursuri care servesc interesele grupurilor de putere dominante de pe piața globală. Globalizarea economică a avut în spate marile corporații, o stare de fapt în care se poate afirma că globalizarea nu a fost un vehicul al statului hegemonic, dar statul hegemonic a fost și este un vehicul al globalizării, în interesul corporațiilor proprii. Pe acest fond, la început de nou mileniu,

în presa americană s-au făcut referiri la modul în care SUA trebuie să-și asume rolul de singură putere mondială în conducerea afacerilor globale, vectorii săi economici trebuind să fie sprijiniți de vectorii săi militar, adică de către puternica sa armată aeriană, navală sau terestră, un pumn militar care să mențină lumea într-o securitate de culoare americană.

Când globalizarea a fost arondată libertății corporațiilor în piață, au existat și suficiente raționamente conform cărora chiar și puterea statală s-ar putea grăbi să îmbrace o ținută oferită de piață. În baza acestor raționamente, se poate afirma că, ideologia comunistă a fost înfrântă de ideologia capitalistă, care îmbrăcase mantaua globalizării, dar imediat după sărbătorirea victoriei, hegemonia capitalistă a înfrânt fundamentele libertății de piață, prin susținerea excepției providențiale. Mai puternice decât statele, parteneriatele strategice, îmbrăcate în convenții internaționale, au devenit vectori de deasupra puterii statale. Democrația a devenit la rândul său un produs de piață, fiind vândută celui care plătește mai mult. Într-un asemenea curent, chiar și companiile globalizatoare s-au transformat în adevărați vectori politici, finanțând, după caz, partide politice, făcând și desfăcând guvernări, influențând decisiv regimul legislativ și juridic. Istoria apropiată demonstrează cu prisosință apariția de state noi, care au început să existe, atâta vreme cât au corespuns ideilor de globalizare direcționată de superputerea mondială recunoscută, SUA, și de țările din apropierea sa, în speță cele din cadrul UE. Cehia, Slovacia, Croația, Slovenia, celelalte state desprinse din fosta Iugoslavie etc. s-au afirmat fiind imediat recunoscute ca atare de UE și SUA, unele fiind chiar sprijinite militar de acestea. Cele mai multe dintre aceste state au intrat în sfera de influență a statelor care le-au binecuvântat independența, acceptând să deschidă toate ușile principiilor globalizării de piață. Numai că unele state suverane, care au căpătat eticheta de state ce formează axa răului, spre exemplificare, Iraq, Afganistan, Libia, chiar și Siria, prin sfidarea dreptului internațional, au fost destructurate cu ajutorul forței militare, ordinea statală relativă din aceste state fiind înlocuită cu o anarhie socială greu de stăpânit.

Globalizarea actuală, susținută de marile puteri ale lumii, a primit o lovitură de moarte din momentul în care statul hegemon al lumii, SUA, a dispus că nu mai respectă convențiile mondiale la care este parte, deoarece principiile acelor convenții nu mai corespund intereselor sale naționale. Lumea globalizată – bazată pe libertatea circulației capitalului, mărfurilor și forței de muncă – este consternată, deoarece statul conducător face notă comportamentală discordantă. Țări care și-au clădit prosperitatea tocmai pe principiile globalizării susținute de SUA, țările din UE, Canada, China, Japonia, țările Americii de Sud etc. sunt puse în situația să gestioneze raporturile dintre ele după convențiile adoptate și să conceapă noi raporturi numai cu SUA..

Prin Declarația Mileniului a Națiunilor Unite, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la cea de-a 54-a sesiune, au fost reafirmate principiile fundamentale care ar trebui să stea la baza ordinii juridice internaționale, principii susținute și de Summit-ul OSCE de la Istanbul, din 2000, dar care, din nefericire au început să fie ignorate, punând statele lumii în imposibilitatea de a mai avea repere de referință la gestionarea raporturilor dintre ele. Ca atare, sunt justificate aprecieri de genul: „În pofida acestor poziții adoptate de ONU și de OSCE, în ultimii ani se încearcă o diminuare până la negare a importanței respectării principiului neamestecului în treburile interne ale statelor; mai mult, se susține că, în actualele condiții istorice, s-ar putea impune un alt principiu, anume cel al dreptului la ingerință în aceste treburi interne. În mod concret, un astfel de drept s-ar putea referi la protecția drepturilor omului, care, în actualele condiții, ar ieși de sub jurisdicția statelor și ar trece sub răspundere internațională; de aici,, postularea unui drept la ingerință în problemele umanitare.”¹

Toate aceste exemple demonstrează enormele riscuri la adresa securității europene și mondiale, din moment ce „Noua doctrina americană a auto-apărării preventive constituie, fără îndoială, o tentativă de a răsturna disciplina folosirii forței conținută în Carta Națiunilor Unite, în particular în art. 2, alin.4 al acesteia. Data fiind natura imperativă și cu adevărat fundamentală a acestei ultime norme, pe care se sprijină tot sistemul internațional, respectarea sa ar trebui să însemne fie trecerea la o nouă fază istorică, marcată de relegitimarea războiului ca instrument al relațiilor internaționale și pe prăbușirea principiului egalității suverane a statelor, fie să constituie o infracțiune internațională.”² Inspirată dintr-o frază a Președintelui SUA „Vom coopera cu alte națiuni pentru a contesta, a avea control și a bloca eforturile inamicilor noștri de a dobândi tehnologii periculoase. Și, ca o chestiune de bun simț și de auto-apărare, America va acționa împotriva oricăror asemenea amenințări care apar, înainte de a fi pe deplin constituite” strategia războiului preventiv ce decurge din Strategia de Securitate Națională a SUA, 2002, consacră următoarele direcții

¹ Constantin Vlad, Relații internaționale politico-diplomatice contemporane, Editura Fundația României de Măine, București, 2001, p. 89

² Fabio Marcelli, Gli contro il diritto internazionale illecito della guerra preventive, in rivista *Giano*. Pace, ambiente, problemi globali, no. 42/2002.

importante de acțiune în plan internațional,, acțiune directă și continuă, cu toate mijloacele puterii de stat; ținta imediată este terorismul transnațional; amenințarea trebuie distrusă înainte de a atinge SUA; dacă este necesar SUA vor acționa singure; SUA vor acționa preventiv, în autoapărare; SUA vor obliga statele să înceteze sponsorizarea, sprijinul sau găzduirea teroriștilor.”¹

Vechea globalizare a eșuat. Se dorește o globalizare care să se supună intereselor statului hegemon, SUA. În caz de nesupunere, orice stat, chiar și foștii aliați pot fi considerați că au trecut în axa răului, cu suportarea tuturor consecințelor: economice, financiare și militare. O globalizare în care principiul de bază este „cine nu este cu mine este împotriva mea” Un avertisment global face trecerea de la „globalizarea noastră” la „globalizarea mea”, chiar dacă noua conducere americană încearcă să mimeze o revenire la ceea ce a fost, dar care convinge din ce în ce mai puțin.

Bibliografie:

1. Constantin Vlad, Relații internaționale politico-diplomatice contemporane, Editura Fundația României de Măine, București, 2001
2. Fabio Marcelli, Glicontro il diritto internazionale l'iliceita della guerra preventive, in revista Giano. Pace, ambiente, problemi globali, no. 42/2002.
3. Guillermo de la Dehera, Învingători și învinși în globalizare, Editura Historia, București, 2007
4. Ioseph E. Stiglitz, Globalizarea, Editura Economică, București, 2005
5. Michael Porter, The Competitive Advantage of Nations, free Press, New York, 1990
6. Paul Hirst, Război și putere în secolul 21. Statul, conflictul military și sistemul internațional, Editura Antet, București, 2001
7. Ragoff Kenneth, The purchasing power parity puzzle, Journal of Economic Literature, June, 1996
8. Zbigniew Brzezinski, Marea dilemă: a domina sau a conduce, Editura Scripta, București, 2005

¹ Paul Hirst, Război și putere în secolul 21. Statul, conflictul military și sistemul internațional, Editura Antet, București, 2001, p.14-16

EVALUAREA ȘI RISCUL ÎNȚREPRINDERII

*Tatiana MANOLE, doctor habilitat în economie,
profesor universitar, UTM,
Rina ȚURCAN, doctor în economie,
conferențiar universitar, UTM*

This article deals with the notion of evaluation, as an analytical tool of the economic and financial situation of the enterprise that highlights the economic and financial advantages and disadvantages of the enterprise in order to establish managerial decisions. The risk can be defined as a chance of an unfavourable event. The price is an element of risk and companies should strive to use it fully to avoid the risk. Insurance markets unite risks and redistribute them for the benefit of those who have taken the risk. In addition to risk insurance, an important role belongs to the state, which can partially cover the risk through financial support. By definition, diversification is a strategy aimed at reducing risk by distributing investments among several risky financial assets. This article discusses the essence of the Altman model as a risk assessment tool.

Keywords: *Evaluation; risk; uncertainty; diversification; financial assets; price; insurance; competitive market; financial indicators; the Altman model; scoring method.*

În acest articol se tratează noțiunea de evaluare, ca instrument analitic a situației economico-financiare a întreprinderii, ce scoate în evidență avantajele și dezavantajele economico-financiare ale întreprinderii în scopul stabilirii deciziilor manageriale. Riscul poate fi definit ca o șansă de apariție a unui eveniment nefavorabil. Prețul este un element al riscului și firmele să stăruie să-l folosească pe deplin pentru ocolirea riscului. Piețele de asigurări unesc riscurile și le redistribuie în folosul celor care au suferit riscul. Pe lângă asigurarea riscului un rol important aparține statului, care poate acoperi parțial riscul prin suport financiar. Prin definiție diversificarea reprezintă o strategie, îndreptată spre reducerea riscului prin distribuirea investițiilor între câteva active financiare riscante. În acest articol este tratată esența modelului Altman, ca instrument de evaluare a riscului.

Cuvinte-cheie: *Evaluare; risc; incertitudine; diversificare; active financiare; preț; asigurări; piață concurențială; indicatori financiari; modelul Altman; metoda scorurilor.*

Introducere.

Evaluarea întreprinderii este o activitate de estimare a utilizării activelor întreprinderii și a capacității acestora de a genera în viitor rentabilitate; de apreciere a avantajelor patrimoniului deținut de întreprindere și a tehnologiilor utilizate în scopul folosirii eficiente a activelor acestora.

În condițiile economiei de piață, a schimbărilor economice și sociale, întreprinderile își desfășoară activitatea într-un spațiu economico-financiar nou, manevrat prin instrumente și tehnici specifice economiei concurențiale. Schimbările intervenite în mediul economic au impus utilizarea evaluării ca a unui instrument managerial ce poate fi utilizat în mai multe scopuri: diagnosticării situației economico-financiare a întreprinderii; analiza structurii capitalului; utilizarea eficientă a activelor imobilizate; eficiența utilizării activelor circulante; ponderea capitalului propriu în structura pasivelor; ponderea datoriilor în structura pasivelor; analiza lichidității etc. În procesul evaluării economico-financiare analistul își alege compartimentul sau de interes.

Evaluarea, ca instrument analitic a situației economico-financiare a întreprinderii scoate în evidență avantajele și dezavantajele economico-financiare ale întreprinderii în scopul stabilirii deciziilor manageriale. În rezultatul evaluărilor poate fi depistată starea de risc (economic, financiar, tehnologic, logistic etc.). Pentru ca întreprinderea să țină sub control evaluarea eficientă a patrimoniului este nevoie ca managerul principal al întreprinderii, indiferent de specialitatea lui de bază, să cunoască finanțele și contabilitatea, numai astfel, va putea evalua corect situația economico-financiară a întreprinderii și va propune soluții de îmbunătățire.

Conținutul de bază. O evaluare corectă, imparțială poate determina situația economico-financiară reală a întreprinderii. În caz de risc, întreprinderea poate găsi soluții de ameliorare a situației. În practica economică riscul este o situație de incertitudine.

Economia riscului și incertitudinii. Practic orice firmă poate constata că prețurile se modifică de la o lună la alta. Astfel în perioada anului 2021 în RM prețurile la combustibil - benzină, motorină, gaz lichefiat - cresc de la o zi la alta. Prețul factorilor de producție - pământul, munca și capitalul - este,

adeseori, și mai fluctuant ; comportamentul concurenților nu poate fi cunoscut dinainte. Cel mai important lucru în afaceri este să investești acum cu scopul de a mări producția în viitor, ceea ce înseamnă, de fapt, a lăsa avuțiile la voia incertitudinilor viitorului. Viața economică este o afacere riscantă.¹

Teoria economică modernă a inclus incertitudinea în analiza comportamentului firmelor. Prețul este un element al riscului și firmele să stăruie să-l folosească pe deplin pentru ocolirea riscului. De exemplu, în R Moldova în anii climaterici buni, cantitatea de grâu la hectar crește. Întreprinderile au posibilitate să depoziteze cantitățile suplimentare de grâu, vânzându-l apoi la bursele de mărfuri la prețuri avantajoase, astfel obținând un supraprofit. Problema este că prețul la grâu urcă sau coboară și managerul finansist trebuie să țină cont de conjunctura pieței, diminuând riscul. În caz de scădere a prețului firmele pot avea pierderi și chiar pot ajunge în pragul falimentului.

Astfel, piețele bazate pe concurență au rolul de a îmbunătăți repartitia și evoluția prețurilor în timp și spațiu, precum și acela de a facilita transferul riscurilor. Acest rol este îndeplinit de piața concurențială și speculatorul, care din dorința de a cumpăra ieftin și de a vinde scump, fac să funcționeze "mâna invizibilă", redistribuind bunurile din perioadele de abundență (când prețul este scăzut) în perioadele de penurie (când prețul este ridicat).²

De obicei, fiecare întreprindere (firmă) caută să evite riscul (de exemplu, în R Moldova riscul provocat de condițiile climaterice : înghețuri, inundații etc., dar riscul nu poate fi evitat pur și simplu. Asigurarea și repartizarea riscului este o problemă de mare importanță pentru societate, deaceia firmele trebuie să asigure riscurile, de exemplu de la îngheț în agricultură. Piețele de asigurări unesc riscurile și le redistribuie în folosul celor care au suferit riscul. Pe lângă asigurarea riscului un rol important aparține statului, care poate acoperi parțial riscul prin suport financiar.

Se spune, că în lume există numai două lucruri absolut determinate: moartea și impozitele.

Orice activitate a omului îndreptată spre viitor are o finalitate nedeterminată. Atunci când noi depunem o sumă de bani pe contul bancar, noi nu știm care va fi capacitatea de cumpărare a acestor bani în momentul când noi îi vom ridica din cont și îi vom cheltui, deoarece ritmul inflației între aceste două momente este necunoscut. Valoarea viitoare a acțiunilor cumpărate astăzi, la fel nu este cunoscută, ca și profitul financiar viitor, la care persoana contează.

De aceea există o serie de factori nedeterminați care influențează asupra comportamentului oamenilor. Unirea riscurilor este o funcție importantă a pieții capitalului, la fel ca și piețele de asigurări. Investitorii la formarea portofoliului de active financiare se stăruie să minimizeze riscul prin diversificare. Investitorii unesc riscurile prin diversificarea portofoliului activelor financiare, combinându-le prin diverse caracteristici de risc.

Prin definiție diversificarea reprezintă o strategie, îndreptată spre reducerea riscului prin distribuirea investițiilor între câteva active financiare riscante.

În teoria finanțelor este cunoscut Modelul *CAPM (Capital Asset Pricing Model)*, care explică esența diversificării instrumentelor financiare. *Beta* este un coeficient al modelului *CAPM (Capital Asset Pricing Model)* și este cheia modelului CAPM.

Coeficientul *Beta* (β) este de fapt o măsură care ne arată schimbările, modificările riscului pe piața activelor financiare, îmbrăcând diverse valori. Riscul mediu al unui active financiar este considerat atunci, când coeficientul *Beta* = 1,0, adică având un risc mediu.

Concluzie științifică de pe piața financiară: un portofoliu cu titluri financiare care au *Beta* (β)=1 va crește sau va scădea o dată cu variațiile medii ale pieței și va fi la fel tot atât de riscant ca această medie pe care o reflectă. Adică să luăm aminte că *Beta* (β)=1 este riscul mediu de piață.

Coeficientul *Beta* (β) al multor companii este calculat și publicat de anumite agenții care sunt abilitate cu astfel de activitate.

Cele mai multe acțiuni au *Beta* (β) cuprins între 0,5 – 0,15, iar valoarea medie a coeficientului *Beta* (β) pentru toate acțiunile este prin definiție 1,0 sau egal cu 1.

Coeficientul *Beta* (β) și deci riscul unui portofoliu este o medie ponderată a coeficienților *Beta* (β) ai aceluia portofoliu.

¹ Autor: Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. *Economics. Traducerea din limba engleză s-a făcut după ediția originală publicată în Statele Unite ale Americii în anul 1995. Copyright @ 2001, 2000 Teora. Pag.228, ISBN 973-601-431-2. Traducere de : Cosmin Silviu Crișan, Lucian Nicolae Joarză, Daniel Aizic.*

² Autor: Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. *Economics. Traducerea din limba engleză s-a făcut după ediția originală publicată în Statele Unite ale Americii în anul 1995. Copyright @ 2001, 2000 Teora. P. 944. ISBN 973-601-431-2. Traducere de : Cosmin Silviu Crișan, Lucian Nicolae Joarză, Daniel Aizic. ECONOMIA RISCULUI SI ÎNCERTITUDINII (pag. 231). ISBN 973-601-431-2.*

Formula de calcul a coeficientului *Beta* (β) portofoliu:

$$\beta_p = W_1 \cdot \beta_1 + W_2 \cdot \beta_2 + \dots + W_n \cdot \beta_n = \sum_{i=1}^n W_i \cdot \beta_i$$

β_p - beta portofoliu

W - ponderea acțiunilor dintr-un portofoliu

β - numărul acțiunii de acest tip

Exemplu:

Activele unei întreprinderi care constituie un portofoliu al acestei întreprinderi au următoarea structură:

Active procurate de la Întreprinderile	Ponderea, %	Coeficientul <i>Beta</i> (β)
Întreprinderea A	12	1
Întreprinderea B	18	1,2
Întreprinderea C	25	1,8
Întreprinderea D	45	0,7
Total	100	-

$$\beta_p = W_A \cdot \beta_A + W_B \cdot \beta_B + W_C \cdot \beta_C + W_D \cdot \beta_D = (0,12 \cdot 1) + (0,18 \cdot 1,2) + (0,25 \cdot 1,8) + (0,45 \cdot 0,7) = 0,12 + 0,216 + 0,45 + 0,315 = 1,101$$

$\beta = 1,0$ – mediu de risc

$\beta > 1,0$

$\beta < 1,0$

Concluzie: La această întreprindere *Beta* portofoliu este de 1,10 această întreprindere a procurat de la întreprinderea A acțiuni cu ponderea de 12% și $\beta=1$, de la întreprinderea B cu o pondere de 18% și $\beta=1,2$ este risc, dacă acțiunile ar fi fost izolate riscul este mare, de la întreprinderea C cu ponderea de 25% și $\beta=1,8$ este un risc mare, de la întreprinderea D ponderea 45% și $\beta=0,7$ riscul este mai mic. În rezultatul calculării β_p obținem de 1,10 faptul că acest portofoliu calculate la beta este în jur de mediu se datorează că a salvat ponderea la întreprinderea D.

Un activ luat izolat este mai riscant decât în portofoliu.

” Când în 1981 profesorul universitar de la Universitatea din or. Yell (SUA) Jeims Tobin a primit premiul Nobel pentru economie , inclusiv pentru lucrările privind alegerea portofoliului hîrtilor de valoare, jurnaliștii l-au rugat în două cuvinte sa le explice despre ce este lucrarea sa. El le-a răspuns, că lucrarea sa demonstrează , ca să pui toate ouale într-un singur coș nu este rațional. După ce în presă au aparut caricaturi unde Premiul NOBEL se înmănează pentru descoperirea de tip « без труда не выловишь и рыбку из пруда» (fara muncă nu se prinde nici peștele din iaz).¹

Evaluarea - instrument managerial. În scopul diminuării riscului managerul financiar al întreprinderii are la dispoziție diverse instrumente de evaluare a situației financiare a întreprinderii. Baza analizei situației financiare a întreprinderii este bilanțul contabil și indicatorii economico-financiari. Ei permit evaluarea activității din perioada precedentă și curentă, indicînd tendințele în dezvoltarea economico-financiară a întreprinderii.

După cum am menționat mai sus, riscul poate fi definit ca o șansă de apariție a unui eveniment nefavorabil. Cercetătorii economiști, în deosebi, după Marea criză economică din anii 30 ai sec. xx-lea s-au orientat spre problemele legate de riscul de faliment al firmelor (întreprinderilor). Această problemă nu a dispărut nici în prezent, dar modelele privind evaluarea riscului, elaborate în secolele XIX – XX rămîn valabile și în prezent (secolul al XXI-lea).

O apreciere deosebită dată de economiști este modelul lui ALTMAN. În acest articol vom

¹ Autor: Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. *Economics. Traducerea din limba engleză s-a facut după ediția originală publicată în Statele Unite ale Americii în anul 1995. Copyright © 2001, 2000 Teora. P. 944. ISBN 973-601-431-2. Traducere de : Cosmin Silviu Crișan, Lucian Nicolae Joarză, Daniel Aizic. ECONOMIA RISCULUI SI ÎNCERTITUDINII (pag. 351). ISBN 973-601-431-2.*

prezenta modelul ALTMAN.

Esența modelului Altman. În teoria economică au fost elaborate o serie de modele bazate pe metoda scorurilor, cele mai cunoscute fiind modelul Altman, modelul Conan și Holder, modelul Băncii Franței etc.

Modelul Altman. Metoda cea mai des folosită privind evaluarea riscului se bazează pe modelul Z, dezvoltat în Statele Unite ale Americii (SUA) în anul 1968 de Edvard Altman, profesor la Universitatea din NEW York, expert în falimentul corporativ. În acest model, profesorul Altman a folosit informații, în rezultatul studierii unui larg eșanșion de companii, atât din rîndul celor care au dat faliment, cît și a celor care au supraviețuit, toate fiind din domeniul manufacturilor. El afirmă că analiza bazată pe mai multe variabile cu ajutorul a 5 indicatori permite prevederea a 75% din falimente cu doi ani înainte de producerea acestora.

În dezvoltarea modelului său, Altman a selectat un grup de 33 de companii din cele cu probleme financiare, criteriul de selectare fiind tipul activității întreprinderii industriale. Mărimea activului se situa între 0,7 mii USD și 25,9 mii USD; iar perioada avută în vedere a fost 1946-1965 (20 de ani). Grupul întreprinderilor sănătoase a fost selectat după principiul similitudinii (asemănare, potrivire, comparare identitate relație între două lucruri, fenomene sau acțiuni care seamănă exact); fiecărei întreprinderi falimentare corespunzându-i o firmă sănătoasă. Din lista inițială de 22 indicatori, autorul reține 5 care au semnificația cea mai ridicată.

Modelul Altman include ca factori primordiali *profitabilitatea activului*, ponderat cu o valoare apropiată de a celorlalți 4 indicatori împreună. Analistii au încercat să dezvolte capacitatea de previziune a modelului original. *Taffler în Europa de Vest precum și Kah și Killoug* au creat modelele Z de analiză, cu capacitate sporită de previziune.

În Anglia, Taffler a obținut următorul model:

$$Z = CO + C1 \text{ Profit înainte de impozitare} + C2 \text{ Active circulante} + C3 \text{ Obligații curente} + C4 \text{ Active circulante lichide.}$$

Unde CO și C4 sunt constante.

Potrivit lui Taffler (1991) un scor pozitiv înseamnă că firma este sănătoasă, cel puțin pe termen mediu, iar un scor negativ implică un risc relativ ridicat de faliment.

În continuare revenim la modelul Altman. Modelul Z a lui Altman se prezintă astfel:

$$Z = 1,2X1 + 1,4X2 + 3,3X3 + 0,6X4 + 1,0X5,$$

În care variabilele X1, X2, X3, X4, X5 sunt indicatori economico-financiar, iar constantele cu care sunt amplificați indicatorii sunt de natură statistică și exprimă ponderea sau importanța variabilei în evaluarea riscului de faliment¹.

X1 = Capital circulant / Total activ;

X2 = Profit reinvestit / Total activ;

X3 = Profit pînă la impozitare / Total activ;

X4 = Capitalizarea bursieră / Datorii pe termen lung;

X5 = Cifra de afaceri / Total activ.

X1 – indică o măsură a flexibilității companiei: cu cît rezultatul acestui raport este mai mare, cu atît capitalul circulant este mai bine folosit.

X1 - Indică cît de eficient este utilizat capitalul circulant.

X2 - Măsoară capacitatea de finanțare a impactului: se recomandă ca valoarea raportului să fie cît mai mare.

X3 - Semnifică rata de rentabilitate economică sau eficiența utilizării activelor; raportul e de dorit să fie cît mai mare.

X4 - Exprimă gradul de îndatorare a companiei prin împrumuturi pe termen lung. În formula relației la numărător se utilizează capitalul social, iar la numitor – datorii pe termen lung (DTL).. Rezultatul obținut trebuie să fie cît mai mare.

¹ Altman, E.I. – "Financial Ratios, Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy" *Journal of Finance*, 1968. /Accesat la 07 iunie 2021 /.

X5 - Măsoară randamentul activelor, indicator de eficiență economică a utilizării acestora și exprimă rotația activului total în cifra de afaceri.

Cu cât activitatea este mai eficientă, cu atât vânzările vor fi mai mari; iar activele se vor reînnoi mai repede în cifra de afaceri.

Este de reținut faptul că cu cât nivelul indicatorilor este mai mare cu atât se înregistrează valori absolute mai mari.

Ulterior, Altman propune un model revizuit pentru a-l face aplicabil pentru firmele private și ne manufacturiere.¹

$$Z = 0,0656 X1 + 0,0326 X2 + 0,0105 X3 + 0,672 X4$$

X1 = Capital de lucru Net / Activ total;

X2 = Profit reținut la dispoziția firmei / Activ total;

X3 = Profit din exploatare / Activ total;

X4 = Valoarea de piață a capitalului propriu / Datorii totale.

Altman a cercetat mai multe variante ale modelului său, utilizând diverse funcții (scoruri) ale lui Z, totodată și corespunzător coeficienți de ponderare.

Altman a gestionat clienții prin anumite metode de analiză economico – financiară în rezultatul selectării lor elaborând un model.

Altman a clasificat clienții adică agenții economici în funcție de riscul insolvabilității, adică riscul de a nu putea să-și onoreze obligațiunile la scadență.

Altman a elaborat modelul pe baza studierii financiare a 66 de întreprinderi franceze și a creat un model matematic în care a calculat funcția lui Z sau scorul Z. El a introdus diferiți coeficienți și ponderea acestor coeficienți.

$$Z = 0,012 \cdot X_1 + 0,014 \cdot X_2 + 0,033 \cdot X_3 + 0,0064 \cdot X_4 + 0,999 \cdot X_5$$

Z – este o funcție, un scor al întreprinderii care se calculează independent de indicatorii economico – financiari ai întreprinderii.

0,012; 0,014; 0,033; 0,0064; 0,999 – coeficienți de pondere.

0,012 – coeficientul de pondere a lui X₁

0,014 – coeficientul de pondere a lui X₂

0,033 – coeficientul de pondere a lui X₃

0,0064 – coeficientul de pondere a lui X₄

0,999 – coeficientul de pondere a lui X₅

X₁, X₂, X₃, X₄, X₅ – raporturi dintre anumiți indicatori financiari și anume:

$$X_1 = \frac{FRN}{AT}$$

FRN – fondul de rulment net

AT – active total

$$X_2 = \frac{PR}{AT}$$

PR – profitul reținut la întreprindere

AT – active total

$$X_3 = \frac{PO}{AT}$$

PO – profitul din activitatea operațională

AT – active total

$$X_4 = \frac{\text{Valoarea de piață a capitalului propriu}}{\text{Datorii totale}}$$

¹ Altman, E.I. – "Financial Ratios, Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy" Journal of Finance, 1968. /Accesat la 07 iunie 2021 /.

$$X_5 = \frac{\text{Cifra de afaceri}_1}{\text{Active total}}$$

În rezultatul acestei analize la întreprindere noi putem să primim 2 rezultate:

$Z > 2,675$ – ceia ce înseamnă o situație financiară bună la întreprindere;

$Z < 2,675$ – ceia de înseamnă o posibilitate de faliment a întreprinderii.

În finanțe există și alte modele, a lui Canon și Holder asemănătoare cu modelul lui Altman.

Concluzii și recomandări:

1. Asigurarea este unul din principiile fundamentale ale minimizării riscului.
2. Investitorii unesc riscurile prin diversificarea portofoliului activelor financiare, combinându-le prin diverse caracteristici de risc.
3. Prin definiție diversificarea reprezintă o strategie, îndreptată spre reducerea riscului prin distribuirea investițiilor între câteva active financiare riscante.
4. Modelul Altman este un instrument de evaluare a situațiilor financiare ale întreprinderilor prin metoda scorurilor indicînd gradul de risc al acestora.
5. Se recomandă, ca managerul principal, indiferent de specialitatea lui de bază, să cunoască finanțele și contabilitatea în scopul unei analize economico-financiare obiective propunînd soluții de îmbunătățire a situației.

Bibliografie:

1. Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus. *Economics*. Traducerea din limba engleză s-a facut după ediția originală publicată în Statele Unite ale Americii în anul 1995. Copyright @ 2001, 2000 Teora. P. 944. ISBN 973-601-431-2. Traducere de : Cosmin Silviu Crișan, Lucian Nicolae Joarză, Daniel Aizic.
2. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика : Пер. с англ. со 2-го изд. - М.: «Дело ЛТД», 1993.- 864 с. ISBN 0-07-017781-3 (англ.), ISBN 5-86461-129-8 (русс.).
3. Altman, E.I. – "Financial Ratios, Discriminant Analysis and Prediction of Corporate Bankruptcy" *Journal of Finance*, 1968. /Accesat la 07 iunie 2021 /.
4. Băncilă, Natalia. *Evaluarea financiară a întreprinderii : Curs universitar pentru studenții facultăților de economie și finanțe* / Natalia Băncilă; Acad. De Studii Econ. Din Moldova. Dep. Ed.- Poligr. al ASEM, 2005. – p.219 ISBN 9975-75-302-7.
5. : Paul Halpern, J. Pred Weston. Eugene F. Brigham. *Finanțe manageriale. Modelul canadian. Canadian managerial finance. Fourth edition. 1994, p. 956. ISBN: 0-03-922909-2.* - Traducere "Editura Economică, București, 1998 pentru versiunea românească ISBN: 973-590-043-2.
6. Ковалев В. В. *Введение в финансовый менеджмент.* - М.: Финансы и статистика, 2000. - 768 с.: ил. ISBN 5-279-01907-0.

EVALUAREA SISTEMULUI DE CONTROL INTERN ÎN CADRUL BĂNCILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Stela CIOBU,¹ conf. univ., dr.
Academia de Studii Economice din Moldova,
Ion CARA, drd.²,
Academia de Studii Economice din Moldova*

În condițiile actuale ale dezvoltării globale, este necesar a fi creat un sistem eficient de control intern ca unul dintre principalele instrumente pentru minimizarea nivelului riscurilor bancare și asigurarea securității economice a băncii. Astfel, acest studiu este foarte necesar întrucât subliniază relevanța și nevoile unor strategii de control intern eficiente, în conformitate cu cele mai bune practici globale. Studiul prezintă o analiză a rolului controlului intern în securitatea economică a băncilor, principalele criterii pentru evaluarea eficacității controlului intern al băncilor din Republica Moldova, prin utilizarea indicatorilor reprezentativi ai componentelor controlului intern. De asemenea, a fost luată în considerare practica actuală de organizare a controlului intern și a fost evaluată eficacitatea acestuia.

Pe baza constatărilor, importanța politicilor de control intern în băncile din Republica Moldova nu poate fi supraevaluată. Acest lucru se datorează faptului că cu cât controlul intern este mai mare, cu atât riscurile bancare sunt mai mici. Constatăm că indiferent de existența sistemelor de control intern, eficiența lor nu poate fi garantată.

***Cuvinte cheie:** control intern, gestionarea riscurilor, guvernanta corporativă*

JEL: M42, G21, G28, G32

1. Introducere

Dezvoltarea sectorului bancar este esențială pentru o economie prosperă a unei țări în curs de dezvoltare. Principalii factori ai performanței bancare sunt cei interni, specifici băncii, însă, unii factori externi la fel au o importanță majoră. Reglementarea macroprudentială a băncilor și contribuția acesteia la salvagardarea stabilității sistemului financiar, inclusiv prin consolidarea rezilienței sistemului financiar și prin diminuarea acumulării de riscuri sistemice, nu poate asigura eficiența controlului intern și performanțelor băncilor, astfel, autoreglementarea, disciplina internă, respectarea și consolidarea încrederii acționarilor prin controale interne devin indispensabile. Acționarii și alte părți interesate au încredere într-un sistem de control intern eficient. Totodată, este în interesul conducerii să vadă controalele interne ca pe un instrument managerial, mai degrabă decât să antagonizeze introducerea tuturor formelor de măsuri de control intern [1].

În scopul îndeplinirii eficiente a funcțiilor controlului intern, acestea trebuie să fie consecvente și să urmărească un obiectiv strategic care să fie în concordanță cu strategia de dezvoltare a băncii. Atenția și eforturile organelor responsabile de îndeplinirea funcțiilor de control intern ar trebui să se concentreze asupra celor mai importante riscuri ale activității și să utilizeze eficient resursele și datele în toate etapele activității lor, precum și să dezvolte în mod activ abilitățile profesionale ale angajaților, astfel încât aceștia să poată acorda o atenție mai mare celor mai semnificative riscuri bancare. Totodată, se poate afirma că băncile din Republica Moldova au acumulat deja competența și experiența în organizarea activității de control intern. Activitatea acestora are loc în conformitate cu cerințele Băncii Naționale a Moldovei, pun în aplicare cele mai bune practici internaționale și își adaptează activitățile la condițiile economice, mediul de afaceri și realitățile comerciale ale băncii. Pentru a crea un sistem eficient de audit și control intern, este necesar să se organizeze un proces de gestionare a riscurilor în limitele acceptabilității acestora, acoperind riscurile interne și externe inerente activităților fiecărei entități, astfel încât să ofere garanții rezonabile a realizării obiectivelor.

Inovațiile care au loc în domeniul reglementării controlului intern ca indicator cheie al calității guvernantei corporative necesită introducerea unor metode progresive pentru evaluarea funcționării sistemului de control intern în sine. Influențat de tendințele moderne: introducerea unei abordări bazate pe risc, separarea funcțiilor de control intern și audit intern, determinarea rolului conformității, contracararea legalizării (spălării) a banilor din infracțiuni și finanțarea terorismului (AML / CFT), includerea unui plan

¹ © Stela CIOBU, stela.ciobu@gmail.com

² © Ion CARA, ion.cara3@gmail.com

de continuitate a activității etc., nu doar schema sistemului de control intern s-a schimbat, ci și principiile și abordările organizării acestuia [10].

2. Metode aplicate

Supportul informațional al cercetării constă în rapoartele și publicațiile instituțiilor financiare internaționale (Fondul Monetar Internațional, Banca pentru Decontări Internaționale, Banca Mondială, Comitetul de la Basel pentru supraveghere bancară), actele normative, publicațiile și datele statistice de pe site-ul oficial al Băncii Naționale a Moldovei, publicații realizate de băncile centrale din țările europene, rezultatele cercetărilor științifice publicate în Republica Moldova, România și alte țări, prezentări incluse în conferințe internaționale etc. Totodată, pentru a atinge obiectivul principal al acestui studiu, au fost utilizate datele din rapoartele anuale ale celor unsprezece bănci licențiate din Republica Moldova.

Pentru elaborarea acestei lucrări, a fost aplicată o metodologie de cercetare cantitativă bazată pe utilizarea metodelor de cercetare științifică, incluzând: metoda matematică, metoda statistică și analitică, metoda grafică, metoda de sinteză, analiza comparativă, metoda de observare etc.

3. Rezultate obținute și dezbateri

Organizarea sistemului de control intern al băncii presupune faptul că procedurile de control acoperă toate domeniile de activitate ale băncii. Totodată, riscul potențial este diferit pentru fiecare operațiune și tranzacție efectuate de bancă. Riscul posibilelor pierderi variază de la o valoare minimă, rezultată din efectuarea unei simple operațiuni, până la riscul pierderii unei părți semnificative a activelor - atunci când a fost stabilită o strategie greșită de creditare sau investiție. Prin urmare, abordarea controlului intern este, de asemenea, diferită: de la crearea celor mai simple proceduri de control în cadrul contabilității până la utilizarea tehnologiilor complexe pentru evaluarea și gestionarea riscurilor cu participarea multor departamente ale băncii.

3.1 Principalele criterii pentru evaluarea eficienței controlului intern în sectorul bancar din Republica Moldova

În prezent, în practica bancară din Republica Moldova, în ceea ce privește abordările de evaluare a calității sistemului de control intern, cadrul legal este determinat de Metodologia de supraveghere și evaluare a activității băncilor, aprobată prin Hotărârea Comitetului executiv al BNM nr.63/2019. Documentul a transpus standardele internaționale și cele mai bune practici în domeniul supravegherii sectorului bancar și conține inclusiv recomandări privind evaluarea cadrului de administrare a activității și a mecanismelor de control intern în bancă de către reprezentanții BNM [10]. Componentele complexe organizaționale și substanțiale ale sistemului de control intern ar trebui să asigure viabilitatea acestuia și, respectiv, eficiența operațională, atunci când se dezvoltă o metodologie pentru evaluarea eficacității controlului intern, este necesar să se bazeze pe o serie de criterii pentru evaluarea utilității și a indicatorilor de performanță ale sistemului, care sunt:

- informarea managerilor băncii cu privire la neajunsurile identificate în cursul controlului;
- nivel nesemnificativ al costurilor activității de control;
- identificarea în timp util a problemelor și elaborarea de recomandări pentru eliminarea acestora.

Evaluarea sistemului de control intern include un sistem de indicatori care evaluează activitatea unităților de control speciale și aria de responsabilitate a acestora, eficacitatea verificărilor efectuate, precum și dezvoltarea și măsurile implementate pentru a elimina încălcările și neajunsurile identificate în sistemul de management atât pentru tipurile individuale de activități, cât și în sistemul de control intern în sine.

Actualmente, problema alegerii unei metodologii optime pentru evaluarea performanței sistemului de control intern într-o bancă este destul de relevantă [7, 8]. Calitatea managementului băncilor este evaluată pe baza rezultatelor evaluărilor indicatorilor sistemului de gestionare a riscurilor, a stării controlului intern, a gestionării strategice a riscurilor și a gestionării riscurilor a motivației materiale a personalului. Prin urmare, analiza coeficienților reprezintă cea mai bună metodă analitică de evaluare a performanței băncii în timp și pentru compararea performanței unei bănci cu cea a altor bănci similare (compararea cu media pe grupă) [2].

Evaluarea eficienței controlului intern se poate baza pe o mulțime de metode combinate în două grupe:

- Metoda de evaluare calitativă (evaluarea expert). Evaluarea calitativă se bazează pe abordarea utilizată de BNM în evaluarea și auditul sistemelor de control intern. Metoda se bazează pe testarea

sistemelor de control intern de către experții la procesul de evaluare în principalele elemente ale controlului intern. În același timp, testarea se bazează pe răspunsuri la întrebări bazate pe Recomandările metodologice ale BNM și cerințele Comitetului Basel privind supravegherea bancară.

- Metoda de evaluare cantitativă (modele de calcul formate pe baza metodelor matematice și statistice). Această metodă se bazează pe determinarea indicatorilor financiari, care sunt o condiție prealabilă pentru eficiența financiară a băncii dar și identificarea indicatorilor cantitativi care indică activitatea sistemului de control intern.

Trebuie remarcat faptul că fiecare dintre tehnicile existente are propriile avantaje și dezavantaje. Evaluările experților depind de nivelul de calificare și obiectivitatea experților. Estimările de evaluare sunt simple, dar, de obicei, se bazează pe coeficienți constanți care pot fi luați în considerare cu o întârziere, factorii de risc care se modifică în timp, precum și pe relații incorecte calculate, reciproc excluzive și indicatori complementari, ceea ce le face uneori nesigure. Cu ajutorul modelelor de calcul, este posibil să se obțină valori destul de exacte ale indicatorilor, dar astfel de modele au o serie de ipoteze și de multe ori nu iau în considerare factorii care nu pot fi cuantificați direct (factorul uman, etc.) [8].

3.2 Evaluarea elementelor sistemului de control intern

În scopul evaluării sistemului de control intern în băncile din RM, au fost identificați și evaluați indicatorii reprezentativi ai celor cinci componente ale controlului intern. Prin urmare, sunt utilizate atât metode calitative de evaluare a organizării sistemului de control intern, cât și metode cantitative.

Din lipsa datelor referitoare la banca cu cel mai eficient sistem de control intern, studiul analizează evoluția indicatorilor selectați raportat la valorile medii pe sistemul bancar. Totodată, o abordare pentru evaluarea eficacității sistemului de control intern, descrisă nu trebuie considerată o concluzie cu privire la eficacitatea deplină a întregului sistem de control intern.

1. Mediu de control reprezintă un set de standarde, procese și structuri care oferă baza pentru efectuarea controlului intern în întreaga entitate. Astfel, eficacitatea controlului intern este, într-o anumită măsură, determinată de atitudinea consiliului băncii față de îmbunătățirea și dezvoltarea guvernantei corporative și a principalelor sale elemente: sistemul de control intern și sistemul de gestionare a riscurilor. Este cunoscut că dimensiunea consiliului este un mecanism intern crucial al guvernantei corporative, joacă un rol major în managementul unei entități și stabilește tonul de sus în ceea ce privește importanța controlului intern, inclusiv standardele de conduită așteptate [4]. Prin urmare, dimensiunea consiliului băncii poate fi considerat un indicator relevant pentru evaluarea mediului de control. Numărul mic de membri ai consiliului contribuie atât la menținerea eficacității acestuia, cât și la un schimb mai exact idei între membrii săi. Totuși, nici în legislația Republicii Moldova, nici în practicile internaționale nu se specifică un număr optim de membri în componența consiliului, însă conform opiniei mai multor analiști cel mai optim număr de membri ai consiliului este de 3-7 persoane [5]. Conform informațiilor disponibile pe paginile web ale băncilor, componența minimă a consiliului băncii este înregistrată la BCR Chișinău, cu doi membri, iar componența maximă, de șapte membri, este înregistrată la BC „Moldindconbank” S.A., BC „Victoriabank” S.A. și B.C. „Eximbank” S.A..

Numărul mediu al membrilor consiliului pe total sector bancar constituie 5 membri, astfel, în contextul indicatorului analizat, poate fi concluzionat că BC „Moldova - Agroindbank” S.A., BC „EuroCreditBank” S.A. și B.C. „ProCredit Bank” S.A. dețin cel mai optim număr de membri ai consiliului, fiind considerat și cel mai eficient.

2. Evaluarea riscurilor. În cadrul managementului riscurilor, băncile ar trebui să specifice obiective adecvate, să identifice, analizeze și să evalueze riscurile și schimbările semnificative. În contextul acestui studiu, în scopul evaluării expunerii riscului au fost analizați următorii indicatori:

- experiența membrilor organelor de conducere a băncilor din Republica Moldova. Pe parcursul istoriei, la nivel mondial, au avut loc o mulțime de scandaluri corporative în special din cauza lipsei de cunoștințe a consiliului, astfel, entitățile afectate au crescut nivelul de prudență în componența consiliului, prin includerea în componența consiliului a membrilor cu experiență în domeniul financiar-bancar. Totodată, astfel de cerință este menționată inclusiv în Legea privind activitatea bancară. Experiența membrilor consiliului și conducerii executive și capacitatea acestora de a identifica, evalua și monitoriza riscurile, contribuie la reducerea consecințelor riscurilor bancare. Conform studiilor efectuate de Burak Güner et al. (2008), membrii consiliului cu experiență în domeniul financiar influențează semnificativ investițiile și deciziile de finanțare, fiind demonstrat și faptul că există o puternică corelație pozitivă între riscul de credit și funcția de gestionare a riscurilor a consiliului și organului executiv [1]. Numărul membrilor consiliului cu experiență în domeniul financiar, ca pondere în numărul total de membri în consiliu pe sector bancar a constituit sută la sută iar majoritatea dețin studii economice sau financiare. Este de menționat faptul că toți membrii consiliilor băncii

fie au activat în funcții similare și anterior în cadrul diferitor instituții sau sunt persoane cu o vastă experiență didactică în instituții de învățământ superior în domeniul economic și financiar-bancar, deținători de titluri științifice în aceste domenii. Totodată, pe lângă faptul că consiliul ar trebui să dețină experiență în domeniul financiar, organul executiv, la fel, ar trebui să dețină o astfel de experiență. Astfel, în urma studiului a fost identificat faptul că toți membrii organelor de conducere ale băncilor, în număr de 46 de persoane, inclusiv președinți și membri ai organelor de conducere dețin o experiență de cel puțin cinci ani în domeniul financiar-bancar.

- ponderea activelor negeneratoare de venituri în activele totale (Figura 1). A fost analizată evoluția valorii medii lunare a activelor negeneratoare de dobândă ca pondere în valoarea medie lunară a activelor în perioada anilor 2016-2020, fiind înregistrată o diminuare de la 21,8% la 16,9% la sfârșitul anului 2020 în mediu pe sector bancar. Diminuarea acestei ponderi ar trebui evaluată pozitiv, deoarece indică o creștere a eficienței utilizării de către bancă a activelor existente. Cu toate acestea, trebuie avut în vedere faptul că o valoare prea scăzută a acestui indicator poate semnala un grad crescut de riscuri asociate diversificării activelor de către bancă (diminuarea ponderii activelor lichide sau diminuarea investițiilor în imobilizări) [3].

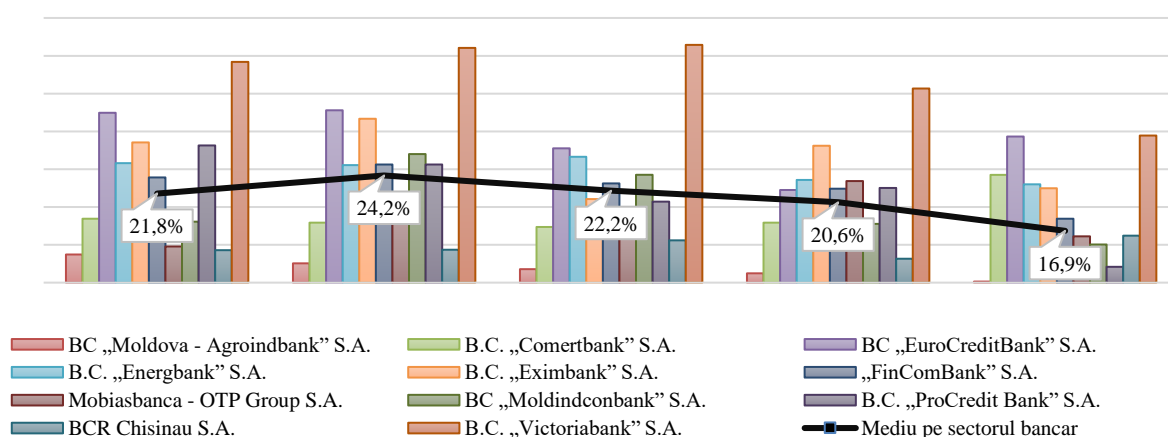

Figura 1. Evoluția valorii medii lunare a activelor negeneratoare de dobândă / valorii medii lunare a activelor în perioada anilor 2016-2020, %.

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Băncii Naționale a Moldovei.

Ca mai înaltă pondere a activelor negeneratoare de dobândă în total active la situația din 31.12.2020 a fost înregistrată la B.C. „Victoriabank” S.A. – 29,5%, fiind remarcată o diminuare semnificativă cu cca 11,9% în anul 2020 comparativ cu cea mai înaltă valoare înregistrată în ultimii cinci ani, de 41,4%, în anul 2018. Astfel, schimbarea structurii acționarilor și respectiv a organelor de conducere a băncii în anul 2018, ar putea fi considerată un factor important al majorării activelor generatoare de dobândă. BC „EuroCreditBank” S.A. de asemenea înregistrează o pondere înaltă a activelor negeneratoare de dobândă, de 29,3% în anul 2020, cu o diminuare de cca 3,1% față de anul 2016, însă cu o creștere bruscă de cca 7,1% față de anul 2019. Totodată, se poate observa faptul că doar patru patru bănci dețin o pondere ale indicatorului sub nivelul mediu pe total sector bancar. Nivelul minim al activelor negeneratoare de dobândă a fost înregistrat la B.C. „ProCredit Bank” S.A. – 12%, care s-a diminuat semnificativ comparativ cu anul 2019 cu cca 10,4%. comparativ cu media pe sectorul bancar. Astfel, în contextul indicatorului analizat, rezultatele cele mai apropiate de media pe sector și respectiv cea mai eficientă utilizare de către bancă a activelor existente, la finele anului 2020, au fost înregistrate la BCR Chisinau S.A. – 16,2% și Mobiasbanca - OTP Group S.A. – 16,1%.

- rata creditelor neperformante (Figura 2). Raportul dintre creditelor neperformante și creditelor totale arată capacitatea băncilor de a gestiona riscul de credit. În perioada anilor 2016 - 2020, se observă o tendință de descreștere a acestui indicator cu cca 9 %, de la 16,4% în anul 2016 la 7,4% în anul 2020. Analiza comparativă a datelor denotă faptul că la sfârșitul anului 2020, cinci din unsprezece bănci indică un nivel mai înalt decât media pe sectorul bancar.

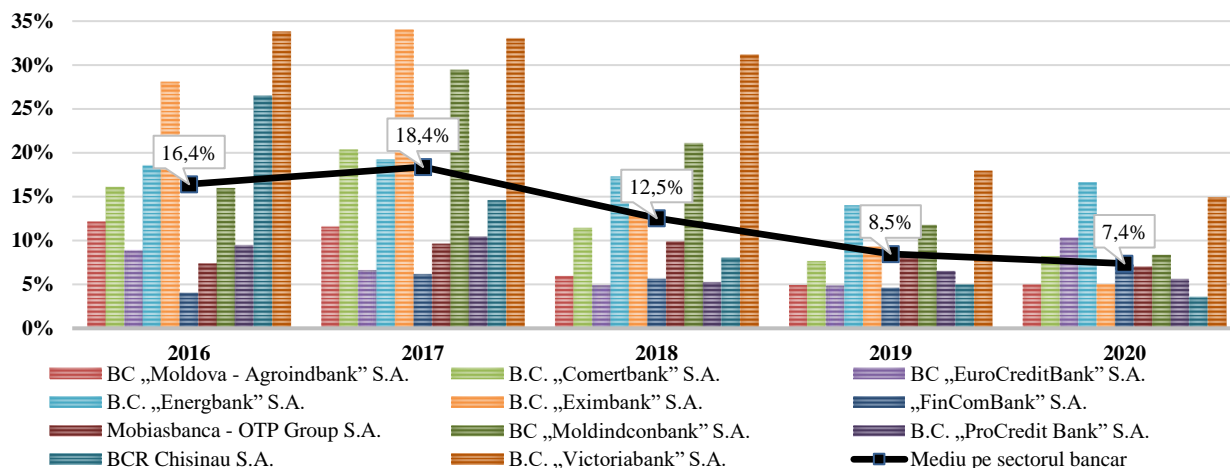

Figura 2. Evoluția ratei creditelor neperformante în perioada anilor 2016-2020, %.

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Băncii Naționale a Moldovei.

Cea mai mare pondere a creditelor neperformante la finele anului 2020 a fost înregistrată la B.C. „Energbank” S.A. – 16,6%, B.C. „Victoriabank” S.A. – 15,0% (dar merită remarcată dinamica în descreștere a acestui indicator începând cu anul 2016, care arată o tendință pozitivă) și BC „EuroCreditBank” S.A. – 10,3% (o creștere bruscă a acestui indicator, cu cca 5% a avut loc în anul 2020), fapt care indică atât o evaluare de calitate scăzută a bonității clienților, un răspuns întârziat la deteriorarea stării financiare a debitorului dar și recrutarea necalitativă a personalului. Trebuie remarcat faptul că aceste constatări fac obiectul controlului intern al băncii. Cele mai scăzute rate, la situația din 31.12.2020 este înregistrată la BCR Chisinau S.A. – 3,6%, BC „Moldova - Agroindbank” S.A. – 5% și B.C. „Eximbank” S.A. – 5%, care este o consecință a unei evaluări reale a solvabilității și a bonității creditorilor debitorilor, formarea unei cantități suficiente de rezerve suplimentare în cazul nerambursării împrumuturilor, un sistem funcțional de monitorizare a rezultatelor activităților financiare și economice ale clienților. Astfel, nivelul mai scăzut al creditelor neperformante este dovada unei bune strategii de gestionare a riscului de credit. În contextul indicatorului analizat, rezultatele cele mai apropiate de media pe sector și respectiv ce mai optimă strategie de gestionare a riscului de credit, în anul 2020, au fost înregistrate la „FinComBank” S.A. – 7,2% și Mobiasbanca - OTP Group S.A. – 7,0%.

- rata de acoperire a capitalului (Figura 3). Un alt indicator relevant în evaluarea riscului reprezintă performanța operațională iar indicatorul reprezentativ este considerat rata de acoperire a capitalului. Acest indicator are o importanță majoră pentru bănci fiind considerată ca unul din indicatorii cheie al performanței și pot influența, de asemenea, deciziile de afaceri din bănci (strategia de afaceri, crearea noilor produse bancare și remunerarea). Băncile au nevoie de informații de bună calitate pentru a sprijini luarea deciziilor. De asemenea, trebuie remarcat faptul că este foarte importantă acuratețea acestor calcule și pot fi premise pentru crearea conflictelor de interese care trebuie gestionate, astfel, băncile trebuie să aibă control intern și guvernare puternică în jurul acestor măsuri [6].

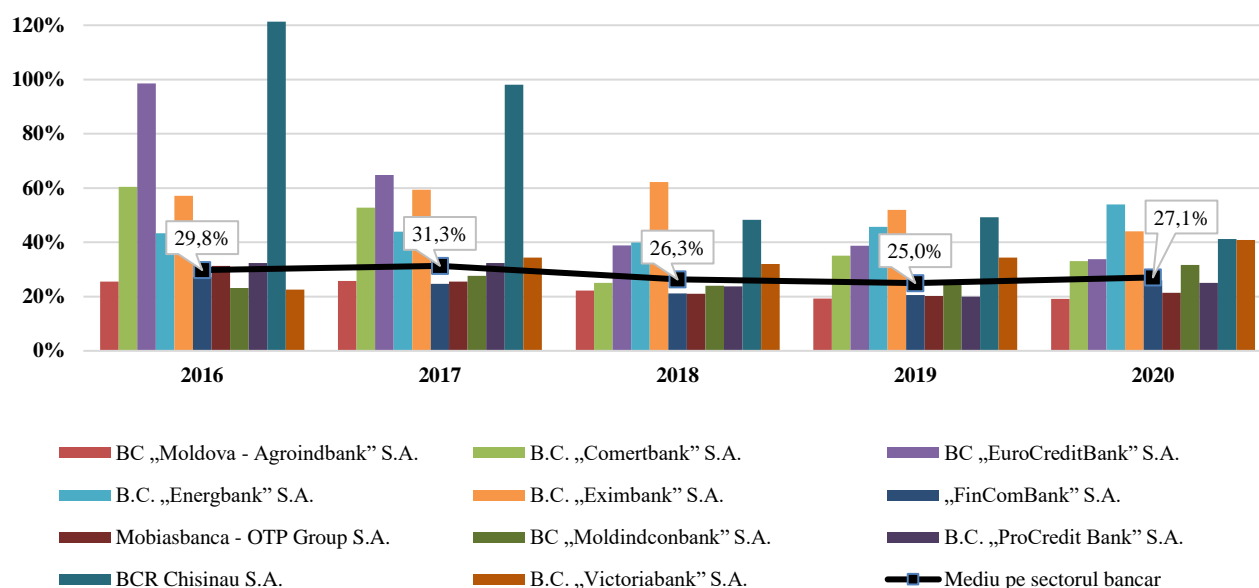

Figura 3. Evoluția ratei de acoperire a capitalului în perioada anilor 2016-2020.

Source: Developed by the authors based on data from the National Bank of Moldova.

La sfârșitul anului 2020, se observă o ușoară diminuare a nivelului de capitalizare în mediu pe sector bancar, cu cca 2,7% față de anul 2016 iar conform calculului nou bazat pe metodologia Basel III, toate băncile respectă cerințele privind normativul acoperirii capitalului ponderat la risc de 10%. Băncile cu cel mai ridicat nivel al indicatorului sunt B.C. „Energbank” S.A. – 54,0 la sută și B.C. „Eximbank” S.A. – 44,1 la sută, iar comparativ cu media pe sistem bancar, de 27,1 la sută, se poate menționa că aceste bănci sunt supracapitalizate, ceea ce vorbește despre un management mai puțin calitativ al activelor bancare. Rata înaltă a acoperirii capitalului demonstrează capacitatea băncilor de a-și îndeplini obligațiunile de plată și a satisface nevoile clienților, astfel fiind exclusă posibilitatea efectuării operațiunilor cu risc sporit de pierderi financiare. Astfel, comparativ cu media pe sector, la finele anului 2020, nivelul minim de capitalizare este înregistrat la „FinComBank” S.A. – 25,9% și B.C. „ProCredit Bank” S.A. – 25,0 la sută.

3. Activitățile de control sunt politicile și procedurile care contribuie la asigurarea respectării directivelor managementului și acțiunilor necesare a fi luate pentru a aborda riscurile la adresa obiectivelor entității.

În scopul evaluării activităților de control urmează a fi analizați indicatorii:

- diversificarea veniturilor. Progresul tehnologic a generat atât inovarea cât și dezvoltarea și totodată diversificarea de noi produse pentru servicii financiare. Astfel, dorința băncilor de a-și majora profitabilitatea ar putea afecta expunerea în plus la diferite riscuri noi. Organele de conducere ale băncilor, experiența acestora și dimensiunile băncilor și concurența sunt factorii primordialii care determină diversificarea veniturilor. Potrivit McNally (2013), încadrul controlului intern, amploarea și natura diversificării sunt surprinse ca un element important care ar putea duce la comportarea necorespunzătoare a managementului. Indicatorul reprezentativ al diversificării veniturilor reprezintă numărul de sucursale noi deschise anual, astfel, începând cu anul 2016 până în anul 2020, pe total sector bancar s-au deschis opt sucursale noi, cele mai mult fiind deschise în anul 2017 (trei sucursale de către B.C. „ProCredit Bank” S.A. și două de către BCR Chisinau S.A.). Totodată, în aceeași perioadă s-au închis douăsprezece sucursale, din care, ce mai mare parte, în anul 2020 (șase de către BC „Moldova - Agroindbank” S.A. și trei de către B.C. „Victoriabank” S.A.). Extinderea numărului și volumul operațiunilor la distanță dezvoltate în ultima perioadă în bănci a fost factorul determinant în închiderea subdiviziunilor băncilor. În scopul asigurării unei conexiuni online cât mai rapide și mai protejate, băncile implementează și perfecționează aplicații mobile și platforme pentru computer destinate plăților online [11]. Totodată, perfecționarea produselor și serviciilor bancare existente fiind un proces continuu ar putea genera și în continuare optimizări ale subdiviziunilor bancare.

- asigurarea limitelor de credit (Figura 4). Ponderea creditelor acordate de bănci față de activele totale s-a diminuat cu cca 3,8 la sută în raport cu anul 2016, constituind 43,9 la sută la finele anului 2020. Băncile

care dețin o pondere ale acestui indicator peste media pe sectorul bancar, sunt B.C. „ProCredit Bank” S.A. – 65,6%, BC „Moldova - Agroindbank” S.A. – 51,3%, Mobiasbanca - OTP Group S.A. – 53,6% și B.C. „Comertbank” S.A. 43,9%.

Totodată, este de remarcat faptul că pe parcursul anului 2020, cea mai semnificativă creștere a fost înregistrată la B.C. „ProCredit Bank” S.A., cu cca 9,2% față de anul precedent. Cea mai scăzută pondere a creditelor în total active a fost înregistrată la B.C. „Energbank” S.A. – 26,5% (descreștere față de anul 2019 cu cca 10,2%), B.C. „Victoriabank” S.A. – 30,3% și BCR Chisinau S.A. – 31,4%. Astfel, cu cât mai mare este rata creditelor acordate față de activele totale, cu atât lichiditatea este mai scăzută și banca este mai expusă riscurilor de credit.

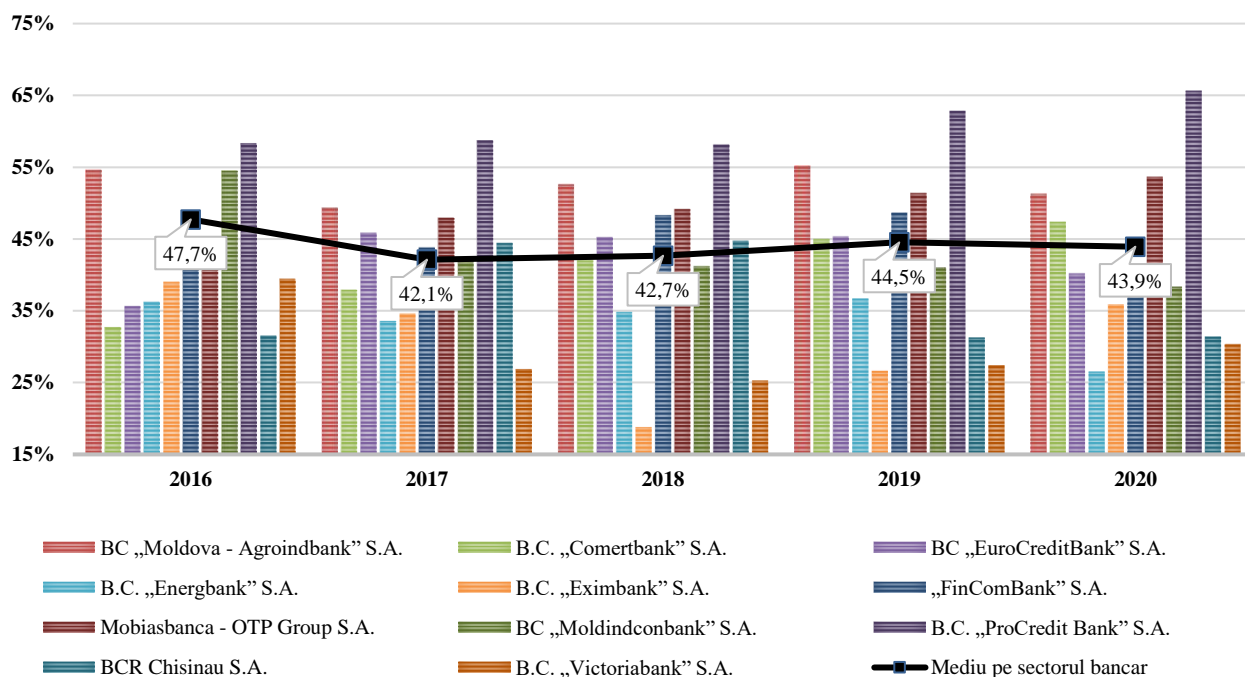

Figura 4. Evoluția ponderii volumului creditelor / total active în perioada anilor 2016-2020, %.

Source: Developed by the authors based on data from the National Bank of Moldova.

Comparativ, însă, cu media pe sector, la finele anului 2020, cea mai apropiată pondere a creditelor acordate este înregistrată la B.C. „Comertbank” S.A. – 47,4 și BC „EuroCreditBank” S.A. – 40,2%.

- conformitate și prudență. Rata dintre volumul creditelor și depozite, în mediu pe sector bancar, în perioada anilor 2016-2020 (Figura 5) a înregistrat fluctuații minore, oscilând la nivelul de 0,6.

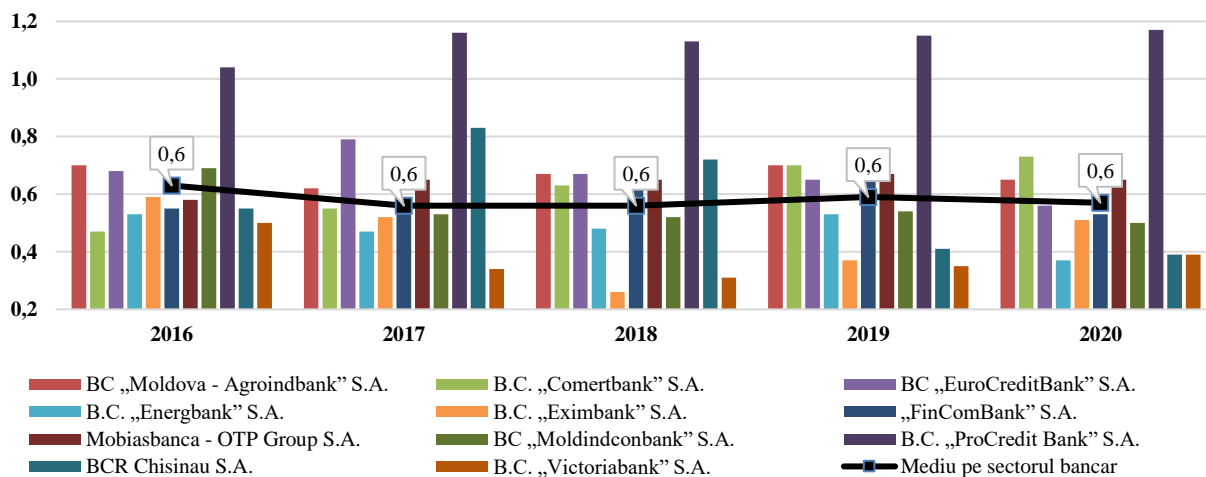

Figura 5. Evoluția ratei dintre volumul creditelor și depozitelor în perioada anilor 2016-2020.

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Băncii Naționale a Moldovei.

Băncile care dețin o pondere ale acestui indicator peste media pe sectorul bancar, sunt B.C. „ProCredit Bank” S.A. – 1,2%, iar BC „Moldova - Agroindbank” S.A., Mobiasbanca - OTP Group S.A. și B.C. „Comertbank” S.A. indică o pondere de cca 0,7%.

Rata extrem de înaltă la „ProCredit Bank” S.A. indică faptul că toate depozitele sunt absorbite de împrumuturi, situație care ar putea declanșa probleme de lichiditate în cazul în care ar exista o întârziere în administrarea creditelor. Există o dependență excesivă de împrumuturi ca principală componentă a activelor. Totodată, cea mai scăzută rată a creditelor în total active a fost de cca 0,4% înregistrată la băncile B.C. „Energbank” S.A., B.C. „Victoriabank” S.A. și BCR Chisinau S.A. Rata optimă însă, comparativ cu media pe sectorul bancar la finele anului 2020 este înregistrată la BC „EuroCreditBank” S.A. și „FinComBank” S.A.

- eficiența managerială. În contextul evaluării eficienței manageriale, a fost analizat raportul dintre cheltuielile totale din exploatare și veniturile totale din exploatare, care în mediu pe sectorul bancar, în anul 2020 a înregistrat o diminuare semnificativă de cca 0,18 față de anul 2016 (Figura 6).

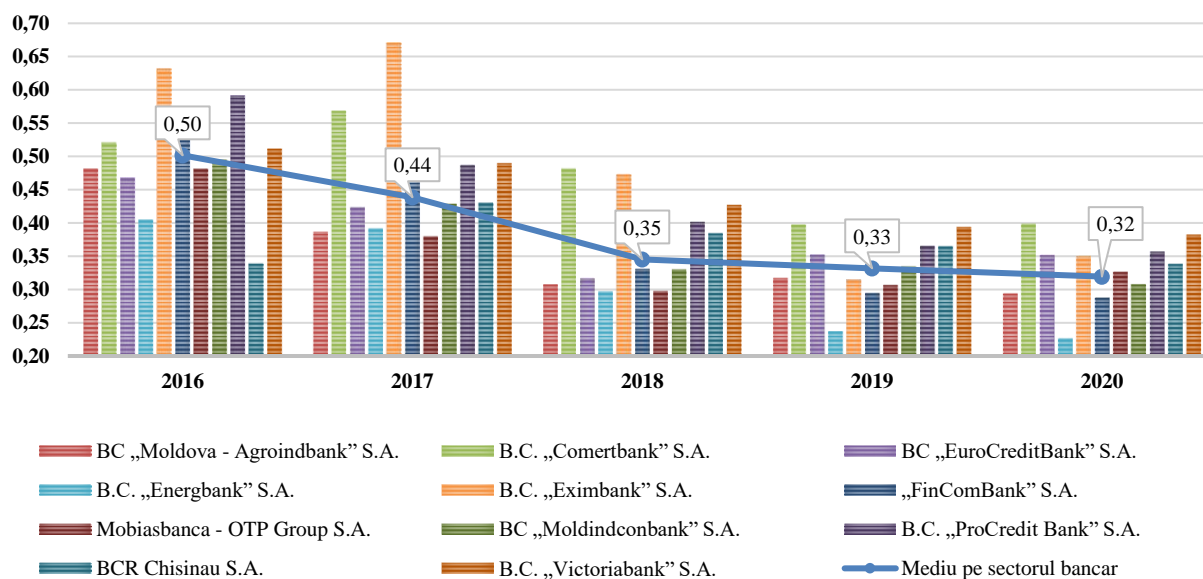

Figura 6. Evoluția ratei dintre cheltuielile totale din exploatare și veniturile totale din exploatare în perioada anilor 2016-2020.

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor Băncii Naționale a Moldovei.

Cele mai înalte rate, sunt înregistrate la B.C. „Comertbank” S.A. și B.C. „Victoriabank” S.A.. Raportul mult mai mic decât media pe sector în anul 2020 al B.C. „Energbank” S.A., a fost înregistrat însă de către „FinComBank” S.A. și BC „Moldova - Agroindbank” S.A. Raportul de eficiență scăzut urmare a cheltuielilor totale mai mici, iar a veniturilor totale în creștere ar putea atrage atenția autorității de supraveghere, mai ales dacă aceleași bănci au înregistrate și alte deficiențe de control intern sau audit intern.

Nivelul optim considerat cel care indică rezultate aproape de nivelul mediu pe sector bancar, la sfârșitul anului 2020 este înregistrat la Mobiasbanca - OTP Group S.A. – 0,33 și BC „Moldindconbank” S.A. – 0,31 fapt care demonstrează performanța bună a băncilor și eficiența cu care este condusă banca.

4. Monitorizarea reprezintă o altă componentă a controlului intern, efectuată în special de către consiliul băncii, astfel, dacă ponderea membrilor independenți este mai înaltă, există tendința unei funcții de monitorizare mai bune [1]. Conform Legii privind activitatea băncilor, consiliul băncii trebuie să fie format dintr-un număr impar de membri persoane fizice, dar nu mai puțin de trei, din care cel puțin 1/3 din totalul membrilor aleși în consiliu trebuie să fie independenți. Prin urmare, a fost identificat faptul că în cadrul tuturor băncilor este respectată această cerință, iar cea mai mică pondere a numărului membrilor independenți în numărul total de membri în consiliu este reprezentată de „FinComBank” S.A. cu un membru independent din trei. Deasemenea, în șase bănci, consiliul băncii este format complet din membri independenți (BC „Moldindconbank” S.A., B.C. „EXIMBANK” S.A., "Mobiasbanca - OTP Group S.A.", BC „EuroCreditBank” S.A., B.C. „ENERGBANK” S.A., B.C. „ProCredit Bank” S.A. și "BCR Chisinau S.A.).

Întrucât evaluarea controlului intern se încadrează în sarcina auditului, comitetul de audit realizează funcția de monitorizare în scopul asigurării unei raportări financiare adecvate și solide. Totodată, comitetele

de audit îndeplinesc funcția de guvernare internă inclusiv pentru a proteja entitatea de riscurile reputaționale. Prin urmare băncile cu o bună calitate a auditului ar trebui să îmbunătățească sistemele de control intern și să reducă riscurile bancare. Totodată, s-a constatat că pentru analiza situațiilor financiare al anului 2019 doar cinci bănci au utilizat serviciile primelor patru companii de audit internaționale (BCR Chisinau S.A., Mobiasbanca - OTP Group S.A., B.C. „ProCredit Bank” S.A., B.C. „Victoriabank” S.A. și B.C. „Eximbank” S.A.). Totodată, ultimile situații financiare ale celorlalte bănci au fost auditate de primele zece companii de audit internaționale. Prin urmare, se poate de constatat faptul că calitatea auditului a fost executată la un nivel înalt.

5. Sistemele de informare și comunicare cuprind utilizarea informațiilor relevante și comunicarea internă și externă prin diferite tipuri de raportări. Conform Legii 202/2017 privind activitatea băncilor, în scopul asigurării disciplinei și transparenței pieței, băncile trebuie să facă publice informații referitoare, cel puțin, la cadrul de administrare a activității, fondurile proprii, cerințe de capital, expunerile la risc, amortizoarele de capital, alți indicatori-cheie, politici interne, inclusiv politica de remunerare, în măsura și condițiile prevăzute în actele normative emise în aplicarea legii menționate [9]. În urma studiului a fost identificat faptul că toate cele unsprezece bănci din sectorul bancar au prezentat în timp util rapoartele financiare în conformitate cu standardele internaționale și au publicat informațiile necesare conform legislației, acestea fiind accesibile publicului larg pe paginile WEB ale băncilor.

Prin urmare, a fost identificat faptul că toate elementele controlului intern contribuie semnificativ la diminuarea riscurilor bancare și astfel, la creșterea performanței băncilor. Totodată, determinarea eficacității subdiviziunilor responsabile de control intern este o sarcină dificilă, datorită faptului că efectul nu se produce la momentul și locul în care se iau măsuri de control, ci în rezultatul financiar general al băncii. Pe lângă rezultatele financiare, controlul implică și schimbări calitative în sistemul de management pentru procesele individuale, care nu pot fi întotdeauna determinate în termeni monetari.

4. Concluzii și recomandări

Metoda utilizată pentru evaluarea performanței sistemelor de control intern în bănci ne permite să concluzionăm că aceasta are un număr mare de neajunsuri și trebuie îmbunătățite. În condițiile de instabilitate a relațiilor de piață, incertitudinea, condițiile externe și interne ale activității băncilor sunt supuse în mod constant modificărilor, respectiv controlul intern trebuie ajustat la aceste modificări. Prin urmare, este deosebit de relevant în prezent să includem în evaluarea sistemului de control intern al monitorizării continue procesul de transformare a controlului intern. Ar trebui făcută o evaluare, în primul rând, a necesității transformării controlului intern, precum și a prezenței și actualității schimbării obiectivelor, conținutului, organizării și sprijinului metodologic al controlului intern în bănci. Pentru a rezolva această problemă, pare oportun să se dezvolte metode de evaluare a „flexibilității” controlului intern în băncile comerciale, care ar permite monitorizarea conformității sistemului de control intern cu condițiile actuale și viitoare ale afacerilor bancare, strategia de dezvoltare a băncii, să asigure actualizarea la timp a mediului de control, a reglementărilor, a formularelor și a controlului tipurilor, precum și a funcției asociate serviciilor de control intern și de gestionare a riscurilor.

Prin urmare, sistemele de control intern din băncile din Republica Moldova s-au dovedit a fi eficiente și compatibile cu cadrul de control intern COSO și cu principiile sale fundamentale.

În contextul eficienței controlului intern aferent fiecărei componente a acestuia, analizând situația de la finele anului 2020, poate fi constatat că prin prisma indicatorilor reprezentativi ai mediului de control, cele mai optime rezultate au fost identificate la BC „Moldova - Agroindbank” S.A., BC „EuroCreditBank” S.A. și B.C. „ProCredit Bank” S.A., aceste bănci având un număr al membrilor consiliului băncii cel mai aproape de media pe sectorul bancar. Totodată, analizând elementul evaluarea riscurilor, Mobiasbanca - OTP Group S.A. a înregistrat cele mai bune rezultate ale indicatorilor reprezentativi, totuși, se recomandă conducerii și consiliului de administrație al băncilor să pună mai mult accent pe gestionarea riscurilor și să investească mai mult în aceasta. Acest lucru se datorează faptului că băncile operează într-un mediu cu risc mai ridicat decât orice altă instituție financiară. Referitor la activitățile de control, mai multe bănci au indicat un grad mai înalt al unor indicatori reprezentativi, comparativ cu media pe sectorul bancar la finele anului 2020, astfel, nu poate fi identificată o bancă cu cele mai eficiente activități de control. Prin urmare, fiecare bancă ar trebui să facă eforturi pentru a detecta lacune care împiedică eficientizarea activităților de control cât mai devreme posibil, astfel încât să poată lua măsurile corespunzătoare în timp util. Funcția de monitorizare este considerată a fi mai eficientă, din perspectiva indicatorilor analizați la BC „Moldindconbank” S.A., B.C. „EXIMBANK” S.A., "Mobiasbanca - OTP Group S.A.", BC „EuroCreditBank” S.A., B.C. „ENERGBANK” S.A., B.C. „ProCredit Bank” S.A. și "BCR Chisinau S.A.,

unde consiliul băncii este format complet din membri independenți. Deasemenea, sistemele de informare și comunicare sunt eficiente în toate cele unsprezece bănci din sectorul bancar care au prezentat în timp util rapoartele financiare în conformitate cu standardele internaționale și au publicat informațiile necesare conform legislației.

Majoritatea controalelor interne sunt integrate direct în aplicații software, altele însă, implică activități procedurale standardizate în politicile unei bănci. Importanța relativă a unui control individual sau lipsa acestuia trebuie privită în contextul altor controale întrucât fiecare bancă este unică, iar un set de proceduri interne nu poate fi același pentru toate entitățile. Totodată, toate sistemele de control intern ar trebui să includă medii de control eficiente, activități de control, evaluarea riscurilor, sisteme de informare și comunicare și sisteme de monitorizare [4]. Prin urmare, a fost identificat faptul că toate elementele controlului intern contribuie semnificativ la diminuarea riscurilor bancare și astfel, la creșterea performanței băncilor. Ca recomandare generală, băncile ar trebui să găsească soluții pentru creșterea interesului și participării organelor de conducere în activitatea sistemului de control intern, fără de care funcționarea eficientă a acestui sistem este imposibilă.

Referințe bibliografice/ Bibliographical references:

1. AKWAA-SEKYI E.K., MORENO J.G. Internal controls and credit risk relationship among banks in Europe. *Intangible Capital*. [pdf]. 2017, vol. 13(1), p. 25-30. [accesat 26.01.2020]. Disponibil:<http://dx.doi.org/10.3926/ic.911>
2. COCIUG, V., TIMOFEI, O. *Control și audit intern bancar*. Chișinău, 2008, 119 p. ISBN 978-9975-75-391-3.
3. COCIUG, V., CINIC, L., TIMOFEI, O. *Management bancar : Culeg. de probleme*. Chișinău, 2008, 137 p. ISBN 978-9975-75-393-7.
4. FDIC, 2019. *Risk Management Manual of Examination Policies*. [accesat 06.01.2021]. Disponibil: <https://www.fdic.gov/regulations/safety/manual/section4-2.pdf>
5. International Finance Corporation, 2012. *Effective Board of Directors Guide*. [accesat 09.01.2021]. Disponibil: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/d773631d-aac9-4c59-99c5-68cbc124d4a6/Effective_Board_of_Directors_Guide.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mksnl4o
6. ICAEW, 2015. *Reporting on regulatory capital: choices for assurance*. [accesat 19.01.2021]. Disponibil: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/financial-services/financial-planning-and-advice/reporting-on-regulatory-capital-choice-for-assurance-report.ashx?la=en>
7. СЕРЕБРЯКОВА, Т. Ю. *Риски организации и внутренний экономический контроль*. [online]. НИЦ ИНФРА-М, Москва., 2013, 111 p. ISBN 978-5-16-004364-7. Disponibil: <https://znanium.com/catalog/product/406129>
8. ПАСЕЧНИК, Е.В. Сравнительный анализ методик оценки системы внутреннего контроля в коммерческих банках России. *Современные наукоемкие технологии. Региональное приложение* [online]. 2012, nr.2(30), p. 59-65. Disponibil: https://www.isuct.ru/e-publ/snt/sites/ru.e-publ.snt/files/2012/02/9_snt_2012_n02_59.pdf
9. Lege privind activitatea băncilor: nr. 202 din 06 octombrie 2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2017, nr. 434-439, art. 727.
10. Banca Națională a Moldovei, [online] Disponibil la: <http://www.bnm.md>.
11. Băncile licențiate din Republica Moldova, [online] Disponibil la: <http://www.comertbank.md>, <http://www.energbank.com>, <http://www.ecb.md>, <http://www.eximbank.com>, <http://www.moldindconbank.com>, <http://www.maib.md>, <http://www.procreditbank.md>, <http://www.bcr.md>, <http://www.victoriabank.md>, <http://www.fincombank.com>, <http://www.mobiasbanca.md>.

GREEN FINANCE AND DIGITALISATION, CURRENT TOOLS IN THE WORLD'S ECONOMIES

*Otilia MANTA¹Dr., Romanian Academy, Victor Slăvescu”
Centre for Financial and Monetary Research, Bucharest, 050711, Romania,
Romanian-American University, Bucharest, 012101, Romania
Romanian Academy, CEMONT, Bucharest, 050711*

The European Investment Plan for European Green Transactions - The new EU growth strategy to promote the transition to a climate-neutral economy by 2050, is taking shape by launching the European Investment Plan for Green Transactions (Sustainable Europe Investment Plan).

Green financing involves raising funds to address climate and environmental issues (green financing). Sustainable financing is an evolution of green financing, as it takes into account environmental, social and governance (ESG) issues and risks, with a view to increasing long-term investment in sustainable economic activities and projects [27].

The main objective of this work starts from the fact that in the period 2021-2030, at least 1 trillion euros will be mobilized, sustainable investments by increasing the resources dedicated to climate actions within the EU budget and by using additional public and private funding.

The paper aims to identify and design green financing as a sustainable instrument (FinGreenTech) that meets the requirements of the climate strategy and as a fulcrum in the strategy for fiscal restructuring in the European Union, as well as to determine derivative indicators based on primary indicators in population financing, as the cornerstones of global green finance sustainability.

Keywords: financial instruments, sustainable development, green finance

JEL classification: G23, Q01, Q56

1. Introduction

The European Union (EU), is a supporter and leader in the fight against climate change at the international level, is expected to further intensify its actions in this field during its institutional cycle 2019-2024. On 11 December 2019, in her first weeks in office, European Commission President Ursula Von der Leyen launched the European Green Deal as the new EU growth strategy to promote and facilitate the transition to a green, competitive and inclusive economy. Such a major economic transition requires huge financial investments, including to ensure that the process benefits all parts of society and to support the citizens and regions most exposed to the costs of decarbonization. Based on the current target of reducing greenhouse gas (GHG) emissions by 40% by 2030 compared to 1990 levels, the European Commission has estimated that additional investments of € 260 billion per year will be needed year to meet this target. Given that the environmental agreement intends to increase the intermediate target of reducing GHG emissions by at least 50% by 2030, the resulting financial needs will be even greater. For this reason, a measure planned under the Environment Agreement is an investment plan to mobilize public and private funding towards the objectives of a fair transition to a green economy.

On 14 January 2020, the European Commission published a communication detailing the European Investment Plan for Green Transactions, also known as the Sustainable Europe Investment Plan. The investment plan, which complements other initiatives expected under the European Green Agreement[62,63], aims to make available and use the funding needed for the transition to 2030, seeking to put sustainability at the heart of both public and private sector investment and spending the private one. In the period 2021-2030, the European Commission will mobilize at least € 1 trillion in sustainable investment by increasing resources for climate action under the EU budget and by using additional public and private funding[49]. Part of the global resources will be specifically designed to support the regions most exposed to the challenges of the transition [27,29]. Moreover, in the context of these challenges, financial innovations will have new valences, including in the field of financial technologies.

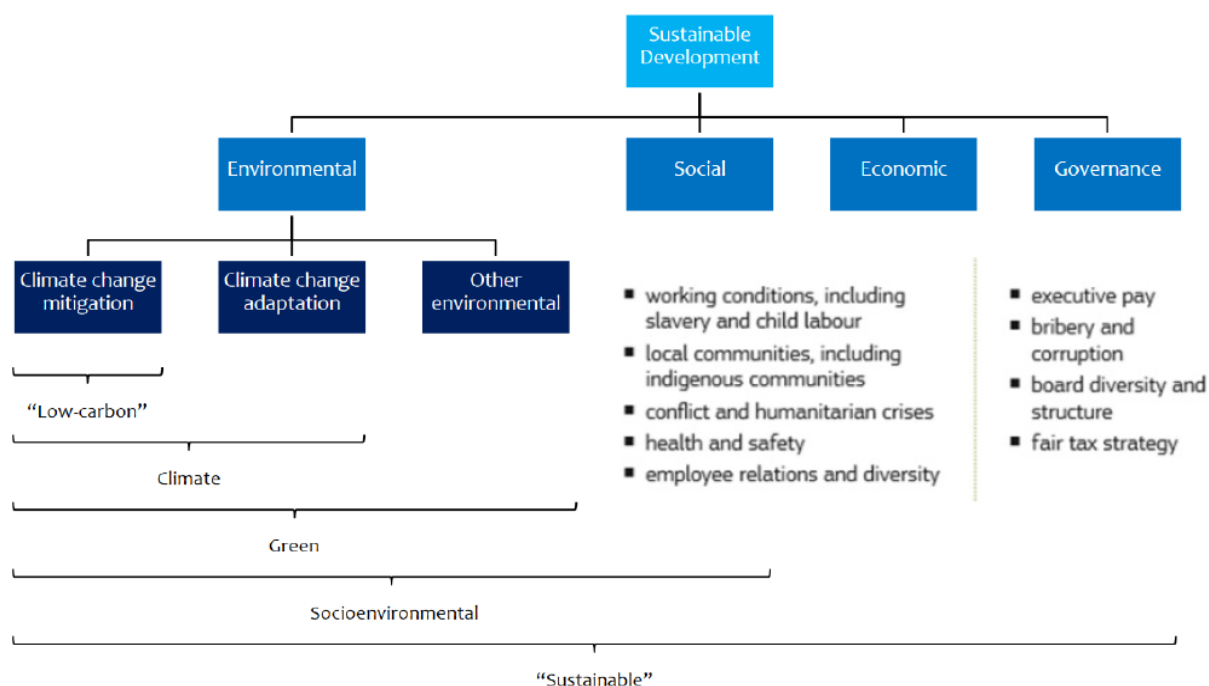
Based on international agreements, and national resilience and recovery plans, we believe that each state's commitments must be expressed as clearly as possible, especially in the context of a sustainable green economy and green financing instruments that support a green economy. The European Environment Agency (EEA), in its 2020 State of the Environment Report, recommended "expanding investment and

¹ © Otilia MANTA, otilia.manta@icfm.ro or otilia.manta@rgic.ro

reorienting the financial sector to support sustainable projects and businesses"[28].

The Covid-19 pandemic has accelerated the process of aligning coordinated actions to finance a more sustainable global economy. According to the OECD, it is estimated that € 6.35 trillion a year will be needed globally to achieve the goals of the Paris Agreement by 2030, while the European Commission estimates that only in climate and energy areas will an annual investment be needed. an additional EUR 240 billion to meet the climate energy targets by 2030 [33]. The global financial system is prepared with models and tools, and can help meet these needs through climate finance, green finance and sustainable financing. Financial institutions in the context of climate change, provide funds to adapt the business. as well as climate change mitigation, green financing has a wider scope, as it covers other environmental objectives (eg biodiversity protection / restoration), while sustainable financing extends its scope to environmental, social and governance factors. (ESG) [56, 62]. Therefore, green financing should be seen as a subgroup of sustainable financing; or, alternatively, sustainable financing can be considered as an evolution of green financing (Figure 1).

Figure 1 – Simplified definitions of the key terms used in this paper

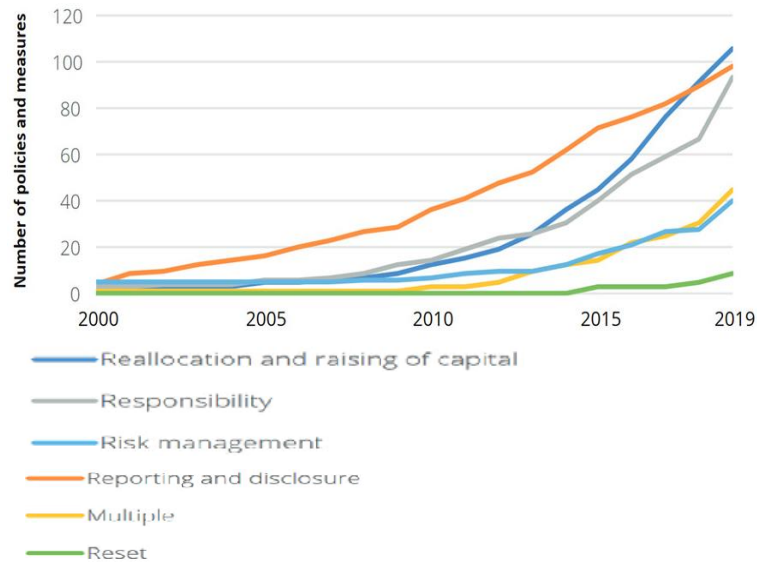

Source: *Green and sustainable finance, EPRS / European Parliamentary Research Service, February 2021, Elaboration on Definitions and Concepts: Background Note, UNEP Inquiry, 2016 [60].*

The concept of "Green Financing" is becoming more and more common, being the abbreviation for "green financial system" and which comes in the context of current innovative instruments, green financing procedures and supplementation with regulations that support the green financial system and which is in place. the context of current climate and environmental change, in the creation of financial risk management tools and, moreover, in investment decision-making at local and institutional level. The financial system increasingly treats climate and environmental risks as financial risks, not just reputational [65].

In 2020, the Basel Committee on Banking Supervision (BCBS, the main global regulatory standard for the prudential regulation of banks) set up a working group on climate-related financial risks (TCFR) [21]. The TFCR is currently conducting research to understand how climate risk is transmitted and the development of methodologies for measuring and assessing these risks. Moreover, many experts point out that the need to incorporate climate-related financial risks into the existing Basel (BCBS set of standards) will be considered and that surveillance practices will be identified to mitigate such risks. sustainable finance, EPRS [65].

Figure 2 – Evolution of green finance policy and regulatory measures

Source: UNEP Inquiry 2020

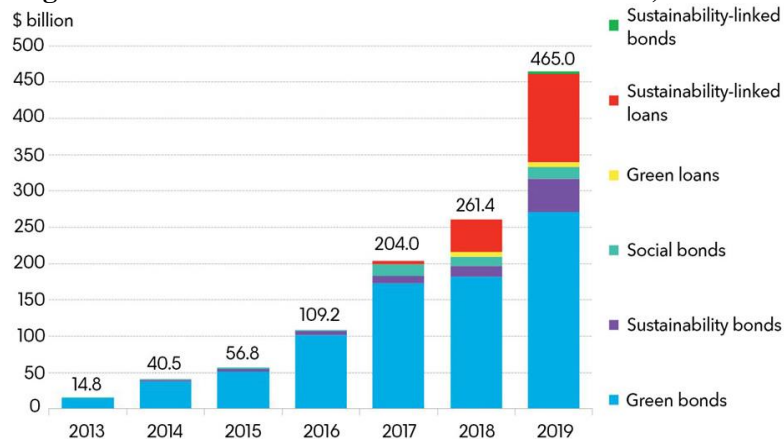
Ecological financing

"Green financing" means "green economy financing" or "green transition financing" [26] and is in line with the "objective of increasing the level of financial flows to green investments". Article 2.1.c of the Paris Agreement highlights the role of finance in the green transition and its importance for climate action "increasing funding flows in line with a path to low greenhouse gas emissions and climate change-resistant development" [65].

The OECD report Investing in Climate[56], Investing in Growth estimates that global annual infrastructure investments require an average of US \$ 6.9 trillion in infrastructure to meet development and climate needs by 2030. At the same time, it is worth noting that some substantial part of these financial flows will have to come from the private sector. In their publication "Financing Climate Futures: Rethinking Infrastructure", the OECD, the World Bank and the United Nations Environment Program (UNEP) suggest that the financial system can facilitate the matching of these investment needs and the allocation of private capital by reorienting private capital flows to investment more sustainable[65].

Innovative and traditional financial instruments are those that support the growth of green financing (see figure below), and the instruments are available by types of issuers and by types of investors, and according to BloombergNEF the green instruments are: green bonds, green loans, bonds durability bonds and sustainability bonds, blue bonds and social bonds. Even if social bonds do not directly contribute to green financing, in some cases they may have a positive effect on the environment (e.g. investment in sustainable food systems) or may accompany green transformation projects (e.g. social bonds for a fair transition) [14].

Figure 3 – Global sustainable debt annual issuance, 2013-2019

Source: BloombergNEF, Bloomberg L.P., 2020

The graph clearly shows that between 2013 and 2019, green bonds maintained a very good position on the market and corresponding developments.

2. Literature review

Reports to governmental and non-governmental organizations and institutions, along with scientific work in the field, are empirical resources that support our scientific and applied considerations. For example the Global Financial Markets Association (GFMA) and Boston Consulting Group's (BCG) report "Climate Finance Markets and the Real Economy" [14, 18] provides a roadmap for how to accelerate the evolution of climate finance, and defines the role capital market participants can play to facilitate the transition to a low-carbon economy in line with their responsibilities to serve clients, investors, and the societies in which they operate [35]. Taken together, the recommendations included within this report enable the development of the climate finance market to grow to the \$ 3–5 trillion + of investment per year that this report estimates will be required to achieve the ambitions set out in the Paris Agreement [18]

In view of all existing regulations and regulations, to which we add international agreements on climate change elements, we appreciate that we are witnessing and participating in the creation of a new sustainable financial system. Moreover, the development of financial programs that directly support initiatives and innovations in the field, makes the economy collaborative and that could accelerate the transition to a low-carbon economy.

To bring climate risks and resilience into the heart of financial decision making, climate disclosure must be comprehensive, climate risk management must be transformed [15], and sustainable investing must go mainstream [16] On 18 October 2019, the EU and seven countries launched the International Platform on Sustainable Finance (IPSF) with the aim to exchange best practices in environmentally sustainable finance; to compare initiatives in this field, and to enhance international cooperation. Its members are public authorities from Argentina, Canada, Chile, China, India, Indonesia, Japan, Kenya, Morocco, New Zealand, Norway, Senegal, Singapore, Switzerland and the EU, representing 55% of the world's greenhouse gas emissions and half of the world's population and GDP[18]. Even though the IPSF is not a standard-setting body, its work is aimed at preparing the ground for the international standard setters to develop globally applicable sustainable finance standards [21].

The introduction of new global financing criteria and the creation of support financial instruments [19], oriented towards the sustainability of economies in the context of climate change, can also be considered as a starting point in the sustainability of global financial markets [23]". Moreover, the aims to assess the understanding of environmental, social and governance (ESG) considerations within the banking context and examines the current market practices in this area. To that extent this paper sets out the various definitions of ESG factors and also sets out how these then are converted into and treated as ESG risks [21].

For the issue of primary indicators of the population, and directly of the reference indicator, the wealth of the population has been, is and will remain a hotly debated topic at the level of national, European and global economic policies [28].

In the context of climate change and innovations in the field of green finance, we appreciate that studies, strategies and reports of European institutions[13], globally empowered institutions, as well as financial institutions, are not only a rich source of scientific documentation, but more chosen are the documents that open new scientific horizons for the sustainability of finances at local, regional, national, European and global levels. Among them we mention the following: European Political Strategy Center, Financing Sustainability: Triggering Investments for a Clean Economy, 8 June 2017 [29], Finance for tomorrow, From the European action plan to the renewed sustainable finance strategy, 12 May 2020, Finance Watch, Making finance serve nature, May 2019, International Network of Financial Centers for Sustainability and UNEP Inquiry[40], Implications of the Covid-19 pandemic for global sustainable finance, April 2020, International Platform on Sustainable Finance, Annual report of the International Platform on Sustainable Finance (IPSF), 16 October 2020 [41], Lagarde C., Climate change and central banking, speech, 25 January 2021 [44], Network for Greening the Financial System, A call for action. Climate change as a source of financial risk, April 2019[50], OECD, ESG Investing: Practices, Progress and Challenges, 25 September 2020 [51], Panetta F., Sustainable finance: transforming finance to finance the transformation, speech, 25 January 2021[52], Schnabel I. , When markets fail - the need for collective action in tackling climate change, speech, 28 September 2020, Spinaci S., Sustainable finance - EU taxonomy: A framework to facilitate sustainable investment, Legislative briefing, EPRS, European Parliament, July 2020 [57], Task Force on Climate-related Financial Disclosures, 2020 Status report, 29

October 2020, and UN PRI [59], Taking stock: Sustainable finance policy engagement and policy influence, September 2019 [25], The European Center for Policy Strategy, in one of its works and which supports sustainable financing [29], presents not only from a conceptual point of view the financing of sustainability, but especially from an application point of view, which leads us to say that these concepts of green financing are not only publicized in recent years, but we can say that they have reached a maturity of applicability at the institutional level [42];.

It is noteworthy that there is a close correlation between climate change, green finance and the standard of living of the population, which is why some of the existing scientific resources globally are to be appreciated[45].

The paper [46] presents mechanisms and models for supporting the poor population, especially in the context of European support in the 2021-2027 programming period [2,3,4] analyze the economic considerations on which to base the economic growth forecast, presenting considerations on the theory of economic growth, the system of indicators used, economic growth modeling or the trend based on which economic growth can be analyzed .

It is clear that the effects of financial integration on transaction costs and risk-sharing at the regional level and at the level of global financial markets [8] have provided a broad understanding of the benefits of integration and financial sustainability [10].

Over the last decade, the community has developed a number of standards internationally to promote sustainable functioning financial systems, and many countries have taken steps to harmonize national and international standards, including on sustainable financing in the context of climate change [43]. In addition, cross-border financial links have been promoted through formal trade and investment agreements. Such agreements often give greater impetus to regional integration than to global integration [48], in part because there are difficulties in reaching agreements between a large number of countries. The European Union is the best-known example of a collective effort to achieve an integrated regional market "[16].

Whether we address sustainable finance issues globally, or locally, the individual is the epicenter of society. Therefore the well-being of the individual is directly correlated with the sustainability of finances.

Fleurbaey [32] examines the different approaches to measuring individual well-being and social well-being, which have been considered for building alternatives to GDP. Voigt and Moncada-Paternò-Castello [61] examine the emphasis on business, and in particular on its rapid growth, in terms of the Europe 2020 policy strategy.

Aisen and Veiga [1] conduct a study in 169 countries and show that higher degrees of political instability are associated with lower GDP growth rates per capita. Anghelache [6, 9] analyzes and interprets the data for the entire interval from 1990 to the present regarding the economic and social situation of Romania. Anghel, Anghelache and Niță [2, 8] analyze, at the level of the European Union and in each country, the correlation between the Gross Domestic Product per capita, imports, exports and the degree of coverage of imports by exports, while achieving the ranking of Member States mention [24].

Anghelache, Partachi and Anghel [4,5,7] analyze the economic considerations on which to base the forecast of sustainable economic growth, presenting considerations on the theory of sustainable finance, the system of indicators used, modeling economic growth or the trend on which to analyze economic growth related to the instrument financially sustainable at local and global level.

3. Research methodology

The methodology of the paper has as direct tools the collection of data and information from the specialized literature and from the existing global practice in public and private higher education institutions, but especially the scientific articles published on specialized research networks (Research Gate, Academia.edu, RePec, and others networks), articles published in various journals, relevant books in the field of reference, legislation, analysis and studies, official documents of the various institutions for quality assurance of higher education institutions, other relevant sources. Moreover, in the methodology, we will analyze the documents using the comparative, analytical, descriptive method, without participatory and participatory observation and the use of a set of information sources, data collection in established databases.

The paper will also be based on annual reports, publications, consolidated statistics provided by the World Bank, World Economic Forum, European Commission, OECD, data that need to be processed in order to provide an overview and analysis of the most important changes that have place globally - considered representative for understanding the phenomena studied. To substantiate the model of education through digitization and internationalization, we have used observation and examination tools, research

methods based on the basic principles of scientific research, and we have also created procedures based on factual analysis, following significant practical experience, and intense documentation in national and international literature.

One of the basic objectives of the study is given the perspective of establishing the basic pillars of the concentrated table of financial indicators of the population of a nation (as an example in our study we took Romania, following the data we have to argue both primary indicators, but more chosen on the basis of which relevant relative indicators have been calculated that characterize the financial condition of the population, and which directly influence the potential and performance of the national economy, respectively the sustainability of finances (including green) in the medium and long term.

Indicator The rate of financing the income of the population

Symbol: Rfz;

Degree of synthesis: derived indicator;

Data source: Financial Accounts - National Bank of Romania and National Accounts - National Institute of Statistics;

Calculation formula:
$$Rfz = \frac{CTP + DTP}{VDB} \times 100$$

Explanations of the previous notation:

- CTP = financial saving, the total financial receivables of the population, regardless of nature, instrument and institution.
- DTP = total financial debts of the population, regardless of nature (banking or non-banking), instrument and institution, recorded at the end of the year.
- VDB = the balance of the income account and measures the part of the created value that the population has for final consumption and gross economy (from which it achieves financial savings).

Economic significance: the indicator highlights the level of financing of the primary incomes of the population, as debtor and creditor, on the financial-banking markets, which depends generically on its available income, and which contains elements for buying financial instruments for saving and guaranteeing loans. employees.

Utility in economic analysis: allows the overall and structural analysis of the level of financing of the population, the degree of employment and the ability to repay and purchase financial assets, providing information for detailed analysis, through specific indicators, of the financial situation of the population.

How to use in the paper: the indicator can be correlated with other generic indicators of saving and financial indebtedness of the population, but also with indicators specific to the financial status of the population; the indicator makes the connection between the economic and the financial indicators of the evaluation of the households, as an economic agent; at the same time, the indicator can be integrated in the network of indicators for assessing the financial status of the population, which highlights their interconnections and co-determinations in the perspective of a complex synthetic evaluation indicator with a direct impact on the sustainability of a nation's finances.

Indicator: Banking rate of population income

Symbol: Rbv;

Degree of synthesis: derived indicator;

Data source: Financial Accounts - National Bank of Romania and National Accounts - National Institute of Statistics;

Calculation formula:

$$Rbv = \frac{CRP + DEP}{VDB}$$

Explanations of the previous notation:

- CRP = total bank loans received by the population, but also loans on other banking instruments, regardless of maturity and risks.
- DEP = total bank deposits and other bank savings instruments of the population, regardless of maturity, risks or income generated.

Economic significance: the indicator highlights the degree of involvement of the population in bank flows, these contributing, through loans and deposits, to the formation of the gross disposable income of the population. The usefulness of the indicator lies in its ability to express the potential of the banking system to influence the size of the disposable income of the population.

Utility in economic analysis: allows the analysis of the population's participation in bank flows, as well as the influence, in absolute size, of the banking system on the adjustment of the population's income.

How to use it in the paper: the indicator can be correlated with other indicators of the population's participation in the financial flows of the economy, with the indicators of the physical investments of the population, with the indicators of the evaluation of the population's well-being; at the same time, the indicator can be integrated in the network of indicators for evaluating the financial status of the population, which highlights their interconnections and co-determinations in the perspective of a complex synthetic evaluation indicator.

Indicator **Financial multiplier of wealth**

Symbol: Mfa;

Degree of synthesis: derived indicator;

Data source: Financial Accounts - National Bank of Romania and National Accounts - National Institute of Statistics;

Calculation formula:

$$Mfa = \frac{FBP}{VDB} \times 100$$

Explanations of the previous notation:

FBP = Gross fixed capital formation of the population: represents the value of durable goods intended for purposes other than consumer, utilitarian, with a certain value, acquired by the population, usually through investments, to be used for a period longer than a year

VDB = Gross disposable income of the population: the balance of the income account and measures the part of the created value that the population has for final consumption and gross economy (from which it achieves financial savings).

Economic significance: the ratio between two primary flow indicators, this indicator expresses the population's capacity for investment saving, development of corporate wealth and potential multiplication of future incomes.

Utility in economic analysis: the indicator is useful for analyzing the economic and financial situation of the population, correlating with the dual income-expenditure analysis, with the analysis of indebtedness and financing of the population, as well as with the analysis of aspects related to financial policies and protecting the interests of the population.

How to use the paper: the indicator can be useful to know the share of investment expenditures of the population in total expenditures, external financing needs, banking or markets, to optimize the ratio between income and financial expenditures, to model the financial behavior of the population; at the same time, the indicator can be integrated in the network of indicators for evaluating the financial status of the population, which highlights their interconnections and co-determinations in the perspective of a complex synthetic evaluation indicator.

Primary indicators and derivatives can be used in determining the economic situation of the population of a nation, but especially in determining the state of affairs in terms of population wealth through methods of measuring poverty using a statistical function that combines the poverty threshold determined by indicators for measuring the well-being of the household [5,7,9], poverty incidence - calculated as a percentage of the population that cannot afford to buy the basic basket of goods, with the calculation formula:

$$H = \frac{q}{n}$$

where: H (headcount index), n- represents the total population, q- poor population

- *depth of poverty* - estimates of the resources needed to bring the poor to the poverty line $PG = 1/n \sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y_i}{z} \right)$

where: y-represents the income or expenses of the household, the established poverty line.

Severity of poverty - calculates inequalities between poor people and the distance between poor people and the established poverty line

$$P2 = 1/n \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - yi}{z} \right)^2$$

Starting from these methods combined with the statistical function of measuring poverty, its impact on economic growth and sustainability and poverty reduction can be determined [38,39].

In order to estimate the impact of primary indicators (including remittances) on economic growth and poverty reduction, the relationships can be analyzed:

$$Y_{it} = \beta_1 R_{i,t} + \beta_2 X_{i,t} + \alpha_i + u_{i,t} \quad (1)$$

$$P_{it} = \int (R_{it}, Y_{it}, I_{it}, O_{it}, \pi_{it}) \quad (2)$$

where: the country represents and the time period,

Y_{it} logarithm of GDP per capita;

R_{it} represents the rate of remittances in GDP

Matrix $X_{i,t}$ is a set of control variables that have been found in the literature with an influence on economic growth and financial development: Inflation π_{it} , measured as an annual percentage change in the consumer price index, opening (O_{it}) for international trade, differing as a ratio between the sum of exports and imports of goods in total production. Other flows in GDP, measured as the ratio of capital inflows to GDP (including aid, and others);

P_{it} poverty measured as a logarithm;

I_{it} investment measured as natural logarithm of gross capital formation (percentage of GDP)

$$P_{it} = \int (R_{it}, Y_{it}, I_{it}, O_{it}, \pi_{it})$$

The impact of remittances on poverty reduction can be estimated using expenditure as an indicator,

by estimating the function: $\log u_i = \alpha + \sum \beta_i X_{ij} + \varepsilon_i$

where:

ε_i - is the error term, which is assumed to be independent of a normal distribution;

u_i - represents per capita expenditure, and

X_{ij} - is a vector of explanatory variables, which contains information about remittances of the migrant population and economic shocks, which can be measured by food and non-food prices.

We propose to develop these models in the future, starting from the calculation of primary indicators and derivatives, and calculating models that highlight the wealth of the population and the impact of remittances on poverty, especially since at national level alone we have over 4 million population in diaspora and around 5 million people at risk of poverty and who can be included through methods and models of social and financial inclusion and who directly contribute to the sustainability of the wealth of each individual and the nation as a whole.

The theoretical-methodological conclusions refer to the direct involvement of macroeconomic efficiency in the principles [34] and criteria of sustainable finance development aiming at:

-sustainable development of finance for all of us, as a requirement for reducing economic and social inequities and inter-country convergence;

-the principle of prevention, as a factor of saving resources and increasing economic efficiency, including financial resources;

-the principle "the polluter pays in full the damages (negative externalities)", generated to third parties, on different time horizons;

-the principle of public-private partnership;

- intersectoral, interregional and interstate cooperation;

-the principle of "critical mass" of the investment;

-the principle of subsidizing positive externalities in the production of goods and services of a public and private nature;

-the principle of involvement of all members of society and financial participation or otherwise in the cause of sustainable development;

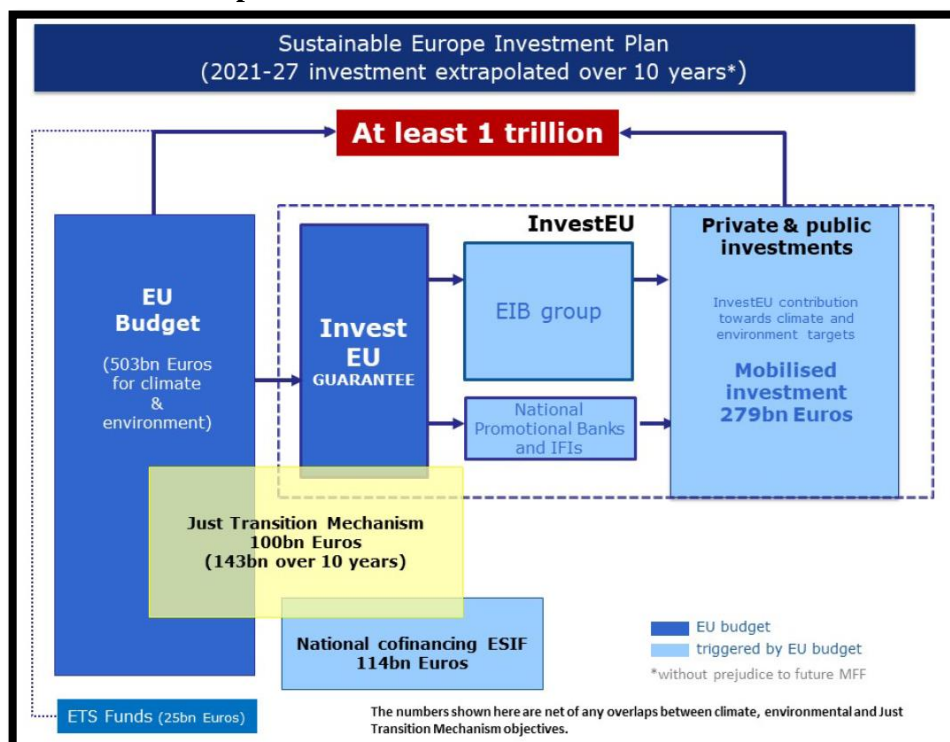
- decoupling economic growth from the consumption of environmental factors;

- the principle of the circular economy, on the entire development of the production and consumption processes;
- the principle of “win-win” cooperation, from the strategic games, amended with the requirement of equivalence (equality) of efficiency for each participant in the cooperation, in the sense of achieving benefits, advantages or profit, proportional to the efforts made;
- the principle of social responsibility and business ethics. The above-mentioned principles have a number of theoretical-methodological and practical arguments and developments that require further study, especially as they usually interfere with and create a number of synergistic effects and inverse connections, which involve taking into account the time factor as an economic value [36,37], based on specific discount rates, as well as the transition from linear to non-linear models, based on multi, intra and interdisciplinary approaches, paying more attention to risk and uncertainty management, vulnerabilities, on the one hand, but also to increasing resilience to different categories of external and internal shocks, on the other hand.

4. Results and Discussion

The mobilization of financial resources worth 1 trillion euros over ten years is the component of the Investment Plan that has so far attracted the attention of the majority. According to official documents, about half of the amount would come directly from the EU budget, while other public and private sources would provide the rest, mainly through leverage. *The European Investment Bank (EIB)* should be a key partner in mobilizing additional funding, as it is expected to trigger investments of up to around € 250 billion (i.e. a quarter of the total) in line with the EU mandates under the plan. investment. Given that the EIB has announced its target of supporting € 1 trillion in climate action and investment in environmental sustainability over the next decade, it should be noted that the two targets only partially overlap. Therefore, it can be deduced that taken together, *the European Investment Plan for Green Transactions* and the EIB's target should have the potential to provide around € 1.75 trillion in climate-related finance[17]. The overall level of investment for the European Green Plan Investment Plan requires further clarification on its time horizon, which covers the decade 2021-2030, in line with the fact that the current EU climate targets are for 2030. However, the next *Multiannual Financial Framework (MFF)* is intended to cover a period of seven years, from 2021 to 2027. Therefore, the European Commission has calculated the total amount on the assumption that the next MFF, scheduled to start in 2028, it will maintain at least the same level of ambition as its predecessor for climate finance for the last three years of the decade[18].

Figure 4. Funding elements amounting to at least EUR 1 trillion in the period 2021-2030 under the European Investment Plan for Green Transactions

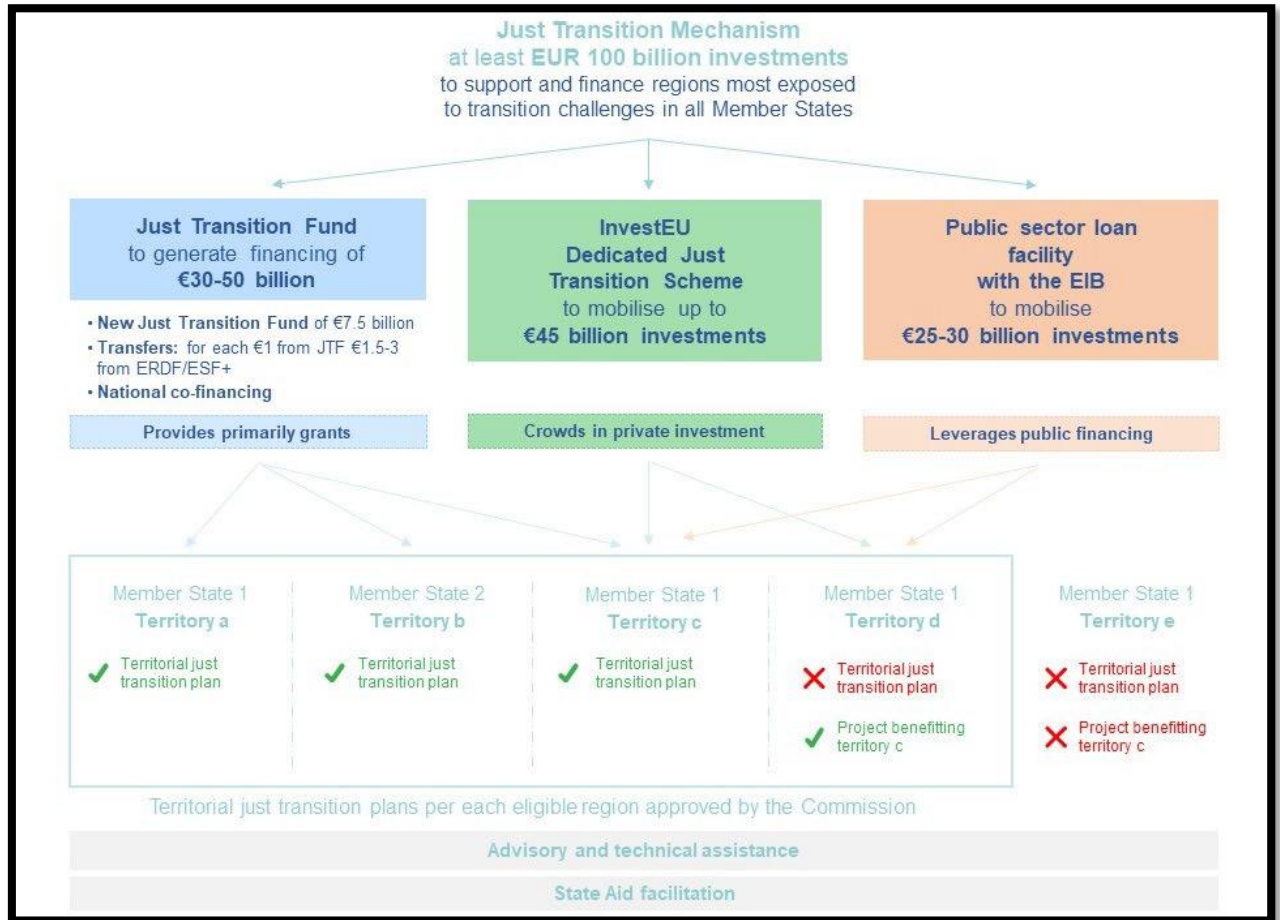

Source: European Commission, 2020

The above figure shows the details of the total figure component of at least EUR 1 trillion. Furthermore, *the European Commission presents* this figure as clear of possible overlaps, taking into account the fact that different sources of funding and/or instruments may interact and contribute to a particular joint project or operation. In descending order of magnitude, five broad categories of climate finance sources would support a wide range of projects and contribute to the *European Green Plan Investment Plan*, as follows: EU budget (EUR 503 billion). The European Commission has proposed that at least 25% of post-2020 MFF resources be allocated to climate-related spending, by incorporating climate considerations into numerous *EU budget funds and programs*. Instruments that should make a significant contribution to this goal include *Common Agricultural Policy (CAP) funds; European Regional Development Fund (ERDF); Cohesion Fund; the Horizon Europe Framework Program for Research and Innovation; LIFE program; and the Connecting Europe Facility (CEF)*. This approach is based on the experience with climate integration in the current MFF, below which the climate target amounts to 20% of total resources 2014-2020 [23]. EIB Group and other investment partners in the context of InvestEU (EUR 279 billion). The proposal for the MFF 2021-2027 includes the creation of the InvestEU program to streamline in a single investment scheme the operations currently carried out under the European Fund for Strategic Investments (EFSI) and various financial instruments supported by the EU budget. Furthermore, InvestEU would be the key tool to exploit the capacity of the EU budget to benefit from additional public and private funding for investments in the Union's internal policies, as well as its targeting of the dominant segment of business beneficiaries, namely SMEs.

The Commission has proposed a 30% climate target for InvestEU operations[24]. The Commission intends to develop financial products aimed at ecological, climate, and social sustainability within InvestEU. CFM has a focus on the regions and communities most exposed to the challenges of transition, this mechanism would be structured on three pillars (see figure below): a fair transition fund, endowed with 7.5 billion euros new by 2027, and a specialized fair transition scheme within InvestEU; as well as a new public sector loan facility, with the EIB, to benefit from additional public funding. Particular attention is paid to territories with high employment in fossil fuel production or GHG-intensive industries. Under cohesion policy, EU Member States will identify eligible regions and the envisaged transition process by 2030, in the fair territorial transition, plans to be approved by the European Commission. Member States and regions will benefit from technical and advisory support from the Commission through a fair transition platform. As regards the overall financial system, the EU taxonomy will play a major role in the measures designed to put sustainable finance at its center. The Commission will also explore how the EU taxonomy, originally designed for the private sector, could be used by the public sector beyond the scope of *InvestEU* to promote synergies. In addition, a renewed strategy for sustainable financing is envisaged, including the creation of a *European Green Bond Standard* as a tool for increasing public and private finance for sustainable investment [23,24].

Figure 5. Just transition mechanism in the period 2021-2027 [20]

Source: European Commission, 2020

The European Commission supports sustainability, which is always duly taken into account when it comes to investment decisions, both in the public and private sectors. A mix of initiatives is envisaged to create the right conditions to achieve this goal, through legislative proposals and incentives.

As regards the overall financial system, the *EU taxonomy* will play a major role in the measures designed to put sustainable finance at its center. The Commission will adopt delegated acts for the implementation of this unified classification system, recently approved by the European Parliament and the Council, which will help to determine activities that can be considered sustainable. The Commission will also explore how the EU taxonomy, originally designed for the private sector, could be used by the public sector beyond the scope of InvestEU (see above) to promote synergies [29]. Also, a renewed strategy for sustainable financing is envisaged, including the creation of a *European Green Bond Standard* as a tool for increasing public and private finance for sustainable investment. In the field of state aid, the Commission intends to review the relevant rules by 2021 to reflect the objectives of the European Green Agreement and, in the meantime, to apply the current framework with more flexibility in areas that are crucial for decarbonisation efforts. Besides, the Commission will develop a "Sustainable Procurement Screening" tool to provide tailored support to public investors in implementing their projects[27].

In May 2018, the European Commission presented its proposal for the new MFF which should cover the period 2021-2027, calling for an agreement to be reached before the 2019 European elections to avoid delays in the implementation of related instruments. Among other things, the Commission has proposed raising the climate integration target from 20% of total resources to 25%. In the context of the *European Green Agreement*, climate integration in the EU budget should be further intensified, with proportionate resources to facilitate a fair transition to a carbon-neutral economy. The call for further change to the climate transition included a call for a new and strengthened methodology for climate integration, with strong performance indicators and provisions to prevent any financial support for climate-damaging measures[27].

The emergence of Covid-19, declared a pandemic by the World Health Organization (WHO) in March 2020, caused significant uncertainty, triggering the announcement of economic incentive packages

to mitigate the social and economic impact of the public health crisis. An article published by the Peterson Institute for International Economics (PIIE) highlights the central role that public and private investment under the European Green Agreement must play in any recovery strategy[27].

Drawing attention to the falling price of oil, the author recommends that the EU and its Member States keep fossil fuel prices for consumers at pre-crisis levels, through higher taxes, as a crucial measure for their decarbonization efforts. The goal would be twofold: on the one hand, the public sector would have additional revenue to combat the pandemic and its consequences; on the other hand, the move would prevent the price of oil from falling. However, the Commission said it would continue its intensive work on climate issues. As previously planned, the Commission has launched a public consultation on the upward revision of the GHG reduction target for 2030, which aims to gradually increase the path to climate neutrality in 2050. Furthermore, the *European Environment Agency (EEA)* intends to assess the impact of the pandemic on production and consumption patterns once the crisis passes. The *Multiannual Financial Framework 2021-2027* [24] is directly linked to the attitude of the Member States to be directly involved in the adoption of measures so that from 2021, small and medium-sized enterprises can use the financing instruments so necessary for their sustainability.

New tools that should be developed in the financial markets, in line with sustainable development, the development of the collaborative economy.

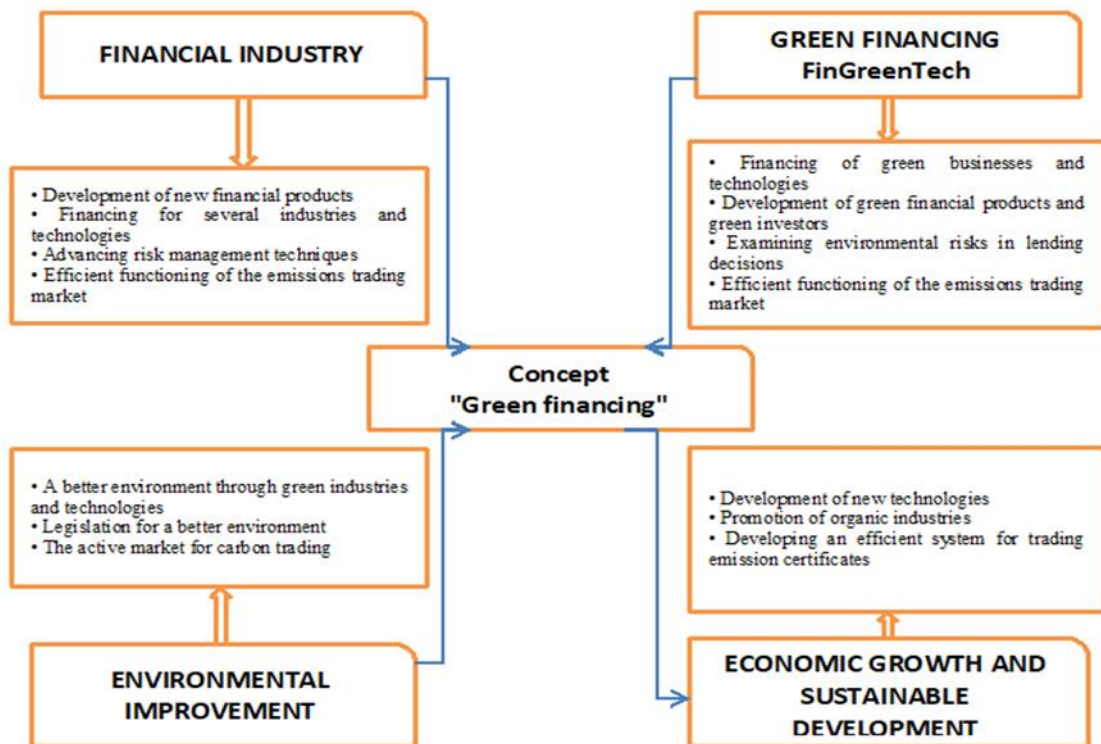
In our opinion, we believe that financial markets should develop techniques, methods, tools that are in line with the concrete conditions in which the global economy operates or will have to operate, especially in the current context of the *collaborative economy*.

Compared to the above and by the new green development policy, we propose the concept of green funding Fin GreeTech, a concept that we promoted in the research project in 2018.

“Green financing” concept FinGreenTech

Financial activities - which increase the financial industry, improve the environment and promote economic growth by carrying out activities with ecological impact.

Figure 6. “Green Financing” Concept FinGreenTech

Source: own concept, coordinated research project “Current trends of the national financial market in the context of the global financial market, CCFM, 2018

Green economic growth means:

- a paradigm of economic growth that simultaneously seeks to grow and improve the environment;
- stimulating growth and job creation through research and development in the field of clean energy and green technologies;
- conservation and efficient use of energy and resources;
- mitigating climate change and environmental degradation.

Green technology

Green technology is the technology that supports ecological growth by conserving energy and resources in various social and economic activities, with a direct impact on improving the environment. This is the technology to reduce greenhouse gas emissions that minimize pollutant emissions with greenhouse gas emissions, energy efficiency technology, clean energy production technology, resource recycling, and green technology (including relevant convergence technology).

The need to develop the new concept of Green Financing - FinGreenTech

Green industries based on green technology are promising growth sectors, and under the Paris Agreement, governments are required to fully implement green financial policies. Moreover, economists have launched the new concept of "ecological transition" as a continuation of the concept of sustainability.

Following this project to identify financial market trends, a challenge in the field of scientific research is to achieve an economic model using the concept of FinGreenTech, and as research topics for the case of Romania, we mention the following:

- development of technical infrastructure, creation of the vector of "green" indices, development of the "Index of green companies" to promote green investments;
- the creation of a funding mechanism and a system for providing information on green technologies;
- creating green financial education "packages" for the human resources involved in the green financing process;
- the development of new financial products that integrate environmental factors into existing products and that take environmental technologies and risks into account in lending decisions;
- the development of new financial instruments that combine banking, insurance, and banking investment features.
- In order to create economic models for sustainable financing, we appreciate that we need to start in a first step in calculating derivative indicators based on primary indicators specific to population finances such as: Population income financing rate (Rfz), Population income banking rate (Rbv) and the Financial Multiplier of Wealth (Mfa), and at a future stage of research in creating a population-specific sustainable financing model.

Indicator: Population income financing rate (Rfz)

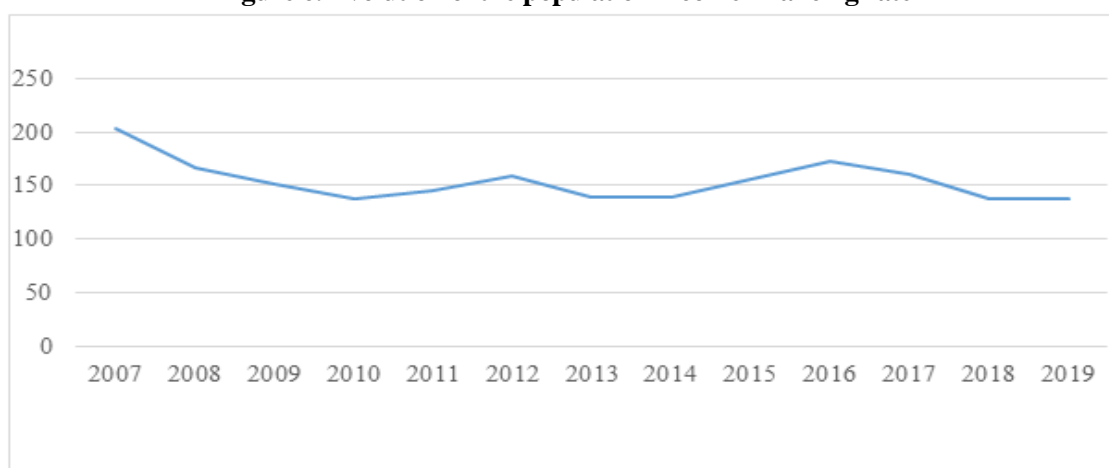
The calculation formula is as follows:
$$Rfz = \frac{CTP + DTP}{VDB} \times 100$$

Table 1. The evolution of the financing rate of the population income in the period 2007 - 2019

Indicator	Perioada												
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
CTP s million lei	410503	413698	334345	290620	313666	370742	461740	493591	516051	563012	584969	624747	680974
DTP s million lei	101479	137544	137835	151112	158433	163460	165072	161484	151870	189838	205594	219986	233185
CTP+DTP million lei	511982	551242	472180	441732	472099	534202	626812	655075	667921	752850	790563	844733	914159
VDB million lei	251208	330147	313038	321980	324227	336621	448548	470408	426795	434358	492590	611554	667122
Rfz %	203,81	166,97	150,84	137,19	145,61	158,70	139,74	139,26	156,50	173,32	160,49	138,12	137,03

Source: databases of the National Bank of Romania (from the National Financial Accounts 2007 - 2019 and the monthly bulletins from 2007 to 2020) and the National Institute of Statistics (Statistical Yearbook of Romania, editions 2007 - 2020, Monthly statistical bulletin from December, 2007 - 2019)

Figure 6. Evolution of the population income financing rate

Source: databases of the National Bank of Romania (from the National Financial Accounts 2007 - 2019 and the monthly bulletins from 2007 to 2020) and the National Institute of Statistics (Statistical Yearbook of Romania, editions 2007 - 2020, Monthly statistical bulletin from December, 2007 - 2019)

The indicator highlights, for the analyzed period, the decrease of the degree of involvement of the population incomes on the banking and financial markets, the minimum point being reached in 2019, when the rate decreased to 137.03%, at approximately the same level registered in 2010, respectively to 137 , 19%, the trend reflecting the effects of the financial crisis. In the period 2014 - 2018 there is a significant recovery, the level reached in 2016 being 173.32%, but lower than in 2007, when the value was 203.81%, but decreasing in 2017 compared to 2018 with 12.83 pp which could be a negative signal for the banking and financial markets in terms of household income.

Correlated with the evolution of the indicator Income banking rate (Rbv), the evolution of the Rfz indicator highlights the evolution of the population income involvement in banking and financial flows, the degree of employment of the population in activities on banking and financial markets, allowing knowledge of the state and evolution of financial behavior. for the forecasting and design of this indicator, as well as for the elaboration of monetary policies.

Indicator: Population income banking rate (Rbv)

The calculation formula is as follows:

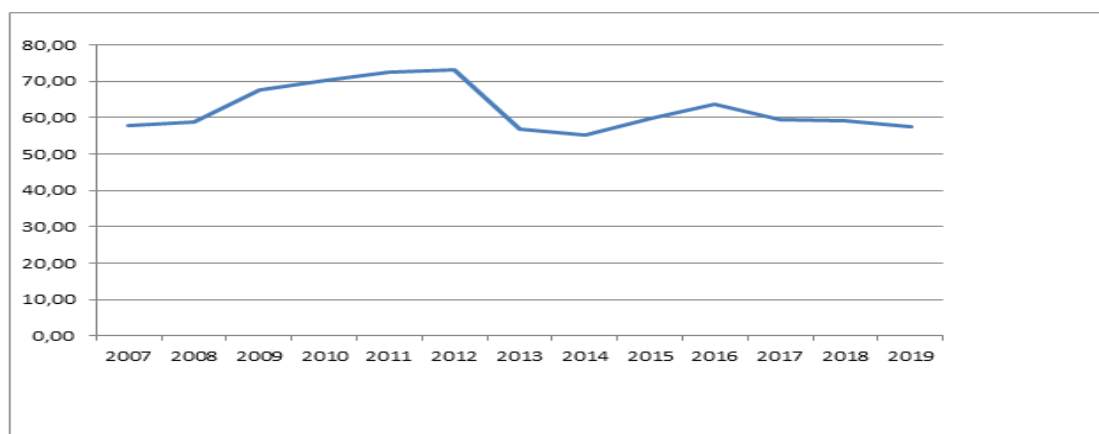
$$Rbv = \frac{CRP + DEP}{VDB} \times 100$$

Table 2. The evolution of the banking rate of the population income in the period 2007 - 2019

Indicator	Perioade												
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
CRP s million lei	80460	113589	116452	120195	121578	122628	122130	120513	107953	113037	114283	119436	160000
DEP s million lei	64990	80518	94930	105388	113068	123595	132287	139559	146780	163462	178660	241686	222399
CRP+DEP million lei	145450	194107	211382	225583	234646	246223	254417	260072	254733	276499	292943	361122	382399
VDB million lei	251208	330147	313038	321980	324227	336621	448548	470408	426795	434358	492590	611554	667122
Rbv %	57,90	58,79	67,53	70,06	72,37	73,15	56,72	55,29	59,69	63,66	59,47	63,58	57,32

Source: databases of the National Bank of Romania (from the National Financial Accounts 2007 - 2019 and the monthly bulletins from 2007 to 2020) and the National Institute of Statistics (Statistical Yearbook of Romania, editions 2007 - 2019, Monthly Statistical Bulletin from December, 2007 - 2020), Report on financial stability, 2020, NBR, Bucharest

Figure 8. Evolution of the income banking rate of the population in the period 2007 - 2019

Source: databases of the National Bank of Romania (from the National Financial Accounts 2007 - 2019 and the monthly bulletins from 2007 to 2020) and the National Institute of Statistics (Statistical Yearbook of Romania, editions 2007 - 2019, Monthly Statistical Bulletin from December, 2007 - 2020), Report on financial stability, 2020, NBR, Bucharest.

The evolution of this indicator reflects the increase of the degree of involvement of the population in the banking flows, of banking of the population incomes and the increase of the potential of the banking system to influence the disposable incomes of the population.

The two components of bank flows to and from the population, loans and deposits, fluctuated in value during the period, the growth of loans (almost doubled in 2019 compared to 2007), being lower than that of deposits (3.42 times more). in 2019 compared to the base year), so that if the loan / deposit ratio was 1.23 in 2007, it was 0.72 in 2019, which means that the population tends to be absolutely indebted to the banking system.

It will be seen further that the evolution of this indicator can be correlated with the evolution of the physical investments of the population, with the evolution of the welfare indicators.

Indicator: Financial wealth multiplier (Mfa)

The calculation formula is as follows:

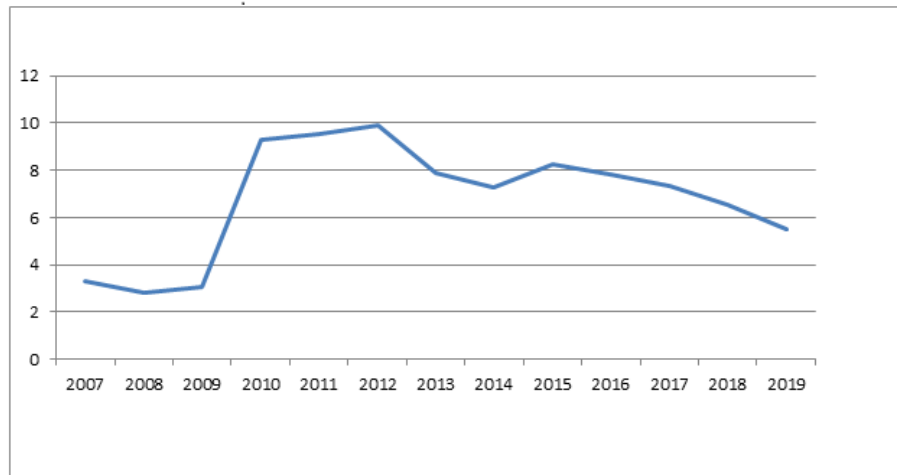
$$Mfa = \frac{FBP}{VDB} \times 100$$

Table 3. The evolution of the financial multiplier of the population's wealth in the period 2007 – 2019

Indicator	Perioada												
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
FBP mil.lei	8284	9284	9625	29886	30836	33345	35348	34333	35206	34044	36053	37098	36913
VDB mil.lei	251208	330147	313038	321980	324227	336621	448548	470408	426795	434358	492590	611554	667122
Mfa %	3,30	2,81	3,07	9,28	9,51	9,91	7,88	7,30	8,25	7,84	7,32	6,53	5,53

Source: databases of the National Bank of Romania (from the National Financial Accounts 2007 - 2019 and the monthly bulletins from 2007 to 2020) and the National Institute of Statistics (Statistical Yearbook of Romania, editions 2007 - 2019, Monthly Statistical Bulletin from December, 2007 - 2020), Report on financial stability, 2020, NBR, Bucharest[64]

Figure 9. The evolution of the financial multiplier of wealth in the period 2007 - 2019

Source: databases of the National Bank of Romania (from the National Financial Accounts 2007 - 2019 and the monthly bulletins from 2007 to 2020) and the National Institute of Statistics (Statistical Yearbook of Romania, editions 2007 - 2019, Monthly Statistical Bulletin from December, 2007 - 2020), Report on financial stability, 2020, NBR, Bucharest

Highlighting, in relative terms, the multiplicative capacity of the real wealth of the population by disposable incomes, capacity expressed by gross fixed capital formation, the evolution of this indicator over the analyzed period reveals a certain concavity of the past trend (for the period 2009-2019). -is in 2012. It should be noted that in 2019, the financial multiplier of the population's wealth was 2.23 pp higher compared to the base year, respectively 2007.

The evolution of the level of this indicator can be correlated with the evolution of the Structural Coefficient of the total investment of the population and of the Coefficient of inclination to save the population, the gross formation of the fixed capital of the population representing a component of the gross economy.

5. Conclusions and recommendations

Reducing the impact of the COVID-19 crisis on Romania, as well as in the Member States, required a rapid, focused and coordinated response from all Member States, including in the field of green financing. It is unanimously accepted in the literature that targeted state support is urgently needed to cope with the disruptive economic effects of the epidemic and the limitation of climate change[30]. However, in our view, state support must be clearly defined and limited in terms of what is needed to address the acute economic crisis caused by the COVID-19 pandemic on the one hand, and the other of climate change[31]. Also, to turn state aid into an effective tool for supporting the real economy across the EU, it is mandatory to impose sufficient behavioral rules for beneficiaries to prevent the abuse of state support, such as, for example, the expansion of the company. or aggressive market strategies achieved with the help of a state guarantee.

In the current period, more and more companies, regardless of size, field of activity or market, feel the negative effects of the *global economic and financial crisis and make appreciable efforts to ensure the sustainability of their businesses*. The evolution of the economic environment has shown that the promotion of companies' strategies and objectives, as essential steps in ensuring sustainability, in increasingly obvious competitive conditions, is not possible without adequate information on the domestic and international economic and financial situation, without consideration and comparative analysis of different techniques and scenarios possible to follow. In the current economic and social context, excessively complex and dynamic, which decisively influences the good functioning of companies, the research carried out brings into discussion one of their most pressing problems, namely the exogenous financing of their businesses. Following the research undertaken, the main conclusions and proposals are summarized as follows:

a. the stage of development and the complexity of the financial structure at European level (*European Green Agreement, respectively the Multiannual Financial Framework*) decisively influence the action variables of financial management, the terms of their specific problems, as well as the nature of the solutions offered;

b. each type of financial environment delimits the space targeted by the financial management of the company, determining its objectives, issues and means of action. Moreover, as can be seen from the analysis at European level, each financing measure (including in *The New Green Deal*) is taken according to the political objectives set by that state;

c) capital, to be able to “orient” the financing policy towards the cheapest sources of capital (state intervention by issuing state guarantees, including promoting the launch of green bonds), which should contribute to maximizing the company’s market value; and to satisfy as much as possible the interests of the parties involved in its activity; In adopting financing decisions for companies at government level through financing programs with state financial instruments (guarantees, loans, bonds, etc.), companies must have rigorous criteria that allow them to choose and combine these resources, and the cost of financing is the main criterion in choosing the financing resources [34]; for Romanian companies, even in conditions of economic crisis, exogenous financing through bank loans is the main solution to cover the need for financing both the current activity and their development projects[12];

e. In order to improve the financing of companies through bank products specific to *FinGreenTech lending / microfinance / financing*, a number of measures are proposed, such as: eliminating the formal nature of preliminary discussions and advising company representatives on the specifics of lending, including for the correct and complete preparation of the necessary documentation; reducing the time of verification and analysis of the documents requested by the bank, and in case of non-acceptance of the credit application to be presented the reasons and indicators that led to this decision[11], respectively the digitization of these verification / evaluation services; companies to be provided with the necessary conditions to be able to effectively negotiate credit conditions with banks (credit volume, credit period, interest rate, grace period, etc.); the repayment schedule should be drawn up according to the cash flow made by the company, and the monthly repayment term should be not a fixed date, but a repayment period (for example between 25-30 of the month); the size of the guarantees should be determined according to the activity carried out and the nature of the loan (for example, in the case of investments in property, plant and equipment, guarantees may consist, on the one hand, of existing assets acquired); adapting the size and evolution of interest rates and commissions to the level and real trend of the market; An example of measures that directly contribute to improving the financing of companies has been taken by the Member State of Ireland;

f. following the analysis of the situation and dynamics of transactions at European level, we believe that in the period 2020-2030 companies will have improved funding through government intervention, but especially through innovative financial instruments (mediating the innovative financing concept *FinGreeTech*) which is in line with the principles of green financing and which are found in the *Multiannual Financial Framework 2021-2027*.

The conclusion that emerges from the analysis of interventions through financial instruments in the economies of European states, the decisions of the European Commission on the Temporary Framework and the Multiannual Financial Framework 2021-2027, as well as the concrete measures taken by Member States, we consider that in addition to decisions by the Romanian authorities so far and to be continued (possibly supplemented, especially the guarantees for SMEs as other states have done), the package of measures could be supplemented with the following proposal, respectively: for the business environment the establishment of a government and business units Green Financing ”(following the measures taken by the European Commission, the creation at national level of The New Green National Deal) in collaboration with relevant business organizations and labor market organizations to address sectoral economic hardship. Among the main objectives should be the MicroFinance Fund with a potential loan threshold of € 50,000 and intended to finance small family businesses, especially in areas with special conditions (such as mountain areas) [22];

FinGreenTech financial innovations are real tools to support the economic environment, especially in the current context of the new real economy model that is emerging, namely the collaborative economy model, and in the context of the European Green Agreement (2020-2050).

Another element of personal scientific contribution to the literature is given by the definition and calculation of financial derivative indicators of the population (exemplified in our case at the level of the Romanian population) but which can be calculated at the level of the popup of any state. we develop an economic model of financial sustainability based on derived indicators and the standard of living of the population of a state.

There are also limitations to our study due to the fact that the current challenges of the pandemic crisis are acyclic with a direct impact on population financing, and impact indicators will be reflected in

primary and derivative indicators on population finances in 2021, which is why we intend to continue calculation of primary and derivative indicators, as well as as mentioned above the economic model of financial sustainability of the population in the context of supporting greentech financial instruments.

In "The History of the World from the Big Bang to the Present," by Cynthia Stokes Brown, questions are mentioned to which scientists, implicitly new investigators, have yet to find an answer:

"Will they generate current policies, a viable future or a collapse?"

Do new technologies have the power to influence the long-term trends of global systems so that they grow or collapse?

Is the free market able to distribute resources to ensure a viable future?

The market seems to allocate the riches of the rich and accentuate the poverty of the poor. What is changing this component of the global system, without which it seems impossible to stabilize population growth?

Can people in industrialized societies learn to live in harmony with nature?"

Funding: This research received no external funding.

Acknowledgments: We are grateful to the editors for their patient work on our manuscript and many thanks for all your support. We appreciate anonymous reviewers for their insightful suggestions and constructive comments.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References:

1. Aisen, A. and Veiga, F.J. (2013). How does political instability affect economic growth?. European Journal of Political Economy, 29 (3)
2. Anghel, M.G., Anghelache, C. and Niță, G. (2017). Analysis of the influence international trade on economic growth in the European Union, Romanian Statistical Review, Supplement, 5, 170-184
3. Anghelache, C., Anghel, M.G. and Panait, M. (2017). The Main Developments and Perspectives of the European Union. Romanian Statistical Review, 2, 57-79
4. Anghelache, C., Partachi, I. and Anghel, M. G. (2017). Forecasting economic growth, Economica, Scientific and Didactic Journal, XXIV, 2 (100), 147-152
5. Anghelache, C., Anghel, M.G. and Solomon, A. G. (2017). The Effect of Migration on Labor Resources, International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences, 7 (3), 6-13
6. Anghelache, C. (2016). Romania 2016. Starea economică, Editura Economică, Bucuresti
7. Anghelache, C., Niță, G. and Badiu, A. (2016). Migrants remittances – an important and stable source of external funds, in the economic development of a country, Romanian Statistical Review, Supplement, 12, 83-90
8. Anghelache, C. și colab. (2016). General aspects regarding the concept of economic growth. Romanian Statistical Review, Supplement, 10, 67-70
9. Anghelache C at all, Migration and Remittances - statistical-econometric models used in the analysis of remittances in economic development, Romanian Statistical Review- Supplement no.6/2017.
10. Atrill, Peter, (2011), Financial management for decision makers, Sixth Edition, Pearson Education Limited.
11. Berk, J., Morzo, P., (2013), Corporate Finance, Third Edition, London, Pearson.
12. Bierman, Harold Jr., Smidt, Seymour, (1980), The capital budgeting decisions. Economic analysis of investment projects, MacMillan Publishing Co. Inc., New York.
13. Bruyninckx H. (2020), Reflecting on climate-neutrality ambitions in Europe in times of Covid-19, European Environment Agency.
14. Boston Consulting Group and Global Financial Markets Association (3 December 2020), Climate finance markets and the real economy.
15. Cassidy John, (2008), The Minsky Moment. Subprime mortgage crisis and possible recession, The New Yorker,
16. Carney M. (December 2019), 'Fifty shades of green', Finance & Development magazine, Vol. 56, No 4, IMF.
17. Claeys G. and S. Tagliapietra (2020), A trillion reasons to scrutinise the Green Deal Investment Plan, Bruegel
18. Climate Chance Institution (28 October 2020), Global Synthesis Report on Climate Finance.

19. Cooper, (2010), *The Origin of Financial Crises: Central Banks, Credit Bubbles, and the Efficient Market Fallacy*. Harriman House Ltd., London;
20. Colli F., (2020) *The EU's Just Transition: three challenges and how to overcome them*, European Policy Brief 59, Egmont Institute
21. Coleton Adrienne, Maria Font Brucart, Pilar Gutierrez, Fabien Le Tennier & Christian Moor, (6 January 2020), *European Banking Authority Sustainable finance. Market practices. SUSTAINABLE FINANCE*

MARKET PRACTICES.

22. Crepon, B., Devoto, F., Duflo, E., Pariente, W., (2014), *Estimating the impact of microcredit on those who take it up: Evidence from a randomized experiment in Morocco*, Agence Francaise de Developpement (AFD);
23. D'Alfonso A.(2019), *Mainstreaming of climate action in the EU budget: Impact of a political objective*, EPRS, European Parliament;
24. D'Alfonso A., (2019), *Multiannual financial framework for the years 2021 to 2027: The future of EU finances*, EPRS, European Parliament;
25. Deutsche Bundesbank (November 2019), *The sustainable finance market: a stocktake*.
26. European Commission (2020), *Sustainable Europe Investment Plan: European Green Deal Investment Plan*, COM(2020) 21.
27. European Parliamentary Research Service (2021), *Green and sustainable finance*, (EPRS)
28. European Banking Federation (22 July 2020), *Renewed Sustainable Finance Strategy: Important considerations from the banking sector*.
29. European Political Strategy Centre (8 June 2017), *Financing Sustainability: Triggering Investments for a Clean Economy*.
30. Farole. T., Rodríguez-Pose, A. and Storper, M. (2011). *Cohesion Policy in the European Union: Growth, Geography, Institutions*. *Journal of Common Market Studies*, 49 (5), 1089–1111
31. Fleming S. (2020), *Brussels seeks EU budget overhaul to boost post-pandemic recovery*, *Financial Times*.
32. Fleurbaey, M. (2009). *Beyond GDP: The Quest for a Measure of Social Welfare*. *Journal of Economic Literature*, 47(4), 1029-1075
33. Gros D. and M. Elkerbout (2020), *Financing Europe's Green Deal: beware of the waterbed effect*, CEPS in brief, CEPS.
34. Gitman, L.J. and Zutter, C.J. (2012), *Principles of managerial finance (13th Edition)*, Prentice Hall, United States of America;
35. Hedberg A., S. López Piqueres and S. Sipka (2019), *The European Green Deal: A promising start and a long road ahead*, EPC Commentaries, European Policy Centre (EPC)
36. Hillier, D.(coord.), (2011), *Fundamentals of Corporate Finance*, McGraw-Hill Education.
37. Hillier, D.(coord.), (2013), *Corporate Finance*, McGraw-Hill Education.
38. Hyman P.Minsky, (2008), *Stabilizing and Unstable Economy*, McGraw-Hill Professional, New York;
39. Hyman P.Minsky, (2013), *Ending Poverty:Jobs, Not Welfare*, Levy Economics Institute, New York;
40. International Network of Financial Centres for Sustainability and UNEP Inquiry (April 2020), *Implications of the Covid-19 pandemic for global sustainable finance*.
41. International Platform on Sustainable Finance (16 October 2020), *Annual report of the International Platform on Sustainable Finance (IPSF)*.
42. Jensen, M. & Meckling, W., (1976), *Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and capital structure*. *Journal of Financial Economics*, vol. 2;
43. Keating D., (2020), *Could Coronavirus Beat Green Deal In Slowing Climate Change?*, *Forbes*;
44. Lagarde C. (25 January 2021), *Climate change and central banking*, speech.
45. Leonard M. (2020), *The Green Deal will make or break Europe*, *European Council on Foreign Relations (ECFR)*, 17 December 2019; and L. Bergamaschi, *There Is No Green Deal without a Just Transition*, IAI Commentaries, Istituto Affari Internazionali (IAI).
46. Manta, Otilia. (2017), *The New Challenges in Economic Science.*, Germany:, LAP Lambert Academic Publishing., Germany;
47. Manta, Otilia. (2021), *Financial instruments (FinI) -important pillar in supporting economic sustainability at European level*, LAP LAMBERT publishing house Academic Publishing, Germany

48. López S. Piqueres, Does COVID-19 pose a threat to the EU's climate neutrality efforts?, EPC Commentary, 31 March 2020;
49. Mirchandani B., (2020) A €1 Trillion Opportunity: How To Read The EU Green Deal Investment Plan, Forbes;
50. Network for Greening the Financial System (April 2019), A call for action. Climate change as a source of financial risk.
51. OECD, (25 September 2020), ESG Investing: Practices, Progress and Challenges.
52. Panetta F. (25 January 2021), Sustainable finance: transforming finance to finance the transformation, speech.
53. Rogers, S., (2009), Entrepreneurial Finance: Finance and Business Strategies for the Serious Entrepreneur, Mc-Graw-Hill, SUA.
54. Schnabel I. (28 September 2020), When markets fail - the need for collective action in tackling climate change, speech.
55. Sinkley, J., (1998), Commercial Bank Financial Management, New Jersey, Prentice Hall.
56. Stiglitz, J., (1969), A re-examination of the Modigliani-Miller theorem. The American Economic Review, vol. 59
57. Spinaci S. (July 2020), Sustainable finance – EU taxonomy: A framework to facilitate sustainable investment, Legislative briefing, EPRS, European Parliament.
58. Tagliapietra S. and G. Zachmann, (2020), Europe's Green Deal must reach beyond its borders, Financial Times;
59. UN PRI (September 2019), Taking stock: Sustainable finance policy engagement and policy influence.
60. UNEP Inquiry, (2016), Green and sustainable finance, EPRS | European Parliamentary Research Service, February 2021, Elaboration on Definitions and Concepts: Background Note.
61. Voigt, P. and Moncada-Paternò-Castello, P. (2012). Can Fast Growing R&D-Intensive Smes Affect the Economic Structure of the Eu Economy?: A Projection to the Year 2020. Eurasian Business Review, 2 (2), 96–128
- Armendariz de Aghion, B., Morduch, J., (2005), The economics of microfinance, London, The MIT Press.
62. Waldholz R., (2020), EU should use Green Deal as road map for coronavirus stimulus – foundations, Clean Energy Wire (CLEW);
63. Waldholz R., EU should use Green Deal as road map for coronavirus stimulus – foundations, Clean Energy Wire (CLEW), 19 March 2020.
64. databases of the National Bank of Romania (from the National Financial Accounts 2007 - 2019 and the monthly bulletins from 2007 to 2020) and the National Institute of Statistics (Statistical Yearbook of Romania, editions 2007 - 2019, Monthly Statistical Bulletin from December, 2007 - 2020), Report on financial stability, 2020, NBR, Bucharest

АСПЕКТ МОРАЛИ В ЭКОНОМИКЕ: ГЛУБИННЫЕ ПРИЧИНЫ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ КРИЗИСОВ.

Константин ТАУШАНЖИ,
доктор экономических наук, профессор,
Комратский государственный университет

«Нельзя решать проблему, находясь
на том уровне, на котором мы ее создали»
Альберт Эйнштейн

Contemporary issues in the context of globalization are a consequence of ignoring spiritual values, especially in education. Society is on the threshold of scientific paradigm shift, and search for new equilibria - material and spiritual values such as I harmonization of an individual.

Keywords: spiritual values, the good, coefficient of good, material values, competition, cooperation.

Наши многолетние исследования в Молдове и в частности в Гагаузии показывают, что экономические кризисы являются только как следствия духовного кризиса – отсутствие морали, низкая ментальность общества.

Экономистам, философам, политологам - всем нам следует различить и дать определение: чем отличается **духовно — нравственная экономика от либерально - рыночной экономики**. Современная либерально - рыночная экономика, она абсолютно материалистическая - это и есть одномерная экономика, и она имеет только материальное измерение - в деньгах без учета нематериальных ценностей. Целевая функция которого является **«максимизация прибыли»** притом, безусловно. В учебниках по «микроэкономике» квалифицируется следующее правило: «в целях достижения максимизации прибыли следует руководствоваться **«золотым правилом»**, где $MC = MR$ (предельные издержки равны предельному доходу)».

Следует заметить, что во всех учебниках по экономике, которые писались основываясь на кейнсианской равно как и на классической теории занятости, где материальные ценности возведены в **абсолют**, возведены в ранг **религии**. Деньги стали объектом преклонения - наделены сверхъестественным свойством. Деньги стали цениться выше, чем жизнь человека. Человек принял деньги как свою «религию» - готов потерять здоровье во имя денег. Возник **товарный фетишизм**.

Человек, прежде всего, имеет своё Божественное происхождение. Человек есть духовная сущность. Другими словами сам человек, любой экономический субъект вбирает в себя, как **материальные ценности**, так и **духовные ценности** - как синтез, как слагаемые величины. Тогда возникает вопрос: как соединить духовность и материю. Как измерить материальные ценности мы знаем. Но в материальных ценностях **«нет ни счастья, ни блаженства»**. Кроме того современная экономика находится под давлением конкуренции (борьбы)-это означает «Пусть победит сильнейший, который получит все». Это и есть стремление получить выгоду (прибыль) за счет других.

Вывод: Для разрешения возникших современных проблем в результате глобализации,, настало время переходить **от либерально - рыночной экономики** (материалистической) к **духовно — нравственной экономике** (синтез материального и духовного). Для этого экономическая наука должна, подняться выше материалистической экономики и познать высшие уровни знания - «духовную экономику».

Какие знания нужны будущему экономисту?

Высокодуховная личность нуждается в новых знаниях.

Новые знания - это синтез материальных и нематериальных ценностей (духовных ценностей). Материалистическая экономика - это одномерная экономика, которая формирует свою целевую

функцию студента во времени и в пространстве. Материалистические ценности являются целью (график 1)

График 1: Одномерная экономика. Целевая функция.

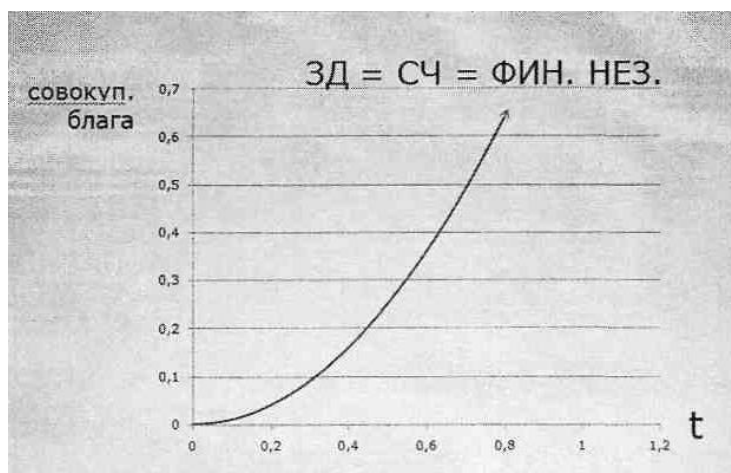

График 2: Новая многомерная экономика. Целевая функция.

Новая экономика имеет принципиально иную жизненную функцию в форме триады: **здоровье = счастье = финансовая независимость** (график 2) все 3 аспекта являются

равноценными и равновесными. Совокупная величина измеряется в условных единицах.

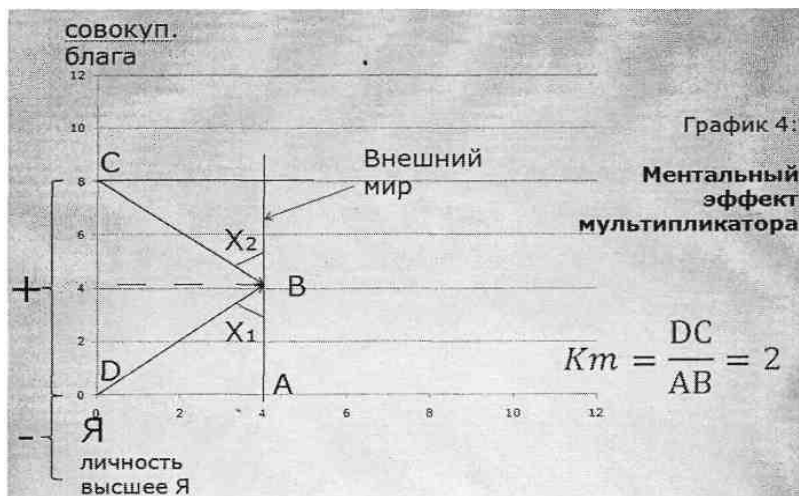
Каждый жизненный отрезок начинается с единицы, где $W_k = 1$ и любая жизненная программа принимается к исполнению, если $W_k > 1$.

В новой образовательной системе меняются приоритеты преподаваемых дисциплин. Если при существующей системе - самым второстепенным является «физкультура», то при новой системе образования «физическая культура» станет самой важной дисциплиной, ибо каждый родитель хочет видеть своих детей, сначала здоровыми потом образованными. Первым источником новой образовательной системе послужат: «народные мудрости, пословицы, поговорки и утерянные знания древних мыслителей».

- Первое золотое правило, которое должен усвоить каждый первокурсник это «в здоровом теле, здоровый дух».

- Второе золотое правило, которое работает в студенческой аудитории «помогая сокурснику, я помогая себе».

- Третье правило это принятие «ошибок» и «проблем», как *издержки роста*, то есть осознание того, что преодолевая ошибки и проблемы - это делает человека еще сильнее (народная поговорка - на ошибках учатся).

На наш взгляд весьма важным является познание ментальных законов в экономике.

График 3: Ментальный эффект мультипликатора.

Рассмотрим как работает ментальный эффект мультипликатора на графике.

Кейнсианский «*эффект мультипликатора*» на физическом уровне рассматриваемый в макроэкономике, есть продолжение «*закона компенсации*» на ментальном уровне, правило, которое гласит:

Все, что исходит от тебя, к тебе возвращается в семикратном размере (в народе известно как эффект бумеранга).

В новой культуре, в новой экономике «успех» будет измеряться тем, сколько благодаря вам приобрели другие и в свою очередь, сколько вы получили репутацию и уважение в обществе, то есть определенные количество кредитов.

Из графика видно, как личность, его высшее Я, взаимодействует с внешним миром (вектор DB и вектор BC). Они указывают на то, что угол падения X_1 равен углу отражения ($X_1=X_2$). В результате личность получает совокупные блага, в размере DC превышающий первоначальный вклад (издержки) отрезок AB, здесь срабатывает мультипликационный эффект $DC > AB$. Можно рассчитывать эффект мультипликатора, как отношение полученного результата CD к вложенным издержкам AB:

$$Km = DC/AB = 2$$

-закон убывающей морали экономического субъекта.

Рассмотрим на графике, каким образом падают моральные ценности человека, особенно это очевидно поведение людей в бизнесе.

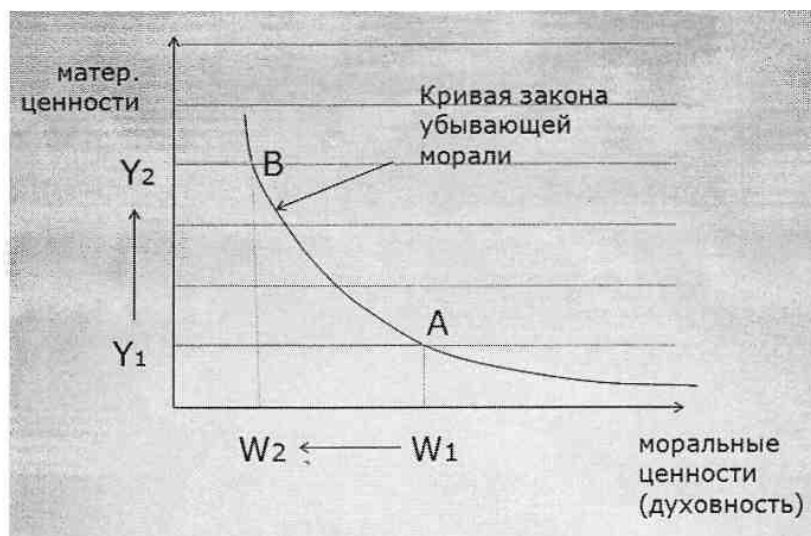
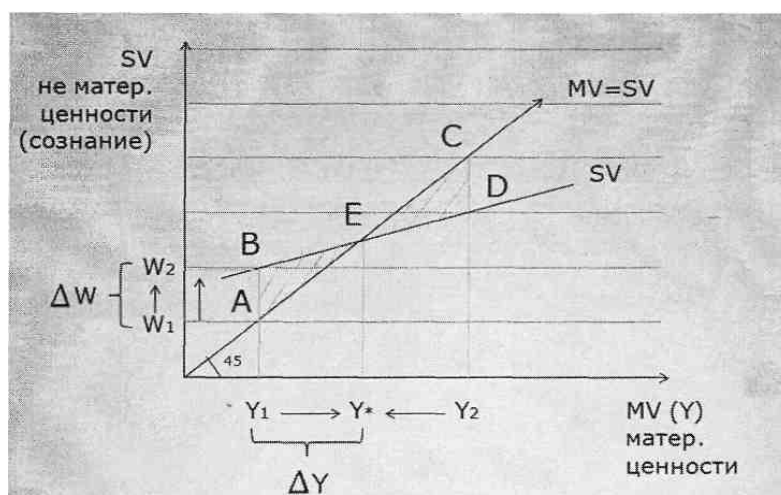

График 4: Кривая убывающей морали.

Из графика 4 видно, что точка A показывает, что индивид (бизнесмен) имея небольшие материальные ценности (небольшие деньги) на уровне Y1 и достаточно устойчивое моральное состояние на уровне W1, однако по мере значительного увеличения материальных ценностей (больших денег) до уровня Y2 и как следствие моральные ценности падают до W2.

Практика показывает, что по Молдове и Гагаузии более половина начинающих предпринимателей попадают в эту «ловушку». Исследования проведенные в Гагаузии вскрывают такую тенденцию - на начальном этапе, где у начинающих компаньонов, при не больших деньгах наблюдается дружественное отношение, позитивное сотрудничество двух или нескольких участников бизнеса. Однако с появлением больших денег, рвутся дружественные отношения, рвутся и родственные отношения. Имеется много случаев, когда созданные конфликты решаются в суде. Даже термин появился и звучит как слэнг «кидала», то есть кидает своего же друга, компаньона. Такое явление часто встречается и приобрел массовое характер в тех регионах и странах, где низкий уровень *сознания* каждого индивида, а также на уровне макроэкономики. На уровне макроэкономики наблюдается зависимость уровня развитости экономики от развитости общественного сознания, то есть ментальность и культура являются главными факторами.

На графике 5 покажем влияние возросшего сознания на уровень совокупного благосостояния:

График 5: Влияние сознания на равновесие MV=SV.

Из графика 5 видно, что индивид, личность, находясь в равновесном положении в точке А, своим продвинутым сознанием расширяет свой потенциал - нематериальных ценностей (мораль, этика), от W_1 до W_2 , и как следствие возрастают и материальные ценности от Y_1 до Y^* и здесь срабатывает эффект мультипликатора, то есть не значительный прирост (ΔW) нематериальных ценностей обеспечивает значительный прирост ΔY материальных ценностей. Такой же механизм, только уже в обратном направлении, действует когда индивид, личность находится в положении Y_2 , где мораль, этика (не материальные ценности) отстают от материальных $SV < MV$ - (отрезок CD), тогда общие совокупные ценности сокращаются от Y_2 до Y^* и вновь устанавливается равновесие в точке Е. Данный графический механизм указывает на то, что примат, решающая роль принадлежит не материальным ценностям (духовным ценностям), которые затачивают за собой материальные ценности.

Такой же механизм действует и на ментальном уровне - глубоко в душе человека, то есть стабильность индивида означает «равновесие в душе», как один из первых ментальных законов.

Ментальность и Сознание формируются в студенческой аудитории для будущих экономистов.

Литература:

1. Баликоев В.З. Общая экономическая теория. М., 2007.
2. Бергаланфи Л. Фон. Общая теория систем - обзор проблем и результатов// Системные исследования. Ежегодник. М.: наука. 1969.
3. Богомолов О. Т.. Неэкономические грани экономики: непознанное взаимовлияние. Научные и публицистические заметки обществоведов / Рук. Междисциплинарного проекта и науч. ред. О. Т. Богомолов. М.: Институт экономических стратегий. 2010.
4. Бочаров В.В. Инвестиционный менеджмент. СПб., 2000.
5. Клейнер Г. Системная экономика как платформа развития современной экономической теории//Вопросы экономики. 2013. №.6. с.4 - 28.
6. Моисеев Н. Человек и ноосфера М. 1990 с.24-64.
7. Никитенко П. Модель устойчивого социально-экономического развития Мн. 2000г.
8. Соловьев В.С. Оправдание добра. М. 1996.
9. Заостровцев А. Либеральная политическая экономия и философия Джеймса Бьюкинена. Вопросы экономики № 4.2013.с.261

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ
СУБЪЕКТАМИ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ**

**Василий ЩЕРБАТЮК¹, доктор
экономических наук, университетский конференциар,
Молдавская экономическая академия**

В статье глубоко и подробно раскрываются основополагающие положения теории счетов бухгалтерского учета, составляющих основу информационного обеспечения управления субъектами цифровой рыночной экономики. Рассмотрены такие важные для учетной теории и практики вопросы как структура и порядок расчета показателей бухгалтерских счетов, их связь с балансами предприятий. Также внесены и обоснованы различные предложения по совершенствованию важного нормативного документа, широко используемого в современной теории и практике хозяйственного управления.

Ключевые слова: *счета бухгалтерского учета, их таблицы и элементы, общее правило определения сальдо на конец отчетного периода активных и пассивных счетов.*

The article deeply and in detail reveals the fundamental provisions of the theory of accounting accounts, which form the basis of information support for the management of subjects of the digital market economy. Considered such important issues for accounting theory and practice as the structure and procedure for calculating the indicators of accounting accounts, their relationship with the balance sheets of enterprises. Also introduced and substantiated are various proposals for improving an important regulatory document widely used in modern theory and practice of economic management.

Keywords: *accounting accounts, their tables and elements, the general rule for determining the balance at the end of the reporting period of active and passive accounts.*

Articolul dezvăluie profund și în detaliu prevederile fundamentale ale teoriei conturilor contabile, care stau la baza sprijinului informațional pentru gestionarea subiectelor economiei de piață digitale. Luate în considerare aspecte atât de importante pentru teoria și practica contabilă, cum ar fi structura și procedura de calcul al indicatorilor conturilor contabile, relația lor cu bilanțurile întreprinderilor. De asemenea, sunt introduse și justificate diverse propuneri pentru îmbunătățirea unui document de reglementare important utilizat pe scară largă în teoria modernă și practica managementului economic.

Cuvinte cheie: *conturi contabile, tabelele și elementele acestora, regula generală pentru determinarea soldului la sfârșitul perioadei de raportare a conturilor active și pasive.*

JEL Classification M 41

Введение. В современных условиях развития рыночной экономики Республики Молдова важную роль играет бухгалтерский учет. Он представляет собой систему сбора, идентификации, группировки, обработки, отражения, обобщения и представления информации об активах, собственном капитале, обязательствах, доходах, расходах, затратах и хозяйственных операциях (экономических фактах) субъектов (предприятий).

Необходимость бухгалтерского учета (бухгалтерии) обосновал и раскрыл его значение (пользу) более 200 лет тому назад И. Сериков. «Множество случающихся в торговле дел ..., – писал он, – причиняет памяти не только великую затруднительность, но по прошествии некоторого времени и упомнить их в надлежащей их связи и со всеми обстоятельствами не возможно; а из этого в торговле происходят многие ошибки и замешательства; а по тому должен купец вести торговые свои книги *по двойному* или так называемому *Итальянскому способу Бухгалтерии*. Польза этого способа состоит в том, что он означая в книгах своих капитал, из которого происходит его торговля, состоящая в наличных деньгах и товарах, также в своих *Дебиторах (должниках)* и *Кредиторах (Займодавцах)*, состояние оной во всей ее подробности всегда доказать может *Генеральным своим Балансом*» [11, с. 1].

И далее И. Сериков отмечал, что если купец не ведет таким способом книги, то «подает о себе двоякое мнение, или сам того не понимает или по каким-либо причинам дела свои и состояние другому вверить не хочет, а от сего скрывательства не токмо кредит его теряется, но и навлекает на

¹ © **Василий ЩЕРБАТЮК**, v.scerbatiuc@mail.ru

себя худое мнение. Напротив того сколь великая для него польза, когда ведет оные по сему *двойному способу Бухгалтерии*. Во *первых* как приятно для него будет, когда он по заключении своего *Баланса* узнает, что столько-то имеет уже ныне наличными деньгами, столько-то получил по настоящее время прибыли и небольшою то суммою приумножил свой капитал, скажет, вот сколь уже велико богатство мое стало. Во *вторых* когда не взирая на все его имущество *кредит* его будет упадать, по тому и худое иметь будут о нем мнение; в таковом случае своим балансом может доказать свою справедливость и оною даже клятвою утвердить. В *третьих* сколь честно и славно для такого купца, которой по смерти своей оставит наследникам своим верное и ясное состояние своего имущества, которое без всяких споров и в скором времени по принадлежности, разделить между собой могут» [11, с. 1-2]

Результаты исследования. Бухгалтерский учет формирует большой объем достоверной и разнообразной экономической информации, которая используется в процессе управления субъектами цифровой рыночной экономики. И для этого широко используются наиболее важные и самые главные носители данной информации – счета. Они представляют собой способ группировки, текущего отражения и контроля в денежной оценке активов, капитала, обязательств, доходов, расходов, затрат и хозяйственных операций предприятий; являются признаками классификации и носителями учетно-экономической информации, а также способом ее получения [8, 14, 16].

В самом общем виде счета бухгалтерского учета – это особые, специфические и, как правило, двухсторонние (двухграфные) и *n*-строчные таблицы различных форм, в которых группируется и отражается различная экономическая информация об активах, капитале, обязательствах, доходах, расходах и затратах субъектов (предприятий): об их остатках на определенную дату, изменениях (увеличениях и уменьшениях) после хозяйственных операций в отчетном периоде и др.

Иначе говоря, бухгалтерские счета есть таблицы различных форм и состоящие из двух частей (сторон, граф), в которых отдельно отражается информация об остатках учитываемых объектов на определенную дату и их изменениях (увеличениях и уменьшениях) в результате совершения хозяйственных операций.

По мнению российского доктора экономических наук профессора В. Ф. Паляя, бухгалтерские счета «являются идеальным способом классификации, отражения и соизмерения информации для получения обобщающих показателей о хозяйственной деятельности» [10, с. 87].

Преподаватель Московского коммерческого училища В. И. Лихачев больше 110 лет тому назад отмечал, что в целях более точного и удобного учета ценностей, вложенных в предприятие и составляющих его капитал, эти ценности «разделяются на различные группы, сообразно тем или иным признакам, а для каждой такой группы устанавливается особая таблица, в которой эти ценности и записываются. Таблица, служащая для записи однородных ценностей, называется счетом.

Пример. Капитал предприятия состоит из наличных денег, недвижимого имущества и товаров: чая, сахару и кофе. Для записи каждого вида ценностей открываем пять таблиц-счетов: Счет Денег, именуемый обыкновенно Счетом Кассы, Счет Недвижимого имущества, Счет Чаю, Счет Сахара и Счет Кофе.

На сколько групп разделить имеющиеся в хозяйстве ценности и сколько, следовательно, установить для записи их таблиц-счетов, зависит от усмотрения лиц, ведущих дело или заправляющих счетоводством.

Если требуется иметь подробные сведения о хозяйственных операциях, то и счетов следует открыть больше; если же нет особенной нужды вдаваться в подробности, то можно завести лишь немногие сборные или родовые счета. Так, в предыдущем примере, можно ограничиться всего тремя счетами: Счетом Кассы, Счетом Недвижимого имущества и Счетом Товаров [7, с. 26].

Немного позже швейцарский ученый И. Ф. Шер писал, что «учение о бухгалтерии есть прежде всего учение о счетах» [13, с. 77], а немецкий профессор А. Кальмес отмечал: счет «является текущим исчислением отдельных частей или видов имущества в типичной форме сопоставления увеличений и уменьшений. ... Продуктивность бухгалтерии фабрики, большей частью, зависит от правильного выбора и установления счетов» [5, с. 9-10 и 178].

Раскрывая значение счетов бухгалтерского учета, французский профессор счетоведения и директор Счетного института Е. Леотей в 1924 г. утверждал: «во все времена не хотят признавать, что общества держатся порядком и не могут ни процветать, ни улучшаться при отсутствии порядка.

В основе всех значительных исторических потрясений не трудно найти вопросы о счетах, плохо составленных или плохо урегулированных» [6, с. VI].

Счета бухгалтерского учета состоят из следующих трех элементов:

- 1) номер (код) счета,
- 2) наименование счета,
- 3) таблица счета (рис. 1).

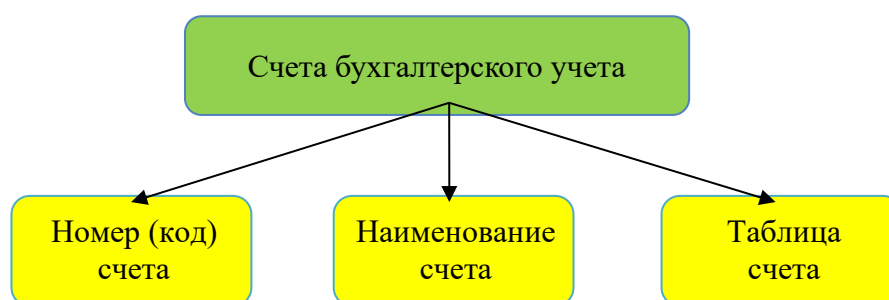

Рис 1. Структура счетов бухгалтерского учета

Номера (коды) бухгалтерских счетов – это условные числовые обозначения этих счетов. Так, счету с названием «Основные средства» присвоен номер 123, счету «Материалы» – 211, счету «Чистая прибыль (чистый убыток) отчетного периода» – 333, счету «Долгосрочные кредиты банков» – 411, счету «Текущие коммерческие обязательства» – 521, счету «Доходы от продаж» – 611, счету «Административные расходы» – 713, счету «Основная деятельность» – 811, счету «Бланки строгой отчетности» – 918 и т. д.

Номера счетов бухгалтерского учета формируются по определенному принципу и состоят из трех цифр. Первая из них обозначает порядковые номера классов счетов, вторая – порядковые номера групп счетов в соответствующих классах счетов и третья – порядковые номера счетов в соответствующих группах счетов.

Например, первая цифра 2 счета, имеющего номер 211 и называющегося «Материалы», говорит о том, что он относится к классу счетов 2 «Оборотные активы». Вторая цифра 1 номера этого же счета указывает на его принадлежность к группе счетов 1 «Запасы» класса 2. И третья цифра 1 счета с номером 211 – это его порядковый номер в группе счетов 1.

Номера (коды) присваиваются счетам бухгалтерского учета в целях облегчения работы с ними. При осуществлении бухгалтерских записей вместо наименования счетов указывают их номера, что значительно ускоряет и упрощает учет и облегчает его автоматизацию [9, 12, 15].

Наименования счетов бухгалтерского учета отражают наименования учитываемых на них объектов. Так, наименование счета 211 «Продукция» говорит о том, что он используется для бухгалтерского учета продукции, наименование счета 333 «Чистая прибыль (чистый убыток) отчетного периода» подразумевает, что на нем отражается чистая прибыль или чистый убыток отчетного периода, наименование счета 811 «Основная деятельность» свидетельствует об его использовании для учета затрат по основной деятельности и т. д.

Наименования счетов должны правильно отражать их содержание, учитываемые объекты. Если счетам даются не точные названия, то это затрудняет правильное отражение хозяйственных операций. Наименования бухгалтерских счетов устанавливаются, как правило, Общим и иногда Рабочими планами счетов бухгалтерского учета и обязательны для дальнейшего использования в его теории и практике.

Таблицы счетов бухгалтерского учета имеют различные формы и состоят, в основном, из двух сторон (граф, частей): «Дебет» и «Кредит».

Дебетом называются левые стороны (графы, части) бухгалтерских счетов, на которых отражаются остатки и увеличения активов, расходов, затрат и уменьшения капитала, обязательств и доходов.

По содержанию термин «дебет» отличается от термина «дебѳт» из другой области знаний – метрологии. Дебѳт – это объем жидкости (воды, нефти) или газа, стабильно поступающий из некоторого естественного или искусственного источника в единицу времени.

Кредит представляет собой правые стороны (графы, части) бухгалтерских счетов, используемые для отражения остатков и увеличения капитала, обязательств и доходов и уменьшения активов, расходов, затрат.

Бухгалтерский термин «кредит» отличается от аналогичного банковского термина, означающего предоставленный заем, ударением: в первом из них оно ставится на первом слоге (букве е), а во втором – на последнем (букве и).

Термины «дебет» и «кредит» латинского происхождения и в переводе означают: «debit» – «он должен», «credit» – «он верит». Они были введены в бухгалтерский учет на ранней стадии его развития и использовались для ведения личных счетов. По дебету отражались суммы долгов собственнику, а по кредиту – его задолженность другим лицам, предоставившим ценности, которые должны быть возвращены.

В настоящее время термины «дебет» и «кредит» утратили свой первоначальный смысл, но одинаково трактуются и используются бухгалтерами всех стран как условные обозначения левых и правых сторон счетов бухгалтерского учета.

По нашему мнению, дебет и кредиты счетов бухгалтерского учета включают сальдо на начало отчетного периода, операционные поля, обороты за отчетный период, сальдо на конец отчетного периода [17].

Сальдо – это остаток объекта, учитываемого на счете, по состоянию на определенную дату отчетного периода (месяца, квартала, года). Иными словами, сальдо есть оставшаяся сумма или разность полученная после вычета из большей суммы, включающей начальное сальдо и оборот, меньшей суммы, равной противоположному обороту бухгалтерского счета.

Термин «сальдо» латинского происхождения – от итальянского saldo. Он означает «расчет» (разниц между дебетовыми и кредитовыми оборотами счетов).

Сальдо счетов бухгалтерского учета могут быть на начало и конец отчетного периода, т. е. начальными и конечными, дебетовыми или кредитовыми.

Сальдо на начало отчетного периода (месяца, квартала, года) активных и пассивных счетов соответствуют (равняются) сальдо на конец предыдущего отчетного периода этих же счетов.

Сальдо на конец отчетного периода активных счетов определяются в следующем порядке: к сальдо дебетовому на начало отчетного периода прибавляется оборот дебетовый и вычитается оборот кредитовый.

Сальдо на конец отчетного периода пассивных счетов определяются так: к сальдо кредитовому на начало отчетного периода прибавляется оборот кредитовый и вычитается оборот дебетовый.

Анализируя вышеизложенное, можно сделать важный вывод о том, что имеется общее правило (единый порядок) определения сальдо на конец отчетного периода активных и пассивных счетов. Его суть следующая:

к сальдо на начало отчетного периода
 прибавляется общая сумма увеличений по счету (в активных счетах это оборот по дебету, а в пассивных – оборот по кредиту) за отчетный период
 и вычитается общая сумма уменьшений по счету (в активных счетах это оборот по кредиту, а в пассивных – оборот по дебету) за отчетный период (рис. 2).

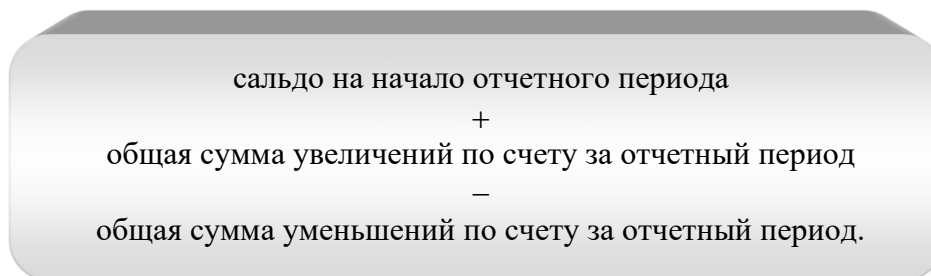

Рис. 2. Общее правило определения сальдо на конец отчетного периода активных и пассивных счетов

Иногда сальдо некоторых счетов определяются на любые даты, допустим, на 3 апреля, 2 августа или на начало, середину и конец 25 октября отчетного года. В последнем случае сальдо счета на конец 25 октября будет являться и сальдо этого же счета на начало 26 октября отчетного года. При отсутствии сальдо, то есть остатков на счетах бухгалтерского учета, они считаются закрытыми.

Операционные поля есть части бухгалтерских счетов, находящиеся между их начальными сальдо и оборотами. Они имеются с дебетовой и кредитовой стороны счетов и используются для отражения увеличения и уменьшения учитываемых объектов в результате совершения хозяйственных операций.

Некоторые счета бухгалтерского учета могут иметь большие операционные поля по дебету или кредиту, так как на них отражено значительное количество хозяйственных операций, и содержать всего несколько записей соответственно по кредиту или дебету.

Обороты представляют собой общие суммы записей всех хозяйственных операций по дебету или кредиту счетов за отчетный период (как правило за месяц). Обороты – это общие суммы или результаты сложения частных сумм хозяйственных операций, записанных в дебиты и кредиты бухгалтерских счетов. Поэтому они могут быть двойками: дебетовыми и кредитовыми.

В редких случаях вышеуказанные показатели счетов бухгалтерского учета рассчитываются за один день. Покажем это на условном примере счета 241 «Касса» с его данными в денежной оценке (ляях) за 7 мая текущего года (рис. 3).

Счет 241 «Касса»

Дебет		Кредит	
Сальдо на начало 7 мая	500		
1)	816	3)	407
4)	629	8)	700
5)	104	9)	893
7)	251		
Оборот за 7 мая	1800	Оборот за 7 мая	2000
Сальдо на конец 7 мая	300		

Рис. 3. Схема счета 241 «Касса» за 7 мая текущего года

Информативность вышеуказанных трех элементов счетов бухгалтерского учета (номер или код, наименование и таблица) различная. Из них только последний содержит весь объем информации об остатках и движении соответствующих учетных объектов.

Счета бухгалтерского учета отличаются от близких к ним терминологически понятий:

- счетов на оплату как первичных документов,
- счетов в банках и
- национальных счетов.

Счетами на оплату называются документы, содержащие реквизиты продавцов товаров, работ и услуг (получателей денежных средств), по которым покупатели этих ценностей (плательщики) перечисляют за них денежные средства. Счета на оплату есть первичные документы, которыми оформляется оплата товаров, работ и услуг их покупателями.

Счета в банках или банковские счета – это счета, открываемые банками юридическим и физическим лицам для накопления ими безналичных денежных средств и их целевого использования. На этих счетах отражаются остатки и движение (поступление и выбытие) денежных средств, принадлежащих различным собственникам.

Национальные счета – это система статистических показателей, характеризующих состояние и развитие всей в целом рыночной экономики страны. Они представляют собой таблицы, состоящие из двух частей: правой, называемой «Ресурсы», и левой – «Использование», между которыми соблюдается равенство. Примерами таких счетов являются: счет производства, счет товаров и услуг, счета образования и распределения первичных доходов, счет использования доходов, счет операций с капиталом и др..

Система национальных счетов – это своего рода бухгалтерский макроучет, то есть учет не для каждого хозяйствующего субъекта, а для всей страны в целом (национальное счетоводство). Национальные счета аналогичны бухгалтерским счетам по строению и порядку записей отдельных экономических данных – последние отражаются дважды: вначале – в ресурсах одного, а затем – в использовании другого национального счета.

Счета молдавского бухгалтерского учета классов 1-5 («Долгосрочные активы», «Оборотные активы», «Собственный капитал», «Долгосрочные обязательства», «Текущие обязательства») тесно связаны с балансами предприятий, что подробно и наглядно представлено на рис. 4.

Баланс на начало отчетного периода

АКТИВ	Сумма	ПАССИВ	Сумма
Статьи		Статьи	
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Запись сумм статей баланса на бухгалтерские счета классов 1-5

Активные счета		Пассивные счета	
Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
Сальдо на начало отчетного периода			Сальдо на начало отчетного периода
Оборот за отчетный период	Оборот за отчетный период	Оборот за отчетный период	Оборот за отчетный период
Сальдо на конец отчетного периода			Сальдо на конец отчетного периода

Запись конечных сальдо бухгалтерских счетов классов 1-5 на статьи баланса

Баланс на конец отчетного периода

АКТИВ	Сумма	ПАССИВ	Сумма
Статьи		Статьи	
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Рис. 4. Связь счетов бухгалтерского учета классов 1-5 с балансами

Он показывает, что суммы статей активов и статей капитала и обязательств баланса на начало отчетного периода записываются как сальдо на начало отчетного периода соответствующих активных и пассивных счетов. В результате совершения хозяйственных операций в течении отчетного периода на этих счетах происходят изменения (увеличения и уменьшения). В конце каждого отчетного периода определяются сальдо по каждому активному и пассивному счету, которые переносятся в баланс на конец отчетного периода как остатки по статьям активов и статьям капитала и обязательств. Общая сумма остатков по статьям активов должна равняться общей сумме остатков по статьям капитала и обязательств.

Выводы и предложения. Информационное обеспечение управления субъектами цифровой рыночной экономики осуществляется в основном с помощью счетов бухгалтерского учета или бухгалтерских счетов. Они представляют собой регистры остатков учитываемых объектов на определенную дату и всех их изменений (увеличений и уменьшений) в результате совершения хозяйственных операций в отчетном периоде.

Исследование сущности и предназначения бухгалтерских счетов выявило их важность в методологическом инструментарии бухгалтерской науки и создало предпосылки утверждать, что независимо от порядка и техники регистрации данных, счета бухгалтерского учета предоставляют возможность идентифицировать объекты управления. Счет следует трактовать как элемент метода бухгалтерского учета, прием и знаковую логико-математическая модель отображения состояния и изменений в составе однородной части имущества, капитала, обязательств для объективного отражения хозяйственно-финансовой деятельности предприятий.

Счета бухгалтерского учета – объективная необходимость его многовековой теории, истории и практики, суть важной отрасли знаний (науки) «Счетология», основные носители разнообразной, подробной и достоверной экономической информации об активах, капитале, обязательствах, доходах, расходах и затратах субъектов (предприятий).

Бухгалтерские счета – это два столбца, условно названных «Дебет» и «Кредит»: один используется для записи увеличений учитываемых объектов, а другой – для записи их уменьшений. Под заголовками этих столбцов проводится горизонтальная линия, а между самими столбцами – вертикальная линия; все это вместе напоминает букву Т и позволяет называть форму счетов Т-образной.

Важно отличать понятие «счет или счета бухгалтерского учета» от понятия «система счетов бухгалтерского учета». По содержанию они разные понятия и соотносятся между собой как часть целого к целому.

Счета бухгалтерского учета реализуют свою научно-познавательную, контрольную и информационную функции, что обеспечивает эффективное функционирование систем управления предприятий. В контексте экономических изменений счета должны занять важное место в познании и исследовании новых учетных функций, в первую очередь, социальной и прогностической, тем самым обеспечив рациональную организацию и ведение бухгалтерского учета в интересах собственников с целью социальной защиты работников.

Таблицы счетов бухгалтерского учета имеют важную характерную особенность. Она состоит в том, что две их графы содержат разные показатели: сальдо на начало отчетного периода (месяца, квартала, года), номера хозяйственных операций, обороты по дебету и кредиту за отчетный период, сальдо на конец отчетного периода. Это усложняет и затрудняет познание счетов и не допускается в статистических, аналитических и других таблицах.

Понятие «дебет и кредит счетов» неправильное, так как первые его два слова в единственном числе, а третье во множественном. Вместо этого понятия должно использоваться только понятие «дебеты и кредиты счетов».

На схемах счетов бухгалтерского учета почти всегда делаются неправильные по форме записи. Для исправления такого положения следует:

- термины «Дебет» и «Кредит» указывать по середине левых и правых сторон счетов;

➤ суммы хозяйственных операций (фактов хозяйственной жизни) записывать в дебетах и кредитах счетов на одном уровне по вертикали (фактически в одной графе) с суммами дебетовых и кредитовых оборотов, т.е. выше последних или над ними.

Полный перечень используемых счетов или их система устанавливается Типовым планом счетов бухгалтерского учета. Таковым в настоящее время в Республике Молдова является Общий счет бухгалтерского учета – важнейший нормативный акт по бухгалтерскому учету финансово-хозяйственной деятельности предприятий (субъектов).

Со времени введения в действие Общего плана счетов бухгалтерского учета (1 января 2014/2015 г.), т.е. за прошедшие 6 лет, он изменяется и дополняется уже пятый раз, причем без предварительных подробных обоснований и пояснений и широких обсуждений бухгалтерским сообществом. Нам представляется, что такую практику совершенствования молдавского бухгалтерского учета необходимо поскорее прекратить и начать соблюдать общеизвестные универсальные принципы гласности, открытости и транспарентности при решении различных учетно-экономических проблем.

Очевидно необоснованное использование иностранного термина «goodwill» (в транскрипции на русском языке «гудвилл») в названиях трех новых счетов: 115 «Положительный гудвилл», 116 «Отрицательный гудвилл» и 117 «Обесценение положительного гудвилла». На основании этого термина невозможно понять учитываемые объекты. И поэтому его в этих счетах следует заменить на простой и понятный термин русского языка «деловая репутация».

В Общем плане счетов бухгалтерского учета используются два равнозначных, фактически синонимичных термина: «работникам» и «персоналу». И поэтому, мы считаем, что второй из них целесообразно заменить на первый.

Субсчета 7 счетов 612 «Другие доходы от операционной деятельности» и 714 «Другие расходы операционной деятельности» включают аббревиатуру «НБМ», которая не расшифровывается, что не допустимо. А при характеристике счета 317 «Премии капитала» в разделе III Общего плана счетов 4 раза ошибочно используется термин «премии» в единственном числе, а правильно «премий» во множественном числе.

Теория, история и практика счетов бухгалтерского учета часто раскрываются (рассматриваются) в специальной литературе на среднем уровне, шаблонно, безсистемно, не в полном объеме и остро нуждаются в скорейших глубоких исследованиях.

Вышеизложенные положения и предложения по совершенствованию счетной теории и практики бухгалтерского учета будут способствовать улучшению информационного обеспечения управления субъектами цифровой экономики.

Библиография:

1. Закон Республики Молдова «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» № 22 от 15 декабря 2017 г. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2018, № 1-6.
2. Приказ Министерства финансов Республики Молдова «Об утверждении дополнений к Общему плану счетов бухгалтерского учета, утвержденному приказом Министерства финансов № 119 от 6 августа 2013 г.» № 26 от 4 марта 2015 г. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2015, № 59-66.
3. Приказ Министерства финансов Республики Молдова «Об утверждении изменений к приказу Министерства финансов № 119/2013 г.» № 100 от 28 июня 2019 г. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2019, № 230-237.
4. Приказ Министерства финансов Республики Молдова «Об утверждении Общего плана счетов бухгалтерского учета» № 119 от 6 августа 2013 г. // Monitorul oficial al Republicii Moldova, 2013, № 177-181.
5. Кальмес А. Фабричная бухгалтерия. – М.: Экономическая жизнь, 1926.
6. Леотей Е., Гильбо А. Общие руководящие начала счетоведения. Пер. с франц. / под ред. А. П. Рудановского. – М.: Московское академическое изд-во, 1924.
7. Лихачев В. И. Учебник общей и торговой бухгалтерии. – М., 1907.
8. Медведев М. Ю. Общая теория учета: естественный, бухгалтерский и компьютерный методы. – М.: Дело и Сервис, 2001.
9. Медведев М. Ю. Теория учета и двойная запись. – М.: Магистр, 2010.

10. Палий В. Ф., Соколов Я. В. Теория бухгалтерского учета. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1988.
11. Сериков И. Совершенный счетоводец или Краткое и ясное руководство к бухгалтерии вообще. Ч. 1 – СПб.: Типография при I-м Кадетском корпусе, 1804.
12. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 2003.
13. Шер И. Ф. Бухгалтерия и баланс. Пер с нем. 2-е изд. – М.: Экономическая жизнь, 1925.
14. Цыганков К. Ю. Начала теории бухгалтерского учета, или баланс, счета и двойная запись: монография. – М.: Магистр: Инфра-М, 2011.
15. Цыганков К. Ю. Основы бухгалтерского учета (краткие). – М.: Магистр, ИНФРА-М, 2015.
16. Щербатюк В. В. Бухгалтерские счета и их Планы в зарубежных странах: учебно-практическое пособие. – Кишинев: USEM, 2016.
17. Щербатюк В. В. План счетов бухгалтерского учета: справочник. Изд. 8-е, доп. и перераб. – Кишинев: Молдавская экономическая академия, 2021.

ABOUT LABOR TAXATION IN EUROPEAN UNION. EVOLUTION AND CURRENT CHALLENGES

Nicoleta, MIHĂILĂ¹, PhD,
Centre for Financial and Monetary Research "Victor Slăvescu"

Scopul principal al lucrării îl constituie analiza impozitării muncii în Uniunea Europeană în perioada 2007-2020, metodologia utilizată fiind de tip descriptiv, prin apelarea la surse bibliografice variate, cu preponderență din literatura de specialitate străină, precum și o metodologie de tip cantitativ, pentru prelucrarea și analiza datelor preluate din bazele de date internaționale (Eurostat, OECD). Avem în vedere analiza impozitării muncii la nivelul țărilor membre UE prin utilizarea celor doi indicatori, Taxa implicită de impozitare, respectiv Tax wedge, în perioada menționată, precum și unele provocări/tendințe curente privind munca și posibile măsuri fiscale în contextul crizei sanitare actuale, în vederea ajutorării persoanelor vulnerabile și a economiei în ansamblul ei.

Cuvinte cheie: venituri din muncă, taxa implicită de impozitare, tax wedge, familie, măsuri fiscale

Abstract. The main purpose of the paper is the analysis of labor taxation in the European Union in 2007-2020, the methodology used being descriptive, by appealing to various bibliographic sources, mainly from foreign literature, and a quantitative methodology for processing and analysis of data taken from international databases (Eurostat, OECD). We consider the analysis of labor taxation at the level of EU member states by using the two indicators, Implicit tax rate (ITR), respectively Tax wedge, during the mentioned period, as well as some current challenges / trends on labor and possible fiscal measures in the context of the current health crisis, in order to help vulnerable persons/ families and the economy as a whole.

Keywords: labor income, implicit tax rate, tax wedge, family, tax measures

Introduction

Labor taxation influences both the decision of each individual to work and with what norm (labor supply), and the employer's decision to hire, as they increase the cost of labor (labor demand). The supply of labor from certain categories of the population (low-skilled workers, young people, the elderly and people with a second source of income for the family) is particularly sensitive to taxes and contributions to the social security system.

In our paper we analyze labor taxation in the European Union in 2007-2020, in terms of two indicators, *Implicit Tax Rate* (ITR), calculated as the sum of income tax and social contributions of the employee and employer, respectively the *Tax wedge* indicator (EC, Taxation Trends 2021), defined as the sum of personal income taxes and employee and employer social security contributions net of family allowances, expressed as a percentage of total labour costs (the sum of the gross wage and the social security contributions paid by the employer).

The ITR on labour measures the burden from employed labour taxes and social security contributions, net of tax credits, allowances, exemptions and deductions, but excludes social benefits. It also integrates the effects of taxpayer behaviour, including non-compliance (EC, 2021). *The tax wedge* covers tax, social security contributions and social benefits, but does not cover all tax reliefs or all types of benefits, or the behavioural impacts of tax reforms. An advantage of the tax wedge is that it allows comparisons between those countries that help families through benefits and those that use the tax system to do so.

The paper presents the following objectives:

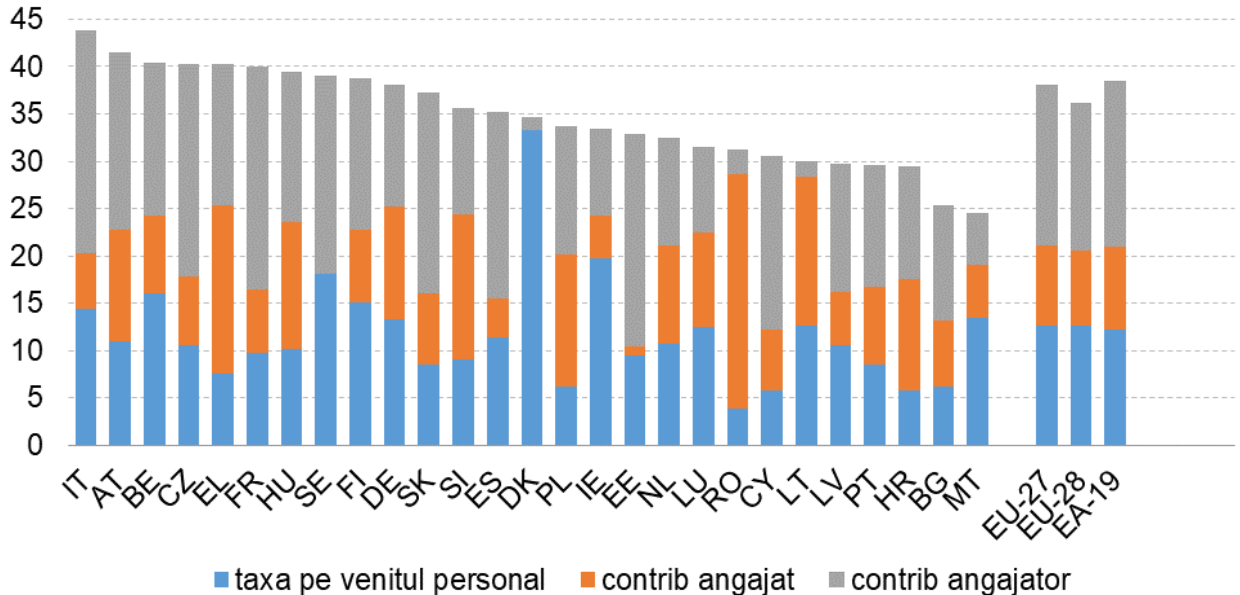
- Analysis of labor taxation in the European Union in the period 2007-2019, by using the implicit tax rate (ITR)
- Analysis of labor taxation in the European Union in 2020, by using the tax wedge indicator
- current challenges related to labor taxation and some tax measures to support vulnerable persons and the economy.

¹ © Nicoleta, MIHĂILĂ, nicoleta.mihaila@icfm.ro

1. Analysis of labor taxation in the European Union in the period 2007-2019, by using the implicit tax rate (ITR)

The implicit tax rate on labor is defined as the sum of all direct and indirect taxes and social contributions of employees and employers levied on the income from employment divided by the total compensation of employees. It is calculated only for the employed labor force (thus excluding the tax burden on social transfers, including pensions).

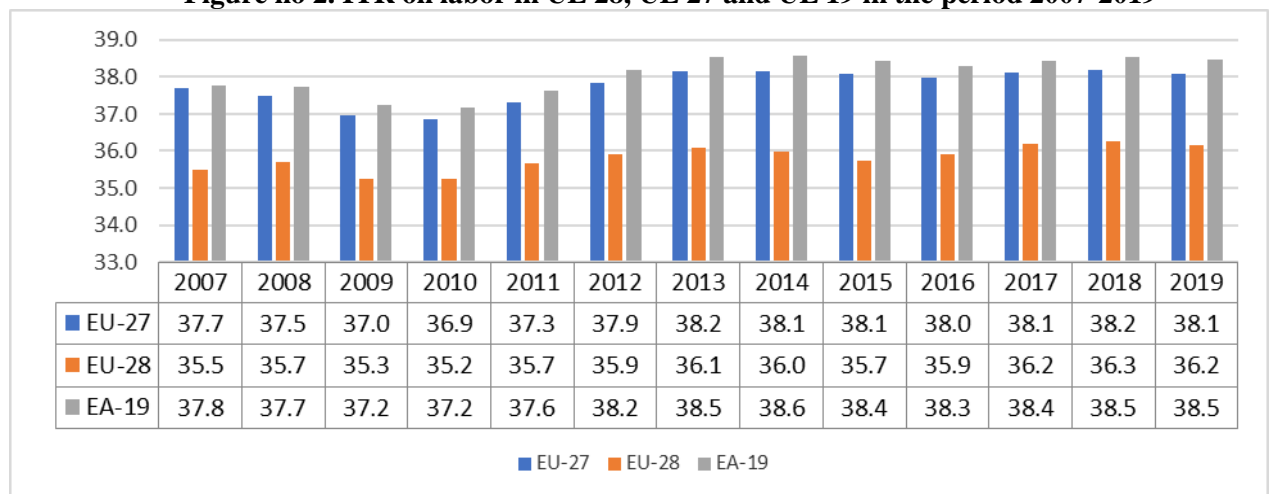
Figure no. 1 Implicit tax rate, by components, in 2019

Source: EC, Taxation Trends 2021 Report, https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

In 2019, from the point of view of the composition of the indicator, we notice that in developed countries the personal income taxation and the employer's contributions predominate (in Denmark the share of personal income taxation is significant). In Romania, employee contributions have the highest share. Taxes on labor (including social security contributions paid by both the employer and the employee) ranged from 25% in Bulgaria to 44% in Slovakia.

Figure no 2. ITR on labor in UE 28, UE 27 and UE 19 in the period 2007-2019

Source: EC, Taxation Trends 2021 Report, https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

The ITR on labor for EU-27 was 38,1% in 2019, compared to 38,1% in 2018, and 1,2 pp above the level reached in 2010. The ITR on labor for EU-27 is very close to the euro area rate (38,5% in 2018), but with a significant gap compared to the EU-28 (36,2%), due to low labor taxation in the UK (ITR on labor for UK of 25,2 % in 2019).

The level of the tax burden on labor varied substantially between Member States in 2019. The highest ITRs on labor are found in Austria (41,5% in 2018), Greece (40,3%) and Italy (43,8%), and the lowest in Bulgaria (25,4%), the United Kingdom (25,2%) and Malta (24,6%).

In the EU-27, most Member States recorded increases in the ITR on labor force between 2018 and 2019, with the highest increase in Cyprus (from 26,1% in 2018 to 30,6% in 2019), and the highest decrease in Lithuania (from 31,4% to 30%).

By components, at EU 27 level, we analyze the taxation of personal income and social contributions, of the employer and the employee, as shares in GDP, as well as in total fiscal revenues. In the area of personal income tax (PIT), most countries continue to reduce the tax burden on personal income, by reducing tax rates or tax bases, in order to support equity, especially for those with low and medium incomes. It should be noted that both personal income tax (PIT) and social security contributions (SSC) are essential sources of tax revenue in most (developed) countries.

The top PIT rate at the start of 2021 for the EU-27 (simple average) was 38,8 %, 0,1 pp higher than in 2020. It had fallen sharply from 44,8 % in 2000 to 37,9 % in 2011. Between 2011 and 2013, the average top rate increased to around 39 % and it has remained unchanged since 2013. The average rate for the euro area also increased slightly, to 43 %, in 2021. In 2021, Czechia introduced a top PIT rate of 23 %, which applies to taxable income exceeding the average wage by 48 times and replaces the solidarity surcharge. The tax rate is 15 % for the part of the taxable income up to the threshold. Croatia lowered its top rate by 7,1 pp, to 35,4 %. The top PIT rate varies substantially in the EU, ranging from 10 % in Bulgaria to more than 55 % in Denmark

In 2019, compared to 2018, the level of income from social contributions had several changes: the Netherlands, a decrease of 0,5 percentage points in 2019, Lithuania, a decrease of about 2 pp, in Latvia, increased by 0,5% pp, France, a decrease of 1,2% pp, in 2019. Romania recorded a level of 11,3% of GDP in 2019, surpassing Sweden (3,3,% - the lowest level), Norway, Malta, Ireland. We continue to rely on tax revenues from indirect taxation and social security contributions.

Most countries' personal income taxes have a progressive structure, which means that the tax rate paid by individuals increases as they earn higher wages. The highest rate of taxation paid by individuals differs significantly between European EU countries (as mentioned before).

For most governments, labor taxes (personal income tax, as well as employer and employee social security contributions) are the most important source of tax revenue, contributing to almost half of all income. A high tax burden on labor can become an obstacle in stimulating economic activity and increasing employment. Reducing taxes on personal income or social contributions of employees can lead to the stimulation of labor supply and create employment incentives, especially for those on low incomes, who feel any change in wages after tax. Reducing employers' social security contributions can help support job creation and improve the competitiveness of businesses.

However, the level of labor taxation depends very much on national preferences and the size of the social security system, which means that there is no optimal tax burden on labor. What is more important is the general tax structure and the distribution of the tax burden to the different income groups.

2. Analysis of the labor taxation in European Union, by using the "tax wedge" indicator, in 2020

The tax burden on labor is measured by "tax wedge" indicator in most countries and refers to the difference between an employer's cost of an employee and the employee's net disposable income. The wedge is determined by several factors: the amount of pretax income (referred to as "labor cost") of a worker, the taxes that apply to that income, and whether the taxpayer is filing as single or as a family (EC, 2021).

In many countries, taxes are progressive, which means that higher-income workers are taxed at higher rates. However, the average worker does not necessarily escape from being burdened by these taxes. It is also important to note that the tax burden on families is often lower than the burden on single, childless workers earning the same pretax income.

In general, countries with a higher tax wedge provide greater tax relief for families with children. According to "Taxing wages" Report (OECD, 2021), Belgium, Germany, Austria, and the Czech Republic,

which had the first, second, third, and sixth-highest tax wedge for single workers without children, drop more than seven positions, ranking seventh, ninth, eleven and twentieth respectively once family relief is included.

The average tax burden among EU countries varies substantially. In 2020, a worker in Hungary faced a tax burden higher than that of a French worker (43,6% vs 16,5%). Also, about Hungary we must mention that it is the country with the highest tax burden on labor in present, but in time, more precisely, since the year 2000, has had the most notable decrease in its tax wedge, from 54,7 percent in 2000, to 43,6 percent in 2020. This is partially due to the introduction of a flat tax on income, which lowered the income tax burden relative to total labor costs. Additionally, Hungary reduced its payroll taxes relative to total labor costs. Sweden, Lithuania have also lowered their tax burden on labor substantially, with a reduction between 7,2 and 8.8 percentage points each.

In 2020, the average tax burden from income and payroll taxes for single taxpayers without children in EU countries was 31,3 % of total labor cost, compared to 32,2% the previous year. In general, countries with higher tax wedges provide greater tax relief for families with children, typically through targeted tax breaks that lower income taxes. While all European countries provide tax relief for families, its extent varies substantially across countries.

Between 2019 and 2020, the EU average tax burden decreased by 0,9 percentage points. The COVID-19 support measures were primarily designed to reduce the tax burden for families with children rather than that of a single taxpayer without children. Overall, the impact of COVID-19 measures was smaller than other policy changes and accounted for about one-fifth of the decrease in the average tax burden faced by a single average employee in 2020.

One way to measure targeted tax relief for families is to compare the tax burdens on labor of a *family with one earner and two children* and a *single worker without children*, both earning the same pretax income. Larger differences imply more extensive tax relief for families.

In the OECD European countries, a *family with one earner and two children* faced on average a tax burden of 28,3 % in 2020. The average tax burden of a *single worker without children* was 39,6 %, 11,3 pp higher than a family (Taxfoundation, 2021).

Poland had the largest disparity between the two tax wedges of all countries covered, with a 21,6 percentage-point difference between its 13,2 percent tax wedge for families and 34,8 percent tax wedge for single workers.

Table 1. Average tax wedge in some OECD European countries, 2020, % labor costs

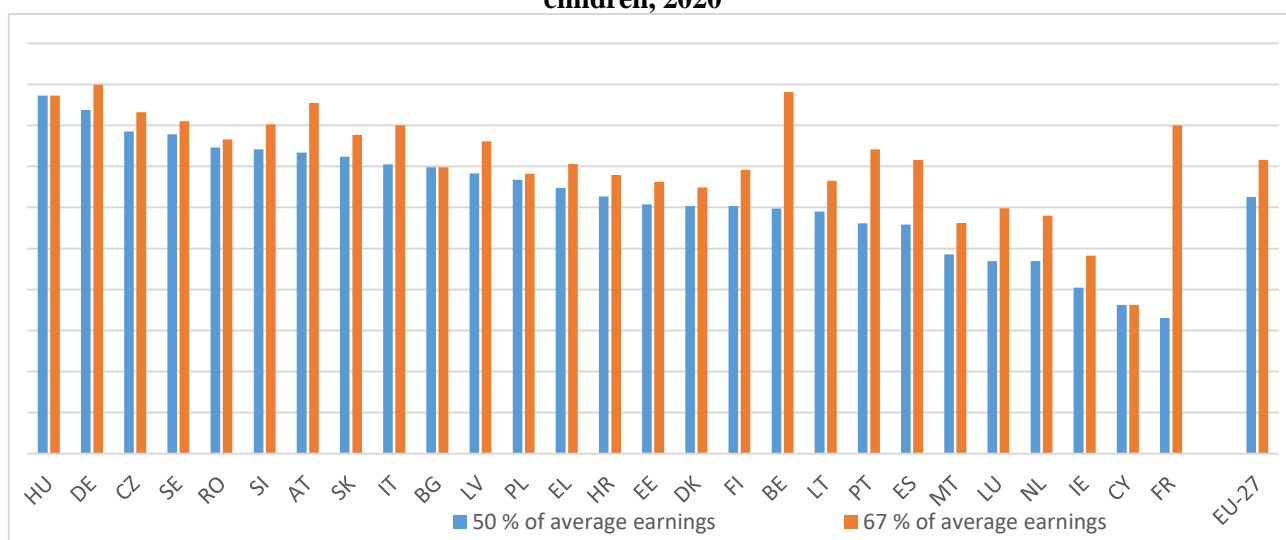
	Single person, no children	One-earner married couple, 2 children	Percentage-point difference
Austria	47.3%	32.0%	-15.3
Belgium	51.5%	34.9%	-16.7
Czech Republic	43.9%	26.1%	-17.8
Denmark	35.2%	25.1%	-10.1
Estonia	36.9%	26.8%	-10.1
Finland	41.2%	36.7%	-4.4
France	46.6%	37.9%	-8.8
Germany	49.0%	32.9%	-16.1
Greece	40.1%	37.1%	-3.0
Hungary	43.6%	30.1%	-13.5
Iceland	32.3%	18.6%	-13.7
Ireland	32.3%	16.1%	-16.2
Italy	46.0%	36.4%	-9.6
Latvia	41.8%	31.1%	-10.8
Lithuania	36.9%	20.1%	-16.8

Luxembourg	37.5%	16.3%	-21.3
Netherlands	36.4%	30.0%	-6.4
Norway	35.8%	32.2%	-3.6
Poland	34.8%	13.2%	-21.6
Portugal	41.3%	30.0%	-11.3
Slovak Republic	41.2%	30.1%	-11.1
Slovenia	42.9%	25.5%	-17.4
Spain	39.3%	33.9%	-5.4
Sweden	42.7%	37.5%	-5.2
Switzerland	22.1%	9.6%	-12.5
OECD Average	39.6%	28.3%	-11.3

source: OECD, Taxing wages 2021, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AWCOMP#>

As noted before, the analysis of the ITR on labour gives a picture of the average tax burden on labour across all income classes. The tax wedge indicator, however, explores the burden of taxation across different categories of households (e.g. single, couple, family) and income levels (for example, workers on 50, 67 and 100 % of the average wage). For single persons, with no family, the tax burden is higher as the earnings are higher. In 2020, the highest tax wedge for a single worker with 67% of average earnings is in Belgium (44%), followed by Denmark (44%) and Hungary (43% of total labor costs). The lowest value is in Cyprus (18%) and Ireland (24%).

Figure 3. Tax wedges for a single worker with 50% and 67% of average earnings, no children, 2020

Source: European Commission, DG Economic and Financial Affairs, Tax and Benefits

The average tax wedge in 2020 for workers with 50 % of average gross earnings was 31,3 % in the EU-27, having decreased 0,9 pp since 2019 and 2,6 pp since 2010.

In 2020, tax wedge rates for these low-income earners were above 40 % in Hungary and Germany, while they were below 20 % in France and Cyprus. In France, there is a considerable gap between the tax wedges at 50 % and 67 % of average earnings (23,5 pp).

In 2020, 19 Member States recorded a year-on-year fall in the tax wedge for single people on low incomes. France and Belgium showed the largest yearly declines (5,2 pp and 3,2 pp respectively). Yearly

increases in the tax wedge, on the other hand, were few and modest. Romania showed the largest increase, 0,8 pp. France had the largest decrease since 2010 (17,6 pp), reaching in 2020 the lowest level in the EU for workers at 50 % of the average wage. In the decade running up to 2020, Malta registered the largest increase (5,4 pp), followed by Slovakia (4,4 pp).

3. Current challenges related to labor taxation

Even before the COVID-19 crisis, many economies were in a difficult situation. Labour markets across much of the developed world still had not fully recovered from the financial crisis of 2008–09, after which real-terms wage growth remained weak and millions were obliged to take low-paid, low-skill service-sector jobs to support household incomes. Many of these same people were working in the sectors worst affected by the pandemic: retail, hospitality, travel, leisure and the office supply chain—cleaners, security guards and takeaway food.

The reduced levels of business activity and low wages had already determined Governments in the developed world to provide huge ad hoc support for their economies, including funding highly disruptive lockdowns. Budget deficits have exploded, and millions of jobs are being shed, leading to a much less sustainable fiscal position.

As a response to the COVID-19 crisis, countries all over the world adopted fiscal packages in order to support businesses and households. Tax measures implemented are classified in the table above:

Table 2. Tax measures taken as a response to the pandemic

	relief	Recovery-oriented stimulus	Tax increases
Objectives of policies	Cushion the economic and social impacts of virus containment policies	Stimulate aggregate demand and investment	Finance part of the government response to the crisis
Main types of tax measures	<ul style="list-style-type: none"> - Tax deferrals - Tax filing extensions - Accelerated tax refunds - Loss-carry back provisions - Temporary tax waivers - Temporary tax rate reductions 	<ul style="list-style-type: none"> - Tax incentives for investment - Reduced corporate or other business taxes - Tax incentives for employment - Temporary VAT rate reductions - Lower property transaction taxes - Lower property transaction taxes 	<ul style="list-style-type: none"> - Increases in top personal income tax rates - Health excise tax increases - Environmental tax increases - Property tax increases - Business tax increases

Source: 2021 OECD Tax Policy Reform Questionnaire.

As regards the tax measures related to labor, Personal income taxes and social security contributions were used to provide relief to households and employers, but several countries also raised tax rates on high earners. Also, there were tax payment deferrals and other PIT administration measures- the most common type of measure related to labour taxes across countries has been the deferral of PIT and SSCs payments, extended or new personal income tax allowances and credits.

Other measures are targeted at individual taxpayers that were hit the hardest by the pandemic, including families with children, essential workers, and low-income households (for exemple, increased income tax allowances for households with children, for vulnerable individuals).

Other measure is related to reducing the tax burden of employers associated with salaries for the apprenticeship period, by partially financing their salaries from the unemployment fund or by financing lines from the structural funds addressed to the formation of human capital.

Thus, as unemployment rises and the income tax base gets smaller, authorities are tempted to *shift the burden of taxation towards consumption and corporate profits*. However, since taxing corporate profits is less economically efficient and potentially more damaging than taxing incomes (it might discourage investment), a solution is *the taxation of consumption* (increasing taxes on products and services that wealthier households are more likely to purchase, or VAT), or *increase the environment taxes*.

Also, *taxes on wealth and capital gains* are another option that has been put forward to address issues of wealth inequality and the need to create greater equity in tax systems. Any increase in capital gains taxes will inevitably involve imposing a greater burden on the people putting capital at risk during an economic crisis.

Depending on the regime, there may be opportunities to adjust rates and broaden the tax base or the mix of taxes. For example, in our opinion, regimes that have relatively high income tax rates but relatively lower VAT rates may see indirect taxes play an increasing role. Each country will do its own assessment.

4. Conclusions

According to official statistics, developed countries rely on the taxation of income and social contributions, taxes on goods and services or property taxes. It should be mentioned that income taxes negatively affect the economy, compared to consumption and property taxes.

Income taxes are usually progressive, the higher the personal income increases, the progressive tax is a beneficial solution for most governments in Europe because it creates fiscal equity (in this case the tax rate is charged according to gross salary) in exchange for a tax equality as in the case of the single tax rate (the single rate applies to any individual regardless of the salary he earns). Progressive taxation reduces economic disparities, which implies more social benefits.

In the paper we analyzed the taxation of labor in the European Union, by using the indicators Implicit Tax Rate and Tax Wedge. In the area of personal income tax, most countries continue to reduce the tax burden on personal income, by reducing tax rates or tax bases, in order to support equity, especially for those with low and medium incomes. It should be noted that both personal income tax and social security contributions are essential sources of tax revenue in most (developed) countries.

Also, between 2019 and 2020, the EU average tax burden decreased by 0,9 percentage points. The COVID-19 support measures were primarily designed to reduce the tax burden for families with children rather than that of a single taxpayer without children. Overall, the impact of COVID-19 measures was smaller than other policy changes and accounted for about one-fifth of the decrease in the average tax burden faced by a single average employee in 2020.

In present, the pandemic has a significant impact on taxation; most countries had a significant decline in their average tax-to-GDP ratio in 2020 and direct international financial support and debt relief was and will be necessary in order to restart the mobilization of revenues and to regain growth (Țibulcă, I.L., 2021).

In order to help the vulnerable families, authorities adopted tax policies aiming to supporting wages, through funding job creation and helping retrain workers for new jobs, and improving structural conditions for low-wage workers. Fiscal stimulus packages, particularly income support measures, continue to be necessary to protect households and businesses and to boost aggregate demand (ILO, 2021).

There are needed measures to support sectors that have been hit the hardest, measures to assist businesses (especially micro, small and medium sized enterprises), workers and jobseekers to adjust to the post-COVID-19 economy, including employment services, active labour market programmes and skilling initiatives, all adapted to the new realities.

Against a backdrop of structural change and persisting deficits, the social dialogue with employers and workers organizations will help to reshape trajectories to meet longer-term goals and promote the transition to a more inclusive, fair and sustainable economy.

Also, there must be a shift from labor taxation to taxation of consumption, wealth and capital gains or environmental taxation.

References:

1. Enache, C., 2021, "Sources of Government Revenue in the OECD," Tax Foundation, <https://www.taxfoundation.org/publications/sources-of-government-revenue-in-the-oecd/>.
2. Țibulcă, I.L., 2021, The impact of the COVID-19 pandemic on tax revenues in the EU, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, DOI: 10.1080/1331677X.2021.1954967
3. European Commission, Taxation and Customs Union, 2021, Taxation trends in the European Union
4. ILO, 2021, ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition
5. OECD, Taxing Wages 2021
6. OECD, 2021, Tax Policy Reform Questionnaire
7. Taxfoundation, 2021, A Comparison of the Tax Burden on Labor in the OECD
8. *** <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9e2dbb95-en/index.html?itemId=/content/component/9e2dbb95-en#section-d1e2066>
9. *** <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AWCOMP#>

COMPREHENSIVE EVALUATION OF DIGITALIZATION IN ROMANIA

Gabriela-Cornelia PICIU¹, PhD., Senior Researcher, Financial and Monetary Research Center „Victor Slăvescu” Bucharest, Romania

The need for digitalization is increasingly present among companies, public services and people's lives. With the outbreak of the Covid-19 pandemic, the importance of digitalisation has led to a sharp and significant reduction in transport, production and consumption, and the increased use of digitalization technology has attenuated energy-intensive work practices and lifestyles.

The article presents a method for monitoring across EU member states, both in terms of the current state of digitization and the pace of development. This is done with the help of indicators of the digital economy and society, and the country under analysis is Romania.

Although the IT industry is booming throughout Europe, Romania is still in a lower position in the European ranking of digitization, ranking 26th out of 27 countries.

It is found that the main causes of these poor results are: lack of investment in research and development and education, lack of strategies, specialists and government coherence, resilience of the bureaucratic apparatus, corruption and lack of interest in the private sector.

Keywords: *digitalization, indicators, implementation, indicators of the digital economy and society*

Classification JEL: *C820, M150, O320*

Introduction

The role of digitalization in the development and evolution of society could be better observed. With the outbreak of the Covid-19 pandemic, when digital skills, networks and connectivity between them, computer data as well as artificial intelligence have supported the economies of EU Member States and allowed the business to continue even in isolation.

Recognizing the importance of digitization, EU Member States they provided data on their state of digitization, and thus identified areas that require priority investment and action.

In the context of the Covid-19 pandemic, EU member states they took immediate steps to minimize contagion by developing applications and platforms to facilitate telecommunications and coordinate resources in various fields, and digital public services were developed or improved to promote digital inclusion.

Actions also focused on promoting and funding research using advanced digital technologies and infrastructure.

The path of EU member states, both in terms of the current state of digitalisation and the pace of development, can be tracked using indicators from the digital economy and society.

Literature review. The first research dealing with digital transformation was conducted by (Henriette and CO, 2015), (Gebayew and CO, 2019), Reis and CO, 2018), and (Vukšić and CO, 2018), which developed a framework that establishes the connection digitalisation, business model innovation and sustainability in industrial environments.

The European Commission's February 2020 Communication, "Shaping Europe's Digital Future", together with the "White Paper on Artificial Intelligence" and the "European Strategy" are important documents for all EU Member States. , because it provides data for an inclusive use of technology that works for people and respects fundamental European values.

The development of a methodology for the comprehensive assessment of the level of digitization has determined the need to consider methodological approaches to understanding the digitization of the economy, in order to clarify this concept.

The digital economy is considered as a set of types of economic activities related to different degrees to digital technologies. The implementation of digital technologies largely depends on the level of digitalization of the economy. Digitization involves the use of digital data in organizational and social processes, including economic activities. The quantification of these data is done with the help of digitization indicators.

Digitization indicators. Digital capabilities are essential to ensure a country's growth and economic resilience. In order to have an overview of the situation in the EU, we will compare the current state and

¹ © Gabriela-Cornelia PICIU, gabriela_piciu@yahoo.com

the continuous impetus of the digital development of the different economies of the Member States.

In this sense, the specialists classified the countries in four categories: Stall Out, Stand Out, Break Out and Watch Out, considering the current level of digitization, as well as the current digitization, as well as the pace of development possibilities.

Each of these four categories has different characteristics that differentiate them from the others. Thus, Stall Out economies are the ones with digital maturity, and have a smaller momentum for continuous progress. This is due to the natural slowdown in growth that accompanies maturity, but many countries in this category have opted for a slowdown in economic growth, with a view to inclusive and responsible development. The countries whose economies fall into this category in 2020 are: Belgium, Denmark, Ireland, Spain, France, the Netherlands, Austria, Portugal, Slovenia, Finland, Sweden.

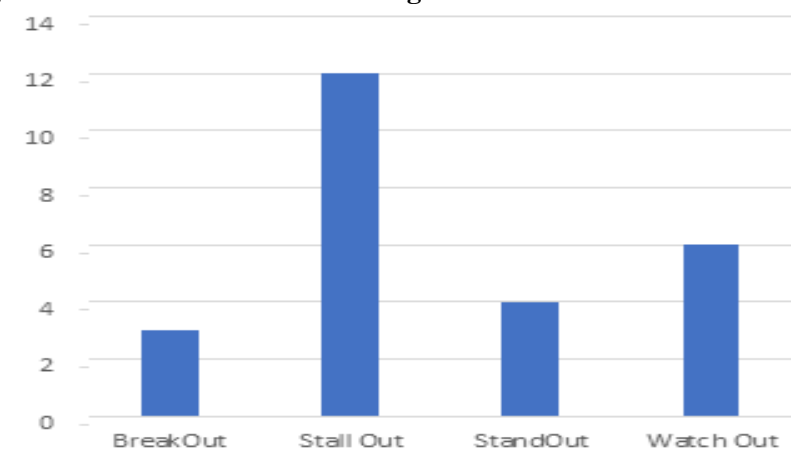
Countries with Stand Out economies have high levels of digital training and economic growth continues on an upward trajectory, and those with Break Out economies have a low degree of digitization, but have a very high potential for its development. These countries have a constant improvement in digital training and a great potential to ensure their entry into the higher category (Stand Out).

The Czech Republic, Germany, Estonia and Lithuania are the countries that were part of the Stand Out category in 2020, and Latvia and Poland are the countries in the Break Out category with great potential to move to the top category in a short time horizon.

Watch Out economies face challenges and are characterized by shortcomings in both existing digital capabilities and the momentum of future development. This category includes countries such as Greece, Croatia, Hungary, Romania and Slovakia.

Figure no.1. provides an overview of the current level of digitization of EU Member States in 2020.

Figure no.1.: The current level of digitization of EU member states in 2020

Sources: the author's conception

It can be seen from Figure no. 1., the fact that most EU member states have economies of the Stall Out type, with a digital maturity, but with a small impetus for continuous progress, the second place being occupied by countries with Watch Out economies that have deficiencies in capabilities and in the impulse of future development (a category that includes Romania).

Digital Economy and Society Index (DESI). The Digital Economy and Society Index (DESI) monitors Europe's overall digital performance and tracks EU countries' progress in digital competitiveness. By providing data on the state of digitalisation of each Member State, it helps them to identify areas that need priority investment and action.

The structure of the digital economy and society index (DESI) includes the following components: connectivity, human capital or skills of internet users and advanced skills, citizens' use of internet services and online transactions, integration of digital technology or business digitization and e-commerce, digital public services (e-Government), cyber security.

Implementation of digitalization in Romania. The COVID-19 crisis has shown that adequate digital skills that provide citizens with access to information and services are crucial for the entire population. Similarly, digital skills are also essential for the effective use of distance learning solutions, including support for schools and families, with a particular focus on those at risk of social exclusion (eg

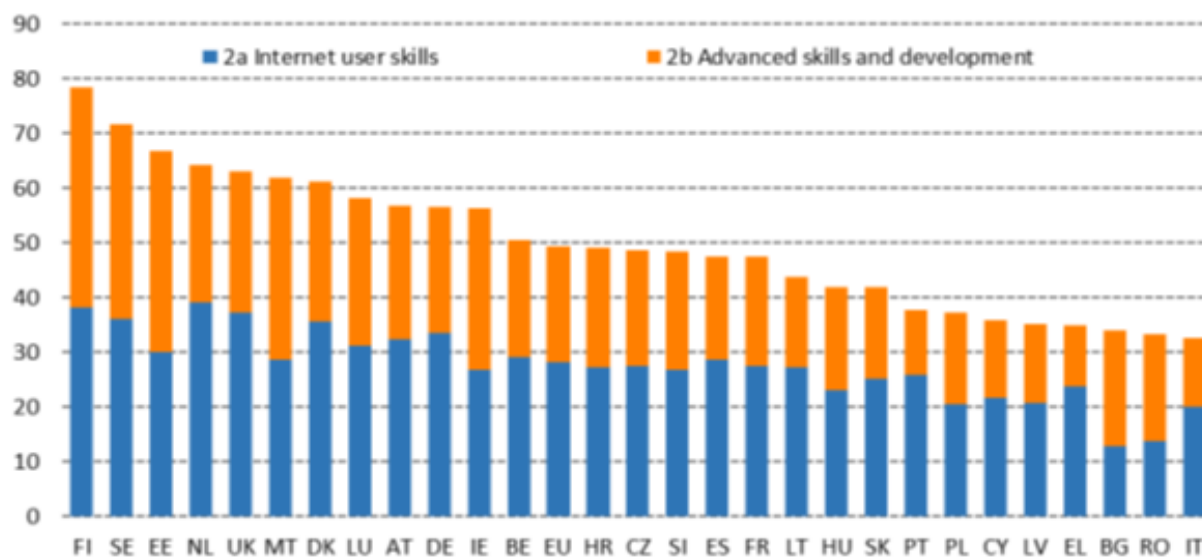
providing hardware, as well as training).

The human capital dimension of DESI has two sub-dimensions covering "internet user skills" and "advanced skills and development". The first is based on the European Commission's digital skills indicator, calculated on the basis of the number and complexity of activities involving the use of digital devices and the Internet. The latter includes indicators on TIC specialists and TIC graduates.

In the last year, in Romania there has been an improvement in both the skills of internet users (at least basic digital skills) and advanced skills (TIC graduates and TIC specialists). However, there is still a shortage of TIC specialists on the Romanian labor market, where at least 80% of companies that have recruited or tried to recruit specialized labor, have reported such difficulties. There is also an issue of gender balance, as only one in six TIC specialists are women.

According to the latest data, Romania, along with Bulgaria and Italia, is on the last places in the ranking (Figure no. 2.).

Figure no. 2.: The size of human capital

Source: DESI 2020, European Commission.

Today, software skills have become a prerequisite for employment. It is found that the biggest skills deficit, both among the active workforce and the general population, is in the use of software for manipulating content, only 35% of Romanians have basic software skills. This indicator is also strongly influenced by socio-demographic issues, so that 80% of companies that have recruited or tried to recruit TIC specialists have reported difficulties.

Businesses are increasingly training their staff to develop or update their TIC skills. Despite this fact, Romania qualifies only 6% of the required specialists.

People in the EU engage in a wide range of online activities; however, there are still large disparities between EU Member States in the use of internet services. Romania, Bulgaria and Italy are the least active countries, which have not seen significant improvements in this dimension compared to the previous report (2017).

In some EU member states, such as Denmark, Sweden and the Netherlands, the vast majority of the population (95%) use the Internet at least once a week. However, in some Member States, such as Romania (28%) and Bulgaria (33%), more than a quarter of the population still does not use online regularly.

It was found that in Romania the most active internet users are young people aged between 16 and 24 years and are regular internet users, with a high level of formal education (97%) and students (98%).

The upward trend in e-commerce continued in 2019, with around 71% of EU internet users ordering goods and services online. E-commerce varies considerably between EU Member States. In 2019, 91% of internet users in the UK and 86% in Denmark bought online, compared to only 29% in Romania. The highest annual increases were in Croatia (10 percentage points) and Hungary (8 percentage points).

E-commerce is influenced by age, level of education and employment status. Young people are the most active age group of online shoppers (16-24 year olds), while the proportion of internet users with a higher level of education who shop online, higher than those with a lower level of formal education. There

is no significant difference by gender, internet users shop online.

Cyprus, Romania and Greece are the countries with the lowest performance (below 5%) among other EU Member States.

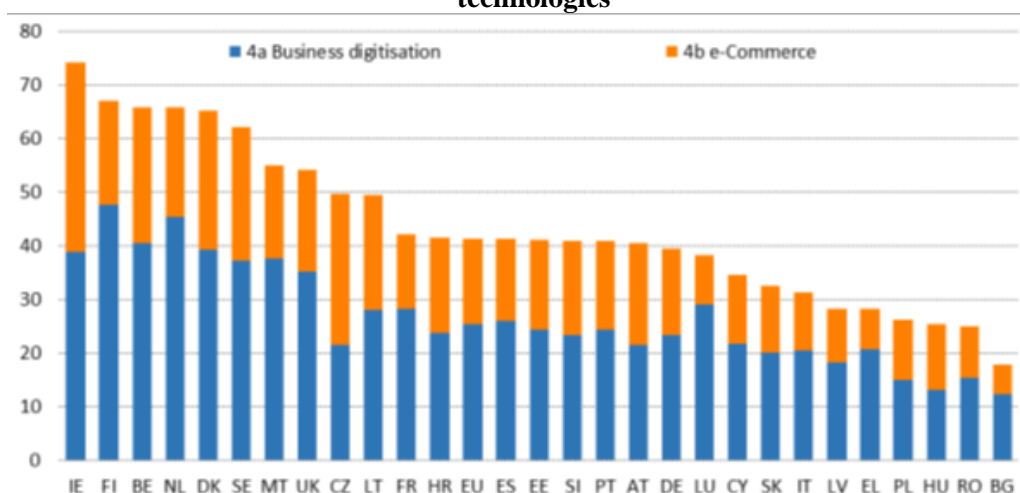
Digital technologies enable companies to gain competitive advantage, improve their services and products, and expand their markets. The digital transformation of business opens up new opportunities and stimulates the development of new and reliable technologies. This dimension measures business digitalisation and e-commerce.

Romania is also at this end at the end of the ranking with a score below 35 points (out of 100), significantly below the EU average of 43 points, and in terms of the adoption of e-business technologies, it also has a low score below 40 points.

In e-commerce, on all three indicators of e-commerce (for example, SMEs selling online, e-commerce turnover and cross-border online sales), Romania behaves the worst with scores below 25 of points.

Both types of digital technologies in the U.E. are illustrated in Figure no. 3.

Figure no. 3.: Digital Economy and Society Index (DESI) 2020, integration of digital technologies

Source: DESI 2020, European Commission.

Digital intensity index. The Digital Intensity Index (DII) measures the use of different digital technologies at the enterprise level. The DII score (0-12) of an enterprise is determined by how many selected digital technologies it uses and shows the degree of penetration and speed of adoption of the different monitored technologies. Large companies are more digitalized than SMEs.

In Romania, most companies (over 55%) have made only a small investment in digital technologies, ie they have a very low digital intensity index.

In the joint study of the 2021 digital density index, Accenture Strategy and Oxford Economics confirmed the link between increased use of digital technologies and higher productivity. According to them, a 10-point improvement in digital density (on a 100-point scale) could lead to an increase of up to \$ 1.36 trillion in GDP in the world's top 10 economies.

Digital public services. Digital public services can provide a wide variety of benefits, including greater efficiency and savings for both governments and businesses. It can also increase transparency and openness, measuring the demand and supply of digital public services, as well as open data.

In this regard, too, Romania has a score below 60, significantly below the EU average of 72.2.

National Cyber Security Index (NCSI). Following the outbreak of the COVID-19 pandemic and the widespread use of digital tools, ensuring internet security and preventing cybercrime, the misuse of data or fraud have become major concerns.

The National Cyber Security Index (NCSI) is the one that measures the readiness of U.E. member countries for online attacks.

At the level of 2020, Romania ranks 18th in the ranking made by the EU, with the NCSI index of 71.43 points and the allocation of the percentage of TIC in GDP of 3.74%.

Table no. 1: Percentage of GDP allocated to ICT and NCSI indices in preparation for cyber attacks in Romania

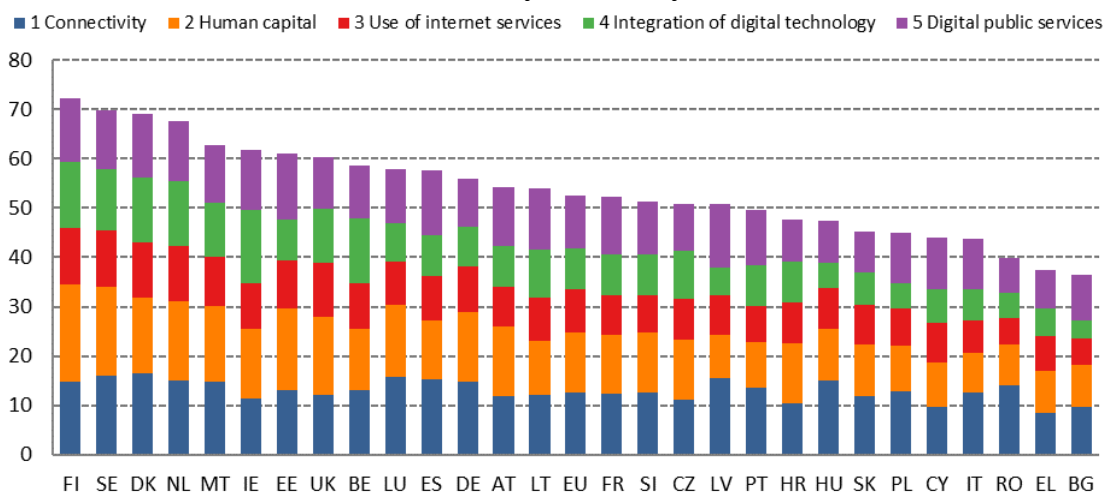
Country	Percentage of GDP allocated to ICT (%) - 2018	Percentage of GDP allocated to C&D - 2018	NCSI 2020	DDL 2020	The difference (NCSI-DDL) 2020	Ranking NCSI 2020
Romania	3,74	0,5	71,43	61,69	9,74	22

Sources: the author's conception

The allocation for research and development is only 0.5% of GDP, placing Romania on the 22nd place in the world, with a score of 9.74 registered in terms of cyber security training.

The progress of Member States in terms of the overall level of digitalisation of the economy and society over the last 5 years is illustrated in Figure no. 4. Progress is measured according to the progression of the DESI score over that period.

Figure no.4.: Progress of Member States in terms of the overall level of digitalisation of the economy and society

Source: DESI 2020, European Commission.

For Romania progress is measured according to the progression of the DESI score over that period is illustrated in Table no. 2.

Table no. 2.: Romania progress (DESI score)

DESI	Place	Score	U.E. Score
DESI /2020	26	40	52
DESI /2019	26	36,5	49,4
DESI /2018	26	35,1	46,5

Source: the author's conception

The most significant progression is in Ireland, followed by the Netherlands, Malta and Spain. These countries also perform well above the EU average, as measured by the DESI score. Common to these Member States are sound policies and targeted investments in all areas measured by DESI.

Conclusions

Romania will develop its own adapted national recovery plan, based on investment and reform priorities identified as part of the European Semester to be supported by the new strong EU 560 billion recovery and resilience mechanism.

With the help of the index of the digital economy and society, as well as of the other indicators, we made a specific analysis of Romania, which can support the digital recommendations of the European semester and the modeling of the digital future of Europe.

However, for the digital transformation to be fully successful, it will be necessary to create the right frameworks to provide the necessary technologies to increase the skills for accelerating digitization in Romania.

Bibliographical references:

1. Bukh, R., Heeks, R. (2018). Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy. Global Development Institute working papers, Vol. 13, pp. 143-172.
2. Digital Economy and Society Index - DESI, (2020).
3. Gebayew, C., Hardini, I., Panjaitan, G., Kurniawan, N., (2019). A systematic literature review on digital transformation. In: Proceedings of the International Conference on Information Technology Systems and Innovation, IEEE Press, pp. 260–265.
4. Henriette, E., Feki, M., Boughzala, I., (2015). The shape of digital transformation: a systematic literature review. In: Proceedings of the Mediterranean Conference on Information Systems, AISeL Press, pp. 431–443.
5. Katz, R., Jung, J. and Callorda, F. (2020). Facing the COVID-19 pandemic: digitization and economic resilience in Latin America. CAF Development Bank for Latin America.
6. Lapidus, L. V. (2018). What is the digital economy and industry 4.0. Principles of transformation and prospects for business. Prospects for the development of electronic business and e -Commerce: scientific papers, Faculty of Economics of Lomonosov Moscow State University, pp. 4-15.
7. Reis, J., Amorim, M., Melão, N., Matos, P., (2018). Digital transformation: a literature review and guidelines for future research. In: Rocha, Á., Adeli, H., Reis, L.P., Costanzo, S. (eds.) Trends and Advances in Information Systems and Technologies: WorldCIST. AICS, vol. 745, pp. 411–421.
8. Ritter, T., & Pedersen, C. L. (2020). Digitization capability and the digitalization of business models in business-to-business firms: Past, present, and future. *Industrial Marketing Management*, 86, 180-190.
9. Shnorr, Zh. P., Nagovicina, L. P. (2019). Determinants of the formation of innovative retail space in the digital economy. *Herald of Belgorod University of Cooperation, Economics and Law*, No. 6. (79), pp. 52-71
10. Tapscott, D. (1996). *The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. New York, NY: McGraw-Hill.
11. UNCTAD. (2015). *The Transformative Economic Impact of Digital Technology*.
12. Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The journal of strategic information systems*, 28(2), pp. 118-144.
13. Vukšić, V., Ivančić, L., Vuđec, D., (2018). A preliminary literature review of digital transformation case studies. In: Proceedings of the 20th International Conference on Managing Information Technology, World Academy of Science, Engineering and Technology, pp. 952–957.

**SOLUȚII FINANCIARE DE PROMOVARE A PRACTICILOR VERZI ÎN DOMENIUL
ANTREPRENORIAL
FINANCIAL SOLUTIONS TO PROMOTE GREEN PRACTICES IN THE
ENTREPRENEURIAL FIELD**

Cristina UNGUR¹, doctor în științe economice, INCE

Dezvoltarea economică bazată pe folosirea irațională a resurselor este recunoscută la nivel mondial drept una periculoasă și dăunătoare mediului. Tranziția spre modele sustenabile de dezvoltare reprezintă o necesitate stringentă fără de care omenirea nu va supraviețui în următoarele decenii. În acest articol am urmărit scopul de a prezenta soluțiile financiare care pot fi aplicate pentru a asigura o tranziție amiabilă a antreprenorilor din Republica Moldova spre un model "verde" de activitate. În cadrul prezentei cercetări am analizat legislația fiscală națională în domeniul mediului, am sistematizat principalele instrumente financiare de susținere a economiei verzi care există în practica mondială și am evaluat impactul implementării acestor instrumente la nivel național. Studiul efectuat a condus la formularea unei serii de recomandări pentru autorități în vederea promovării practicilor verzi în domeniul antreprenorial. În concluzie, am stabilit că aplicarea corectă și echilibrată a instrumentelor financiare poate contribui la crearea unei noi economii – eficiente, inofensive și responsabile.

Articolul a fost realizat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.22 Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova

Cuvinte-cheie: *economie verde, instrumente financiare, politica bugetar-fiscală*

Economic development based on the irrational use of resources is globally recognized as dangerous and harmful to the environment. The transition to sustainable development models is an urgent need and without it, humanity will not survive in the coming decades. In this article, we aimed to present the financial solutions that can be applied to ensure an amicable transition of entrepreneurs in the Republic of Moldova to a "green" model of activity. In the present research, we analyzed the national fiscal legislation in the field of environment, we systematized the main financial instruments for green economy support that exist in the world practice and we evaluated the impact of the implementation of these instruments at national level. The study led to the formulation of a series of recommendations for authorities to promote green practices in entrepreneurship. In conclusion, we have established that the correct and balanced application of financial instruments can contribute to the creation of a new economy - efficient, harmless and responsible.

This study was developed within the State Program 20.80009.0807.22 Development of the mechanism of formation of the circular economy in the Republic of Moldova.

Keywords: *green economy, financial instruments, budgetary-fiscal policy*

JEL Classification: *H23, Q5*

Necesitatea tranziției de la modelul tradițional de dezvoltare economică la o "economie verde" este o tendință globală care determină sustenabilitatea dezvoltării nu numai a economiilor naționale, ci și a întregii planete, iar promovarea unei "economii verzi" este principala cale de dezvoltare și singura corectă.

Problema dezvoltării economiei într-o nouă dimensiune, cu orientare spre ocrotirea mediului, a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cercetătorii au conștientizat și mai devreme că continuarea modului tehnic de producție și menținerea cursului de dezvoltare economică postbelică lezează dreptul generațiilor viitoare la o existență mai bună. Totuși, la nivel normativ, recunoașterea problemei a venit în anul 1972, atunci când la Stockholm a fost organizată prima Conferință ONU asupra dezvoltării unde s-a discutat despre eco-dezvoltare.

Procesul de tranziție la economia "verde" și stimularea afacerilor ecologice poate fi asigurată prin:

- 1) Acces la finanțare;
- 2) Stimulente fiscale;
- 3) Implicarea instituțiilor de stat în promovarea economiei verzi prin crearea unor instrumente de susținere;

¹ © Cristina UNGUR, cristinaungur@gmail.com

- 4) Subvenționare pentru producători, procesatori, exportatori de produse ecologice;
- 5) Dezvoltarea marketingului verde;
- 6) Conștientizarea și promovarea educației verzi.

Pentru promovarea practicilor verzi în sectorul antreprenorial sunt necesare măsuri de susținere care să creeze condiții facilitare pentru dezvoltarea afacerilor "verzi" și pentru atragerea investitorilor. Asemenea condiții pot fi create prin intermediul instrumentelor de politici publice – prin crearea unui cadru regulator facilitat, implementarea diferitor forme de ajutor de stat, sprijin financiar, subvenții, scutiri de impozite etc.

Scopul acestei cercetări este de a analiza formele existente de susținere a economiei "verzi" precum și instrumentele aplicate în alte țări, de a evalua impactul implementării acestora și a prezenta situația fiscală din Republica Moldova în ceea ce privește susținerea antreprenoriatului "verde".

Un **cadru regulator** bine elaborat „poate crea condiții și stimulente care conduc o activitate economică verde, elimină barierele în fața investițiilor verzi și reglementează cele mai dăunătoare forme al comportamentului nedurabil, sau prin crearea standardelor minime sau prin interzicerea completă a unor activități” (UNEP, 2015).

Necesitatea acordării sprijinului pentru dezvoltarea afacerilor "verzi" este argumentată prin faptul că guvernele au un volum limitat de resurse pentru a finanța direct sectoarele ecologice. Din aceste considerente, acordarea unor facilități pentru antreprenorii preocupați de desfășurarea activităților durabile ar putea conduce pe termen lung la fortificarea sectorului antreprenoriatului "verde".

Conform Legii nr. 139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat (Monitorul Oficial Nr. 166-169a din 16.08.2012), există următoarele *forme de ajutor de stat*:

- 1) subvenții și/sau subsidii;
- 2) alocații bugetare;
- 3) anulare sau preluare de datorii;
- 4) preluare a pierderilor;
- 5) scutiri și/sau reduceri la plata impozitelor, a taxelor și a altor plăți obligatorii;
- 6) amânări, eșalonări de la plata impozitelor, a taxelor și a altor plăți obligatorii;
- 7) renunțare la veniturile de pe urma resurselor de stat sau resurselor unităților administrativ-teritoriale acordate preferențial;
- 8) acordare a unor împrumuturi în condiții preferențiale;
- 9) investiții ale furnizorului, dacă rata profitului acestor investiții este mai mică decât cea normală, anticipată de către un investitor privat prudent;
- 10) garanții de stat, garanții acordate de autorități/instituții publice și persoane asimilate autorităților publice, întreprinderi de stat/municipale și de către societățile comerciale cu capital integral sau majoritar public;
- 11) reduceri de preț la bunurile și serviciile furnizate, inclusiv vânzare a unor bunuri mobile și imobile sub prețul pieței.

Conform art. 5 al Legii nr. 139 din 15.06.2012 cu privire la ajutorul de stat (Monitorul Oficial Nr. 166-169a din 16.08.2012) *domeniile în care se acordă ajutor de stat* țin de:

- remediarea gravelor perturbări ale economiei;
- susținerea IMM;
- protecția mediului înconjurător;
- susținerea sectorului de cercetare, dezvoltare și inovare;
- ajutorul acordat beneficiarilor ce prestează servicii de interes economic general;
- ajutorul acordat pentru salvarea beneficiarilor aflați în dificultate;
- ajutorul pentru înființarea de întreprinderi de către femeile antreprenoare;
- ajutorul sectorial, în funcție de sectoarele de activitate ale economiei naționale;
- ajutorul pentru dezvoltarea regională.

În contextul acestei Legi, devine actuală analiza posibilităților de instituire a facilităților fiscale și elaborarea recomandărilor privind utilizarea stimulentei fiscale pentru ecologizarea întreprinderilor.

Conform politicii europene actuale în domeniul ajutorului de stat, se impun câteva cerințe principale:

- ajutorul de stat trebuie să fie mai redus, mai bine orientat și cu un potențial mai scăzut de distorsionare a concurenței;
- este necesară o abordare economică clară și precisă;
- procedurile trebuie să fie mai eficiente și să prezinte mai multă predictibilitate;

- gradul de transparență trebuie să fie mai mare.

Totuși, indiferent de structura și obiectivul social, introducerea stimulentei economice este o decizie politică pentru fiecare țară și ea nu poate fi preluată întocmai.

Problemele de mediu fac presiune asupra guvernelor să găsească modalități de a reduce daunele aduse mediului, dar, în același timp, fără a împiedica creșterea economică. Guvernele au la dispoziție o serie de instrumente, incluzând reglementări, programe de informare, politici de inovare, subvenții și taxe de mediu. Taxele ecologice sunt, în special, un element esențial al acestui set de instrumente contribuind la creșterea veniturilor publice. De asemenea, impozitele de mediu au fost folosite cu succes pentru a aborda o gamă largă de probleme, inclusiv eliminarea deșeurilor, poluarea apei și emisiile în aer.

Instrumentele politicii bugetar-fiscale

Interesul nostru de cercetare în cadrul temei propuse ține de instrumentele politicii bugetar-fiscale care pot fi aplicate pentru susținerea și promovarea activităților "verzi" la întreprinderile din Republica Moldova.

Instrumentele politicii bugetar-fiscale prevăd colectarea veniturilor și cheltuirea lor. Aceasta include plățile și taxele, eliminarea subsidiilor dăunătoare, subvenționarea sectoarelor verzi, alocare de fonduri, investițiile publice în infrastructură, procurările publice și alte mecanisme de piață. În general, instrumentele politicii fiscale sunt capabile să influențeze prețurile și sunt instrumente puternice pentru influențarea actorilor din sectorul economic.

Impozitele și taxele. Scopul principal al impozitării și taxării este de a colecta venituri în buget care vor fi folosite pentru acoperirea necesităților societății. Totodată, acestea reprezintă un instrument de susținere a anumitor sectoare considerate prioritare. Transferarea sarcinii de impozitare pe activități social dăunătoare diminuează apariția lor, iar reducerea poverii fiscale pentru sectoarele cu menire socială contribuie la dezvoltarea acestora. Astfel, pot fi instituite taxe pentru activități dăunătoare mediului cum ar fi taxele ecologice pentru extracția de minerale, utilizarea resurselor energetice neregenerabile, folosirea resurselor naturale - apă, păduri, faună etc. În același timp, la introducerea impozitelor și taxelor este important să se țină cont de costurile administrative, impactul asupra competitivității sociale și asupra populației cu venituri modeste.

Subvenții pentru dezvoltarea sectoarelor verzi. Acest instrument reprezintă un sprijin financiar nerambursabil și neimpozabil acordat din fonduri publice întreprinderilor condiționând activitatea acestora. Subvențiile pot fi folosite pentru susținerea investițiilor efectuate în dezvoltarea sectoarelor verzi ale economiei. După exemplul statelor UE, subvenționarea poate fi folosită pentru stimularea folosirii energiei regenerabile. Acest mecanism reprezintă o modalitate eficientă de a încuraja tranziția la economia "verde", dar prezintă și un risc de competitivitate. De aceea, este necesar de eliminat treptat subvențiile în sectoarele care formează o piață matură și stabilă.

Subsidii cu efect dăunător. Subsidiile reprezintă o formă de tratament preferențial a anumitor sectoare social-economice care se manifestă prin plăți directe de la guverne către actori privați, reduceri de taxe, împrumuturi la rate preferențiale, furnizarea de bunuri și servicii aflate în proprietatea statului și alte măsuri de politici de sprijin. În Republica Moldova subsidiile erau orientate preponderent spre sectoarele economice cu activități tradiționale.

Efectul dăunător al subsidiilor este vizibil în domeniul agriculturii, deoarece acestea sunt percepute drept instrumente anticompetitive. Din acest motiv, aplicarea subsidiilor este reglementată dur în majoritatea țărilor. Regulamente care limitează impactul negativ al suportului statului pentru agricultură au fost adoptate în Uniunea Europeană și, recent, și în Republica Moldova.

Totuși, subsidiile au fost concepute inițial drept instrument de sprijin a anumitor sectoare. O utilizare rațională și corectă a acestora poate contribui la dezvoltarea afacerilor ecologice în Republica Moldova. Începând cu anul 2016, Regulamentul de subvenționare a producătorilor agricoli în Republica Moldova conține măsuri noi care se referă la sistemul de subvenții pentru agricultura ecologică.

Alocarea de fonduri. Alocarea de fonduri se referă la practica de alocare a veniturilor din impozite și taxe pentru scopuri specifice și reprezintă adesea o legătură între utilizarea impozitării și subvențiilor. Astfel de politici pot fi folosite pentru a crea facilități, cum ar fi fondurile ecologice, concepute pentru a împrumuta finanțare la rate mai joase pentru investiții în sectoarele verzi. Veniturile din fondurile ecologice au menirea de a susține consumul de energie regenerabilă, investiția în activități ecologice, cum ar fi promovarea biomasei ca sursă de energie regenerabilă, a instalațiilor de biogaz, agricultura ecologică, produsele cu eficiență energetică ridicată (mașini, utilaje și echipamente electrice) și a tehnologiilor

prietenos mediului. Aceste alocări de fonduri pot reduce flexibilitatea cheltuielilor fiscale și trebuie să fie luate în considerare în contextul mai larg al spațiului fiscal existent al Republicii Moldova.

Stimulentele fiscale speciale pentru cercetare și dezvoltare care vizează inovațiile în materie de mediu se confruntă cu multe din aceleași deficiențe ca alte măsuri care stimulează ecologizarea. Aceste stimulente au efecte limitate dacă sunt folosite drept unicul instrument de politică pentru inovarea mediului. De exemplu, dacă o întreprindere nu a investit în tehnologia care reduce emisiile de carbon, atunci aplicarea stimulentei fiscale pentru inovarea tehnologiilor conexe acestor emisii este inutilă. În cazul în care tehnologia poate economisi banii firmei (de exemplu, deoarece crește eficiența energetică), atunci aplicarea stimulentei fiscale speciale pentru cercetare și dezvoltare poate oferi un impuls suplimentar și poate contribui la atenuarea problemei de mediu.

Taxele de mediu oferă stimulente semnificative pentru inovații gata de piață. Însă, chiar dacă toți poluanții ar fi impozitați în mod optim, eforturile pe termen lung necesare pentru a realiza mari descoperiri oricum se vor ciocni de unele bariere - incertitudinea politică și a pieței, accesul la capital, economia de scară. Acest lucru sugerează că, politicile generale de inovare nu pot aborda în mod adecvat unele dintre problemele specifice legate de mediu. Stimulentele fiscale speciale pentru cercetare și dezvoltare acordate firmelor private orientate către mediu ar putea impulsiona procesul inovațional, dar nu neapărat de natură fundamentală. În acest sens, sunt necesare și alte politici pe lângă cele fiscale, cum ar fi finanțarea publică a cercetării fundamentale și a dezvoltării tehnologiilor avansate.

Abordarea optimă este de a avea o politică ecologică puternică care să combine impozitarea activităților dăunătoare mediului (proporțional daunei aduse mediului) cu politicile largi de inovare.

Instrumente fiscale specifice (legate de produs)

O parte componentă a portofoliului de măsuri aferente politicii de mediu sunt instrumentele economice legate de produse. Instrumentele legate de produs sunt cele care reglementează vânzarea și utilizarea produselor, mai degrabă decât cele care vizează aspectele de mediu ale procesului de producție.

Există patru categorii largi de instrumente economice legate de produse:

Impozitele pe produse. Acestea includ impozitele percepute pentru vânzarea unui produs sau a unui grup de produse care influențează mediul înconjurător. Impozitele pe produse se introduc din considerente de protecție a mediului, dar au și efect de generare a veniturilor la buget. Indiferent de motivația inițială a impozitului, acesta poate avea efecte benefice datorită influenței asupra comportamentului producătorilor și consumatorilor.

Diferențierea fiscală pe baza factorilor de mediu. Structura impozitelor existente poate fi adaptată la obiectivele de mediu prin creșterea ratelor de impozitare a mărfurilor poluante și/sau reducerea ratelor impozitului pe bunurile "verzi". În general, scopul este de a realiza schimbări de comportament, sub forma unei schimbări a producției sau a consumului de la bunuri neecologice la cele mai ecologice. Diferențierea fiscală are, de obicei, forma unui pachet de schimbări fiscale neutre în raport cu veniturile, cu creșteri ale unor rate de impozitare și reduceri ale altor impozite, astfel încât efectul global asupra veniturilor este destul de mic.

Sistemele de rambursare a plăților. Acestea sunt utilizate în mod obișnuit pentru a asigura rate ridicate de recuperare pentru anumite elemente specifice care pot fi reutilizate sau reciclate (de exemplu recipiente pentru băuturi) sau pentru a încuraja returnarea produselor sau materialelor scoase din uz care altfel ar fi periculoase sau prea costisitoare pentru a fi eliminate ca parte a fluxului general de deșeuri. O taxă este percepută atunci când produsul este vândut, iar apoi rambursată integral sau parțial atunci când bunul sau recipientul acestuia sunt returnate după utilizare. Astfel de aranjamente pot fi obligatorii sau instituite în mod voluntar de producătorii înșiși, în cazul în care recuperarea articolelor este suficient de valoroasă (de exemplu, cartușe de imprimare reutilizabile).

Responsabilitatea extinsă a producătorului (REP). Aceasta presupune că producătorii ar trebui să fie răspunzători fizic sau financiar pentru costurile sociale și impactul asupra mediului care îl are produsul finit. Schemele REP iau forma unor acte legislative care stabilesc un șir de obligații pentru producători, inclusiv norme care impun producătorii să recycleze produsele la sfârșitul ciclului lor de viață. Producătorii - individual sau colectiv - pot să respecte aceste obligații prin stabilirea unor măsuri care să încurajeze o rată ridicată de returnare și reciclare a produselor.

Aplicabilitatea acestor patru tipuri de instrumente descrise poate fi analizată pe fiecare tip de produs care poate fi considerat dăunător mediului.

Experiența unor țări (OCDE, 2015) indică gama de produse în care au fost aplicate instrumentele economice bazate pe produse:

- Impozite, sisteme de rambursare a plăților și REP aplicabile autovehiculelor;

- Impozite pe produse energetice, inclusiv carburanți și energie casnică;
- Impozite pe pesticide și îngrășăminte;
- Impozite, sisteme de rambursare a plăților și REP aplicabile produselor și materialelor de ambalare;
- Impozitele, sistemele de rambursare a plăților și REP aplicabile produselor care pot genera deșeuri periculoase, cum ar fi bateriile, uleiurile de motor uzate și anumite bunuri electrice și electronice.

Unele aplicații au avut mai mult succes decât altele, dar cert este că există potențial pentru aplicarea cu succes a acestor instrumente și asupra altor domenii care depășesc produsele acoperite de experiența OCDE.

Impactul aplicării instrumentelor fiscale de stimulare a economiei "verzi"

Aplicarea instrumentelor economice bazate pe produse este binevenită pentru toate domeniile în care instrumentele sunt capabile să realizeze schimbări comportamentale cu efecte scontate asupra mediului. De exemplu, justificarea impozitelor mari la combustibili și la energia casnică este că acestea ar trebui să stimuleze consumatorii să economisească energie, de exemplu, prin alegerea unor vehicule mai mici, mai eficiente din punctul de vedere al consumului de combustibil sau prin efectuarea mai multor călătorii cu ajutorul mijloacelor de transport în comun. În mod similar, politicile REP în domeniul ambalării produselor sunt menite să descurajeze ambalarea excesivă, făcând ca producătorii să suporte costurile de gestionare a deșeurilor pentru ambalarea produselor.

Selectarea și proiectarea instrumentelor economice bazate pe produse trebuie să înceapă cu o evaluare clară a obiectivelor de mediu ale politicii și a schimbărilor de comportament care vor fi necesare pentru atingerea acestor obiective.

În cadrul modelului existent de aplicare a instrumentelor economice bazate pe produse, se poate observa că instrumentele se încadrează în două grupe largi:

1. Instrumente care vizează schimbarea comportamentului de cumpărare al consumatorilor;
2. Instrumente orientate spre realizarea schimbărilor în generarea deșeurilor și gestionarea deșeurilor.

Efecte asupra comportamentului. Impozitele asupra vânzării produselor au efecte principale prin modificarea comportamentului de cumpărare a consumatorilor și furnizarea de produse de către firme.

Impozitele la vânzarea anumitor produse pot fi utilizate și pentru a reduce costurile de gestionare a deșeurilor atunci când ambalajele deșeurilor sau produsele scoase din uz sunt aruncate. Taxele înalte pot fi utilizate pentru a descuraja vânzarea anumitor produse care implică costuri ridicate ale deșeurilor scoase din uz cum ar fi bateriile poluante - și să încurajeze consumatorii să aleagă produse alternative (cum ar fi bateriile reîncărcabile). Cu toate acestea, două dintre instrumentele disponibile - sistemele de rambursare a plăților și REP - pot fi direcționate asupra aspectelor legate de gestionarea deșeurilor, care nu pot fi ușor abordate prin intermediul impozitelor percepute la momentul vânzării produselor. Aceste două instrumente pot fi utilizate pentru a realiza separarea deșeurilor astfel încât să se promoveze reutilizarea și reciclarea lor, ceea ce ar permite gestionarea mai sigură a deșeurilor și a materialelor periculoase pentru mediu.

Impozitele pe produse sunt, susceptibile de a fi o modalitate eficientă de stimulare a schimbării comportamentului consumatorilor, fără o interferență excesivă de reglementare. Totodată, taxarea pe produs nu poate garanta amploarea răspunsului comportamental care va fi atins, deoarece acesta depinde de deciziile individuale ale consumatorilor.

Atunci când este esențial ca politica să garanteze un anumit rezultat de mediu, abordările alternative de reglementare pot fi mai bune. De exemplu, este puțin probabil ca impozitele să fie o alegere bună în cazul în care scopul este să descurajeze utilizarea produselor periculoase, cum ar fi azbestul. În aceste cazuri, o interdicție de reglementare directă ar putea fi mai potrivită.

Efectul asupra veniturilor fiscale. O a doua motivație semnificativă pentru utilizarea unor instrumente economice legate de produse pot fi veniturile care ar putea fi obținute. În special, un impozit pe produs sau o taxă ar genera venituri care ar putea fi utilizate pentru un anumit scop (de exemplu, un fond de mediu) sau ca o contribuție suplimentară la bugetul public general.

Diferențierea fiscală ar putea fi implementată în așa fel, încât veniturile publice să crească datorită taxării activităților nocive, iar celelalte rate de impozitare să rămână neschimbate. De asemenea, ar fi posibilă o reformă neutră din punct de vedere al veniturilor, care să combine majorarea impozitelor pentru unele mărfuri nocive, împreună cu reducerile de impozite pe unele bunuri "verzi", pentru a lăsa veniturile fiscale generale - și, prin urmare, sarcina fiscală - neschimbată.

Impactul asupra bugetelor publice. Impactul instrumentelor economice bazate pe produse asupra bugetelor publice poate fi considerabil. Acesta este probabil cel mai semnificativ în cazul instrumentelor direcționate către gestionarea deșeurilor. Atât sistemele de rambursare a depozitelor, cât și REP sunt destinate să devieze fluxurile semnificative de deșeuri de la fluxul general de deșeuri finanțat public, astfel încât se vor face economii la colectarea și eliminarea deșeurilor municipale. Unul dintre factorii care au făcut ca REP să fie deosebit de atrăgător pentru factorii de decizie politici este faptul că crește perspectiva obținerii unor volume mai mari de reciclare, reducând în același timp povara financiară a operațiunilor de gestionare a deșeurilor finanțată public.

Efecte asupra administrației publice. Resursele necesare pentru administrarea și aplicarea impozitelor și a taxelor pe produse pot fi destul de mari în raport cu veniturile generate.

Este greu de demonstrat corelația dintre costurile administrative și impozitele pe produse asociate protecției mediului. Existența unor taxe pe produsele dăunătoare mediului nu dă posibilitatea calculării costurilor administrative separat de celelalte impozite existentă într-un sistem fiscal. Cu toate acestea, costurile de administrare a impozitelor pe produse legate de mediu cresc proporțional cu numărul de firme care formează obiectul acestor taxe: cu cât mai multe firme sunt implicate, cu atât sarcina administrativă este mai mare.

Efecte asupra întreprinderilor. O parte semnificativă a costurilor conexe oricărui sistem de impozitare este suportată de contribuabili, care trebuie să completeze declarațiile fiscale, să țină evidența contabilă, să se ocupe de audit și de executare, etc. În cazul utilizării instrumentului REP, sarcina operării sistemului de colectare și eliminare a deșeurilor este transferată către firme. În cazul în care aceste firme se confruntă cu concurenți internaționali care nu fac obiectul aceluiași instrument de politici, utilizarea instrumentelor economice bazate pe produse poate avea efecte negative asupra competitivității firmelor naționale față de acești concurenți. Este binevenit ca mărfurile importate să fie supuse taxelor legate de mediu pe aceeași bază ca și producția internă.

Instrumentele economice legate de produse pot crea, de asemenea, oportunități de afaceri în două domenii principale. În primul rând, pe măsură ce consumatorii se îndepărtează de produsele poluante impozitate, piața alternativelor mai ecologice se va extinde și va crește cererea la produsele "verzi". Pentru a crea condiții întreprinderilor și a le susține în producerea produselor alternative, ecologice, este necesară o introducere etapizată a măsurilor fiscale. Aceasta va oferi firmelor interne șansa de a investi în produse alternative pentru a satisface noua cerere a consumatorilor. În schimb, o introducere bruscă a stimulentei fiscale mari, în special într-un context în care există îndoieli că acestea vor fi susținute în timp, va conduce la satisfacerea cererii consumatorilor din importuri.

Un al doilea domeniu în care apar noi oportunități de afaceri este atunci când instrumentele bazate pe produse sunt utilizate pentru gestionarea deșeurilor. Apare necesitatea de a iniția afaceri în domeniul reciclării deșeurilor, în special pentru firmele care oferă servicii de colectare și prelucrare a deșeurilor și pentru producătorii și utilizatorii de materiale reciclate.

Soluții fiscale aplicate în Republica Moldova

În orice stat contemporan trebuie să existe metode de monitorizare a impactului omului și a activităților sale asupra naturii. În Republica Moldova se folosesc două tipuri de instrumente de reglementare a relațiilor dintre om și natură:

1) Oferirea facilităților pentru utilizatorii de resurse naturale

Conform legislației fiscale actuale care este în vigoare în Republica Moldova, există două forme de facilități fiscale cu caracter pronunțat ecologic. Acestea se referă la deducerile privind gestionarea deșeurilor și eliminarea de substanțe poluante.

1. Art. 20 al Codului Fiscal prevede sursele de venit neimpozabile cu următorul conținut:

- în venitul brut nu se includ lit. y) veniturile obținute de persoanele fizice, cu excepția întreprinzătorilor individuali și gospodăriilor țărănești (de fermier), de la predarea materiei prime secundare și ambalajului returnabil, inclusiv a deșeurilor și a reziduurilor de hârtie și de carton, de cauciuc, de plastic și de sticlă (cioburi de sticlă), de metale feroase și neferoase, a reziduurilor industriale care conțin metale sau aliaje ale acestora și ambalajului returnabil, precum și a acumulatorilor electrice uzate;

2. Art. 24 se referă la deducerea cheltuielilor aferente activității de întreprinzător și stipulează la pct. (12) și (13) următoarele:

(12) Nu se permite deducerea plăților pentru eliminările supranormative de substanțe poluante în mediul înconjurător și folosirea supralimită a resurselor naturale.

(13) Deducerea reziduurilor, deșeurilor și perisabilității naturale se permite în limitele aprobate de autoritățile de specialitate ale administrației publice centrale, împreună cu instituțiile de specialitate, cu avizul Ministerului Finanțelor, conform modului stabilit de Guvern.

2) *Restricționarea valorificării resurselor naturale prin taxe, amenzi și penalități*

Sistemul național de taxe de mediu și amenzi include următoarele tipuri de plăți:

Taxele pe energie - calculate și achitate sub formă de accize la combustibili, reglementate de Codul Fiscal al Republicii Moldova, Titlul IV.

Taxele pe transport - includ accizele la autovehicule, Codul Fiscal al RM, Titlul IV; taxele rutiere (pentru automobile înmatriculate în RM și în afara acesteia), Codul Fiscal al RM, Titlul IX; taxele pentru parcare, Codul Fiscal al RM, Titlul VII.

Taxele de poluare. Acest instrument fiscal este prevăzut de Legea privind plata pentru poluarea mediului, Legea privind deșeurile de producție și menajere și include o serie de plăți pentru diferite activități care pot polua mediului și anume:

- plata pentru emisiile de poluanți în aerul atmosferic ale surselor staționare;
- plata pentru devărsările de poluanți cu ape reziduale în obiective acvatice și sisteme de canalizare;
- plata pentru depozitarea deșeurilor de producție;
- taxa pentru mărfurile care, în procesul utilizării, cauzează poluarea mediului.

Totodată, Codul Fiscal al Republicii Moldova, titlul VIII prevede taxe de folosire a resurselor și anume:

- a) taxa pentru apă;
- b) taxa pentru efectuarea prospecțiunilor geologice;
- c) taxa pentru efectuarea explorărilor geologice;
- d) taxa pentru extragerea mineralelor utile;
- e) taxa pentru folosirea spațiilor subterane în scopul construcției obiectivelor subterane, altele decât cele destinate extracției mineralelor utile;
- f) taxa pentru exploatarea construcțiilor subterane în scopul desfășurării activității de întreprinzător, altele decât cele destinate extracției mineralelor utile;
- g) taxa pentru lemnul eliberat pe picior.

Nerespectarea legislației în domeniul ocrotirii mediului și activitățile dăunătoare și poluante sunt pasibile de amenzi în baza Codului contravențional al Republicii Moldova, capitolul VII, art. 86-87; capitolul IX, art. 109-158; capitolul X, art. 177 și în baza Codului penal, art. 223-235.

În Republica Moldova există și ale mecanisme de penalizare pentru prejudiciile aduse mediului (Miron, 2019). Acestea sunt calculate în baza următoarelor acte legislative: Codul silvic; Legea privind deșeurile de producție și menajere; Legea cu privire la spații verzi ale localităților urbane și rurale; Legea pentru ameliorarea prin împădurire a terenurilor degradate; Legea privind fondul piscicol, pescuitul și piscicultura; Legea regnului vegetal; Legea regnului animal.

Recomandări

La acordarea sprijinului din partea statului (ajutorului fiscal) pentru ecologizarea întreprinderilor recomandăm să se țină cont de următoarele aspecte:

- să fie identificate sectoarele care dispun de potențial și se încadrează în perspectivele de dezvoltare a economiei regionale;
- să se ia în calcul raportarea la prioritățile sociale: demografie, calitatea vieții, educație, cultură, protecția mediului și alte obiective strategice de dezvoltare a țării;
- să fie selectate resurse financiare pentru susținerea proiectelor considerate prioritare și să fie analizată fezabilitatea acestor proiecte investiționale în vederea acordării sprijinului strict în conformitate cu necesitățile reale;
- să fie evaluat impactul facilităților acordate și corelarea lor cu durata de recuperare a investițiilor;
- să fie redusă ponderea ajutorului de stat acordat sub formă de renunțări la venituri bugetare (scutiri, reduceri, amânări) și să fie majorată ponderea facilităților acordate sub formă de cheltuieli bugetare (fonduri de susținere a antreprenoriatului, investiții în tehnologii și echipamente moderne, garanții financiare și credite preferențiale);

- să elimine acordarea ajutorului individual și să crească numărul de măsuri acordate prin scheme de ajutor de stat, transparente și deschise tuturor operatorilor economici care doresc să aplice.

Pentru a obține succes în promovarea practicilor verzi, Guvernul Republicii Moldova ar trebui să elaboreze scheme de responsabilizare a producătorilor, de exemplu prin instrumentul REP, în vederea gestiunii deșeurilor periculoase. Aceste acțiuni pot fi realizate treptat menținând taxele de mediu pentru toate tipurile de ambalaje, anvelope, baterii, becuri electrice și alte deșeuri nocive. Odată ce sistemele REP vor deveni deplin operaționale, taxele descrise ar putea fi eliminate.

Există tipuri de produse care nu ar trebui taxate, dar ar putea fi interzise sau restricționate prin lege. Acestea se referă la azbest, produse care conțin plumb sau alte substanțe dăunătoare, ambalaje din plastic, gume de mestecat etc. Totodată, se recomandă aplicarea unei diferențieri fiscale adecvate între produsele și activitățile mai mult sau mai puțin dăunătoare mediului.

Concluzii

Acordarea facilităților fiscale joacă un rol foarte important în abordarea provocărilor de mediu. Impozitele și taxele pot fi extrem de eficiente atunci când sunt concepute în mod corespunzător, sunt percepute corect și proporțional daunei aduse mediului. Veniturile obținute din taxarea activităților și produselor dăunătoare mediului pot fi utilizate pentru a ajuta la consolidarea fiscală sau pentru a reduce alte cote de impozitare.

Instituirea unor taxe de mediu conduce la apariția problemelor de distribuție sau de competitivitate, dar acestea pot fi soluționate prin alte instrumente de politici. Oferirea de informații, transparența și certitudinea este esențială pentru acceptarea publicului și pentru eficacitatea impozitării mediului. În cele din urmă, impozitele ar trebui să fie combinate cu alte instrumente pentru a obține cel mai eficient pachet de politici de mediu.

În Republica Moldova, autoritățile publice au început a întreprinde măsuri pentru promovarea și susținerea unei tranziții la economia "verde". Această conștientizare se datorează în mare parte angajamentelor semnate în vederea aderării la programele comunitare ale UE. Totuși, există o problemă care ține de responsabilitatea fiecărui consumator și antreprenor în raport cu impactul activității lor asupra mediului. În acest sens, acordarea facilităților fiscale și financiare ar fi soluții eficiente de educare a unei noi societăți orientate spre ocrotirea mediului înconjurător.

Utilizarea facilităților fiscale atât generale cât și a celor bazate pe produs reprezintă o direcție prioritară de dezvoltare a politicilor fiscale în Republica Moldova. Aplicarea corectă și echilibrată a instrumentelor fiscale poate aduce avantaje semnificative pe termen lung, contribuind la crearea unei noi economii – eficiente, inofensive și responsabile.

Bibliografie:

1. Codul fiscal al Republicii Moldova nr. 1163 din 24.04.1997. Monitorul Oficial ed. Spec. din 25.03.2005
2. EaPGreen. Environmental Policy Toolkit for Greening SMEs in the EU Eastern Partnership countries. 2015
3. Institutul European din România. Studiu SPOS 2018: Tranziția către o economie circulară. De la managementul deșeurilor la o economie circulară în România, 2018. http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/12/Mihaela-Stefanescu_Prezentare-SPOS2018_Economia-circulara.pdf
4. MINCU, G. Evaluarea Stimulentelor economice pentru dezvoltarea IMM-urilor. IDIS Viitorul. Martie 2018.
5. MIRON, V. Taxe, amenzi și sancțiuni pentru prevenirea activităților dăunătoare biodiversității: Catalog / Proiect PNUD în Moldova. Ideea-Com, 2019.
6. OECD (2015). Creating Incentives for Greener Products. A Policy Manual for Eastern Partnership Countries. https://read.oecd-ilibrary.org/environment/creating-incentives-for-greener-products_9789264244542-en
7. OECD (2018), Energy Subsidy Reform in the Republic of Moldova. Energy Affordability, Fiscal and Environmental Impacts. Green Finance and Investment. OECD Publishing, Paris.
8. UNEP, 2015, Studiul de evaluare privind Economia Verde: Republica Moldova

**PROBLEMELE ACTUALE ALE GESTIUNII CALITĂȚII PRODUSELOR BANCARE
ACTUAL ISSUES OF BANKING PRODUCT QUALITY MANAGEMENT**

*Ivan LUCHIAN¹, dr., conf. univ.,
Institutul Internațional de Management IMI-NOVA,
Angela FILIP², dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova*

The notion of quality of a product expressed by its ability to satisfy a certain consumer's need seems to be extremely explored in the specialized literature. But the current reality tends to introduce essential changes both in the conceptual bases of this notion, as well as quality management technologies by banking service providers, which determines the topicality of performed research. Within the study were studied publications from different sources regarding new development trends of banking marketing, as well as normative acts of international and national level in the banking field. The purpose of this paper is to present the current summary of quality management issue of banking products. As a result of research, first of all, it can be presented a certain confrontation of new marketing concepts in the field of quality management of banking services with new prudential regulations of banking activity. Modern marketing reviews the attitude of banking service provider through the prism of quality management system, customer relations management system and unwanted customer concept. On the other hand, prudential regulations is oriented in four directions: maintaining healthy financial situation of banking institution, compliance with customer standards in order to prevent money laundering and terrorist financing, technological regulations, respecting consumers' rights on banking market. Both areas contain important contradictions. Modern banking management has the task to generate constructive solutions for the issue of forming, maintaining and developing the relations of banking institutions with their customers.

Cuvinte-cheie: *bancă, calitate, consumator, client, produs bancar*

Noțiunea de calitate a unui produs exprimată prin capacitatea sa de a satisface o anumită nevoie a consumatorului pare a fi extrem de explorată în literatura de specialitate. Dar realitatea actuală tinde să introducă schimbări esențiale atât în bazele conceptuale ale acestei noțiuni, cât și în tehnologiile de management al calității de către furnizorii de servicii bancare, care determină actualitatea cercetărilor efectuate. În cadrul studiului au fost studiate publicațiile din diferite surse privind noile tendințe de dezvoltare a marketingului bancar, precum și actele normative la nivel internațional și național în domeniul bancar. Scopul lucrării este de a prezenta rezumatul actual al problemei managementului calității produselor bancare. În urma cercetării, în primul rând, se poate prezenta o anumită confruntare a noilor concepte de marketing în domeniul managementului calității serviciilor bancare cu noile reglementări prudențiale ale activității bancare. Marketingul modern revizuieste atitudinea prestatorului de servicii bancare prin prisma sistemului de management al calității, al sistemului de management al relațiilor cu clienții și al conceptului de client nedorit. Pe de altă parte, reglementările prudențiale sunt orientate în patru direcții: menținerea unei situații financiare sănătoase a instituției bancare, respectarea normelor clienților pentru a preveni spălarea banilor și finanțarea terorismului, reglementările tehnologice, respectarea drepturilor consumatorilor pe piața bancară. Ambele domenii conțin contradicții importante. Managementul bancar modern are sarcina de a genera soluții constructive pentru problema formării, menținerii și dezvoltării relațiilor instituțiilor bancare cu clienții lor.

Cuvinte-cheie: *bancă, calitate, consumator, client, produs bancar*

JEL: G21

Introducere

Pentru început, dorim să prezentăm afirmația expertului Csorba: „La acest început de mileniu, din gama tot mai largă de servicii oferite de piață, calitatea serviciilor financiare a devenit un factor determinant al competitivității instituțiilor din domeniu, supuse unei concurențe din ce în ce mai puternice, în scopul atragerii unui segment tot mai ridicat de clienți bancari și al fidelizării acestora”. (Csorba, 2017)

La momentul de față marketingul bancar, în orice abordare, impune menținerea calității produselor

¹ © Ivan LUCHIAN, luchian_ivan@mail.ru

² © Angela FILIP, filip77@mail.ru

de către instituțiile bancare drept factor de succes în activitatea lor. Iar unele bănci din Republica Moldova fac declarații referitoare la succesele lor în domeniul managementului calității. De exemplu, Moldova-Agroindbank în anul 2015 în cadrul concursului „Realizări în domeniul calității” a fost decorată cu Premiul mare „Zeița Calității” pentru politica și strategia aplicată de către bancă în domeniul managementului calității. (MAIB..., n.d.) Iar administrația Mobiasbancă în repetate rânduri vorbește despre oferirea serviciilor de calitate, produsele de calitate și calitatea înaltă a deservirii. (Raportul..., n.d.)

În același timp, studiile efectuate de experții bancari au constatat un șir nemulțumiri din partea clienților referitor la calitatea serviciilor băncilor comerciale din Republica Moldova (Mistrean, 2011), (Luchian, Iordachi, Panfil, 2018), (Luchian, Iordachi, 2019):

- Actuala ofertă de produse și servicii bancare este slab racordată la nevoile, cerințele și așteptările clienților. Studiile ultimelor se face extrem de rar și neconsecvent, cu o reacție adesea formală, la rezultatele chestionărilor clienților. Procesul inovațional pe piața bancară de Republicii Moldova, prin esență, este o difuzie selectivă a inovațiilor bancare occidentale. Drept obiect de implementare sunt selectate produsele occidentale, care s-au adeverit a fi cele mai rentabile.

- De asemenea, adesea apar probleme aferente asigurării funcționalității produselor bancare, care sunt relativ complicate, ceea ce impune diferite probleme legate de calificarea personalului bancar. Unele bănci schimbă atât de des sortimentul și condițiile de vânzare a produselor sale, încât lucrătorii lor nici nu reușesc să le rețină în întregime, ceea ce afectează calitatea deservirii clienților.

- Calitatea produselor bancare autohtone este afectată de unele probleme tehnice. Unele din ele sunt legată de riscurile legate de utilizarea unor mijloace tehnice (Internetului, telefoniei mobile).

- Periodic apar probleme de comunicare, exprimate prin calitatea informării clienților despre proprietățile produselor bancare, ceea ce conduce la deteriorarea percepției de către consumatori a calității acestor produse. De asemenea, în unele bănci clienții au pretenții referitoare la modul de colectare a reacțiilor, propunerilor clienților și modul de soluționare a sugestiilor și reclamațiilor clienților.

- Mulți clienți persoane fizice și juridice nu sunt satisfăcuți de atitudinea și comportamentul personalului bancar din front office și, mai ales, de durata mare de așteptare la ghișee pentru soluționarea solicitărilor lor. De asemenea, există pretenții față de programul de lucru a oficiilor bancare teritoriale, funcționalitatea subdiviziunilor interne și sistemul de orientare a clienților în interiorul lor.

- Adesea apar probeleme de percepere a calității așteptate de client dictate de nevoile sale și calitatea percepută de client în urma folosirii produselor bancare.

Soluționarea acestor probleme necesită examinarea experienței internaționale și autohtone în domeniul gestiunii calității produselor bancare.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică

În urma studierii literaturii de specialitate se poate face concluzii, că începutul studiilor asupra calității produselor bancare au fost demarat de către Wood J.H. în 1975 în lucrarea „Commercial bank loan and investment behavior”.

În anul 2003 autorii Montes, Fuentes și Fernandez au studiat managementul calității în servicii bancare (Montes et al., 2003) menționând, că studiile asupra calității produselor bancare au fost efectuate în mod masiv în anii 90 ai secolului XX de următorii autori: Oliver (1980), Gronroos (1984), Oakland (1986), Parasuraman și colab. (1988), Carman (1990), Finn și Lamb (1991), Babakus și Boller (1992), Cronin și Taylor (1992), Teas (1993), Zeithaml și colaboratorii (1993), Vandamme și Leunis (1993), Bitner și Lubbert (1994), Dsarbo și colab. (1994), Cowling și Newman (1995).

Tematica gestiunii calității serviciilor bancare a fost examinată pe larg și în lucrările experților din Rusia: Gherasimov, Sizikin (2005), Vasiliev, Gherasimova (2005), Mostovaya (2009), Berezovskaya (2016), Novokreshchenova, Novokreshchenova, Terehin (2016).

În România de diferite aspecte ale calității serviciilor bancare și impactului acesteia asupra managementului instituțiilor bancare s-au ocupat cercetătorii Dinculescu și Micuda (2009), Persida și Timeea (2011), Dumescu și Radomir (2013). Evaluarea calitatii serviciilor bancare a fost examinată de autorii Untaru, Aspas și Dan (2015).

În Republica Moldova autorul Mistrean (2011) a examinat direcțiile contemporane privind asigurarea calității produselor bancare. Cercetătorii Șteganu (2018), Luchian și Filip (2016) au studiat tendințele moderne în gestionarea calității serviciilor bancare. Iar autorul Roller (2017) a abordat managementul personalului bancar în procesul de ameliorare continuă a calității serviciilor oferite clienților.

Scopul cercetării

Scopul cercetării a constat în prezentarea tendințelor actuale ale dezvoltării gestiunii calității

produselor bancare, precum și a problemelor aferente.

Metodologia cercetării

În scopul efectuării cercetării au fost examinate publicațiile din diferite surse privind noile tendințe de dezvoltare a concepțiilor de gestiune a calității produselor bancare, precum și actele normative la nivel internațional și național în domeniul bancar.

Rezultatele cercetării

Prin definiție clasică, calitatea produsului bancar constituie totalitatea caracteristicilor acestuia, care asigură satisfacerea necesităților formate (stabilite) și așteptate (potențiale) ale clienților bancari. (Luchian, Filip, 2016)

Mulți autori au menționat complexitatea studierii acesteia din cauza următoarelor particularități ale calității serviciilor bancare (Gherasimov, Sizikin, 2005):

- 1) Calitatea serviciilor este dificil de cuantificat;
- 2) Consumatorul de servicii (clientul) este el însuși un participant al implementării tehnologiei bancare;
- 3) Fiabilitatea certificării preliminare a calității serviciului este scăzută;
- 4) Serviciile nu sunt stocate, vândute prompt, primite imediat de către client;
- 5) Serviciile nu pot fi pur materiale;
- 6) În raport cu un anumit client, nu se poate testa încerca mai întâi calitatea serviciului și apoi acesta să fie furnizat din nou mai corect;
- 7) Calitatea serviciului, de regulă, este complexă, adică calitatea fiecărui sub-serviciu este importantă.

Autorul Mostovaya menționează, că viziunea calității produselor băncii este una multidimensională, deoarece este formată din concepțiile tengențiale, dar diferite (Mostovaya, 2009):

- *Ale clienților bancari*: obținerea unui produs (serviciu) cu caracteristicile dorite, cu un risc acceptabil pentru sine și o calitate acceptabilă a serviciului;
- *Ale investitorilor (acționarilor)*: stabilitatea și valoarea absolută a ratei de creștere a valorii de piață (capitalizare) a instituției bancare;
- *Ale managementului băncii*: competitivitate pe termen lung și dezvoltare stabilă a băncii (sub toate aspectele);
- *Ale organelor de supraveghere și reglementare a statului*: respectarea intereselor societății și ale statului.

Pentru reconclierea acestor poziții este necesară crearea și menținerea funcționării unui sistem de gestiune a calității în cadrul băncii. Acesta reprezintă un complex de activități și procese tehnologice axate pe satisfacerea constantă a cerințelor clienților și sporirea satisfacției acestora. (*Quality...*, n.d.)

La baza managementului calității totale se află următoarele principii (Roller, 2017):

- *Principiul orientării spre client* prevede racordarea calității produselor bancare la nevoile și așteptările clienților.
- *Principiul îmbunătățirii continue* impune îmbunătățirea permanentă a tuturor activităților și proceselor desfășurate în cadrul băncii din fiecare etapă a spiralei calității ca succesiune necesară de măsuri, care determină calitatea produselor în cadrul desfășurării proceselor tehnologice.
- *Principiul "zero defecte"* prevede că toate activitățile băncii trebuie să fie desfășurate fără erori, ceea ce se poate realiza prin acțiuni preventive întreprinse în mod sistematic de către tot personalul băncii.
- *Principiul internalizării relației dintre client și bancă* presupune abordarea proceselor tehnologice desfășurate în cadrul băncii ca un complex de relații între clienți și bancă, care sunt realizate în mare parte în raporturile clienților cu salariații băncii. În acest context, fiecare lucrător poate fi, la rândul său, client intern și furnizor intern. În postura de clienți, el trebuie să-și exprime exigențele lor băncii și să obțină informații referitoare la posibilitatea îndeplinirii lor.

În mod tradițional, se consideră, că reglementarea internațională (iar în unele țări – și la nivel național) este efectuată prin certificarea instituțiilor bancare în baza standardelor ISO 9000, care impune crearea unui sistem de management al calității ca instrument pentru gestionarea calității produselor.

Setul de standarde din seria ISO 9000 este format din anumite standarde de bază, dintre care următoarele sunt fundamentale pentru bănci (*ISO...*, n.d.):

- ISO 9000 descrie elementele fundamentale ale sistemelor de management al calității și specifică terminologia pentru sistemele de management al calității;

• ISO 9001 specifică cerințele pentru un sistem de management al calității în care instituția trebuie să-și demonstreze capacitatea de a furniza produse care îndeplinesc cerințele de reglementare ale clienților și aplicabile și are scopul de a spori satisfacția clientului;

• ISO 9004 oferă orientări care iau în considerare atât eficacitatea, cât și eficiența sistemului de management al calității. Scopul acestui standard este îmbunătățirea performanței instituției și satisfacția clienților și a altor părți interesate.

Standardele bancare de calitate conțin prevederi și cerințe de bază pentru procesele bancare de afaceri în 9 componente: de produs, tehnologic, organizațional, de management, informațional, de software și hardware, de personal, de proprietate și tehnică, de clientelă. Pentru fiecare dintre aceste componente, sunt prevăzute 6 niveluri de maturitate a procesului: zero, inițial, repetabil, definit, gestionat, optimizat. (*Metodika...*, n.d.)

În Republica Moldova certificarea conform standardului ISO nu este obligatorie.

În anul 2008 Mobiasbancă a declarat despre obținerea certificatului de conformitate a sistemului de management al calității, în corespundere cu cerințele standardului internațional ISO 9001:2008. În legătură cu aceasta în cadrul băncii respective a fost implementat sistemul de management al calității. Au fost elaborate și implementate politici și proceduri aferente gestiunii calității.

Mai târziu Mobiasbancă a fost certificată în conformitate cu noul standard ISO 9001:2015, „standard care oferă mecanismele necesare pentru dezvoltarea și îmbunătățirea continuă a activității, contribuind la creșterea gradului de satisfacție a clientului în raport cu serviciile și produsele oferite”. (*Raportul...*, n.d.)

Autorul Ștefaniuc prezintă experiența internațională de implementare în cadrul băncilor comerciale a *Managementului Total al Calității*, care are următoarele caracteristici (Ștefaniuc, 2018):

- Existența politici de calitate în cadrul băncii;
- Monitorizarea permanentă a raportului dintre calitatea produselor și satisfacția clienților;
- Crearea sistemului de planificare a calității, care stabilește obiectivele în domeniul calității, pregătirea personalului, implicarea fiecărui angajat în procesul gestiunii calității;
- Descrierea proceselor, procedurilor, instrucțiunilor în calitate de componente ale modelului managementului calității;
- Existența sistemului de control al calității;
- Existența sistemului de monitorizare a satisfacției clienților;
- Existența sistemului de control intern al calității;
- Un sistem de gestionare a informațiilor privind calitatea proceselor și analiza calității cu părțile conducerii;
- Existența sistemului de îmbunătățire continuă a calității.

În contextul abordat, de o mare importanță este politica de gestiune a calității produselor bancare, care reprezintă complexul direcțiilor și scopurilor de bază ale băncii comerciale în domeniul calității, care sunt formulate oficial de către administrația instituției bancare.

Calitatea produselor bancare reprezintă un element important al sistemului de gestiune a relațiilor dintre bancă și clienții săi, precum și a competitivității și profitabilității instituției bancare. (Luchian, Filip, 2016) Calitatea produselor bancare este dependentă de procesul interactiv derulat între bancă și client. (Novatorov, 2001) Gestiunea calității produselor bancare a fost integrată în Programul Customer Relationship Management (CRM), care în interpretarea cercetătorului Rusu “cuprinde procesul de adaptare continuă la cerințele pieței, îmbunătățirea deciziilor de marketing, optimizarea procesului de vânzare, având ca scop principal cunoașterea mai amănunțită a clientelei și, implicit, satisfacerea ei prin livrarea de produse sau servicii calitativ superioare și la un preț cât mai redus posibil”. (Rusu, 2009)

De asemenea, acest autor afirmă: “CRM are ca scop atragerea și retenția de clienți profitabili, prin intermediul dezvoltării de relații pe termen lung și prin stimularea loialității clienților. Progresele în domeniul tehnologiei informației contribuie la fundamentarea celor mai adecvate strategii de dezvoltare a relațiilor cu fiecare client din cadrul portofoliului organizației.”

Autorul Ștefaniuc afirmă: “Multe bănci se numesc orientate spre client și pretind că pun satisfacția clienților în centrul politicilor lor, dar în practică nu oferă servicii de înaltă calitate. Motivul principal este acela că o bancă modernă este o structură cu mai multe fațete, a cărei profitabilitate depinde în mare măsură de activitățile diviziunilor care nu au legătură directă cu deservirea clienților, acordând o atenție deosebită domeniilor precum gestionarea activelor, gestionarea riscurilor și procesarea tranzacției. Prin urmare, procesele de afaceri interne sunt optimizate pentru comoditatea băncii în sine, dar nu și pentru clienții săi.”

(Șteganu, 2018)

Studiul efectuat a demonstrat lipsa unor programe consecvente de fidelizare a clienților în cadrul băncilor comerciale din Republica Moldova. Într-o anumită măsură, drept excepție pot fi considerate serviciile de corporate banking și private banking în unele instituții bancare autohtone.

Drept una neunivocă în cadrul gestiunii calității produselor bancare este *practicarea listelor negre ale clienților*, pentru care deservirea bancară este nedorită. Ele pot fi provenite din baze de date internaționale sau naționale în legătură cu practicarea unor activități ilegale de către clienți. Dar în unele țări au fost remarcate cazuri de acordare a statului de client nedorit consumatorilor nemulțumiți frecvent de deservirea lor. Dacă clientul nu este informat despre includerea sa într-o astfel de listă, atunci refuzul de deservire fără prezentarea unor motive serioase poate conduce la perceperea negativă a calității deservirii și abordarea comportamentului băncii față de client drept unul abuziv. (Luchian, Iordachi, 2019)

La etapa actuală de dominare a folosirii banilor electronici, deservirea bancară are o importanță majoră pentru economie și societate. Prin urmare, încetarea prestării serviciilor clientului nu poate avea loc dintr-un capriciu al administrației băncii. Ruperea relațiilor de afaceri la inițiativa băncii transformă deservirea bancară în una incertă, ceea ce poate afecta interesele clienților. Pentru aceasta trebuie să existe, cel puțin, un motiv rațional care trebuie adus la cunoștința clientului.

Băncile comerciale din Republica Moldova, de asemenea, întrețin listele negre proprii în baza reglementărilor interne, precum și cerințelor legale de cunoaștere a clienților și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului. Însă pentru clienți principiile de formare a acestor liste este în mare parte necunoscută, ceea ce în unele cazuri provoacă confuzii din partea clienților și chiar scandaluri publice.

Drept o viziune clasică asupra calității produselor bancare, care adesea este abordată de către organele de supraveghere și instituțiile bancare, este măsura corespunderii deservirii bancare normelor legale aferente. Din anul 2015 Banca Națională a Moldovei a lansat activitate de elaborare și implementare în baza legislației bancare noi multiple norme legale orientate spre menținerea stării financiare a băncilor comerciale, gestiunii riscurilor în cadrul instituțiilor bancare, capacității lor de redresare și rezoluției băncilor din Republica Moldova. De asemenea, o mare atenție se atrage activității de prevenire a implicării ultimelor în activități frauduloase, mai ales în schemele de spălare a banilor și finanțare a terorismului.

Este remarcabil faptul, că pe parcursul ultimului deceniu Banca Națională a Moldovei s-a dezis în mare parte de reglementarea strictă a proceselor tehnologice în cadrul băncilor comerciale, ceea ce se poate interpreta ca un stimul al procesului inovațional pe piața bancară.

Din altă parte este remarcabilă reglementarea bancară în domeniul *protecției consumatorilor produselor bancare*. După cum afirmă cercetătorul Csorba, „în ultimii ani, domeniul promovării intereselor consumatorilor a cunoscut o dezvoltare fără precedent, fiind influențat de extinderea nelimitată a societății noastre de consum” (Csorba, 2017).

Din anul 1995 Consiliul European a adoptat o directivă referitoare la protecția consumatorilor de servicii financiare. În România o poziție activă în acest domeniu este ocupată de Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorului. De exemplu, în anul 2020 ea a emis un ordin prin care a obligat Raiffeisen Bank să nu mai ascundă comisionul de administrare pentru creditele restructurate în marja de dobândă. (ANPC..., n.d.)

În Republica Moldova noțiunea de „consumator” pe piața bancară este folosită foarte rar, preferându-se noțiunea de „client”. Iar cadrul legislativ autohton de protecție a drepturilor consumatorilor pe piața bancară este foarte diversificat, principalele acte legislative aferente fiind: Codul civil: articolele 1069-1081 privind clauzele abuzive din contracte; Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorului; Legea nr. 256 din 09.12.2011 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii; Legea nr. 114 din 18.05.2012 cu privire la serviciile de plată și moneda electronică.

Însă trebuie de recunoscut, că la momentul de față principale încălcări ale drepturilor consumatorilor pe piața bancară sunt clauzele contractuale abuzive și practicile comerciale incorecte. Principalul organ de protecție a consumatorilor pe piața bancară este desemnată Banca Națională a Moldovei în limita domeniului de competență, iar posibilitățile acestui organ de penalizare a încălcărilor menționate sunt extrem de limitate. Cu toate acestea, poate fi remarcată publicarea de către BNM a „Ghidul protecției consumatorului pe piața financiar-bancară din Republica Moldova”, care poate fi considerată drept o măsură importantă în domeniul ridicării culturii financiare a clienților bancari.

Concluzii

Calitatea produselor bancare este noțiune multidimensională și multilaterală, abordarea căreia fiind

dependentă de un șir de factori. Pe parcursul ultimelor trei decenii a avut loc dezvoltarea continuă a concepțiilor de marketing în domeniul calității produselor bancare, care și-au găsit reflectarea în sistemele de gestiune a calității și a relațiilor instituțiilor bancare cu clienții lor. Simultan a avut loc perfecționarea cadrului de reglementare aferent. Aceste două domenii, într-o anumită măsură sunt contradictorii, însă este evidentă nevoia de satisfacere în mod profitabil a necesităților clienților cu interesul prudențial al activității bancare. În perioada menționată dezvoltarea concepțiilor autohtone ale calității serviciilor bancare a avut loc odată cu constituirea însuși sistemului bancar din Republica Moldova. În legătură cu aceasta există anumite probleme, care necesită să fie soluționate.

Referințe bibliografice

1. ANPC interzice Raiffeisen Bank sa includa in marja de dobanda comisionul de administrare a creditelor restructurate, disponibil la https://www.bancherul.ro/stire.php?id_stire=20303&titlu=anpc-interzice-raiffeisen-bank-sa-includa-in-marja-de-dobanda-comisionul-de-administrare-a-creditelor-restructurate, accesat la 21.09.2021
2. Csorba Luiela Magdalena (2017) *Protecția consumatorilor de servicii financiare la distanță*, CECCAR Business Magazine, Numărul 28-29, 25 iulie - 7 august 2017, disponibil la <https://www.ceccarbusinessmagazine.ro/protectia-consumatorilor-de-servicii-financiare-la-distanța-a2340/>, accesat la 20.09.2021
3. *ISO 9000:2005(en)*, disponibil la <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-3:v1:en>, accesat la 21.09.2021
4. *Quality management system*, disponibil la https://en.wikipedia.org/wiki/Quality_management_system, accesat la 20.09.2021
5. Luchian Ivan, Iordache Victoria, Panfil Cristina (2018) *Analiza retrospectivă a procesului inovațional pe piața bancară a Republicii Moldova*. În: materialele Conferinței Științifice Internaționale „Performanțe într-o economie competitivă”, ediția a V-a, 18-19 mai 2018, Institutul Internațional de Management, Chișinău, Imi-Nova (Tipogr. "Impressum"), p. 94-101, ISBN 978-9975-3190-3-4
6. Luchian Ivan, Iordache Victoria (2019) *Problemele conceptuale moderne ale reglementării relațiilor băncilor cu clienții lor*. În: materialele Conferinței Științifice Internaționale „Performanțe într-o economie competitivă”, ediția a VI-a, 23-24 aprilie 2019, Institutul Internațional de Management, Chișinău, Imi-Nova, 2019, (Tipogr. "Impressum"), p. 52-596 ISBN 978-9975-3308-9-3
7. Luchian Ivan, Filip Angela (2016) *Abordările conceptuale ale gestiunii calității produselor bancare*. În: materialele Conferinței Internaționale Științifico-Practice “Creșterea economică în condițiile globalizării” ediția a XI-a, Institutul Național de Cercetări Economice, 13-14 octombrie 2016, Chișinău, Editura INCE, 2016, p. 90-95, 978-9975-4000-6-0
8. *MAIB - apreciată pentru recunoaștere și calitate*, disponibil la <https://www.maib.md/ro/noutati/maib-apreciata-pentru-recunoastere-si-calitate/>, accesat la 21.09.2021
9. Montes F.J. Llorens, Fuentes Maria del Mar, Fernandez Luis Miguel Molina (2003) *Quality management in banking services: an approach to employee and customer perceptions*, disponibil la <http://hera.ugr.es/doi/14977588.pdf>, accesat la 15.09.2021
10. *Raportul anual al Mobiasbanca – Groupe Société Générale pentru anul 2017*, disponibil la https://www.mobiasbanca.md/storage/com/dezv/4-info-econ-fin/year-reports/2017/4-RAPORT-ANUAL-2017_MBSG.pdf, accesat la 21.09.2021
11. Roller Ala (2017) *Managementul personalului bancar în procesul de ameliorare continuă a calității serviciilor oferite clienților*, Culegere de articole selective ale Conferinței Științifice Internaționale „Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii”, 22-23 septembrie 2017, Chișinău, Vol. III, p. 110-116, E-ISBN 978-9975-75-897-0
12. Rusu Catalina (2009) *Relationship marketing – o soluție pentru sistemul bancar românesc?*, The Romanian Economic Journal Year XII, no. 34 (4), p. 145-166, ISSN 1454-4296
13. Герасимов Б.И., Сизикин А.Ю. (2005) *Экономический анализ менеджмента качества коммерческого банка*, Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, ISBN 5-8265-0348-3
14. *Методика построения системы менеджмента качества коммерческого банка по стандартам серии ISO 9000 и ее практическое применение*, disponibil la <https://pandia.ru/text/79/045/13434.php>, accesat la 15.09.2021

15. Мостовая Ю.П. (2009) *Модели управления качеством услуг (на примере банковских услуг)*, disponibil la <http://www.mavriz.ru/articles/2009/5/5127.html>, accesat la 16.09.2021
16. Новаторов Эдуард (2001), *Методика оценки качества банковских услуг*, disponibil la <http://www.cfin.ru/press/practical/2001-10/02.shtml>, accesat la 22.09.2021
17. Штефанюк Ольга (2018) *Современные тенденции в управлении качеством банковских услуг*, În: *Материалы Конференции „Paradigme moderne în dezvoltarea economiei naționale și mondiale”*, Chisinau, Republica Moldova, 2-3 noiembrie 2018, p. 57-60, 978-9975-142-57-1

EVOLUȚIA DEFICITULUI EXTERN ÎN ROMÂNIA: TENDINȚE, CARACTERISTICI

Camelia MILEA¹, dr., cercetător științific III,
CCFM „Victor Slăvescu”

În articol², vom analiza evoluția deficitului de cont curent și a subconturilor sale care au o contribuție semnificativă atât la formarea sa, cât și la contracararea sa, în perioada 2006-2020.

Metodologia folosită constă în analize cantitative, calitative, comparative, descriptive.

În cazul României, deficitul extern este determinat de soldul negativ al contului curent, care, în perioada analizată, a fost generat de următoarele subconturi: balanța bunurilor (de-a lungul întregii perioade analizate), serviciile de turism (din 2008), veniturile din investiții directe, veniturile din alte investiții de capital (dobânzi), veniturile din investiții de portofoliu (începând cu 2013).

Restricțiile impuse de autorități cu scopul declarat al împiedicării răspândirii covid-19 în anul 2020 au antrenat accentuarea deficitelor contului curent și al balanței bunurilor.

Tendința de deteriorare a soldului balanței bunurilor datorată, în principal, structurii sale reprezintă un motiv de îngrijorare, întrucât creșterea importurilor a fost substanțial mai mare pentru bunurile de consum decât pentru bunurile intermediare sau de capital.

România s-a specializat în produsele de tehnologie medie, în ultimii 10 ani.

Evoluția serviciilor este unul dintre factorii cu impact pozitiv asupra deficitului de cont curent de-a lungul întregii perioade analizate, contribuind la contracararea deficitului contului curent, cu excepția anului 2009.

Evoluția contului curent a fost însoțită și de o înrăutățire a acoperirii sale. Astfel, investițiile străine directe și-au redus importanța în finanțarea dezechilibrului extern, și a crescut ponderea împrumuturilor externe și a investițiilor de portofoliu, în contextul diminuării lichidității la nivel global și creșterii aversiunii față de risc a investitorilor.

Cuvinte cheie: deficit extern, servicii, înrăutățire, investiții străine directe, structură exporturi, împrumuturi externe, investiții de portofoliu

In the article³, we shall analyze the evolution of the current account deficit and its sub-accounts, which have a significant contribution to both its formation and counteracting in the period 2006-2020.

The methodology used consists in quantitative, qualitative, comparative, descriptive analyzes.

In the case of Romania, the external deficit is determined by the negative balance of the current account, which, during the analyzed period, was generated by the following sub-accounts: balance of goods (throughout the analyzed period), tourism services (since 2008), income from direct investments, income from other capital investments (interest), income from portfolio investments (since 2013).

The restrictions imposed by the authorities with the stated purpose of preventing the spread of covid-19 in 2020 have led to a sharpening of current account and of goods balance deficits.

The deteriorating of the goods balance, mainly due to its structure, is a matter of concern, as the increase in imports was substantially higher for consumer goods than for intermediate or capital goods.

Romania has specialized in medium technology products for the last 10 years.

The evolution of services is one of the factors with a positive impact on the current account deficit throughout the analyzed period, contributing to counteracting the current account deficit, except for 2009.

The evolution of the current account was accompanied by a worsening of its funding. Thus, foreign direct investments have diminished their importance in financing the external imbalance, and the share of external loans and portfolio investments has increased, in the context of declining global liquidity and increasing risk aversion of investors.

Keywords: foreign deficit, services, worsening, foreign direct investments, exports structure, foreign loans, portfolio investments

Clasificare JEL: F10, F14

¹ © Camelia MILEA, cami.g.milea@gmail.com

² Articolul are la bază proiectul de cercetare „Deficitul extern și investițiile străine directe în România. Tendințe și provocări în perspectiva aderării la zona euro”, elaborat în cadrul CCFM „Victor Slăvescu” în anul 2019, sub coordonarea d-nei dr. Camelia Milea

³ The article is based on the research project "Foreign deficit and foreign direct investments in Romania. Trends and challenges in the perspective of Euro adoption", elaborated in CFMR "Victor Slăvescu" in 2019, under the coordination of Camelia Milea, Ph.D.

Introducere.

Analiza deficitului extern reprezintă un demers util și necesar atât pentru înțelegerea realităților din economie, cât mai ales pentru creionarea unor propuneri privind îmbunătățirea alocării resurselor.

Deficitul extern al unei țări trebuie apreciat nu numai din punct de vedere al efectelor economice imediate, ci și prin prisma sumelor luate cu împrumut în scopul echilibrării acestuia.

Dacă nu ar exista nici o limită pentru mărimea deficitului extern care poate fi finanțat prin schimbarea de monedă națională contra monedă străină (prin intermediul băncii centrale) nu ar mai fi nevoie să ne facem griji pentru existența deficitului. Dar, în mod normal există un volum limitat de rezerve valutare deținut de Banca Centrală. Dacă aceste rezerve valutare sunt epuizate, țara intră în stare de insolvabilitate în context internațional, și nu-și poate plăti excesul de importuri, care vor fi rapid reduse, chiar întrerupte. Lipsa de importuri de bunuri esențiale și de materii prime ar putea avea un impact profund asupra economiei. Puține țări au permis ca lucrurile să ajungă în această situație, și au preferat să corecteze dezechilibrul extern, recurgând la măsuri deflaționiste. Astfel de măsuri, deseori impuse de instituțiile internaționale, cum ar fi FMI, ca o condiție pentru acordarea de ajutor, presupun și ele costuri, cum ar fi mărirea șomajului și o încetinire a ratei creșterii economice.

În articol¹, se va analiza perioada 2006-2020, pentru a se compara situația existentă în prezent (anul 2020) cu cea din anul anterior integrării țării noastre în Uniunea Europeană.

Evoluția deficitului extern în România. În cazul României, deficitul extern este determinat de soldul negativ al contului curent, care are drept cauză principală deficitul balanței bunurilor (balanța comercială).

În continuare, vom analiza evoluția deficitului de cont curent și a subconturilor sale care au o contribuție semnificativă atât la formarea sa, cât și la contracararea sa, în perioada 2006-2020.

Deficitul contului curent scade în România în 2008, 2009, 2012-2014. Reduceri importante se produc în 2009 și 2013 (70%, respectiv 74%), iar majorări semnificative au loc în 2007, 2015, 2016 și 2018.

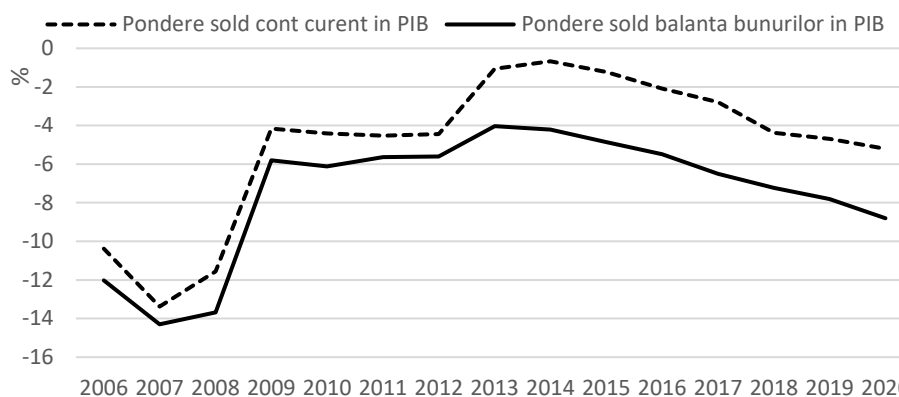
În perioada 2009-2013, scade deficitul balanței comerciale. Această evoluție se datorează creșterii importurilor într-un ritm mai mic comparativ cu cel al exporturilor de bunuri, în contextul efectelor crizei economico-financiare internaționale, manifestate sub forma diminuării consumului intern și extern, dar și a producției naționale. Și în acest caz, reduceri semnificative se produc în 2009 și 2013 (64%, respectiv 54%).

Între 2015 și 2020, respectiv 2014 și 2020, se majorează deficitul de cont curent și deficitul comercial, pe fondul creșterii mai rapide a importurilor decât exporturile de bunuri, în pofida unei performanțe bune a exporturilor (cu excepția anului 2020, când scad atât exporturile, cât și importurile). Dacă în 2014 era aproape echilibrat (-0,7% din PIB), în 2020 contul curent a înregistrat un deficit de 5,2 % din PIB. Această evoluție este, în principal, rezultatul unui deficit tot mai mare al balanței bunurilor (care s-a accentuat de la 4% din PIB în 2013, la 8,8 % în 2020), stimulat de explozia consumului privat (consumul privat din România, s-a majorat anual, în termeni reali, cu 7,9 % în 2016, cu 10,1 % în 2017 și cu 4,6 % în 2018) în contextul unei politici fiscal-bugetare expansioniste (prin intermediul reducerilor impozitelor indirecte și al unor majorări ale salariilor din sectorul public și ale salariului minim) în perioade de creștere importantă a PIB-ului (vezi grafic nr. 1).

Prin urmare, balanța contului curent se îndepărtează din ce în ce mai mult de elementele fundamentale ale economiei², care, pentru România, înseamnă un cont curent echilibrat.

² Pentru detalii privind estimarea elementelor fundamentale ale conturilor curente, a se vedea Coutinho, Turrini și Zeugner (2018)

Grafic nr. 1. Evoluția ponderii soldului contului curent în PIB și a soldului balanței bunurilor în PIB în România în perioada 2006-2020 (%)

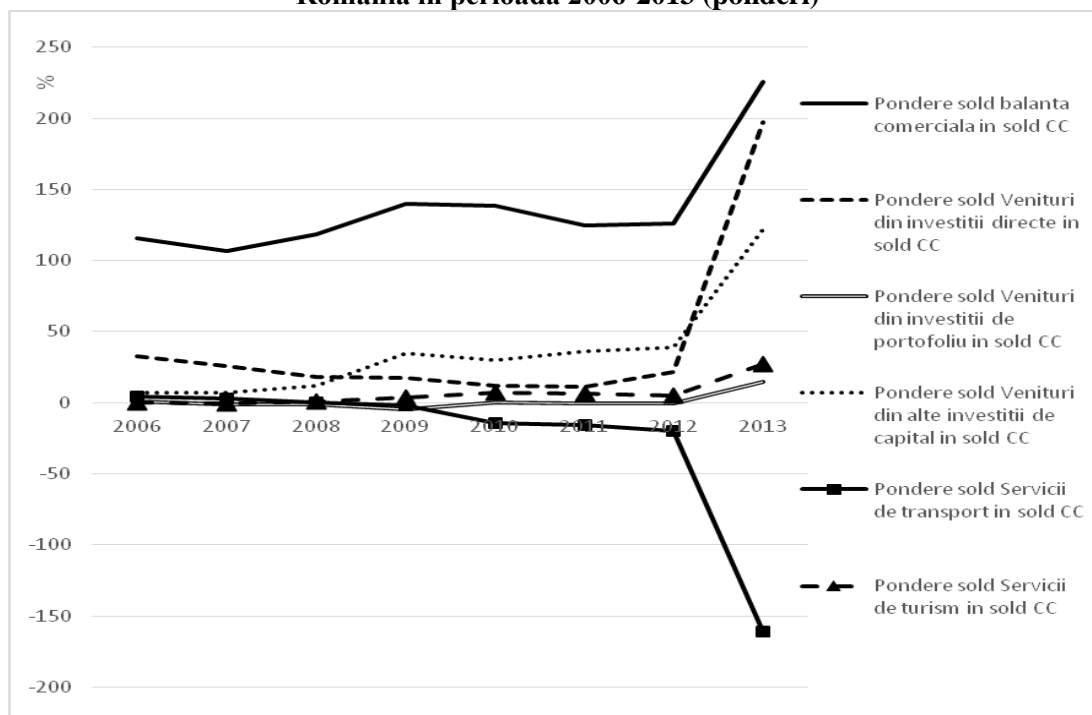
Sursă: date BNR, prelucrate de autoare. În perioada 2006-2013, datele sunt calculate conform metodologiei BPM5, iar în perioada 2014-2020 datele sunt calculate conform metodologiei BPM6.

Majorarea deficitului comercial din ultimii ani (până în 2020) are loc în contextul unei cereri externe importante și al unor creșteri semnificative ale cotelor de piață ale exporturilor. În cazul în care condițiile externe ar fi fost mai puțin favorabile, este foarte probabil ca deficitul comercial, și implicit, deficitul de cont curent să se fi deteriorat și mai mult. Restricțiile impuse de autorități cu scopul declarat al împiedicării răspândirii covid-19 în anul 2020 au antrenat accentuarea deficitelor contului curent și al balanței bunurilor.

Creșterea deficitului de cont curent în perioada 2015-2020 este determinată în mare măsură și de nivelul ridicat al ieșirilor de capitaluri prin subcontul de Venituri din investiții directe.

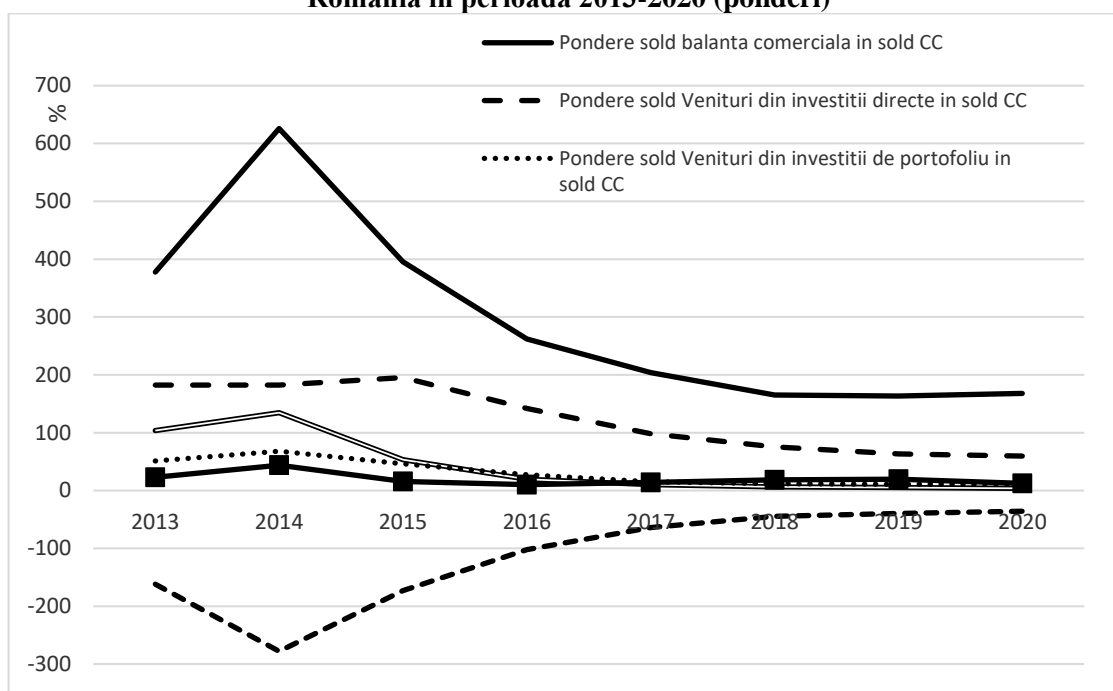
Analizând în structură contul curent al României, observăm că, în perioada analizată, deficitul acestuia a fost generat și întreținut de următoarele subconturi: balanța bunurilor (de-a lungul întregii perioade analizate), serviciile de turism (din 2008), veniturile din investiții directe, veniturile din alte investiții de capital (dobânzi), veniturile din investiții de portofoliu (începând cu 2013).

Grafic nr. 2. Deficitul de cont curent și subconturile care contribuie la formarea acestuia în România în perioada 2006-2013 (ponderi)

Sursă: date BNR, prelucrate de autoare. În perioada 2006-2013, datele sunt calculate conform metodologiei BPM5. Semnul pozitiv semnifică contribuția la formarea deficitului de cont curent, iar semnul negativ reprezintă participarea la contracararea deficitului de cont curent.

Grafic nr. 3 Deficitul de cont curent și subconturile care contribuie la formarea acestuia în România în perioada 2013-2020 (ponderi)

Sursă: date BNR, prelucrate de autoare. În perioada 2013-2020 datele sunt calculate conform metodologiei BPM6. Semnul pozitiv semnifică contribuția la formarea deficitului de cont curent, iar semnul negativ reprezintă participarea la contracararea deficitului de cont curent.

După cum se poate vedea din graficele nr. 2 și 3, balanța bunurilor este principala cauză a deficitului de cont curent în țara noastră, în toți anii perioadei analizate, deficitul acesteia fiind mai mare decât deficitul contului curent.

Tendința de deteriorare a soldului balanței bunurilor datorată, în principal, structurii sale și modificărilor acesteia reprezintă un motiv de îngrijorare, întrucât creșterea importurilor a fost substanțial mai mare pentru bunurile de consum decât pentru bunurile intermediare sau de capital. Începând din 2015, importurile de bunuri de consum au crescut în medie cu 13,5 % pe an, în timp ce importurile de bunuri intermediare și de bunuri de capital au crescut cu 6,7 % și, respectiv, 9,1 %. Ca urmare, balanța comercială pentru bunurile de consum a trecut de la un mic excedent în 2014 la un deficit de aproximativ 2,1 % din PIB în 2017. În schimb, deficitele comerciale pentru bunurile de capital și bunurile intermediare s-au accentuat într-un ritm mai lent.

Un deficit de cont curent determinat de consum, și nu de investiții nu contribuie la creșterea economică pe termen lung sau la îmbunătățirea durabilă a nivelului de trai.

În România, în 2019 exporturile au fost dominate de bunuri intermediare (61,3%) (în special subansamble, piese și accesorii, materii prime brute și materii prime cu grad redus de prelucrare destinate industriei), urmate de bunurile de consum (25%) (automobile, produse farmaceutice, confecții, încălțăminte), și de bunurile de capital (13%) (alte autovehicule de transport persoane, pompe de aer sau de vid, aparate telefonice, pompe pentru lichide, contoare, instrumente și aparate pentru reglare sau control automat, motoare și generatoare electrice, unelte pneumatice și hidraulice, mașini și aparate mecanice, transformatoare electrice). Și în cadrul importurilor au fost dominante tot bunurile intermediare (58,4%) (materii prime cu grad redus de prelucrare destinate industriei, subansamble, piese și accesorii, combustibili și lubrifianti), urmate de bunurile de consum (27,1%) (țigări, cosmetice, articole de igienă, produse farmaceutice, alimente și băuturi, confecții, încălțăminte), și de bunurile de capital (14,5%) (autoturisme și alte autovehicule pentru transportul persoanelor, instalații telefonice, centrifuge, transformatoare electrice, tractoare). (BNR, 2020)

Se poate spune că România s-a specializat în produsele de tehnologie medie, situație existentă în ultimii 10 ani.

Exportul de bunuri și servicii a înregistrat o reducere a ponderii în PIB în 2019, corelată cu temperarea cererii externe. În același timp, a scăzut ușor dependența consumului intern de importul de

bunuri și servicii (reducerea indicelui de penetrare a importurilor), iar creșterea veniturilor s-a reflectat într-o măsură mai mică în creșterea importurilor (reducerea propensiunii marginale a importurilor). Atât la exporturi, cât și la importuri, scăderea indicelui Herfindahl-Hirschman reflectă concentrarea acestora asupra unui număr relativ mai mare de parteneri externi. Performanța României în ceea ce privește exporturile a fost susținută de prețuri de export scăzute, dar din 2017 apar riscuri în materie de competitivitate a prețurilor, pe fondul majorării prețului bunurilor exportate în moneda națională (măsurat prin deflatorul exporturilor de bunuri).

În anul 2019, exportul de bunuri a fost generat în principal de industria prelucrătoare, care a furnizat 91,2% din exporturile totale. Activitățile industriei prelucrătoare care au furnizat exporturi substanțiale au fost: industria autovehiculelor de transport rutier (22,3% din exportul total al anului 2019), industria de echipamente electrice (11,6%), industria de mașini, utilaje și echipamente (9,8%), industria calculatoarelor și produselor electronice și optice (7,2%). Împreună, cele patru activități au furnizat mai mult de jumătate din exporturile României în anul 2019.

În anul 2019, majoritatea bunurilor importate au reprezentat produse ale industriei prelucrătoare (90,3% din importurile totale, proporție comparabilă cu cea înregistrată în anul anterior), constând în principal în: autovehicule de transport rutier (10,7% din importul total), mașini, utilaje și echipamente (9,5%), calculatoare și produse electronice (9,3%), substanțe și produse chimice (8,5%), produse alimentare (6,2%). (BNR, 2020)

În 2019, grupa cu ponderea cea mai mare în cadrul *exporturilor* României este cea de Mașini, aparate, echipamente și Mijloace de transport (47,8%), Produse agroalimentare (11,4%), Produse chimice și mase plastice (9,7%), Metale comune (8,9%), Textile confecții, pielărie, încălțăminte (4,4%), Produse minerale (4,4%), Produse din lemn, hârtie (3,3%). În structura *importurilor*, grupele de mărfuri cele mai importante sunt: Mașini, aparate, echipamente și Mijloace de transport (37%), Produse chimice și mase plastice (17%), urmate de Produse agroalimentare (10,3%), Metale comune (10%), Produse minerale (8,2%), Textile confecții, pielărie, încălțăminte (5,8%), Produse din lemn, hârtie (2,3%). *Se constată că România desfășoară un comerț exterior intra-ramură.* (BNR, 2020)

Spre sfârșitul perioadei analizate (după 2014) se accentuează deficitul balanței bunurilor și crește excedentul subcontului de servicii.

Evoluția serviciilor este unul dintre factorii cu impact pozitiv asupra deficitului de cont curent de-a lungul întregii perioade analizate, contribuind la contracararea deficitului contului curent, cu excepția anului 2009, când soldul acestui subcont înregistrează deficit. În 2013, excedentul subcontului de servicii se dublează comparativ cu valoarea din anul precedent. Această situație, dacă continuă, poate fi considerată o evoluție a economiei românești către o structură similară cu cea a economiilor dezvoltate, al căror sector de servicii este foarte dezvoltat. Analizând structura serviciilor, constatăm că evoluția pozitivă a soldului acestui subcont se datorează în principal serviciilor de transport, preponderent rutier. Astfel, din 2009, soldul serviciilor de transport devine pozitiv, deci rezultă că România a devenit furnizor net servicii de transport (în special rutier) în contextul intrării în UE.

În acest context, în condițiile cererii ridicate pentru transporturi rutiere prin țara noastră, pentru a valorifica această oportunitate, considerăm ca fiind absolut necesară dezvoltarea infrastructurii rutiere într-un ritm accelerat, ca prioritate a țării noastre.

Excedentul subcontului de servicii este susținut în mare măsură și de serviciile de prelucrare a bunurilor, dar și de serviciile informatice și informaționale. Serviciile de prelucrare aduc valoare adăugată redusă pentru economia națională, dar serviciile informatice și informaționale sunt purtătoare de valoare adăugată ridicată și este bine să fie susținută dezvoltarea lor. Efectele covid-19 și a măsurilor adoptate de autorități pentru prevenirea infectării cu acest virus au determinat diminuarea soldului pozitiv al serviciilor de transport rutier, și majorarea serviciilor informatice și informaționale în 2020, în țara noastră. (BNR, 2021)

O explicație a înregistrării unui sold negativ al serviciilor de turism începând cu anul 2008 o constituie intrarea țării noastre în Uniunea Europeană și eliminarea controalelor vamale dintre frontiera României și țările membre ale UE, ceea ce a antrenat creșterea fluxului de turiști români în țările UE. Turismul este unul dintre sectoarele puternic afectate de covid-19 pe plan internațional. În România, în 2020, intrările de turiști străini s-au redus la o treime din valoarea anului 2019, iar ieșirile de turiști români s-au micșorat cu aproximativ jumătate din valoarea anului 2019. (BNR, 2021)

Ieșirile prin soldul de Venituri din investiții directe se reduc în perioada 2008-2010, și în 2014, dar cresc semnificativ în 2012, 2013, 2015, și moderat în fiecare an al perioadei 2016-2019, reprezentând

repatrierea profiturilor, și contribuind la accentuarea deficitului de cont curent. În 2020 se produce o ușoară micșorare a acestui indicator. (BNR, 2021)

Începând din 2013 până în 2020 inclusiv, scade treptat deficitul subcontului de venituri din alte investiții, adică se reduc plățile de dobânzi și comisioane aferente împrumuturilor externe. (BNR, 2021)

În 2013, soldul de Venituri din investiții de portofoliu crește semnificativ și devine negativ. În anii care urmează (până în 2020 inclusiv), acest sold se situează pe un trend preponderent ascendent, evidențiind reorientarea României către împrumuturile de pe piața obligațiunilor, în contextul diminuării lichidității la nivel global și creșterii aversiunii față de risc a investitorilor, în special ca urmare a manifestării efectelor covid-19. Analizând compoziția investițiilor de portofoliu în anul 2020 constatăm că majoritatea acestora sunt instrumente de natura datoriei pe termen lung. Deci, în 2020 România s-a îndatorat masiv de la creditorii privați, ceea ce presupune o majorare a costurilor, și implicit a riscurilor aferente rambursării și sustenabilității datoriei externe. (BNR, 2021)

Se constată că *anul 2009 reprezintă un an de ruptură* în evoluția soldului balanței comerciale și al contului curent, evidențiind faptul că economia României a resimțit efectele crizei economico-financiare prin diferite canale, printre care menționăm: canalul comercial și al încrederii și prin efectul de contagiune.

Și în anul 2013 se produce o scădere accentuată a deficitului de cont curent, și a celui comercial, dar și o majorare importantă a ieșirilor de Venituri din investiții străine directe. Această evoluție se produce în contextul creșterii exporturilor și stagnării importurilor, și are mai multe cauze, printre care enumerăm: scăderea puterii de cumpărare, stagnarea consumului, nivelul scăzut al inflației anuale (la sfârșitul anului 2013 era - 1,55%, nivelul minim al ultimilor 24 de ani), creșterea producției industriale (7,8% ca serie brută și 7,1% ca serie ajustată în 2013 comparativ cu anul precedent, conform datelor de la INS. Această evoluție a fost susținută de industria prelucrătoare, care a crescut cu 9,2% ca serie brută, și de industria extractivă (2,2%). În plus, în 2013 s-a produs un salt al intrărilor de fonduri sub forma finanțărilor nerambursabile de la Comisia Europeană (fonduri structurale), dar și o creștere importantă a soldului pozitiv al serviciilor (datorată în principal serviciilor de transport) care au contribuit la micșorarea deficitului contului curent. De asemenea, în anul 2013, serviciul datoriei externe pe termen lung înregistrează o valoare record (26 mld. euro), în creștere cu 41% comparativ cu anul precedent.

Poziția investițională internațională netă se îmbunătățește într-un ritm mai lent. Comparativ cu anul 2018, poziția investițională internațională netă a continuat să se deterioreze, ajungând la - 96,6 miliarde euro la sfârșitul anului 2019. În perioada 2007-2018, indicatorul cu evoluție constant negativă în termeni nominali a consemnat o tendință de dublare către anul 2012, comparativ cu 2007, și ulterior, o ușoară ajustare, determinată, în principal, de reducerea datoriei externe nete. Creșterea robustă și continuă a produsului intern brut, în perioada analizată, a făcut ca, la sfârșitul anului 2019, rata poziției investiționale internaționale să atingă valoarea consemnată în anul 2007 (-43%). Structura netă, marcată de contribuția majoră a pasivelor externe de natura investiției directe (56% din total, la finele anului 2019, comparabil cu anul 2018), a asigurat evitarea unor potențiale vulnerabilități externe. (BNR, 2020)

Pe componente, investițiile străine directe nete (participații la capital, credite de la investitorii direcți) au rămas în general stabile ca procent din PIB, cu o medie de -41 % în ultimii 10 ani, dar ponderea lor în poziția investițională internațională netă a crescut în mod constant în ultimii 8 ani, ca și a investițiilor de portofoliu. Ponderea altor creanțe externe în PIB a scăzut, pe măsură ce România și-a rambursat datoria externă. Acestea sunt urmate de „alte investiții” (împrumuturi și depozite) și de investițiile de portofoliu (instrumente de natura datoriei pe termen lung sub forma titlurilor de valoare).

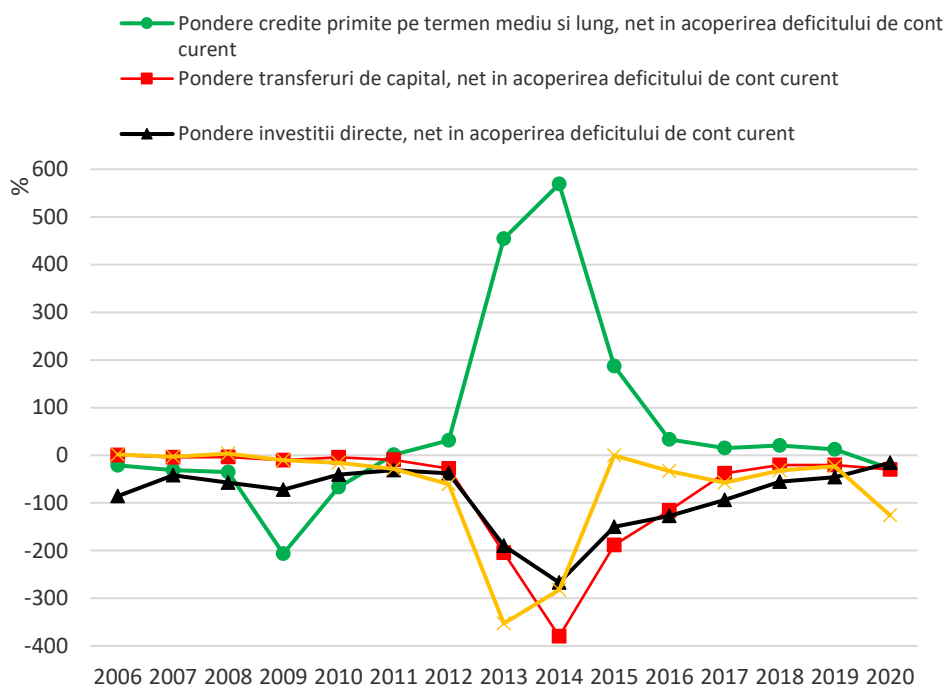
Finanțarea deficitului contului curent în România

De-a lungul întregii perioade analizate, în România, investițiile străine directe au contribuit la contracararea deficitului de cont curent, dar cu ponderi fluctuante. Creditele primite pe termen mediu și lung, net au reprezentat o altă sursă de capitaluri străine care au contracarat deficitul de cont curent în țara noastră dar doar până în 2010 inclusiv. Între 2011 și 2019, pe fondul returnării de împrumuturi externe, Creditele pe termen mediu și lung contribuie la accentuarea deficitului extern al României. În 2020, pe fondul cheltuielilor exagerate sub pretextul măsurilor de combatere a covid 19, România s-a îndatorat excesiv și Creditele primite pe termen mediu și lung, net au redevenit o altă sursă de capitaluri străine care au contracarat deficitul de cont curent în țara noastră (vezi graficul nr. 4).

Începând cu anul 2015, odată cu debutul tendinței de accentuare a deficitului de cont curent, finanțarea acestuia prin fluxuri negenerative de datorie (investiții străine directe și transferuri de capital – preponderent fonduri europene) s-a înscris pe un trend descendent. În acest context, în anul 2018 investițiile

străine directe și transferurile de capital au acoperit 73,5% din deficitul de cont curent. În 2020, , acoperirea deficitului de cont curent s-a redus drastic prin investiții străine directe (15% comparativ cu 46% în 2019), iar prin transferuri de capital a crescut în 2020 comparativ cu 2019 (30% , respectiv 20%).

Grafic nr. 4. Sursele de finanțare a deficitului de cont curent în România în perioada 2006-2020

Sursă: date BNR, prelucrate de autoare. Datele sunt calculate conform metodologiei BPM5 pentru perioada 2006-2012 și conform metodologiei BPM6 pentru perioada 2013-2018.

Notă: semnul negativ arată contracararea deficitului de cont curent, iar semnul pozitiv semnifică contribuția la formarea deficitului de cont curent

Anul 2009 reprezintă un an de ruptură și din punctul de vedere al finanțării deficitului contului curent. Astfel, intrările de investiții străine directe s-au redus semnificativ, iar influxurile de capitaluri contractate de stat au crescut. O dată cu declanșarea crizei din 2008 posibilitățile de atragere de investiții străine directe s-au redus atât în plan internațional, prin manifestarea aproape generalizată a aversiunii la risc, și diminuarea lichidității, cât mai ales în plan local și regional, pe fondul tensiunilor regionale, inclusiv a războiului din Ucraina și al unor procese interne (printre care enumerăm epuizarea unor obiective privatizabile, lipsa unor facilități fiscale și a unei strategii viabile de atragere de investitori strategici, infrastructura de transport precară).

În 2012 și 2013, influxurile de investiții străine directe înregistrează o ușoară revigorare. Totuși, după vârful înregistrat în anul 2014 (pe fondul diminuării accentuate a deficitului extern), gradul de acoperire a deficitului contului curent de către investițiile străine directe, scade treptat în perioada 2015-2018, ca urmare a majorării accentuate a deficitului de cont curent, deși intrările de investiții directe ale nerezidenților cresc în perioada 2013-2018, reflectând îmbunătățirea percepției străinilor privind țara noastră. În 2019 și mai ales în 2020, intrările de investiții străine directe s-au redus, ca și gradul de acoperire a deficitului contului curent de către acestea (în 2020 a ajuns la 15%). (BNR, 2021)

Elementul determinant al majorării intrărilor nete de investiții directe îl constituie avansul participațiilor la capital, și profiturile reinvestite. Acest lucru reflectă îmbunătățirea calității fluxurilor de capital încă din 2015 și reducerea instrumentelor de natura datoriei, excepție anii 2018 și 2019 când acestea cresc. Pe fondul îmbunătățirii încrederii investitorilor în economia României, după ce în perioada 2008-2014 se situa la valori negative, profitul reinvestit rămâne pozitiv și este în creștere în perioada 2016-2019. (BNR, 2020)

Creditele externe pe termen mediu și lung primite cresc semnificativ în 2007, anul intrării în Uniunea Europeană. Și în 2009, creditele externe pe termen mediu și lung înregistrează un vârf explicat prin

împrumuturile primite de România în acest an de la Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Uniunea Europeană.

În 2011, evoluția creditelor pe termen mediu și lung înregistrează un punct de cotitură. Astfel, între 2011 și 2019, România plătește pentru împrumuturile externe contractate în anii anteriori. În 2020, în contextul măsurilor adoptate de autorități pentru combaterea covid-19, România contractează credite externe pe termen mediu și lung. (BNR, 2021)

În schimb, datoria publică externă nu a scăzut deoarece România s-a împrumutat pe piața obligațiunilor. Astfel, emisiunile de obligațiuni înregistrează o creștere semnificativă între 2011 și 2014, trend ascendent care continuă până în 2020 inclusiv, contribuind la majorarea datoriei publice externe pe termen mediu și lung. Drept urmare, ponderea împrumuturilor din obligațiuni în totalul datoriei publice externe pe termen mediu și lung se majorează din 2011, egalizează ponderea instituțiilor multilaterale în 2013 și devin majoritare începând cu 2014, situație care continuă până în prezent. În 2020, împrumuturile din obligațiuni reprezintă 80% din totalul datoriei publice externe pe termen mediu și lung. (BNR, 2021)

Apreciem că înlocuirea creditorilor reprezintă o evoluție negativă a situației economiei românești din punct de vedere al efortului de rambursare și al sustenabilității, în condițiile în care datoria de la instituțiile multilaterale se bucură de costuri mai scăzute, ținând cont de dobânda care se percepe țărilor percepute ca având un risc ridicat pe piața privată a capitalului internațional; perioadă de grație mai lungă; durată totală mai mare. În loc să returnăm datoria externă contractată ne îndatorăm mai mult, în condiții mai aspre de creditare.

Excedentul transferurilor de capital contribuie, de asemenea, la contracararea deficitului contului curent, cu ponderi în creștere, arătând că țara noastră primește fonduri de la Uniunea Europeană.

Corelarea deficitului de cont curent cu sursele de finanțare a acestuia ar trebui să fie urmărite, cu scopul stabilizării și chiar a creșterii intrărilor de investiții directe în România, în condițiile în care influxurile de investiții străine directe au fost și continuă să fie un factor deosebit de important de contracarare a deficitului contului curent în România, însă cu o pondere în declin.

Concluzii

În România, deficitul extern este determinat de soldul negativ al contului curent. Analizând în structură contul curent al țării noastre, observăm că, în perioada analizată, deficitul acestuia a fost generat și întreținut de următoarele subconturi: balanța bunurilor (cauza principală a deficitului de cont curent în România, de-a lungul întregii perioade analizate), serviciile de turism (din 2008), veniturile din investiții directe, veniturile din alte investiții de capital (dobânzi), veniturile din investiții de portofoliu (începând cu 2013).

Deficitul de cont curent s-a majorat de-a lungul întregii perioade analizate cu excepția câtorva ani (2008, 2009, 2012-2014), când s-a redus ca urmare a efectelor crizei economico-financiare internaționale. Dacă în 2014 era aproape echilibrat (-0,7% din PIB), în 2020 contul curent a înregistrat un deficit de 5,2 % din PIB. Această evoluție este, în principal, rezultatul unui deficit tot mai mare al balanței bunurilor, stimulat de explozia consumului privat, în contextul creșterii mai rapide a importurilor comparativ cu exporturile. Acest lucru s-a întâmplat în pofida creșterii cotei de piață a exporturilor românești până în 2019.

Tendința de deteriorare a soldului balanței bunurilor reprezintă un motiv de îngrijorare, o vulnerabilitate a economiei românești întrucât creșterea importurilor a fost substanțial mai mare pentru bunurile de consum decât pentru bunurile intermediare sau de capital.

Analizând structura exporturilor și a importurilor țării noastre putem spune că *România desfășoară un comerț exterior intra-ramură.* De asemenea, se constată că, în ultimii 10 ani, *România s-a specializat în produsele de tehnologie medie.*

Consolidarea tendinței de îmbunătățire a structurii exporturilor de bunuri este dependentă de susținerea activităților eficiente, prin atragerea de investiții în sectoare cu valoare adăugată mare, respectiv prin sporirea capacității firmelor românești de a se adapta la standardele piețelor externe și de a face față unor posibile evoluții nefavorabile. Ponderea mare a participării companiilor multinaționale la comerțul exterior al României impune politici care să contribuie la îmbunătățirea lanțurilor valorice și echilibrarea importurilor în domeniile dominate de acestea (ex. comerțul cu bunuri de consum).

Evoluția subcontului de servicii contribuie la contracararea deficitului de cont curent de-a lungul întregii perioade analizate, cu excepția anului 2009. Excedentul acestui subcont se datorează în principal serviciilor de transport, preponderent rutier, începând din 2009, deci apreciem că România a devenit furnizor net servicii de transport (în special rutier) în contextul intrării în Uniunea Europeană.

Excedentul subcontului de servicii este susținut în mare măsură și de serviciile de prelucrare a bunurilor, de serviciile de telecomunicații, informatice și informaționale. Serviciile de prelucrare aduc valoare adăugată redusă pentru economia națională, dar serviciile de telecomunicații, informatice și informaționale sunt purtătoare de valoare adăugată ridicată și este bine să fie susținută dezvoltarea lor.

Evoluția contului curent a fost însoțită de o înrăutățire a acoperirii sale. Astfel, investițiile străine directe și-au redus importanța în finanțarea dezechilibrului extern, și a crescut ponderea împrumuturilor externe și a investițiilor de portofoliu. Și criza economico-financiară din 2008, și criza provocată de măsurile exagerate adoptate de autorități sub pretextul prevenirii răspândirii covid-19 a contribuit la accentuarea acestei tendințe, în contextul diminuării lichidității la nivel global și creșterii aversiunii față de risc a investitorilor.

Creșterea datoriei externe, face ca obținerea unor noi împrumuturi să fie mai dificilă, generează riscuri la nivel microeconomic (în special în sistemul bancar), precum și implicații la nivel macroeconomice în ceea ce privește sustenabilitatea datoriei externe.

Bibliografie

1. Banca Națională a României (2008-2021), *Buletine lunare: decembrie 2007, decembrie 2008, decembrie 2010, ianuarie 2012, iulie 2012, ianuarie 2013, ianuarie 2014, iunie 2014, ianuarie 2016, decembrie 2016, decembrie 2017, ianuarie 2018, mai 2019, august 2019, decembrie 2020, august 2021*, București;
2. Banca Națională a României (2018), *Balanța de plăți și poziția investițională internațională a României, Raport anual 2017*, București;
3. Banca Națională a României (2020), *Balanța de plăți și poziția investițională internațională a României, Raport anual 2019*, București
4. Banca Națională a României (2006-2021), *Raport anual, 2005-2020*, publicație periodică
5. Comisia Europeană (2016), *Raportul de țară al României* http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_romania_ro.pdf, 2016
6. Comisia Europeană (2019), *Raportul de țară din 2019 privind România*, Semestrul european 2019: evaluarea progreselor înregistrate în ceea ce privește reformele structurale, prevenirea și corectarea dezechilibrelor macroeconomice, precum și rezultatele bilanțurilor aprofundate efectuate în temeiul Regulamentului (UE) nr. 1176/2011, Bruxelles, 27.2.2019 SWD(2019) 1022 final
7. Comisia Europeană (2018), *Statistical Annex of Alert Mechanism Report 2019*, Brussels, 21.11.2018 SWD(2018) 466 final
8. Comisia Europeană (2020), *Convergence Report*, ISSN 2443-8014 (online), 2018, INSTITUTIONAL PAPER 129 | June 2020, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip129_en.pdf
9. Coutinho, Turrini și Zeugner (2018), *Methodologies for the Assessment of Current Account Benchmarks*, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Luxembourg: Publications Office of the European Union, DISCUSSION PAPER 086| SEPTEMBER 2018, PDF ISBN 978-92-79-77423-2 ISSN 2443-8022,
10. Institutul Național de Statistică (2019), *Buletin Statistic de Comerț Internațional nr.12/2018*, ISSN 1843-049X, ISSN-L 1843-049X
11. Institutul Național de Statistică (2020), *Buletin Statistic de Comerț Internațional nr.09/2020*, ISSN 2065-6610, ISSN-L 1843-049X
12. Institutul Național de Statistică (2021), *Buletin Statistic de Comerț Internațional nr.12/2020*, ISSN 2065-5975, ISSN-L 1223-7507
13. Milea Camelia (2019), *Starea financiară a României – anul 2020, Evaluarea balanței de plăți externe*, Centrul de Cercetări Financiare și Monetare – Victor Slăvescu, București;
14. *** https://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/ResultSerie.cfm

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ: НОВАЯ ПАРАДИГМА В МИКРОЭКОНОМИКЕ

*Константин ТАУШАНЖИ, доктор
экономики, и.о. профессора,
Комратский государственный университет*

Современные проблемы в условиях глобализации являются следствием игнорирования духовных ценностей, особенно в сфере образования. Общество стоит на пороге смены научной парадигмы и поиска новых равновесий - материальных и духовных ценностей, таких как гармонизация личности.

Ключевые слова: *духовные ценности, благо, коэффициент блага, материальные ценности, конкуренция, кооперация.*

problemele moderne în condițiile globalizării sunt rezultatul ignorării valorilor spirituale. în special în domeniul educației. Societatea se află pe punctul de a schimba paradigma științifică și de a găsi noi echilibru-valori materiale și spirituale, cum ar fi armonizarea individului.

Cuvinte cheie: *valori spirituale, bun, factor de bun, valori materiale, Concurență, Cooperare.*

Contemporary issues in the context of globalization are a consequence of ignoring spiritual values, especially in education. Society is on the threshold of scientific paradigm shift, and search for new equilibria - material and spiritual values such as harmonization of an individual.

Keywords: *spiritual values, the good, coefficient of good, material values, competition, cooperation.*

В читаемых курсах по микро- и макроэкономике экономический рост (успех) на любом уровне рассматривается как самоцель. Рыночное равновесие и его изменения рассматриваются как истина в последней инстанции, с привлечением в качестве доказательств множества графических изображений, математических формул и экономических моделей.

Потребительский выбор и максимизация благосостояния потребителя также рассматриваются через призму материалистических ценностей в денежном выражении, в обход духовных ценностей. Начиная со студенческих лет, у человека формируется потребительское поведение. Равновесие между производителем (фирмой) и потребителем покоится на одних и тех же математических формулах в ограниченном материалистическом пространстве. «Учебники указывают на то, что фирмы, экономические агенты должны максимизировать свою прибыль (без всяких других условий), т.е. если будет выполняться равновесие $MC=MR$ (предельные издержки равны предельному доходу). Здесь моральные и нравственные издержки в счет не принимаются.

Провозглашение рыночных принципов в странах СНГ с низким уровнем национального самосознания приобрело извращенные формы. Закон конкуренции обострил противоречия между экономическими агентами за материальные ценности. Это реалии становления рыночных отношений в Молдове.

Теория максимизации прибыли без учета других ценностей дорого обходится инвесторам. Каждый, кто стремится построить свою «пирамиду успеха», подвержен риску потерять здоровье. Находясь в стрессовом состоянии, такой человек может нанести моральный ущерб себе и окружающим. Исследования, проведенные в АТО Гагаузия, показывают, что предприниматели, занятые малым и средним бизнесом, болеют в 1,7 раза чаще, чем среднестатистическая активная часть населения.

Сегодняшние вызовы в экономике — это, прежде всего, дисгармония, когда техническая эволюция опережает гуманитарную. Сегодня мир идет к экономическому самоубийству, разваливается экосистема планеты. Продвинутое технологии без продвинутого гуманитарного мышления приводят не к движению вперед, а к гибели. Нас ждет великая трансформация, то есть переход от материальных ценностей к духовным.

Многие экономисты указывают на кризис самой экономической теории, в частности, на экономический мейнстрим. Вместе с экономикой терпит поражение и демократия. Лауреат Нобелевской премии по экономике Джейм Бьюкенен в своих трудах постоянно указывал на упадок

современной демократии и даже присущие им медленные, но верные тенденции к саморазрушению.

Подлинные причины экономических кризисов, а значит и общественной жизни, глубоко спрятаны в человеке, в его духовной сфере. Если экономический кризис имеет духовное происхождение, следует говорить о духовном кризисе, который порождает экономический кризис как следствие. Важно отыскать, где раскручивается маховик воспроизводства духовного кризиса или создание без духовности.

В учебниках микро- и макроэкономике все пронизано идеологией материализма, извлечение материальных ценностей в ущерб духовным ценностям. Студенты не просто получают такие знания, они зомбируются, они знают «золотое правило» — $MR=MC$ (предельный доход равен предельным издержкам и тогда достигается максимизация прибыли). Нам следует подняться на другой уровень равновесия— **единство духовного и телесного, равновесие материальных и нематериальных ценностей $MV=SV$** .

Предложенная нами идея приведения в равновесие материальных и духовных ценностей ($MV = SV$) на первый взгляд вызывает сомнения, поскольку материальные ценности можно количественно измерить, сопоставляя доходы и издержки. А как количественно измерить духовные ценности, состояния морали? В данном контексте мы выходим на другие уровни — общечеловеческие. Разумеется, и порядок измерения осуществляется другими категориями. Мы предлагаем для сопоставления применить относительные показатели «больше», «меньше» и «равно» с обозначениями $MV>SV$, $MV<SV$ и $MV=SV$. Тогда как в учебниках по курсу «Микроэкономика» преследуется старая идея, что цель инвестора - лишь максимизация прибыли. Другими словами, методика оценки инвестиционных проектов сводится лишь к максимизации ожидаемой прибыли.

Приведем небольшой практикум при чтении курса «Финансирование и эффективность инвестиций» для выбора лучшего инвестиционного проекта, учебники предлагают известную формулу:

$$E(R) = \sum_{k=1}^n * R_k * P_k \rightarrow \max$$

где: $E(R)$ — математическое ожидание прибыли;
 R_k — возможный исход (доход, прибыль);
 P_k — соответствующая вероятность.

Идеология данной формулы та же, что и в курсах по микроэкономике и в макроэкономике — максимизировать прибыль и только, притом, безусловно (сколотить состояние). Студент, решая несколько вариантов, выбирает тот вариант, где больше прибыли. Это целевая установка, поставленная задача, даже ценой потерять здоровье. Наши исследования, проведенные в Гагаузии, показывают, что предприниматели, занятые малым и средним бизнесом, болеют в 1,7 раза чаще, чем среднестатистическое активное население.

Экономисты сознательно уходят от таких понятий, как духовные ценности, этика, мораль, состояние радости, так как их нельзя количественно измерить. Перед австрийскими экономистами — маржиналистами в свое время стояла подобная задача: как измерить полезность товаров и услуг (если один продукт вкуснее другого или первый потребленный товар полезнее последующих). Они ввели условное понятие «ютиль» (полезность), который действует в пространстве и во времени и вошло в учебники как «закон убывающей предельной полезности».

Предложенный нами условный показатель «благо» действует в пространстве и во времени и имеет свою отправную точку, и эта отправная точка принимается за единицу ($W_k=1$) и рассматривается как тенденция роста и развития.

Таким образом, расширенная модель принятия управленческих решений, ориентированная на гармонизацию личности, примет вид:

$$E(W) = \sum_{k=1}^n * R_k * P_k * W_k \rightarrow \max$$

где: $E(W)$ —ожидание благосостояния,
 W_k — коэффициент блага.

Показатель физического и духовного здоровья инвестора ранее не учитывался, однако это необходимо делать, поскольку, в противном случае, используемые методики, прежде всего

развивающихся и слаборазвитых стран, дают некорректные результаты.

Коэффициент блага (W_k) является отражением состояния здоровья и психологического климата в коллективе. Окончательное решение об инвестировании целесообразно принимать не с учетом максимизации прибыли, а на основе максимизации математического ожидания благосостояния. По новой методике инвестор даст предпочтение тому проекту, где выше/больше общее благосостояние, при этом коэффициент физического и духовного состояния инвестора должен быть больше единицы: $W_k > 1$. Если $W_k < 1$, то проект считается ущербным и не принимается к рассмотрению. За основу следует брать экономико-экологическую эффективность, защищая как индивида, так и окружающую среду. Настало время изучать экономическую теорию на стыке философии, физики, политологии. Известный философ В. С. Соловьев в книге «Оправдание добра» пишет: «Признать в человеке только деятеля экономического производителя, собственника и потребителя вещественных благ — есть точка зрения ложная и безнравственная».

Общепринятая методика отбора лучшего инвестиционного проекта и нами предложенная новая методика прошли апробацию на практике - будущим экономическим агентам студенческой аудитории было предложено в ходе решения задач самим выбрать ту методику которая, на их взгляд, является более комфортной в будущей жизни. Более 85% респондентов выбрали новую методику, где лучшим является тот проект, где выше общее благосостояние. Сегодня XXI век, пришло время на ряду с множеством узко экономических коэффициентов ввести итоговый, совокупный коэффициент - коэффициент радости (K_p), который включает в себя как экономические, так и неэкономические показатели. Управленческое решение принимается при условии, если $K_p > 1$. Разумеется, данный критерий является субъективным как и «ютить» для каждого индивида.

По новой методике инвестор даст предпочтение тому проекту, где выше (больше) общее благосостояние. Коэффициент физического и духовного состояния должен быть больше единицы - $W_k > 1$. В теории полезности используется условный показатель - «ютить»¹. Мы предлагаем оценивать инвестиционные проекты (выбор оптимальных решений) с учетом физического и духовного состояния инвестора, где вводится показатель «благ» (W).

Приведем методологию оценки инвестиционных проектов в условиях риска потерь ожидаемого дохода, а также риска потерять здоровье.

1. Предположим, эксперты прогнозируют возможные исходы (доходность). Обозначим возможный исход (доход) R_k , где $k = 1, 2, \dots, n$. В качестве R_k могут выступать различные показатели. Например, доход, прибыль, выручка и т.д.

2. Каждому исходу присваивается соответствующая вероятность (P_k) получения ожидаемого дохода, где $\sum_{k=1}^n P_k = 1$.

3. Каждому исходу присваивается соответствующий коэффициент получения «блага» (W_k) (степень физического и духовного здоровья инвестора).

4. Выбирается критерий (n-р. максимизация математического ожидания благосостояния)

$$E(W) = \sum_{k=1}^n R_k * P_k * W_k \rightarrow \max$$

Приведем конкретный пример: Допустим, имеются два объекта финансирования с одинаковой прогнозной суммой требуемых капитальных вложений. Величина планируемого дохода R_k в каждом случае неопределенна и приведена в виде распределения вероятностей (P_k), а также коэффициента возможного блага (W_k).

Исходные данные для отбора инвестиционных проектов

Проект А			Проект В		
доход (R_k)	вероятность P_k	коэффициент блага (W_k)	доход (R_k)	вероятность P_k	коэффициент блага (W_k)
3000	0.10	1.20	2000	0.10	1.0
3500	0.20	1.10	3000	0.15	1.0
4000	0,40	1.0	4000	0,30	1.0
4500	0.20	1.15	5000	0.35	0,9
5000	0,10	1,0	8000	0,10	0,8

Рассмотрим традиционный метод определения лучшего проекта, где учитывается только доход R_k и ее вероятность P_k , а не физическое и духовное состояние инвестора. Тогда математическое ожидание дохода по проектам А и В следующее:

$$E(R_A) = 3000 * 0,10 + 3500 * 0,20 + 4000 * 0,40 + 4500 * 0,20 + 5000 * 0,10 = 4000 \text{ тыс. лей}$$

$$E(R_B) = 2000 * 0,10 + 3000 * 0,15 + 4000 * 0,30 + 5000 * 0,35 + 8000 * 0,10 = 4400 \text{ тыс. лей}$$

Мы видим, что проект В является более предпочтительным, так как ожидаемый доход больше 4400 тыс. лей, чем проект А - 4000 тыс. лей.

Теперь введем переменную W_k - коэффициент блага и формула примет следующий вид:

$$E(W) = \sum_{k=1}^n * R_k * P_k * W_k$$

$$E(W_A) = 3000 * 0,10 * 1,2 + 3500 * 0,20 * 1,1 - 4000 * 0,40 * 1,0 - 4500 * 0,20 * 1,15 + 5000 * 0,10 * 1,0 = 4265 \text{ тыс. лей}$$

$$E(W_B) = 2000 * 0,10 * 1,0 + 3000 * 0,15 * 1,0 - 4000 * 0,30 * 1,0 + 5000 * 0,35 * 0,9 + 8000 * 0,10 * 0,8 = 4065 \text{ тыс. лей}$$

Таким, образом, проект А является более предпочтительным - 4265 тыс. лей с точки зрения общего благосостояния. Сравнивая две методики установления критерия отбора инвестиционных проектов, можно сделать вывод, что проект В обладает большим доходом - 4400 тыс. лей, чем проект А. однако это сопряжено с издержками потери здоровья (ухудшением физического и духовного состояния инвестора).

Методика предполагает, что если $(W_k) < 1$, то проект не принимается к рассмотрению. За основу следует брать экономико-экологическую эффективность, защищая как индивида, так и окружающую среду. Настало время изучать экономическую теорию на стыке философии, физики, политологии. Известный философ В.С. Соловьев в книге «Оправдание добра» пишет: «Признать в человеке только деятеля экономического производителя, собственника и потребителя вещественных благ - есть точка зрения ложная и безнравственная».

На наш взгляд, действия политико-экономических «законов» не отвечают возросшим требованиям интеграционного процесса. Причины мирового экономического кризиса следует искать в человеке - носителе прежде всего духовных и материальных ценностей, в его возросшем самосознании, которые вступают в противоречия с устаревшими экономическими отношениями.

Библиография:

1. Богомолов О.Т. Неэкономические грани экономики: Неопознанное взаимовлияние. Научные публицистические заметки обществоведов. М. Институт экономических стратегий 2010 г.
2. Деменг Э. Новая экономика. М., 2010 г.
3. Заостровцев А. Либеральная политическая экономика и философия Джеймса Бьюкенена. Вопросы эконом. № 4, 2013 г.
4. Крапевенский С.Э. Социальная философия. М., 1998 г.
5. Пахомов Ю. Мировой финансовый кризис: цивилизованные истоки экономики. 2009 г. №2.
6. Соловьев В.С. Оправдание добра. М., 1996 г.
7. Таушанжи К.П., Карабет М.А. Многомерная экономика в образовании, проблемы и суждения: Dialogul civilizatiilor: etica educatiei, libertatesires ponsibilitateintr -olumeinschimbare. Кишинев 2015 - 567 р.
8. Таушанжи К.П., Яниогло А.И. Конкуренция или сотрудничество. ULUSLARARASI Bakanlarda social bilimler kongresi №6, Март 2014. Комрат.
9. Тихоплов В.Ю., Тихоплов Т.С. Физика веры. СПб Весь 2015 г.
10. IDISViitorul «Финансирование малых и средних предприятий в РМ: проблемы, тенденции и перспективы», Кишинев, 2012 г.
11. Бачаров В.Р. Инвестиционный менеджмент. СПб.2000.
12. Крушивиц Л. Финансирование и инвестиции. СПб.2000.

UTILIZAREA DURABILĂ A RESURSELOR NATURALE ȘI IMPACTUL ASUPRA MEDIULUI

**Corina GRIBINCEA, dr.,
cerc. științific coordonator, INCE**

The economy of Europe and Moldova depends on an uninterrupted flow of natural resources and materials. Europe's green industry has grown by about 8% a year in recent years, and its annual turnover is about 2.5% of Europe's GDP. The use of resources as well as the generation and treatment of waste lead to significant pressures on the environment in the stages of extraction, production, use and at the end of the life cycle. In recent years, the emphasis has been on security of supply of critical raw materials. The article presents some results of the study and critical analysis of the sustainable use of natural resources and the impact on the environment in the Republic of Moldova.

The article is written within the State Program (2020-2023) 20.80009.0807.22 Development of the mechanism for the formation of the circular economy in the Republic of Moldova.

Keywords: *sustainable development, natural resources, impact, use, environment, Republic of Moldova.*

Introducere.

Creșterea economiei mondiale și sporirea populației globale (9 miliarde până în 2050) au ca rezultat consumul rapid al resurselor naturale ale Pământului. Resurse precum apa, solul, aerul curat și serviciile ecosistemice sunt vitale pentru sănătate și pentru calitatea vieții, însă sunt disponibile doar în cantități limitate. Concurența tot mai mare pentru anumite resurse va duce la deficite și la creșterea prețurilor, ceea ce va afecta economia Europei. Resursele trebuie să fie gestionate mai eficient pe durata întregului ciclu de viață, de la extracție, transport, prelucrare și consum până la eliminarea deșeurilor [2].

Problemele de mediu globale cu care ne confruntăm în prezent sunt, în mare măsură, rezultatul supraexploatării de către om a resurselor naturale, și anume a combustibililor (fosili), a minereurilor, a apei, a solului și a biodiversității. Devine tot mai clar că modelul predominant de dezvoltare economică al Europei - bazat pe utilizarea intensivă a resurselor, pe generarea de deșuri și pe poluare - nu poate fi susținut pe termen lung. În prezent, Uniunea Europeană (UE) este dependentă în mare măsură de importuri. Multe resurse sunt folosite doar pentru o perioadă scurtă sau reprezintă o pierdere pentru economie, fiind eliminate în depozitele de deșuri sau devalorizate (ceea ce implică o scădere a calității în cursul operațiunilor de valorificare).

Economia Europei și a Moldovei depinde de un flux neîntrerupt de resurse și materiale naturale, și anume apă, culturi, lemn, metale, minereuri și vectori energetici, iar importurile furnizează o proporție substanțială din aceste materiale. Aflată în creștere, această dependență ar putea reprezenta o sursă de vulnerabilitate, având în vedere intensificarea concurenței mondiale pentru resurse naturale. În ultimii ani, conceptul de economie circulară și politicile conexe au abordat la scară largă utilizarea resurselor, producția, consumul și deșeurile. Acest concept vizează închiderea circuitului materialelor prin menținerea cât mai mult timp în economie a valorii produselor, materialelor și resurselor. Astfel se reduc efectiv generarea de deșuri și utilizarea de materii prime, obținându-se în același timp o reducere a presiunilor asociate.

Utilizarea resurselor, precum și generarea și tratarea deșeurilor duc la presiuni semnificative asupra mediului în etapele de extracție, producție, utilizare și la sfârșitul ciclului de viață. Ca atare, printre obiectivele politicii de mediu se numără reducerea cantității de materiale utilizate în economie, utilizarea mai eficientă a resurselor, reducerea generării de deșuri și transformarea deșeurilor în resurse. În ultimul deceniu, utilizarea resurselor în Europa a scăzut. Acest lucru este legat în mare măsură de tendințele de creștere economică și de schimbările structurale din economie, apărute în urma crizei financiare. În prezent, utilizarea resurselor și utilizarea eficientă a resurselor variază foarte mult de la o țară la alta și unele din presiunile aferente au loc în afara granițelor Europei, din cauza comerțului mondial.

În ultimii ani, accentul s-a pus pe securitatea aprovizionării cu materii prime critice. Acum însă, un aspect esențial al economiei circulare este evitarea generării de deșuri și gestionarea deșeurilor. Europa continuă să genereze o cantitate mare de deșuri, deși tendințele privind generarea de deșuri sunt destul de stabile, iar tendința este ca generarea de deșuri să se disocieze de dezvoltarea economică. În același timp, *deșeurile sunt percepute din ce în ce mai mult ca o resursă valoroasă pentru economia europeană. Ponderea deșeurilor reciclate crește încet, iar cantitatea de deșuri care ajung în depozitele de deșuri este în scădere.* Cu toate acestea, diferențele de performanță între țări sunt încă mari.

Gradul de abordare a temei în literatura științifică. În ultimii ani, epuizarea capitalului natural și încercările de a se trece la dezvoltarea rațională au fost principalele probleme ale agențiilor de dezvoltare. Multi autori considera ca epuizarea capitalului natural este un motiv de îngrijorare în special în regiunile cu păduri ecuatoriale, care păstrează cea mai mare parte a biodiversității naturale a Pământului - capital natural genetic ce nu poate fi înlocuit. Conservarea resurselor naturale este cea mai importanta problemă a Capitalismului Natural, protecției mediului, a mișcării pentru ecologie și pentru Partidele Verzi. Unii văd această epuizare ca pe o sursă majoră de neliniște socială și conflicte în țările în curs de dezvoltare.

Bunăstarea generala depinde de utilizarea resurselor naturale. O economie funcțională depinde, printre altele, de fluxul neîntrerupt de resurse naturale și materiale, precum cherestea, apa, recoltele, peștele, energia și mineralele. Întreruperea aprovizionării cu materiale-cheie poate determina efectiv stagnarea sectoarelor dependente și poate obliga companiile să disponibilizeze lucrători sau să înceteze să furnizeze anumite produse și servicii. În prezent, activitățile economice cauzează o mare diversitate de impacturi sociale și asupra mediului. Poluarea atmosferică, acidificarea ecosistemelor, pierderea biodiversității și schimbările climatice sunt toate probleme de mediu care afectează grav bunăstarea.

Scopul cercetării consta în studiul și analiza critică a utilizării durabile a resurselor naturale și impactul asupra mediului în Republica Moldova. Scopul evaluării este de a scoate în evidență, a descrie și a estima, în mod corespunzător, în fiecare caz în parte, efectele directe și indirecte ale activității planificate asupra următorilor factori: a) populație, faună și floră; b) sol, subsol, apă, aer, climă și peisaj; c) bunuri materiale și patrimoniu cultural, etc.

Metodologia cercetării. În cercetarea dată au fost utilizate acte normative și legislative, documentele de politici în domeniul mediului, datele rapoartelor statistice și rapoartele BNS privind producția industriei extractive, volumul producției industriale în perioada anilor 2019-2020, și a altor resurse naturale din Republica Moldova.

Rezultatele cercetării. Pentru a conserva mediul trebuie să reducem cantitatea de materiale pe care le extragem. În acest sens, este necesar să schimbăm modul în care producem bunuri și servicii și în care consumăm resurse materiale. Deși termenul are mai multe definiții, „**economia ecologică**” se referă, în general, la o economie în care toate alegerile în materie de producție și consum se fac având în vedere bunăstarea societății și sănătatea globală a mediului. În termeni mai tehnici, este o economie în care societatea utilizează resursele în mod eficient, sporind bunăstarea oamenilor în cadrul unei societăți favorabile incluziunii și păstrând, în același timp, sistemele naturale care ne susțin.

UE a adoptat deja obiective strategice, precum și programe concrete de acțiune pentru ca economia sa să devină mai durabilă. Strategia Europa 2020 are ca scop creșterea inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii sociale. Prioritățile acesteia sunt ocuparea forței de muncă, educația și cercetarea, dar și crearea unei economii cu emisii scăzute de dioxid de carbon, cu obiective în ceea ce privește schimbările climatice și energia. Strategia identifică inițiative emblematice pentru atingerea acestor obiective. Inițiativa emblematică „O Europă eficientă din punctul de vedere al utilizării resurselor” are un rol central în politicile UE în acest domeniu. De asemenea, se adoptă o serie de pachete legislative pentru punerea în aplicare a obiectivelor sale.

Trebuie, de asemenea, să avem în vedere sistemele în ansamblu decât sectoarele individuale. Un sistem cuprinde toate procesele și infrastructurile existente în legătură cu o resursă sau o activitate, care sunt esențiale pentru activitățile umane. De exemplu, sistemul energetic include tipurile de energie pe care le utilizăm (cărbune, energie eoliană, energie solară, petrol, gaze naturale etc.), modul în care extragem sau generăm această energie (centrale eoliene, sonde de petrol, gaze de șist etc.), scopul pentru care o utilizăm (industrie, transport, încălzirea locuințelor etc.) și modul în care o distribuim. De asemenea, în acest fel ar fi abordate și alte aspecte, precum resursele de terenuri și apă afectate de utilizarea și producția energiei.

Pentru a produce un bun sau un serviciu, avem nevoie de un aport materii prime. De exemplu, pentru a obține recolte, pe lângă forța lor de muncă, agricultorii au nevoie de terenuri, semințe, apă, soare (energie), unelte și, în agricultura modernă, de îngrășăminte și pesticide și de utilaje mai complexe. Același lucru este mai mult sau mai puțin valabil în ceea ce privește industria prelucrătoare modernă. Pentru a produce dispozitive electronice, avem nevoie, de asemenea, de forță de muncă, precum și de energie, apă, terenuri, minerale, metale, sticlă, materiale plastice, minereuri rare, cercetare etc.

Majoritatea materialelor utilizate în producție în Uniunea Europeană sunt extrase tot în Uniunea Europeană. În 2019, 15,6 tone de materiale pe cap de locuitor au fost utilizate ca materii prime în UE, din care 12,4 tone au reprezentat materiale extrase în UE, în timp ce restul de 3,2 tone au fost importate.

O mică parte din aceste materii prime a fost exportată. Restul – 14,6 tone pe cap de locuitor – s-a utilizat pentru consum în UE. Consumul de materiale variază considerabil de la țară la țară. De exemplu, în Finlanda s-au consumat peste 30 de tone pe cap de locuitor, în timp ce în Malta s-au consumat 5 tone pe cap de locuitor în 2019.

În ultimul deceniu, economia UE a creat o mai mare „valoare adăugată” în termeni de produs intern brut pentru fiecare unitate de materiale (minerale, metale etc.) consumate. De exemplu, utilizând aceeași cantitate de metale, economia a produs telefoane mobile sau laptopuri mai „valorose” (de valoare mai mare) decât predecesorii lor. Aceasta înseamnă productivitatea resurselor. În UE, productivitatea resurselor a crescut cu aproximativ 20 %: de la 1,34 EUR la 1,60 EUR pe kilogram de materiale între anii 2000 și 2019. Economia a crescut cu 16,5 % în această perioadă.

În unele țări europene, productivitatea resurselor este relativ ridicată. În 2019, Elveția, Regatul Unit și Luxemburg au creat o valoare adăugată de peste 3 EUR pe kilogram de materiale, în timp Bulgaria, România și Letonia au creat o valoare de sub 0,5 EUR pe kilogram. Productivitatea resurselor este strâns legată de structura economică a țării în cauză. Sectoare puternice ale serviciilor și tehnologiei cunoașterii, precum și ratele ridicate ale reciclării tind să stimuleze productivitatea resurselor.

Mediul înconjurător. Degradarea mediului înconjurător reprezintă o amenințare majoră pentru agenda de dezvoltare a Republicii Moldova, care continuă să fie extrem de expusă la problemele de mediu, mai ales din cauza dependenței sale sporite de sectorul agricol, precum și de deficitul și supraexploatarea resurselor naturale. Costul economic al degradării mediului și al schimbărilor climatice este considerabil. În plus, poluarea apei și a aerului au efecte semnificative asupra sănătății. Capacitatea limitată a sectorului de mediu de a promova protecția mediului și de a raporta la agenda de dezvoltare face ca domeniul să nu fie finanțat suficient și prioritarizat. De asemenea, protecția mediului nu este percepută ca fiind un motor important al creșterii economice. Este necesară scoaterea în evidență în continuare a beneficiilor protecției mediului, precum și a legăturilor dintre dezvoltarea economică și guvernarea mediului. Sub-sectoarele de mediu care prezintă cea mai mare îngrijorare sunt biodiversitatea, aerul, apa și gestionarea deșeurilor. Deși aceste sub-sectoare beneficiază de o atenție sporită din partea partenerilor de dezvoltare și sunt abordate prin politici relevante, există premise că Republica Moldova nu își va atinge obiectivele de mediu stabilite până în anul 2030. Sistemul de arii protejate este relativ mic și fragmentat, acoperind doar 5,65 la sută din teritoriul țării și nu exercită întru totul rolul de conservare. Republica Moldova are, de asemenea, una dintre cele mai reduse rate de acoperire a teritoriului cu păduri din Europa (circa 12% din teritoriul său). Administrarea necorespunzătoare a pădurilor a determinat o scădere a calității pădurilor, o vulnerabilitate crescută la dăunători și boli și reducerea biodiversității. Moldova este în conformitate cu tendința globală de urbanizare în continuă creștere, preconizându-se ca proporția populației care trăiește în zonele urbane să crească de la 47% în 2010 la 60% în 2030 (Habitatul ONU). Orașele contribuie tot mai mult și semnificativ la principalii factori ai degradării mediului global. Municipiile au cel mai mare impact asupra calității aerului și sunt responsabile pentru peste 50% din poluarea totală a aerului în Moldova. Transportul este principala sursă de poluare a aerului în orașele țării. Vehiculele uzate - precum și combustibilul cu conținut ridicat de sulf de calitate joasă - sunt factori importanți. Degradarea continuă și poluarea apelor de suprafață și subterane sunt cauzate de deversarea apelor uzate netratate, depozitarea ilegală a deșeurilor și activitățile agricole. Colectarea și eliminarea deșeurilor rămâne a fi o preocupare majoră. Moldova utilizează în continuare diferite forme de eliminare a deșeurilor pe terenuri, inclusiv depozite de deșeuri care nu corespund standardelor, arderea în aer liber și evacuarea neselectivă a deșeurilor menajere, industriale și periculoase mixte. Acest lucru a rezultat în eliminarea de deșeuri în natură în cantități semnificative și se prezintă ca o oportunitate pierdută de a redirecționa deșeurile de la groapa de gunoi în sectorul de producere. Degradarea și eroziunea solului - cauzate de practicile agricole nedurabile, gestionarea necorespunzătoare a terenurilor și parcelarea excesivă - duc la pierderea solului fertil, ceea ce înseamnă că sectorul agricol mai mult contribuie la emisiile de carbon decât la stocarea acestora. Schimbările climatice sunt recunoscute drept o provocare esențială pentru dezvoltare, având în vedere frecvența și intensitatea sporită a dezastrelor naturale, precum și vulnerabilitatea ridicată și expunerea populației, economiei și mediului înconjurător la acest fenomen. Republica Moldova depinde în mare parte de sectorul agricol, iar ponderea populației rurale și a sărăciei rurale prevalează, ceea ce face ca impactul schimbărilor climatice să fie mai pronunțat. Impactul

semnificativ al variabilității climatice a fost vizibil în ultimii ani, cu secetă recurentă și inundații. Proiecțiile privind schimbările climatice indică creșteri de temperatură și probabil amplificarea procesului de aridizare. Impacturile preconizate vor fi multiple, afectând - printre altele - productivitatea agricolă, disponibilitatea resurselor de apă, securitatea energetică, vulnerabilitatea ecosistemelor și sănătatea umană. Moldova depinde foarte mult de sursele de energie importate, unde folosește preponderent combustibili fosili. În plus, furnizarea și consumul ineficient de energie în toate sectoarele agravează situația. Îmbunătățirile atât în ceea ce privește eficiența energetică, cât și în dezvoltarea resurselor interne - inclusiv resursele regenerabile de energie - pentru o durabilitate consolidată, competitivitate și securitate energetică, ocupă un nivel înalt pe agenda politică. Transformarea ecologică este o modalitate de realizare a Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030 și este parte din planurilor de recuperare post-COVID-19 la nivel mondial. În acest context, transformarea ecologică devine și mai relevantă pentru viitorul pe care dorim să îl dezvoltăm pentru generațiile următoare [8].

Conform datelor AGRM, la începutul anului 2019, la balanța de stat a rezervelor de substanțe minerale sunt menționate 19 tipuri de zăcăminte de substanțe minerale utile. Dintre acestea, 17 tipuri de zăcăminte de substanțe minerale utile nemetalifere sunt repartizate în 427 zăcăminte, iar 2 zăcăminte sunt de hidrocarburi – petrol și gaz combustibil. Actualmente se exploatează activ 154 zăcăminte de către 171 antreprenori. Anual sunt colectate din veniturile aferente utilizării resurselor minerale, circa 70 milioane lei, bani de care beneficiază APL nivelul II și Bugetul de stat. Una din problemele discutate mai puțin în spațiul public este cum are loc gestiunea riscurilor de mediu și celor sociale aferente utilizării resurselor naturale. Deși avem un cadru legal care stipulează cum ar trebui să fie gestionate acestea este fragmentat și nu acoperă întreg sectorul.

Utilizarea apei. Un rol deosebit în economia Moldovei au apele subterane, exploatate prin circa 66.00 de sonde și 132.000 de fântâni și folosite pentru alimentare cu apă potabilă, precum și pentru utilizarea exterioară și tratamentul balneo-sanatorial. Mai mult decât atât, până în momentul actual, sunt evidențiate circa 50 de tipuri de ape subterane – minerale, balneologice, tehnice, termale. Unele tipuri se folosesc în scopuri curative și pentru extragerea unor microelemente.

Sunt evidențiate zăcăminte pentru ape minerale naturale potabile de uz intern, pentru consum în scopul vindecării diferitelor afecțiuni digestive; ape minerale naturale de uz extern, utilizate în cadrul sanatoriilor și stațiilor balneare pentru uz extern, în scopul tratării diferitelor afecțiuni ale aparatului locomotor, sistemului nervos periferic, afecțiuni ale pielii; ape minerale naturale curative, utilizate sub formă de băi, dușuri, masaj subacvatic; ape potabile; ape industriale, folosite în scopuri tehnice, de producție. În baza acestor ape, în Moldova funcționează un șir de sanatorii, dintre care cele mai cunoscute sunt „Codru” din raionul Călărași, „Nistru” din or. Camenca, „Nufărul Alb” din or. Cahul ș.a. Mai jos prezentăm vom analiza indicatorii principali privind utilizarea apei în Republica Moldova.

Analizind *indicatorii principali privind utilizarea apei*, captarea apei din obiectivele acvatice natural pe parcursul 2016-2020 și anume la capitolul captarea apei din sursele de apă subterane este în usoara crestere (126 la 130 milioane metri cubi). Aceasta tendinta se pastreaza și la indicatorul Utilizarea apei (fara apa utilizata repetat și prin circulație închisă) de la 776 la 787 milioane metri cubi. În Moldova, evacuarea apelor reziduale, de mina și freatică drenate în obiectivele acvatice de suprafață, și anume ape poluate denota o îmbunătățire simțitoare a situației (28 milioane metri cubi în 2016 la 8 milioane metri cubi în 2020). Crește și numărul apelor normativ epurate de la 94 milioane metri cubi în 2016 la 120 milioane metri cubi în 2020. În anul 2020 volumul total al apelor uzate evacuate a constituit 66,9 mil. m.c., cu 3,5 mil. m.c. mai puțin comparativ cu anul 2019.

În Moldova, circa 71% din total sisteme publice de canalizare sunt dotate cu stații de epurare; însă nici o localitate din raioanele Glodeni și Rezina nu dispune de stație de epurare. Din cele 92 stații de epurare funcționale sunt doar 81 unități. Cea mai bună situație privind funcționalitatea stațiilor de epurare este înregistrată în regiunile Nord (95,5%), Chișinău și Sud (câte 88,9%). Totodată, prin stațiile de epurare a apei au trecut 64,9 mil. m. c. de apă uzată epurată (97,0%). Din volumul total de apă uzată epurată 96,1% a fost epurată mecanic, 95,5% biologic, iar 2,9% a fost evacuată fără tratament.

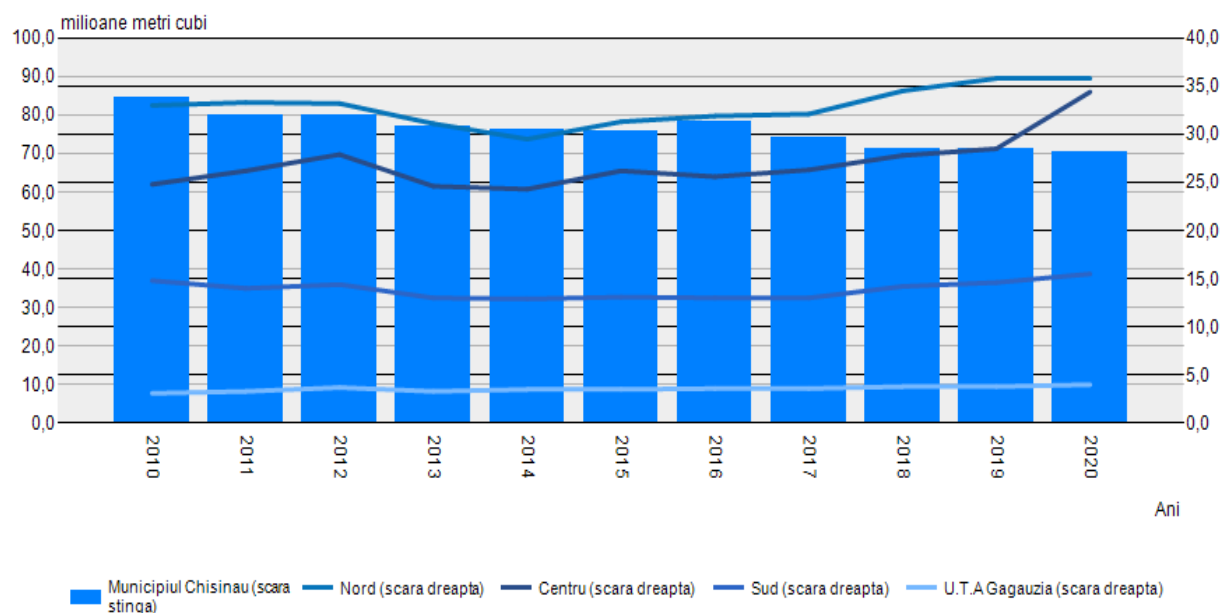

Figura 1. Captarea apei in profil teritorial, 2010-2020

Sursa: date BNS

Localitățile din Regiunea Nord din Moldova dețin cel mai mic nivel de conectare la sistemul public de alimentare cu apă. În anul 2020 acces la sistemul public de alimentare cu apă au avut 53 municipii și orașe și 769 localități rurale, ceea ce reprezintă 53,6% din localitățile țării. Circa 52% din satele Moldovei au avut acces la alimentare cu apă potabilă din sistemul public. În anul 2020 volumul de apă captată a constituit 134,6 mil. m.c., inclusiv apă captată din surse de suprafață - 85,1 mil. m.c. (63,2%), din surse subterane - 35,9 mil. m.c. (26,7%) și apă captată sau primită din alte surse - 13,6 mil. m.c. (10,1%). Totodată, volumul de apă distribuită consumatorilor în anul 2020 a fost de 94,0 mil m.c., cu 2,3 mil. m.c. mai mult față de anul 2019. Diferența de 40,6 mii m.c., dintre volumul de apă captată și volumul de apă distribuită consumatorilor, o reprezintă consumul propriu al întreprinderilor care au captat apă, dar și pierderile de apă în timpul transportării.

În medie, pe an la un locuitor revine 26,0 m.c. de apă distribuită. Din volumul total de apă distribuită, 67,7 mil. m.c. (sau 72,0%) a fost furnizată populației, 3,8% – instituțiilor bugetare, iar 24,2% altor consumatori, precum agenților economici. Volumul de apă distribuită populației comparativ cu anul precedent s-a majorat cu 6,8%.

Utilizarea energiei (combustibili fosili). În pofida investițiilor în tehnologiile de economisire a energiei, consumul de energie in Moldova se așteaptă să crească, în special din cauza activităților economice în agricultură, transport, construcții și industria alimentară. Republica Moldova prevede crearea unui sector energetic competitiv și eficient ce va oferi tuturor consumătorilor resurse energetice de calitate, în termeni fiabili și accesibili, care va face față provocărilor de majorare a prețurilor la energie, dependenței de importurile de resurse energetice (a fi reduse din contul producerii energiei regenerabile), precum și impactului sectorului energetic asupra schimbărilor climatice.

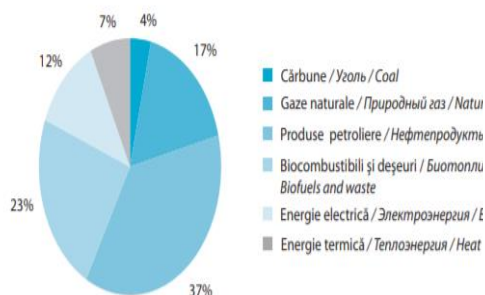

Figura 2. Consum final de resurse energetice, în 2019

Sursa: date BNS

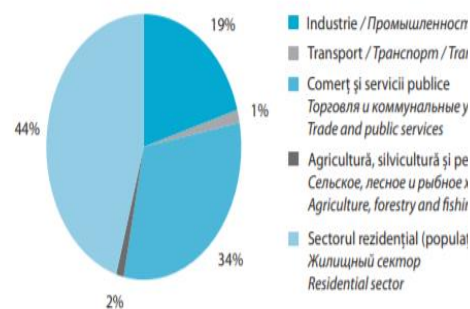

Figura 3. Consum final de energie electrică, în 2019

Sursa: date BNS

Obiective ODD. Obiectivul ODD 7 stabilește un număr mic dar important de priorități de dezvoltare în domeniul energetic. Accentul său principal este pus pe producerea durabilă și utilizarea energiei, precum și accesul echitabil la energia livrată în siguranță și folosită în mod eficient. Deși viziunea strategică ține de realizarea în baza principiului competitivității și a pieței energetice liberalizate, este important de soluționat în mod adecvat problema emergentă a sărăciei energetice și a altor riscuri aferente.

În Republica Moldova locuințele sunt încălzite preponderent cu sobe individuale, ponderea acestora constituind 56,1% din totalul de locuințe. Concentrarea numărului mare de locuințe în municipiile Chișinău și Bălți fac posibil ca sistemul centralizat de încălzire a locuințelor să fie utilizat în 22,4% din totalul locuințelor. Locuințele cu sisteme autonome, de toate tipurile au constituit 20,4%. Cu toate că Republica Moldova are ierni destul de reci, sunt locuințe care la data de 01.04.2016 nu dispuneau de nici un fel de sistem de încălzire a locuinței, ponderea acestora constituind 1,1% din totalul locuințelor. În perioada 2015 - 2016 de către gospodăriile casnice pentru necesitățile casnice au fost consumate: gaze naturale – 279,2 mln m³ ; brichete și peleți – 19,0 mii tone; lemne de foc – 2405,7 mii m³ ; deșeuri lemnoase – 523,2 mii m³ ; energie electrică – 1668,7 mln kWh [8].

În perioada de referință au fost procurate surse energetice în sumă de 3585,4 mln lei (exceptând plata pentru energia electrică și gazele naturale), din care, pentru procurarea gazelor (petroliere) lichefiate a fost achitată suma de 583,3 mln lei (63751,5 mii l), brichetelor și peletilor – 49,3 mln lei (20,8 mii tone), cărbunului – 293,1 mln lei (62,3 mii tone), lemnului de foc – 2300,1 mln lei (2697,3 mii m³), deșeurilor lemnoase – 111,0 mln lei (0,2 mii m³). Cantități de surse energetice considerabile au fost primite în dar de către gospodăriile casnice, deseori aceste donații fiind realizate de către copii către părinți, vecini sau donațiile către populația social vulnerabilă de către stat. Astfel, în perioada analizată au fost primite în dar: 96,6 mii l de gaze (petroliere) lichefiate; 2,5 mii tone de cărbune; 46,5 mii m³ de lemn de foc, 14,1 mii m³ deșeuri agricole. Colectarea/producția proprie.

Disponibilitatea surselor regenerabile de energie în țara noastră fac posibilă colectarea/producția proprie de biomasă de către gospodăriile casnice. În conformitate cu rezultatele obținute în studiu, în perioada analizată, de către gospodăriile casnice au fost colectate: 1333,3 mii m³ de deșeuri agricole, din care în scopuri energetice 1134,7 mii m³ (85,1% din total colectat); 682,5 mii m³ de deșeuri lemnoase, în scopuri energetice – 652,9 mii m³ (95,7%); 131,1 mii m³ de lemn de foc și 145,5 mii m³ – deșeuri animale, în scopuri energetice – 127,1 mii m³ (87,4%) [8].

Utilizarea minereurilor (metalele, mineralele) în industrie. Bogățiile subterane ale Moldovei ajung la 415 zăcăminte de substanțe minerale utile nemetalifere, iar dintre acestea sunt exploatate doar aproximativ o treime. Moldova deține rezerve industriale de 400 milioane de tone de ghips, nisip pentru sticlă, tripol, diatomite și 1500 de milioane de metri cubi de piatră brută, prundiș, calcar, argilă, iar extragerea substanțelor minerale nemetalifere se efectuează în aproximativ 900 cariere locale. Totodată, sunt pregătite pentru valorificare 37 de zăcăminte de substanțe minerale, 230 de rezerve sunt explorate, iar 21 de substanțe minerale nu sunt preconizate pentru valorificare.

Potrivit raportului „Starea mediului în R. Moldova în 2007-2010” [7], în cele mai multe cazuri, exploatarea acestor lucrări se efectuează fără autorizație, fapt care duce la pierderi economice considerabile

pentru stat, precum și la înrăutățirea situației ecologice în urmă dezvoltării proceselor exogene atât în interiorul carierelor, cât și în teritoriile adiacente. Nu se execută lucrări de conservare a carierelor cu activitatea suspendată și lucrări de recultivare a carierelor cu rezervele epuizate. Este necesar de a fi efectuată inventarierea zăcămintelor minerale nemetalifere existente, estimarea stării acestor zăcămintele și posibilităților lor de valorificare, dar și amplificarea controlului atât din partea Supravegherii geologice de stat, cât și din partea agențiilor și inspecțiilor ecologice asupra carierelor, care nu se exploatează și necesită a fi re-cultivate. Apele minerale dețin un loc important în cadrul rezervelor zăcămintelor naturale ale Moldovei.

Pe lângă extracția substanțelor minerale utile în stare solidă, în Moldova are loc și extracția substanțelor minerale în stare lichidă (precum petrolul și apele minerale) și gazoasă (gaze naturale). În sudul țării au fost identificate rezerve modeste de hidrocarburi, precum petrol în Văleni, Cahul, gaz natural în Victorovca, Cantemir, și cărbune brun în Etulia, Găgăuzia. Potrivit estimărilor efectuate, datele din perioada sovietică arată că rezerve de petrol sunt de circa 2,1 milioane de tone și de gaze naturale – de 960 milioane metri cubi. Ca rezultat al exploatării zăcămintului de petrol Văleni și a manifestării de gaze naturale Victorovca, în anul 2010 au fost extrase circa 12 mii tone de țiței și 9,1 mii metri cubi de gaze [9]. Numărul efectiv de întreprinderi cu activitatea principală „Industria extractivă” care au raportat anul trecut a fost de 101, dintre care două - extracția petrolului, 99 - alte ramuri. Aici se includ 39 cariere de piatră, 38 - piatră pentru construcții, una - piatră calcaroasă, ghips și cretă, 60 - nisip și pietriș.

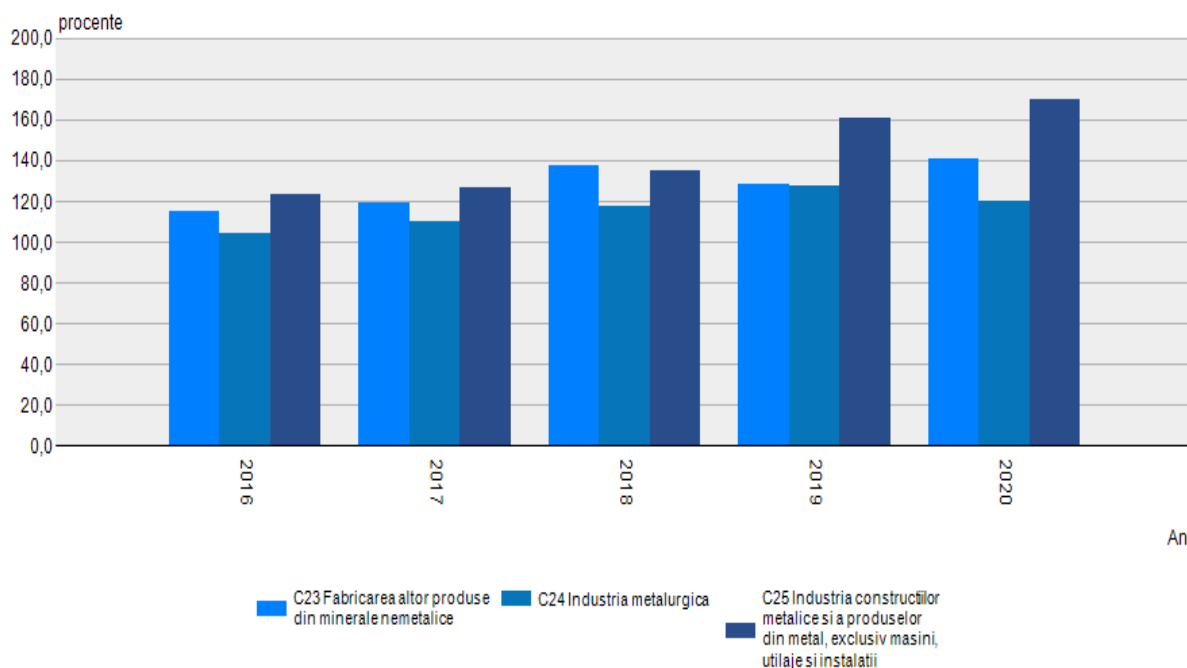

Figura 4. Indicii volumului producției industriale pe activități economice, 2010=100

Sursa: datele BNS

Conform datelor Resurse minerale ale RM [9] pentru 2019 (valorificarea resurselor minerale) cel mai are numărul ocupă *exploatare de rezervă*- 274, urmat de *exploatare neautorizată*- 200, *se exploatează* -189, *pregătit pentru exploatare*- 35, *nu se prevede* - 2. În figura 5 și 6 sunt prezentate nr. de excavații după materialul primar și nr. de excavații după substanțele minerale.

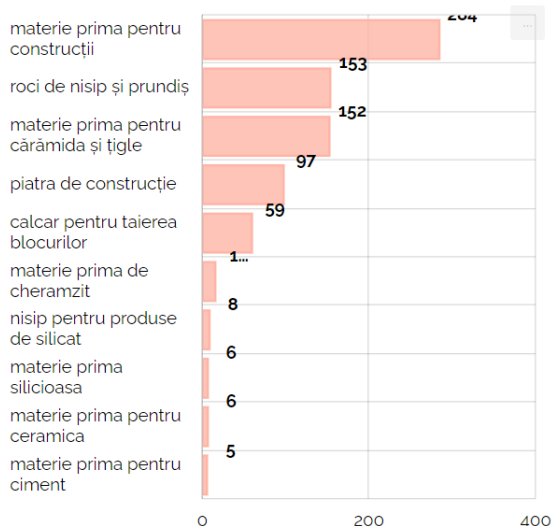

Figura 5. Nr. de excavații după materia primă, 2019

Sursa: Resursele minerale ale RM

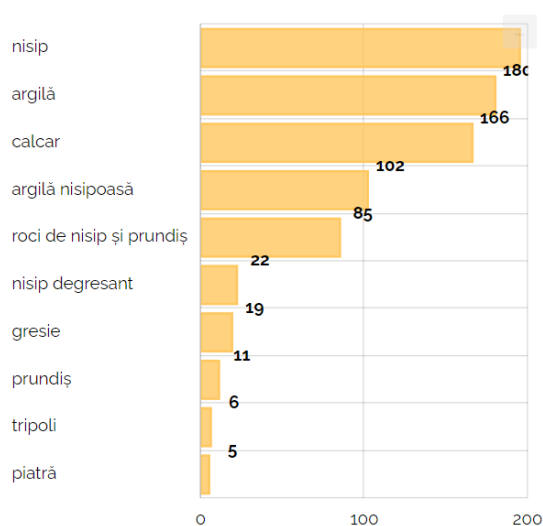

Figura 6. Nr. de excavații după substanțe minerale, 2019

Sursa: Resursele minerale ale RM

Cea mai mare pondere după numărul de excavații după material primă o au material primă pentru construcții - 204, urmata de roci de nisip și prundiș - 153, materie primă pentru cărămida și țigle - 152. După numărul de excavații după substanțe minerale îl are: nisip - 180, argila - 166 și calcarul - 102. Drept urmare, cele mai utilizate substanțe minerale utile în R. Moldova sunt substanțele minerale utile pentru industria construcțiilor, precum calcarul și argila pentru producerea cimentului. Alte substanțe minerale utile, intens utilizate în R. Moldova, sunt granitul, nisipul și nisip-prundișul pentru pregătirea mortarului și betonului pentru construcții, calcarul pentru tăierea blocurilor și plăcilor.

Deși volumul de extracție a zăcămintelor de substanțe minerale ajunge la milioane de tone sau metri cubi anual, sunt efectuate lucrări de extracție neautorizate, fenomen care generează pierderi economice considerabile pentru R. Moldova, dar și agravarea situației ecologice.

Sectorul industriei extractive din Republica Moldova. Contribuția sectorului extractiv la valoarea adăugată brută este de doar 0,3% în anul 2014-2015 și 0,2% în 2016-2017. Valoarea producției industriale în termeni nominali a crescut cu o rată medie anuală de 6,4% în perioada 2014-2019, rolul acesteia fiind în creștere în economia locală. Expansiunea respectivă se datorează însă sectorului industriei prelucrătoare, care a depășit ca și ritm creșterea industriei per ansamblu (7,1% vs. 6,4%). Totuși, analizând volumele producției industriale și tendințele pentru o perioadă îndelungată observăm că industria extractivă a înregistrat un ritm mai înalt de creștere în raport cu industria per ansamblu sau chiar în comparație cu industria prelucrătoare. Creșterea medie a volumului producției în perioada 2000-2019 a fost următoarea: industria per ansamblu - 3,8%; industria extractivă - 6,8%; industria prelucrătoare - 4,4%.

În ultimii 10 ani, s-au atestat creșteri masive pe extragerile tuturor tipuri de resurse cu excepția ecausinului și altor pietre calcaroase pentru cioplit sau pentru construcții. Creșterea cea mai impresionantă ca volum a avut loc în cazul pietrișului, prundișului, bolovanilor și a silixului. Proporția diferitor tipuri de resurse extrase este reflectată și de numărul de întreprinderi specializate pe extracție acestor resurse: aproape 60% din întreprinderi extrag nisip și prundiș, sub 40% sunt specializate pe piatra pentru construcții, și mai puțin de 2% pe piatră calcaroasă și ghips. Ca și volum, cantitatea de substanțe minerale utile nemetalifere extrase în anul 2018 a constituit 7304 mii tone. Comparativ cu anul 2017 volumul total de substanțe minerale utile nemetalifere s-a majorat cu 857,5 mii tone.

În pofida creșterii înregistrate în volumele operate de industria extractivă, companiile din sector se confruntă cu o serie de dificultăți în calea sa de dezvoltare. O parte din dificultăți se referă la necesitățile investiționale mari care trebuie efectuate pentru a se menține competitive. Companiile înființate prin privatizare și reorganizare au moștenit active deosebit de vechi, care au fost exploatate perioade extinse de timp. Nici astăzi echipamentul prezent aflat pe șantierele de lucru în zonele de exploatare a resurselor minerale nu sunt cele mai noi. În ultimii ani, media investițiilor în active materiale pe termen lung, a fost

de 72 mil. MDL. Un motiv care reduce din apetitul investițional este volatilitatea și nivelul rentabilității acestor întreprinderi, atestată pe parcursul ultimilor ani [9].

Ponderea covârșitoare din producția finală – de peste 98% – este destinată pentru piața internă. De fapt pe piața internă se atestă un anumit deficit de resurse minerale ca materie primă, dar și în cazul produselor finite precum: cărămizi pentru construcții, țiglă pentru acoperișuri, produse din ceramică etc. Deficitele respective sunt suplinite de importuri. Importul produselor minerale în anul 2018 a atins cifra de 1 mlrd. USD, reprezentând peste 17% din toate importurile Republicii Moldova. Peste 98% din aceste importuri sunt reprezentate de combustibili și uleiuri minerale și alte produse ce rezultă din distilarea acestora. Analizând datele privind comerțul internațional, volumul importului de produse minerale menționate în capitolul 25 din nomenclatorul combinat a mărfurilor a atins nivelul maxim, de 665 mii tone în anul 2018. 99% din volum și 91% din valoarea importurilor o reprezintă poziția tarifară 2517: prundiș, pietriș, pietre concasate, din cele folosite în general ca agregate pentru betoane sau pietruirea drumurilor. În raport cu producția internă, importurile de aceste resurse minerale reprezintă mai puțin de 10%.

Fondul funciar și fondul silvic. Potențialul productiv înalt al cernoziomului și procesul relativ simplu de valorificare (deștelenire) au contribuit la dezvoltarea agriculturii. Practicile agricole invazive și nesustenabile sunt principalii factori ce au dus la degradarea solului. Valorificarea și lucrarea sistematică a solurilor a contribuit la activizarea proceselor destructive – a eroziunii, deflației, alunecărilor de teren. Cca 80% a fondului arabil sunt amplasate pe pante cu înclinația de peste 20 și, deci, pot fi supuse eroziunii de suprafață și liniară (de adâncime). În dependență de gradul de umiditate, stratul arabil se tasează, poate deveni bolovănos, compact, iar la suprafață se formează crusta. Predominarea culturilor anuale prășitoare condiționează procesele de descompunere a materiei organice a solului și conduce la dehumificare. Conținutul de humus se reduce cu, aproximativ, 1 t/ha. Solul dehumificat se supune ușor compactării. În scopul diminuării dehumificării și reglării bilanțului nutritiv este necesară administrarea argumentată a îngrășămintelor, utilizarea deșeurilor organice, pregătirea și utilizarea composturilor. Exploatarea fondului funciar fără respectarea asolamentelor, fără administrarea îngrășămintelor condiționează reducerea rezervelor elementelor nutritive [9].

Actualmente, fondul forestier național constituie 12,5 % din teritoriul țării, iar gradul de împădurire este de 11.2% din teritoriul țării. Funcțiile ecoprotective ale pădurii se manifestă mai pronunțat numai în cazul în care gradul de împădurire a teritoriilor depășește 15%. Pentru aceasta este necesar de a acoperi cu vegetație forestieră cel puțin 127 mii ha terenuri.

Pe parcursul ultimelor decenii, factorii antropici au cauzat nu doar diminuarea dramatică a biodiversității, dar și intensificarea succesionilor secundare în ecosisteme, extinderea suprafețelor ocupate de specii sinantropice agresive și de fitocenoze secundare cu o componentă specifică redusă. Au luat amploare procesele de erodare intensivă a solurilor de pe pante, de salinizare a solurilor din luncile râurilor, de scădere a nivelului apelor freactice și de secare a multor râulețe. În zona de sud a țării secetele au o frecvență de 2-3 ani și consecințe extrem de dăunătoare la scară regională, atât asupra funcționalității ecosistemelor naturale, cât și asupra stării social-economice. Astfel, pe parcursul 1978-2018 numărul speciilor din fauna sălbatică amenințate cu dispariția, s-a majorat de 7,5 ori, iar numărul speciilor din flora sălbatică de 8 ori. De asemenea, în anul 2018, suprafața totală a terenurilor agricole afectată de eroziune a fost de 10156,93 km² ceea ce reprezintă 49% din suprafața terenurilor cu destinație agricolă, o tendință în creștere a suprafeței cu 6,6%, comparativ cu anul 2010 [6].

În condițiile Republicii Moldova, cu resurse forestiere limitate și o presiune continuă asupra ecosistemelor silvice și a biodiversității lor, integritatea și securitatea pădurilor devine un imperativ pentru întreaga societate. Potrivit prevederilor legale, paza pădurilor constituie una dintre sarcinile primordiale ale gospodăririi durabile a fondului forestier, iar întreprinderea silvică asigură paza fondului forestier împotriva tăierilor ilegale, furturilor, distrugerilor, degradărilor, incendiilor, pășunatului neautorizat al vitelor, braconajului și altor acțiuni dăunătoare prin intermediul personalului Serviciului silvic.

Majoritatea terenurilor acoperite cu păduri (87,2%) se află în proprietatea statului, restul fiind deținute de primării (12,2%) și doar 0,6% - de proprietari privați. Deși are o participare relativ nesemnificativă, fondul forestier, proprietate privată, este în continuă creștere. Moldova mai dispune de 13534 ha terenuri acoperite cu vegetație forestieră din afara fondului forestier, (perdele forestiere de protecție a câmpurilor agricole, drumurilor, râurilor și bazinelor acvatice etc.) ceea ce constituie 0,4% din suprafața totală a țării, în scădere cu 0,1 % comparativ cu anul 2004.

În lipsa mijloacelor financiare, unele întreprinderi silvice nu îndeplinesc totalitatea lucrărilor de regenerare a fondului forestier și, ca urmare, nu este asigurată menținerea deplină a plantațiilor deja sădite, aplicarea lucrărilor silvo-tehnice respective până la trecerea în stare de masiv al plantațiilor forestiere create.

Aerului atmosferic. În Moldova, în perioada 2014-2018, cantitatea emisiilor de poluanți, în special cele din sursele mobile, au crescut cu 9.9% în 2018 în raport cu anul 2014. Ponderele emisiilor de poluanți de la sursele mobile (*transportul auto*) este de 93% din totalul emisiilor de poluanți atmosferici (anul 2018). Aceasta se datorează creșterii semnificative a numărului unităților de transport – de la 396 mii unități în a. 2004 până la peste 870 mii unități în a. 2018. Poluarea cu monoxid de carbon (CO) este cea mai frecventă, înregistrând un volum de 147 mii tone în anul 2018, cu 3.7% mai mult decât în anul 2014. Emisiile de la sursele mobile ale celorlalți poluanți de bază înregistrează o tendință ușoară de descreștere. Emisiile de la sursele staționare au o tendință constantă în ultimii cinci ani înregistrând în medie 15 mii tone anual.

Sursa principală a emisiilor de poluanți în aer o constituie transportul auto, având o pondere de peste 90% din totalul emisiilor de poluanți. Gazele de eșapament ale automobilelor conțin: oxid de carbon, hidrocarburi, oxizi de azot, funingine, bioxid de sulf, compuși ai plumbului, benz- α -pirenă, aldehide și metale grele. Cantitatea emisiilor din transport a constituit 198.1 mii tone în anul 2018, cu 9% mai mult decât în 2014. Totodată, față de 2017, tendința este în descreștere cu -33%, iar 2017 fiind anul în care s-a raportat un volum de 296 mii tone - cel mai mare volum de poluanți înregistrați pe o perioadă de aproape două decenii.

Astfel, dacă să concluzionăm impactul exploatării și valorificării resurselor asupra mediului [5], atunci acesta are efect asupra următoarelor: activitățile economice și valorificarea resurselor au determinat modificări ale mediului; resursele conventionale au avut impactul cel mai pronunțat asupra mediului comparativ cu resursele regenerabile; și rezultatul utilizării resurselor conventionale este poluarea și problema depozitării deșeurilor.

Dezvoltarea durabilă reprezintă dezvoltarea economică realizată în contextul pastrării caracteristicilor de bază ale mediului înconjurător și a conservării resurselor naturale. Conceptul implică două idei de bază: 1. Din punct de vedere al dezvoltării economice presupune identificarea tuturor resurselor dintr-o anumită regiune care ar putea susține dezvoltarea regiunii în cauză; 2. Din punct de vedere al mediului înconjurător dezvoltarea durabilă presupune creșterea economică și creșterea calității vieții în condițiile asigurării unui mediu de viață corespunzător generațiilor viitoare.

Evaluarea impactului asupra mediului este un instrument introdus în scopul asigurării prevenirii sau minimizării, la etapele inițiale, a unor posibile efecte semnificative asupra mediului înconjurător ce pot surveni în rezultatul construcției de obiecte noi, extinderii, reconstrucției, modernizării, reprofilării, conservării, demolării și lichidării obiectelor, precum și dobândirii sau utilizării resurselor naturale, resurselor minerale utile.

Legea nr.86 din 29.05.2014 privind evaluarea impactului asupra mediului a intrat în vigoare în ianuarie 2015 și se aplică pentru toate proiectele publice și private sau unele genuri de activitate planificate, care pot avea un impact negativ asupra mediului și sănătății populației.

Evaluarea impactului asupra mediului se realizează la etapa timpurie de planificare, proiectare și luare a deciziilor cu privire la activitatea planificată, după realizarea studiilor de fezabilitate pentru activitățile planificate și până la solicitarea certificatului de urbanism pentru proiectare. Procedura de evaluare a impactului asupra mediului se desfășoară la nivel național și în context transfrontalier. Dacă pe teritoriul Republicii Moldova este prevăzută realizarea unor activități planificate cu impact transfrontalier sau dacă o activitate planificată a altor state poate avea un impact semnificativ asupra mediului din Republica Moldova, evaluarea impactului asupra mediului se efectuează în context transfrontalier în conformitate cu cerințele Convenției privind evaluarea impactului asupra mediului în context transfrontalier, iar responsabil de realizarea unei astfel de evaluări este Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului. În cazul când se constată lipsa impactului transfrontalier atunci evaluarea impactului se realizează la nivel național de către Agenția de Mediu.

Se pot identifica următoarele lacune privind gestionarea resurselor naturale în Moldova [9]:

1. Costurile și beneficiile proiectelor de utilizare a resurselor minerale ale subsolului nu sunt împărțite în mod egal de toți oamenii în țările producătoare. Politica statului ar trebui să se concentreze pe două aspecte: să protejeze comunitățile afectate de impactul de mediu și social al utilizării resurselor naturale și să redistribuie beneficiile la nivel local. Practica internațională spune că

gestionarea eficientă a impactului utilizării resurselor subsolului necesită în primul rând încredere între părțile relevante, inclusive cetățeni, afaceri și guvern. Bazându-se pe această încredere, guvernul ar trebui să stabilească sisteme pentru evaluarea impactului utilizării resurselor subsolului, reducerea riscurilor utilizării acestora și redistribuirea beneficiilor cu comunitatea locală. Aceste sisteme trebuie să se regăsească în cadrul legal național în legi dedicate acestui subiect.

2. Evaluarea impactului de mediu și social a utilizării resurselor minerale a subsolului depășește publicarea rapoartelor de impact pentru ambele subiecte. Crearea unui mecanism de comunicare, participare și implicare a comunității locale în deciziile despre cum va avea loc utilizarea resurselor minerale la nivel local, dat fiind faptul că ultimul este cel direct afectat din punct de vedere a impactului asupra mediului, dar și social. După care este necesar ca guvernul să producă rapoarte care să evalueze aceste impacturi, să creeze mecanisme de gestiune a riscurilor și să comunice clar și onest, care sunt beneficiile la nivel local pe care comunitatea le va avea în urma utilizării resurselor minerale ale subsolului.

3. Cadrul de reglementare a evaluării impactului de mediu, este unul care corespunde celor mai bune practici internaționale, însă prevederile acestuia se referă la mai puțin din 70% din totalul activităților de management a resurselor minerale. Cadrul legal actual stabilește foarte clar ce se are în vedere prin impactul de mediu, și mai mult, procedurile de evaluare ale acestuia și bunele practici transcrise la nivel național, mai mult, definește cum are loc procesul de participare al cetățenilor până la atribuirea dreptului de utilizare a resurselor subterane, în trei acte normative:

- Legea Nr. 86 din 29.05.2014 privind evaluarea impactului asupra mediului;
- Ordinul ministrului nr.37 din 05 aprilie 2017 cu privire la aprobarea normelor procedurale de evaluare a impactului asupra mediului;
- Legea nr. 160 din 22.07.2011 privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător.

4. Cadrul legal existent permite exploatarea resurselor minerale fără o evaluare a impactului de mediu și social al proiectelor pentru mai mult de 70% din exploatarea miniere din Moldova.

Concluzii.

Utilizarea mai eficientă a resurselor și controlul poluării pot fi factori majori de creștere economică, așa cum o arată industria ecologică europeană. În ultimii ani, sectorul a crescut cu aproximativ 8% pe an, iar cifra sa de afaceri anuală – 319 miliarde de euro – reprezintă aproximativ 2,5% din PIB-ul Europei. O mare parte din creșterea recentă s-a concentrat în domeniul gestionării resurselor. Aceasta se datorează unor tehnologii noi precum energia solară și energia eoliană. Piața serviciilor de protecție a mediului este pentru firmele europene o oportunitate la nivel mondial: piața globală a industriilor ecologice, care are în prezent o valoare de aproximativ 1 000 de miliarde de euro pe an, este de așteptat să se tripleze până în 2030. UE deține cam o treime din piața mondială și este un exportator net, mulți producători europeni beneficiind de „avantajul primului venit”. Printre piețele de export importante se numără China și alte țări în curs de dezvoltare care urmăresc o dezvoltare sănătoasă din punct de vedere ecologic. Piața mondială crește cu aproximativ 5% pe an.

Deși multe dintre inițiativele de creștere a eficienței utilizării resurselor privesc producția, chestiunile legate de consum sunt de asemenea abordate. Se efectuează studii privind „efectul de recul” – ideea că introducerea de instrumente tehnologice și strategice menite să îmbunătățească eficiența ecologică ar putea avea efectul nedorit al creșterii consumului. De exemplu, izolarea casei cu scopul de a crește eficiența termică și de a scădea costurile încălzirii acesteia ar putea avea ca rezultat folosirea instalației de încălzire pentru o perioadă mai lungă sau la o temperatură mai mare, anulând astfel câștigul de eficiență. Existența și semnificația efectului de recul și modul în care acesta poate fi contracarat fac obiectul unei dezbateri aprinse, astfel încât este nevoie de informații suplimentare pentru clarificarea acestor aspecte.

Referințe bibliografice

1. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2020
<https://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263>
2. Eficiența utilizării resurselor – un imperativ în afaceri
https://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/documents/factsheet_ro.pdf
3. Gribincea A, Gribincea A.A, Gribincea C. The Impact of Economic Activity on Global Warming. In: Revista Advances in Economics, Business and Management Research, volume 131 “New Silk Road: Business Cooperation and Prospective of Economic Development”, Atlantis Press SARL, 2019, p.847-856
4. Gribincea A, Gribincea C. Marketing ecologic: Suport de curs. Chișinău, 2020. 59 p.
5. Lege nr. 1515 din 16-06-1993 privind protecția mediului înconjurător, Publicat : 30-10-1993 în Monitorul Oficial Nr. 10 art. 283
6. Ministerul Mediului <http://www.mediu.gov.md/ro/content/republica-moldova-marchează-săptămâna-verde-europeană-2020>
7. Raportul „Starea mediului în R. Moldova în 2007-2010”, Institutul de Ecologie și Geografie (IEG) al AȘM
8. UNDP Moldova <https://www.md.undp.org>
9. <https://www.resurseminerale.site/>

DIGITALIZATION FOR CIRCULAR ECONOMY IN EU27

*Alina Georgeta AILINĂ¹, 3rd degree researcher,
Centre For Financial and Monetary Research „Victor Slăvescu”*

Both digitalization and the circular economy represent current challenges for mankind, both of which involve significant funding for their full-fledged implementation in society. If digital technologies are viewed from a new perspective, they can be an opportunity for the efficient implementation of the circular economy. Therefore, this article aims to treat econometrically the importance of digitization from the perspective of the circular economy. So, it have been selected some indicators of the circular economy and others of digitization at the firm level, performing, in addition to the correlation matrix, a series of regression equations, in order to better understand how to interconnect these domains. The results of the study indicate the need that, before answering at the problems of circularity, the field of digital economy must itself become as green as possible.

Keywords: digitalization, sustainable development, circularity, European Union, efficacy, development

JEL classification: L22, O14, O33, P48, Q56

Introduction

If the circular economy (CE) aims to reduce waste, optimize the functionality of products and services over long cycles, repeatable use and reuse, the digital economy (DE) involves economic resettlement on a computerized structure that allows complex processing of data and information and their delivery to society, safely, for optimizing personal and business human activity. Therefore, circular businesses and supply chains can benefit from the feasibility, increased performance and increased satisfaction offered by digitization to their customers.

Not only companies and physical persons can benefit from digitalization but also public administrations, digitalization allowing faster and more efficient connection of citizens with administrations, with less effort and bureaucracy, but also a better transmission of the vision of public administrations to citizens, and the easier involvement for the latter in the process of society's transition to a clean - green economy.

Creating a circular economy requires fundamental changes in thinking for the whole of human society: - a different thinking, education and behaviour of citizens and consumers, - a resettlement of businesses, businesses requiring a different value chain, a different type of product, a different way of selling, other models of conservation of biological and natural resources, other business models, other capabilities of monitoring and control of products and services but also - another reporting of institutions to citizens, in which they become partners in the transformation of society.

Literature review

The literature abounds in references to digitization in organizations and customer relationship (Zammuto et al., 2007; Kozinets et al. 2010 etc.) but also to the circular economy (Ellen MacArthur Foundation, 2015; Murray et al., 2013; Ghisellini et al., 2015; Kirchherr et al., 2017, etc.), but few achieve a relatively proper marriage between the two extremely important topics today (Yoo, 2010; EIT Climate-KIC, 2018, Antikainen et al., 2018, Okorie et al. 2018 etc.). Also, few point out that the digital technology sector, not long ago, knowingly, ignored development sustainability issues, consuming a lot of resources, energy and even catalyzing the polluting and harmful effects of other industries. Remanufacturing, repairing and reusing have not been integrated into digital technologies from the very beginning and today this still leads to serious problems regarding heavy metal pollution.

Digitization allows to improve the communication between the parties (company - client), but also the production process and the product through elements such as: digital twins, robotisation, websites, apps, big data, machine learning, IoT, blockchain, sensor technologies, digital design, data analytics etc. All these technological means must be placed in a new paradigm so that the digitization itself subscribes to a green efficiency.

Regarding the implementation of the circular economy in the field of business, the visions are generally different. In general, small companies integrate completely new business approaches while large

¹ © Alina Georgeta AILINĂ, alina.glod@gmail.com, tel. 0726237636

companies tend to focus on optimizing internal processes and waste streams (WBCSD, 2018). Digitization offers European industry opportunities to build better business models based on the principles of the circular economy (Futuring, 2018).

The purpose of research

Many papers analyze the impact of circular economy indicators on economic growth, considering that CE indicators are strongly correlated with economic growth, and the connection of digitalization with economic growth, less studies are linking the two areas directly. European Commission showed direct interest in transposing digitalization as a facilitator of circular economy, therefore we can consider that circularity can become a function of digitization. Also, the connection between the two domains can offer the chance to design better indicators, more relevant for the better interconnection between the two domains.

Given the importance of the fastest possible circumscription of the economy to the natural environment and especially to the paradigm of circularity, but also the fastest and most efficient solution of the systematization of the economy by increasing digitalization, taking into account the link between circularity and digitalization for the analysis in this article, a series of indicators presented in methodology were chosen. Thus, the article aims to more clearly identify the link between the topics, to make a series of observations and proposals on the indicators pursued for a better analysis of these areas: CE-DE for the future.

Research methodology

The article uses annual data provided by Eurostat for all 27 EU countries, and the analysis period is 2009-2018, and their systematization is panel type. The indicators selected are: Recycling rate of packaging waste by type of packaging (noted Rrpw), Trade in recyclable raw materials (noted Trrm), Generation of municipal waste per capita (Gmwpcapita), Private investments, jobs and gross value added related to circular economy sectors (noted Privinvce), Business demography by size class (from 2004 onwards, NACE Rev. 2) (noted Bdscls), Percentage of the ICT sector in GDP (noted PICTsGDP), Share of enterprises' turnover on e-commerce - % (noted Setecom) and Enterprises having received orders online (at least 1%) - % of enterprises (noted Ehroo).

Although it had been performed other analyzes, the article presents only a correlation matrix between several indicators of circularity in relation to some indicators of digitization, as well as a series of regression equations results, to better identify the link between the above mention indicators. Given the very different domains and the fact that the indicators do not reflect from their conception the potential of the connection between the domains, the results must be viewed with caution.

Main results

Looking at the situation of the Recycling rate of packaging waste by type of packaging (Rrpw) correlated with the Business demography by size class (from 2004 onwards, NACE Rev. 2) (noted Bdscls), Share of enterprises' turnover on e-commerce - % (noted Setecom) and Enterprises having received orders online (at least 1%) - % of enterprises (noted Ehroo) it can be observed (Table no. 1) that the correlation matrix shows that the intensity of the correlations is much higher then with the selected indicators for circularity.

Table no.1 - Correlation matrix between Rrpw, Trrm, Gmwpcapita, Privinvce, Bdscls, PICTsGDP, Setecom and Ehroo

	<i>Rrpw</i>	<i>Trrm</i>	<i>Gmwpcapita</i>	<i>Privinvce</i>	<i>Bdscls</i>	<i>PICTsGDP</i>	<i>Setecom</i>	<i>Ehroo</i>
Rrpw	1							
Trrm	0.348	1						
Gmwpcapita	0.203	0.154	1					
Privinvce	0.271	0.523	0.385	1				
Bdscls	0.234	0.643	-0.021	0.604	1			
PICTsGDP	-0.215	-0.211	0.187	-0.126	-0.191	1		
Setecom	0.416	0.009	0.132	0.108	0.058	0.274	1	
Ehroo	0.477	0.155	0.255	-0.013	0.002	0.204	0.745	1

Source: Authors' own research, using Eurostat annual data and Excel data analysis soft.

The negative of Percentage of the ICT sector in GDP (noted PICTsGDP) suggest that recycling rate of packaging waste evolves in the opposite direction in respect with the evolution of ICT sector in GDP. Also, Private investments, jobs and gross value added related to circular economy sectors (noted Privinvce), Trade in recyclable raw materials (noted Trrm) and Business demography by size class (noted Bdscls)

present negative correlation in respect with PICTsGDP. This suggests that investments in circularity and trade in circular raw materials do not positively affect the evolution of the ICT field, i.e. practically, although it is called to support the fields of sustainable development and the circular economy, in reality the ICT sector has not yet evolved in support of this economic paradigm.

In order to show causality, of Rrpw with selected digital economy indicators in Table no.2 there are shown the results of the regression equation formulated as $Rrpw=f(Bdscls, PICTsGDP, Setecom, Ehroo)$ or $Rrpw= \alpha_0+\alpha_1*Bdscls+\alpha_2*PICTsGDP+\alpha_3*Setecom+\alpha_4*Ehroo+\varepsilon$ (1)

Table no. 2 - Results for regression equation for Rrpw depending on Bdscls, PICTsGDP, Setecom and Ehroo

Dependent Variable: RRPW				
Method: Least Squares				
Date: 08/18/21 Time: 12:47				
Sample: 1 270				
Included observations: 270				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	60.53351	2.164669	27.96433	0.0000
BDSCLS	4.29E-05	1.34E-05	3.209895	0.0015
PICTSGDP	-2.913347	0.471304	-6.181458	0.0000
SETECOM	0.288376	0.105622	2.730254	0.0068
EHROO	0.558512	0.104569	5.341110	0.0000
R-squared	0.376385	Mean dependent var	62.24399	
Adjusted R-squared	0.366972	S.D. dependent var	9.905154	
S.E. of regression	7.880842	Akaike info criterion	6.985091	
Sum squared resid	16458.53	Schwarz criterion	7.051729	
Log likelihood	-937.9873	Hannan-Quinn criter.	7.011850	
F-statistic	39.98547	Durbin-Watson stat	0.561093	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Source: Authors' own research, using Eurostat annual data and Eviews11 soft.

Analyzing the value of the determination coefficient or R2, which is used to measure the intensity of the correlation between the endogenous variable and its determinants, it is observed that the value of 0.376385 is not so satisfactory, as expected, as shows also the adjusted R2, which suggest that there is a relatively weak correlation between the variables in the model. But things must be interpreted with caution, the domains are completely different and the indicators are not indicators of correlation between domains (e.g. there is no indicator that reflects the degree of recycling of ICT companies on raw materials, etc.). The coefficients of independent variables are not significantly different from zero, except for PICTsGDP. All the independent variables have a p-value well under 0.05, which confirms that for those indicators, the null hypothesis H0 can be rejected, which proposes the indicators for the model. Looking at the Durbin-Watson statistics, we notice that DW is over R2 which indicates that the regression performed is not spurious.

When concerning the Trade in recyclable raw materials (noted Trm) in relation to Bdscls, PICTsGDP, Setecom and Ehroo, we can see that the value of the R2 of 0.489446 is relatively ok for the data series, and the adjusted R2, equal to 0.481739 at the sample level shows that there is relatively satisfactory correlation intensity between the variables in the model. The equation is formulated as:

$$Trm= \alpha_0+\alpha_1*Bdscls+\alpha_2*PICTsGDP+\alpha_3*Setecom+\alpha_4*Ehroo+\varepsilon$$
 (2)

The coefficients of independent variables are significantly different from zero, and the sign is negative for PICTsGDP and Setecom. The p-values for the independent variables are below 0.05 probability benchmark for all explanatory variables, except for PICTsGDP. So the circularity equation, formulated as above, can be reduced ultimately at a function of Bdscls, Setecom and Ehroo ($Trm=f(Bdscls, Setecom, Ehroo)$).

To understand more, we formulate the following regression equation for the Generation of municipal waste per capita (Gmwpcapita) identically as above, in the form:

$$Gmwpcapita = \alpha_0+\alpha_1*Bdscls+\alpha_2*PICTsGDP+\alpha_3*Setecom+\alpha_4*Ehroo+\varepsilon$$
 (3)

Analyzing the value of the R2 for the Gmwpcapita and the chosen independent variables it is observed that the value of 0.097980 and of adjusted R2 is 0.084364 incredibly low, which is why the equation should be reformulated by adjusting it with other explanatory variables. The coefficients of independent variables are significantly different from zero, except Bdscls and Setecom has a negative sign.

The p-values for the independent variables are below 0.05 only for PICTsGDP, Setecom and Ehroo, so only these variables should be included in the model.

Table no.3 - Results for regression equation for TRRM depending on Bdscls, PICTsGDP, Setecom and Ehroo

Dependent Variable: TRRM				
Method: Least Squares				
Date: 08/18/21 Time: 12:55				
Sample: 1 270				
Included observations: 270				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	90198.71	99159.33	0.909634	0.3638
BDSCLS	8.720141	0.612294	14.24176	0.0000
PICTSGDP	-40278.58	21589.54	-1.865653	0.0632
SETECOM	-21265.08	4838.353	-4.395106	0.0000
EHROO	28488.71	4790.086	5.947431	0.0000
R-squared	0.489446	Mean dependent var		336732.7
Adjusted R-squared	0.481739	S.D. dependent var		501464.8
S.E. of regression	361006.2	Akaike info criterion		28.44952
Sum squared resid	3.45E+13	Schwarz criterion		28.51616
Log likelihood	-3835.686	Hannan-Quinn criter.		28.47628
F-statistic	63.51090	Durbin-Watson stat		0.284456
Prob(F-statistic)	0.000000			

Source: Authors' own research, using Eurostat annual data and Eviews11 soft.

Table no.4 - Results for regression equation for Gmwpcapita depending on Bdscls, PICTsGDP, Setecom and Ehroo

Dependent Variable: GMWPCAPITA				
Method: Least Squares				
Date: 08/18/21 Time: 13:05				
Sample: 1 270				
Included observations: 270				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	346.1875	33.89928	10.21224	0.0000
BDSCLS	7.30E-05	0.000209	0.348954	0.7274
PICTSGDP	19.91181	7.380746	2.697804	0.0074
SETECOM	-3.326562	1.654072	-2.011135	0.0453
EHROO	6.642846	1.637571	4.056523	0.0001
R-squared	0.097980	Mean dependent var		485.0741
Adjusted R-squared	0.084364	S.D. dependent var		128.9764
S.E. of regression	123.4160	Akaike info criterion		12.48734
Sum squared resid	4036352.	Schwarz criterion		12.55398
Log likelihood	-1680.791	Hannan-Quinn criter.		12.51410
F-statistic	7.196226	Durbin-Watson stat		0.291467
Prob(F-statistic)	0.000016			

Source: Authors' own research, using Eurostat annual data and Eviews11 soft.

Also, if we look at the Private investments, jobs and gross value added related to circular economy sectors (noted Privinve), analyzing the regression equation results, the value of the R2 it is observed that the value of 0.381899 is relatively close with the results of fist equation, and the adjusted R2, equal to 0.372569 at the sample level. The equation for Privinve is formulated initially as:

$$\text{Privinve} = \alpha_0 + \alpha_1 * \text{Bdscls} + \alpha_2 * \text{PICTsGDP} + \alpha_3 * \text{Setecom} + \alpha_4 * \text{Ehroo} + \varepsilon \quad (4)$$

Given that the interconnected variables are from different spheres, the intensity of the correlations can be considered extremely admissible as being ok. The coefficients of independent variables are significantly different from zero, except for Bdscls, and the sign is negative for PICTsGDP and Ehroo. The p-values for the independent variables are below 0.05 probability benchmark for all the variables from the model, except PICTsGDP. So the equation can be reduced ultimately at a function of Bdscls, Setecom and Ehroo.

Table no.5 - Results for regression equation for Prinvnce depending on Bdscls, PICTsGDP, Setecom and Ehroo

Dependent Variable: PRIMNVCE Method: Least Squares Date: 08/18/21 Time: 13:10 Sample: 1 270 Included observations: 270				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1618.119	1880.450	0.860496	0.3903
BDSCLS	0.136908	0.011611	11.79076	0.0000
PICTSGDP	-293.0914	409.4225	-0.715865	0.4747
SETECOM	249.1518	91.75418	2.715427	0.0071
EHROO	-196.8771	90.83885	-2.167323	0.0311
R-squared	0.381899	Mean dependent var		5328.140
Adjusted R-squared	0.372569	S.D. dependent var		8642.913
S.E. of regression	6846.096	Akaike info criterion		20.51909
Sum squared resid	1.24E+10	Schwarz criterion		20.58573
Log likelihood	-2765.077	Hannan-Quinn criter.		20.54585
F-statistic	40.93318	Durbin-Watson stat		0.313554
Prob(F-statistic)	0.000000			

Source: Authors' own research, using Eurostat annual data and Eviews11 soft.

Conclusions

Together with the G20, the World Bank, the OECD, etc., the European Union through its institutions is constantly working for a smarter EU, more anchored in technology and artificial intelligence, proposing constant updates of legislation and digitalization strategies. In this sense, the goals of the circular economy are seen by the EU as being more achievable in terms of digitalization.

In this context, the article aims to assess the link between a number of indicators of the circular economy and the digital economy. Even if the results obtained do not indicate an extremely favourable situation at present (digitization indicators explaining no more than 50% of changes in circularity indicators), digitization seems to be a future solution for optimizing the circular economy, thus confirming the existing theory in the field. The elaboration of some indicators that would better reproduce the way of penetrating the technology in the circular economy but especially of the circularity in the field of digitalization must be a constant preoccupation of the policy makers and strategists of the two fields.

References:

1. Antikainen, Maria, Uusitalo, Teuvo and Kivikytö-Reponen, Päivi (2018). Digitalisation as an Enabler of Circular Economy, *Procedia CIRP*, Volume 73, 2018, Pages 45-49. Part of Part of special issue: 10th CIRP Conference on Industrial Product-Service Systems, IPS2 2018, 29-31 May 2018, Linköping, Sweden.
2. Futuring (2018). Policy recommendations and strategy to re-industrialise Europe, (<http://www.futuring-project.eu/static/deliverables/FUTURING-D4.2.pdf>), accessed 15 October 2020.
3. EIT Climate-KIC (2018). Digitalisation –unlocking the potential of the circular economy. Online:https://www.climate-kic.org/wp-content/uploads/2018/08/ClimateKICWhitepaperFinalDigital_compressed.pdf.
4. Ellen MacArthur Foundation. Growth within: A Circular Economy Vision for a Competitive Europe; Ellen MacArthur Foundation: Cowes, UK, 2015; 100p.
5. Ghisellini, P.; Cialani, C.; Ulgiati, S. (2015). A review on circular economy: The expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *J. Clean. Prod.* 2015, 114, 11–32, doi:10.1016/j.jclepro.2015.09.007.
6. Kozinets, R.V., V. de Valck, A.C. Wojnickli, S.J.S. Wilner (2010). Networked Narratives: Understanding word-to-mouth marketing in online communities. *Journal of Marketing* 74(2) 71-89.
7. Kirchherr, J.; Reike, D.; Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the Circular Economy: An Analysis of 114 Definitions. *Resour. Conserv. Recycl.* 2017, 127, 221–232, doi:10.1016/j.resconrec.2017.09.005.

8. Okorie, Okechukwu & Salonitis, Konstantinos & Charnley, Fiona & Turner, Chris & Moreno, Mariale & Tiwari, Ashutosh. (2018). Digitisation and the Circular Economy: A Review of Current Research and Future Trends. *Energies*. 11. 3009. 10.3390/en11113009.
9. Murray, A.; Skene, K.; Haynes, K. (2017). The Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *J. Bus. Ethics* 2017, 140, 369–380, doi:10.1007/s10551-015-2693-2.
10. WBCSD (2018). Circular metrics — Landscape analysis, World Business Council for Sustainable Development(<https://www.wbcsd.org/Programs/Circular-Economy/Factor-10/Metrics-Measurement/Resources/Landscape-analysis>) accessed 24 September 2020.
11. Zammuto, R., T.L. Griffith, A. Majchrzak, D.J. Dougherty, S. Faraj (2007). Information technology and the changing fabric of organization. *Organization Science* 18 (5) 749-762.
12. Yoo, Y. (2010). Computing in everyday life: A call for research on experiential computing. *MIS Quarterly* 34(2) 213-231.
1. ***Eurostat

THEORIES AND FOCUS ON SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

Dumitru STRATAN, PhD., NIER

This article is realized within the State Program 20.80009.0807.22: Development the mechanisms for creation the circular economy in Republic of Moldova. The scope of this article is to structure and outline the most appropriate theories on social entrepreneurship. Social entrepreneurship remains actual and in the same time broad disputed and argued subject for politicians, decision-makers, private sector, researchers and other worldwide stakeholders.

Keywords: *social entrepreneurship, environment, sustainable consumption, stakeholders.*

JEL classification: *Q01, Q57,*

Introduction

Many researchers and practitioners around the world still argue on how social enterprises' mechanism must look like, what legal forms characterize social enterprises, what resources must involve, what are the drivers and success factors that allow social enterprises become successful, etc. However, despite the debates, most of the researchers agree that social enterprises can contribute on inequality reduction, promote inclusiveness and in the same time contribute to economic growth.

At the European level, social entrepreneurship is a popular subject among EU priorities and national programs. In order to have a common sense on social entrepreneurship, an approved definition of what is a social enterprise was suggested by Social Business Initiative of European Commission, lunched in 2011. Since that, a remarkable progress have been achieved in terms of: i) improved access to finances for social enterprises; ii) more visibility for social enterprises; iii) optimized legal framework regarding social enterprises.

1. Conceptual approaches on social entrepreneurship

In order to have an understanding of social entrepreneurship, it has been undertaken a comprehensive research on traditional theories and definitions of entrepreneurship and social enterprises. The authors identified some controversial facts regarding the evolution of social entrepreneurship as a part of traditional entrepreneurship. For example, Mair (2006) states that there is still a lack of conceptual and empirical research to prove whether social entrepreneurship is a part of „traditional entrepreneurship“ or whether it is an independent field of study.

One of the main founders and researchers who contributed to entrepreneurship is Cantillon who introduced his theory about “landowners, hirelings and undertakers”. Cantillon (1959) perceived the entrepreneur as being responsible for economic system consisted of exchanges of goods and services.

On other side, Say (2012) gives different interpretation for the responsibilities that entrepreneurs must have into the economic system. He perceived the entrepreneur as a manager of a firm; an input in the production process. In his vision, the entrepreneur is the person responsible for economic balance of the capital/economic system.

The early theories of entrepreneurship underline the findings of Cantillon and Say (mentioned above), while the Frank Knight's Risk theory first introduced the dimension of risk taking, as an obvious characteristic of modern entrepreneurship.

Withal, the entrepreneur has been seen as a disturber of equilibrium and the cause of change by Joseph Schumpeter's innovation theory of entrepreneurship. Thus, Schumpeter (1934) viewed the entrepreneurs like innovators and change-makers. Some scholars argue that Schumpeter put the basis for social enterprises theories, in terms of innovation.

More recently, according to Hebert and Link (1988), entrepreneurship has been recognized as an independent factor of production on a more-or-less equal footing with land and labor, as recognized by contemporary economic theory. The latest theories of entrepreneurship states about the core place of risk takers, value creation and competitiveness achievement.

Also, it is important to list the Alfred Marshall's theory that introduced land, labor, capital, and organization as the four factors of production as well as Weber sociological theory which states about social culture as the driving force for the entrepreneurship. The remark of Harvey Leibenstein, who considered entrepreneurs as “gap-fillers”, must be underlined.

In his turn, Peter Drucker holds innovation, resources, and an entrepreneurial behavior as the keys to

entrepreneurship. Along with that, McClelland's "Theory of Achievement Motivation" hold that people have three motives for accomplishing things: the need for achievement, need for affiliation, and need for power.

In 2006 Austin, Stevenson, Wei-Skillern state that social entrepreneurship is innovative, it is an activity that creates social value within or across the nonprofit, business, and public sectors. They mentioned that social entrepreneurship is defined as "entrepreneurial activity with an embedded social purpose. However, they don't state about the limitations of social entrepreneurship and the exact models for designing it. On other side, Perrini (2006) suggests that most researchers of social entrepreneurship see the crisis of the traditional welfare state and the increased competition within the nonprofit sector contributing to the emergence of social enterprises.

Mostly, the social entrepreneurship begun as a competition between profit and non-profit sector but it is not ascertained the exact position of this sector in the overall. A number of authors have emphasized the not-for-profit (NFP) nature of social entrepreneurial activities. In the same time, another business steam, Social Enterprise School, states that entrepreneurship itself is viewed as social enterprise initiative. This refers to any organization, in any sector, that uses earned income strategies to pursue a double bottom line or a triple bottom line, either alone or as part of a mixed revenue stream (as a social sector business) that includes charitable contributions and public sector subsidies". Social Enterprise School centers on earned-income activity by nonprofits, but also includes market-based solutions to social problems as well as businesses that generate profit that is donated to a social venture or purpose. In contrast, Mair and Marti (2006) argue that social entrepreneurship can take place equally well on a for-profit basis.

Perrini and Vurro (2006) show the linkage between social entrepreneurs and social enterprises, arguing that social entrepreneurs implement their social mission through profits they gain from economic activities.

According to Roger L. Martin and Sally Osberg, social entrepreneurship signals the imperative to drive social change, and it is that potential payoff, with its lasting, transformational benefit to society, that sets the field and its practitioners apart.

From what or from whom to start development of social enterprise still remains area of discussion and interest. In different countries the situation is different, and cases are as well different. It is easily for already successful business to lunch a social mission business direction (i.e: delivering food with all necessary vitamins at low prices to people from poor communities), and harder to the start-ups or other category of enterprises.

2. Definitions of social entrepreneurship

EU definitions on social entrepreneurship. Social enterprises' definition differs from country to country. However, at the EU level, a clear definition was provided by SBI, that states:

"A social enterprise is an operator in the social economy whose main objective is to have a social impact rather than make a profit for their owners or shareholders. It operates by providing goods and services for the market in an entrepreneurial and innovative fashion and uses its profits primarily to achieve social objectives. It is managed in an open and responsible manner and, in particular, involve employees, consumers and stakeholders affected by its commercial activities."

The Commission uses the term 'social enterprise' to cover the following types of 'businesses':

- Those for which the social or societal objective of the common good is the reason for the commercial activity, often in the form of a high level of social innovation,
- Those where profits are mainly reinvested with a view to achieving this social objective,
- The method of organisation or ownership system reflects their mission using democratic or participatory principles or focusing on social justice."

Each member states have adopted their definitions on social entrepreneurship based on provided definition by SBI. Some examples are provided below:

- Austria didn't adopt any official definition;
- Belgium adopted the definition on 'social purpose company' that is very similar with the SBI definition. However the law doesn't impose governance responsibilities;
- Cyprus didn't adopt any official definition;
- Czech Republic has non-official definition, which is not enforced by public law but broadly accepted. The definition was suggested by the Thematic Network for the

Development of Social Economy (TESSEA) (2011). Even the definition is different from SBI and misses the social impact, it underlines an important fact that companies' sustainability and economic life have to be independent from external founders;

- France states what is the goals and scope of social and solidarity economy. The Law on social and solidarity economy refers implicitly on financial sustainability and autonomy of social enterprises;
- Greece describe characteristics social enterprises have, especially that SE have autonomy on their economic activities. The definition of SE is stated into the Law 4019/2011 on Social Economy and Social Entrepreneurship;
- Hungary use the definition given by SBI and that allows Government to develop grant programs for eligible organization that fits under the definition;

From definitions provided by analyzed member states can be concluded that some countries use the definition provided by European Commission, others use their own definition where they highlight some characteristics that SE have, such: autonomy, the right for commercial activities, social mission.

Social entrepreneurship is relatively new concept and business model; however, its origins come from earliest entrepreneurship theories. During the times different schools and streams appeared and characterized entrepreneurship. In his research, Bula (2012) summarizes different theories of entrepreneurship, from different literature. Following theories are described: Cantillon's theory (1755), Marshall's approach to entrepreneurship (Marshall, 1949), The Social Enterprise School, Schultz Approach (Schultz, 1975), Kirzner's "alert" entrepreneur (Kirzner, 1997), Schumpeter (1999): the discovery and opportunity theory of entrepreneurship (equilibrium destruction theory), Knight's Approach (Knight, 1971), Neoclassical Constraints, Biological Theory of Entrepreneurship, Sociological Theories of Entrepreneurship.

Social enterprise has drawn the attention of practitioners, policy makers and scholars (Mair and Marti, 2006). The practitioners highlight the importance of social enterprise as being the element in societal organization that aims to solve local, national and regional societal problems. Companies, especially corporations have become more interested in the social enterprise because the used social models allow them to fulfil corporate social and environmental responsibilities. For other organizations, social enterprises are perceived as good tool for strengthening the company's brand. On the other hand, the researchers define common meaning of social enterprises but in the same time with distinctive elements, which depend by diverse variables.

According to Ashoka's researchers (2008), social entrepreneurs are persons with innovative solutions to society's acute problems. They are ambitious and persistent, tackling major social issues and offering new ideas for wide-scale change. They are visionaries, but also realists, and are ultimately concerned with the practical implementation of their vision above anything else.

3. Components and characteristics of social entrepreneurship

Even there are many common characteristics between a traditional for profit making and social enterprises, nevertheless there are unique components that define and characterize social driven mission business organizations.

Some authors distinguished several unique characteristics of a social business consisting of: mission leaders, emotionally charged, change agent, opinion leader, social value creator, highly accountable.

Rural Support Partners highlights the differences existing between traditional for profit making organizations and social enterprises. According to the organizations, a social enterprise is distinguished from traditional on by:

- i) Purpose: A social enterprise has a social and/or environmental mission as part of its core purpose. Such organizations seek for profits in order to achieve their missions;
- ii) Impacts: A social enterprise generates significant social and environmental benefits for communities and people, in addition to revenue.

In advance to the mentioned characteristics, social innovation and sustainability are other elements that distinguish social enterprises. Social entrepreneurs develop new solutions to solve social problems or use technologies to facilitate problem solving. Moreover, every social entity must be financially sustainable and not keep relying on government support and donors or they are not sustainable because they do not use efficiently and effectively internal resources for their social missions. In order to be sustainable the strategic decision making is very important in the earlier stages.

4. Types of social entrepreneurship in member states

As part of wide and holistic discussions, the scholars identified several types of social enterprises. The first type of social entrepreneurship, is “Social Bricoleur”, found on Hayek’s view of entrepreneurship as a largely localized undertaking, in 1945. The “Social Bricoleur” type of social entrepreneurship, with a focus on local concerns, is partly driven out of first-hand exposure to problems.

The second type of social entrepreneurship, labeled “Social Constructionists”, identifies gaps in the social market, mentioned by Kirzner in 1973 and tries to fill them. This kind of enterprise build and operate alternative structures to provide goods and services addressing social needs that governments, agencies, and businesses cannot.

The third type focuses on deconstructing and reconstructing the engines of society to achieve broad social aims. This form of social entrepreneurship, labeled as “Social Engineers”, engages in entrepreneurship as envisioned by Schumpeter. This type seeks to build lasting structures that will challenge existing order.

Basically, social entrepreneurship is about social engagement and entrepreneurial action. This is one of the issues debated among scholars, entrepreneurs, NGOs, policy makers.

In the Republic of Moldova there is a huge gap of perception between different community actors regarding types of social entrepreneurship and who is a social entrepreneur. In order to define concrete models of social enterprises is not enough to benchmark the situation worldwide, but it is important to understand the whole integration context inside the country. Moreover, it seems very difficult at the first stage to set out a unique model that will be able to characterize and integrate interested stakeholders.

According to Benchmarking study on social entrepreneurship in the framework of the Project ISEDE- NET, innovative social enterprise development network, following models can be found in different EU countries:

In **Austria**, the social economic sector is characterized by a high degree of heterogeneity and complexity concerning the organizational legal forms. A specific segment of social enterprises prevails in Austria, so called “Work Integrated Social Enterprises”. There are six models of WISEs:

- a. Social economic enterprises (SÖB)
- b. Non-profit employment projects (GBP)
- c. Non-profit temporary-employment agencies (AKÜ)
- d. Integrative enterprises (IB)
- e. Employment projects for disabled persons
- f. Social integration enterprises that make (only) use of an integration subsidy to finance their services of integration into the labour market.

In **Bulgaria**, the existing forms of Social Enterprises are:

- a. Non-profit organizations which perform profit activities and use the profit for financing the social mission of the organization;
- b. Non-profit organization which provides employment of people with disabilities or provides training services (for example, trainings for development of labour abilities);
- c. Non-profit organizations engaged with social assistance;
- d. Socially oriented cooperatives.

In **Hungary**, social economy consists of the following organisations:

- a. Non-profit organisations undertaking employment of disadvantaged people;
- b. Social association;
- c. Associations reorganised after the change of the political regime;
- d. Foundations;
- e. Public Benefit Companies;
- f. Social cooperatives.

In **Greece**, the main social enterprise types are:

- a. Social Cooperatives of Limited Liability (Koi.S.P.E) for people with mental health problems;
- b. Social Cooperative Enterprises of the Law 4019/2011;
- c. Women’s Agro-tourist Cooperatives.

In **Slovenia**, the general social enterprise sector consists of:

- a. Societies;
- b. Non-profit private institutions;
- c. Companies for disabled;
- d. Cooperatives.

As it can be inferred, all the models were created according to the social needs each of the countries faces and the available organizational models of the entities in a specific country, which means that a certain model doesn't exist for all the countries.

Conclusion.

There are many definitions and concepts regarding social entrepreneurship and countries that promote social businesses and social economy must adopt their own concept which stays as a bases for all legal, economical and social leverages that support social enterprises.

CONSUMUL DURABIL ÎN CONDIȚIILE DEZVOLTĂRII SUSTENABILE: VIZIUNI ȘI ABORDĂRI

*Rodica PERCIUN¹, dr. hab., conf. univ., INCE
Victoria GANEA², dr. hab., prof. univ., USM
Rina ȚURCAN³, dr., conf. univ., UTM
Iuliu ȚURCAN⁴, dr., conf. univ., UTM*

Actualitatea cercetării este determinată de fundamentarea teoretico-metodologică insuficientă a consumului durabil ca parte indispensabilă a dezvoltării sustenabile pentru sistemele economice aflate în proces de transformare, ca de exemplu, cel al Republicii Moldova. Acest lucru necesită conceptualizarea și dezvoltarea în continuare a metodologiei durabilității în economie. Abordările teoretice ar trebui să se poată adapta la specificul țării noastre, luând în considerare influența factorilor naturali, economici și instituționali. Necesitatea științifică de a analiza teoria general acceptată a consumului durabil prin prisma dezvoltării sustenabile este determinat și de faptul că cunoașterea metodologică fundamentală a existentului model acceptat, va permite evaluarea potențialului și stabilirea condițiilor de limitare a organizării sociale asupra resurselor de mediu.

Obiectivul studiului constă în analiza aplicabilității interpretărilor moderne ale dezvoltării sustenabile și consumului durabil la condițiile economiei naționale. Ipoteza este formulată pornind de la rezultatele prezentate în secțiunea de analiză a literaturii de specialitate și constă în faptul că unul din pilonii de bază a dezvoltării sustenabile este consumul durabil. Demersul de cercetare este de tip teoretizat, întrucât se pliază pe aspectul evoluției noțiunii de sustenabilitate (dezvoltare durabilă), precum și pe punctele de plecare care au facilitat plasarea accentelor pe consumul durabil. De asemenea, pe parcursul cercetării au fost aplicate: interpretarea rezultatelor descrise în literatura de specialitate, teoria resurselor epuizate, analiza sistemelor, analiza comparativă.

Rezultatele obținute vor indica dacă dezvoltarea durabilă pentru societatea contemporană impune o gândire critică a proceselor economico-sociale și de mediu și facilitează proiectarea unui model inovator de dezvoltare durabilă a societății bazată pe consum sustenabil.

Cercetarea a fost efectuată în cadrul Programului de stat 20.80009.0807.22 Dezvoltarea mecanismului de formare a economiei circulare în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, sustenabilitate, mediu, consum durabil.

The actuality of the research is determined by the insufficient theoretical and methodological foundation of durable consumption as an indispensable part of sustainable development for economic systems in the process of transformation, such as the Republic of Moldova. This requires further concept development and elaboration of sustainability methodology in the economy. Theoretical approaches should be adaptable to the specifics of our country, taking into account the influence of natural, economic and institutional factors. The scientific need to analyze the generally accepted theory of sustainable consumption through the prism of sustainable development is also determined by the fact that the fundamental methodological knowledge of the existing accepted model will allow to assess the potential and establish the limiting conditions of social organization on environmental resources.

The objective of the study is to analyze the applicability of modern interpretations of the sustainable development and sustainable consumption to the conditions of the national economy. The hypothesis is formulated on the basis of the results presented in the literature review section and is based on the fact that one of the main pillars of sustainable development is sustainable consumption. The research approach is theoretical, as it focuses on the evolution of the notion of sustainability (durable development) as well as on the starting points that have facilitated the focus on sustainable consumption. Also during the research the following were applied: interpretation of the results described in the scientific literature, depleted resources theory, systems analysis, comparative analysis.

¹ © Rodica PERCIUN, rodica21@gmail.com

² © Victoria GANEA, ganea.victoria@gmail.com

³ © Rina ȚURCAN, rina.turcan@emin.utm.md

⁴ © Iuliu ȚURCAN, iuliu.turcan@emin.utm.md

The results obtained will indicate whether sustainable development for contemporary society requires critical thinking of economic-social and environmental processes and facilitates the design of an innovative model of sustainable development of society based on sustainable consumption.

The research was conducted within the State Program 20.80009.0807.22 Developing the circular economy mechanism for the Republic of Moldova.

Keywords: sustainable development, sustainability, environment, sustainable consumption.

JEL classification: Q01 Q 02, Q57,

Introducere

Instabilitatea și turbulența economiei mondiale, de rând cu dezechilibrul crescând al trendurilor economice, sociale și de mediu impun formarea de noi modele economice în cadrul paradigmei dezvoltării durabile. Teoria dezvoltării durabile este relativ nouă și în proces de evoluție, or acest concept a apărut în momentul când subiectul mediului se afla în fruntea dezbaterilor politice. Regimurile legale, care vizează conservarea resurselor marine, a faunei sălbatice, habitatului, protecția patrimoniului cultural și natural, etc., au drept scop protejarea mediului și resurselor globale, ceea ce indică la o acceptare largă a utilizării durabile a resurselor naturale la nivel internațional, confirmată prin faptul că calitatea vieții, prosperitatea și creșterea economică depind de consumul raționalizat al resurselor disponibile.

Mediul nu există ca o sferă separată de acțiunile, ambițiile și nevoile umane, iar încercările de a-l apăra în mod izolat de preocupările umane au dat însăși cuvântului „mediu” o conotație de naivitate în unele cercuri politice. Cuvântul „dezvoltare” a fost, de asemenea, restrâns de unii până la un sens foarte limitat, cum ar fi „ce trebuie să facă țările sărace pentru a deveni mai bogate”, și astfel, din nou este respins în mod automat de pe arena internațională ca o dilemă de interes pentru specialiști implicați în problemele de asistență pentru dezvoltare (Bocken et al., 2014.). Este important să conștientizăm că *mediul* este locul în care trăim, iar *dezvoltarea* este ceea ce facem cu toții încercând să ne îmbunătățim viața. Acești doi termeni sunt inseparabili, iar actualmente, această uniune este completată și cu termenul de *consum durabil*, căci consumul de bunuri și servicii este considerat un factor important al impactului asupra mediului asociat (Salzman, 1997; McInnes, 2018.). Este cunoscut faptul că un consum generează impact negativ asupra mediului, în special alimentele, clădirile și transporturile, acesta fiind domeniul în care trebuie să intervenim cel mai rapid. Tiparele existente ale consumului și a mentalității asociate acestuia necesară o schimbare rapidă, deoarece alimentația, locuințele, mobilitatea și turismul sunt responsabile pentru o mare parte a presiunilor și impacturilor provocate de consumul public și privat.

1. Revizuirea literaturii

Dezvoltarea durabilă (sustenabilitatea) este considerată o viziune pozitivă a unei lumi în care nevoile umane de bază sunt satisfăcute fără a distruge sau a deteriora irevocabil sistemele naturale de care depindem (Koch, 2018). Diverse lucrări prezentate în literatura științifică investighează cu referire la marea provocare cu care se confruntă economiile de astăzi: modalități eficiente de a integra sustenabilitatea mediului înconjurător cu creșterea economică și bunăstarea (inclusiv consumul) prin decuplarea degradării mediului de creșterea economică (Chang, 2018; Gardan et al., 2016).

Dezvoltarea durabilă a devenit un subiect extrem de răspândit atât în mediul academic, cât și în companiile și instituțiile publice abia în anii '50 ai secolului trecut, odată cu apariția primelor lucrări ce fac referință la definiția dezvoltării durabile. Desigur, subiectul a atras atenția prin multe articole publicate în reviste științifice sau la diverse forumuri, iar apoi a fost preluat de școlile economice (Gutman et al., 2018; Sanz-Hernández A. et al. 2019). Organismele oficiale, precum autoritățile pentru protecția mediului din UE și întreaga lume, ONU și Comisia mondială pentru mediu și dezvoltare au format grupuri pentru a participa la discuții și cercetări și pentru a dezbate această problemă. Conceptul de dezvoltare durabilă implică limite – nu limite absolute, ci limitări impuse de nivelul actual al tehnologiei și organizării sociale asupra resurselor de mediu și de capacitatea biosferei de a absorbi consecințele activității umane (Vaden T. et al., 2020).

Pornind de la faptul că dezvoltarea durabilă este un concept multidimensional și în permanentă evoluție, cu greu se poate descoperi o definiție a dezvoltării durabile care să întrunească acordul tuturor actorilor implicați. Cu toate acestea, definiția cea mai larg utilizată este cea oferită în a. 1987 de Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (WCED) în raportul „Viitorul nostru comun”, cunoscut și sub numele de Raportul Brundtland: „dezvoltarea durabilă este dezvoltarea care urmărește satisfacerea nevoilor prezentului, fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”, iar

consumatorii joacă un rol important în protejarea mediului prin intermediul alegerilor pe care le fac în momentul în care cumpără produse (Jenkins, 2002).

Actualmente, această definiție este privită prin prisma faptului că un consum durabil maximizează potențialul afacerii de a transforma provocările de mediu în oportunități economice și de a scoate în prim plan o ofertă atractivă pentru consumatori (Sarabhai, 2015; Eurostat, 2020). Atunci când ne referim la consum, ne bazăm în primul rând pe postulatele juridice ale actelor normative la nivel global și în acest context, reamintim că în septembrie 2015, la Summitul istoric al ONU, liderii mondiali au adoptat 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD), care au intrat oficial în vigoare un an mai târziu. Obiectivul 12 relatează despre sprijinirea infrastructurii durabile și utilizarea eficientă a resurselor și energiei, precum și asigurarea unei calități a vieții mai bune pentru toți. Acest lucru va contribui la reducerea costurilor viitoare ale rezolvării problemelor economice, de mediu și sociale, la sporirea competitivității economice și la reducerea sărăciei (Goal 12, 2021).

Consumul durabil își propune să „facă mai mult și mai bine cu mai puțin” (Thogersen, 2014). Provocarea este de a îmbunătăți performanța generală de mediu a produselor pe tot parcursul ciclului lor de viață, de a spori cererea de produse și tehnologii de producție mai bune și de a ajuta consumatorii să facă alegeri în cunoștință de cauză. Utilizarea eficientă a resurselor și a energiei stă la baza viitoarei competitivități a continentului european. Consumul durabil, maximizează potențialul întreprinderilor de a transforma provocările din domeniul mediului în oportunități economice, furnizând în același timp consumatorilor o ofertă mai bună (Gutman, 2018).

O altă modalitate de a defini consumul durabil prin prisma dezvoltării sustenabile, constă în ceea ce se propune în mod specific să se realizeze. În scopul ilustrării, remarcăm că pentru a marca mileniul, șefii de state s-au adunat la New York la Organizația Națiunilor Unite în septembrie 2000. Acolo, Adunarea Generală a ONU a adoptat aproximativ 60 de obiective: pace; dezvoltare; mediul înconjurător; drepturile omului; persoanele vulnerabile, flămânde și sărace; Africa; Națiunile Unite (UNGA, 2000). Câțiva ani mai târziu, la Summit-ul Mondial privind Dezvoltarea Durabilă de la Johannesburg, Africa de Sud, angajamentul față de dezvoltarea durabilă a fost reafirmat. Între timp, dezvoltarea durabilă ca și concept, ca scop și ca mișcare s-a răspândit rapid și acum reprezintă misiunea centrală pentru nenumărate organizații internaționale, instituții naționale, întreprinderi corporative, „orașe durabile” și localități (Johannesburg Declaration, 2002). Summit-ul mondial privind dezvoltarea durabilă a marcat o extindere ulterioară a definiției standard cu cei trei piloni ai dezvoltării durabile folosiți pe scară largă: economic, social și de mediu. Declarația de la Johannesburg a creat „o responsabilitate colectivă de a avansa și de a consolida pilonii interdependenți și de consolidare reciprocă a dezvoltării durabile – dezvoltarea economică, dezvoltarea socială și protecția mediului – la nivel local, național, regional și global.” (Johannesburg Declaration, 2002; Lopes et al., 2019). Astfel, Summit-ul Mondial a abordat preocuparea actuală privind limitele cadrului de mediu și dezvoltare, în care consumul a fost privit ca elementul esențial care poate îmbunătăți performanța de mediu generală a produselor pe tot parcursul ciclului lor de viață, poate promova și stimula cererea de produse și de tehnologii de producție mai bune și poate ajuta consumatorii să facă alegeri mai bune.

Din momentul când Comisia Brundtland a definit pentru prima dată dezvoltarea durabilă, sute de cercetători și practicieni și-au articulat și promovat propria definiție alternativă, totuși, o semnificație clară, fixă și imuabilă rămâne încă evazivă (Oliveira et al., 2021). Acest fapt ne-a determinat să considerăm că *dezvoltarea durabilă* rămâne a fi contradictorie dacă nu includem în esența ei și noțiunea de *consum durabil*. Mai mult, ca o argumentare a celor relatate, Comisia Europeană, în iulie 2008, a prezentat un plan de acțiune privind consumul și producția durabile și politica industrială durabilă care vizează patru obiective principale: produse mai bune, un consum mai inteligent, o producție mai economică și mai ecologică și sprijinirea eforturilor la nivel mondial.

2. Metodologia cercetării

Demersul de cercetare este de tip teoretizat, întrucât se pliază pe aspectul evoluției noțiunii de sustenabilitate, precum și pe punctele de plecare care au facilitat plasarea accentelor pe consumul durabil și a fost structurat astfel: delimitarea problemei de cercetare, analiza stadiului cunoașterii relevantă pentru problema de cercetare și stabilirea ipotezei. În acest context, autorii aplică un set de cunoștințe deja validate pentru a studia interconexiunea dintre dezvoltarea sustenabilă și consumul durabil, considerate de autori componente esențiale ale teoriei creșterii economice contemporane.

Scopul acestui articol este de a evidenția cercetările disponibile în prezent cu privire la relația dintre dezvoltare sustenabilă și consum durabil și de a identifica tendințele contextuale care mediază și moderează

această relație în condițiile economiei naționale. Ipoteza este formulată pornind de la rezultatele prezentate în secțiunea de analiză a literaturii de specialitate și constă în faptul că unul din pilonii de bază a dezvoltării sustenabile este consumul durabil. De asemenea, pe parcursul cercetării au fost aplicate: interpretarea rezultatelor descrise în literatura de specialitate, teoria resurselor epuizate, analiza sistemelor, analiza comparativă.

3. Rezultate și discuții

Rezultatele studiului confirmă ipoteza noastră conform căreia, odată cu creșterea complexității conexiunilor economiei mondiale, specialiștii au simțit necesitatea de a redefini conceptul de dezvoltare durabilă prin prisma crizei ecologice globale. Acest concept a fost ulterior dezvoltat prin încorporarea sferelor: economică, socială și umană, ajungând ca astăzi să reprezinte o nouă cale pentru umanitate. Prin urmare, dezvoltarea durabilă a fost concepută ca o soluție pentru criza ecologică cauzată de consumul și exploatarea industrială intensă a resurselor și de degradarea continuă a mediului și urmărește, în primul rând, prezervarea calității mediului înconjurător. Conferința privind Mediul și Dezvoltarea, organizată de Națiunile Unite la Rio de Janeiro în 1992 - așa-numitul „Summit al Pământului”, a emis declarația de principii - *Agenda 21* considerată a fi un plan pentru sustenabilitate (Parson et al., 1992; UNCED, 2021).

Cu toate acestea, ulterior, mai ales odată cu intensificarea discuțiilor despre calitatea creșterii economice, ideea dezvoltării durabile a început să fie din ce în ce mai recunoscută ca o valoare stimulatorie pentru aceasta. În ultimii ani, conceptul a primit un nou impuls în contextul unui consens din ce în ce mai mare al oamenilor de știință cu privire la schimbările climatice în curs, ca urmare a utilizării de către omenire a surselor de energie fosilă, a crizei financiare și economice din primul deceniu al secolului XXI, conștientizarea resurselor naturale limitate, creșterea prețurilor la alimente și materii prime, toate fiind consecință a consumului excesiv.

Aplicarea eficientă de către civilizația contemporană a metodelor de soluționare a problemelor globale sunt acum văzute ca o tranziție către dezvoltarea durabilă. Apariția însăși a conceptului de dezvoltare durabilă, desigur, se datorează conștientizării importanței extreme a problemelor globale și căutării de modalități de a le soluționa eficient (vezi fig. 1).

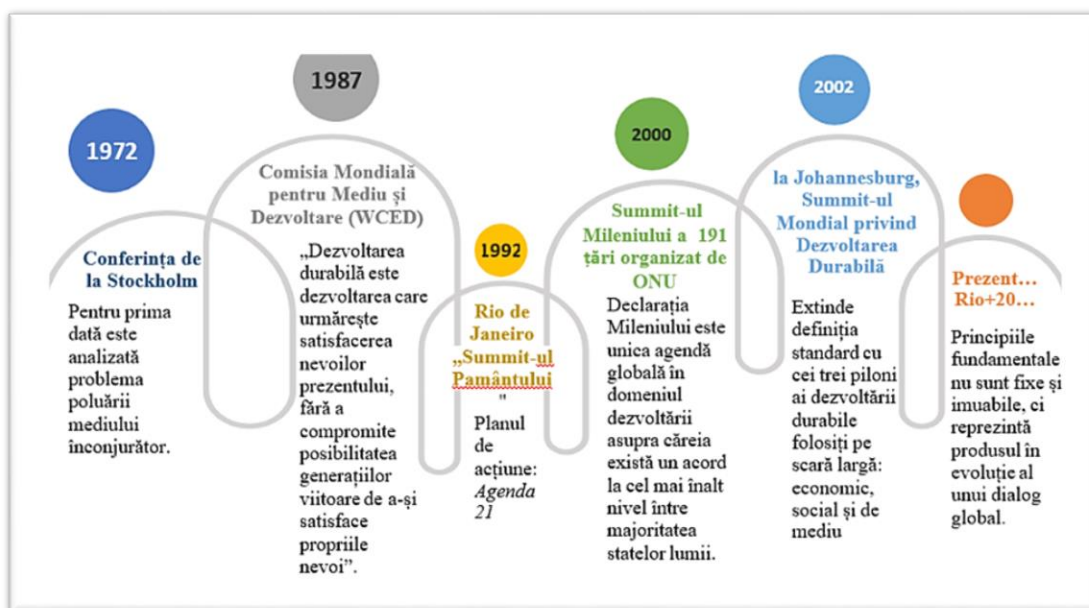

Figura 1. Esența evoluției dezvoltării durabile

Sursa: elaborată de autori în baza [21]

Un studiu important realizat de Consiliul pentru Dezvoltare Durabilă al Academiei Naționale de Științe din SUA a avut ca scop organizarea vastei literaturi pe care membrii săi au revizuit. În raportul său „*Călătoria noastră comună: O tranziție către sustenabilitate*”, Consiliul s-a concentrat pe distincția aparent inerentă dintre ceea ce adepții și analiștii au încercat să susțină și ceea ce au încercat să dezvolte. (NRC, 1999). Astfel, sub titlul „ce trebuie de susținut”, Consiliul a identificat trei categorii majore: natură, sistemele de susținere a vieții și comunitate, precum și categoriile intermediare pentru fiecare, cum ar fi Pământul, mediul și culturile. Bazându-se pe literatura studiată, consiliul a constatat, că cel mai frecvent se

punea accentul pe sistemele de susținere a vieții, care defineau natura sau mediul înconjurător ca o sursă de servicii pentru susținerea vieții utilitare a omenirii. Studiul serviciilor ecosistemice a consolidat această definiție de-a lungul timpului. În contrast, în unele lucrări privind dezvoltarea durabilă, natura este apreciată mai degrabă pentru valoarea sa intrinsecă decât pentru utilitatea sa pentru oameni (Ramcilovic-Suominen et al., 2018).

În mod similar, au existat trei idei destul de distincte despre ceea ce ar trebui dezvoltat: oameni, economie și societate. O mare parte a literaturii timpurii s-a concentrat asupra dezvoltării economice, cu sectoare productive care oferă locuri de muncă, consum dorit și bogăție (Hojnik et al., 2017). În cele din urmă, au fost identificate și apeluri de a dezvolta societatea care insistă asupra valorilor securității și bunăstării statelor, precum și asupra capitalului social al relațiilor, legăturilor comunitare și consumului durabil. Astfel, ca o generalizare a celor menționate, considerăm că dezvoltarea durabilă denotă legătura a ceea ce trebuie să fie susținut cu ceea ce urmează să fie dezvoltat.

Astfel, fiecare încercare definițională este o parte importantă a unui dialog continuu. De fapt, dezvoltarea durabilă atrage o mare parte din rezonanța, puterea și creativitatea sa chiar din ambiguitatea proprie. Conceptul de sustenabilitate a fost adaptat pentru a aborda foarte diferite provocări, variind de la planificarea orașelor durabile la mijloacele de trai durabile, de la agricultura durabilă până la consumul durabil. În contextul cercetării bibliografice, prin sintetizarea diverselor teorii și viziuni asupra noțiunii de „dezvoltare durabilă (sustenabilă)” autorii conchid că *dezvoltarea durabilă se realizează prin reinvestirea profitului din resursele naturale în capitalul economic, care trebuie să fie transmis generațiilor următoare proporțional pentru menținerea unui nivel stabil de consum.*

Ca și concept, considerăm că maleabilitatea sa îi permite dezvoltării sustenabile să rămână o idee deschisă, dinamică și în evoluție, care poate fi adaptată pentru a se potrivi acestor situații și contexte foarte diferite în spațiu și timp. De asemenea, deschiderea sa către interpretare permite participanților la multiple nivele, de la local la global, potrivit sectoarelor de activitate și în limitele acestora, precum și în instituțiile de guvernare, afaceri și societatea civilă să își redefinească și să reinterpreteze semnificația pentru a se potrivi propriei situații. Accentul original pe dezvoltarea economică și protecția mediului a fost lărgit și aprofundat pentru a include noțiuni alternative de dezvoltare umană și socială și viziuni alternative ale naturii antropocentrice versus ecocentrice. Astfel, conceptul menține o tensiune creativă între câteva principii de bază și o deschidere spre reinterpretare și adaptare la diferite contexte sociale și ecologice.

Consumul durabil, ca parte integrată a ecuației de politică globală a fost inclusă în agenda Conferinței ONU privind mediul și dezvoltarea de la Rio de Janeiro. Astfel, *Agenda 21* solicita încă în anul 1992 adoptarea „unei noi viziuni pentru o creștere economică durabilă și prosperă care îmbunătățește calitatea vieții prin schimbări de stil de viață și dependență redusă de resursele finite ale Pământului” (Report of the WCED, 2000). În 2002, Planul de Implementare a Summit-ului Mondial pentru Dezvoltare Durabilă prevedea elaborarea de programe-cadru pe 10 ani în sprijinul inițiativelor regionale și naționale menite să accelereze tranziția către modele de consum și producție durabile, iar Procesul de la Marrakech a fost lansat pentru dezvoltati și promovați aceste programe 21 (Sustainable development timeline, 2020) Consumul durabil este una dintre cele mai importante părți ale sistemului general de dezvoltare durabilă. Fără aceasta, este imposibil să vorbim despre lupta împotriva schimbărilor climatice, epuizarea resurselor și poluarea mediului, sărăcia și foamea. Scopul principal al tuturor programelor de consum durabil este îmbunătățirea calității vieții pentru toți. În același timp, se preconizează reducerea costurilor economice, de mediu și sociale viitoare, creșterea competitivității economice, reducerea sărăciei etc.”.

Consumul, tot mai evident impunea necesitatea de clarificare, astfel că în 1994, Simpozionul privind consumul durabil de la Oslo, Norvegia a definit consumul durabil drept utilizarea rațională a resurselor naturale, fiind una dintre cele mai importante componente ale vieții moderne (vezi figura 2). Consumatorul se gândește din ce în ce mai mult nu numai la sănătatea sa, ci și la mediu. Deci, bazându-ne pe postulatele susmenționatului forum, precum și pe studiul bibliografic realizat, putem defini: „*consumul durabil drept utilizarea de servicii și produse conexe care satisfac nevoile de bază umane ridicând calitatea vieții, și concomitent reducând utilizarea resurselor naturale, a materialelor toxice, a emisiilor de gaze, deșeurii și poluanți pe tot parcursul ciclului de viață al unui serviciu sau produs, astfel încât să nu compromită nevoile generațiilor viitoare*”.

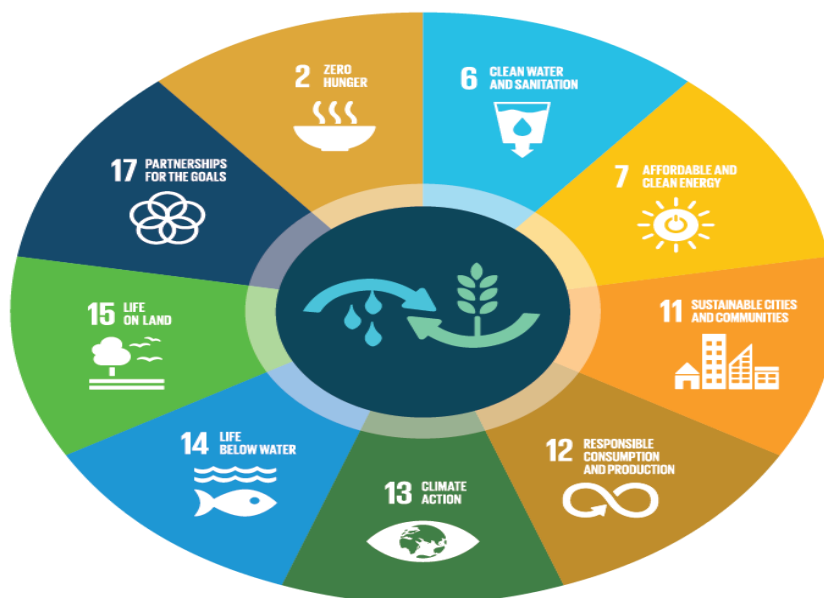

Figura 2. Consumul durabil în contextul dezvoltării sustenabile

Sursa: elaborat de autori în baza [27]

În literatura academică modernă, conceptul de „consum durabil” este împărțit în două tipuri - „mic” (weak) și „mare” (strong). Trebuie remarcat faptul că ONU pe site-ul său în limba engleză folosește ambii termeni în mod interschimbabil: obiectivul este descris prin termenul de „consum responsabil”, iar în descriere - este caracterizat ca sustenabil. Într-un consum durabil „mare”, accentul se mută pe disponibilitatea resurselor Pământului și pe modul în care aceste resurse sunt distribuite între populație, adică se pune accent pe dematerializare, schimbări în infrastructură, alegerea și utilizarea conștientă a produselor ecologice, etc. Sensul acestui tip de consum durabil constă în faptul dacă putem simți bunăstare și fericire, indiferent de bunurile materiale, cantitatea și calitatea acestora? Consumul durabil mic încurajează cumpărătorii să aleagă produse care utilizează mai puține resurse și energie pentru a produce și să respecte drepturile angajaților care sunt implicați în lanțul de producție. Astăzi, aceste aspecte încearcă să se conformeze mișcării Fair Trade (comerț echitabil). Sensul acestui tip de consum durabil este că se vor crea cereri pentru produse ecologice, provocând astfel dezvoltarea de soluții noi și înlocuirea treptată a bunurilor pe piață. Deci, toate acestea ar trebui să conducă la schimbări a modelului economic în sine.

Dezvoltarea modelelor de consum durabil trebuie să ia în considerare consecințele consumului asupra mediului, precum și dimensiunea lor socială. Exemple pot fi găsite în domeniile locuințelor, transportului și alimentației. Astfel, în domeniul locuințelor, este necesar să se asigure ca familiile să trăiască în condiții demne, care ar trebui să includă, cel puțin, un sistem de alimentare cu apă și canalizare. În domeniul transportului, este necesar să se asigure că transportul public este accesibil pentru persoanele care locuiesc în zonele rurale, sau că transportul public este accesibil persoanelor cu dizabilități. În domeniul alimentației, este esențial să se asigure că familiile au acces la alimente sănătoase.

Important de accentuat asupra faptului că nici cel mai ecologic sistem din modelul actual de consum nu rezolvă problemele legate de resurse, având în vedere apariția a tot mai mulți consumatori din țările în curs de dezvoltare. Mulți din ei sunt conștienți de importanța alegerii anumitor produse de pe piață și de schimbările climatice. Cu toate acestea, majoritatea oamenilor nu își schimbă obiceiurile de consum. Decizia de cumpărare este un proces complex în care își au rezervate anumite roluri atât factorii sociali, cât și cei politici și psihologici.

În acest context, autorii au intervievat un grup de 100 persoane cu vârste între 25-30 ani, locuitori ai orașului Chișinău. Studiul a avut drept scop să aflăm atitudinea moldovenilor față de consum și cât de pregătiți suntem ca și societate pentru implementarea Obiectivului 12 „Consum și producție responsabile” din Agenda 21 și pentru producerea unei schimbări spre o cale durabilă de creștere economică. Toți intervievații au recunoscut că fac consum în exces, în special de mâncare și haine. În rezultat s-a dovedit că acele cumpărături pe care le fac chișinăuienii, le aduc fericire, indiferent de cost sau volum, căci ei preferă să fie totul nou, fie că este un lucru sau o experiență (vezi figura 3).

Figura 3. Consumul în viziunea moldovenilor

Sursa: elaborată de autori

Moldovenii consumă din necesitatea exploziei de noi emoții și nu realizează ideea unui *consum rațional*, când îți asumi responsabilitatea pentru ceea ce cumperi și în ce cantități o faci. Doar o treime din cei intervievați conștientizează că un consum rațional și conștient poate contribui la prosperitatea societății viitoare. Este foarte important ca societatea contemporană să știe și să dorească a evalua modul în care a fost produs bunul spre consum, cât timp îl va utiliza și ce se va întâmpla cu acest produs după.

Deci, putem concluziona că deși este cunoscut faptul că o cerere potențială este determinată de nivelul ridicat de educație, precum și de un venit mediu relativ ridicat, țara noastră rămâne încă repetentă la acest capitol. Pentru Republica Moldova există anumite neconcordanțe bazate pe faptul că nivelul scăzut de conștientizare a societății despre practicile durabile, consum rațional, impactul produselor asupra mediului etc., este din lipsa de informatizare și politici guvernamentale pe acest segment. În societatea noastră, utilizarea rațională a bunurilor de larg consum, a apei, pădurii, pământului sau energiei electrice nu rezonază la nivel subconștient și cu greu devine standardul comportamentului consumatorului.

Concluzii

Această lucrare se încadrează în fluxul de publicații care subliniază, din punct de vedere teoretic și empiric, rolul cheie jucat de consum în influențarea creșterii economice și dezvoltării durabile fără a dăuna naturii. În pofida importanței ultimilor doi piloni ai economiei contemporane în acțiunea ca o forță motrice fundamentală a dezvoltării, constatăm că în plan național există un deficit de studii care să evalueze modul în care consumul irațional afectează acești indicatori economici. În mod similar, subliniem necesitatea unor analize aprofundate cu privire la modul de construire a unei noi societăți durabile din punct de vedere al consumului sustenabil, cu resurse distribuite uniform în rândul populației, indiferent de clasă, în care toate drepturile omului ar fi respectate.

Dintr-o perspectivă teoretică, cercetarea actuală contribuie la îmbogățirea literaturii de specialitate privind evaluarea relației dintre dezvoltare sustenabilă și consum durabil și de a confirmând tendințele contextuale care mediază și moderează această relație în condițiile economiei naționale. Ipoteza care constă în faptul că unul din pilonii de bază a dezvoltării sustenabile este consumul durabil a fost validată totalmente. Concluzionăm că pentru a educa societății contemporane necesitatea abordării consumului durabil, este insuficient să abordăm doar component teoretico-empirică a aceste probleme majore, iar printre principalele obiective tangibile și măsurabile, se poate remarca dorința de a se asigura că disponibilitatea pentru un consum responsabil coincide cu practicile de producție responsabilă. În același timp, noi - ca societate trebuie să regândim însăși conceptul de consum în condițiile economiei și tradițiilor naționale.

Referințe

1. Bocken N., Short S., Rana P., Evans S., 2014. A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *J. Clean. Prod.* 65/2014.
2. Chang C. H. How to enhance green service and green product innovation performance? The roles of inward and outward capabilities. *Corp. Soc. Responsib. Environ. Manag.* 25 (4), 2018.
3. Eurostat, 2020. Sustainable Development in the European Union: Monitoring Report on the Progress towards the SDGs in an EU Context.

- <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/11011074/KS-02-20-202-EN-N.pdf/334a8cfe636a-bb8a-294a-73a052882f7f>.
4. Gardan D. A., Epuran G, Gardan I .P. Creating value within consumption culture. Studies and scientific researches. Economics edition, 24/2016, p. 45-58.
 5. Goal 12: Responsible consumption and production. <https://www1.undp.org/content/oslo-governance-centre/en/home/sustainable-development-goals/goal-12-responsible-consumption-and-production.html>.
 6. Gutman S., Kozlov A., Teslya A. Sustainable development of industrial enterprises in one-industry towns through harmonization of main stakeholders' interests: Case of Russian arctic zone. In Proceedings of the 31st International Business Information Management Association Conference, Milan, Italy, 25-26 April 2018, p. 3014-3023.
 7. Gutman S., Rytova E., Kravchenko V. System of regional indicators for sustainable development of the far North regions. In Proceedings of the 31st International Business Information Management Association Conference, Milan, Italy, 25–26 April 2018, p. 1843-1852.
 8. Hojnik J., Ruzzier M. Does it pay to be eco? The mediating role of competitive benefits and the effect of ISO14001. Eur. Manag. J. 35 (5), 2017.
 9. Jenkins V. Communication from the commission: A sustainable Europe for a better world: A European union strategy for "Sustainable Development". J. Environ. Law, 14/2002, p. 261-264.
 10. Koch M. Sustainable welfare, degrowth and eco-social policies in Europe. Soc. Policy Eur. Union State Play, 2018, p. 7-52.
 11. Lopes Santos D. F., Valente Rezende M. D., Cruz Basso L. F. Eco-innovation and business performance in emerging and developed economies. J. Clean. Prod. 237/2019.
 12. McInnes R. J. Sustainable development goals. In The Wetland Book: I. Structure and Function, Management, and Methods. Springer: Dordrecht, The Netherlands, 2018.
 13. National Research Council (NRC), Policy Division, Board on Sustainable Development: Our Common Journey: A Transition toward Sustainability. Washington, DC: National Academy Press, 1999.
 14. Oliveira M., Miguel S.K., Van Langen A., Ncube A., Zucaro G., Fiorentino R., Passaro R., Santagata N., Coleman B.H., Lowe S., Ulgiati A. Circular economy and the transition to a sustainable society: integrated assessment methods for a new paradigm Circ. Econ. Sustain., 2021.
 15. Parson E. A., Haas P. M. A Summary of the Major Documents Signed at the Earth Summit and the Global Forum. In: Environment, October 1992, p. 12–18.
 16. Ramcilovic-Suominen S., Pulzl H. Sustainable development – a „selling point” of the emerging EU bioeconomy policy framework? J. Clean. Prod., 172 (2018), p. 4170-4180.
 17. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. <http://www.eytv4scf.net/wced-ocf.htm>
 18. Salzman J. Sustainable Consumption and the Law. Environmental Law, 27/1997, p. 1243-1293.
 19. Sanz-Hernández A., Esteban E., Garrido P. Transition to a bioeconomy: perspectives from social sciences J. Clean. Prod., 224/2019, p. 107-119
 20. Sarabhai K.V. ESD for sustainable development goals (SDGs). J. Educ. Sustain. Dev. 2015.
 21. Sustainable development timeline. <http://www.richardsandbrooksplace.org/sustainable-development-timeline#event-antarctic-ozone-hole-discovered-by-british-and-american-scientists>.
 22. The Johannesburg Declaration on Sustainable Development, 4 September 2002. <https://digitallibrary.un.org/record/478154?ln=en>.
 23. The United Nations Conference on Environment and Development (UNCED). www.un.org/geninfo/bp/enviro.html.
 24. Thøgersen J. Unsustainable consumption: Basic causes and implications for policy. Eur. Psychol. 2014.
 25. United Nations General Assembly (UNGA): United Nations Millennium Declaration. Resolution 55/2, United Nations A/RES/55/2, 18 September 2000. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf.
 26. Vaden T., Lahde V., Majava A., Jarvensivu P., Toivanen T., Hakala E., Eronen J.T. Decoupling for ecological sustainability: a categorisation and review of research literature Environ. 2020.
 27. <https://www.pngwing.com/ru/free-png-knoyf>.

RENTABILITATEA LA NIVELUL FIRMEI COMERCIALE

*Florentin Gabriel NANU¹, drd.,
Universitatea din București, Facultatea de Drept*

Rentabilitatea este expresia rezultatului obținut ca urmare a desfășurării activității economice. Ea este definită ca un raport între rezultatul obținut și mijloacele consumate. Abordată din punct de vedere exclusiv al fluxurilor financiare, rentabilitatea reprezintă un surplus monetar, diferența dintre încasări totale și cheltuieli totale. Această optică poate să pară insuficientă, întrucât, la prima vedere, nu ia în considerare realizările entității în expresie monetară, cum ar fi, de exemplu, productivitatea fizică, competența personalului, climatul social, raporturile cu mediul concurențial etc. De fapt, această abordare permite înțelegerea conversiei realizărilor favorabile în rezultatele monetare și deci, în rentabilitate². În această accepțiune, rentabilitatea constituie expresia sintetică a rezultatelor de orice natură, fiind un indicator de referință în fundamentarea deciziilor și evaluarea comportamentului entităților economice.

Cuvinte cheie: *rentabilitatea, creșterea economică, întreprindere, profit, risc*

JEL Classification: G32

Rentabilitatea este principalul obiectiv al activității unei întreprinderi, deoarece ea constă în capacitatea de a genera profit prin utilizarea factorilor de producție și a capitalurilor, indiferent de proveniența acestora. Putem vorbi despre profit atunci când are loc devastarea cheltuielilor de către venituri, profilul este doar o componentă a rentabilității. Pentru a caracteriza o întreprindere din punct de vedere al rentabilității, pentru a vedea dacă o întreprindere este sau nu rentabilă, este necesar a fi studiate trei puncte cheie:

- Evoluția activității-creșterea, descreșterea activității economice,
- Evoluția cifrei de afaceri, evoluția valorii adăugate,
- Evoluția rentabilității propriu-zise (profit, rata de rentabilitate, ca indicatori)³

Rentabilitatea se află în strânsă corelație cu profesionalismul întreprinzătorilor, cu timpul, mijloacele materiale și financiare investite pentru o activitate economică. Orice întreprindere trebuie să asigure remunerarea și reînnoirea capitalului investit, iar acest fapt se realizează numai în condițiile unei suficiente rentabilități a activității sale.

Creșterea economică a întreprinderii generează obligații cărora ea nu va putea să le facă față decât dacă degajă un flux de rezultate, respectiv o rentabilitate abundentă. O rentabilitate suficientă și o bună combinație productivă nu sunt îndeajuns pentru existența sa. Trebuie precizat faptul că activitatea rentabilă a unei întreprinderi trebuie să fie însoțită de un curs ridicat pe acțiune și în același timp, de o capacitate de autofinanțare corespunzătoare. În general se vorbește de rentabilitate în termeni de :

1 *Rentabilitate economică* – rentabilitatea medie a ansamblului de capitaluri investit în întreprindere, atât proprii cât și împrumutate. Depinde de diferența dintre preț de vânzare și cel de cumpărare, adică de politica de prețuri practică de întreprindere, fiind cu atât mai mare cu cât cifra de afaceri va fi mai mare. Aceasta este dată de relația:

$$Re = \frac{\text{Rezultat} + \text{CheltuieliDobânzi}}{\text{ResurseStabile}} \quad Re = \frac{\text{Rezultat} + \text{CheltuieliDobânzi}}{\text{ResurseStabile}} \quad (1)$$

2 *Rentabilitatea financiară* – remunerează proprietarii prin acordarea de dividende și prin majorarea rezervelor. Ca relație de calcul rentabilitatea financiară se exprimă prin intermediul ratei rentabilității financiare, astfel:

$$Rf = \frac{\text{ProfitNet}}{\text{CapitaluriProprii}} \quad Rf = \frac{\text{ProfitNet}}{\text{CapitaluriProprii}}$$

¹ © Florentin Gabriel NANU, nanu_florentin@yahoo.com

² Silvia Petrescu, Marilena Mironiuc, *Analiza economico-financiară. Teorie și aplicații*, Editura Tiparul, Suceava, 2002, pp. 263 – 264;

³ Iulia Maria Sobolevschi David, Mărgulescu Dumitru *Rentabilitatea în sistemul de performanțe economico-financiare ale întreprinderii*; ASE București 2003

(2)

Noțiunea de rentabilitate este inseparabilă de cea de risc. Rentabilitatea presupune totdeauna o doză de risc deoarece nimic nu este sigur în activitatea unei întreprinderi. Între rentabilitatea și risc există o relație direct proporțională, astfel unei rentabilități reduse îi corespund riscuri puțin importante. Un exemplu elocvent în acest sens este dat de riscul economic. Este indiscutabilă variația rentabilității la diferite evenimente (de exemplu o creștere a salariilor sau a costului materiilor prime), la cota parte a cheltuielilor fixe, la variația nevoii de fond de rulment în funcție de fluctuația volumului vânzărilor¹. Riscul este o variabilă exogenă, antonimă rentabilității. Efectele riscului fiind contradictorii, se pune problema stăpânirii unui anumit nivel al riscului pentru a obține rentabilitatea scontată. Astfel, rentabilitatea este influențată de următoarele tipuri de risc:

- Risc financiar
- Risc de exploatare
- Risc de faliment
- Alte categorii de risc

Studierea rentabilității unei operații, a unei activități sau a unei întreprinderi este totdeauna asociată cu satisfacția înregistrată ca răsplată a efortului. Elie Cohen prezintă rentabilitatea ca o abordare tehnică a performanței, definiție prin care sunt prezentate atât punctele comune, dar și distincția dintre cele două concepte prezentate². Rezultatul, și implicit rentabilitatea, este o mărime absolută, iar performanța este un concept relativ care se bazează pe obiective și norme. Rezultatul este o latură a performanței, cu caracter exact.

Rentabilitatea este o formă sintetică de exprimare a eficienței activității economico-financiare a întreprinderii, respectiv a tuturor mijloacelor de producție utilizate și a forței muncă, din toate stadiile circuitului economic: aprovizionare, producție și vânzare. Astfel, rentabilitatea cuprinde un ansamblu de indicatori sintetici care permit aprecierea măsurii în care întreprinderea valorifică factorii de producție utilizați.

Analiza gradului de dezvoltare a unui sistem economic, a capacității de supraviețuire, presupune definirea și măsurarea exactă a eficienței economice. Eficiența economică reprezintă o concepție modernă de evaluare a activității și servește la fundamentarea deciziilor, astfel încât resursele disponibile să fie consumate în modul cel mai favorabil pentru întreprindere. Rentabilitatea este o condiție relativă pentru eficiență³.

Importante sunt și relațiile existente între eficiență, rentabilitate, competitivitate și competiție, categorii specifice economiei de piață. Asigurarea stării de performanță a unei întreprinderi se află sub impactul modului de derulare a relațiilor rentabilitate-eficiență economică. Indiferent de forma sub care este prezentată, rentabilitatea este o formă de caracterizare a stării de performanță.

Indicatori operaționali în analiza rentabilității și surse de informare pentru analiza rentabilității

Pentru exprimarea rentabilității se utilizează două categorii de indicatori: profitul și ratele de rentabilitate. Mărima absolută a rentabilității este reflectată de profit, iar gradul în care capitalul sau utilizarea resurselor întreprinderii aduc profit este reflectat de rata rentabilității (indicator al mărimii relative al rentabilității)⁴.

Analiza rentabilității absolute

Contul de profil și pierdere, sursa informațională de bază a rentabilității, prezintă cheltuielile și veniturile pornind de la departajarea activității desfășurate de întreprindere în activitatea de exploatare, financiară și extraordinară⁵.

Activitatea de exploatare încorporează operațiunile efectuate conform obiectului de activitate al întreprinderii. Prin indicatorii caracteristici activității de exploatare se exprimă volumul activității desfășurate de întreprindere.

Activitatea financiară prezintă efectul participanților în capitalurile altor întreprinderi, ale relației cu societățile bancare și alte operațiuni financiare impuse în derularea activității întreprinderii.

Pornind de la premisa că desfășurarea activității de exploatare implicată și presupune activitatea financiară, cele două activități formează activitatea curentă a întreprinderii.

Activitatea extraordinară include operațiuni cu caracter accidental, de obicei nerepetitive, ce au loc

¹ Iulia Maria Sobolevski David, Mărgulescu Dumitru, *Rentabilitatea în sistemul de performanțe economico-financiare ale întreprinderii*, ASE București, 2003

² Mitu Ioana Ecaterina, Mitu Narcis Eduard, *Rentabilitatea-Instrument al diagnosticului financiar*, Tribuna Economică, 2007

³ Vasile Robu, Nicolae Georgescu, *Analiză economico-financiară*, ASE București 2001

⁴ Aurel Ișfănescu, Vasile Robu, Anca Maria Hristea, *Analiză economico-financiară*, ASE București 2002

⁵ Iulia Maria Sobolevski David, Mărgulescu Dumitru, *Rentabilitatea în sistemul de performanțe economico-financiare ale întreprinderii*, ASE București 2003

independent de activitatea de exploatare și financiară.

Rezultatul exploatării este generat de decalajul dintre veniturile din exploatare și cheltuielile din exploatare; acesta exprimă de fapt rentabilitatea întreprinderii independent de politica financiară și fiscală. Această formă de exprimare a rentabilității pune în evidență efectul activității de exploatare, luând în considerare cheltuielile de producție, de comercializare și administrative, precum și riscurile corespunzătoare.

Rezultatul financiar este dat de diferența dintre veniturile financiare și cheltuielile financiare. Acesta prezintă efectul modificării valorii instrumentelor financiare deținute de întreprindere, al gradului de îndatorare al întreprinderii, al politicii de gestionare a excedentului de resurse financiare ale întreprinderii.

Atât rezultatul exploatării cât și rezultatul financiar sunt componente ale rezultatului corespunzător activității curente desfășurate de întreprindere, rezultat prezentat sub denumirea de rezultat curent. Mărimea acestuia nu se află sub incidența politicii fiscale.

Rezultatul extraordinar ocupă un loc determinant în cadrul analizei rentabilității datorită caracterului nerepetitiv al elementelor componente ale acestuia; rezultatul extraordinar prezintă influența elementelor extraordinare asupra întreprinderii.

Rezultatul brut se calculează la nivel de întreprindere fie prin însumarea rezultatului curent cu rezultatul extraordinar, fie prin scăderea din veniturile totale a cheltuielilor totale. Acest rezultat măsoară rentabilitatea globală a activității întreprinderii, prezintă sinteza capacității întreprinderii de a-și folosi eficient resursele.

Rezultatul net al exercițiului exprimă excedentul sau deficitul de resurse asigurat prin capacitatea întreprinderii de gestionare a capitalurilor în cadru activității desfășurate. Dimensiunea acestuia influențează în mod direct gradul de remunerare al investițiilor, mărimea resurselor lăsate la dispoziția întreprinderii în scopul dezvoltării.

Impozitul pe profit este stabilit cumulat, pentru toate cele trei tipuri de rezultat. Astfel, investitorii și ceilalți utilizatori ai informației privind întreprinderea sunt privați de dreptul de a cunoaște latura fiscală pentru fiecare tip de activitate în parte și implicit rezultatul net pe fiecare activitate.

Avantajul calculării rezultatului exercițiului plecând de la cele trei rezultate intermediare, constă în posibilitatea analizării succesive a impactului lor asupra rezultatului final al întreprinderii. Interesul asupra unei forme sau alta a rezultatului activității întreprinderii diferă în funcție de specificul utilizatorului informației. Spre exemplu, o societate bancară va fi interesată de dimensiunea rezultatului curent al activității ajustat cu cheltuielile cu dobânzile, statul are interes pentru rezultatul brut, iar investitorii sunt interesați de evoluția rezultatului net.

Sensul și dimensiunea rezultatului net sunt date de gradul de acoperire a rezultatului financiar de către rezultatul exploatării, de dimensiunea și sensul rezultatului curent. Situația ideală, ce caracterizează ”sănătatea financiară” a întreprinderii, presupune un rezultat al exploatării pozitiv și în același timp un rezultat financiar pozitiv. Iar dacă în acest caz ar exista și o durată medie de încasare a creanțelor inferioară duratei medii de plată a obligațiilor, atunci cu siguranță se poate discuta despre starea de performanță a întreprinderii¹.

Analiza ratelor de rentabilitate

Atât pentru diagnosticul intern cât și pentru utilizatorii externi ai informației privind întreprinderea, cunoașterea capacității de a produce profit absolut nu este suficient de reprezentativă. Drept urmare, se impune compararea masei profitului cu alte mărimi, în special cu mărimile care prezintă efortul depus pentru obținerea masei profitului, apărând astfel rate ale rentabilității care, din punct de vedere al analizei, au o mai mare capacitate informațională⁸.

Ratele de rentabilitate fac parte din categoria indicatorilor de eficiență de tipul efect/efort. Efectul reprezintă profitul sub diversele sale forme de exprimare: brut, net, din exploatare, curent etc. Efortul se poate prezenta sub forma capitalurilor, resurselor consumate, activelor totale sau ale unor părți din aceasta etc. Ratele de rentabilitate permit efectuarea de comparații între grupuri de întreprinderi, comparații temporale pentru aceeași întreprindere, comparații în raport cu standarde elaborate. Locul și rolul ratelor de rentabilitate în cadrul societății este indiscutabil, dar în același timp, nu trebuie să se omită limitele și dezavantajele informațiilor pe care le furnizează. Astfel, calculul ratelor de rentabilitate se bazează pe valori preluate din situațiile financiare anuale, care de la un exercițiu la altul nu exprimă realitatea economică dacă nu se folosește aceeași metodă de evaluare. În plus nu trebuie neglijat impactul inflației asupra elementelor

¹ Iulia Maria Sobolevschi David, Mărgulescu Dumitru, *Rentabilitatea în sistemul de performanțe economico-financiare ale întreprinderii*, ASE București 2003

patrimoniale și rezultatelor întreprinderii¹.

Teoria și practica economică operează cu mai multe tipuri de rate ale rentabilității, în funcție de elementele luate în calcul pentru determinarea lor, cele mai des folosite fiind².

1. Rata rentabilității veniturilor totale
2. Rata rentabilității comerciale
3. Rata rentabilității consumurilor (cheltuielilor)
4. Rata rentabilității economice
5. Rata rentabilității financiare

1. *Rata rentabilității veniturilor totale* prezintă raportarea unui indicator al rezultatelor la veniturile implicate în obținerea lui. Aceasta poate fi calculată pe baza relației:

$$r_v = \frac{\text{Rezultat}}{V_t} * 100 \quad r_v = \frac{\text{Rezultat}}{V_t} * 100$$

(3)

Rezultat = profitul exercițiului înaintea impozitării

V_t = veniturile totale aferente perioadei

2. *Rata rentabilității comerciale* exprimă eficiența utilizării capitalului investit prin intermediul cifrei de afaceri. Principalele rezerve de creștere a ratei rentabilității comerciale vizează: sporirea vânzărilor, creșterea puterii de negociere a întreprinderii cu furnizorii și obținerea unor prețuri de achiziție avantajoase, ameliorarea structurii vânzărilor în sensul creșterii ponderii celor cu o marjă comercială individuală mai mare, accelerarea rotației stocurilor, optimizarea cheltuielilor, maximizarea prețurilor de vânzare.

Rata rentabilității comerciale se deosebește de rata rentabilității economice respectiv de rata rentabilității financiare prin faptul că nu ia în calcul masa capitalului propriu sau împrumutat investit în activitatea întreprinderii, care de fapt, îi permite obținerea cifrei de afaceri. Acest indicator este independent de structura financiară a întreprinderii și nu se pretează la comparații inter-întreprinderi tocmai datorită faptului că nu ține seama de capitalul investit pentru desfășurarea activității. Analiza detaliată a ratei rentabilității comerciale pune în evidență marja de contribuție a fiecărui produs, care alcătuiește gama produselor ce va fi destinată vânzării, la realizarea rentabilității comerciale a întreprinderii, creându-se astfel posibilitatea menținerii în planul de producție a acelor produse capabile să aducă contribuția maximă, în corelație cu cerințele pieței și cu resursele de care dispune întreprinderea.

metodă de calcul a ratei rentabilității comerciale este dată de relația:

$$r_{com} = Pr_{CA}/CA * 100 \quad r_{com} = Pr_{CA}/CA * 100$$

(4)

r_{com} = rata rentabilității comerciale

Pr_{CA} = Profit aferent cifrei de afaceri

CA = cifra de afaceri

3. *Rata rentabilității consumurilor* se calculează prin raportarea unui indicator al rezultatelor la consumul de resurse implicat în obținerea lui, exprimând în acest fel eficiența efortului materializat în costuri. Aceasta rată poate fi calculată după relația:

$$r^{rc} = Pr_{CA}/Ch_{CA} * 100 = ((\sum qp)/(\sum qc) - 1) * 100$$

$$r^{rc} = Pr_{CA}/Ch_{CA} * 100 = ((\sum qp)/(\sum qc) - 1) * 100$$

(5)

r^{rc} = rata rentabilității resurselor consumate

Pr_{CA} = profit aferent cifrei de afaceri

Ch_{CA} = cheltuieli aferente cifrei de afaceri

Dimensiunea ratei rentabilității resurselor consumate este dată în principal de variația structurii vânzărilor, a costului unitar și a prețurilor de vânzare. În literatura de specialitate, se discută despre valoarea optimă a ratei rentabilității resurselor consumate ca fiind încadrarea între 9% și 15%.

¹ Iulia Maria Sobolevschi David, Mărgulescu Dumitru, *Rentabilitatea în sistemul de performanțe economico-financiare ale întreprinderii*, ASE București 2003

² Prof.univ.dr Șerban Elena Claudia, *Note de curs*, ASE 2007

4. *Rata rentabilității economice* prezintă eficiența capitalului investit, a tuturor resurselor materiale, financiare implicate în activitatea întreprinderii. Aceasta poate fi calculată pe baza relației:

$$\text{> } R_{ec} = \frac{R_{expl}}{At} * 100 \quad R_{ec} = \frac{R_{expl}}{At} * 100$$

(6)

R_{ec} = rata rentabilității economice

R_{expl} = rezultatul din exploatare

At = active totale

Modificarea ratei rentabilității economice, se explică prin prisma celor doi factori direcți: viteza de

rotație a activului total $\left(\frac{CA}{At}\right)\left(\frac{CA}{At}\right)$ și rata rentabilității comerciale sau rata marjei brute la 1 leu vânzări. Dimensiunea ratei rentabilității economice joacă un rol hotărâtor în stabilirea modalității de finanțare pe termen lung și scurt.

Rata rentabilității economice trebuie apreciată în funcție de rata inflației. O rată a rentabilității economice superioară ratei inflației va putea asigura conservarea "Substanței economice" a întreprinderii și chiar reînnoirea și creșterea activelor sale economice, într-o perioadă cât mai scurtă. Dimensiunea ratei rentabilității economice este folosită frecvent în analize externe, deoarece permite efectuarea comparațiilor în spațiu între întreprinderi aparținând aceluiași sector, indiferent de mărimea sau forma lor de proprietate, măsurând aptitudinea capitalului economic de a asigura reînnoirea și remunerarea sa ca factor de producție, reînnoire care ar trebui să se realizeze într-un orizont de timp mediu.

5. *Rata rentabilității financiare* este un indicator semnificativ în aprecierea performanțelor economico-financiare ale societății în cadrul diagnosticului intern cât și în analizele solicitate de partenerii externi. O modalitate de calcul a ratei rentabilității financiare este următoarea:

$$\text{> } R_{jf} = Pr_{Net}/Kp * 100 = Vt/At * At/Kp * Pr_{Net}/Vt * 100$$

$$R_{jf} = Pr_{Net}/Kp * 100 = Vt/At * At/Kp * Pr_{Net}/Vt * 100$$

(7)

R_f = rata rentabilității financiare

Pr_{Net} = profitul net al exercițiului

Vt = venituri totale

At = active totale

Kp = capitaluri proprii

Rentabilitatea financiară cuantifică remunerarea capitalului propriu prin prisma tuturor celor trei tipuri de activități: exploatare, financiară și extraordinară. Rata rentabilității financiare are în vedere proveniența capitalurilor, fiind sensibilă la structura financiară a întreprinderii și în mare măsură influențată de gradul de îndatorare al societății. Acest indicator pune în evidență randamentul capitalurilor proprii, respectiv a plasamentului efectuat de acționarii unei firme prin cumpărarea acțiunilor societății.

Analiza rentabilității pe baza punctului critic (pragul rentabilității)

Punctul critic, denumit și prag de rentabilitate sau punct de echilibru reflectă acea dimensiune a activității la care veniturile din vânzarea bunurilor, lucrărilor, serviciilor sunt egale cu cheltuielile (variabile și fixe) aferente volumului de activitate, profitul fiind nul¹. Depășirea pragului de rentabilitate asigură rentabilizarea activității întreprinderii. Prin analiza pragului de rentabilitate, sunt furnizate informații cu privire la volumul de activitate ce permite realizarea profitului sau a unui anumit profit, perioada de timp presupusă de acoperirea cheltuielilor, gradul de utilizarea a capacității de producție corespunzător pragului de rentabilitate, profitul maxim ce poate fi realizat în condițiile date.

Analiza pragului de rentabilitate este importantă în procesul de planificare deoarece relația cost-volum-profit poate fi influențată de proporția investițiilor în activ fixe. Trebuie să se stabilească în acest fel un volum suficient al vânzărilor pentru acoperirea cheltuielilor fixe și variabile. În caz contrar, întreprinderea va înregistra prin activitatea desfășurată pierdere.

În determinarea pragului de rentabilitate se pornește de la premisa că întreprinderea nu poate acționa asupra prețului de achiziție ale factorilor de producție sau asupra prețurilor de vânzare ale bunurilor

¹ Prof.univ.dr.Șerban Elena Claudia, *Note de seminar*, ASE 2007

și serviciilor. Pentru a asigura devansarea cheltuielilor de către venituri, se poate acționa numai asupra volumului de activitate desfășurată. Cheltuielile întreprinderii, în funcție de variația față de volumul de activitate, sunt departajate în cheltuieli variabile și cheltuieli fixe. Cheltuielile variabile, ca sumă la nivel de întreprindere, se modifică o dată cu volumul de activitate desfășurată dar, pe unitate de produs, rămân relativ constante. Cheltuielile fixe, ca sumă la nivel de întreprindere, rămân relativ constante, dar pe unitate de produs au un caracter variabil.

Astfel, rezervele întreprinderii în ceea ce privește maximizarea rentabilității sunt legate de volumul de activitate desfășurată și impactul asupra sumei cheltuielilor fixe. S-a demonstrat și existența unor limite în ceea ce privește pragul de rentabilitate, cum ar fi: prețurile de achiziție sau de vânzare sunt sensibile la reacția cererii și ofertei, costurile variabile unitare nu au totdeauna caracter constant, iar suma cheltuielilor fixe poate înregistra modificări de la o perioadă la alta. Toate aceste limite fac ca metoda pragului de rentabilitate să nu aibă totdeauna caracter practic, dar utilitatea sa rămâne prin informațiile pe care le oferă.

Principalele avantaje ale aplicării metodei de analiză pe baza pragului de rentabilitate sunt¹:

- permite stabilirea dimensiunii producției pentru care activitatea întreprinderii devine profitabilă,
- indică volumul de producție ce trebuie obținută pentru a se înregistra un anumit quantum al profitului,
- oferă posibilitatea determinării gradului de utilizare a capacității de producție corespunzător punctului critic sau în corelație cu un anumit quantum al profitului,
 - indică perioada de timp în care firma își poate recupera toate cheltuielile,
 - pune în evidență corelațiile dintre dinamica producției și dinamica costurilor,
 - permite determinarea profitului maxim care poate fi obținut în condiții date.

Concluzii:

Rentabilitatea constituie o formă sintetică de exprimare a eficienței economice, care reflectă capacitatea unei firme de a realiza profit. În condițiile economiei de piață, profitul constituie obiectivul de baza al oricărei întreprinderi. Creșterea acestuia și, implicit, a rentabilității constituie o necesitate obiectivă, vitală pentru însăși existența întreprinderii. Întreprinderile care se dovedesc nerentabile sunt supuse falimentului. Rentabilitatea apare, astfel, ca instrument hotărâtor în mecanismul economiei de piață, în orientarea producției în raport cu cerințele consumatorilor (productivi sau individuali). Rentabilitatea presupune obținerea unor venituri, în urma vânzării și încasării producției fabricate, mai mari decât cheltuielile efectuate cu realizarea acesteia.

În condițiile economiei de piață, rentabilitatea este criteriul esențial ce sta la baza adoptării deciziilor economico-financiare. În funcție de acest criteriu agenții economici hotărăsc continuarea sau restrângerea activității lor, orientarea spre noi activități.

Pentru a rezista concurenței, producătorii de bunuri economice trebuie să vândă în condiții rentabile. În cazul unei activități nerentabile aceștia în final dau faliment, dispar în calitate de agenți economici. De aceea ei caută în permanență soluții pentru asigurarea unei anumite rentabilități a activității, pentru sporirea ei.

Bibliografie:

1. Anghel Ion, Eduard Dinu, *Strategia și analiza economico – financiară a firmei*, Ed. ASE, București, 2007;
2. Bătrâncea Maria, Larissa-Margareta Bătrâncea, *Analiza financiară întreprinderii*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2004;
3. Brezeanu Petre (coordonator), *Analiză financiară*, Ed. Meteor Press, București, 2007;
4. Bușe Lucian, *Analiză economico-financiară*, Ed. Economică, București, 2005;
5. Căruntu Constantin, *Analiza economico-financiară a firmei. Concepte. Metode. Aplicații.*, Ed. Universitaria, Craiova, 2009;
6. Moroșan Iosefina, *Analiza economico-financiară*, Ed. a II a revăzută și adăugită, Ed. Fundației România de mâine, București, 2008.

¹ Vasile Robu, Nicolae Georgescu, *Analiză economico-financiară*, ASE București 2001

ЦИФРОВИЗАЦИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ В КОММЕРЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

Валерий ГАГАУЗ¹, докторант, ASEM

The article presents an analysis of business processes characteristic of small and medium-sized businesses (SMEs). The main digital technologies (systems, programs and tools) that can be used to digitalize business processes are analyzed. As an example, the activity of the BRAVO MOTORS SRL company, which specializes in car maintenance and spare parts sales, is used. The key components of the organization's business model and methods of their digitalization are presented. The main conclusion is that the digitalization of business processes in SMEs is a labor-intensive process, the specifics of the work necessitate the development own approaches and solutions.

Keywords: *business processes, digitalization, small and medium enterprises*

В статье представлен анализ бизнес-процессов, характерных для коммерческих предприятий малого и среднего бизнеса (МСП) и проанализированы основные цифровые технологии (системы, программы и инструменты), которые могут быть использованы для цифровизации бизнес-процессов. В качестве примера используется деятельность фирмы BRAVO MOTORS SRL, специализирующейся на обслуживании автомобилей и продаже запчастей. Представлены ключевые компоненты бизнес-модели организации и методы их цифровизации. Основной вывод состоит в том, что цифровизация бизнес-процессов на МСП является трудоемким процессом, специфика работы вызывает необходимость разработки собственных подходов и решений.

Ключевые слова: *бизнес-процессы, цифровизация, малые и средние предприятия*

JEL classification: *M15*

Цифровизации бизнес-процессов способствует совершенствованию контроля и увеличение скорости работы. Применение цифровых технологий к бизнес-процессам предприятия – это шаг, который поможет компании достигать гораздо более высокой производительности. Облачные технологии позволяют малому и среднему бизнесу уменьшить издержки на инфраструктуру, тем самым ускоряя коммерческие процессы, digital-маркетинг дает возможность налаживать эффективные взаимоотношения с клиентами, CRM-системы экономить на персонале (Лукьянова, 2019). Применение новейших цифровых технологий в бизнесе является необходимым условием для эффективного развития субъектов предпринимательства (Goerzig & Bauernhansl, 2018). Новые бизнес-модели (freemium, on-demand, crowdsourcing, crowdfunding) позволяют частным предпринимателям, малым и средним компаниям осуществлять хозяйственную деятельность без собственной ИТ-инфраструктуры и программного обеспечения («облачный» бизнес, интернет вещей), без складского хозяйства (dropshipping), а также, не имея в распоряжении по факту материальных активов (co-sharing).

В настоящее время крупный бизнес активно занимается цифровой трансформацией, но малый и средний бизнес сталкивается с определёнными трудностями, связанными как со спецификой работы, так и нехваткой финансовых и человеческих ресурсов, а также решения вопроса безопасности и сохранности данных. Можно утверждать, что цифровизация малых и средних предприятий имеет некоторые особенности, которые являются как их преимуществами, так и недостатками по сравнению с большими формами организации бизнеса. В Республике Молдова коммерческие предприятия малого и среднего бизнеса представляют один из важных сегментов отечественного рынка, а совершенствование и модернизация их работы в условиях цифровизации экономики является одной из наиболее важных задач, как с точки зрения макроэкономики, так и для владельцев бизнеса.

Целью данной статьи является систематизация бизнес-процессов, характерных для коммерческих предприятий малого и среднего бизнеса и описание цифровых технологий (систем, программ и инструментов), которые могут быть использованы для цифровизации бизнес-процессов.

¹ © Валерий ГАГАУЗ, gagauzvf@gmail.com

В качестве примера используется деятельность фирмы BRAVO MOTORS SRL, специализирующейся на обслуживании автомобилей и продаже запчастей.

Вопросы, связанные с особенностями ведения бизнеса в условиях цифровой экономики и цифровой трансформации, являются предметом изучения многих отечественных и зарубежных специалистов (Danilova, 2019).

Среди основополагающих особенностей цифровой экономики авторы выделяют следующие: высокая скорость и темпы развития; трансформация (преобразование) бизнес-процессов предприятий и отраслей промышленности; сокращение расходов на реализацию бизнес-процессов; появление новых бизнес-моделей; появление новых «умных» продуктов, новых рынков; изменения в структуре востребованных профессий; постоянная диффузия инноваций; активное развитие электронных платежных систем (Зозуля, 2018).

В коммерческой деятельности цифровые технологии способствуют диверсификации форм обмена товарами, услугами и капиталами; увеличению присутствия в виртуальном пространстве; использованию современных интерактивных, сетевых каналов позиционирования на рынке, а также инструментов digital-маркетинга повышению уровня интеграции компаний на национальных и международных рынках и др. (Вертакова, 2019). Социальные сети являются одним из важнейших инструментов цифровизации бизнес-процессов фирмы, поскольку обладают высоким организационно-управленческим потенциалом (Попов, 2020).

Несмотря на многочисленные научные исследования, проблемы, касающиеся влияния цифровизации экономики на условия хозяйствования малых и средних предприятий остаются мало изученными, исследователи указывают на недостаточное изучение связи между двумя цифровой трансформацией и управление бизнес-процессами (Stjerić, Vugec, 2018). Особого внимания требует идентификация наиболее эффективных и недорогостоящих методов цифровизации бизнес-процессов, выявления качественно новых моделей управления субъектами малого и среднего бизнеса на основе современных цифровых технологий (Полянин и др., 2020, Шпилева, 2020).

Исходя из цели данной работы, одним из первых этапов в определении возможностей цифровизации бизнес-процессов на коммерческих предприятиях малого и среднего бизнеса явилась систематизация основных видов деятельности и определение цифровых технологий, которые доступны в настоящее время и могут быть использованы для цифровизации бизнес-процессов. Результаты представлены в Таблице 1.

Таблица 1. Бизнес-процессы и цифровые технологии, которые можно использовать для их цифровизации

Бизнес-процессы	Цифровые технологии
Управленческий учет	<ul style="list-style-type: none"> • BPM - Организация процессов, Task менеджеры, системы Scrum, Kanban для управления проектами. • Контроль запасов и ликвидности товаров. • Формирование отчетов. • Оперативный контроль прибылей и убытков, задолженностей всех видов. • Бенчмаркинг бизнеса и внешней среды • Доведение решения до исполнителя, организация его выполнения • Управление отношениями с поставщиками - SCM
Бухгалтерский учет	<ul style="list-style-type: none"> • Автоматизация приходов товаров (opix) • Автоматизация ввода банковских выписок • Автоматизация ввода прайс листов • Автоматизация налоговых отчетов (XML – servicii.fisc.md) • Электронные фактуры • Пересчеты курсов валют
Складской учет	<ul style="list-style-type: none"> • Приёмка товаров (сканирование штрих-кодов) • перемещение товаров

Бизнес-процессы	Цифровые технологии
	<ul style="list-style-type: none"> • сборка товаров для отгрузки • Инвентаризация • Комплектация и разуконплектация • Коллективная работа • Списание и выбраковка товаров
Маркетинг	<ul style="list-style-type: none"> • Новые каналы взаимодействия – социальные медиа, видео ресурсы • Обмен между программами оперативного учета (CRM, ERP), веб-интерфейсами (CMS) и программами бухгалтерского учета (1с). • Привязка IP телефонии к CRM. • Привязка мессенджеров и соцсетей к CRM • Сбор данных о посетителях веб сайтов и аналитика Wish листов • ССМ – управление коммуникацией с клиентами • Сбор данных о конверсиях и об эффективности рекламы в различных интернет-платформах – Facebook Ads Manager, Google Analytics • SEO, SMM – оптимизация в поисковых системах и социальных сетях. • Автоматический сбор данных о закупках и продажах
Анализ эффективности работы	<ul style="list-style-type: none"> • KPI (Key Performance Indicators) • Анализ загруженности работников и оборудования • Анализ и контроль своевременности выполнения различных процессов

Источник: составлено автором

Цифровизация и бухгалтерский учет на МСП. При том что 1с, как платформа, является одним из лучших решений в области автоматизации бухгалтерского учета, в обычной сборке «Бухгалтерия» она не удовлетворяет потребностям оперативного учета. Это касается и метода учета ТМЦ (товарно-материальных ценностей). В основном, в Республике Молдова бухгалтерские программы ведут учет по средневзвешенной себестоимости и крайне редко по партиям; методы LIFO (Last In, First Out – последним пришёл — первым ушёл) и FIFO (First In, First Out – первым пришёл — первым ушёл) практически не встречаются. Бухгалтерские программы, построенные по партийному принципу учета товарных запасов, считаются специфическими и разрабатываются каждый раз под конкретного клиента, поэтому все официальные представители разработчика 1с предлагают базовую программу, которая работает по принципу средневзвешенной себестоимости. Эта система показывает себя неэффективной, если товар поступает несколько раз с разной себестоимостью, затем часть товара продается, а часть должна быть возвращена поставщику. В результате нескольких таких сделок происходит разрыв себестоимости. Другой стороной непартийного учета ТМЦ является невозможность идентифицировать, сколько товаров конкретного поставщика находится в конкретный момент на складе.

Реализовывать функционал оперативного учета в рамках программы бухгалтерского учета достаточно рискованно, так как те ошибки, которые в оперативном учете могут считаться не столь значительными, могут оказаться пагубными для ведения бухгалтерского учета. Во всех крупных компаниях доступ к бухгалтерским программам, ограничен и для оперативного учета обычно используют отдельные программы, связанные посредством обмена с основной бухгалтерской программой.

Цифровизация и маркетинг. Цифровизация маркетинга неотъемлемо связана с цифровизацией бизнес-процессов. Для коммерческих МСП очень важно иметь информацию о том, как клиент узнал о компании и нашел контактные данные и какого типа товар и услуги его интересуют, что способствует формированию понимания того, кто является клиентом компании, и какая информационная площадка генерирует наиболее эффективно конверсии.

Для этого BRAVO MOTORS SRL разработала собственную программу (CRM), которая автоматически регистрирует дату и время обращения (создания записи), сотрудники дополнительно вносят номер телефона и имя клиента, записи об интересующих товарах. Разработаны поисковики, которые позволяют по любым данным клиента или кодам и названиям товаров быстро найти заказ, что многократно увеличило эффективность работы продавцов и позитивную обратную связь от клиентов, о которых «всегда помнят внимательные продавцы». CRM, содержит в себе каталогизатор клиентов и поставщиков, марок и моделей авто, товаров и брендов. Были разработаны печатные формы для выписки счетов на оплату, заказ-нарядов, актов выполненных работ, актов дефектовки и др. Было внедрено расписание для записи клиентов на сервисное обслуживание, разработан календарь ремонта на каждый день с группировкой по подъемникам и автомобилям.

В настоящее время программа была усовершенствована до уровня ERP (Enterprise Resource Planning) – корпоративная информационная система для автоматизации планирования, учета, контроля и анализа основных бизнес-процессов и решения бизнес задач в масштабе предприятия под названием «Digital Panda».

Microsoft SQL Server – был качественным решением, которое ускорило в разы «потяжелевшую» за время разработки программу. MS SQL Server позволил добавить идентификацию пользователей к каждой записи, что позволило вывести учет на новый уровень. Учет работы пользователей базы данных является очень важным источником для оценки эффективности работы менеджеров по продажам, он позволяет подсчитывать эффективность не только предприятия в целом, но и каждого сотрудника в частности.

Каталогизатор и взаимозаменяемые товары. Особенностью учета товаров из отрасли автобизнеса является существование такого параметра, как соответствие товаров – это обозначает, что несколько товаров, разных производителей и с разными каталожными номерами являются одним и тем же товаром. Например, фильтру марки Filtron с каталожным номером OP575 соответствует фильтр марки Bosch с каталожным номером 0986452041, т.е. – это одна и та же запчасть, которую изготавливают разные производители. Если такая запчасть уже есть на складе по одному из производителей, а поиск по базе ведется по каталожному номеру другого производителя, то найти в базе эту запчасть нельзя, потому что такая взаимосвязь не реализована в базе данных.

Такие задачи уже давно и эффективно решают программы каталогизаторы. Это целое отдельное направление в программном обеспечении автомобильной отрасли. К самым известным относятся TecDoc, Exist, Intercars, AutoDoc. Вопрос интеграции такого рода программного обеспечения с учетными программами – это одна из важнейших проблем всех предприятий в отрасли торговли автозапчастями, которая до сих пор не решена. Пока не существует такого готового решения, как, например «1с Бухгалтерия» для ведения бухучета. Попытки самостоятельно создать такой каталогизатор на основании специализированных таблиц соответствия в компании уже предпринимались и такие исследования все еще ведутся, однако поддержание такого каталога в соответствии с обновлениями данных соответствия является очень трудоемким процессом. Еще в середине 2016 г. немецкий крупнейший разработчик каталогизатора TecDoc анонсировал о выпуске онлайн версии своего программного обеспечения, однако подключение к этой онлайн базе ориентировано на крупные европейские компании и поэтому очень дорогостоящее. Специалисты компании BRAVOMOTORS SRL разработали свой упрощенный каталогизатор кроссбрендового соответствия, который позволяет лучше ориентироваться в текущих складских запасах компании и позволяет быстрее реализовывать имеющуюся продукцию.

Складские запасы. Важным аспектом учета товаров является чуткий контроль уровня запасов. В стандартных базах данных не реализованы функции учета запасов товаров с точки зрения контроля за минимальным и максимальным запасом, а также за сроками хранения товаров. Наличие на складе востребованных товаров позволяет эффективно обеспечить потребительский спрос, увеличить продажи и сформировать прибыль. А своевременный возврат поставщикам редких и невостребованных товаров позволяет не замораживать оборотные средства, эффективнее использовать складские площади и не создавать дополнительную кредиторскую задолженность.

Товары, постоянного спроса должны быть на складе с тем, чтобы компания могла удовлетворить спрос покупателей и потребности собственного сервиса в любое время. Отсутствие необходимого запаса высоколиквидных товаров вызывает негативную реакцию у клиентов и риск потерять такого клиента становится очень высок, а также провоцирует формирование простоев в сервисе. Для реализации контроля за минимальными и максимальными запасами в базе данных Digital Panda ERP, в карточку товаров были введены поля «минимальный запас» и «максимальный запас». Эти поля позволяют при осуществлении выборки ориентироваться какие товары находятся в необходимом количестве, какие товары необходимо заказать у поставщика, а какие товары находятся в избытке.

Контроль максимальных запасов не менее важен, чем контроль и поддержание минимальных. Технологии постоянно развиваются и те товары, которые были высоколиквидными в предыдущий период могут перестать ими быть в будущем. Так как товароборот компании растет из года в год, а каталог номенклатуры товаров прирастает каждый месяц на несколько сотен позиций, ставится актуальна автоматизация процесса контроля запасов с точки зрения максимального срока хранения и максимального срока между последним поступлением товара на склад и последней реализацией товара. Т.е. программа может «увидеть», что какой-то товар, который всегда был в списке закупок, уже присутствует в избытке на складе, а срок хранения на складе после даты последнего поступления превышает заданный. Результатом такой выборки становится список товаров, которые должны быть либо срочно реализованы, либо возвращены на склад поставщика. Что касается второй группы товаров, мало ликвидные, разового спроса, задача несколько упрощается, хотя подход к её решению схож с предыдущей группой товаров. Эти крупные и мелкие запчасти каждый день поступают десятками на склад компании в результате полученных от клиентов запросов, часть товаров успешно реализуется, от какой-то части клиенты просто отказываются, какая-то часть не подходит к автомобилю, а еще какая-то часть просто оказывается не нужной для ремонта.

Товары, срок возврата которых превышен, и ликвидность которых низкая все еще необходимо реализовать и поэтому в программе был создан узел по формированию спец предложений. Т.е. программа анализирует остатки товаров, определяет ликвидность, возможность реализации или возврата и предлагает список товаров, для реализации которых необходимо предпринять дополнительные усилия. Из этого списка может быть сформировано спецпредложение и загружено в ресурс www.CautPiese.md – это специальный ресурс, посредством которого заинтересованные лица могут реализовывать запасные части.

Контроль периодичности обслуживания и контроль качества. Как же было сказано выше в стандартных базах данных нет функций для учета обслуживаемых автомобилей, марок и моделей, технических параметров, пробегов из-за чего практически невозможно контролировать качество и периодичность обслуживания автомобилей клиентов.

Digital Panda ERP на данный момент самым полным образом решила эту задачу. Сотрудники фирмы могут полноценно проследить историю обслуживания клиентов с учетом каждого параметра, который важен для конкретной ситуации, планировать будущие заказы, анализировать периодичность обслуживания и создавать целые календари для клиентов. Этот инструмент имеет большой потенциал в формировании полноценных готовых бюджетов для компаний клиентов, что позволит клиентам заранее планировать свои расходы и снизит нагрузку на персонал компании-клиента, связанную с планированием и контролем за своевременностью обслуживания.

Функционал позволяет осуществить расчет интервалов обслуживания и осуществить прогнозирование будущих ремонтов не только по расходным материалам, но и по другим узлам, износ которых может быть связан с пробегом или временем «старения», т.к. в технических нормах интервалы имеют ограничения не только по пробегу, но и по времени, т.е. критерием для выборки выступает один из двух этих параметров, влияние которого наступает раньше.

Анализ структуры конверсий – это достаточно богатый источник информации. Например, отношение количества конверсий, к количеству продаж это важный показатель эффективности продавцов и качества сервиса. В стандартных базах данных нет функционала для ведения учета конверсий – т.е. обращений клиентов, также нет возможности зафиксировать тип конверсии (звонок, непосредственный приход в магазин, e-mail письмо). Учет этих данных позволяет отследить период между конверсией и осуществлением сделки, продажей или техобслуживанием,

позволяет спланировать будущие продажи на основе данных текущих конверсий. В результате аналитики этих данных были выявлены наиболее нагруженные дни время, когда поступает максимальное количество входящих обращений. Это позволило переориентировать персонал на выполнение административной деятельности, оформление возвратов и заказов товаров и другой не производственной деятельности в менее загруженные дни и время. Таким образом планирование рабочего календаря стало более прозрачным и эффективным.

Данные об источниках конверсии, т.е. информация о том, откуда клиент узнал о компании или товаре, который предлагает компания позволяют проанализировать эффективность рекламных компаний, источников конверсии, а также правильно сориентироваться в направлении расходов к наиболее эффективным рекламным площадкам.

Благодаря аналитике источников конверсии было установлено, что в настоящее время структура источников конверсии очень сильно изменилась и сдвиг наблюдается в сторону социальных сетей и тематических сообществ в интернете.

Эффективность. KPI (Key Performance Indicators) KPI позволяет проанализировать процессы и конкретные операции, которые проделывают сотрудники. На основе накопленных данных компания может выдвинуть предположение о пределах эффективности, провести оперативное тестирование, осуществить замеры результатов и определить собственные показатели и пределы эффективности, которые в дальнейшем смогут стать своего рода компасом, по которому будет двигаться коллектив в своей производственной деятельности.

Использование ключевых показателей эффективности даёт руководителю возможность оценить текущее состояние дел и помочь в оценке реализации стратегии. Такой детальный учет позволяет лучше анализировать бизнес-процессы и выявлять проблемные участки, возможности для повышения эффективности, а также способствует улучшению планирования.

Интеграция. В 2019 году компания BRAVO MOTORS в кооперации с PRIMASOFT разработала программный модуль обмена данными между Digital Panda ERP и 1c Бухгалтерией, что позволило значительно ускорить процесс ведения документооборота и поддержания актуальности номенклатуры товаров и контрагентов. Digital Panda ERP стала незаменимым инструментом для организации совместной и индивидуальной работы сотрудников компании, источником данных для глубокой аналитики и серьезным подспорьем для принятия решений. Качественный учет, возможно анализировать данные в разных разрезах в достаточно большом интервале времени с возможностью формирования удобных для восприятия отчетов дали возможность сотрудникам компании лучше и глубже понять происходящие в компании процессы, оптимизировать их и внедрить новые. Автоматические отчеты и качественный наглядный документооборот повысил уровень доверия клиентов и сделал деятельность компании более прозрачной, как для сотрудников, так и для клиентов. Автоматизация обмена данных с банком и контролирующими органами позволила уменьшить нагрузку на отдел бухгалтерии и уменьшила влияние человеческого фактора на качество предоставляемой информации. Программа позволяет контролировать задолженности компании перед поставщиками и расчеты клиентов с компанией. Вся эта совокупность оцифрованных бизнес-процессов делает бизнес обзримым, а значит масштабируемым и компания при увеличении какого-либо ресурса сможет легко справиться с увеличившимся документооборотом, товарооборотом и клиент-оборотом.

Выводы.

Цифровизация бизнес-процессов достаточно трудоемкая работа, требующая от менеджера, как правило, владельца бизнеса обширных знаний в различных областях, больших затрат времени и финансов. Вместе с тем, цифровизация МСП необязательно требует радикальной трансформации бизнес-модели, это может осуществляться постепенно и на разных уровнях. Специфика работы МСП определяет то, что не существует «универсального решения» по цифровизации бизнес-процессов, поэтому приходится искать свой индивидуальный путь цифровой трансформации, определять «какую стратегию» использовать и «где ее следует применять». Небольшие гранты для МСП, направленные на поддержку цифровизации бизнес-процессов, могли бы стать существенной поддержкой для малого и среднего бизнеса и способствовать их конкурентоспособности на внутреннем и внешнем рынках.

Библиография

1. Danilova, K.B. (2019), "Process owners in business process management: a systematic literature review", *Business Process Management Journal*, Vol. 25 No. 6, pp. 1377–1412. <https://doi.org/10.1108/BPMJ-05-2017-0123>
2. Goerzig, D., & Bauernhansl, T. (2018). Enterprise Architectures for the Digital Transformation in Small and Medium-sized Enterprises. *Procedia CIRP*, 67, 540–545. doi:10.1016/j.procir.2017.12.257
3. Mandviwalla, M., & Flanagan, R. (2021). Small business digital transformation in the context of the pandemic. *European Journal of Information Systems*, 1–17. doi:10.1080/0960085x.2021.1891004
4. Stjepić Ana-Marija, & Vugec Dalia Suša. (2019). Managing Business Processes in the Age of Digital Transformation: A Literature Review. *International Journal of Business, Human and Social Sciences*, 12.0(5). <https://doi.org/10.5281/zenodo.3298896>
5. Вертакова Ю.В., Головина Т.А., Полянин А.В. Управление бизнес-процессами интегрированных структур на принципах совместного использования цифровых технологий // Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. 2019. Т. 12. №4. С. 32-43.
6. Зозуля Д. Цифровизация российской экономики и Индустрия 4. 0: вызовы и перспективы // Вопросы инновационной экономики. 2018. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-rossiyskoj-ekonomiki-i-industriya-4-0-vyzovy-i-perspektivy> (дата обращения: 08.11.2021).
7. Красюк И. А., Кольган М. Направления и формы организации маркетинга в условиях цифровизации // Практический маркетинг. 2019. №7 (269). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/napravleniya-i-formy-organizatsii-marketinga-v-usloviyah-tsifrovizatsii> (дата обращения: 31.10.2021).
8. Лукьянова А.В. Тенденции и возможности цифровизации малого и среднего бизнеса <https://esa-conference.ru/wp-content/uploads/files/pdf/Lukyanova-Anna-Vasilevna.pdf>
9. Михайлов А., Горюнова Л., Цветкова Л. Цифровизация коммерческой деятельности в компаниях. *Economics: Yesterday, Today and Tomorrow*. 2019, Vol. 9, Is. 10A, с. 472-480.
10. Полянин А. В., Соболева Ю. П., Тарновский В. В. Цифровизация процессов малого и среднего предпринимательства // Управленческое консультирование. 2020. №4 (136). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-protsessov-malogo-i-srednego-predprinimatelstva> (дата обращения: 08.11.2021).
11. Попов Е.В. и др. Влияние социальных сетей на развитие бизнес-процессов. // *V. Popov et al. / Economic Analysis: Theory and Practice*, 2020, vol. 19, iss. 12, pp. 2225–2252
12. Третья международная конференция «Управление бизнесом в цифровой экономике»: сборник тезисов выступлений, Санкт-Петербург / Под общей ред. д. э. н., профессора Аренкова И. А. и к. э. н., доцента Ценжарик М. К. — СПб.: ИПЦ СПбГУПТД, 2020.
13. Цифровая трансформация отраслей: стартовые условия и приоритеты: докл. к XXII Апр. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 13–30 апр. 2021 г. / Г. И. Абдрахманова, К. Б. и др. ; рук. авт. кол. П. Б. Рудник ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2021. — 239 с.
14. Шпилёва А.А. Процессы цифровизации в компаниях малого и среднего бизнеса в условиях пандемии // *Экономика, предпринимательство и право*. – 2021. – Том 11. – № 2. – С. 299-312. doi: 10.18334/epp.11.2.111637

Sesiunea IV

**INEGALITĂȚI ȘI VULNERABILITĂȚI SOCIOECONOMICE ÎN
CONȚEXTUL PROVOCĂRILOR ACTUALE**

Session IV

**SOCIO-ECONOMIC INEQUALITIES AND VULNERABILITIES
IN THE CONTEXT OF CURRENT CHALLENGES**

**КРАТКОСРОЧНАЯ И ДИСТАНЦИОННАЯ ЗАНЯТОСТЬ:
ГИБКИЙ ВЫХОД ИЗ КРИЗИСА ИЛИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ЛОВУШКА**

*Лариса ГУК¹, кандидат экономических наук,
Институт экономики и прогнозирования НАН Украины,
г. Киев, Украина*

Повышение уровня жизни населения и защита его от возможных рисков, возникающих из-за нестабильности в финансово-экономической или социально-политической ситуации, есть актуальной задачей государственной политики для правительств разных стран. Пандемия Covid-19 поставила на повестку дня вопросы, связанные с новыми рисками. Одним из важнейших вызовов стало сокращение занятости или ее трансформация, что привело к сокращению рабочего времени для работников одних сфер и увеличению масштабов автономной дистанционной занятости для работающих в других сферах. Открытие новых идей и расширение возможностей в сфере занятости – это актуальные рычаги адаптационных стратегий хозяйствующих субъектов. Стратегические императивы развития всех субъектов рынка труда в условиях турбулентности должны включать вопрос избрания оптимальных для таких ситуаций моделей социально-трудовых отношений и форм занятости. В обозначенных условиях вопросы, связанные с необходимостью гибко реагировать на турбулентности как социального, так и экономического характера, приобретают особую актуальность.

Целью данной работы есть обозначение стратегических направлений выбора форм занятости в условиях кризиса рынка труда, вызванного пандемией COVID-19. Для достижения поставленной цели использовались следующие методы: системный анализ, факторный и сравнительный анализ, структурно-функциональный анализ, метод статистических группировок, анализ иерархий, экспертные оценки и другие методы. Результатом исследования являются рекомендации по определению стратегических направлений развития сферы занятости и рынка труда в условиях кризиса, вызванного пандемией COVID-19.

***Ключевые слова:** адаптационные стратегии на рынке труда, гибкая занятость, онлайн занятость, государственная политика на рынке труда, пандемия Covid-19.*

Improving people's livelihoods and protecting them from possible risks arising from instability in the financial and economic or socio-political situation is a pressing public policy challenge for governments around the world. The Covid-19 pandemic has put new risks on the agenda. One of the most important challenges has been the reduction or transformation of employment, resulting in reduced working hours for workers in some fields and an increase in autonomous telecommuting for workers in other fields. Discovering new ideas and expanding employment opportunities are relevant levers for the adaptation strategies of economic agents. Strategic imperatives of development of all subjects of the labor market in conditions of turbulence should include the choice of optimal models of social and labor relations and forms of employment. The issues connected with the necessity to respond flexibly to the turbulence of both social and economic nature acquire particular relevance in the conditions described.

The purpose of this work is to outline the strategic directions of choice of forms of employment in the labor market crisis caused by the COVID-19 pandemic. To achieve the goal the following methods have been used: system analysis, factor and comparative analysis, structural and functional analysis, method of statistical groupings, analysis of hierarchies, expert evaluations and other methods. The results of the study are recommendations for determining the strategic directions of development of the employment's sphere and labor market in the crisis conditions caused by the COVID-19 pandemic.

***Key words:** adaptation strategies in the labor market, flexible employment, online employment, government policies in the labor market, pandemic Covid-19.*

***JEL:** J18, J21, J41, J50, J63.*

Введение.

Повышение уровня жизни населения и защита его от возможных рисков, возникающих на рынке труда из-за нестабильности в финансово-экономической или социально-политической ситуации, есть актуальной задачей государственной политики для правительств разных стран.

¹ © Лариса ГУК, l_guk@ukr.net

Пандемия Covid-19 поставила на повестку дня вопросы, связанные с новыми рисками. Одним из важнейших вызовов стало сокращение занятости или ее трансформация, что привело к сокращению рабочего времени для работников одних сфер (гостинично-ресторанный бизнес, искусство и культура, розничная торговля и строительство) и увеличению масштабов автономной дистанционной занятости для работающих в других сферах (информация и связь, образование и наука, финансовая и страховая деятельность).

Литературный обзор. По оценкам Международной организации труда (МОТ), занятость во всем мире снизилась в 2020 году на 114 млн. чел. по сравнению с уровнем 2019 года. Однако эта оценка не учитывает полное влияние, которое можно выявить, посмотрев на разницу в 2020 году относительно ожидаемого уровня занятости, при отсутствии пандемии (по оценкам, смоделированным МОТ). Сценарий «без пандемии» предполагал, что долгосрочная тенденция уровня экономической активности сохранится в 2020 году, и что уровни безработицы в 2020 году будут равны их значениям 2019 года. Глобальная занятость в этом сценарии на 30 млн. чел. выше, чем в 2019 году, в основном за счет роста населения трудоспособного возраста (ILO, 2021). Принимая во внимание прогнозный сценарий развития рынка труда «без пандемии», специалисты МОТ предложили дооценить глобальные потери занятости в 2020 году, которые, по их расчетам, вероятно составят около 144 млн. рабочих мест.

Цель исследования. Обозначение стратегических направлений выбора форм занятости в условиях кризиса рынка труда, вызванного пандемией COVID-19.

Методология исследования. Для достижения поставленной цели использовались следующие методы: системный анализ, факторный и сравнительный анализ, структурно-функциональный анализ, метод статистических группировок, анализ иерархий, экспертные оценки и другие методы.

Основные результаты. Спустя полтора года с начала пандемии COVID-19 мировая экономика готова к этапу своего наиболее устойчивого восстановления. Однако специалисты Всемирного Банка подчеркивают, что восстановление будет неравномерным по странам. Прогнозируется, что в 2021 году глобальный рост ускорится до 5,6 %, в основном за счет роста экономики крупных стран, таких как США и Китай. И хотя рост почти во всех регионах мира был пересмотрен в сторону увеличения на 2021 год, многие страны продолжают бороться с COVID-19 и кризисом, вызванным пандемией. Ожидается, что уровень мирового ВВП в 2021 году будет на 3,2 % ниже прогнозов до пандемии, а ВВП на душу населения во многих странах с формирующимся рынком и развивающихся странах в течение длительного периода будет оставаться ниже пикового уровня, который был достигнут до COVID-19. Для развивающихся стран ожидаются более низкие показатели роста ВВП – 4,4 % (World Bank, 2021a).

Согласно отчету Всемирного банка об экономике Европы и Центральной Азии «Данные, Цифровизация и Управление», подготовленному весной 2021 года, прогноз роста валового внутреннего продукта (ВВП) Украины и Молдовы в 2021 году был повышен до 3,8%. Перспективы роста ВВП Украины в 2022 и 2023 годах менее оптимистичные, нежели у Молдовы (рис. 1). Прогноз роста ВВП в Украине в 2022 году был ухудшен до 3%, в 2023 до 3,5%, тогда как для Молдовы прогноз роста данного показателя оставался на одном уровне: 3,7 % и 3,8 % в соответствующие годы (World Bank, 2021).

Инфляционные ожидания для Украины более высокие, чем для Молдовы: Всемирный Банк ожидает инфляцию в Украине в 2021 и следующем году на уровне 5 %, в 2023 году – 5,8 %, в Молдове прогнозные индексы инфляции в 2022–2023 годах заявлены на уровне 5 %, а в 2021 году – 4,4 % (World Bank, 2021) (рис. 2).

Под воздействием пандемии и сильной засухи экономическая активность в Молдове резко упала в 2020 году, при этом ВВП снизился на 7 процентов. Что касается предложения, меры по изоляции остановили торговлю и промышленное производство, в то время как сильная засуха повлияла на сельское хозяйство. Занятость упала до пятилетнего минимума. В Молдове занятость упала в 2020 году по сравнению с предыдущим годом на 4,4 % (NBS, 2021), при этом наиболее пострадавшими секторами стали торговля и гостиничный бизнес, за которыми следуют сельское хозяйство и промышленность. Потеря рабочих мест, а также снижение зарплаток, возвращение наиболее уязвимых экономических мигрантов и рост цен на продукты питания привели к усилению нестабильности. Новая волна ограничений в стране может еще больше снизить доверие потребителей и замедлить восстановление бизнеса.

В Украине экономическая активность восстановилась во втором полугодии 2020 года благодаря ряду мер по смягчению воздействия COVID-19. Более того, полномасштабный локдаун был заменен адаптивным карантином в июне 2020 года, который позволил многим предприятиям вернуться к обычному формату функционирования. Внутренний спрос был увеличен за счет роста реальной заработной платы более чем на 10 процентов в годовом сопоставлении за счет повышения минимальной заработной платы и постепенного восстановления экономической активности. Таким образом, в Украине в 2020 году розничная и оптовая торговля выросла на 7,9 % в годовом исчислении и внесла значительный положительный вклад в рост ВВП. Финансовый сектор пережил спад, сохранив высокий уровень капитализации. В то же время производство сельского хозяйства упало почти на 12 % из-за засухи и неурожая (World Bank, 2021).

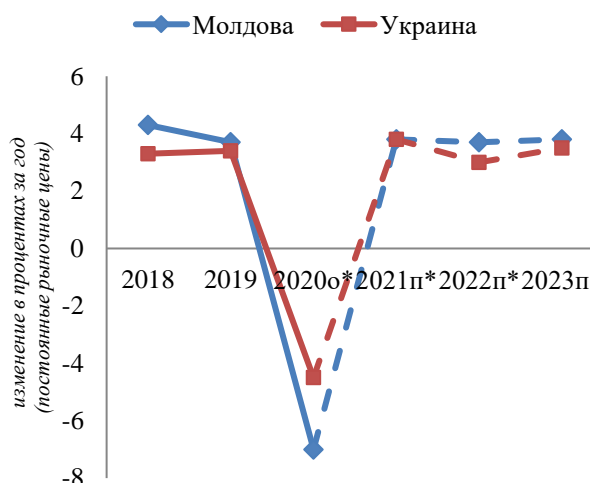

Рис. 1. Рост реального ВВП

Источник: World Bank, *Poverty & Equity and Macroeconomics, Trade & Investment Global Practices*.

*o = оценка, п = прогноз.

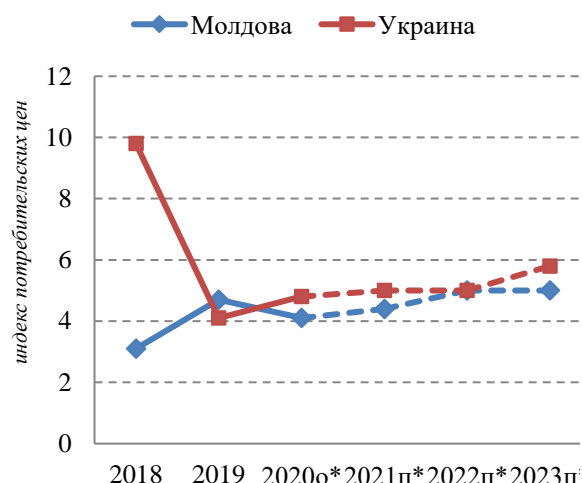

Рис. 2. Инфляция

Бюджетный дефицит составил в Украине 6,2 % ВВП при первоначальных ожиданиях 7,6 %. Экономический спад оказался меньше ожидаемого, соответственно доходы бюджета оказались выше. Расходы, связанные с COVID-19, были меньше заложенных в бюджет, а часть специального фонда для борьбы с пандемией была перенаправлена на капитальные расходы и на поддержку повышения заработной платы и пенсий в государственном секторе. Экономика получила некоторый импульс на фоне ослабления ограничений, связанных с COVID-19.

Среднесрочные перспективы роста, как в Украине, так и в Молдове, останутся позитивными при условии сдерживания пандемии и благоприятной внешней среды. Всемирный банк заявил, что чистый приток прямых иностранных инвестиций в Украине в 2021 году должен увеличиться на 2,4%, в следующем году – на 2,6%, а в 2023 году ожидается рост иностранных инвестиций в три раза, что составит 6,2% от ВВП. В Молдове также ожидается рост прямых иностранных инвестиций в 2021 – 2023 годах до уровня 3,5–3,7% ВВП. В то же время Всемирный банк прогнозирует сокращение государственного долга Украины по отношению к ВВП с 63,2% в 2020 году до 62,4% в 2021 году, а также 59,7% и 57,8% в последующие два года. Молдова имеет значительно меньший государственный долг, нежели Украина. Но специалисты Всемирного Банка прогнозируют его рост в Молдове с 33,5 % в 2020 году до 41,4 % в 2023 году (World Bank, 2021). В Украине и Молдове существуют обязательства по кредитованию, но украинская экономика находится под намного более тяжелым долговым давлением (рис. 3).

В долгосрочной перспективе вероятность экономического роста, как Украины, так и Молдовы под вопросом из-за длительного влияния пандемии – эрозии навыков в результате потери работы и учебы, более высокой долговой нагрузки и большей финансовой нестабильности. Чтобы добиться позитивных изменений в социально-экономическом развитии государства должны выйти за рамки решения краткосрочных проблем сегодняшнего дня и разработать политику и принять меры, опираясь на которые возможно будет адаптироваться к новым системным изменениям и смягчить

будущие кризисы. Пандемия продолжает определять траекторию глобального экономического развития и активно влиять на формирование стратегий трудовой активности на рынке труда. Актуальными проблемами на рынке труда многих стран остаются рост безработицы, снижение занятости населения, массовые сокращения работников.

Рис. 3. Обязательства по кредитованию* в Украине и Молдове за 2017 – 2021 финансовые годы

* Суммы включают обязательства МБРР и МАР.

Источник: данные Всемирного Банка. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/>

Альтернативой увольнением во время кризиса, вызванного пандемией, стала занятость по краткосрочным контрактам. Например, крупнейший профсоюз Германии IG Metall предложил перечень поддерживаемых направлений, среди которых помимо займов для малого бизнеса, неограниченных кредитов, отсрочек налогов, важное место занимает краткосрочная занятость. Их предложение состоит в том, чтобы упростить для работодателей механизм использования краткосрочных трудовых договоров при условии выплаты работникам надбавок за риски краткосрочной занятости (IG Metall, 2020). Условия краткосрочной работы, по мнению IG Metall, должны согласовываться с профсоюзами и не только поддерживать бизнес, но и защищать доходы работающих.

Необходимые изменения в нормативно-правовых документах о защите занятости в контексте ограничения использования временных краткосрочных контрактов или расширения прав и социальной защиты тех, кто занят дистанционно, заключаются в том, чтобы сделать использование краткосрочных контрактов дороже для работодателей, стимулировать найм по открытым контрактам и поощрить работодателей к превращению временных договоров в постоянные. Например, реформы в странах ЕС включали установление более жестких условий использования временных контрактов, сокращение совокупной продолжительности срочных контрактов, увеличение выплат временным работникам, улучшение доступа к коллективным переговорам для срочных и временных работников и повышение взносов работодателей на социальное страхование на временные рабочие места (Werner Eichhorst, Paul Marx & Caroline Wehner, 2017).

Трансформация сферы занятости, толчком для которой стали высокие требования к гигиене и дистанцированию из-за Covid-19, привела к изменению условий труда и широкому использованию дистанционной занятости, когда офисы остались номинальной оболочкой, а реальная работа переместилась в личное пространство работника. Европейское исследование условий труда показало, что уже в 2015 году 16% работников в ЕС выполняли ту или иную работу дистанционно, используя ИКТ. Для 8,5% этих работников такая занятость была случайной; 4,6% были высококомобильными наемными работниками, которые часто использовали ИКТ для работы и имели высокий уровень мобильности, а 3% были самозанятыми. Перед пандемией использование дистанционной занятости активно расширялось, хотя такая форма занятости зачастую относилась к нерегулярной занятости и предполагала привлечение самозанятых, которые оказывали услуги главным образом в области информационных и коммуникационных технологий. Однако после вспышки Covid-19 дистанционная работа стала привлекательной для занятых в разных сферах экономической деятельности (рис. 4).

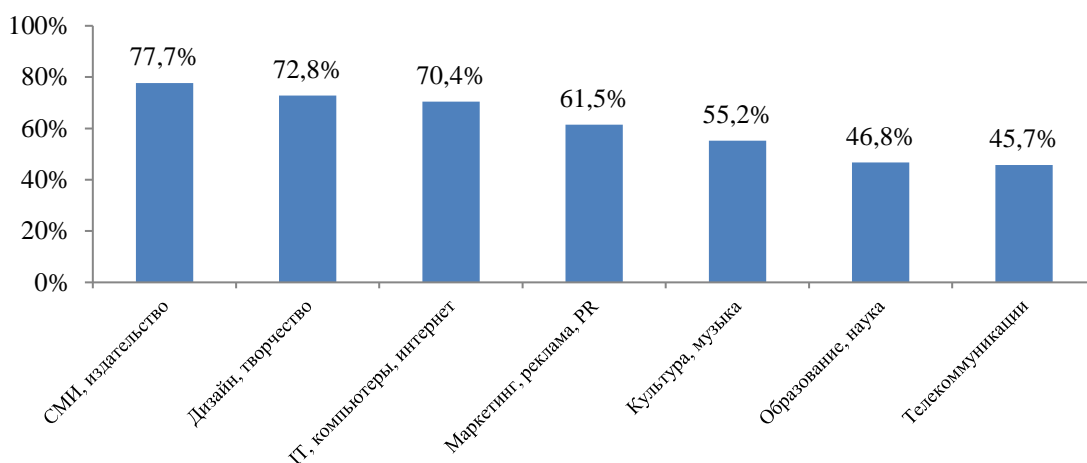

Рис. 4. Доля резюме с запросом на дистанционную занятость на сайте WORK.ua по состоянию на 1.03.2021 г.

Источник: рассчитано автором по данным сайта WORK.ua <https://www.work.ua/>

Максимальной долей запросов на дистанционную занятость по данным сайта WORK.ua была в сфере СМИ, издательства и полиграфии (77,7 % от всех резюме данного вида деятельности), в сфере дизайна и творчества (72,8 %), Интернет-разработок, информационных и компьютерных технологий (70,4 %). Больше половины резюме подавалось с запросом на дистанционную занятость также в сферах, маркетинга, шоу-бизнеса, образования, науки и телекоммуникаций.

Во время кризиса, вызванного пандемией, многие предприятия продолжали функционировать благодаря дистанционной занятости на основе ИКТ. До кризиса, вызванного пандемией, предприятия традиционно, кроме стандартной занятости, использовали нестандартные формы: неполную, непостоянную или гибкую (гибкий график или часы работы) формы занятости (Гук, 2021). Учитывая критическую ситуацию по распространению инфекции Covid-19, правительства многих стран приняли ограничивающие меры и рекомендовали как государственным, так и частным предприятиям, максимально широко внедрять дистанционную занятость.

Некоторые работники сочли предлагаемую гибкость очень удобной, сообщая о более высоких показателях работы, повышении морального духа и снижении стресса. В общем, реорганизация труда понравилась многим работникам. Так, в результате опроса, проведенного на OLX в августе 2020 года, было выявлено, что больше половины (58%) респондентов не против и дальше работать дистанционно. Причем 26 % готовы делать это в нынешнем формате, более 30% – с определенными коррективами, а 2 % даже хотят сменить работу, чтобы постоянно работать удаленно (OLX, 2020). Однако некоторым занятым дистанционно сотрудникам было трудно совмещать свое профессиональное и личное пространство, они чувствовали себя социально изолированными или не обладали необходимыми материалами для выполнения своих обязанностей.

Сотрудники адаптировались к новым приложениям для онлайн-коммуникаций, и был развеян миф о том, что удаленная работа подобна отпуску. Удаленная работа может стирать грань между профессиональными обязанностями и личными интересами. Работодатели не должны использовать преимущества трансформации организации труда, чтобы требовать увеличения рабочего времени или постоянной доступности сотрудников. Согласно данным Европейского опроса об условиях труда те, кто регулярно работает из дома, в два раза чаще работают 48 часов и более в неделю, чем те, кто работает на территории своего работодателя, и в шесть раз чаще работают в свободное время (Eurofound, 2020). Следует также отметить, что использование дистанционной занятости ограничивалось возможностью сохранения безопасности, технологической неграмотностью и отсутствием правовой базы, регламентирующей ее применение. Многие организации не имели адекватных структур для внедрения дистанционной работы и сталкивались с техническими проблемами.

Следовательно, результаты от использования дистанционной занятости неоднозначны, существуют сообщения и о положительных, и об отрицательных эффектах. Согласно одной точке зрения, удаленная работа может положительно сказаться на автономии и производительности труда, способствует сокращению времени в пути и остается способом сокращения затрат

работодателей по содержанию офиса. Широко распространено мнение, что за этим могут последовать повышение удовлетворенности работой и мотивация к более широкой автономии. Согласно другой точке зрения, дистанционная занятость, стирая грань между профессиональной и личной жизнью, нарушает психологический баланс и может привести к усилению стресса.

Согласно исследованию Европейского парламента, риски удаленной работы или мобильной работы на основе ИКТ для здоровья и безопасности работников носят в основном психосоциальный характер, поскольку отсутствие на территории работодателя и социальное взаимодействие с коллегами могут вызывать чувство изоляции. Более того, долгосрочный управленческий мониторинг, требования постоянной доступности и размытые границы между личной жизнью и работой могут вызвать проблемы с психосоциальным здоровьем и безопасностью (Cabrelli & Graveling, 2019). Дистанционная занятость может повысить эффективность работы за счет повышения удовлетворенности сотрудников и снижения затрат. Но личные встречи действительно обеспечивают более эффективное общение, а отсутствие личного взаимодействия между сотрудниками уменьшает поток информационного обмена знаниями, профессиональными навыками, а также усложняет контроль над производственным процессом и предоставлением услуг. Переход к дистанционной работе более сложен для организаций, не имеющих инфраструктуры ИКТ и возможности обеспечить сотрудников необходимым оборудованием, создав условия для применения дистанционной занятости.

Цифровизация еще до начала пандемии формировала условия для увеличения гибкости условий занятости и продемонстрировала растущее значение платформенной экономики. При этом проявилась психологическая и социальная уязвимость и нестабильность работников цифровых платформ. Использование мобильных информационно-коммуникационных устройств, обеспечивающих связь через Интернет-среду, создало условия для повышения производительности и эффективности, а также пространственной и временной гибкости для сотрудников, позволяющей сбалансировать работу и личные потребности. Расширение использования дистанционной занятости также связано с решением социальных проблем, такими как привлечение на рынок труда лиц с особыми потребностями, загрязнение выхлопными газами в крупных городах, которое решается за счет снижения мобильности.

Но наряду с позитивными эффектами были проявлены и проблемы, возникающие у дистанционных работников. По результатам исследовательского проекта, финансируемого Швейцарской сетью международных исследований условий работы занятых на платформах, было выявлено, что нестандартные схемы работы, преобладающие на цифровом рынке труда, усугубили дисбаланс сил между работниками и работодателями. Во всех четырех странах (Швейцарии, Германии, Греции и Великобритании), в которых были проведены опросы в рамках данного проекта, рабочие сообщали (в разной степени) об усилении эксплуатации, проистекающей из практики и мышления, глубоко укоренившихся в образе действий платформ (Bonvin, 2017).

Исследование Еврокомиссии акцентировало внимание на проблемах, с которыми сталкиваются работники, занятые по новой модели социально-трудовых отношений, связанной с онлайн-платформами. Занятость на платформе понимается как вся работа, выполняемая через онлайн-платформы, на них или при их посредничестве в широком спектре секторов экономики. Работа может быть разной формы и предоставляется за плату. Работники платформ редко заключают трудовой договор с платформой и в основном считаются самозанятыми. Такая самозанятость может быть фиктивной или подлинной, но часто бывает трудно провести различие между ними, и также могут быть различия между странами, типами работы на платформе и даже людьми, использующими одну и ту же онлайн-платформу. На практике многие самозанятые на цифровых платформах работают в экономической зависимости и/или под управлением, осуществляемым платформой. Хотя многие работники платформ считаются самозанятыми, определение их статуса занятости остается основной проблемой. Вопросы, определенные в исследовании, включают также доступ работников к информации об условиях труда, разрешение споров, коллективные права и противодействие дискриминации (European Commission, 2020).

Социальная защита занятости на платформах, а вернее ее отсутствие, актуальная проблема цифровой экономики. Занятые на цифровых платформах и ранее сталкивались с ней, а пандемия еще больше обнажила эту проблему. Во время первых ограничивающих мероприятий, связанных с противодействием распространению Covid-19, цифровые платформы перенесли ответственность за социальную защиту и финансовую поддержку на правительства и на сотрудников платформы.

Некоторые даже усилили надзор за рабочими во время пандемии. Исследования Института Женева также подтвердили, что работники платформы чувствуют, что не имеют права голоса, необходимого им для обеспечения соблюдения своих прав на социальное обеспечение и трудоустройство. Способность работников платформы формировать и выражать свои требования в процессе коллективных переговоров ставится под сомнение из-за общей для многих стран тенденции к индивидуализации трудовых отношений.

Неопределенность и неизвестность, вызванные пандемией, актуализировали вопросы охраны и безопасности труда, подчеркнули необходимость быстрых действий, предупреждения или нивелирования влияния ограничительных мер, связанных с блокировкой распространения коронавируса. В условиях, когда организации, представляющие интересы работников и работодателей, имеют налаженные продуктивные отношения, наиболее эффективно формируются договоренности о компромиссных мерах для смягчения, вызванного пандемией кризиса. Для эффективного социального диалога необходимы благоприятные условия:

- сильные, независимые организации рабочих и работодателей, имеющие технический потенциал и доступ к соответствующей информации для участия в социальном диалоге;
- политическая воля и готовность к участию в социальном диалоге всех сторон;
- уважение основных прав свободы объединений и коллективных переговоров;
- наличие соответствующей институциональной поддержки.

Адаптационные стратегии повышения трудовой активности населения и мобильности рабочей силы во время кризиса и в постпандемической реальности должны выстраиваться на эффективной модели социального диалога. Он способствует повышению конкурентоспособности в условиях нестабильности, и учитывает расширение круга социальных субъектов, вовлеченных в процесс достижения согласованных социальных целей, увеличение разнообразия моделей социально-трудовых отношений и трансформацию структуры занятости.

Эксперты предполагают, что занятость на цифровых платформах будет увеличиваться, более того, определенные характеристики работы на платформе становятся все более распространенными на рынке труда в целом, например, алгоритмическое управление (European Commission, 2020). Специалисты по информационным технологиям ожидают, что тренд использования дистанционной занятости сохранится в долгосрочной перспективе, поскольку опыт пандемии заставил переосмыслить условия занятости, адаптироваться к новым решениям, основанным на цифровых технологиях. Так, Гари Ньюгаард, вице-президент по государственному сектору Pure Storage (американская публичная технологическая компания), приветствовал законодательные инициативы по укреплению федеральной удаленной работы. Он подчеркнул, что независимо от того вернется ли правительство к офисной работе или будет использовать гибридную модель занятости, при которой сотрудники будут работать из дома в течение значительных периодов времени, правительству необходимо инвестировать в обучение сотрудников и руководителей, чтобы они могли успешно действовать в этих условиях. И, по словам Ньюгаарда, не удивительно, если правительство будет использовать технологии дистанционной занятости в долгосрочной перспективе (Curran, 2021).

Таким образом, стандартная занятость, самая стабильная часть структуры занятости перестраивается по законам новой реальности, которая выводит нас за пределы наших представлений о нормальном, привычном и возможном. Дистанционная занятость становится неотъемлемой частью нашей действительности. Станет ли эта форма занятости новым стандартом цифровой экономики, вытеснив стандартную занятость индустриальной эпохи, или будет только одной из форм занятости, используемых на рынке труда, в любом варианте речь идет о реорганизации на рынке труда и трансформации занятости, следовательно, подразумевает изменение институциональных правил и методов управления в данной сфере.

При условии, что дистанционная занятость займет определенную долю в структуре занятости, потребуются соответствующая нормативно-правовая база для предоставления сотрудникам доступа к надежной инфраструктуре ИКТ. Также необходимо сделать дополнительные инвестиции для предоставления удаленным сотрудникам ИКТ устройств и соответствующего программного обеспечения, преодолеть культурные и юридические препятствия, смягчить возможные риски.

Одним из негативных эффектов дистанционной занятости есть неопределенность статуса занятости сотрудника. Правила найма дистанционных работников предполагали, что они действуют как самозанятые, соответственно никаких социальных гарантий таким занятым работодателями не обязаны предоставлять. Интеграция дистанционной занятости во многие сферы экономической

деятельности, использование ее как на предприятиях государственного сектора, так и на частных предприятиях, требует урегулирования вопросов найма, увольнения, условий труда и оплаты работы сотрудников занятых дистанционно.

Таким образом, внедрение и поддержание эффективной дистанционной занятости требует преодоления потенциального сопротивления, решения проблем безопасности данных и проблем конфиденциальности, предоставления соответствующих ИТ-оборудования, устранения бумажных процессов, обучения сотрудников и разработки принципов и правил взаимодействия. Должны быть сформулированы четкие условия труда и разработана прозрачная система оплаты. Необходимо отрегулировать рабочие процессы и рассмотреть возможность использования адаптивных рабочих мест, чтобы сотрудники могли работать там, где они наиболее продуктивны. Кроме того важно упростить для работодателей механизм использования краткосрочных трудовых договоров, как адаптационной стратегии по преодолению кризиса, при условии выплаты работникам надбавок за риски краткосрочной занятости.

Выводы. Дистанционная и краткосрочная занятость могут решить краткосрочные задачи блокирования распространения вирусных инфекций, но в долгосрочной перспективе возникают новые вызовы, связанные с необходимостью адаптации условий труда и качества рабочих мест к реальным требованиям современных работников. Результаты трансформации занятости под воздействием кризиса коронавируса начинают проявляться уже сейчас, а в главных долгосрочных программах, определяющих развитие рынка труда и экономики в целом, вектор перехода в разряд некой новой нормы занятости сформируется в период до 2025 года. Это не означает, что рынок труда вернется в прежнее стабильное состояние, но это означает, что то, что сейчас воспринимается как запредельное, невозможное и невероятное, станет более или менее понятным и привычным. Разработка и реализация мер, которые будут формировать сферу занятости после коронавируса, предоставляют уникальную возможность начать действовать по-новому, отдавая приоритет новым составляющим, принципам, правилам взаимодействия на рынке труда. Занятость должна быть более гибкой, рабочее место – «умным», а потребности работника в социализации, обеспечении достойного уровня жизни, в получении знаний и современных навыков должны быть в полной мере удовлетворены для максимально успешной самореализации.

Сбалансированная система защиты сотрудников, чья модель социально-трудовых отношений опирается на дистанционную занятость, это гибкий выход из кризиса и возможность институционализации нового стандарта занятости. Использование краткосрочной занятости в различных договорных отношениях чрезмерно усиливает гибкость рынка труда, балансируя на грани перехода его к нестабильности и прекаризации занятых на таких условиях работников. В этом случае одним из способов корректировки ситуации в сфере занятости будет следование в соответствии с рекомендациями ЕС по уменьшению чрезмерной защиты работников, имеющих постоянные контракты, и улучшению защиты тех, кто работает по временным договорам. Реформы законодательства о защите занятости в контексте дерегуляции состоят в основном из мер повышения гибкости найма и увольнения постоянных сотрудников и урегулирования временных краткосрочных контрактов для ограничения их использования и улучшения защиты временных и дистанционных работников.

Реформы могут способствовать снижению расходов на увольнение постоянных работников и приближению их к временно трудоустроенным путем сокращения сроков предварительного уведомления, ограничения выплат, упрощения процедур увольнения, расширения сферы обоснованных увольнений и увеличения механизмов эффективного разрешения трудовых споров. Важным механизмом разрешения трудовых споров и развития дистанционной занятости и занятости на платформах является социальный диалог. Социальный диалог должен способствовать созданию таких отношений, что позволят социальным партнерам (профсоюзам рабочих и организациям работодателей) вести переговоры о соглашениях, которые будут учитывать комплементарные интересы сторон. Выгоды от потенциального роста гиг-экономики получают все субъекты рынка труда, как только социальный диалог будет продвигаться и реализовываться в качестве неопенимого механизма для включения гиг-экономики в сферу национальной политики и адаптационных стратегий в условиях нестабильности.

Бібліографія

1. Bonvin, J.-M. 2017. Gig Economy and its Implications for Social Dialogue and Workers' Protection. Working Paper. Research Series 8 Decent work and economic growth. University of Geneva. URL: <https://snis.ch/wp-content/uploads/2020/01/Working-Paper-Gig-Economy.pdf>
2. Cabrelli, D. and Graveling, R. 2019. Health and safety in the workplace of the future. European Parliament. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/638434/IPOL_BRI-\(2019\)638434_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/638434/IPOL_BRI-(2019)638434_EN.pdf)
3. Curran, J. 2021. Future of Telework: Three Experts Survey the 2021 Landscape. MeriTalk. Jan 11, URL: <https://www.meritalk.com/articles/future-of-telework-three-experts-survey-the-2021-landscape/>
4. Eichhorst, W., Marx, P. and Wehner, C. 2017. Labor market reforms in Europe: Towards more flexicure labor markets? Journal for Labour Market Research, – Vol. 51, No. 1, pp. 1–17. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/180121/1/10.1186_s12651-017-0231-7.pdf
5. Eurofound. 2020. Telework and ICT-based mobile work. Flexible working in the digital age, New forms of employment series, Publications Office of the European Union, Luxembourg. 60 p., P.7
6. European Commission. 2020. *Study to gather evidence on the working conditions of platform workers: Final Report*. 13 December 2019 / CEPS, EFTHIEA, and HIVA-KU Leuven. Directorate-General for Employment Social Affairs and Inclusion. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22450&langId=en>
7. IG Metall. 2020. IG Metall kämpft für gezielte Strukturpolitik zur Beschäftigungssicherung. IG Metall. 2. September. URL: <https://www.igmetall.de/politik-und-gesellschaft/wirtschaftspolitik/industriepolitik/ig-metall-kaempft-fuer-gezielte-strukturpolitik>
8. ILO. 2021. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition. Updated estimates and analysis. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf
9. NBS. 2021. Statistical databank. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. URL: <https://statbank.statistica.md/>
10. OLX. 2020. Результаты опроса OLX, август 2020. URL: <https://blog.olx.ua/25181/58-pracivnikiv-ne-proti-prodovzhuvati-pracyuvati-viddaleno-rezultati-opituvannya>
11. World Bank. 2021. Data, Digitalization, and Governance. World Bank ECA Economic Update Spring 2021. URL: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/europe-and-central-asia-economic-update>
12. World Bank. 2021a. The Global Economy: on Track for Strong but Uneven Growth as COVID-19 Still Weighs. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/06/08/the-global-economy-on-track-for-strong-but-uneven-growth-as-covid-19-still-weighs>
13. Гук, Л.П. 2021. Стандартні та нові форми зайнятості: диверсифікація можливостей в умовах цифровізації та глобалізації. *Бізнес Інформ*. №1. С. 224–231. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-224-231>

**CÂȘTIGĂTORI ȘI PERDANȚI AI POLITICILOR PUBLICE SPECIFICE PENTRU
REDUCEREA EFECTELOR PANDEMIEI ÎN ROMÂNIA. IMPACTUL MĂSURILOR
ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII GRUPURILOR VULNERABILE**

**Daniel ARPINTE¹, cercetător științific II,
Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română**

Raportul face o analiză a măsurilor de suport pe care autoritățile publice din România le-au adoptat pe parcursul anului 2020, cu precădere a măsurilor care au vizat sprijinul grupurilor vulnerabile. Raportul demonstrează faptul că autoritățile publice au acordat o atenție foarte redusă unor categorii vulnerabile importante, concomitent cu o serie de măsuri care au fost adresate pentru atenuarea efectelor unor companii sau a unor categorii mai puțin prioritare din perspectiva nevoii de intervenție. Un alt efect al politicilor publice deficitare în zona sprijinului categoriilor vulnerabile este reducerea capacității sistemului de asistență socială, încă insuficient profesionalizat și caracterizat de disparități importante la nivel național. Așa cum arată și analiza realizată pentru materialul de față, furnizorii de servicii de asistență socială, atât cei din zona serviciilor de tip rezidențial, cât și a serviciilor non-rezidențiale, au fost afectați în mod dezechilibrat și cu consecințe pe termen lung, așa cum remarcă un reprezentant al unei instituții centrale cu rol cheie în coordonarea serviciilor de asistență socială, deficite care se vor recupera pe termen lung, efect care a fost observat și în cazul crizei economice din 2008.

Cuvinte cheie: *incluziune socială, grupuri vulnerabile, pandemia Covid-19.*

The report analysis the support measures that the Romanian public authorities have adopted during 2020, especially the measures aimed at supporting vulnerable groups. The report shows that public authorities have paid very little attention to important vulnerable groups, while several measures have been taken to mitigate the effects of some companies or less priority categories in terms of the need for intervention. Another effect of poor public policies in the area of supporting vulnerable groups is the reduction of the capacity of the social assistance system, which is still insufficiently professionalized and characterized by significant disparities at national level. As the analysis for this report shows, the providers of social assistance services, both from residential and non-residential services areas, were affected in an unbalanced manner and with long-term consequences, as noted a representative of a central institution with a key role in coordinating social assistance services, shortcomings that will recover in the long term, an effect that was also observed in the case of the 2008 economic crisis.

Keywords: *social inclusion, vulnerable groups, Covid-19 pandemic.*

JEL: *D61, H51, H53, H75, I12, I15, I18, I31, I38, J18, L38.*

Introducere

Raportul are ca obiectiv analiza politicilor publice pentru limitarea efectelor pandemiei, în mod particular a măsurilor cu impact semnificativ asupra calității vieții pe termen mediu și lung a categoriilor sociale vulnerabile (fără a limita, va fi analizată situația vârstnicilor, a persoanelor cu boli cronice, familii sau persoane cu venituri reduse, copii care aparțin grupurilor vulnerabile etc.), atât din perspectiva riscurilor asupra sănătății, cât și a gradului mai ridicat de severitate a restricțiilor și care au vizat în mod disproporționat anumite categorii (ex. copii din mediul rural care nu au avut acces la cursurile online sau vârstnicii, care au fost vizati de restricții suplimentare comparativ cu restul populației) și a lipsei măsurilor pentru atenuarea efectelor restricțiilor. Izolarea la domiciliu în perioada stării de urgență și restricțiile din perioada stării de alertă au avut, atât prin severitatea acestora, durata prelungită sau povara financiară asociată, un impact mai puternic asupra acestor categorii, care au avut și mai puține opțiuni sau resurse pentru adaptarea la noi schimbări și care nu au putut primi ajutor în timp util, pentru limitarea efectelor pandemiei.

Un alt efect al restricțiilor din perioada inițială a pandemiei, adoptate cu precădere în prima parte a anului 2020, a fost reducerea capacității furnizorilor de servicii de asistență socială deși, în mod paradoxal, sectorul serviciilor ar fi trebuit susținut să asigure sprijin pentru atenuarea impactului social al restricțiilor asociate cu pandemia și care au afectat în primul rând grupurile vulnerabile. Așa cum arată și analiza realizată pentru materialul de față, furnizorii de servicii de asistență socială, atât cei din zona serviciilor de tip rezidențial, cât și a serviciilor non-rezidențiale, au fost afectați în mod dezechilibrat și cu consecințe pe

¹ © Daniel ARPINTE, arpinte@gmail.com

termen lung, așa cum remarcă un reprezentant al unei instituții centrale cu rol cheie în coordonarea serviciilor de asistență socială, deficite care se vor recupera pe termen lung, efect care a fost observat și în cazul crizei economice din 2008.

Metodologie

Raportul de față utilizează o largă varietate de date, în special date secundare obținute de la instituțiile centrale responsabile de coordonarea politicilor sociale. Alte surse importante sunt datele și informațiile culese în proiecte de cercetare realizate pe parcursul anului 2020, așa cum sunt datele culese în teren pentru realizarea unor studii de caz pentru evaluarea programului pilot de suport nutrițional sau din realizarea unor interviuri cu asistenți sociali cu experiență semnificativă.

Câștigători și perdanti în perioada pandemiei

Modul în care au fost modelate politicile și restricțiile care au avut ca scop reducerea efectelor pandemiei au părut, cel puțin în perioada stării de urgență, haotice și excesive atunci când sunt analizate retrospectiv, însă trebuie ținut seama de faptul că deciziile au fost luate pe un fond de incertitudine aproape totală, cu exemplul unor evoluții dramatice în țări (Italia) care au adoptat tardiv restricțiile la începutul pandemiei. Totuși, modul în care au fost luate în România deciziile cheie din perioada pandemiei arată faptul că politicile specifice pentru controlul pandemiei au fost la intersecția dintre riscul de sănătate publică, constrângerile politice și cele economice, acești trei factori majori fiind determinanți în răspunsul efectiv al autorităților publice cu privire la pandemie. Un model dezvoltat pentru a explica interacțiunea dintre politicile publice și sectorul economic (Acemoglu et al., 2020) arată, la începutul pandemiei, că economia va fi cu atât mai afectată cu cât restricțiile sunt mai numeroase și mai severe, în vreme ce prioritizarea funcționării economiei se va reflecta în pierderi de vieți omenești sau daune în ceea ce privește sănătatea publică din cauza creșterii ratei infectării cu SARS-CoV-2. Aparent, ieșirea din starea de urgență în România a sugerat o direcție prudentă, cu un echilibru între limitarea impactului asupra sănătății publice, cu măsuri de repornire a economiei, însă, în realitate, politicile publice au fost puternic influențate nu doar de riscul de sănătate publică, dar și de modul în care interesele unor structurilor publice sau private au fost promovate pentru obținerea unor derogări favorabile. Un factor care poate explica aceste diferențe este impactul bugetar căutat îndeosebi acolo unde statele au o marjă redusă de manevră, însă o serie de autori evidențiază, de asemenea, și impactul electoral pe care măsurile care privesc pandemia îl poate avea (Pulejo & Querubin, 2020) dar și fragilitatea guvernării (Aksoy et al., 2020). De altfel, modul în care s-au derulat evenimentele de la începutul pandemiei arată faptul că a fost acordată atenție, chiar dacă selectivă, menținerii unor sectoare de activitate care au asigurat alimentarea cu resurse a bugetului public. Prima măsură referitoare la răspunsul la pandemie a fost luată în data de 26 februarie 2020, când un ordin al Ministrului Sănătății a impus carantinarea persoanelor care soseau din China și Italia, însă starea de urgență la nivel național a fost luată în 16 Martie 2020, la cinci zile după ce OMS a declarat pandemie globală. Măsuri succesive au fost apoi luate prin restricționarea unor activități economice sau a unor servicii, inclusiv medicale, până pe data de 25 martie¹, când a fost impusă carantină la nivel național cu o serie de măsuri foarte restrictive, accentuate ulterior pentru populația de peste 65 de ani începând cu 29 martie. Starea de urgență a continuat până pe 15 mai, când a fost înlocuită cu starea de alertă, perioadă în care au fost menținute măsuri severe de restricționare a unor servicii esențiale sau au fost impuse condiții drastice pentru activitatea unor sectoare, inclusiv pentru cultele religioase, care nu au reușit să își impună punctul de vedere cu privire la relaxarea, cel puțin temporară, a restricțiilor în perioada sărbătorilor de Paște. O serie de decizii luate de autorități au creat tensiuni în relația cu autoritățile religioase, aspect foarte important în evoluția ulterioară, având în vedere refuzul Bisericii Ortodoxe de a susține și promova vaccinarea împotriva COVID-19. Se remarcă faptul că în toată această perioadă o serie de operatori economici au reușit să obțină concesiile importante, așa cum este un lanț la nivel național care distribuie produse electronice și electrocasnice, fără ca restricțiile pandemice să le afecteze în mod decisiv activitatea, așa cum s-a întâmplat cu alți operatori economici, mai ales cei din domeniul cultural sau al industriei de fitness. De asemenea, un factor important în evaluarea impactului asupra activității organizațiilor, fie că vorbim de cele economice, din domeniul cultural sau religioase, este modul diferit în care acestea au resimțit efectele restricțiilor de perioada pandemiei, unele organizații fiind mai predispușe la efecte negative pe termen lung, în vreme ce altele au dovedit o bună capacitate de adaptare sau au reușit să treacă mai ușor prin pandemie, chiar fără schimbări dramatice în activitatea pe care o desfășoară. Dacă sectorul hotelier a fost printre cele mai afectate, având vedere lipsa alternativelor de reorganizare a activității, astfel încât să poată fi asigurată

¹ suspendarea activității restaurantelor dar activități culturale, științifice, artistice, religioase etc. din spații închise precum și cele care implicau participarea a mai mult de 100 de persoane în spații deschise

continuitatea funcționării, comerțul online a prosperat și a reușit să obțină rezultate foarte bune, chiar să crească mod semnificativ în perioada pandemiei. Între cele două extreme avem o largă varietate de situații, un factor foarte important fiind ceea ce Ding et al. (2020) numește „imunitate corporatistă”, concept care poate explica de ce unele sectoare economice au fost capabile să suporte mai bine restricțiile din perioada pandemiei, inclusiv închiderea activității acestora.

În vreme ce o serie de companii și organizații au încercat să scape de restricționarea activității, cu puțin succes sau fără, altele au obținut avantaje importante, deși activitatea lor nu era esențială pentru mersul societății sau ar fi putut să transfere o parte din activitate în mediul online, fără efecte negative semnificative asupra activității. Mai trebuie remarcat faptul că strategia guvernamentală a fost inconstantă, trecând de la măsuri foarte dure din perioada de carantinare națională la adoptarea unor măsuri extinse de relaxare, precedate de o foarte scurtă perioadă de măsuri prudente de renunțare la carantină. O astfel de strategie, combinată cu o politică ineficientă de urmărire a cazurilor de infectare și a contactilor, pare a fi opusul strategiilor eficiente de răspuns la criza pandemiei (Han et al., 2020).

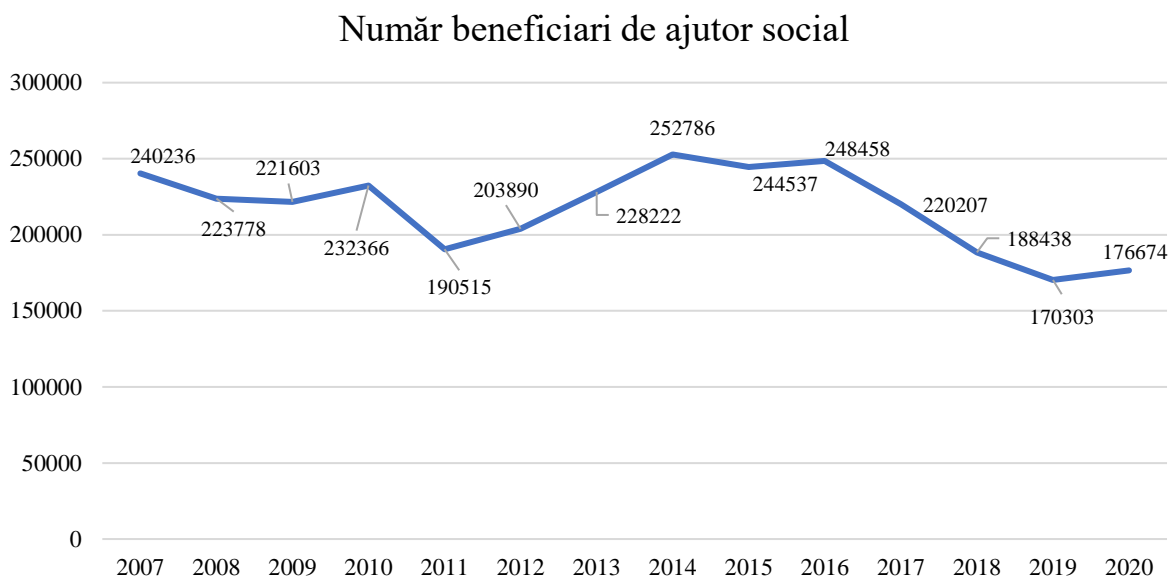
Analiza măsurilor impuse de autorități în perioada restricțiilor, adoptate pentru combaterea pandemiei, confirmă faptul că autoritățile guvernamentale au fost influențate de o multitudine de factori, în funcție de momentul luării deciziei, dar în primul rând de presiunea celor direct interesați și afectați, decizia finală fiind un rezultat al acestor presiuni, pe deoparte, și a nevoii de a asigura protecția sanitară a populației, însă în condițiile unor costuri sociale și economice suportabile, care să nu genereze pierderi electorale importante pentru decidenți. Importanța impactului bugetar a fost evidentă în momentul în care au fost luate o serie de măsuri pentru menținerea activității unor operatori economici, chiar dacă activitatea acestora nu a fost esențială pentru funcționarea societății în perioada pandemiei, în vreme ce alte servicii non-esențiale, inclusiv medicale, au fost închise sau restricționate. Deciziile au fost luate pe fondul unor măsuri fiscale prin care autoritățile fiscale au încercat să colecteze în avans taxe și impozite sau alte obligații către bugetul de stat (Oncu, 2020), concomitent cu o serie de măsuri (rambursare accelerată de TVA sau amânarea plății unor taxe) luate în sprijinul operatorilor economici care ar fi putut să fie afectați de pandemie. Ulterior carantinării naționale, perioadă în care au fost făcute concesii în mod selectiv unor operatori economici, a urmat o perioadă în care gradual activitatea economică s-a redeschis, fiind declarată o prioritate repornirea economiei și evitarea efectelor negative asupra bugetului național. Concomitent, au fost luate măsuri care să contribuie la menținerea deschisă a sectoarelor economice și să asigure activitatea serviciilor sociale, chiar dacă în condiții restrictive. Este anecdotică o situație în care autoritățile publice din București au calculat rata infectării raportându-se la populația cu domiciliul în București, mai mare decât populația rezidentă, dar pentru amâna închiderea școlilor cu câteva zile, stabilită în legislație să se întâmple momentul în care rata infectării depășea pragul de 3 la mia de locuitori. Revenirea la măsuri dure de restricționare nu a mai fost posibilă, decât în cazul unor sectoare pentru care nu a existat suficientă forță pentru negociere, așa cum este cazul operatorilor din domeniul culturii, în vreme ce, în alte cazuri, decizia inițială de restricționare a fost anulată din cauza protestului populației, așa cum a fost situația închiderii piețelor pentru vânzarea produselor agroalimentare, explicația unor măsuri diferite pentru situații și riscuri relativ similare fiind cea a potențialului impact electoral și care ar putea fi responsabilă de până la o pătrime din variația strictetii politicilor specifice (Pulejo & Querubín, 2020).

Precaritatea suportului pentru grupurile vulnerabile

Secțiunea va face o analiză a celor mai importante categorii sociale care au fost puternic afectate în perioada restricțiilor asociate cu pandemia, dar și a măsurilor de suport de existență sau care au fost luate în mod specific pentru atenuarea efectelor pandemiei.

Un grup vulnerabil important, atât din perspectiva riscurilor medicale, cât și a importanței din punct de vedere electoral, îl reprezintă vârstnicii. Dacă inițial restricțiile au fost diferențiate în funcție de vârstă, cea mai afectată fiind categoria persoanelor vârstnice, în special în ceea ce privește libera circulație în perioada carantinării, acestea au fost afectate, atât din cauza faptului că promisiunile pentru majorarea veniturilor nu au fost onorate (pe parcursul anului 2000 fusese planificată o majorare cu 40 % a pensiilor, în practică fiind aplicată o creștere de până la 4%), dar nici nu au fost identificate măsuri care să asigure recuperarea unor deficite, în special în ceea ce privește accesul la serviciile medicale generale de care persoanele vârstnice au fost private o perioadă semnificativă de timp în timpul carantinării la nivel național. Deși vârstnicii reprezintă un grup foarte important, lipsa unor măsuri concrete poate fi atribuită faptului că aceștia nu au un profil electoral atractiv pentru coaliția de guvernare, la fel cum lipsa unor măsuri concrete de suport pentru grupuri vulnerabile, în special familiile și persoanele afectate de sărăcie, nu au fost suficiente pentru a asigura o protecție adecvată în perioada pandemiei.

Famiiliile cu venituri mici, aflate în sărăcie au fost o altă categorie afectată, în mod special famiiliile afectate de sărăcie extremă, beneficiare de ajutor social (venit minim garantat). Venitul minim garantat (VMG) este o formă de suport care asigură, prin ajutorul social lunar, sprijin pentru persoanele singure sau famiiliile care au venituri sub pragurile stabilite prin lege. În 2021 acestea erau cuprinse între 142 lei pentru o persoană singură și 527 lei pentru o familie cu 5 membri, ajutorul social reprezentând diferența dintre veniturile pe care beneficiarul le obține și pragurile stabilite prin lege. VMG, calculat pe baza indicatorului social de referință (ISR), nu a mai fost actualizat din 2014, rezultând o depreciere semnificativă a valorii reale a acestuia în raport cu salariul mediu net. Dacă în 2012 VMG pentru o persoană singură echivala cu 9,4% din salariul mediu net, în 2020 însemna doar 3,9%. În raport cu pragul sărăciei (60% din mediana veniturilor disponibile pe adult echivalent) VMG pentru o persoană singură reprezenta 26% în 2012 și doar 12,6% în 2019. Ultima modificare a legii VMG, din 2018, a introdus o serie de măsuri pentru integrarea pe piața muncii a beneficiarilor de ajutor social și a avut ca rezultat imediat accentuarea reducerii numărului de beneficiari de ajutor social, de la 200.761 la 174.614 (-13,7%), scădere mai importantă în cazul famiiliilor cu două sau mai multe persoane. Dacă în cazul persoanelor singure reducerea a fost de 8,4%, pentru famiiliile cu două persoane scăderea a fost de 15,7%, pentru famiiliile cu trei persoane de 18%, pentru cele cu patru persoane de 18,6%, pentru famiiliile cu 5 persoane de 17,1%, iar pentru cele cu mai mult de 5 persoane de 19,5%. Așadar, deși schimbarea legislativă din 2018 a vizat exclusiv integrarea adulților beneficiari de ajutor social pe piața muncii, scăderea numărului de beneficiari de ajutor social a fost mai importantă pentru famiiliile cu doi sau mai mulți membri, inclusiv pentru cele cu copii.

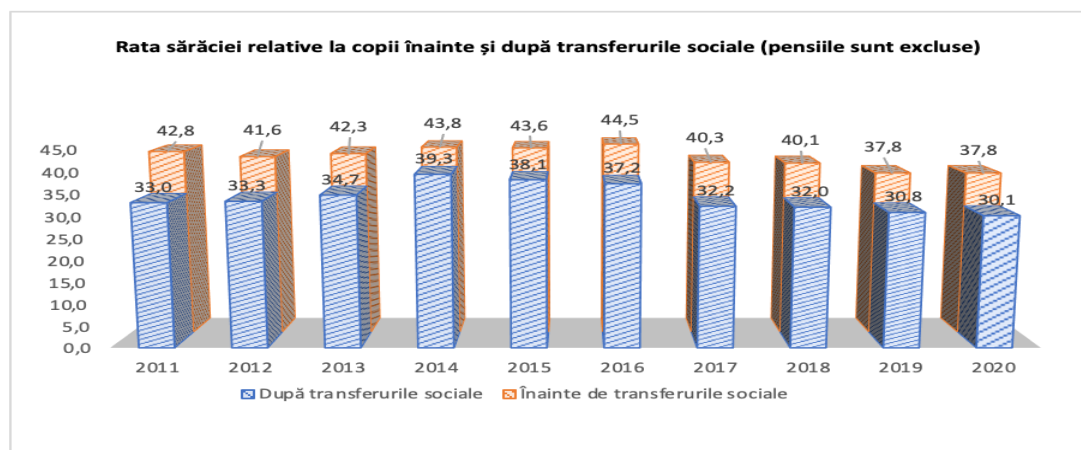
Grafic 1. Numărul beneficiarilor de ajutor social în perioada 2007 - 2020

Sursa datelor: Institutul Național de Statistică (INS) și Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS)

Creșterea ușoară a numărului de beneficiari de VMG în anul 2020 ar putea fi considerată ca un efort sporit al statului pentru protecția grupurilor vulnerabile afectate de pandemie, însă, cel mai probabil, sunt famiiliile cu venituri reduse și care în perioada sezonului agricol lucrează cu contracte pe termen scurt în străinătate. De regulă, în perioada anului în care se află în țară devin beneficiari de ajutor social, nu atât pentru suma la care sunt îndreptățiți, cât pentru beneficiile adiționale, în special pentru asigurarea medicală.

În cazul alocației pentru susținerea familiei, un alt beneficiu care țintește famiiliile cu venituri mici, reducerea numărului de beneficiari este mai accentuată decât în cazul VMG, în 2020 numărul beneficiarilor ajungând la 163.462, față de 277.577 (-41%), în vreme ce pentru VMG, pentru același interval, scăderea a fost de doar 13,3%.

Așadar, beneficiile sociale rămân ineficiente în ceea ce privește reducerea sărăciei relative la copii, România ocupând una dintre ultimele poziții la nivel European.

Grafic 2. Numărul beneficiarilor de ajutor social în perioada 2007 - 2020

Sursa: Eurostat

Deși sistemul de beneficii sociale se dovedește a fi neacoperitor și ineficient, rămâne, totuși, cel mai important pilon al asistenței sociale, serviciile având o pondere semnificativ mai redusă din perspectiva resurselor alocate. Furnizorii de servicii, atât privați, cât și publici, aveau, în 2021, capacitatea de a asigura suport pentru 189.178 beneficiari (mai puțin de 1% din populația rezidentă). De asemenea, distribuția serviciilor de asistență socială este inegală la nivel național: Municipiul București are o capacitate a serviciilor de asistență socială care o depășește pe cea cumulată a celor 14 județe cu cele mai puține servicii (Vrancea, Caraș Severin, Vaslui, Bistrița Năsăud, Ialomița, Tulcea, Covasna, Olt, Vâlcea, Gorj, Mehedinți, Giurgiu, Călărași și Teleorman). Împreună cu alte 11 județe, Municipiul București cumulează mai mult de jumătate din capacitatea serviciilor de asistență socială de la nivel național, iar 75% din servicii sunt oferite de furnizori care se află în mediul urban, rezultând un deficit de protecție, în special în zonele în care există o pondere crescută a grupurilor vulnerabile.

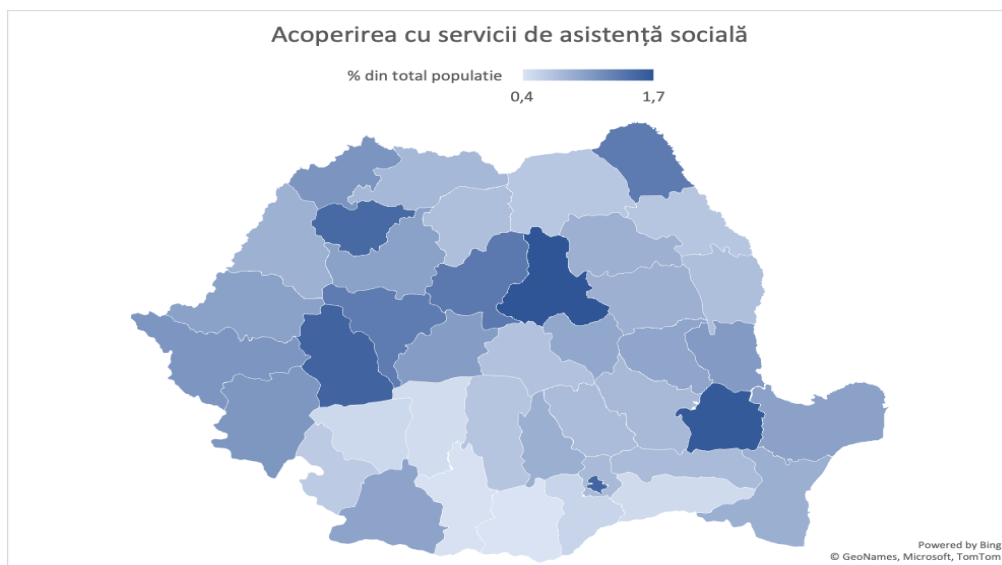

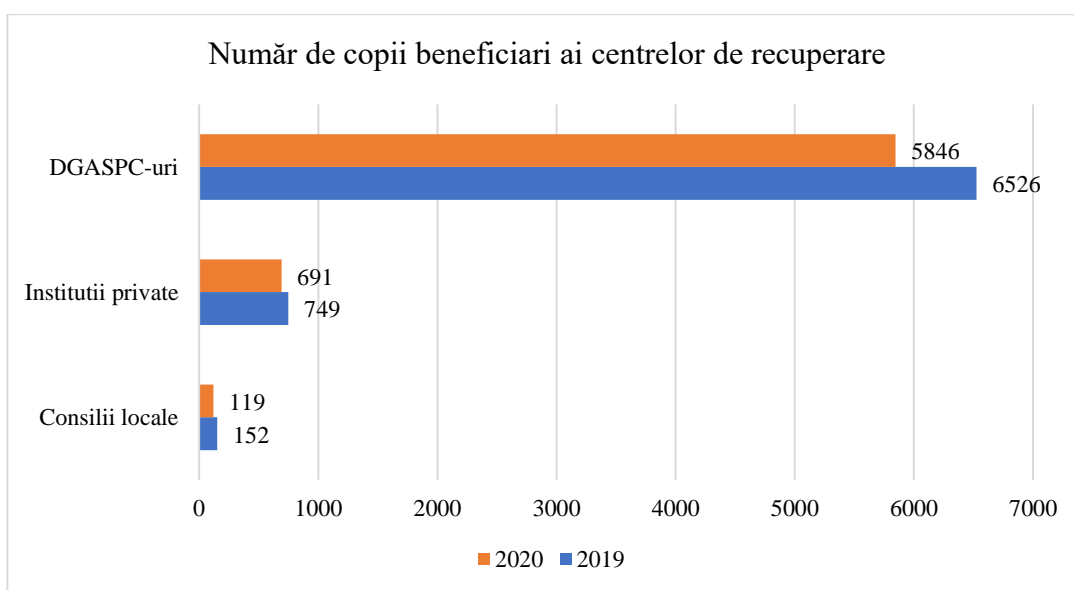
Figura 1. Acoperirea cu servicii de asistență socială la nivel național, raportată la populația rezidentă

Sursa: MMPS

Garanția pentru Copii și Strategia EU pentru drepturile copilului menționează explicit riscul crescut de excluziune socială și de sărăcie pentru copiii din mediul rural, zonele izolate sau cele dezavantajate economic, categorii care au fost printre cele mai afectate în perioada pandemiei Covid-19 (p16), în special copiii care nu au putut participa la cursuri sau care au fost lipsiți de formele de suport care erau condiționate de prezența fizică la școală (ex. masă caldă în școli, corn și lapte, rechizite). Analiza de situație a Strategiei naționale de incluziune și reducere a sărăciei pentru perioada 2021-2027 arată faptul că, în 2018, ¾ dintre

beneficiarii de ajutor social se află în județele cu nivel redus de dezvoltare economică, peste 80% dintre aceștia fiind din mediul rural. O altă particularitate a distribuției beneficiarilor de ajutor social este concentrarea acestora în mediul rural din zonele în care lipsesc oportunitățile de ocupare pe piața muncii adecvate pentru persoanele cu nivel redus de calificare sau educație, profil dominant în rândul titularilor de ajutor social. Un studiu (Arpinte, 2019) arată că în Dolj, județ cu nivel ridicat de dezvoltare economică dar cu o economie concentrată în jurul industriei auto, numărul beneficiarilor de ajutor social este de 10 ori mai mare decât în București-Ilfov, regiune cu o populație de trei ori mai mare, dar cu o economie mult mai diversificată. Seria de rapoarte Bunăstarea copilului în mediul rural (World Vision) arată că situația copiilor din mediul rural nu a cunoscut un progres semnificativ în ultimii ani, ultimul raport (Mihalache et al., 2020) confirmând faptul că în mediul rural copiii au acces redus sau nu au acces la servicii de bază de calitate. Accesul la servicii medicale, de asistență socială sau la educație este problematic pentru o pondere importantă a copiilor din mediul rural, situația agravată în perioada pandemiei, în special în ceea ce privește accesul la educație și la serviciile și beneficiile asociate participării școlare. Copiii din mediul rural sunt dezavantajați și în ceea ce privește condițiile de locuire, o pondere ridicată a localităților rurale au infrastructură precară (drumuri, acces la utilități). De asemenea, o pondere însemnată a locuințelor nu au dotări adecvate: 51% au baie în interior și sunt racordate la rețeaua de apă publică, doar 41% din gospodării îndeplinind toți cei 5 indicatori ai serviciilor de bază: 1) au sursă de apă potabilă, 2) beneficiază de servicii de ridicare a gunoierului menajer, 3) au acces la facilități sanitare (apă curentă în interior sau sunt racordate la rețeaua de apă), 4) sunt racordate la rețeaua de canalizare sau care au fosă septică, și 5) sunt aflate la mai puțin de 2 km de un drum asfaltat (Mihalache et al., 2020).

Un alt grup important, privat de acces la servicii de recuperare sau de suport specific, este reprezentat de persoanele cu dizabilități, în special de copii. La finalul anului 2020, se aflau în evidențele ANDPDCA (Autoritatea Națională pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Copii și Adopții) 73.274 de copii cu dizabilități, dintre care aproape 2/3 erau copii încadrați în grad de handicap grav. Diagnoza situației persoanelor cu dizabilități în România (2020) menționează 66.274 copii cu certificat CES (un copil care are CES nu este în mod obligatoriu și un copil care are și un certificat cu handicap) integrați în învățământul preuniversitar și care nu beneficiază de un mediu școlar incluziv adecvat. Diagnoza situației persoanelor cu dizabilități în România (2020) arată faptul că formele de suport pentru elevii cu CES în sistemul de educație sunt insuficiente, cu discrepante semnificative atât între rural și urban, cât și între județe, cu servicii de recuperare sau de îngrijire care sunt concentrate la nivelul unităților de învățământ speciale. O altă problemă evidențiată de raport este accesul limitat la activități sportive, de recreere și de turism, care, de altfel, au fost suspendate în perioada pandemiei. Pandemia Covid-19 a accentuat riscurile cu care această categorie de copii se confruntă, în special în privința accesului la educație sau la servicii medicale sau de recuperare. Dacă accesul la educație fost restricționat pentru toți copiii, la serviciile de recuperare, esențiale pentru copiii cu dizabilități, numărul beneficiarilor a fost sensibil mai redus în 2020 în comparație cu anul anterior.

Grafic 3. Număr copii care au beneficiat de serviciile centrelor de recuperare în 2019 și 2020

Sursa: Autoritatea Națională pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Copii și Adopție

Datele ANDPDCA arată că, la finalul anului 2020, erau 75.136 copii cu unul sau ambii copii plecați la muncă în străinătate, însă datele oferă o imagine subdimensionată asupra fenomenului migrației pentru muncă în străinătate, existând diferențe sensibile în raport cu alte surse. De altfel, Studiul INS și ISE (Efectele economice și sociale ale migrației asupra copiilor rămași acasă, 2018) arată că, la finalul anului 2017, erau 94.896 copii cu unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate, cu mențiunea că doar 31 din cele 41 CJRAE au transmis date, cu mențiunea că studiul menționează o serie de limite ale datelor. Studiul INS și ISE (2018) indică, cu date ale AMIGO, o serie de vulnerabilități ale gospodăriilor cu copii care au părinții plecați la muncă în străinătate, în special în ceea ce privește ocuparea pe piața muncii a membrilor adulți rămași în țară sau a veniturilor acestor gospodării. Strategia guvernului de incluziune a cetățenilor români aparținând minorității rome pentru perioada 2021-2027 arată, citând datele ale Barometrului privind incluziunea romilor 2018, faptul că 10% din gospodăriile de romi există părinți care sunt plecați la muncă în străinătate, comparativ cu 4% pentru populația generală, date care arată că: a) efectele migrației asupra copiilor se suprapun cu o serie de alte vulnerabilități, având în vedere ponderea mai mare a gospodăriilor care sunt expuse riscului de excludere socială, b) datele ANDPDCA oferă o imagine subdimensionată asupra fenomenului copiilor din familii în care unul sau ambii părinți sunt plecați la muncă în străinătate. Deși situația copiilor din familii care migrează sezonier se prefigurează ca un fenomen în creștere, cu precădere în perioada lucrărilor agricole, în special în mediul rural, nu există analize asupra dimensiunii fenomenului sau a consecințelor asupra copiilor, fie că aceștia rămân în țară sau își însoțesc părinții în străinătate. Aceste categorii au fost afectate de pandemie, din cauza restricțiilor privind circulația, impact mai puternic asupra familiilor vulnerabile și care obțineau venituri din muncă sezonieră în străinătate. Aceste familii depinde în mare măsură de aceste venituri, iar restricționarea deplasării în străinătate din cauza pandemiei a creat o vulnerabilitate în plus care nu a fost adresată cu mijloace adecvate de protecție, în special pentru familiile cu copii.

Raportul societății civile de monitorizare a implementării strategiei naționale de integrare a romilor în România (2018) confirmă riscul ridicat de excludere socială cu care se confruntă copiii romi. Raportul arată faptul că puțin peste o treime dintre copiii romi sunt înscriși la grădiniță (comparativ cu 77% pentru copiii ne-romi), tendință în scădere în pofida măsurilor care privesc creșterea accesului copiilor, în special a celor din familii dezavantajate, la educația preșcolară. Segregarea școlară a copiilor romi nu a fost eliminată, deși un ordin al Ministerului Educației Naționale din 2016 interzice explicit acest lucru. Accesul copiilor romi la învățământul preuniversitar se menține la un nivel modest, cu mai puțin de 25% dintre copii romi care reușesc să continue studiile la nivel liceal. Accesul la servicii sociale rămâne precar, mediatorul școlar sau sanitar, formele specifice prin care a fost vizată creșterea accesului romilor, în special a copiilor romi la serviciile sociale, fiind slab reprezentați în localitățile cu pondere mare de romi. Raportul de cercetare SOCIOROMPAP (2017) arată că în 40% din localitățile care au pondere mare există personal care facilitează accesul persoanelor la servicii medicale, cu rezerva că autorii raportului menționează faptul că nu este clar dacă estimarea include și asistenți medicali care, prin activitatea pe care o desfășoară în comunitate, au fost asimilați mediatorilor sanitari. Mediatorii școlari au fost identificați în 355 de localități, din care puțin peste jumătate au pondere ridicată de romi. Și această categorie, confruntată cu factori multipli de excludere socială a fost subreprezentată în politicile publice sociale din perioada pandemiei.

Concluzii

Măsurile de protecție socială din perioada pandemiei s-au dovedit a fi insuficiente și luate cu mare întârziere, fără efect semnificativ asupra principalelor grupuri vulnerabile, în special a familiilor cu venituri reduse sau a populației din mediul rural, cu pondere mai ridicată a celor vulnerabili. Categorii care s-au dovedit și anterior pandemiei ca fiind vulnerabile au fost cele mai afectate, dar și cel mai puțin vizibile în intervențiile statului din perioada pandemiei. Nici sistemul de asistență socială nu a fost ocolit de efectele pandemiei, datele disponibile indicând faptul că scăderea numărului de beneficiari pentru anumite tipuri de servicii, cele afectate de restricțiile din perioada pandemiei, nu a fost contracarată de dezvoltarea unor forme de intervenție care să reducă sau să elimine riscuri asociate cu lipsa accesului la servicii a celor vulnerabili. De altfel, o serie de forme de suport, așa cum a fost și programul pilot de suport nutrițional în școli, au fost suspendate, fără alternative pentru beneficiari.

Referințe:

1. Acemoglu, D., Chernozhukov, V., Werning, I., & Whinston, M. D. (2020). *A multi-risk SIR model with optimally targeted lockdown* (No. 0898–2937). National Bureau of Economic Research.
2. Aksoy, C. G., Eichengreen, B., & Saka, O. (2020). *The Political Scar of Epidemics*. Institute of Labor Economics (IZA).
3. Arpinte, D. (2019). Este România o țară de asistați social? *Revista Calitatea Vieții*, 30(1).
4. Ding, W., Levine, R., Lin, C., & Xie, W. (2020). *Corporate immunity to the COVID-19 pandemic* (No. 0898–2937). National Bureau of Economic Research.
5. Han, E., Tan, M. M. J., Turk, E., Sridhar, D., Leung, G. M., Shibuya, K., Asgari, N., Oh, J., García-Basteiro, A. L., & Hanefeld, J. (2020). Lessons learnt from easing COVID-19 restrictions: An analysis of countries and regions in Asia Pacific and Europe. *The Lancet*.
6. Mihalache, F., Neaguț, A., Petrescu, C., & Neaguț, A. (2020). *Bunăstarea copilului din mediul rural 2020*. World Vision.
7. Oncu, M. (2020). *Inspectorii ANAF sună firmele și le roagă să își achite taxele, după ce Guvernul a decis că nu vor fi percepute dobânzi și penalități, iar executarea silită este suspendată*. În: Profit, 26 martie 2020, Disponibil: <https://www.profit.ro/taxe-si-consultanta/inspectorii-anaf-suna-firmele-si-le-roaga-sa-isi-achite-taxele-dupa-ce-guvernul-a-decis-ca-nu-vor-fi-percepute-dobanzi-si-penalitati-iar-executarea-silita-este-suspendata-19314960> - accesat în 17 August 2021
8. Pulejo, M., & Querubín, P. (2020). *Electoral concerns reduce restrictive measures during the COVID-19 pandemic* (No. 0898–2937). National Bureau of Economic Research.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА В КОНТЕКСТЕ УЛУЧШЕНИЯ КАЧЕСТВА ТРУДОВОЙ ЖИЗНИ

**Виктория БЛИЗНЮК¹, доктор экономических наук,
старший научный сотрудник,
ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины», г. Киев, Украина**

Современный отечественный рынок труда в целом и его отдельные отраслевые сегменты в частности страдают от вызовов продолжающегося спада производства, все еще значительной финансовой разбалансированности экономики, недостаточной динамичности мер реформирования хозяйственного механизма, продолжающегося вооруженного конфликта в стране. Основными детерминантами структурных асимметрий рынка труда сегодня стали нестабильность политической ситуации, отсутствие согласованности действий субъектов государственного управления, структурного, макроэкономического и институционального кризиса, служащие причинами сокращения возможностей создания новых рабочих мест; постепенного сужения объемов спроса на рабочую силу с одновременной деформализацией трудовых отношений.

В статье рассматривались образовательно-профессиональные дисбалансы, тормозящие модернизацию экономического развития страны. Образовательно-профессиональные дисбалансы рассматривались как структурное несоответствие спроса и предложения ресурсов труда вследствие низкой мобильности рабочей силы, так и неэффективности системы профессиональной подготовки и переподготовки кадров. Обобщение проблем государственного регулирования в части обеспечения перспективной потребности в кадрах региональной экономики и определения перспективной потребности экономики в кадрах высшего уровня квалификации в разрезе профессий позволило обосновать направления сбалансирования подготовки кадров с потребностями региональной экономики.

Целью данной работы являлось выявление направлений и инструментария государственной политики Украины, обеспечивающей минимизацию профессионально-образовательных диспропорций в современных условиях экономической деятельности. Для достижения поставленной цели использовались следующие методы: системный анализ, факторный и сравнительный анализ, структурно-функциональный анализ, метод статистических группировок, экспертные оценки и другие методы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, качество трудовой жизни, образовательно-профессиональные дисбалансы

The modern domestic labor market in general and its individual sectoral segments in particular are suffering from the challenges of the continuing decline in production, the still significant financial imbalance in the economy, insufficient dynamism of measures to reform the economic mechanism, and the ongoing armed conflict in the country. The main determinants of the structural asymmetries of the labor market today are the instability of the political situation, the lack of coordination of the actions of the subjects of state administration, the structural, macroeconomic and institutional crisis, which serve as the reasons for the reduction in the possibilities of creating new jobs; gradual contraction of the volume of demand for labor with a simultaneous deformatization of labor relations.

The article examined educational and professional imbalances that hinder the modernization of the country's economic development. Educational and professional imbalances were considered as a structural mismatch between the demand and supply of labor resources due to low labor mobility, and the inefficiency of the system of professional training and retraining of personnel. The generalization of the problems of state regulation in terms of meeting the prospective need for personnel in the regional economy and determining the future needs of the economy for personnel of the highest qualification level in the context of professions made it possible to substantiate the directions of balancing the training of personnel with the needs of the regional economy.

The purpose of this work was to identify the directions and tools of the state policy of Ukraine, ensuring the minimization of vocational and educational imbalances in modern conditions of economic

¹ © Виктория БЛИЗНЮК, vikosa72@gmail.com

activity. To achieve this goal, the following methods were used: system analysis, factor and comparative analysis, structural and functional analysis, the method of statistical groupings, expert assessments and other methods.

Key words: vocational training, quality of working life, educational and professional imbalances

JEL: J18, J21, J41, J50, J63.

Введение.

Технологическое развитие экономики, цифровизация, искусственный интеллект приводит к возникновению новых профессий, формирует требования к постоянному усовершенствованию компетенций занятого населения. Условия беспрецедентных рисков, ужесточает конкурентную борьбу за работников с компетенциями нового качества [1]. Таким образом, в процессе формирования и использования новых знаний, «человек работающий» превращается в ресурс развития экономики с широким использованием возможностей научного, культурного и духовного самообогащения [2]. При таком подходе, на первый план выступают фактор знаний [3] и минимизации государственного влияния [4, с. 4—5], а также технологическая составляющая [5]. Мы становимся свидетелями зарождения нового этапа цивилизации, перехода от хозяйствования, основанного на производстве товаров материального характера к формированию «новой экономики», базирующейся на продуцировании и использовании знаний. На сегодня понятие «новой экономики» связано с интенсивным внедрением инноваций и новых способов ведения бизнеса, влияющих на рост производительности труда, при этом исследователи отмечают, что традиционная экономика положительно влияет на новое качество жизни и новых знаний, выступающих стратегическим вектором развития.

Литературный обзор. Экономика нового времени характеризуется растущим сегментом класса носителей знаний – новой элиты, высококвалифицированных работников, статус которых определяется не ценностями и наличной собственностью, а качеством полученного образования и способностями к обучению. То есть институциональная форма знаний становится основным инструментом и источником инноваций и знаний [6, с.33]. Как отмечают исследователи, содержательный анализ труда демонстрирует размывание границ между трудом и другими формами деятельности человека [7], знания проникают во все структурные компоненты труда, повышая ценность знаний. Информация становится неотъемлемой частью трудового процесса, проявляясь не столько в требовании к уровню образования, сколько в необходимости формирования нового субъекта производства, способного обрабатывать, распространять и формировать информационные ресурсы, идеи, технологии, совершенствуя свой профессиональный уровень. Таким образом, категории «труд», «профессиональная подготовка», «образование», «компетенции», взаимопроникая, формируют новое качество трудовой жизни.

Цель исследования состоит в выделении направлений и инструментария государственной политики Украины, обеспечивающей минимизацию профессионально-образовательных диспропорций в современных условиях экономической деятельности.

Методология исследования. Для достижения поставленной цели использовались следующие методы: системный анализ, факторный и сравнительный анализ, структурно-функциональный анализ, метод статистических группировок, и другие методы.

Основные результаты. Социально-трудовая сфера Украины развивается под знаком необходимой адаптации к экономической ситуации, которая характеризуется прежде всего продолжающимся спадом производства, все еще значительной финансовой разбалансированностью экономики, недостаточной динамичностью реформирования хозяйственного механизма, продолжающимся вооруженным конфликтом в стране. Так, начиная с 2015 г., в Украине наблюдалась тенденция к уменьшению занятости, что обусловлено как территориальными, так и миграционными потерями рабочей силы. Начиная с 2019 г. ситуация меняется на прямо противоположную и занятость стабилизируется и увеличивается (по сравнению с 2015 г. рост составил 135,1 тыс. человек или 0,82%) (рис.1).

Рис. 1. Динамика занятости в Украине

Наиболее значительными являются потери занятости в промышленности, потерявшей 112,4 тыс. чел. (4,4%), образовании – 107,8 тыс. чел. (7,2%), сфере государственного управления – 104 тыс. чел. или 10,7%; здравоохранении сократившем занятость на 66,5 тыс. чел. или на 6,4%, финансовой и страховой деятельности – 32 тыс. чел. (3,1%); операциях с недвижимостью – 8,6 тыс. человек (3,2%).

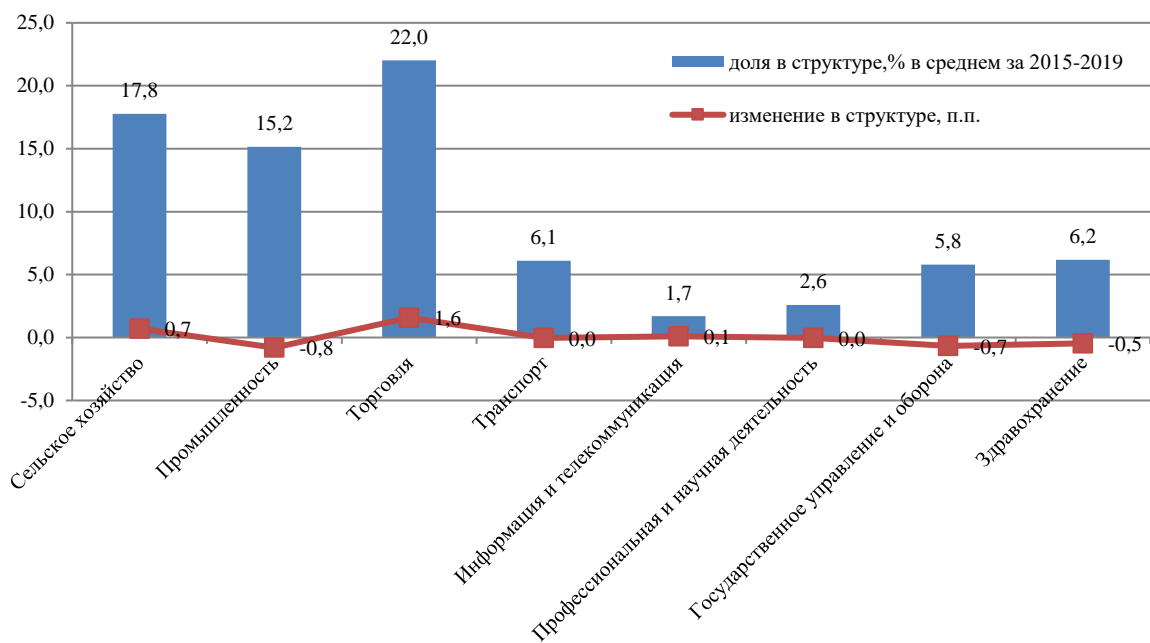

Рис. 2. Динамические изменения в структуре занятости в Украине

Основными генераторами рабочих мест за последние 5 лет оставались торговля (22% в среднем за период), сельское хозяйство (+17,8%), промышленность (15,2%).

Одной из ключевых макроэкономических проблем современного рынка труда в Украине в последнем десятилетии остается структурное несоответствие параметров спроса на труд и предложения рабочей силы. Это несовпадение влияет на функционирование национального рынка труда, снижая его эффективность в удовлетворении перспективных потребностей экономики в квалифицированных кадрах. Существует проблема значительного дисбаланса между спросом и предложением рабочей силы по профессионально-квалификационному, образовательному уровню в различных видах экономической деятельности, экономических регионах, в стране в целом. Имеющийся дисбаланс между структурой подготовки кадров и спросом на выпускников и существующих специалистов, вышедших на рынок труда, приводит к необходимости поиска принципиально новых подходов, позволяющих регулировать систему спроса и предложения на рынке труда. Положительные изменения возможны при условии применения мер, направленных на

создание моделей и методических инструментов управления структурой подготовки кадров, обеспечивающих согласование спроса и предложения с основными задачами социально-экономического развития регионов.

Качественный и количественный дисбаланс формируется и усиливается в том случае, когда работники не имеют возможности найти рабочие места для применения собственных профессиональных навыков, а работодатели в свою очередь не имеют возможности обеспечения производственных возможностей необходимой рабочей силой. Таким образом, разбалансированный рынок труда характеризуется несогласованностью его параметров, а именно объемов, профилей и структуры подготовки кадров. Современные технологические процессы характеризуются динамичностью, поэтому профессиональное образование может быть качественным только при глубокой интеграции с реальной практической сферой. Рынок труда формирует конкурентную среду и определяет стимулы эффективной деятельности учреждений профессионального образования. Структура и объем профессиональной подготовки определяются не только требованиями рынка, но и спросом населения на образовательные услуги, престижностью той или иной профессии, что является причиной усиления дисбаланса, углублением проблем с трудоустройством и эффективной занятостью. Одним из последствий дисбалансов является формирование депрофессионализации рабочей силы, которая проявляется не только в снижении спроса на высококвалифицированные профессии, но и потере уровня квалификации за счет существования избыточного образовательного-квалификационного уровня в экономике страны. Технологическое упрощение и примитивизация украинской экономики способствуют возникновению и усилению феномена «чрезмерного образовательного уровня», когда работники с высоким образовательным уровнем работают на рабочих местах, требующих значительно низшего образовательного-профессионального уровня занятых (рис.3).

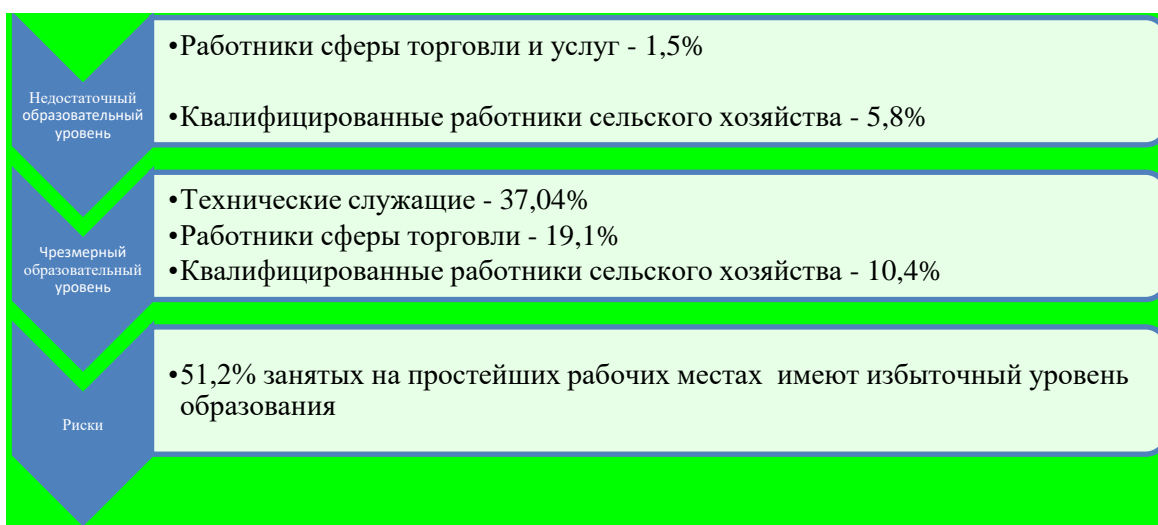

Рис. 3. Образовательно-квалификационная характеристика рынка труда Украины

Современное украинское общество, превращаясь в общество потребления, постепенно меняет отношение к труду, культивируя получение «легких денег», несистематический труд. Потребность в демонстративном безделье подчеркивает дистанцирование от труда, которое воспринимается как непопулярный и даже унижительный вид деятельности и проявляется для того, чтобы «найти себе место вне поля видимости конsumerистской точки зрения». На наш взгляд, именно ценностные разногласия общества с экономическими потребностями приводят к разбалансированности механизма сосуществования рынков образования и труда. Несостоятельность обеспечения эффективного взаимодействия двух социально значимых рынков проявляется в сохранении постоянного существенного спроса на работников рабочих профессий.

Так, на протяжении последних пяти лет сохранялся спрос на работников таких профессиональных групп как: простейшие профессии +93,5%; квалифицированные рабочие с инструментом +80,6%; рабочие по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования +77,4%; работники сферы торговли +28,8%; квалифицированные рабочие сельского хозяйства +24,4%. Среди рабочих профессий наивысшим спросом пользуются

водители автотранспортных средств, трактористы-машинисты сельскохозяйственного производства, продавцы продовольственных и непродовольственных товаров. В течение длительного периода сохраняется спрос на рабочие места, не требующие образования: подсобных рабочих, уборщиков служебных помещений. Так, доля вакансий рабочих профессий (4–8 профессиональных групп Классификатора профессий) среди их общего количества за последние десять лет остается более 70%. Несмотря на постоянно существующий спрос на рабочие профессии, стейкхолдеры неоднократно отмечали недостаточное качество профессионального образования и уровень полученных профессиональных компетенций слушателей – будущих рабочих.

Одновременно, Украина имеет существенный потенциал развития в сфере IT-услуг, что обусловлено: высоким образовательным потенциалом рабочей силы; дополнительными возможностями и свободами в цифровой занятости на глобальном рынке труда, низким уровнем оплаты труда и социальной защиты в Украине (рис.4).

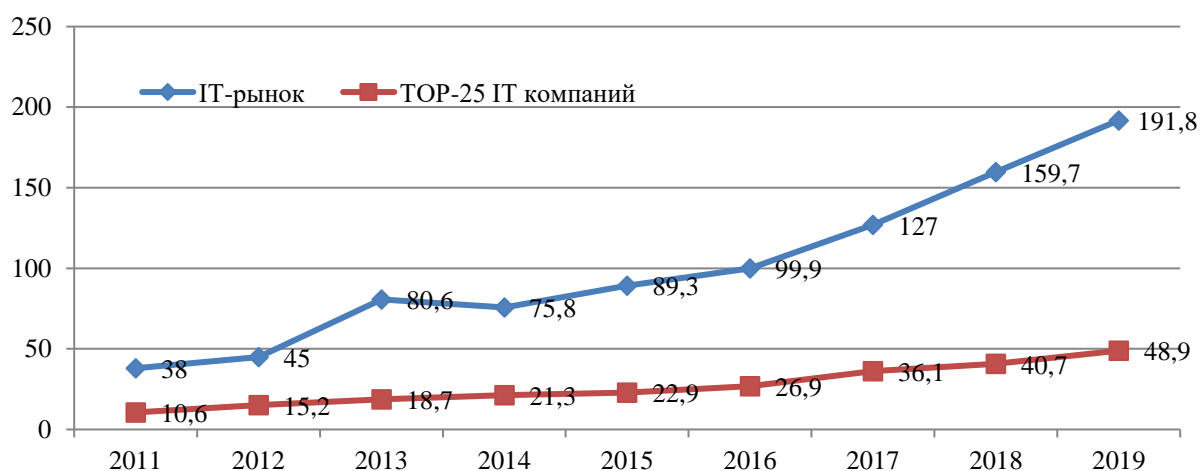

Рис. 4. Емкость IT рынка труда в Украине

Таким образом, можно констатировать, что система подготовки кадров не выполняет в полном объеме основные задачи, среди которых выделяются: обеспечение экономики квалифицированными кадрами; сбалансирование спроса и предложения в соответствии с приоритетами развития экономики; обеспечение молодежи первым рабочим местом в соответствии с полученным образованием, создание условий для его профессионального и квалификационного развития, усиление социального партнерства между всеми стейкхолдерами; обновление содержания образовательных и профессиональных программ обучения; укрепление материально-технической базы обучения.

Обеспечение сбалансирования объемов и структур подготовки кадров с потребностями рынка труда зависит от эффективности деятельности системы профессионального образования и обучения (в контексте инновационно ориентированных изменений рынка труда), темпов создания организационно-экономических предпосылок для становления «экономики знаний». Среди наиболее важных направлений реформирования системы профессионального образования, направленных на повышение эффективности его деятельности в условиях инновационных изменений, следует отметить: обеспечение четкого распределения полномочий по управлению и финансированию в сфере образования; расширение автономии учреждений профессионального образования в части разработки и внедрения учебных программ; разработка образовательных стандартов (при участии работодателей); внедрение инновационных технологий преподавания и повышения квалификации педагогов; развития государственно-частного и публично-частного партнерства на основе софинансирования и совместного управления учреждениями профессионально-технического образования. Современный мир требует расширения пределов компетентности работников в части умений и навыков управления современным технологическим оборудованием, овладение новыми видами продукции, освоением смежных профессий, что требует от образовательных учреждений модернизации существующих и разработки новейших образовательных программ и стандартов. Социальный диалог со всеми стейкхолдерами региона с

целью расширения круга пользователей образовательными услугами учебных заведений в контексте привлечения взрослого населения, повышения квалификации занятого населения требует методического, институционального и ресурсного обеспечения, что и есть перспективой для исследований.

Список использованной литературы

1. Будущее рынка труда Противоборство тенденций, которые будут формировать рабочую среду в 2030 году. – <https://www.pwc.ru/workforce2030>
2. Україна у вимірі економіки знань / [Геєць В.М., Александрова В.П., Бажал Ю.М.] ; за ред. акад. НАН України В.М. Геєця. – К.:—Основал, 2006. – 592 с.
3. Колот А.М. Людина і нова економіка: теоретико-методологічний аналіз взаємодії та доміант розвитку / А.М. Колот, О. І. Кравчук // Економічна теорія. - 2015. - № 1. - С. 5-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2015_1_2
4. Economic Report of President 1996. — Washington: US government printing office, 1996. — 406 p.
5. Klodt H. The Essence of the New Economy /H. Klodt // Kiel Discussion Papers. — 2001. — № 375. — 15 p.
6. Bell D. The coming of post-industrial society. A venture in social forecasting. N.Y., BasicBooks, Inc., 1973, p.20
7. Близнюк В.В. Ринок праці України та ризики його функціонування. *Економіка і прогнозування*. 2008. № 1. С. 121–135. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_08_1_121_uk.pdf

**MITIGATION OF INEQUALITIES THROUGH ECONOMIC EDUCATION
ATENUAREA INEGALITĂȚILOR PRIN EDUCAȚIA ECONOMICĂ**

*Eva SZABO¹, Ph.D. student,
Doctoral School of Economic Sciences, University of Oradea*

Economic education is vital. The Member States of the European Union is constantly striving for young people to have quality knowledge. The organization as Junior Achievement, present in European countries emphasizes the importance of a good economic education because he believes in the power of financial knowledge. In developed countries such as Germany, France and Austria, Junior Achievement programs are trying to integrate children from disadvantaged backgrounds to increase their chances for a better future. Financial education is necessary and useful from an early age. The talent, experience and knowledge of teachers and volunteers are put at the service of young people and development. Collaboration between the business community, schools and the annual Junior Achievement helps millions of students achieve their dreams. Junior Achievement through a collaboration with online platforms successfully responded to the challenge of social distancing and offered students and teachers the opportunity to access school materials in electronic format. The „Entrepreneurial University” project was designed for the development of the student, graduate, and business community relationship, emphasizing the dynamic preparation of students for the labour market. I choose this research topic because, in advanced economies such as the European Union, research, development, innovation, and education are key drivers of fast development. Research methods used in this article are techniques such as scientific observation, documentary analysis, data analysis and conclusions.

Keywords: *economic education, Junior Achievement, labour market requirement, development, Entrepreneurial University*

Educația economică este vitală. Statele membre ale Uniunii Europene depun eforturi constante pentru ca tinerii să aibă cunoștințe de calitate. Organizația ca Junior Achievement, prezentă în țările Europene subliniază importanța unei bune educații economice, deoarece crede în puterea cunoștințelor financiare. În țările dezvoltate precum Germania, Franța și Austria, programele Junior Achievement încearcă să integreze copii din medii defavorizate pentru a-și spori șansele pentru un viitor mai bun. Educația financiară este necesară și utilă de la o vârstă fragedă. Talentul, experiența și cunoștințele profesorilor și voluntarilor sunt puse în slujba tinerilor și a dezvoltării. Colaborarea dintre comunitatea de afaceri, școli și Junior Achievement anual ajută milioane de elevi să-și realizeze visele. Junior Achievement printr-o colaborare cu platforme online a răspuns cu succes provocării distanțării sociale și a oferit elevilor și profesorilor posibilitatea de a accesa materialele școlare în format electronic. Proiectul „Universitatea antreprenorială” a fost conceput pentru dezvoltarea relației dintre studenți, absolvenți și comunitatea de afaceri, subliniind pregătirea dinamică a studenților pentru piața muncii. Aleg acest subiect de cercetare deoarece, în economiile avansate precum cea a Uniunii Europene, cercetarea, dezvoltarea, inovarea și educația sunt factori cheie ai dezvoltării rapide. Metodele de cercetare utilizate în acest articol sunt tehnici precum observația științifică, analiza documentară, analiza datelor și concluziile.

Cuvinte cheie: *educație economică, Junior Achievement, cerința pieței muncii, dezvoltare, Universitatea antreprenorială*

JEL: A13; A20; I21; I25.

1. Introduction

People in ancient times have given a special place to education because the defining force that contributes to the positive change of things has been and will remain a thorough education. Since the beginning of the 19th century, it has been attested that most men and a third of women in North America and Western Europe had literacy skills. We can mention numerous definitions of education, among which: „Set of methods and measures applied systematically for training and development of intellectual, moral, physical of children, youth or human communities”, or „Fundamental social phenomenon of transmitting the life experience of adult generations and culture to generations of children and young people, empowering them to integrate into society” (García, 1987).

In the last decade of the twentieth century and the first decade of the twenty-first century, education

¹© Eva SZABO, szaboeva2021@yahoo.com

systems and policies have undergone many changes. Immediately after the Second World War, education will be the catalyst for economic development. There has been a change in the mentality of people tormented by the war and thus education becomes a long-term, reliable investment that will slowly but surely take control of the future of nations. The often-used phrase „European area of education" goes beyond the concept and framework defined by the Bologna Declaration (1999) which referred to the „European area of university education". The programs and decisions of the European Councils of 2000 (Lisbon Strategy), 2001 (Stockholm), 2002 (Barcelona) lead us to a more comprehensive conception of the „European learning space" (Rodriguez et al., 2010). Creating a Europe of knowledge through the Bologna system is a great opportunity for educational institutions, but also a major challenge because they operate in a globalized, ever-changing environment characterized by competition.

For a correct understanding of a complex world, we all need good economic training. Aware that economic education contributes to the development of critical thinking and initiative, at the level of the 28 member states of the European Union, was observed the concerns in the field of financial education. It was concluded that in countries where there are properly implemented economic education programs, economic life is moving better. For both economically developed and developing countries, it is a major challenge to correlate skills acquired in education with labour market requirements. Although many methods of correlating these systems have been tried, sometimes with the help of the state or with the involvement of employers, the problem persists. To date, practices in Sweden, Denmark, France, and Germany can be considered the best (Valero, Reenen, 2019).

2. Literature review

The link between a national level of development and education was proved by Economists such as Adam Smith, John S. Mill, Alfred Marshall, George J. Stigler, and Gary Becker. Among those who believed that national wealth was the result of investment in education, we can name Friedrich List, Irving Fisher, and Lester C. Thurow (Badea, 2012). Since 1995, based on studies, have been appreciated the efficiency and influence of education provided by Junior Achievement (Cousins, Thorn, Benitz, 1995). Sukarieh M., Tannock S. reviewed the history of Junior Achievement since the late 1980s in the USA, and the curriculum offerings in financial literacy, economics, work readiness and life skills (Sukarieh, M., Tannock, S., 2009). Analysis of the Junior Achievement Student Mini-Company Program was made by Oosterbeek, H., van Praag, M., IJsselstein, A, to demonstrate the importance and effectiveness of the Junior Achievement programs. Carlin and Robinson considered that education and decision support should be considered complements, not substitutes.

3. The purpose of research and methodology

I choose this research topic because, in advanced economies such as the European Union, research, development, innovation, and education are key drivers of productivity growth. These are critical factors in how Europe can ensure its competitiveness in the context of globalization in which other competitors have cheaper labour force like India or more attractive primary resources such as the United Arab Emirates, Russia, or China. Human resources are a strategic asset for the European Union, and its development and efficient management are among the key priorities of the Member States. In some Member States such as Poland, Croatia, Bulgaria, Romania, Slovakia, and Slovenia, the education system partially meets the needs in terms of labour market requirements. Research methods used in this article are techniques such as scientific observation, documentary analysis, data analysis and conclusions.

4. Mitigation of inequalities through the economic education provided by Junior Achievement

In a fast-developing society, it is not too early for a solid economic education. To support young people quick adaptation to the changing economy, there has been a growing demand for practical economic education. Since this education in Romania must meet the requirements of strategy and finality formulated in the updated Education Law 1/2011, Junior Achievement Romania has designed a series of optional programs. Founded in 1993, Junior Achievement (JA) Romania is an international non-profit organization of economic and entrepreneurial education. It is part of JA Worldwide® whose programs are followed in 40 countries in Europe and over 100 in the world. Junior Achievement (JA) is the European Commission's trusted in providing economic education in the Member States of the European Union (www.jaworldwide.org). Every year, more than 10 million young people take advantage of JA programs to transform their knowledge, skills, abilities, and aspirations towards building a successful career as economists. The initiative called „Learning by doing" in Romania is followed annually by over 250.000 students in collaboration with the Ministry of National Education. Thus, through creativity and

professionalism, every year the young generation is familiar with a sustainable market economy thanks to Junior Achievement efforts in partnership with the business community (www.research.gov.ro).

The Romanian educational system has undergone numerous reforms in the hope of contributing to a large extent to the country's prosperity. Among the major grievances is the fact that it is not sufficiently aligned with the current needs of the labour market. Although efforts have been made to harmonize the classification of occupations in Romania, the requirements of the labour market and the acquisition of specific high-level skills of graduates of the education or training system, this field continues to be a major challenge. The most appreciated program is called JA Money. The economic and financial education for the seventh grade is called „Finanțele mele!”, with a duration between 20-24 hours, during the course's students understand the role of money and learn to spend wisely. For VIII to IX grades, the program called „Economia și succesul” between 16-24 hours helps to discover personal skills, and values to understand the connection between economic education and the future. For IX-XII grad students, courses such as „Finanțe personale și servicii financiare” and „Safe Journey- Un viitor sigur” are intended to teach students about responsible financial planning, investment, credit, and the efficient use of financial instruments. There are also two specialization courses for grades XI-XII, called "Banking ABC" and "Applied Economics" which are intended to help achieve an independent financial life (<https://jaromania.org/>). Education in Hungary has embraced a performance-based educational system, focusing on preserving and creating value for future generations. This system urges the promotion and emphasis of the importance of economic education from primary school to higher education and beyond, highlighting long-term benefits such as personal development, innovation capacity and adaptability, including more efficient use of resources. Junior Achievement Hungary (JAM) (<http://ejam.hu/>) according to law LXXVI / 2017 is a non-profit organization providing economic and entrepreneurial education. Through theoretical and practical training programs, they have assumed the modelling of young people into competent, and responsible economists, ensuring that their skills meet the expectations of their future collaborators (Priestley, 2013). To increase confidence in the programs, JA Hungary has implemented a crucial corporate volunteer role. This volunteer, due to his experience and expertise, receives a significant role in the programs because it helps to strengthen the links between what is learned in school and what is needed to succeed in work. At the same time, it helps, inspires, and motivates young people to dare, to dream so that they can achieve what they imagined. The contact between the corporate volunteer and the students takes place both in-person and online. This role becomes particularly important during the annual JAM Camp organized for high school students. For seven days, the focus is on money, and the purpose of the activities being to encourage students to use it responsibly. JA Austria was founded as a non-profit organization in 1995 and since that has been anchored in the network of Austrian national economic companies. The association is partly funded by public and private sector grants, as well as contributions from association members. The organization promotes and strengthens the economical thinking and entrepreneurial action of young people. Since 1995, more than 40.000 students have participated in economic education programs. For example, in the 2018/2019 school year, 347 JA companies were created by 4.000 students. JA Austria has been honoured as a model organization by JA Europe for its performance in 2015, 2016, 2018 and 2019. In financial activities, students (15 - 19 years old) receive share certificates with a value of 800 euros that they can sell to raise capital, and later this money can invest in the business whose plan they have written (<https://www.junior.cc/>). Vlajo is short for Flemish Young Enterprises. An organization that, thanks to the support of the government and the business community, pursues a clear mission in Flemish schools, and universities, provides a strong impetus to the economic education of young talent in Flanders. Is a bridge-builder between education and business, by familiarizing students with a thorough economic education and associated entrepreneurial skills, Vlajo programs prepare them for the labour market. In Belgium FR, the JA organization called Les Jeunes Entreprises proposes to provide economic and entrepreneurship education for young people aged between 8 and 25. Les Jeunes Entreprises has privileged contacts with companies, helping young people with the best practical experience that they can have during their studies (<https://www.lje.be/fr>). For over 20 years, JA Bulgaria has been an organization with a reputation for providing innovative and modern education from an early age to university. The portfolio of educational services includes programs in three thematic areas: entrepreneurship, financial literacy, and professional skills. This education reaches yearly 40.000 students from 450 settlements. With famous events and competitions like Manager for a Day, Student Company, Rising Stars, Virtual Enterprise (JA TITAN), and Innovation Camp, JA Bulgaria demonstrates the skills of young people trained in financial education programs (<https://www.jabulgaria.org/en/>). JA Czech (Junior Achievement Czech Republic) is the only

organization in the Czech Republic that developed and applied a comprehensive long-term concept of economic education for primary, and higher schools. The courses are taught in Czech and are adapted to the Czech economic environment and the internal education system (<https://www.jaczech.org/>). Junior Achievement Cyprus was established in 2011, and today offers five educational programs for approximately 2.500 students per year. JA Cyprus is a partnership in which the business community, educators, mentors, and volunteers work together to inspire young people to reach their potential. By providing economic knowledge JA Cyprus expands the possibilities of young people. An extremely popular program is JA Innovation Camp. In which 50 Greek-Cypriot and 50 Turkish-Cypriot high school students divided into teams of 5, they receive a challenge in which they must quickly find a creative and innovative business solution (<https://jacyprus.org/>). The presence of Junior Achievement (JA) in Denmark is achieved through the Danish Foundation for Entrepreneurship. It is a foundation for economic education and entrepreneurship, established within the former *Selvstændighedsfonden*. Since acquiring membership in the international organization, it has functioned as a knowledge centre to disseminate and communicate research results on economic education and entrepreneurship teaching (<https://eng.ffe-ye.dk/programmes>). The goal of Junior Achievement Estonia is to support people's financial illiteracy, the development of entrepreneurship, the support of business orientations, the shaping of young people's economic thinking. In the academic year 2018/2019, 402 student companies were established in 94 higher institutions (including 9 vocational schools) (<http://www.ja.ee/meist.html>). The non-profit organization Junior Achievement Finland (JA Finland) is a leader in economic education in Finland whose free programs reach 35% of Finnish higher education schools and institutions. With ten regional offices, it brings economic education tools closer to young people, thus responding to the growing demand, the varied regional requirements of deteriorating economic and employment situations. Programs for grades III-VI are called "Me + You = Us", "Our Community", "Pikkuyrittäjät" and "6h Camp". These programs focus on familiarizing young people with the financial world. Grades VII-IX benefit from the knowledge transmitted in the programs called: "It's my Business", "Personal Economics", "12h Camp", "Company Program". For high school students, the programs called "24h Camp", "Master Your Personal Economics", "Company Program", and "Company Program" are intended to develop financial and economic skills (<https://nuoriyrittajyys.fi/en/info/>). *Entreprendre Pour Apprendre* is a French JA partner federation made up of 17 associations whose activities are recognized as complementary to school education. The organization was born from the conviction to unite the business world and the world of education to open new ways for the young generation so that they become fully aware of their potential. Students could achieve through human experience and participate in useful long-term educational projects. The projects sponsor the business plans of children from disadvantaged backgrounds (<https://www.entreprendre-pour-apprendre.fr/>). Junior Achievement Germany / more precisely Institut der Deutschen Wirtschaft Köln is the organization that offers economic and financial education to young people in Germany. Implementing programs with partners in regional, national, and international networks are leaders in the field of quality and innovation and support successful cooperation between schools and companies. The involvement of teachers is seen through the results. In the 2019/2020 school year, young people who participated in financial education programs won numerous awards. Junior Achievement Greece (SEN / JA Greece) is a non-profit organization and was founded in November 2005. SEN / JA Greece aim to support the Greek educational community in implementing programs that promote innovative thinking, entrepreneurship, and application of the economy, in a creative way for young people (<http://senja.gr/about.html>). Junior Achievement Ireland (JAI) was established in 1996 and since that established successful partnerships with 180 organizations. Programs like "JA Inspires", "Futurewize", "Finance your future" prepare young people for life, and the work field. Teachers and volunteers through their work turn the key concepts of the lessons into an inspiring message. It helps students to become confident in their strengths, thus contributing not only to the development of knowledge but also to their characters (<https://jai.ie/>). Extending blended learning, namely combining traditional and digital methods for Junior Achievement Ireland (JHA) volunteers, is not a novelty but a way to facilitate the thorough training of participants. Junior Achievement Italy since 2002 contributes to the dissemination of a new curriculum that is capable to understand and develop the potential of each young person. In 2005 JHA participated in the European Commission's working group on student mini-companies and is recognized as the Italian best practice in entrepreneurship and economic education. "Enterprise in Action" program is accredited as a method of school-work alternation by the Italian Ministry of Education and involves more than 13.000 students nationwide (<https://www.jaitalia.org/>). Junior Achievement Latvia (JA Latvia) has been recognized by the European Commission as the only positive initiative in Latvia that provides entrepreneurial and economic education

to young people in a methodical and long-term way. Every year, JA Latvia ensures the availability of practical economic education programs for approximately 120.000 students (<https://jalatvia.lv/>). Lithuanian Junior Achievement (LJA) is a non-governmental organization, a leader in economic and entrepreneurship education programs in the country. LJA programs reach approximately 20.000 students in over 350 schools each year, gaining hands-on experience in over 240 companies. Successful business leaders are involved in the education of young people: they consult, they become mentors, they offer internship opportunities (<https://lja.lt/>). JA-YE Luxembourg's main goal is to prepare young people for professional life through a solid economic and entrepreneurial education. From January 2019, the non-profit organization Jonk Entrepreneuren Luxembourg took over the supervision, coordination, and development of the "Economic Schools" program. The partnership agreement between the Ministry of Economy (MECO), the Educational and Technological Coordination, Research, and Innovation Service (SCRIPT) and the Jonk Entrepreneuren Luxembourg association is beneficial for young people in Luxembourg. The bridge between the world of education and business has recently become more solid due to their efforts (<https://jonk-entrepreneuren.lu/fr/>). Junior Achievement Poland is an organization whose aim is to prepare young people to live in the changing economy and teach them to acquire practical knowledge and skills that will facilitate their career plans. Students from disadvantaged backgrounds are successfully integrated into interactive programs. The persistence, flexibility, and creativity of the courses from year to year manage to attract more and more participants. The time of the pandemic has shown how universal and important are the skills that they pass to the graduates, like creativity, ability to work in a group, communication, solid financial knowledge, and adaptability to changes (<https://junior.org.pl/>). Junior Achievement Portugal (JA Portugal) is a non-profit organization created in November 2005 that inspires and prepares children and young people to succeed in a global economy through transformative experiences based on three fundamental pillars: financial literacy, entrepreneurial education, and employment skills (<http://www.japortugal.org/>). Junior Achievement (JA) Slovakia helps to develop entrepreneurship, economic thinking, and financial literacy of young people. In 1992, Tomáš Bata initiated the arrival of this model of economic education for young people in the Czech and Slovak Republic. The 2019/2020 school year was beneficial because 26.218 students, 995 teachers and 985 schools benefited from the Junior Achievement experience (<https://www.jaslovensko.sk/>). Junior Achievement Slovenia encourages a practical way of learning, whose mission is to enable young people to discover their potential and help them achieve financial independence. The activities of the programs help young people in career planning, and talent development. Junior Achievement Spain, created in 2001, works with educational centres, business organizations and governments to provide young people with experiences that help them develop the skills and competencies needed to succeed in a global economy. The impact of the 2019/2020 school/university year can be defined as follows: 3.057 economic and entrepreneurial education programs, 28.996 participating students, 1.967 volunteers from the business world and 513 collaborating educational centres. The Junior Achievement Foundation has been analyzed by the Lealtad Foundation and complies with the Principles of Transparency and Good Practices. In addition, it is a member of the Spanish Association of Foundations and adheres to the Youth Entrepreneurship and Employment Strategy promoted by the Ministry of Employment and Social Security. The "Nuestra Ciudad" program is aimed at students aged 8-10, and helps in knowing the occupations, understanding the concept of development and helps in developing creativity. The "Nuestra Comunidad" program is aimed at students aged 7-9, in which, with the help of teachers and volunteers, students understand how they can save and exchange money for goods and services. The "Nuestros Recursos" program addresses grades V-VI, in which teamwork, communication and expressive skills, decision making, leadership and active listening receive an important role. A remarkably interesting course is the "Emprende por el clima", in which the emphasis is on protecting the environment, and creating "green" business plans. The courses "School of Entrepreneurs", "Ethics in action", "Skills for Success", and "The advantages of staying in school" were created for are taught by entrepreneurs from different fields of activity, who through vision, will and hard work got to where they are. It tries to convey the fact that through optimism and perseverance anything can be achieved (<https://fundacionjaes.org/>). Young Enterprise Sweden (Ung Företagsamhet Sverige) is a non-profit organization working to promote economic education and entrepreneurship among Swedish students and to facilitate the relationship between industry and the school system. The most popular programs offered by JAS are "Our Community", "My Business" and "An Economy for Success", which attract about 60.000 young people annually. The presence of Junior Achievement brings several benefits to the state and private education system, facilitates research and development, giving young people an extraordinary opportunity to acquire qualitative knowledge. Inspire

young people to succeed and achieve their goals in a global economy always is difficult, but the programs mentioned above are a good catalyst for success.

The emergence of the covid-19 pandemic in 2020 put humanity to the test. In Romania and Hungary, starting with March 11, schools and universities were closed, and the teaching activity was transferred to the online environment. From 23.03.2020, Junior Achievement on the territory of both Romania and Hungary initiated webinars for students and teachers with the following topics: economic recession; panic buying and its effects on the balance of supply and demand; post-crisis entrepreneurship and managing the effects of the Covid-19 crisis. In Hungary Junior Achievement through a collaboration with the platform eduline.hu and webuni successfully responds to the challenge of social distancing and offers students and teachers the opportunity to access school materials in electronic format for the teaching process. In Romania, over 5.500 students from almost 100 rural and urban localities participated in online education sessions. Between May 12-15, 2020, 104 teams of high school students presented their pilot business plan virtually at BizzFactory Incubator. Despite the difficult situation, Junior Achievement has made efforts to provide online quality economic education to young people.

5. University education and Junior Achievement

The “Entrepreneurial University” project was designed for the development of the student, graduate, and business community relationship, emphasizing the dynamic preparation of students for the labour market. Between April 2016 and July 2018 was implemented in Romania, in partnership with higher education institutions and Junior Achievement funded with a significant contribution from The Romanian - American Foundation. The objectives of the project gave special consideration to the provisions of the Agenda for Skills in Europe, developed by the European Commission in 2016. This program was attended by 34 universities from 19 cities, as we can see in table no.1.

Table no.1. List of universities participating in the Entrepreneurial University project

Locality	University
Alba Iulia	Universitatea „1 Decembrie 1918” (“1 December 1918” University of Alba-Iulia)
Arad	Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” (“Vasile Goldiș” Western University of Arad)
Arad	Universitatea „Aurel Vlaicu” (“Aurel Vlaicu” University of Arad)
Bacău	Universitatea „Vasile Alecsandri” (“Vasile Alecsandri” University of Bacău)
Brașov	Universitatea Transilvania (Transilvania University of Brașov)
Bucharest	Academia de Studii Economice (Bucharest University of Economic Studies)
Bucharest	Universitatea din București (University of Bucharest)
Bucharest	Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară (University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine of Bucharest)
Bucharest	Universitatea „Nicolae Titulescu” (“Nicolae Titulescu” University of Bucharest)
Bucharest	Universitatea Politehnica București (Polytechnic University of Bucharest)
Bucharest	Universitatea ”Spiru Haret” (Spiru Haret University" of Bucharest)
Bucharest	Universitatea Româno-Americană (Romanian American University of Bucharest)
Bucharest	Universitatea Tehnică De Construcții București (Technical University of Civil Engineering Bucharest)
Bucharest	Universitatea „Titu Maiorescu” (“Titu Maiorescu” University)
Cluj - Napoca	Universitatea „Babeș – Bolyai” (Babeș - Bolyai University)
Cluj - Napoca	Universitatea de Artă și Design (University of Art and Design)
Cluj - Napoca	Universitatea de Medicină și Farmacie Iuliu Hațieganu (Iuliu Hațieganu University of Medicine and Pharmacy)
Cluj - Napoca	Universitatea Tehnică (Technical University of Cluj-Napoca)
Craiova	Universitatea din Craiova (University of Craiova)
Constanța	Universitatea „Ovidius” (Ovidius University of Constanța)
Galați	Universitatea Dunărea de Jos (“Dunărea de Jos” University of Galați)

Iași	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” (Alexandru Ioan Cuza University of Iași)
Iași	Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” ("Gheorghe Asachi" Technical University of Iași)
Oradea	Universitatea din Oradea (University of Oradea)
Oradea	Universitatea Emanuel (Emanuel University)
Pitești	Universitatea din Pitești (University of Pitești)
Ploiești	Universitatea Petrol – Gaze (Petroleum-Gas University of Ploiești)
Râmnicu Vâlcea	Universitatea „Constantin Brâncoveanu” (Constantin Brâncoveanu University)
Reșița	Universitatea „Eftimie Murgu” (Eftimie Murgu University of Reșița)
Sibiu	Universitatea „Lucian Blaga” (“Lucian Blaga” University of Sibiu)
Suceava	Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava ("Ștefan cel Mare" University of Suceava)
Târgu Mureș	Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș (Petru Maior University of Târgu Mureș)
Timișoara	Universitatea de Vest din Timișoara (West University of Timișoara)
Timișoara	Universitatea Politehnica Timișoara (Polytechnic University of Timișoara)

Source: https://www.jaromania.org/uploads/proiect/ua/Universitati_participante_la_proiectul_Universitate_a_Antreprenoriala.pdf

During the project, the participating universities received free advice and support consisting of training, access to the special platform, materials, case studies, content for courses and practical modules to develop entrepreneurship and stimulate student participation in start-ups. For a more intelligent use of resources, the program was divided into three stages. October 2016 - January 2017, considered to be the first stage, allowing the use by faculty stakeholders of the HEInnovate tool, developed by the European Commission and the Organization for Economic Cooperation and Development, thus helping to identify the needs for economic and entrepreneurial education in the institution (<https://heinnovate.eu/en>). The second stage, between February - June 2017, capitalized on the results obtained in the first stage for the development of management tools and appropriate entrepreneurship courses that successfully combine new initiatives specific to the profile of the faculties with the vision of the business environment. The final stage between September 2017 - June 2018 provided participants with free economic and entrepreneurship courses for faculty management, student competitions, including the European Enterprise Challenge, and the Bizzfactory Entrepreneurial internship program (www.jaromania.org/proiecte/proiect-universitatea-antreprenoriala).

6. Conclusions

Regardless of the European Union member states, the presence of Junior Achievement brings several benefits to the state and private education system, facilitates research and development, giving young people an extraordinary opportunity to acquire qualitative knowledge and provides the opportunity to put into practice what they have learned. The work of teachers and volunteers is rewarded by the success of students, and economic education seeks to reduce social inequalities. The connection created by Junior Achievement between the business world and educational institutions is a solid one. Especially if we consider that in Austria every year 4.000 students receive a solid financial education. In Bulgaria, this education reaches annually 40.000 students, and in Cyprus 2.500 students per year. The effort made by Junior Achievement is rewarded by millions of students who benefit from the financial education they receive. In Latvia, 12.000 students participate in JA programs annually. The integration of children from disadvantaged backgrounds is a priority because in this way increase their chances for a better future.

References

1. Badea L., Rogojanu A., Controverse privind relația educație superioară - capital uman – competitivitate, In: Economie teoretică și aplicată, Vol. XIX, No. 12(577), 2012, p. 122-139
2. Berea C. B., Otoiub A., Bucerzan P. I. Determinants of economic growth in cities acting as growth poles in regions from Romania, In: Procedia Economics and Finance, Vol. 10, 2014, p. 357-365

3. Carlin, B. I., Robinson, D. T., Financial education, and timely decision support: Lessons from Junior Achievement, In: American Economic Review, 102(3), 2012, p.305-08
4. Cousins R. B., Thorn, R. G., Benitz, L. E., The junior achievement company as a living case, In: Journal of Management Education, 19(2), 1995, p. 228-232
5. “Entrepreneurial University”
https://www.jaromania.org/uploads/proiect/ua/Universitati_participante_la_proiectul_Universitatea_Antreprenoriala.pdf, [Accessed: 31 May 2021]
6. García A., Hacia una definición de Educación a Distancia, In: Boletín informativo de la Asociación Iberoamericana de Educación Superior a distancia, Aprilie 1987, Nr.19, p.4
7. HEInnovate- <https://heinnovate.eu/en>, [Accessed: 31 May 2021]
8. Hanushek E., Woessmann L., Education and Economic Growth, In: Economics of Education, Elsevier, Amsterdam, 2010, p. 245-252
9. Institutul Național de Statistică (INS) – Online: <https://insse.ro/cms/> [Accessed: 16 May 2021]
10. JA Austria - <https://www.junior.cc/>, [Accessed: 19 May 2021]
11. JA Bulgaria - <https://www.jabulgaria.org/en/>, [Accessed: 20 May 2021]
12. Junior Achievement Czech Republic - <https://www.jaczech.org/>, [Accessed: 15 May 2021]
13. Junior Achievement Cyprus - <https://jacyprus.org/>, [Accessed: 20 May 2021]
14. Junior Achievement (JA) in Denmark - <https://eng.ffe-ye.dk/programmes>, [Accessed: 18 May 2021]
15. Junior Achievement Estonia - <http://www.ja.ee/meist.html>, [Accessed: 20 May 2021]
16. Junior Achievement Finland (JA Finland) - <https://nuoriyrittajyys.fi/en/info/>, [Accessed: 15 May 2021]
17. Junior Achievement Greece - <http://senja.gr/about.html>, [Accessed: 3 June 2021]
18. Entreprenre Pour Apprendre (JA France) - <https://www.entreprenre-pour-apprendre.fr/>, [Accessed: 4 June 2021]
19. Junior Achievement Ireland (JAI)- <https://jai.ie/>, [Accessed: 6 June 2021]
20. Junior Achievement Italy - <https://www.jaitalia.org/>, [Accessed: 3 June 2021]
21. Junior Achievement Latvia (JA Latvia) - <https://jalatvia.lv/>, [Accessed: 3 June 2021]
22. Junior Achievement Lithuania (LJA) - <https://lja.lt/>, [Accessed: 6 June 2021]
23. JA-YE Luxembourg (Jonk Entrepreneuren Luxembourg) - <https://jonk-entrepreneuren.lu/fr/>, [Accessed: 6 June 2021]
24. Junior Achievement Magyarország (JAM) - <http://ejam.hu/>, [Accessed: 20 May 2021]
25. Junior Achievement Poland - <https://junior.org.pl/>, [Accessed: 7 June 2021]
26. Junior Achievement Portugal (JA Portugal) - <http://www.japortugal.org/>, [Accessed: 7 June 2021]
27. Junior Achievement România (JA) - <https://jaromania.org/>, [Accessed: 19 May 2021]
28. Junior Achievement Slovakia - <https://www.jaslovensko.sk/>, [Accessed: 29 May 2021]
29. Junior Achievement Spain - <https://fundacionjaes.org/>, [Accessed: 28 May 2021]
30. JA Worldwide - <https://www.jaworldwide.org/impact>, [Accessed: 18 May 2021]
31. Legea Educației Naționale nr. 1 din 5 ianuarie 2011, Online: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/125150>, [Accessed: 14 May 2021]
32. Les Jeunes Entreprises - <https://www.lje.be/fr>, [Accessed: 14 May 2021]
33. Ministerul Cercetării, Inovării și Digitalizării – Online: <https://www.research.gov.ro/ro/articol/2745/programe-internationale>, [Accessed: 14 March 2021]
34. Oosterbeek, H., van Praag, M., IJsselstein, A., The impact of entrepreneurship education on entrepreneurship competencies and intentions: An evaluation of the Junior Achievement Student Mini-Company Program, IZA Discussion Papers, No. 3641, 2008, Online: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/34854/1/576953490.pdf>, [Accessed: 8 June 2021]
35. Priestley Daniel, Entrepreneur revolution: how to develop your entrepreneurial mindset and start a business that work, Chichester Publishing House: Capstone, 2013
36. Rodriguez R., Warmerdam J., Triomphe C.E., The Lisbon Strategy 2000 – 2010 An analysis and evaluation of the methods used and results achieved, 2010 Available: <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/210755/rapport-r1851.pdf>, [Accessed: 25 May 2021]
37. Sukarieh, M., Tannock, S., Putting school commercialism in context: A global history of junior achievement worldwide, In: Journal of Education Policy, 24(6), 2009, p.769 - 786
38. Valero A., Reenen V. J., The economic impact of universities: Evidence from across the globe, In: Economics of Education Review, Vol. 68, 2019, p. 53-67

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ НЕРАВЕНСТВО: ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕДНОСТЬ

**Галина КУНДЕЕВА¹, доктор экономических наук,
профессор кафедры экономической теории,
Национальный университет пищевых технологий, Украина**

Проблемы продовольственной безопасности тесно связаны с развитием общества. В условиях построения в Украине социально-ориентированной экономики актуальным становится вопрос социально-экономического неравенства для обеспечения качественными пищевыми продуктами населения страны как основы укрепления здоровья человека.

Целью исследования является анализ влияния социально экономического неравенства на обеспечения продовольственной безопасности Украины.

Методы исследования. Исследование выполнено с использованием общих и специальных научных методов: анализа и синтеза, индукции и дедукции – для раскрытия теоретических основ продовольственной безопасности; статистический, аналитической группировки – для изучения тенденций потребления продовольствия в Украине; экономико-математическое моделирование – при выявлении закономерностей и динамики потребления и сбалансированности продовольствия.

Результаты. Расширено концепцию продовольственной безопасности Украины составляющими «безопасность питания» и «здоровье человека», что позволило рассматривать питание как структурный фактор продовольственной безопасности и здоровья человека. Проанализировано состояния питания населения Украины по калорийности и сбалансированности основных макро- и микронутриентов. Результат анализа – питание населения Украины нерациональное, разбалансированное, полидефицитное по многим пищевыми ингредиентами. Исследовано влияние питания на здоровье среднестатистического украинца, для чего использован показатель «продолжительность жизни» – установлено существование тесной прямой связи между продолжительностью жизни и калорийности пищевого суточного рациона и калорийности пищевого суточного рациона животного происхождения.

Анализ дифференциации потребительских расходов домохозяйств Украины по квинтилям указывает на существования дифференциации в расходах на питание. В количественном измерении дифференциация потребления продовольствия еще больше, особенно рыбы, молока, мяса и фруктов. Также характерна дифференциация в потреблении продовольствия по месту жительства и по составу семьи. Только в домохозяйствах с одним ребенком наблюдается достаточное потребление пищевых продуктов, то есть в современных условиях невозможным становится простое воспроизводство населения страны.

Ключевые слова: *продовольственная безопасность, безопасность питания, дифференциация в потреблении продовольствия, неравенство.*

Food security problems are closely related to the development of society. Under the conditions of building a socially-oriented economy in Ukraine the issue of socio-economic inequality becomes relevant to provide quality food products to the population of the country as a basis for strengthening human health.

The aim of the study is to analyze the impact of socio-economic inequality on food security in Ukraine.

Research methods. The study was carried out using general and special scientific methods: analysis and synthesis, induction and deduction - to reveal theoretical foundations of food security; statistical, analytical grouping - to study trends in food consumption in Ukraine; economic and mathematical modeling - to identify patterns and dynamics of consumption and balance of food.

Results. The concept of food security of Ukraine was expanded by components of "nutritional security" and "human health" that allowed us to consider nutrition as a structural factor of food security and human health. We analyzed the nutritional status of the population of Ukraine on the caloric value and balance of the main macro-and micronutrients. The result of the analysis - the nutrition of the population of Ukraine irrational, unbalanced, poly-deficient in many food ingredients. The impact of nutrition on the health of the average Ukrainian was investigated, for which the indicator "life expectancy" was used - the

¹ © Галина КУНДЕЕВА, g_a_k@ukr.net

existence of a close direct relationship between life expectancy and the caloric content of daily diet and the caloric content of daily diet of animal origin was established.

Analysis of the differentiation of consumer expenditures of households in Ukraine by quintiles indicates the existence of differentiation in expenditures on food. In the quantitative dimension, the differentiation of food consumption is even greater, especially for fish, milk, meat and fruit. Differentiation in food consumption by place of residence and by family composition is also characteristic. Only in households with one child there is sufficient food consumption, i.e. in modern conditions it is impossible to reproduce the population of the country.

Key words: food security, nutrition security, differentiation in food consumption, inequality.

JEL: D63, I31, R22.

Введение.

Сформировавшаяся в Украине система распределения доходов и национального богатства, при которой избыточные преимущества одних, малочисленных социальных групп обеспечиваются за счет ограничения совокупных функциональных возможностей других, более многочисленных социальных групп, находится в разительном противоречии с базовыми принципами инклюзивного общества. Неравенство, будучи показателем «качества» распределения ресурсов (благ) и уровня реализации совокупных функциональных возможностей индивидов, предопределяет целый комплекс социальных проблем: уровень и качество жизни населения, воспроизводство человеческого капитала, экономическое и демографическое поведение индивидов и др.

В условиях избыточного социально-экономического неравенства, с присущей ему масштабной бедностью (относительной и абсолютной) обостряются проблемы удовлетворения жизненно необходимых потребностей человека. Проблема возрастающего социально-экономического неравенства важна для Украины еще и потому, что неразрывно связана с бедностью, которая является основным барьером в физическом или финансовом доступе к продовольствию, является основным риском для продовольственной безопасности.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблема продовольственной безопасности занимает главенствующее место в зарубежных и отечественных работах. Среди последних исследований следует отметить труды М.В. Гладий и Ю.Я. Лузан (2020), которые посвящены рыночным трансформациям аграрного сектора и их влиянию на продовольственную безопасность Украины. Информативным являются исследования Мудрака Р.П. (2017): энергетической ценности потребленных продуктов, уровней потребления продовольствия, структура расходов населения и т.д.. Ученый отмечает решающую роль в обеспечении населения продуктами животного происхождения личных крестьянских хозяйств (Мудрак Р.П., 2019). Исследованию проблем преодоления бедности уделяется большое внимание как отечественными, так и зарубежными учеными: Е.М. Либановой, Т.В. Новиковой, Л.М. Овчаровой, Б.Й. Пасхавером, О.У. Хомрой, Л.М. Черенко и др. Вопросы относительно продовольственной составляющей бедности исследованы В.И. Покатиловой и Л.О. Абсава (2012). В то же время, отдельные аспекты этой многогранной проблемы остаются малоизученными и требуют отдельного научного поиска.

Цель статьи – анализ влияния социально экономического неравенства на обеспечения продовольственной безопасности Украины и нивелирования продовольственной бедности.

Методика исследования базируется как на традиционных общенаучных методах, таких как диалектический подход к процессам и явлениям, логический, системный, исторический, научного абстрагирования и т.п., так и специфических. В частности, метод динамических рядов позволяет исследовать количественное и качественное изменение показателей продовольственной безопасности. Статистические приемы группировки применены для поиска закономерностей проблем недоедания или переизбытка населения Украины. Экономико-математический метод использован для построения прогнозных количественных значений продолжительности жизни украинца в зависимости от калорийности пищевого рациона.

Изложение основных результатов исследования. Поиск путей продовольственного обеспечения – достаточно гибкая концепция в контексте различных моделей и уровней развития экономик стран мира. Система взглядов на продовольственную безопасность начала формироваться только в середине 70-х гг. прошлого века при обсуждении международных проблем глобального продовольственного кризиса. Вначале внимание было сосредоточено прежде всего на продовольственном обеспечении – производстве достаточного объема продуктов питания и стабильности цен на основные продовольственные товары на международном и национальном

уровнях. В 1983 г. ФАО расширила свою концепцию, сосредоточившись на обеспечении доступа к продуктам питания социально уязвимых категорий населения [1]. В это время международное сообщество в решении продовольственной безопасности сосредоточилось на проблемах недоедания, прежде всего, белково-энергетического дисбаланса и связанного с ним негативного влияния на трудовую активность и здоровье человека. В Римской декларации о продовольственной безопасности (1996 г.) продовольственная безопасность предполагает не только физическую и экономическую доступность продуктов питания в соответствии с рациональных норм потребления, но и обеспечение населения продовольствием, соответствующим растущим индивидуальным потребностям. Такой подход строится на определении продовольственной безопасности как обеспечения физической и экономической доступности продовольствия для любого индивидуума в соответствии с его диетическими потребностями и предпочтениями, то есть учитываются габитус питания.

Рост важности вопросов питания в продовольственной проблеме стал причиной создания отдельной организационной структуры ООН ФАО – Подкомитет по вопросам питания Административного комитета по координации (ПКХ АКК). Деятельность ПКХ АКК направлена на обеспечение доступа к сбалансированному питанию на глобальном уровне, гарантирующем получение человеком основных питательных компонентов, необходимых для здоровой и активной жизни. Было предложено многоукладное планирование питания как совершенно новый подход в борьбе с неполноценным питанием, что нашло свое отображение в документе «Продовольственное планирование и планирование питания» как предложения по планированию развития общества с учетом вопросов питания [2]. В документе отмечается, что неполноценное питание является не просто проблемой наличия продовольствия, это проявление нищеты и несправедливости. Планирование питания становится главной задачей всеобъемлющего планирования развития общества, поскольку первичной целью должно стать устойчивое уменьшение масштабов неполноценного питания. Согласно этому подходу, право на питание является вопросом государственной политики и должно учитываться в планировании экономики на национальном уровне через планирование мероприятий по улучшению питания в качестве главного компонента общего развития страны. Однако в отечественных документах стратегического развития Украины этот вопрос не рассматривается.

В 80-х годах прошлого века произошло расширение сущностного понимания таких понятий, как голод и неполноценное питание, включая недоедания и нехватки питательных микроэлементов. В 1990 г. со стороны ЮНИСЕФ разработан директивный документ «Концептуальная основа неполноценного питания». В этом документе указаны факторы, обуславливающие полноценность (неполноценность) питания на различных уровнях социальной организации:

- прямые факторы (неадекватность пищевого рациона, болезни) действуют на уровне индивида;
- структурные факторы (адекватная продовольственная обеспеченность, необходимый уход за ребенком, что особенно важно для обеспечения необходимого питания детей, здоровая окружающая среда и доступ к медицинским услугам) – на уровне домохозяйства;
- базовые факторы (социально-экономические и политические условия и потенциальные ресурсы) – на субнациональном, национальном и региональном уровнях [3, с. 9].

Указанная концепция нашла свое дальнейшее развитие в Международной конференции по вопросам питания (МКБ) в 1992 году, которая стала первой межправительственной встречей в области питания, где были разработаны и приняты Всемирная декларация и План действий в области питания [4].

С 1995 используется термин «безопасность питания», согласно которому безопасность питания может быть определена как надлежащий уровень питания с точки зрения достаточности белков, калорий, витаминов и минералов для всех членов домохозяйства в любое время [5], т.е. определена важность соответствующей структуры питания. Эксперты в области питания и здравоохранения выступали за более широкое понимание ключевых определяющих факторов правильного питания и за их включение в Цели развития.

В документе «Постановка вопросов питания как главных вопросов развития» указано, что безопасность питания существует тогда, когда продовольственная безопасность сочетается с условиями санитарии, соответствующим уровнем здравоохранения и соответствующими режимами питания и медицинским обслуживанием с целью обеспечения здоровой жизни всех членов домохозяйств [6]. Можно утверждать, что безопасность питания включает не только качественный и количественный состав пищевых продуктов, а и режим питания, выполнение которого целиком

лежит в плоскости ответственного отношения человека к собственному здоровью.

Экспертами ФАО предложено следующее определение: безопасность питания существует тогда, когда все люди во все времена потребляют пищу в должном количестве и надлежащего качества с точки зрения многообразия содержания питательных веществ и безопасности для удовлетворения своих пищевых потребностей и предпочтений для ведения активного и здорового образа жизни в сочетании с условиями санитарии, соответствующими уровню здравоохранения, образования и медицинского обслуживания [7].

Именно с целью повышения внимания к вопросам питания ЮНИСЕФ предложил такое определение: «продовольственная безопасность и безопасность питания достигаются тогда, когда надлежащая пища (по количеству, качеству, социально-культурной приемлемостью) есть и доступна для всех людей во все времена и используется ими для ведения здорового и активного образа жизни [8]. «Продовольственная безопасность и безопасность питания» становится более широким понятием, предполагает наличие, доступность, стабильность поставок и эффективное (рациональное) использование пищевых продуктов в условиях ограниченности

Такое уточнение позволяет расширить определение продовольственной безопасности с учетом питания: «продовольственная безопасность и безопасность питания» существует тогда, когда все люди в любое время имеют физический, социальный и экономический доступ к достаточному количеству качественной пищи, позволяет удовлетворять их пищевые потребности и предпочтения соответствии с физиологическими нормами потребления, иметь безопасное питание (сбалансированное по структуре и режимом), что способствует долгой здоровой жизни человека.

Исходя из значимости питания в формировании здоровья человека и здоровья как фактора экономического роста страны, считаем, что исследование должно включать:

- биологический аспект питания для определения перспективного направления развития агросектора и пищевой промышленности;
- экономический аспект питания как фактор экономического развития страны;
- социальный аспект питания как базу, основу социально ориентированной экономики страны.

Такой многоаспектный анализ питания обусловлен безопасностью питания – его сбалансированностью по макро- и микронутриентами и энергетической достаточностью, что позволяет эффективно использовать ограниченный денежный доход домохозяйства.

Исходя из выше указанного биологического аспекта, нами проведен анализ питания – его сбалансированности по основным макро- и микронутриентам и калорийности, что позволило определить связь между уровнем питания и продолжительностью жизни человека. Динамика калорийности среднесуточного потребления пищевых продуктов в Украине в 2000-2018 гг. на одного человека приведена в табл. 1.

Таблица 1. Динамика калорийности среднесуточного потребления пищевых продуктов в 2000-2018 гг. В Украине (на одного человека) *

Показатель	Предельное значение калорийности и продуктов	Года																
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
калорийность продуктов животного происхождения, ккал	1375	611	619	673	690	719	733	805	796	809	807	844	868	849	791	790	781	787
% до предельного значения		44	45	49	50	52	53	59	58	59	59	61	63	62	58	58	57	58
калорийность продуктов растительного происхождения, ккал	1125	2050	2139	2127	2108	2191	2183	2193	2150	2124	2144	2110	2101	2090	2008	1952	1926	1919
% до предельного значения		182	190	189	187	195	194	195	191	189	191	188	187	186	179	174	171	169
калорийность среднесуточного	2500	2661	2800	2798	2798	2910	2916	2998	2946	2933	2951	2954	2969	2939	2799	2742	2707	2706

о потребления продуктов питания, ккал																				
% до прелельного значения		106,4	112	111,9	111,9	116,4	116,6	119,9	117,8	117,3	118	118,2	118,8	117,6	112	109,7	108,3	108,3		
доля калорийности продуктов животного происхождения в калорийности среднесуточного потребления пищевых продуктов, %		23	22	24	25	25	25	27	27	28	27	29	29	29	28	29	29	29		

Примечание. * Рассчитано автором на основе данных [9]

Результаты проведенного анализа свидетельствует о том, что в течение исследуемого периода питательность рациона одного человека превышала рекомендованную норму, прежде всего за счет потребления продуктов растительного происхождения, а калорийность продуктов животного происхождения составляла не более 30% фактической суточной калорийности рациона украинца (при норме 55%). В 2001-2013 гг. наблюдалось увеличение калорийности за счет продуктов животного происхождения, но в 2014-2017 гг. произошло сокращение почти до уровня 2009 года.

Для изучения взаимосвязи между продолжительностью жизни человека (оба пола) и калорийности рациона и калорийности рациона животного происхождения нами выполнен регрессионный анализ в MS Excel. Вычислен парный коэффициент линейной корреляции: для первой зависимости он составляет 0,577, а для второй – 0,79. В соответствии со значениями шкалы Чеддока установлено существование высокой прямой связи между продолжительностью жизни человека (оба пола) и калорийностью рациона животного происхождения. Взаимосвязь между продолжительностью жизни человека (оба пола) и калорийностью суточного рациона можно считать значительной. Проведенный регрессионный анализ зависимости свидетельствует о том, что наиболее адекватной является линейная модель (рис. 1).

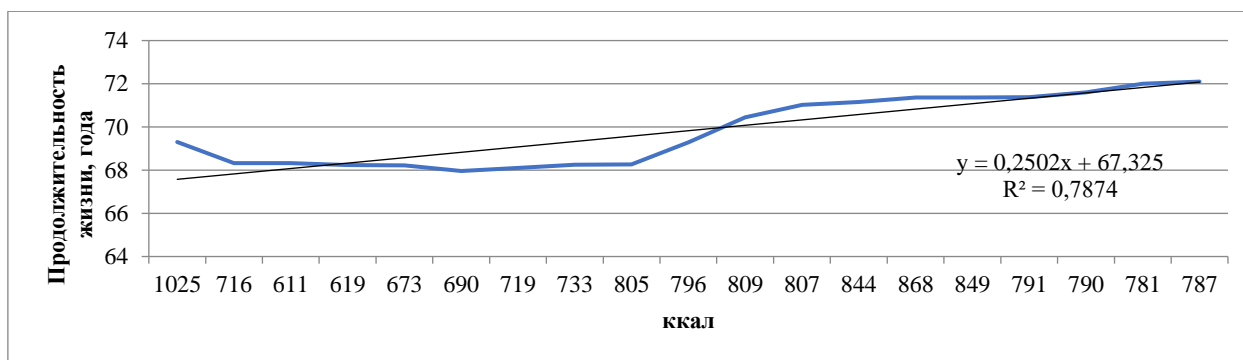

Рис. 1. Модель линейной зависимости продолжительности жизни человека (оба пола) от калорийности среднесуточного потребления пищевых продуктов животного происхождения, ккал *

Примечание. * Разработано автором на основе данных [9]

Полученное уравнение $Y = 67,33 + 0,25x$ (x – количество килокалорий от потребления продуктов животного происхождения) объясняет влияние калорийности пищевых продуктов животного происхождения на продолжительность жизни, что составляет почти 79%. Согласно полученного уравнения прогнозная продолжительность жизни украинца будет на уровне 89,1 года при употреблении физиологической нормы калорий продуктов животного происхождения.

Рекомендуемое содержание жиров в рационе человека составляет 90-100 г в сутки, причем 1/3 из них должны составлять растительные масла, а 2/3 – животные. Дефицит жиров, как и их избыток, в пищевом рационе человека приводит к ухудшению здоровья и возникновению ожирения, атеросклероза, сердечно-сосудистых заболеваний, новообразований, желчекаменной болезни, нарушения секреторной деятельности печени и поджелудочной железы. Наибольшая доля в

обеспечении населения страны жирами приходится на растительные масла.

Потребность организма человека в белках зависит от возраста, пола, климатических особенностей региона и характера трудовой деятельности. Оптимальным считается поступление белка из расчета не менее 1 г на 1 кг массы тела. Потребность взрослого человека в белках в среднем составляет 70-110 г в сутки, потребность детей в белке – 1,5-4 г на 1 кг массы, причем белки животного и растительного происхождения должны быть в соотношении 1:1. Белок является основной составляющей частью пищевого рациона, определяет характер всего питания, и должен составлять не менее 12% суточной калорийности [10]. Дефицит, как и избыток белка в пищевом рационе, негативно влияют на функционирование организма человека. Особенно чувствителен к количеству потребления белков является детский организм.

Статистические данные потребления белка указывают на то, что в 2013-2017 гг. соотношение между животными и растительными белками составляло почти 50%:50%. В другие года наблюдалась существенная нехватка животных белков, которую объяснить можно тем, что продукция животноводства в 5-10 раз дороже продукции растениеводства [11].

Потребление углеводов колебалось, а именно: в 2000г. – 369 г/сутки, а 2001-2008 гг. Наблюдался рост до 434 г/сутки. С 2012 года наблюдается устойчивая тенденция к сокращению потребления углеводов до 367 г/сутки в 2016, но в 2017 году выросло потребление до 370 г / сутки, а в 2018 г. – 366 г/сутки. Следует отметить, что основная роль углеводов – энергетическая, обеспечение почти 60% суточной энергетической ценности рациона.

Сбалансированный рацион питания предусматривает установление научно обоснованных соотношений между белками, жирами и углеводами, а также между белками и жирами растительного и животного происхождения. Дело в том, что необходимую для пополнения энергетических затрат калорийность пищи можно обеспечить за счет различных продуктов, но необходимо, чтобы рацион был оптимальным и отвечал требованиям нутрициологии. Исследование баланса потребления макроэлементов говорит о том, что не существует четко определенного соотношения. ВОЗ рекомендует общее соотношение (%) белков: жиров: углеводов как 18:16:66, в украинских нормах это соотношение – 13:13:75, или 1:1,2:4,6 [275]. В 1990г. Соотношение белки: жиры: углеводы не достигало нормативного значения и составило 1:0,98:3,5. В последующие исследуемые годы данный показатель превышал нормативное значение, на что указывают данные табл. 2.

Таблица 2. Белково-жировой-углеводный баланс потребления продовольствия в Украине в 2000-2018 гг. *

Показатель	Года												
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Белки, г	73,4	79,7	95	93	93	93	93	92	90	84	84	85	85
Жиры, г	71,7	89,7	161	152	153	153	151	151	146	136	135	134	134
Углеводы, г	369	386	434	420	409	414	412	402	398	374	367	370	366
Соотноше-ние белки:жиры:углевод	1:0,98 :5,0	1:1,12 :4,8	1:1,7: 4,6	1:1,6: 4,5	1:1, 6:4, 4	1:1,6: 4,5	1:1, 6:4, 3	1:1, 6:4, 4	1:1,6: 4,4	1:1,6: 4,5	1:1, 6:4, 4	1:1, 6:4, 4	1:1, 6:4, 3

Примечание. * Рассчитано автором на основе данных [9]

Продукты питания, включая питание вне дома, алкогольные и табачные изделия все домашние хозяйства составляют 52% общих затрат. Значительная часть населения страны вынуждена тратить более 60% ежемесячного дохода на продукты питания. Однако этот продуктовый набор не обеспечивает баланс макро- и микроэлементов, жизненно необходимые человеку (особенно в необходимом количестве белка животного происхождения). Не соответствуют физиологическим нормам потребления фактические объемы потребления мяса и мясопродуктов, молока и молокопродуктов, рыбы и рыбопродуктов, плодов, ягод, винограда, на что указывают данные табл.3.

Таблица 3. Потребление основных продуктов питания населением Украины (на одного человека в год; килограммов)*

Показатель	Вид продуктов питания									
	Мясо и мясопродукты	Молоко и молокопродукты	Яйца, шт.	Рыба и рыбопродукты	Сахар	Растительное масло	Картофель	Овощи и бахчевые	Фрукты и ягоды, орехи	Хлеб и хлебобулочные продукты
Физиологическая норма потребления, кг	80	380	290	20	38	13	124	161	90	101
Рациональная норма потребления, кг	52	341	231	12	32	8	96	105	68	94
2000 г.	32,8	199,1	166	8,4	36,8	9,4	135,4	101	29,3	124,9
2005 г.	39,1	225,6	238	14,4	38,1	13,5	135,6	120	37,1	123,5
2010 г.	52	206,4	290	14,5	37,1	14,8	128,9	143	48	111,3
2015 г.	51	210	280	8,6	36	12,3	138	161	51	103
2016 г.	51	210	280	8,6	36	12,3	138	161	51	101
2017 г.	51,7	200	273	10,8	30,4	11,7	143,4	159	52,8	100,8
2018 г.	53	198	275	11,8	30	11,9	139	164	58	100
2018 г. в % к 2000 г.	161,59	99,45	165,66	140,48	81,52	126,60	102,66	162,38	197,95	80,06
2018 г. в % физиологической нормы	66,25	52,11	94,83	59,00	78,95	91,54	112,10	101,86	64,44	99,01
2018 г. в % рациональной нормы	101,92	58,06	119,05	98,33	93,75	148,75	144,79	156,19	85,29	106,38

*Примечание. * Рассчитано автором на основе данных [9]*

Анализируя структуру потребления пищевых продуктов, можно характеризовать полноценность питания. Почти весь период независимости Украина оказалась перед проблемой недостаточности питания. Значительная часть населения не имеет возможности покупать необходимое количество продуктов питания для обеспечения активного и здорового образа жизни, а некоторые могут потреблять только дешевые продукты, не получая необходимое количество калорий. Как отмечает Пасхавер В., «... к середине 90-х годов Украина потеряла половину докризисного уровня потребления мясопродуктов и с тех пор этот показатель не удается повысить. Другая проблема – витаминная насыщенность питания, по душевым потреблением фруктов и ягод Украина отстает от развитых стран в 4 раза [12].

Среднедушевое потребление растительного масла, яиц, картофеля, овощей и бахчевых в течение исследуемого периода устойчиво превышает минимальную границу нормы потребления. Почти соответствует минимальной норме потребления мяса и мясопродуктов, рыбы и рыбопродуктов, сахара, хлеба и хлебобулочных изделий, отстает от нижней границы нормы на всем рассматриваемом промежутке времени потребления молока и молочных продуктов и фруктов.

В 2018 году среднедушевое потребление продуктов питания улучшилось в сравнении с показателями 2000 года по 7 из 10 основных продовольственных групп. Достаточно заметный «провал» в среднедушевом потреблении в прошлом году произошел по картофелю и молочной группе. Потребление молока и молокопродуктов 198 кг на человека в год, что является одним из низких показателей за последние 20 лет и обеспечивает лишь 52% от рациональной нормы. Низкие

показатели покрытия физиологической нормы наблюдаются и по другим, наиболее ценным для потребителя группам продовольствия: рыбе и рыбопродуктах – 59%, фруктах – 64%, мясо и мясопродукты – 66%. Как и предыдущие годы, по наиболее экономически доступных продовольственных группам, потребление находилось в пределах или выше физиологических норм, таких продуктов как хлебопродукты, картофель и овощи.

Сохраняется глубокая дифференциация в потреблении продовольствия различными социальными группами, которая обусловлена неравенством в доходах. Исследуя дифференциацию потребления основных продовольственных групп, установлено следующую зависимость между квинтильными группами: малая разница в объемах потребления хлеба и хлебопродуктов и картофеля (в большинстве анализируемых лет разница не превышает 10%); незначительная разница в объемах потребления растительных жиров, сахара и яиц; значительная разница (более 50%) в объемах потребления овощей и бахчевых, рыбы и рыбопродуктов, мяса и мясопродуктов, молока и молочных продуктов; очень большая разница (более 100%) в объемах потребления фруктов, ягод, орехов, винограда. То есть, согласно теории поведения потребителя можно определить: группу низших товаров – хлеб и хлебопродукты, картофель; группу нормальных продуктов – масло, сахар, яйца, овощи и бахчевые, рыба и рыбопродукты, молоко и молочные продукты; группу товаров-роскошь – мясо и мясопродукты, фрукты, ягоды, орехи, виноград.

Таблица 4. Дифференциация объемов потребления основных продовольственных групп между пятой и первой квинтильной группами в Украине (2010-2018 гг.) *

Показатель	Года								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Индикатор дифференциации стоимости питания для домохозяйств между пятой и первой квинтильной группами	1,59	1,6	1,62	1,61	1,56	1,48	1,59	1,62	1,63
Мяса и мясопродуктов	1,92	1,87	1,78	1,83	1,81	1,71	1,68	1,89	1,78
молока и молочных продуктов	1,71	1,69	1,6	1,67	1,62	1,61	1,7	1,7	1,64
яиц	1,22	1,29	1,22	1,27	1,22	1,24	1,29	1,39	1,29
рыбы и рыбопродуктов	1,77	1,69	1,62	1,61	1,75	1,68	1,67	1,65	1,8
сахара	1,36	1,35	1,31	1,25	1,38	1,36	1,41	1,66	1,35
растительных жиров	1,19	1,25	1,06	1,16	1,2	1,13	1,26	1,21	1,4
картофеля	1,06	1,13	0,95	1,06	1,16	1,12	1,17	1,17	1,05
овощей и бахчевых	1,49	1,54	1,39	1,47	1,55	1,58	1,53	1,65	1,53
фруктов, ягод, орехов, винограда	2,29	2,29	2,2	2,16	1,96	2,09	2,11	1,95	2,03
хлеба и хлебных продуктов	1,05	1,05	1,03	1,06	1,17	1,14	1,21	1,28	1,08

*Примечание. * Рассчитано автором на основе данных [9]*

Распределение доходов домохозяйств на питание и другие потребительские нужды влияет на уровень среднечеловеческого потребления пищевых продуктов. Поэтому особого внимания заслуживает вопрос о дифференциации уровня доходов населения по социальным стратам как главного регулятора потребительского спроса. Проведенный анализ дифференциации потребительских расходов домохозяйств Украины по квинтилям в течение 2010-2017 гг. указывает на существование дифференциации в расходах на питание (табл. 4). В 2010 г. коэффициент дифференциации расходов на питание имел низкое за рассматриваемый период значение – 1,29. В 2011-2013 гг. наблюдается значительное усиление дифференциации, в 2014-2015 гг. произошло сокращение, но в 2016-2018 гг. вновь наблюдается рост дифференциации расходов на питание. Необходимо обратить внимание на то, что украинцы, которые по уровню среднечеловеческих эквивалентных доходов относятся к первой квинтили (среднечеловеческие эквивалентные доходы не превышают 3770 грн), практически находятся на

границы продовольственной бедности, поскольку доля их потребительских расходов на продовольствие превышает установленный предельный критерий и составляет 58,8%. Доля населения, энергетическая ценность питания суточного рациона которого меньше 2100 ккал составляла 23,4%.

В количественном измерении дифференциация потребления продовольствия является большей, чем в денежном выражении на следующие группы продовольствия, как рыба и рыбопродукты, молоко и молокопродукты, мясо и мясопродукты и фрукты, ягоды, орехи, виноград. Из этого факта мы можем сделать вывод о значительных ценовых разногласиях на продовольственном рынке, а именно - существование рынка продовольствия для бедных и для богатых [293]. Анализируя уровень фактического потребления продовольствия по квинтильным группам можно утверждать, что для украинских граждан с самыми низкими доходами потребление пищевых продуктов составляет около 2/3 физиологической нормы, а потребление мяса и мясопродуктов, молока и молокопродуктов составляет почти половину физиологической нормы питания, при чем дефицита продуктов питания у стране нет. Иными словами, для Украины основным заданием в решении продовольственной бедности является повышение покупательной способности населения, которое могло бы обеспечить экономическую доступность продуктов питания для всех социальных групп.

Проведенный анализ потребления пищевых продуктов свидетельствует о существовании в Украине дифференциации не только по доходам, но по месту жительства и по составу семьи, прежде всего количеству детей.

Таблица 5. Энергетическая ценность и соотношение основных компонентов продовольствия, среднесуточное потребление в 2010 и 2018 годах*

Показатель	2010 год				2018 год			
	Энергетическая ценность (ккал)	Белки (г)	Жиры (г)	Углеводы (г)	Энергетическая ценность (ккал)	Белки (г)	Жиры (г)	Углеводы (г)
Все домохозяйства	3290	93	153	414	2994	85	134	366
Проживающие в городах	3196	91	155	387	2867	83	133	340
Проживающие в сельской местности	3485	97	150	470	3195	89	135	417
Домохозяйства с детьми	2799	80	128	356	2538	73	113	312
Домохозяйства без детей	3838	107	181	479	3462	99	156	425

Исследование дифференциации энергетической составляющей потребления указывает на то, что разница между домохозяйствами, которые проживают в сельской местности и в городах, является незначительной и не превышает 10%, однако разница между домохозяйствами с детьми и без детей составляет более 30% в пользу последних домохозяйств. Почти такая же динамика наблюдается и в потреблении макроэлементов. Потребление для всех групп домохозяйств не является сбалансированным, а именно наблюдается значительное превышение потребления жиров, прежде всего растительных, что связано с «высокими» ценами на продукцию животноводства и ограниченностью покупательной способности населения страны.

Выводы.

Подытоживая вышеизложенное, можно утверждать, что в ежедневном рационе украинца не хватает фактически всех основных групп пищевых продуктов, за исключением хлеба и картофеля. Основным условием достижения продовольственной безопасности и безопасности питания по критерию «экономическая доступность продовольствия» является рост доходов, нивелирования дифференциации доходов и сокращение масштабов бедности населения. В настоящее время, когда для Украины рост доходов населения невозможен, как под воздействием внутренних, так и внешних факторов (политика МВФ), первоочередным заданием социальной ответственности государства в решении проблемы продовольственной безопасности является снижение уровня дифференциации доходов населения. Для решения данной задачи прежде всего необходимо:

- реформирование системы налогообложения населения, а именно необходима отмена единой ставки подоходного налога, которая уравнила в налоговой нагрузке и богатого и бедного, и переход, на прогрессивное налогообложение – установление таких размеров налоговых ставок, которые бы обеспечили соотношение между доходами 10% самых богатых и 10% самых бедных граждан в пределах 4 - 5 раз;

- осуществление «инвентаризации» существующих получателей социальных льгот, система социальной помощи должна быть более адресной и обязательно связанной с проверкой степени нуждаемости;
- введение налога на роскошь, богатство, недвижимость, землю и тому подобное;
- установление рациональных обоснованных соотношений между индивидуальным трудовым вкладом и материальным вознаграждением работника, между приростами объемов производства и фонда оплаты труда;
- нивелирование существенных макроэкономических, межотраслевых и межпрофессиональных диспропорций в оплате труда работников.

Для этого следует внедрить на законодательном уровне фиксированные соотношения минимальной - средней - максимальной зарплаты с учетом региональной составляющей.

Важнейшей задачей государства становится создание механизмов эффективной социальной политики, прежде всего адресной продовольственной помощи социально незащищенным группам населения, которые должны обеспечить им свободный доступ к продовольствию соответствующего качества и ассортимента независимо от уровня доходов.

Библиография

1. Официальный сайт Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединённых Наций URL: <http://www.fao.org>, [fao.org/home/en/](http://www.fao.org/home/en/) (англ.) —
2. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. URL: <http://www.fao.org>
3. Термины и терминология, Продовольственная безопасность, Безопасность питания Продовольственная безопасность и питание, Продовольственная безопасность и безопасность питания. URL: <http://www.fao.org/docrep/meeting/026/MD776R.pdf>
4. UNICEF (1990). Strategy for improved nutrition of children and women in developing countries. (Policy Review Paper E/ICEF/1990/L.6). New York, United Nations Children's Fund URL: http://www.ceecis.org/%20iodine/01_global/01_pl/01_01_other_1992_unicef.pdf
5. Всесвітня декларація і план дій в галузі харчування. URL: <http://www.fao.org/>
6. Кісамбунг А.Р. та ін. Жінки: Основа продовольчої безпеки. Доповідь ІФПІ про продовольчу політику. URL: <http://www.fao.org/docrep/meeting/026/MD776R.pdf>
7. Шакир О. Постанова вопросов питания в качестве главных для развития. URL: [http://www.fao.org/fsnforum/sites/default/files/file/Terminology/MD776R\(CFS](http://www.fao.org/fsnforum/sites/default/files/file/Terminology/MD776R(CFS)
8. План дій в області підвищення рівнів харчування, Перше видання. URL: <http://www.fao.org/>
9. Державна служба статистики України Официальный сайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Крупа О.М. Ключові аспекти формування продовольчої безпеки. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
11. Харчування. Норма харчування. URL: <http://i-medic.com.ua/index.php?newsid=8278>
12. Пасхавер Б. Продовольчі аспекти подолання бідності // Економіка України. — 2004. — № 10. — С. 71—77.

**ЗАРОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ВИРТУАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ
BIRTH AND DEVELOPMENT OF VIRTUAL CORPORATIONS**

*Олена БОРЗЕНКО¹, доктор
экономических наук, профессор,
Институт экономики и прогнозирования НАН Украины*

XX век явил феномен ускорения и интенсификации человеческой истории, который еще больше усилился в XXI веке. Крупные корпорации, в самой существенной мере определяющие развитие национальных экономик и мирового хозяйства в целом, с одной стороны, сами пребывают в центре всех важных событий в мировой экономике. Остановимся на феномене создания виртуальных корпораций. Если мы оглянемся на несколько лет назад, то увидим, что тогда список дорогостоящих компаний мира возглавляли крупные промышленные корпорации, такие как Exxon Mobil, General Electric и т.д. Сейчас же в топ вышли ИТ-компании. Целью исследования является раскрытие нового качества социально-экономического развития, основанного кардинальной перестройке мировой системы транснациональных компаний в электронный формат. Результатами является раскрытие зависимости эволюции отношений собственности в виртуальных корпорациях к их классическим аналогам.

Ключевые слова: виртуальные корпорации, стартапы, конкуренция, Uber, информация, приложения

The twentieth century revealed the phenomenon of the acceleration and intensification of human history, which intensified even more in the twenty-first century. Large corporations, which to the most significant extent determine the development of national economies and the world economy as a whole, on the one hand, are themselves at the center of all important events in the world economy. Let's dwell on the phenomenon of creating virtual corporations. If we look back a few years, we will see that at that time the list of the most valuable companies in the world was headed by large industrial corporations such as Exxon Mobil, General Electric, etc. Now IT companies have entered the top. The aim of the study is to reveal a new quality of socio-economic development based on a radical restructuring of the world system of transnational companies into an electronic format. The results are the disclosure of the dependence of the evolution of property relations in virtual corporations to their classical counterparts.

Keywords: virtual corporations, startups, competition, Uber, information, applications

JEL: A12, B26.

Введение.

Виртуальные корпорации - одно из новых экономических явлений, которые электронизируют поставки и услуги, охватывая обширное множество предприятий и организаций производственной и непроизводственной сферы всех отраслей.

Литературный обзор. Интерес общеметодологического и теоретического характера для понимания автором исследуемой проблемы составили фундаментальные труды таких зарубежных авторов, как С. Алстром, Д. Белл, К. Берд, Н. Винер, Б. Гейтс, Д. Гелди, Е. Геллнер, К. Гирц, П. Друкер, Р. Йенсен, М. Кастельс, С. Кузнец, Э. Лемберг, Дж. Лихтгайм, Г. Маклюэн, Р. Макридис, Г. Менш, А. Пшеворский, Д. Рисмен, М. Роуз, Т. Стоуньер, Э. Тоффлер, М. Фриден, Ф. Фукуяма, К. Шваб, Й. Шумпетер и др.

Целью исследования является раскрытие нового качества социально-экономического развития, основанного кардинальной перестройке мировой системы транснациональных компаний в электронный формат.

Методология исследования. Методологическая основа исследования сформирована общенаучными принципами системного подхода; методами анализа – логического, факторного, сравнительного, стратегического, управленческого и др.; методами экономико-математического и организационно-структурного моделирования, количественного и качественного исследования основных тенденций и направлений формирования и развития сферы услуг, сетевой и цифровой инфраструктур, отраслевого (в сфере услуг) менеджмента и др.

¹ © Олена БОРЗЕНКО, slozko2003@ukr.net

Основные результаты. Тема цифровой трансформации популярна сейчас во всех странах мирах во всех отраслях экономики. В табл.1 показан список самых дорогих брендов мира за 2019 год по версии журнала Forbes, и большинство из первой двадцатки- из сферы информационных технологий.

Таблица 1. Самые дорогие бренды в 2019 году

место	бренд	Стоимость бренда	отрасль
1	APPLE	\$205,5 млрд	Высокие технологии
2	GOOGLE	\$167,7 млрд	Высокие технологии
3	MICROSOFT	\$125,3 млрд	Высокие технологии
4	AMAZON	\$97 млрд	Высокие технологии
5	FACEBOOK	\$88,9 млрд	Высокие технологии
6	COCA COLA	\$59,2 млрд	Продукты питания
7	SAMSUNG	\$53,1 млрд	Высокие технологии
8	DISNEY	\$52,2 млрд	Развлечения
9	TOYOTA	\$44,6 млрд	Автомобили
10	MCDONALDS	\$43,8 млрд	Рестораны

Источник: <https://www.forbes.com/?sh=7bdde5172254>

Поскольку эти компании лидируют в бизнесе, соответственно, они привносят на мировой рынок свои стандарты. Поскольку эти компании лидируют в бизнесе, соответственно, они привносят на мировой рынок свои стандарты управления. Для каждой из них ключевой ценностью является программное обеспечение и способы его разработки, которые транслируются на весь деловой мир, включая банковскую сферу [1].

В частности, такой поход использует в своей деятельности «Альфа-Банк», внутри которого работает мощное ИТ-подразделение, состоящее из команд, которые обновляют приложения, улучшают инструменты обслуживания и внедряют новый функционал. «Альфа-Банк» одним из первых начал роботизацию рутинных операций и выявилось, что робот в среднем обрабатывает информацию в 2,64 раза быстрее человека. Все крупные мировые финансовые структуры сегодня поддерживают стартапы и инновации. Мировые банки Credit Suisse, Barclays, UBS Group AG, Bank of New York Mellon, Banco Santander и другие вкладывают десятки миллионов долларов в новые криптовалюты.

Конкуренция в бизнесе перешла на новый уровень. Если раньше крупные промышленные компании имели капиталы, конкурировали с такими же корпорациями и четко знали своих конкурентов, то с развитием цифровых технологий все начало кардинально меняться. И сегодня любая компания, любой стартап могут перевернуть рынок, выйти в лидеры и изменить правила игры в целом.

Идеальным примером является Uber, изменивший бизнес-модель такси навсегда. Проект был запущен в 2010 году [2]. Новой модели услуг активно сопротивляется традиционный рынок такси, волны протестов проходят по всему миру. Тем не менее инвесторы не сомневаются в дальнейшем успехе стартапа. В ходе последнего раунда финансирования Uber привлек 1,2 миллиарда долларов. Сейчас, по данным Wall Street Journal, стоимость компании превышает 50 миллиардов долларов [3].

Новая модель, которую предложил Uber, находит применение в различных сферах. Она быстро стала популярной на рынке доставки еды, не встретив большого сопротивления. Скорее всего потому, что до ее прихода развитой традиционной модели доставки еды, которая устраивала бы всех участников, просто не было. Сейчас направление Uber Eats, особенно в условиях мировой пандемии Covid-19, приносит немалый доход материнскому бренду, успешно работая по всему миру. В некоторых регионах конкуренцию ему составляют местные компании, взявшие за основу эту же модель. Эта же бизнес-модель находит применение и в других сферах. Стартапы, выходящие на рынок, так и представляют инвесторам свой проект: «Это будет Uber в сфере обучения или переработки мусора или доставки одежды и так далее» [4].

Большие корпорации теперь понимают, что конкурируют не только друг с другом, но и с инновациями. И в разных сферах компании могут просто выйти на любой из рынков с оригинальной идеей и технологической платформой и совершить прорыв. Еще несколько лет назад казалось, что

финансовый рынок — это прежде всего история и традиции, доверие. Но сегодня все решают технологии, и даже в консервативном банковском сегменте новички могут запросто стать успешными. Сегодня финансовая сфера инвестирует огромное количество ресурсов в цифровизацию своих продуктов. Это обусловлено тем, что те же банки конкурируют уже не только друг с другом, но и с большим количеством финтех-стартапов. А любой такой успешный новичок в любой момент может превратиться в банк или заменить его. Например, компания Apple, известная своими инновациями, выпустила свою карту в партнерстве с банками. Она называется Card и является собой виртуальную кредитную карту с ежедневным кэшбеком за покупки, удобной статистикой в приложении и поддержкой через чаты. Заказать ее можно в приложении Apple Wallet и уже через несколько минут расплатиться кредиткой везде, где принимают Apple Pay [5].

Технологические инновации полностью меняют современный бизнес, и уже не только большие и малые, традиционные и новые компании вступают в игру и начинают диктовать свои правила, но и обычные пользователи. Особенно явно это видно в сфере производства контента. Например, если взять различные музыкальные и стриминговые сервисы, то станет заметно, что лидерство здесь - понятие очень условное. Массы хотят следовать за лучшим контентом, который они выбирают сами, а не который им навязывают. Сейчас любой может стать звездой при желании, загружая свой контент на YouTube или в Spotify, например.

Выводы.

Большая часть активной аудитории по всему миру сегодня сидит в социальных сетях. Нередко конкурентов видят только в одной плоскости, с позиций аналогичных товаров, но есть множество альтернатив, которые также необходимо принимать во внимание. Таким образом, мы видим, что конкуренция в цифровом мире не только выросла, но и усложнилась. И эта тенденция будет только усиливаться. К постоянно меняющимся условиям нового сложного мира нужно будет постоянно адаптироваться.

Ссылки

1. Agile- маркетинг в интернете / М.О.Бакунин.- Москва: Издательство АСТ, 2020- 224с., ISBN 978-5-17-116-151-4
2. Про компанию Uber. URL: <https://www.uber.com/ua/uk/about/> (дата звернення: 01.09.2021)
3. Zaveri, Deirdre Bosa. Uber reports full-year 2018 financial results. URL: www.cnbc.com (дата звернення: 15.03.2019)
4. Uber Technologies Inc. URL: <https://www.wsj.com/market-data/quotes/UBER> (дата звернення: 16.08.2021)
5. Налаштування та використання Apple Card на iPhone. URL: <https://support.apple.com/uk-ua/guide/iphone/iph8f6edb8bc/ios> (дата звернення: 11.07.2021)

**ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО В ОПЛАТЕ ТРУДА И ПУТИ ЕГО ПРЕОДОЛЕНИЯ:
МИРОВЫЕ УРОКИ ДЛЯ УКРАИНЫ**

*Татьяна ПЕРЕГУДОВА¹, кандидат экономических наук,
старший научный сотрудник, доцент*

*Государственное учреждение «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»
01011, Украина, г. Киев, ул. Панаса Мирного*

Incluziunea socială și profesională a femeilor este un subiect constant de discuție al organizațiilor mondiale și rămâne încă relevantă. Este important să abordăm această problemă prin reducerea barierelor la intrarea pe piața muncii. În acest sens, articolul examinează inegalitatea de gen în lume și modalitățile de a o depăși în țările cu politici de gen eficiente pentru a instituționaliza în continuare minimizarea decalajului de gen în Ucraina. Pentru a atinge acest obiectiv, au fost utilizate următoarele metode științifice și specifice generale: metoda analizei logice în procesul studierii decalajului de gen; sistemic - pentru a determina mecanismele de asigurare a egalității de gen în salarii pe baza studiului experienței străine; analiză comparativă, sinteză și generalizare - în parte prin îmbunătățirea politicii de gen în Ucraina; metode de analiză statistică - pentru analiza decalajului de gen, inclusiv în salarii. În consecință, au fost sistematizate instrumente și mecanisme pentru minimizarea decalajului de remunerare între sexe, în conformitate cu Convenția OIM 100 privind remunerarea egală a bărbaților și femeilor care lucrează pentru muncă cu valoare egală, care a fost ratificată de Ucraina. Sunt analizate diferențele de remunerare între femei și bărbați, în funcție de sferile de activitate economică din Ucraina, care sunt formate din acțiunea unor factori care influențează prioritatea ocupării forței de muncă pentru femei și bărbați. Pentru a determina modalitățile de reducere a diferenței de remunerare între sexe, au fost studiate factorii care influențează acest proces. Experiența mondială de reducere a decalajelor de gen este sistematizată, incl. în remunerație, care include rapoarte periodice, program de lucru flexibil, oportunități de angajare la distanță și muncă la domiciliu, stabilirea cotelor privind numărul de femei din structura angajaților cu normă întreagă cu și fără penalități pe principiile responsabilității sociale corporative, orientări pentru evaluarea muncii din punct de vedere al egalității de gen, activitate activă a agenților pentru egalitatea de gen în negocieri colective cu discutarea punctelor discriminatorii. Este studiată politica țărilor în ceea ce privește depășirea diferenței de remunerare între femei și bărbați, cu schema de orientări pentru formarea politicii de gen în Ucraina.

Cuvinte cheie: remunerare, muncă cu valoare egală, remunerare egală, politica de gen, egalitatea de gen, decalajul de gen, sprijin instituțional, metode de evaluare.

Социально-трудова інклюзія жєницин являється постійною темою обговорєння мирових організацій и до сих пор не втраєє своєю актуальності. Важним в рєшенні вказаного вєпроса являється зменшення бар'єров вихода их на ринок труда. В зв'язи з цим, в статтє вивчено гєндєрне нерєвєнство в мирє и пути єго преодолєння в странах з ефективною гєндєрною политикою для дальнєйшої институцїалїзації мїнїмїзації гєндєрного розрива в Українє. Для достижєння поставлєної цєли впользовано слєдуючі общєнаучні и спєцифїчєські мєтоди: мєтод логїчєського аналізу в процесє вивчення гєндєрного розрива; системний - для вповнєдєння мєханїзмів обєспєчєння гєндєрного рєвєнства в оплатє труда на основє вивчення зарубєжного вповнєдєння; сравнїтєльного аналізу, синтеза и обобщєння - при вповнєдєнні гєндєрною политикою в Українє; мєтоди статїстїчєського аналізу - для аналізу гєндєрного розрива, в т.ч. в оплатє труда. Как рєзультат, систематїзовано інструментарїй и мєханїзми мїнїмїзації гєндєрного розрива в оплатє труда, що соотвєтствєє нормам Конвенцїї МОТ № 100 «О равном вознаграждєніи мужчїн и жєницин за труд равной цєнності», котора була ратїфїцїрована Україною. Проаналїзовано гєндєрнє розривы в оплатє труда по сферам єкономїчєської дєятєльностї в Українє, которє сформировано дєїствєм факторів, которє влїяють на вповнєдєнє прїорїтєта занятостї у жєницин и мужчїн. Для вповнєдєнєня путий преодолєнєя гєндєрнєх розривів в оплатє труда вивчено факторє, влїяючіє на даннїй процес, систематїзован мїровий вповнєдєнє мєнїшєнєя гєндєрнєх розривів, в т.ч. в оплатє труда, которїй вкљючєє в сєбя рєгулярнє отчєты, гїбкїй графїк работї, вєзможностї

¹ © Татьяна ПЕРЕГУДОВА, ptv_tat@ukr.net, ORCID: 0000-0002-3093-6104

дистанционной занятости и домашнего труда, установление квот по количеству женщин в структуре штатных работников со штрафными санкциями и без них по принципам корпоративной социальной ответственности, методические руководства по оценке труда с позиций гендерного равенства, активную деятельность агентств по гендерному равенству в коллективных переговорах с обсуждением дискриминационных пунктов. Исследована политика стран по преодолению гендерного разрыва в оплате труда с описанием ориентиров формирования гендерной политики в Украине.

Ключевые слова: оплата труда, труд равной ценности, равное вознаграждение, гендерная политика, гендерное равенство, гендерный разрыв, институциональное обеспечение, методы оценки.

Social and labor inclusion of women is a constant topic of discussion of world organizations and still remains relevant. It is important to address this issue by reducing barriers to entry into the labor market. In this regard, the article examines gender inequality in the world and ways to overcome it in countries with effective gender policies to further institutionalize the minimization of the gender gap in Ukraine. To achieve this goal, the following general scientific and specific methods were used: the method of logical analysis in the process of studying the gender gap; systemic - to determine the mechanisms for ensuring gender equality in wages based on the study of foreign experience; comparative analysis, synthesis and generalization - in part by improving gender policy in Ukraine; methods of statistical analysis - for the analysis of the gender gap, including in wages. As a result, tools and mechanisms for minimizing the gender pay gap have been systematized, in line with ILO Convention 100 on Equal Remuneration for Men and Women Workers for Work of Equal Value, which has been ratified by Ukraine. Gender pay gaps by spheres of economic activity in Ukraine, which are formed by the action of factors influencing the priority of employment for women and men, are analyzed. To determine ways to bridge the gender pay gap, the factors influencing this process have been studied. The world experience of reducing gender gaps is systematized, incl. in remuneration, which includes regular reports, flexible work schedule, opportunities for remote employment and home-based work, setting quotas on the number of women in the structure of full-time employees with and without penalties on the principles of corporate social responsibility, guidelines for evaluating work from the standpoint gender equality, active activity of gender equality agencies in collective bargaining with discussion of discriminatory points. The policy of countries on overcoming the gender pay gap with the outline of guidelines for the formation of gender policy in Ukraine is studied.

Key words: remuneration, work of equal value, equal remuneration, gender policy, gender equality, gender gap, institutional support, evaluation methods.

JEL: J16, J31, J38.

UDC 342.722:331.28

Постановка проблемы и актуальность. Среди актуальных вопросов социально-экономического неравенства как в мировом масштабе, так и на национальном уровне является гендерное неравенство социально-трудовой инклюзии и, соответственно, в оплате труда. Негативными последствиями данного явления является недополучение ВВП, уменьшение покупательной способности, полная или частичная нереализация трудового потенциала женщин, отсутствие карьерного развития, бедность и ухудшение качества жизни и т.д. Стоит отметить, что данная проблематика вызывает интерес, как со стороны мировых организаций, политических деятелей, так и со стороны научного сообщества, которое направляет свои усилия на поиск путей преодоления гендерных разрывов в оплате труда.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросами гендерного неравенства, в т.ч. в оплате труда, преодоления барьеров выхода на рынок труда для женщин, особенно тех, кто имеет на иждивении детей, занимаются такие мировые организации, как ООН, МОТ, ОЭСР, Всемирный банк, Всемирный экономический форум. Деятельность этих организаций, безусловно, способствует улучшению положения женщин на рынке труда. Вместе с тем, новые вызовы, такие как пандемия Covid-19 и другие, формируют новые барьеры занятости женщин.

Среди отечественных ученых, которые занимаются вопросом гендерного неравенства следует назвать следующих: А. Герасименко (Н. Herasymenko, 2005), Т. Костюченко (Т. Kostiuchenko, 2019), Э. Либанова (Е. Libanova, 1998), А. Лопушняк (G. Lopushnyak, 2019), Е. Макарова (О. Makarova, 2011), О. Рудик (О. Rudik, 2013), М. Скорик (М. Skoryk, 2017), Г. Федькович (Н. Fedkovych, 2006), Р. Процюрко (R. Protsiurko, 2006), И. Трохим (I. Trokhym, 2006), М. Чумало (M. Chumalo, 2006) и

др. В своих исследованиях они обращают внимание на оценку доступа женщин к занятости, оценку гендерных разрывов и определение путей решения указанных проблем.

Несмотря на весомые научные достижения отечественных ученых, стоит отметить, что длительное время тенденция гендерного неравенства в оплате труда в Украине остается почти без изменений. Для решения данной проблемы необходимо исследование прогрессивного зарубежного опыта минимизации гендерного неравенства в оплате труда, что соответствует Конвенции МОТ № 100 «О равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности» (ILO, 2021), которая ратифицирована Украиной.

Цель статьи - исследовать гендерное неравенство в мире и в Украине, а также пути его преодоления в странах с эффективной гендерной политикой для формирования рекомендаций по дальнейшей институционализации минимизации гендерного разрыва в Украине.

Методы исследования. Для достижения поставленной цели использованы следующие общенаучные и специфические методы: метод логического анализа в процессе исследования гендерного разрыва; системный - для определения механизмов обеспечения гендерного равенства в оплате труда на основе изучения зарубежного опыта; сравнительного анализа, синтеза и обобщения - при совершенствовании гендерной политики в Украине; методы статистического анализа - для анализа гендерного разрыва, в т.ч. в оплате труда. Как результат, систематизированы инструментарий и механизмы минимизации гендерного разрыва в оплате труда, что соответствует нормам Конвенции МОТ № 100 «О равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности» (ILO, 2021).

Информационной базой исследования являются нормативно-правовые акты Украины, научные труды ведущих ученых-экономистов, статистические данные Государственной службы статистики, Евростата, ОЭСР, Всемирного банка и других международных статистических баз, материалы Международной организации труда, результаты социологических исследований и справочно-информационных изданий.

Изложение основного материала. По данным исследований Всемирного экономического форума уровень глобального индекса гендерного разрыва в 2021 составил 67,7% и по сравнению с предыдущим годом увеличился на 0,6%. На гендерный разрыв оказали влияние и последствия пандемии Covid-19. По оценкам МОТ 5% женщин потеряли работу по сравнению с 3,9% мужчин. Одновременно следует добавить данные вебинара ОЭСР «Гендерный разрыв в странах Евразии: негативные последствия Covid-19», согласно которым уровень участия женщин в рабочей силе составил в 2019 г. 53% против 71% мужчин, женщины в евро регионе зарабатывают в среднем на 30% меньше, чем мужчины, уровень безработицы среди женщин выше, чем среди мужчин. При сохранении современных темпов гендерные разрывы в мире будут преодолены через 135,6 лет. Продолжительность преодоления гендерных разрывов несколько отличается по разным составляющим, по которым измеряется индекс. Больше лет понадобится для преодоления гендерного разрыва по критерию «экономическое участие и возможности» - 267,7 лет. 145,5 лет нужно для того, чтобы закрыть гендерный разрыв по критерию «расширение прав и возможностей женщин в политике». Почти «закрытыми» являются гендерные различия в образовании, в доступе к системе здравоохранения и продолжительности жизни, и на полное «закрытие» необходимо лишь 14,2 года (OECD, 2021; World economic forum, 2021).

Гендерные разрывы в доступе к занятости, образованию, построении карьеры оказывают влияние на уровень заработной платы женщин. Важно помнить, что преодоление гендерного разрыва является фактором увеличения объемов ВВП, повышения уровня сбережений и потребления, реализации трудового потенциала и т.д.

Признание Украиной принципов Конвенции МОТ № 100 «О равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности» требует исследования национального законодательства в контексте соответствия международным нормам и практикам обеспечения гендерного равенства. Согласно статье 2 настоящей Конвенции каждый член организации с помощью средств, соответствующих действующим методам установления ставок вознаграждения, поощряет и обеспечивает применение в отношении всех работников принципа равного вознаграждения мужчин и женщин за труд равной ценности (Equal pay for equal work) (ILO, 2021).

Следует отметить, что в течение последних лет для Украины остается актуальной проблема гендерного неравенства в оплате труда. Худшие значения характерны для 2008, 2014-2016 гг., в т.ч. как 2017 и 2020 характеризовался уменьшением гендерного разрыва (см. табл. 1).

Таблица 1. Динамика по показателю «соотношение заработной платы женщин и мужчин» в 2013-2020 гг. по сферам экономической деятельности, %

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
В среднем по экономике	77,2	76,3	74,9	74,6	78,8	77,7	77,2	79,6
Сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыбное хозяйство	87,9	85,5	82,4	82,2	82,2	80,0	79,9	81,2
в т.ч. сельское хозяйство	87,6	86,0	83,7	83,8	82,9	80,6	78,5	79,7
Промышленность	69,7	71,0	74,1	74,7	76,3	74,8	74,3	74,4
Строительство	89,5	90,5	89	91,5	93,2	89,4	94,1	94,4
Оптовая и розничная торговля; ремонт автотранспортных средств и мотоциклов	81,5	83,5	79	78	77,4	78,6	81,3	81,5
Транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность	77,6	78,1	76,5	77,4	76,3	75,5	77,2	75,8
деятельность в сфере транспорта	99,8	96,2	95,5	95,8	93,7	93,6	96,0	89,7
складское хозяйство и вспомогательная деятельность в сфере транспорта	83,1	86,1	86,0	86,2	84,2	81,6	81,6	79,8
почтовая и курьерская деятельность	64,6	65,6	64,6	58,3	60,4	60,8	63,7	64,0
Временное размещение и организация питания	84,6	88,2	88,1	86,2	86,6	86,0	90,9	87,7
Информация и телекоммуникации	87,8	89,6	80,6	77,3	80,1	79,9	80,3	78,5
Финансовая и страховая деятельность	66,8	64,4	66,4	67	64,4	63,9	63,9	68,0
Операции с недвижимым имуществом	89,2	85,7	94,2	93,6	92,3	87,8	91,4	95,3
Профессиональная, научная и техническая деятельность	89,1	80,0	84,3	83,4	85,1	80,6	78,1	77,3
в т.ч. научные исследования и разработки	86,1	84,4	81,1	80	82,3	77,8	78,5	82,4
Деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания	97,5	98,3	101,1	103	99,8	98,9	105,1	103,5
Государственное управление и оборона; обязательное социальное страхование	87,2	89,1	90,7	93,3	93	95,1	95,5	92,1
Образование	91,3	93,4	93,4	93,7	95,4	96,4	96,2	96,5
Охрана здоровья и предоставление социальной помощи	89,9	88,2	89,7	89,3	90,1	88,9	89,3	86,9
в т.ч. охрана здоровья	89,5	87,5	89,3	88,6	90,1	88,7	89,3	86,7
Искусство, спорт, развлечения и отдых	62,2	50,8	47,2	50	59,6	61,6	64,1	63,5
в т.ч. деятельность в сфере творчества, искусства и развлечений	85,7	83,5	85,3	84,1	82,4	83,3	83,2	84,5
функционирование библиотек, архивов, музеев и других учреждений культуры	108,5	109,0	107,4	104,3	95,5	95,2	88,8	92,7
Предоставление других видов услуг	79,4	73,1	89,1	82,6	82,5	85,8	88,1	98,4

Источник: за данными (State Statistics Service of Ukraine, 2021).

Динамика за 2013-2020 гг. свидетельствует о том, что состояние гендерного неравенства несколько улучшилось в целом по экономике. Вместе с тем, улучшение произошло не во всех сферах экономической деятельности. Ухудшение ситуации характерно для следующих сфер:

сельское, лесное и рыбное хозяйство; транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность, деятельность в сфере транспорта; информация и телекоммуникации; профессиональная, научная и техническая деятельность; научные исследования и разработки; здравоохранение и предоставление социальной помощи; функционирование библиотек, архивов, музеев и других учреждений культуры.

Из данных табл. 1 видно, что наибольшие гендерные разрывы в оплате труда наблюдаются в искусстве, спорте, в сфере развлечений и отдыха; почтовой и курьерской деятельности; финансовой и страховой деятельности; промышленности; транспорте, складском хозяйстве, почтовой и курьерской деятельности; профессиональной, научной и технической деятельности; в сфере информации и телекоммуникациях.

Для усовершенствования политики по минимизации гендерных разрывов в оплате труда стоит исследовать факторы, вызывающие данное явление. По результатам исследований МОТ (ILO, 2009) факторами, которые влияют на гендерные разрывы в доступе к занятости и оплате труда являются следующие: уровень образования; опыт работы на рынке труда и стаж работы в данной организации; продолжительность рабочего времени; размер организации и сфера деятельности; стереотипы и предубеждения относительно труда женщин; традиционные методы оценки работ, построенные на основе требований к работам, в исполнении которых преобладают мужчины; слабая позиция на переговорах женщин, которые реже объединены в профсоюзы и выполняют несоизмеримое количество опасных работ.

В соответствии с исследованиями Центра Разумкова в Украине гендерные различия в оплате труда обусловлены различиями в человеческом капитале между мужчинами и женщинами; гендерной сегрегацией и дискриминацией женщин на рынке труда (Razumkov centre, 2016).

Понимание указанных причин формирует базис поиска путей по решению проблем гендерного неравенства в оплате труда. С этой целью следует обратить внимание на политику тех стран, у которых лучшие показатели относительно гендерного разрыва, а именно: Исландия, Финляндия, Норвегия, Новая Зеландия, Швеция, Франция, Дания и т.д. (по данным табл. 2 и рис. 1).

Таблица 2

Ранг	Страна	Гендерный разрыв, %
1	Исландия	89,2
2	Финляндия	86,1
3	Норвегия	84,9
4	Новая Зеландия	84,0
5	Швеция	82,3

Источник: (World economic forum, 2021).

По данным Евростата (рис. 1) низкие гендерные разрывы в оплате труда характерны для таких стран, как Люксембург, Румыния, Италия, Бельгия, Словения, Польша. Наибольший гендерный разрыв наблюдается в Эстонии, Латвии и Австрии (рис. 1).

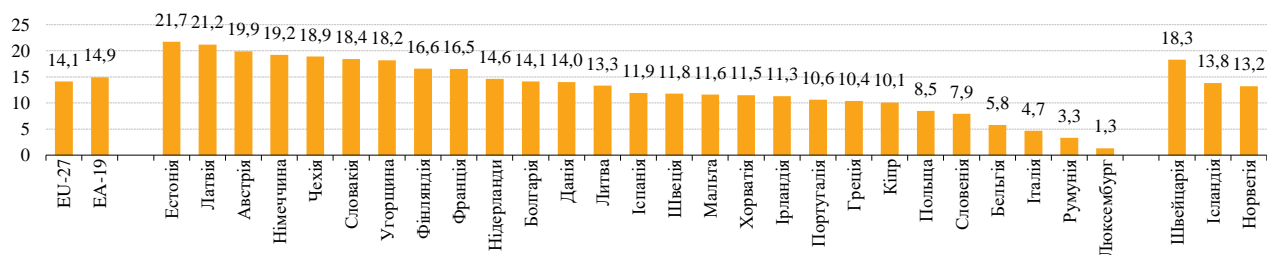

Рис. 1. Нескорректированная разница в оплате труда по полу, 2019 (разница между средней валовой почасовой заработной платой мужчин и женщин в % от валовой заработной платы мужчин)

Источник: представлено по данным (Eurostat, 2020).

Несмотря на довольно основательную нормативно-правовую базу по обеспечению гендерного равенства в Украине, исследования мирового опыта позволяет выделить пути и методы преодоления гендерного разрыва в занятости и в оплате труда, которые были бы полезны для Украины.

Детальное ознакомление с опытом МОТ и европейской практикой (Бельгия, Швеция, Швейцария, Германия, Великобритания, Испания, Финляндия, Польша, Болгария и др.) относительно политики минимизации гендерного разрыва доказывает наличие следующего инструментария:

- происходит празднование дня оплаты труда. В ЕС отмечается День равной зарплаты (10 ноября). Сегодня это событие отмечается в 12 различных странах ЕС (Австрия, Бельгия, Кипр, Чехия, Германия, Эстония, Франция, Нидерланды, Словакия, Португалия, Испания и Швеция);
- составляются регулярные отчеты предприятий по вопросу гендерного равенства в оплате труда;
- существует развитая социальная инфраструктура, которая направлена на устранение барьеров занятости женщин;
- действует гибкий график работы, полная занятость, надомная работа;
- установлены квоты без штрафов как социальная норма в пределах корпоративной социальной ответственности;
- установлены квоты со штрафными санкциями;
- функционируют органы для обращений по гендерной дискриминации;
- введены методические руководства по оценке труда с позиций гендерного равенства;
- заключаются коллективные договоры с соблюдением гендерного равенства;
- происходит активная деятельность агентств по гендерному равенству;
- регулируется занятость на селе с учетом местных особенностей;
- разрабатываются специальные проекты по формированию рекомендаций по обеспечению гендерного равенства в оплате труда;
- формируются национальные программы по вопросам обеспечения равной оплаты труда (European Commission, 2019).

Ознакомление с национальными европейскими практиками и передовым опытом по обеспечению равной оплаты труда (European Commission, 2019) доказывает, что наиболее распространенными методами и механизмами являются коллективные договоры, переговоры при заключении национальных соглашений об оплате труда, активное участие агентств по вопросам гендерного равенства в заключении коллективных договоров с обсуждением пунктов, вызывающих дискриминацию в оплате труда. Кроме этого, в Польше правительство запустило бесплатную программу, которую работодатели могут использовать для выявления и измерения разрыва в заработной плате в своей компании. Разрабатываются и внедряются методики по оценке равенства в оплате труда, среди которых наиболее известными являются «Гендерно нейтральное оценивание работ по оплате: поэтапное пособие», разработанное МОТ; немецкий Logib-D (калькулятор заработной платы для выявления гендерного разрыва в заработной плате компании и предоставления консультационных услуг для помощи в анализе и устранении гендерного разрыва в оплате труда); метод «Аналитическая оценка работ» (АВАКАВА), инструмент VIWIV, Метод EVALFRI в Швейцарии и др. Следует отметить, что МОТ разработан такой важный документ как «Руководство по проведению гендерного аудита», методология которого основана на принципах активного участия и направлена на определение эффективности правил гендерного равенства и отслеживания прогресса в содействии гендерному равенству, разработку критериев и принципов гендерного равенства.

Выводы.

Изучение прогрессивного мирового опыта по вопросам гендерной политики, направленной на минимизацию разрыва в оплате труда будет способствовать формированию институциональной среды по преодолению гендерного разрыва в Украине, что соответствует нормам Конвенции МОТ № 100 «О равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности». Несмотря на основательную нормативно-правовую базу по решению указанного вопроса и учитывая исследования зарубежного опыта, для Украины целесообразно определиться с методическими руководствами по оценке труда с позиций гендерного равенства, сформировать механизм по защите прав на равную оплату за труд равной ценности. Приведенные рекомендации являются важными в

совершенствовании политики гендерного равенства в Украине, учитывая то, что сейчас происходит активная работа над подготовкой проекта Закона Украины «О равном вознаграждении за труд равной ценности».

ЛИТЕРАТУРА

1. Герасименко Г.В. Гендерні проблеми на ринку праці України / Демографія та соціальна економіка. — 2005. — № 1. — С. 178-185.
2. Костюченко Т. Гендерованість ринку праці. Порівнянн кейсів України і Литви. – ГО «Український центр європейської політики». – 2019. – 24 с.
3. Лібанова Е., Макарова О.В. Доступ жінок до ринку праці: ситуація сьогодення та можливості розширення // Матеріали національної тристоронньої конференції “Жінки на ринку праці України”. – К., 1998.
4. Лопушняк Г. Гендерна диференціація оплати праці в Україні / Соціально-трудові відносини: теорія та практика. - №9, 2019. – С. 1-13.
5. Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрямки удосконалення / Ю. Галусян, Г Герасименко, О Макарова –Запорожье: Друкарський світ, 2011.
6. Рудік О.М. Вирішення проблеми гендерного розриву в рівні заробітної плати: досвід ЄС / Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013. – Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_2
7. Скорик М.М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. – Київ, Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. – 78 с.
8. Федькович Г., Поцюрко Р., Трохим І., Чумало М. Гендерна та вікова дискримінація на ринку праці в Україні: порівняльний аналіз законодавства, дослідження та моніторинг, досвід громадянського представництва. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2006. – 104 с.
9. Конвенція МОП № 100 «Про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text
10. Гендерный разрыв в странах Евразии: негативные последствия Covid-19. Вебинар. 9 февраля 2021 г. OECD. – 28 с. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/2021-02%20OECD%20GRS%20Eurasia%20Gender%20Webinar%20Summary%20note%20RUS.pdf>
11. Global Gender Gap Report 2021. Insight report. March 2021 / World economic forum. – 405 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf
12. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
13. Сприяння рівності. Гендерно нейтральне оцінювання робіт щодо рівної оплати: поетапний посібник. – Міжнародне бюро праці. Женева. Міжнародна організація праці, 2009 р. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_168926.pdf
14. Гендерна нерівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. – Центр Разумкова. – Видавництво «Заповіт», 2016 . – 244 с. URL: <https://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
15. Eurostat (online data code: sdg_05_20).
16. National cases and good practices on equal pay / Author - Susanne Burri, Coordinator: Susanne Burri, Alexandra Timmer. - European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. – European Commission. – 2019. – 92 p. URL: <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/equalpaygoodpractices.pdf>

**MECANISME ALE SUBDEZVOLTĂRII LOCALITĂȚILOR RURALE ȘI ORAȘELOR MICI
DIN ROMÂNIA. STUDIU DE CAZ: ABRUD, JUDEȚUL ALBA**

**Mihnea PREOTESI¹, dr.,
cercetător științific principal gr. II, ICCV, Academia Română**

În România actuală se înregistrează inegalități semnificative în dezvoltarea economică, precum și în dezvoltarea socială între mediul rural și mediul urban, între orașele mari și cele mici, între regiuni de dezvoltare, între județele țării.

Pe lângă factorii structurali ai dezvoltării, precum capitalul uman și infrastructura, anumite caracteristici ce descriu contextul local potențază dinamica și configurația dezvoltării locale.

Lucrarea de față propune identificarea unor profiluri ale dezvoltării locale. În demersul de validare a ipotezelor de cercetare propun analiza aprofundată a unui caz exemplar, cel al unui oraș mic din zona Munților Apuseni, Abrud, din județul Alba. Acest demers se bazează pe integrarea rezultatelor unor proiecte ce reprezintă trei surse principale de date:

O primă sursă o reprezintă rezultatele preliminare ale unui proiect de cercetare în curs de realizare ce se derulează în cadrul unui Grant de cercetare finanțat de Academia Română. Pornind de la modelele de măsurare ce integrează factorii structurali ai dezvoltării locale, proiectul propune o rafinare a acestora prin integrarea în modelul explicativ a unor factori contextuali ai dezvoltării locale.

O a doua sursă principală de date pe care o valorifică demersul de cercetare pe care îl propun este proiectul pe care l-am realizat în anul 2020, în cadrul temei de cercetare România 1989-2019: politici sociale și opțiuni strategice, coord. Acad. Cătălin Zamfir, Iulian Stănescu.

O a treia sursă de date este Studiul de fundamentare a Strategiei de dezvoltare a orașului Abrud, pe care l-am realizat în martie 2021, împreună cu Lucian Marina.

Cuvinte cheie: *subdezvoltare socială, dezvoltare locală, vectorii dezvoltării locale*

In present-day Romania, there are significant inequalities in economic development, as well as in social development between rural and urban areas, between large and small cities, between development regions, between the counties of the country.

In addition to structural factors of development, such as human capital and infrastructure, certain characteristics that describe the local context enhance the dynamics and configuration of local development.

This paper proposes the identification of some profiles of local development. In the process of validating the research hypotheses, I propose the in-depth analysis of an exemplary case, that of a small town in the Apuseni Mountains area, Abrud, in Alba County. This approach is based on the integration of the results of projects that represent three main sources of data:

A first source is the preliminary results of a research project in progress that is carried out within the framework of a Research Grant funded by the Romanian Academy.

Second main source of data that the research approach I propose capitalizes on is the project I have carried out in 2020, within the research theme Romania 1989-2019: social policies and strategic options, coord. Acad. Cătălin Zamfir, Iulian Stănescu.

A third data source is the Study on the substantiation of the Abrud City Development Strategy, which we conducted in March 2021, together with Lucian Marina.

Key words: *social underdevelopment, local development, vectors of local development*

JEL: *I15, R11, R58.*

Introducere

Barometrele de Opinie Publică din ultimii ani relevă prezența constantă a două probleme sociale majore, identificate ca atare de către respondenți: sărăcia și lipsa locurilor de muncă.

O cercetare exhaustivă, ce a presupus culegerea de date în toate UAT-urile din România (date colectate în anul 2017 în cadrul proiectului MMJS, cod SIPOCA 4) relevă, de asemenea, drept cele mai importante probleme identificate la nivel local, sărăcia și lipsa locurilor de muncă.

Așadar, cele două probleme sunt identificate la nivel individual, dar și la nivel comunitar, ca

¹ © Mihnea PREOTESI, mihneapre1@yahoo.com, Tel.: 0721260633

probleme ale localității.

Chiar dacă, identificarea problemelor sociale persistente în România este una cvasiconsensuală, realitatea socioeconomică este una neomogenă, atât din perspectivă geografică, cât, mai ales, din perspectiva profilului sociodemografic și administrativ-teritorial al localităților.

În România actuală se înregistrează inegalități semnificative în dezvoltarea economică, precum și în dezvoltarea socială, între mediul rural și mediul urban, între orașele mari și cele mici, între regiuni de dezvoltare, între județele țării. Există și inegalități între județele fiecărei regiuni, precum și între localitățile aceluiași județ.

Discrepanțele cele mai mari se înregistrează însă, între localitățile din rural și din urbanul mic, pe de o parte și localitățile urbane mari, pe de altă parte. Diferențele vizează gradul de dezvoltare economică, infrastructura, oportunitățile oferite de piața muncii, dar și anumite dimensiuni ale capitalului uman, cu precădere, stocul de educație, la nivel local.

Stocul de educație reprezintă unul dintre factorii cei mai importanți ce configurează relația dintre sărăcie și ocupare, la nivel individual, comunitar și societal.

La nivel individual, probabilitatea de a fi ocupat crește cu nivelul de educație, astfel, cu cât nivelul de școlaritate este mai ridicat, cu atât probabilitatea de a fi ocupat este mai mare. În România, în anul 2018, erau ocupați aproximativ 88% dintre cei cu studii universitare, aproximativ 70% dintre cei cu studii medii (liceu și post-liceal) și 55% dintre cei care au maximum școală gimnazială finalizată (MMJS, 2019).

La nivel comunitar, ocuparea precară și stocul de educație redus, generează sărăcie și subdezvoltare socială.

Conform Atlasului zonelor rurale marginalizate (Stănculescu, ș.a. 2016, p.25), în localitățile rurale din România proporția populației cu vârste de 15-64 de ani care a absolvit cel mult 8 clase este de 47% (în zonele rurale marginalizate, ajungând la 80%).

Conform sursei citate, proporția persoanelor de 15-64 ani care nu urmează o formă de învățământ și nu au fost niciodată încadrate pe piața formală a muncii (salariați, patroni sau pensionari) este de 54% în rural, respectiv, 83% în zonele rurale marginalizate.

Lipsa locurilor de muncă este compensată în anumite zone rurale, dar și în unele orașe mici, prin practicarea unei agriculturi de subzistență și semisubzistență și a unor activități ocazionale, aceste tipuri de ocupare precară generând sărăcie în muncă. Ocuparea în agricultura de subzistență și de semisubzistență deține o pondere semnificativă din totalul populației ocupate-conform datelor INS-TEMPO, în trimestrul III din 2019, peste 2 milioane de oameni sunt ocupați, cumulativ, în activități pe cont propriu în agricultură și ca lucrători familiali neremunerați.

Relația dintre sărăcie, marginalizare și dezvoltare locală este una complexă. Deși există și anumite zone de suprapunere, hărțile zonelor marginalizate nu se suprapun peste cele ale sărăciei (cf. Stănculescu, ș.a. 2016), nici pe cele ale sărăciei în muncă. Situația ideală, în care și rata sărăciei și rata sărăciei în muncă sunt la un nivel semnificativ sub media națională este condiționată de existența unei ponderi mari a populației de vârstă activă ocupată, și de eficiența ocupării.

Îndeplinirea simultană a celor două condiții reprezintă o premisă a dezvoltării sociale, dar dezvoltarea socială depinde și de tipul ocupării, nu doar de eficiența ei. Doar în anumite contexte eficiența individuală a ocupării se transferă în nivelul ridicat ale dezvoltării locale. Pe lângă factorii structurali ai dezvoltării, anumite caracteristici ce descriu contextul local potențează dezvoltarea la nivel local, atât din perspectiva dinamicii, cât și a modelului de dezvoltare și a impactului asupra unor categorii de populație.

Pe de altă parte, deși, după cum aminteam anterior, probleme, precum cea a locurilor de muncă sunt identificate între principalele probleme socio-economice în majoritatea localităților rurale și orașelor mici, este important de analizat în profunzime, modul în care sunt operaționalizate astfel de probleme. Fără îndoială, există localități unde economia locală și cea a zonei generează o ofertă foarte precară de locuri de muncă.

Problema este identificată, însă și în localități unde există oferte de muncă, iar datele culese la nivel local relevă un aparent paradox: populația reclamă lipsa locurilor de muncă, angajatorii reclamă lipsa forței de muncă disponibile, în localitate și necesitatea de a aduce angajați din alte localități. Analiza pe care o propun încearcă să ofere un model explicativ al modului de contextualizare, la nivel local, al unor astfel de probleme structurale, precum dezechilibrele pieței muncii.

Scopul cercetării

Analiza pe care o propun valorifică rezultatele a trei proiecte de cercetare, dintre care două au fost finalizate și unul se află în curs de finalizare. Aceste trei proiecte vizează o temă comună, și anume, dezvoltarea locală, din perspective complementare și cu focalizare pe anumite aspecte ale dezvoltării locale.

Proiectul *Tipologii ale subdezvoltării și marginalizării în localitățile rurale și orașele mici din*

România este un proiect ce se derulează în cadrul unui Grant de cercetare al Academiei Române, realizat cu sprijin financiar din Fondul Recurent al Donatorilor, aflat la dispoziția Academiei Române și gestionat prin Fundația „PATRIMONIU”.

Pornind de la factorii structurali ai dezvoltării și de la tipologiile construite pe baza lor și operaționalizate în modele de măsurare socială - precum cel propus de Dumitru Sandu (Sandu, 1999, 2011) și operaționalizat într-un indice al dezvoltării locale - valoarea adăugată a proiectului propus rezidă în rafinarea analizei prin suprapunerea acestei tipologii peste o tipologie a contextelor locale și prin descifrarea factorilor și mecanismelor subdezvoltării, la nivel local.

Ne propunem construcția unui model explicativ al modului în care factorii contextuali pot potența acțiunea factorilor structurali ai dezvoltării.

Cercetarea propusă, are un caracter exploratoriu. În acest cadru de cercetare, nu ne-am propus testarea și validarea unor ipoteze, abordarea fiind una preponderent calitativă, ci fundamentarea unor ipoteze ce urmează a fi testate și validate în cercetări viitoare.

Articolul de față prezintă o parte din rezultatele preliminare ale proiectului și se focalizează pe studiul de caz realizat în orașul Abrud, din județul Alba.

O a doua sursă principală de date pe care o valorifică demersul de cercetare pe care îl propun este proiectul cu titlul *Analiza impactului diferențiat al dinamicii bunăstării individuale asupra dezvoltării locale în ruralul românesc. O analiză în zonele rurale montane și submontane*, proiect pe care l-am finalizat în anul 2020¹. Obiectivul acestui proiect a vizat analiza impactului diferențiat al dinamicii bunăstării individuale asupra dezvoltării locale în orașele mici și în localitățile rurale din România.

O a treia sursă de date este Studiul de fundamentare a Strategiei de dezvoltare a orașului Abrud, pe care l-am realizat în martie 2021 (Preotesi, Marina, 2021).

Obiectivul acestei lucrări este integrarea rezultatelor proiectelor amintite, într-o sinteză a analizei modului în care contextele locale potențează impactul factorilor și mecanismelor dezvoltării locale.

Analiza literaturii de specialitate circumscrise cadrului teoretic și conceptual

Teoriile modernizării propun *paradigma dezvoltării ca modernizare*, după o schemă evoluționistă. Conform acestei scheme, societățile progresașă de la stadiul tradițional până la cel modern, ce reprezintă faza maturității lor.

Unul dintre modelele clasice ale perspectivei evoluționiste este cel propus de Rostow (1959). Rostow identifică șase etape de creștere a societăților, de la *etapa societății tradiționale*, caracterizată prin agricultură de subzistență și o economie primară, trecând prin *etapa decolării*, în care se accentuează procesele de urbanizare și industrializare, precum și evoluțiile tehnologice și ajungând la faza *consumului de masă*, în care sectorul industrial domină economia, iar consumatorii au venituri disponibile, dincolo de nevoile de bază, pentru bunuri suplimentare. În această etapă se accelerează procesele de urbanizare, ponderea ruralului scade semnificativ. Societatea *postconsumeristă* este cea în care crește securitatea economică a oamenilor și crește consumul de bunuri nonmateriale.

Modelul de dezvoltare propus de Rostow este unul de actualitate și are aplicabilitate în abordarea tipologiei complexe a comunităților locale din România, aflate în diverse stadii de dezvoltare, conform modelului propus de Rostow.

În timp ce în orașele mari *consumul de masă* și consumul, în creștere, de bunuri nemateriale, poziționează această parte a societății localizată în urbanul mare, în fazele finale ale modelului expus mai sus, o bună parte dintre localitățile rurale și orașele mici prezintă, mai degrabă caracteristici proprii societății tradiționale. Aceste decalaje au o determinare istorică, dar, sunt, în mare parte, produsul unor fenomene de involuție, incompatibile cu abordarea evoluționistă a autorului citat mai sus. Fenomene precum dezindustrializarea, reagrărizarea și reruralizarea unor localități sunt fenomene proprii tranziției postcomuniste, ce au căpătat forme specifice în tranziția românească.

Evoluția postcomunistă a ruralului românesc se diferențiază, nu doar în raport cu ruralul din țările Occidentale, față de care există importante decalaje istorice, ci și față de evoluțiile din țările din Europa Centrală și de Est (Bíró 2015; Ciutacu, Chivu, și Vasile 2015; Tudor 2015).

Elementele principale ce configurează un profil aparte al României în peisajul european sunt ponderea ridicată a populației rurale, ocuparea agricolă semnificativă și dependența economică a celor mai

¹ Proiect realizat în cadrul temei de cercetare *România 1989-2019: politici sociale și opțiuni strategice*, coord. Cătălin Zamfir, Iulian Stănescu.

multora dintre localitățile rurale față de activitățile din sectorul agricol (Aligică și Dabu 2003; Ciutacu et al. 2015; Feher et al. 2017; Fredriksson ș.a. 2017; Mathijs și Noev 2004, Mihalache, 2020).

Astfel de elemente caracterizează însă și o parte dintre orașele mici din România. Acestea experimentează un mix socio-economic-cultural urban-rural, în care o parte a comunității locale funcționează în paradigma consumeristă, alta în cea postconsumeristă și un alt segment social, în paradigma societății tradiționale, prin natura activității și modul tradițional de desfășurare a activității de bază, agricultura de subzistență și semisubzistență.

Orașul Abrud, cel ce reprezintă obiectul analizei propuse, a evoluat, în ultimii ani, de la statutul de oraș monoindustrial, la un statut ce poate fi descris ca fiind cel al unui oraș industrial-agrar, tranziție datorată includerii în cadrul UAT Abrud a *satelor de pe dealuri*, unde se practică încă, într-o pondere semnificativă, agricultura de subzistență și semisubzistență.

La nivel teoretic, nu există o definiție unanim acceptată asupra semnificației conceptelor de *agricultură de subzistență* și *agricultură de semi-subzistență*. Cel mai adesea, demarcația între aceste două tipuri de practici se realizează plecând de ponderea pe care o reprezintă autoconsumul în totalul producției realizate.

În timp ce agricultura de subzistență este pusă în legătură cu folosirea întregii producții pentru satisfacerea nevoilor membrilor gospodăriei agricultura de semi-subzistență presupune utilizarea unei părți a producției pentru autoconsum, în timp ce excedentul este valorificat pe piață (Davidova 2011). Elementele comune ale acestor două tipuri de practici sunt date de utilizarea unor suprafețe reduse de teren agricol, de recursul la metode tradiționale și de implicarea membrilor gospodăriilor în activitățile de profil” (Mihalache, 2020, p.71).

Autori precum Davidova (2011), Preotesi (2016), Aligică și Dabu (2003) analizează tranziția postcomunistă și contextele economice ce au generat perpetuarea și revigorarea unor practici agricole tradiționale. În timp ce în statele cu economii dezvoltate adoptarea acestor strategii este dată, în mod special, de opțiunile valorice și stilurile de viață ale indivizilor (Davidova 2011), în tranziția postcomunistă, ele au reprezentat o strategie de adaptare la provocările unui mediu economic perceput ca ostil (Preotesi, 2021).

Analiza pe care o propun vizează localitățile rurale și orașele mici în care acest tip de activitate agricolă de semisubzistență deține o pondere semnificativă în economia surselor de venit, activitatea de bază fiind creșterea animalelor.

Modul tradițional și având eficiență economică scăzută în care se practică aceste activități agricole, gradul redus de prelucrare a produselor și modalitățile informale și cvasinefiscalizate în care se valorifică, pot reprezenta astfel de factori blocați ai transferului de bunăstare de la nivel individual-familial la nivel comunitar.

Modele de măsurare a dezvoltării locale

Abordările actuale ale fenomenului subdezvoltării, conferă o importanță sporită, atât stocului de capital social, cât și celui de capital uman, pe de o parte, ca indicatori, pe de altă parte, ca predictorii ai dezvoltării sociale. Un anumit nivel și o anumită structură a capitalurilor reprezintă condiții propice creșterii oportunităților locale de dezvoltare.

Dezvoltarea comunitară reprezintă un caz particular de dezvoltare socială. Modelul de măsurare a dezvoltării locale/comunitare propus de Dumitru Sandu identifică două tipuri de factori structurali ai dezvoltării comunitare: capitalul uman, respectiv, infrastructura, la nivel comunitar.

Dumitru Sandu (1999, 2011) propune un model de măsurare a dezvoltării locale/comunitare bazat pe utilizarea unui indice al dezvoltării sociale locale. Utilizarea unui astfel de model de măsurare relevă magnitudinea și profilul disparităților de dezvoltare socială în România (Preotesi, Tomescu, 2020).

Concluziile analizei, prezentate în 2011, de autorul citat, arată că șansele de viață sunt puternic diferențiate în România în funcție de locul unde trăiești, iar disparitățile sunt structurate pe patru dimensiuni principale: mediul rezidențial, concentrarea rezidențială, accesul la servicii și infrastructură, domeniul/sectorul de ocupare.

Aceste dimensiuni analizate în raport cu domeniile educație, sănătate, consum, relații sociale configurează cadrul de analiză a inegalității de dezvoltare socială manifestate la nivel regional și local.

Mediul de rezidență, poziționarea față de orașele mari/reședință de județ, mărimea localității, pe de o parte, gradul și tipul de ocupare, pe de altă parte, reprezintă elementele principale ce configurează profiluri diferențiate ale dezvoltării locale.

Localitățile mici diferă între ele nu doar prin nivelul, ci și prin tipul dezvoltării. Banca Mondială propune un indice al dezvoltării umane locale (LHDI), construit pe baza a șase indicatori. Acest indice este utilizat în vederea poziționării și diferențierii satelor și orașelor mici din România, din perspectiva dezvoltării umane locale. Din perspectiva acestui model de măsurare, satele/orașele mici se poziționează în

cinci categorii, pornind de la *nivelul cel mai scăzut de dezvoltare*, până la nivelul dezvoltării comprehensive.

Acest nivel superior de dezvoltare presupune "stocuri ridicate pe toate cele cinci dimensiuni ale capitalului comunitar (educație, locuire, ocupare, vârstă de muncă și experiența cu mobilitatea), în context național" (Teșliuc, Grigoraș, Stănculescu, coord. 2016, p. 159)

Modalitățile de răspuns la schimbarea socială accelerată a perioadei postcomunistă au fost configurate, într-un spațiu al *posibilului acțional*, de oportunitățile și constrângerile ce definesc profilurile diferențiate ale dezvoltării locale.

O alternativă la restructurarea industriei, accesată de o parte importantă a locuitorilor mediului rural a fost "întoarcerea la tradiție" (Stztompka, 1999), prin practicarea agriculturii de (semi)subzistență.

Datele colectate în cadrul unui proiect postdoctoral, derulat între 2013-2015 relevă avantajul comparativ al celor ce au avut posibilitatea accesării alternativei ocupării în agricultură în propria gospodărie, în raport cu cei care nu au avut această oportunitate, la momentul închiderii minelor din Valea Jiului.

Opțiunea ocupării în agricultură, pe propriul teren/în propria gospodărie a fost posibilă acolo unde oamenii au avut pământ și posibilitatea de a crește animale, dar a presupus, în cele mai multe cazuri, experiența anterioară în activități agricole. Închiderea obiectivelor industriale mari, ce concentrau și o mare parte a forței de muncă rurale, a generat o astfel de opțiune oarecum firească, în familiile în care munca în agricultură reprezenta, oricum, o sursă de venit complementară și o activitate ce avea o anumită continuitate (Preotesi, 2015).

Dacă la nivel individual/familial această alternativă a reprezentat o supapă de supraviețuire, la nivel comunitar, prevalența acestui tip de agricultură de subzistență și semisubzistență (ce presupune și vânzare de produse ale muncii în propria gospodărie), reprezintă, conform modelului de măsurare a dezvoltării locale amintit, un indicator al subdezvoltării.

Subdezvoltarea locală se suprapune, până la un punct, cu sărăcia comunitară. În zonele rurale unde condițiile de mediu, geografice și caracteristicile economice locale, nu oferă premise favorabile unei activități agricole de succes, iar munca în propria gospodărie nu reușește să asigure, decât, cel mult, parțial, necesitățile traiului zilnic al familiei, în lipsa unei oferte adecvate de locuri de muncă, la nivel local, alternativele sunt munca cu ziua și accesarea beneficiilor sociale. Prevalența unor astfel de situații este proprie comunităților foarte sărace, ce reprezintă o categorie oarecum omogenă a subdezvoltării ruralului românesc, cumulând, în ponderi diferite, caracteristici diverse ale subdezvoltării, precum cvasiinexistența locurilor de muncă pe plan local și în zonele adiacente și o majoritate a populației dependentă de ajutoare sociale.

Gradul scăzut de dezvoltare locală, reflectat de stocul redus de educație, ponderea scăzută a salariaților și prevalența activității agricole reprezintă, însă, și caracteristici ale unor localități care nu sunt, în mod necesar, sărace și în care nivelul de viață nu este, neapărat, unul foarte scăzut.

În analiza subdezvoltării, perspectiva este una focalizată pe dinamica viitoare a situației și vizează identificarea factorilor și mecanismelor ce frânează sau favorizează dezvoltarea locală. Chiar dacă majoritatea populației poate avea, la un moment dat, un nivel decent de viață, din perspectiva veniturilor, transferul de la bunăstarea individuală, la cea comunitară, nu se face automat, iar dezvoltarea locală este un proces a cărui eficiență depinde de funcționarea unor astfel de mecanisme sociale comunitare¹.

Selectarea Abrudului, drept caz exemplar pentru analiza pe care o propun are și o determinare practică, ce ține de disponibilitatea și completitudinea datelor colectate. În cadrul proiectelor pe tema dezvoltării locale la care am participat în ultimii doi ani, Abrudul este localitatea în care am avut oportunitatea de a culege date calitative și cantitative, atât în cadrul proiectului Academiei Române, amintit, cât și în demersul de realizare a studiului de fundamentare a Strategiei de dezvoltare locală a orașului Abrud.

Rezultatele cercetării. Studiu de caz, Abrud

Abrudul este un oraș în județul Alba, format din localitățile componente Abrud (reședința), Abrud-Sat, Gura Cornei și Soharu. Orașul se află la 65 de km de municipiul reședință de județ, Alba Iulia. Populația orașului se află într-un proces continuu de scădere. După ce în 1992 s-a înregistrat numărul maxim al populației orașului - 6792 de locuitori - populația orașului scade cu 366 de persoane până în 2011, iar scăderea se accentuează în ultimii zece ani.

În contextul orașelor din zona Munților Apuseni, scăderea populației reprezintă o caracteristică a tuturor orașelor din zonă. În timp ce, în ceea ce privește scăderea absolută, valorile sunt apropiate, ca pondere, scăderea este mai importantă în Baia de Arieș și mai puțin accentuată în Zlatna.

¹ Analiză dezvoltată în Preotesi, 2020

Având în vedere faptul că toate aceste orașe sunt orașe mici, sub 10.000 de locuitori, această scădere accentuată a populației poate avea un impact important asupra dezvoltării locale.

Tabelul 1. Evoluția populației după domiciliu la 1 iulie, date INSEE

Oraș	Anul 2002	Anul 2011	Anul 2020
ABRUD	6198	5832	5248
BAIA DE ARIEȘ	4956	4402	3806
CĂMPENI	8757	8095	7272
ZLATNA	8940	8314	7882

Pe lângă scăderea demografică, un alt aspect demografic important este evoluția structurii pe vârste a populației. Cel mai relevant indicator demografic, din perspectivă economică, la nivelul unei țări, este procentul persoanelor vârstnice în total populație.

Demografii consideră că o rată mai mare de 17% a persoanelor peste 65 de ani arată declanșarea procesului de îmbătrânire demografică, un proces structural, care de regulă, este ireversibil.

La nivel de țară, România avea la 1 ianuarie 2020 o rată de îmbătrânire demografică calculată la populația după domiciliu de 16,9%. La nivel european, pentru comparație se ia în calcul rata de îmbătrânire demografică după rezidență. În România rata era la 1 ianuarie 2020, de 18,94% (INS, TEMPO, 2021).

Analiza evoluției numărului persoanelor vârstnice ne arată o creștere substanțială, în ultimii 10 ani, atât în valoare absolută, cât și, în ceea ce privește ponderea acestei grupe de vârstă în populație.

La nivelul populației orașului Abrud ratele de îmbătrânire calculate la 1 ianuarie după domiciliu au evoluat astfel: 13,35% în 2015 și 16,93% în 2020.

După cum atrage atenția Lucian Marina (Preotesi, Marina, 2021, p.23), rata reală a îmbătrânirii demografice este corect să fie raportată la populația rezidentă și nu la cea calculată după domiciliu.

Rata de îmbătrânire demografică la cei rămași acasă, ne-migranți și rezidenți, estimată pentru 1 ianuarie 2020 este de 24,11% (idem).

Problema îmbătrânirii populației este una importantă din perspectiva dezvoltării locale și a fost identificată, ca atare, atât de reprezentanții instituționali, cât și de reprezentanții ai tuturor grupurilor de populație intervievați în cadrul celor două valuri de colectare a datelor la nivelul orașului Abrud.

În Abrud nici o gospodărie nu este racordată la rețeaua de gaz, iar 80% dintre gospodăriile sunt racordate la rețeaua de apă publică în locuințe. Ponderea populației salariale este una ridicată, în context zonal, iar ponderea persoanelor beneficiare de VMG la total populație este printre cele mai scăzute (1%).

Ponderea ridicată a salariaților în populație, stocul relativ ridicat de educație și cvasiinexistența unor zone considerate marginalizate conform metodologiei Atlasului zonelor rurale marginalizate, precum și ponderea redusă a beneficiarilor de VMG reprezintă argumente care susțin poziționarea acestui oraș în categoria localităților cu dezvoltare comprehensivă-indicele LHDI, conform sursei citate mai sus.

Analiza secundară de date și analiza datelor colectate la nivel local oferă însă o perspectivă complementară asupra gradului de dezvoltare locală¹.

Orașul Abrud face parte din categoria orașelor foarte mici (sub 10.000 de locuitori) și are un profil economic dual. Orașul se găsește într-o fostă zonă monoindustrială, unde mineritul a reprezentat, în mod tradițional, una dintre activitățile de bază ale populației.

Pe de altă parte, deși Abrudul are statutul de oraș, autoritățile locale estimează că în jur de o cincime dintre locuitori sunt ocupați în agricultură, aceasta fiind o sursă importantă de venit pentru o bună parte a acestora (estimarea este, între 20-50%). Creșterea animalelor continuă să reprezinte una dintre activitățile de bază ale acestei localități urbane. Condițiile favorabile de mediu și experiența în creșterea animalelor a populației, în mare parte rurală - fenomen accentuat prin includerea unor foste sate aparținătoare, ca actuale "străzi pe dealuri" ale orașului (cf. unuia dintre reprezentanții instituționali intervievați) configurează un context local ce favorizează perpetuarea acestui tip de activitate economică aducătoare de venit.

Impactul generat de măsurile de sprijin adresate fermierilor, fie ei deținători de animale sau/și de terenuri agricole, în cazul Abrudului, fânețe este, ca și în alte cazuri similare unde se practică agricultura

¹ Date colectate în cadrul proiectului Tipologii ale subdezvoltării în localitățile rurale și orașele mici din România (ale cărui rezultate preliminare au fost prezentate sintetic în (Preotesi, Tomescu, 2020), respectiv, proiectul elaborării Studiului de fundamentare a Strategiei de dezvoltare locală a orașului Abrud.

de semisubzistență, unul ce poate fi considerat pozitiv, la nivel individual, dar, prin încurajarea unor activități slab productive și slab fiscalizate, efectul poate fi, mai degrabă negativ, asupra dezvoltării locale. Pentru crescătorii de animale din Abrud, subvenția pare a reprezenta, mai degrabă, un scop în sine, decât un mijloc spre a își spori eficiența activității.

Deși munca în străinătate a reprezentat și reprezintă o supapă de supraviețuire în condițiile precarității ofertei locale de locuri de muncă, chiar dacă este prezentată drept foarte puțin probabilă, alternativa viabilă este considerată revigorarea activității minere din zonă.

Conform reprezentanților autorității publice locale, după închiderea minei de la Roșia Montană, în 2006, în prezent, în minerit, mai lucrează 500 de angajați la Combinatul Cuprumin, la Roșia Poieni. Dintre aceștia, doar în jur de o treime sunt din Abrud.

Singura investiție locală mai importantă, generatoare de locuri de muncă este o filială a fabricii de componente auto Autolive-componente auto. Din 2015, aici sunt angajați 500 de oameni din toată zona. Din Abrud provin mai puțin de jumătate dintre angajați, în total, la această firmă și la Filatură sunt în jur de 300 de salariați din oraș.

În condițiile în care oferta salarială este în jurul salariului minim pe economie, *"mulți din Abrud doresc salarii mai mari, se duc prin străinătate-Germania, Italia, Spania"* (reprezentant autoritate publică locală).

Estimarea reprezentanților instituționali este că dintre cele în jur de 2000 de persoane de vârstă activă din Abrud, jumătate sunt salariați și în fiecare gospodărie de persoane de vârstă activă, există cel puțin o persoană angajată.

O parte dintre cei 2300 de pensionari, cei care au lucrat în minerit și, în special, în subteran au pensii de un nivel semnificativ mai mare decât pensia medie, dar și comparativ cu salariul mediu al zonei.

Deși, comparativ cu localitățile rurale și orașele mici din România, atât ponderea salariaților în populația ocupată, cât și stocul de educație, sunt la un nivel relativ ridicat, diferențele față de zonele urbane dezvoltate sunt unele semnificative. Distanța mare față de reședința de județ, ponderea mare în economia surselor de venit a unei agriculturi slab eficiente, realizată în ferme individuale mici și foarte mici, restructurarea mineritului, migrația semnificativă a tinerilor către orașele mari și lipsa de alternative ocupaționale a celor rămași aici, cvasiinexistența serviciilor sociale locale, reprezintă premise mai degrabă nefavorabile dezvoltării locale.

Rezultatele analizei datelor cantitative

Aspecte metodologice

Abordarea cantitativă a presupus aplicarea unui număr de minimum 100 de chestionare pe un eșantion ce reflectă structura categoriilor de respondenți selectate prin segmentarea populației, respectiv, a reprezentanților instituționali. Eșantionul de 100 de persoane, deși nu este unul reprezentativ din punct de vedere statistic, poate oferi informație relevantă privitor la problemele manifeste identificate la nivel local, precum și privitor la soluțiile identificate.

Anchetele pe bază de chestionar, utilizând eșantioane de disponibilitate de minimum 100 de respondenți pot produce rapid informație utilă în ce privește ierarhizarea unor preferințe punctuale, cum ar fi reprezentarea asupra principalelor probleme ale comunității.

În astfel de cazuri chestionarele presupunând, fie alegeri multiple, fie întrebări deschise, fie întrebări factuale referitoare la localitate, aduc ușor informație interesantă și interpretabilă. Spre exemplu, la întrebările cu alegeri multiple, variantele ce atrag consensul a peste 40-50% dintre respondenți pot fi considerate *probleme cheie* pentru localitate. Investigarea lor suplimentară trebuie făcută însă în relație cu datele colectate prin metode calitative sau provenite din statistici agregate la nivelul comunității (Voicu, Preotesi ș.a., 2010).

Analiza datelor s-a realizat în mai multe etape. După ce s-a realizat identificarea și cuantificarea priorităților, operaționalizate prin importanța acordată problemelor locale identificate, s-au calculat indicatorii de prioritate ai fiecărei probleme/grup vulnerabil. În acest scop s-au folosit 3 indicatori statistici:

Indicele mediu de prioritate (media scorurilor), **Indicele de conștientizare a problematicii** (procentul de persoane care au identificat-o) și **Indicele de omogenitate a alegerii priorităților** (abaterea standard a scorurilor pe priorități).

Alegerea acestor trei indici este explicitată, pe larg, de Lucian Marina, în studiul de fundamentare a Strategiei de dezvoltare a orașului Abrud (Preotesi, Marina, 2021, p.34). Pe scurt:

Indicele mediu de prioritate este relevant pentru a vedea intensitatea cu care este prioritizată în

populație problema respectivă, *indicele de conștientizare* pentru a vedea, ce procent de persoane indiferent de prioritate indică o anumită problemă și *indicele de omogenitate* pentru a vedea ce acord există în prioritizare pentru un anumit scor de prioritate al problematicii.

În analiza pe care o propun, relevant este indicele de prioritate, media scorurilor principalelor trei probleme identificate de respondenții la chestionar. Acestea sunt, în ordine: problema **lipsei locurilor de muncă, sărăcia**, respectiv, problema **îmbătrânirii populației**.

Analiza datelor colectate prin ancheta pe bază de chestionar a relevat aceste trei probleme identificate cu frecvență foarte mare, ce pot fi considerate probleme manifeste, evaluate ca fiind foarte importante.

Rezultatele analizei datelor calitative

Abordarea în colectarea datelor calitative a fost una, preponderent dinamică, focalizată pe factori, procese și mecanisme de dezvoltare locală, într-o măsură mai mare decât pe evaluări ale situației actuale și soluții corelative, preponderent adresate în ancheta pe bază de chestionar.

Analiza datelor calitative a presupus o abordare a datelor culese dintr-o astfel de perspectivă dinamică, suprapusă peste obiectivul pragmatic de a identifica percepțiile celor intervievați după modelul analizei SWOT: *puncte tari, puncte slabe, oportunități, riscuri*.

Sinteza datelor calitative prezentate în cele ce urmează își propune identificarea elementelor ce definesc profilul local și care, pe de o parte, potențează influența factorilor structurali ai dezvoltării, pe de altă parte, configurează premisele implicării actorilor sociali și instituționali în demersul dezvoltării locale proiectate.

Paleta problemelor locale identificate de respondenți a fost una semnificativ mai diversificată comparativ cu cele identificate prin ancheta pe bază de chestionar și oferă elemente consistente în conturarea profilului socioeconomic local.

Pe de altă parte, obiectivele abordării calitative au fost diferite de cele ale abordării cantitative. În timp ce ancheta pe bază de chestionar a revelat importanța percepută a problemelor locale din perspectiva ponderii/frecvenței identificării lor, datele calitative oferă premisele explicației factorilor și mecanismelor ce generează și perpetuează aceste probleme.

Între problemele locale identificate de respondenți, câteva apar în toate interviurile de grup:

- problema exodului de tineri, prin migrație externă dar, mai ales, internă, având drept efect îmbătrânirea populației;

- problema locurilor de muncă, corelată cu cea a lipsei investitorilor, din perspectiva ofertei, cu precădere a ofertei pentru tineri, dar și a precarității ofertei, atât ca număr de persoane care ar dori să se angajeze, cât și ca adecvare a profilului lor profesional și educațional la aceste oferte de locuri de muncă;

- anumite probleme legate de infrastructură: problema lipsei alternativelor la încălzirea cu lemne (și prețul acestora, din ce în ce mai mare), problema degradării clădirilor din centrul istoric și cea a imaginii dezolante a zonei de blocuri a orașului;

- problema lipsei spațiilor de joacă pentru copii și a spațiilor publice de socializare pentru tineri - parcuri, terenuri de sport, săli de fitness, etc. (interviu de grup, tineri);

Cu o frecvență mai mică, apar probleme precum curățenia orașului, lipsa parcarilor, problema traficului de tranzit, care a ajuns la un volum neadecvat drumurilor înguste din oraș.

Problemele structurale, precum îmbătrânirea populației și dezechilibrele pieței locale a forței de muncă sunt probleme cauzale, ce generează alte probleme, ce le agravează pe primele, într-o spirală a subdezvoltării locale. Precaritatea ofertei de forță de muncă calificată, alături de elemente ce definesc un context local defavorabil pentru investitori (precum conectivitatea redusă cu sistemele de transport feroviar și aerian), definesc o situație puțin atractivă pentru investitorii importanți.

Oferta antreprenorială locală, deși importantă din punct de vedere al numărului de firme, este una modestă din punct de vedere al resurselor disponibile și a capitalului investit și puțin atractivă din punct de vedere al ofertei salariale din perspectiva cererii de forță de muncă locală.

”Acest proces de cauzalitate circulară poate fi oprit doar printr-o schimbare de paradigmă în dezvoltarea locală. Elementul cheie într-un asemenea demers de schimbare socială îl reprezintă capitalul uman. Creșterea stocului de educație, la nivel local reprezintă un demers ce vizează două direcții de acțiune simultane:

- creșterea calității educației;

- creșterea oportunităților locale de dezvoltare și reconfigurarea unui cadru socioeconomic local ce oferă premisele unei calități bune a vieții.

Ținta unui asemenea demers complex este creșterea numărului de persoane cu educație superioară,

coroborat cu scăderea ratei migrației persoanelor cu educație peste medie” (Preotesi, Marina, 2021, p.56).

Așadar, un factor important ce poate sprijini dezvoltarea locală este creșterea volumului capitalului uman, operaționalizat prin stocul de educație. Pentru a fi eficient, însă, demersul de dezvoltare locală trebuie să fie internalizat de populație, iar direcțiile principale de acțiune trebuie să întrunească consensul tuturor categoriilor principale ale populației.

Coeziunea socială presupune însă și asumarea unei identități (locale comune). Analiza datelor calitative relevă însă existența mai multor identități locale. Această suprapunere a unor elemente identitare, integrate și asimilate istoric, definește în prezent, specificul Abrudului.

Multiculturalismul, și istoria bogată a orașului și mărturiile sale prezente încă în zona lui centrală, pe de o parte, tradiția minieră, pe de altă parte, reprezintă cele două repere ce definesc acest specific al Abrudului.

În Abrud exista tradiția de oras minier, dar exista și o tradiție meșteșugărească, dar și elemente ce definesc o istorie a consumului cultural de elită. Înainte de a deveni un oraș monoindustrial, Abrudul era *”un oras de proprietari de mine, orașul în care se schimba aurul, dar era și un oraș ce avea casino, fanfara, o viață culturală elevată”* (interviu de grup, oameni de afaceri).

Tinerii completează profilul de *”mic oraș vechi, din inima munților Apuseni, ce exista din antichitate”*, cu elemente de culoare: *”oamenii sunt faini”*, *”Abrudul este Amsterdam-ul Apusenilor”*, sau prin valorizarea comparativă a unor aspecte punctuale: *”liceul este unul dintre liceele bune din zonă”*.

Fermierii și, într-o oarecare măsură, pensionarii, valorizează tradiții, mai degrabă rurale, precum cea a creșterii animalelor.

O abordare ce poate fi apreciată drept consensuală s-a înregistrat, indiferent de elementele identitate asumate, în privința valorificării aspectelor ce definesc specificul local. Între puținele oportunități locale de dezvoltare identificate de respondenți, câteva elemente ale specificului local apar, în mod recurent, drept oportunități ce pot fi valorificate în dezvoltarea activității turistice. Majoritatea respondenților consideră că orașul are potențial turistic, dar acest potențial nu este exploatat.

Aceste oportunități sunt relaționate cu modele alternative de dezvoltare a turismului în localitate. Între aceste tipuri de turism au fost identificate:

- *agroturismul*, prin valorificarea oportunităților oferite de cadrul natural, dar și de producția *”fermelor de pe dealuri”*;

- *turismul cultural*, prin valorificarea unor obiective turistice, precum biserica catolică și alte clădiri în stil gotic și romanic, fresce, case particulare vechi, chiar și din secolul XV;

- *turismul industrial*, prin valorificarea tradiției miniere a localității.

Turismul în localitate se află într-un stadiu considerat a fi unul incipient, fază în care e nevoie de exemplul unor afaceri de succes în acest domeniu

Concluzii

În această lucrare am pornit de la valorificarea rezultatelor a trei proiecte derulate în ultimii trei ani, ce și-au propus să analizeze modul în care anumite caracteristici ce descriu contextul local potențiază influența *factorilor structurali ai dezvoltării* în procesul dezvoltării locale.

Integrarea rezultatelor celor trei proiecte amintite s-a focalizat pe analiza unui caz considerat exemplar, în contextul cercetării propuse, un oraș mic din zona Munților Apuseni, Abrud, din județul Alba.

O parte dintre elementele de context local, precum distanța mare până la primul oraș important, conectivitatea feroviară și aeriană reduse, conectivitatea energetică redusă prin lipsa accesului la rețeaua de gaze naturale, reprezintă elemente ce configurează premise nefavorabile ale dezvoltării locale.

O altă categorie de factori vizează istoria recentă a localității și a zonei, circumscrisă de transformările economice și sociale, la nivel macroeconomic și societal. Efectele acestor transformări ale istoriei recente se suprapun însă, peste valurile de transformări ale istoriei unei localități vechi și încărcate de istorie, precum este Abrudul. Efectele transformărilor au fost resimțite diferit de diverse grupuri sociale, iar segmentarea populației se reflectă și în segmentarea memoriei colective și a identităților asumate. Suprapunerea unor elemente identitare, integrate și asimilate istoric, definește în prezent, specificul Abrudului.

Valoarea adăugată a analizei prezentate sintetic în această lucrare vizează identificarea factorilor și mecanismelor ce pot fi angrenate într-un demers de dezvoltare locală proiectată, pentru comunitate, validat, dar și sprijinit de comunitatea locală. Maximizarea valorificării elementelor ce definesc specificul local, pornind de la cadrul natural și activitățile tradiționale, până la valorificarea patrimoniului cultural și a

capitalului uman local reprezintă obiectivul comun ce poate cataliza interesul și implicarea actorilor sociali și instituționali locali, într-un astfel de demers.

Valorificarea integrată a caracteristicilor de context local implică atât factorii favorizanți ai dezvoltării, precum spiritul antreprenorial, ponderea încă importantă a salariaților în populația de vârstă activă, dar și factorii ce pot frâna dezvoltarea locală, precum menținerea unei părți relativ importante a populației ocupate în activități tradiționale, slab eficiente, precum agricultura de subzistență și semisubzistență. Implicarea comunității în identificarea unor oportunități de dezvoltare, precum cea a unui mod de turism alternativ turismului de masă, alternativă ce combină agroturismul cu turismul cultural, poate scoate orașul din spirala sudezvoltării și, prin creșterea coeziunii sociale, poate genera premisele dezvoltării, prin valorificarea eficientă a potențialului local.

Bibliografie

1. Aligică, P, Dabu, A, 2003. „Land Reform and Agricultural Reform Policies in Romania’s Transition to the Market Economy: Overview and Assessment”. *Eastern European Economics* 41(5):49–69.
2. Bell, M. 1992. „*The Fruit of Difference: The Rural-Urban Continuum as a System of Identity*”. *Rural Sociology* 57(1):65–82.
3. Bíró, Boróka, J.. 2015. „*Regional Absorption of Common Agricultural Policy’s Rural Development Funds Targeted for Semi-Subsistence Farms in Romania in the 2007 - 2013 Programming Period*”. *Romanian Review of Regional Studies* XI(1):69–76.
4. Ciutacu, C, Chivu, L., și Vasile, A.,J., 2015. „*Similarities and Dissimilarities between the EU Agricultural and Rural Development Model and Romanian Agriculture. Challenges and Perspectives*”. *Land Use Policy* 44:169–76.
5. Dachin, A, 2008. „*Rural Development - A basic condition for narrowing regional disparities in Romania*”. *Romanian Journal of Regional Science* 2(2):106–17.
6. Davidova, Sophia. 2011. „*Semi-Subsistence Farming: An Elusive Concept Posing Thorny Policy Questions*”. *Journal of Agricultural Economics* 62(3):503–24.
7. Feher, A., Goșa, V, Raicov, M, Haranguș, D, Condea, B., 2017. „*Convergence of Romanian and Europe Union agriculture – evolution and prospective assessment*”. *Land Use Policy* 67:670–78.
8. Fredriksson, L, Alastair, B, Davidova, S, Gorton, M, Traikova, D, 2017. „*The commercialisation of subsistence farms: Evidence from the new member states of the EU*”. *Land Use Policy* 60:37–47.
9. Halfacree, K. 2009. „*Urban-rural continuum*”. În: *International Encyclopedia of Human Geography*, Kitchin, R, Thrift, N, ed., Elsevier Science: 119–24.
10. Kerekes, K, Pakucs, B, Szöcs, E, Veres, E, Vincze, M, 2010. *Dezvoltare rurală. Ocuparea forței de muncă în mediul rural*. Cluj-Napoca: Accent.
11. Mathijs, E, Nivelin N, 2004. „*Subsistence Farming in Central and Eastern Europe : Empirical Evidence from Albania, Bulgaria, Hungary, and Romania*”. *Eastern European Economics* 42(6):72–89.
12. Mihalache, F, *Mediul rural între 1990 și 2020. Transformări și decalaje*. Editura Presa Universitară Clujeană, 2020
13. MMJS, 2019, *Analiza-diagnostic privind incluziunea socială și situația grupurilor vulnerabile în România*, p.145, disponibil la: http://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMJS/2019Analiza_diagnostic_privind_incluziunea_soc_ial.pdf
14. Preotesi, M, 2013. „*Mecanisme și factori ai subdezvoltării comunităților. O analiză în mediul rural românesc*”: *Sociologie Românească* 11(4):75–89.
15. Preotesi, M, 2009, *Reprezentarea socială a statului- factor structurant al strategiilor de răspuns la provocările mediului. O analiză în mediul rural românesc*, Anuarul Universitatii Petre Andrei, Editura Universității Petre Andrei, Iași: 487-513
16. Preotesi, M, *Factori stimulativi/blocanți ai inovației sociale în mediul rural românesc. Studiu de caz: comuna Bughea de Sus, jud. Argeș*”, *Calitatea Vieții*, nr.1-2/2009
17. Preotesi, M, 2008, *Contexte locale de furnizare a bunăstării și încrederea interpersonală și instituțională. O analiză în mediul rural românesc*, *Calitatea Vieții* nr.1-2 / 2008
18. Preotesi, M, Tomescu, C, Anghel, I, 2020, *Tipologii ale subdezvoltării și marginalizării în localitățile rurale și orașele mici din România*, Raport de cercetare intermediar, Academia Română

19. Preotesi, M, Tomescu, C, 2020. A preliminary analysis of the results in the project ‘Typologies of underdevelopment and marginalization in rural localities and small towns in Romania’, Journal of Community Positive Practices, XX(3) 2020, 3-20.
20. Preotesi, M, 2015, *Dezindustrializare și subdezvoltare în tranziția românească. Strategii individuale/ colective/ politici de răspuns. Studiu de caz: Valea Jiului*, (manuscris).
21. Preotesi, M, 2020. *Analiza impactului diferențiat al dinamicii bunăstării individuale asupra dezvoltării locale în ruralul românesc. O analiză în câteva localități rurale și orașe mici din zone montane și submontane.*
22. Preotesi, M., Marina, L., 2021, Studiu de fundamentare a Strategiei de dezvoltare locală a orașului Abrud, document programatic al Primăriei Abrud
23. Rostow W W. 1959. *The Stages of Economic Growth*, The Economic History Review, New Series, Vol. 12, No. 1 (1959): 1-16, Blackwell Publishing on behalf of the Economic History Society, disponibil la https://www.ufjf.br/oliveira_junior/files/2009/06/rostow.pdf
24. Sandu, D, 1999. Dezvoltare și sărăcie în satele României, Revista Sociologie Românească, nr. 4/1999, 117-138
25. Sandu, D, 1999. *Spațiul social al tranziției*, Iași: Polirom.
26. Sandu, D, 2011, *Social Disparities in the Regional Development and Policies of Romania”. International Review of Social Research* 1(1):1–30.
27. Teșliuc, E. Grigoraș, V., Stănculescu, M., coord. 2016, *Atlasul zonelor rurale marginalizate și al dezvoltării umane locale din România*, Banca Mondială
28. Voicu, B., Preotesi, M., Petrescu, C., Arpinte, D., Tomescu, C., 2010, *Note de cercetare asupra comunităților rurale din România de astăzi*, Sociologie Românească, nr.2/2010

Proiecte

1. Grantul de cercetare Nr. GAR-UM-2019-XI-5.6-7/ 15.10.2019, cu denumirea Tipologii ale subdezvoltării și marginalizării în localitățile rurale și orașele mici din România (MARGINALRURAL), grant realizat cu sprijin financiar din Fondul Recurent al Donatorilor, aflat la dispoziția Academiei Române și gestionat prin Fundația „PATRIMONIUM” GAR-UM-2019.
2. Tema de cercetare *România 1989-2019: politici sociale și opțiuni strategice*, coord. Acad. Cătălin Zamfir, Iulian Stănescu, ICCV, Academia Română, 2020
3. Elaborarea studiului de fundamentare a Strategiei locale de dezvoltare a orașului Abrud, Beneficiar Primăria Abrud, 2021

ГЕНДЕРНАЯ СЕГРЕГАЦИЯ НА РЫНКЕ ТРУДА УКРАИНЫ

Ярина ЮРИК¹, кандидат экономических наук,
старший научный сотрудник,
Институт экономики и прогнозирования НАН Украины

Профессиональная и отраслевая гендерная сегрегация на рынке труда, в результате которой появляются и существуют преимущественно «женские» или «мужские» профессии и виды деятельности, требует исследований по выявлению ее масштабов, причин и последствий, как с целью обеспечения социальной справедливости, так и с позиций повышения эффективности использования человеческого капитала, важнейшего элемента экономического развития страны.

Таким образом, целью этой работы стали анализ масштабов, динамики, факторов неравномерного распределения мужчин и женщин по профессиям и видам экономической деятельности, а также выявление последствий гендерной асимметрии на рынке труда Украины. Результаты исследования позволили сформулировать некоторые рекомендации относительно направлений выравнивания выявленных гендерных диспропорций в сфере занятости.

Ключевые слова: гендерная сегрегация, концентрация, структура, занятость, разрыв в оплате труда, рынок труда Украины

Occupational and sectoral gender segregation in the labor market, as a result of which predominantly “female” or “male” professions and types of economic activities appear and exist, requires researches to identify its scale, causes and consequences in order to ensure social justice as well as to improve the efficiency of using a human capital, the most important element of the country's economic development.

Thus, the purpose of the research was to analyze the scale, dynamics, factors of uneven distribution of men and women by profession and type of economic activity, as well as to identify the consequences of gender asymmetry on the labor market of Ukraine. According to the results of analytical calculations defined possible directions for equalizing the identified gender imbalances in employment.

Keywords: gender segregation, concentration, structure, employment, pay gap, Ukrainian labor market.

JEL: J16

Введение.

Гендерная сегрегация является одной из характеристик рынка труда и означает неравномерность распределения мужчин и женщин по видам деятельности, профессиям, должностям. Будучи связанной с диспропорциями в карьерных возможностях и оплате труда, гендерная сегрегация требует исследований не только с точки зрения обеспечения социальной справедливости, но и с позиций повышения эффективности использования человеческого капитала, важнейшего элемента экономического развития страны.

Литературный обзор. Процессы, влекущие и воспроизводящие неравномерное распределения мужчин и женщин по видам деятельности, профессиям, должностям на рынке труда, уже не первый год привлекают внимание ученых всего мира. В частности, значительный вклад в теоретические, а также эмпирические исследования по данной проблематике внесли работы Г. Анкера (напр. R. Anker, 1997, 1998), К. Баярд (напр. K. Bayard et al., 2003), Г. Беккера (напр., G. Becker, 1971, 1985), Б. Бергман (напр., B. Bergmann, 1974), Ф. Блау, В. Хендрикса (напр., F. Blau and W. Hendriks, 1979), М. Боромен и С. Класена (напр., M. Borowman and S. Klasen, 2019), Х. Хартманн (напр., H. Hartmann, 1976), С. Полачека (напр., S. Polachek, 1981), И. Мальцевой, Д. Нестеровой (напр., 2011), Е. Мезенцевой (напр., 2000, 2001), С. Рощина (напр., 2005), а среди отечественных ученых-экономистов – труды В. Близнюк (напр., 2003), А. Герасименко (напр., 2005), Э. Либановой, Е. Макаровой (напр., 2012) и других.

Вместе с тем вопросы асимметричности распределения мужчин и женщин в различных структурах занятости не теряют своей актуальности и требуют дальнейших научных изысканий.

Профессия – базовый параметр занятости индивида, характеристики его рабочего места, а потому в фокусе внимания этого исследования профессиональная сегрегация по признаку пола, а

¹ © Ярина ЮРИК, yarina79@ukr.net

также отраслевая, в основе которой гендерно асимметричное наполнения профессиональной среды определенных видов экономической деятельности.

Итак, **целью исследования** является выявление масштабов, характера изменений, факторов и последствий профессиональной и отраслевой гендерной сегрегации на рынке труда Украины, а также формулирование основных направлений выравнивания диспропорций в возможностях и результатах трудовой деятельности мужчин и женщин.

Основные результаты. Анализ гендерной профессиональной и отраслевой структур занятых Украины позволяет говорить о значимых различиях в распределении мужчин и женщин по профессиям и видам экономической деятельности. Так, с помощью статистических критериев установлена связь между сферой приложения труда и полом работника, а это свидетельствует о том, что мужчины и женщины находят для себя работу в разных профессиях и отраслях. В частности, женская занятость в значительной степени сосредоточена среди профессионалов и работниц сферы торговли и услуг (рис. 1), тогда как мужская шире представлена квалифицированными рабочими с инструментом и рабочими по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования (рис. 2).

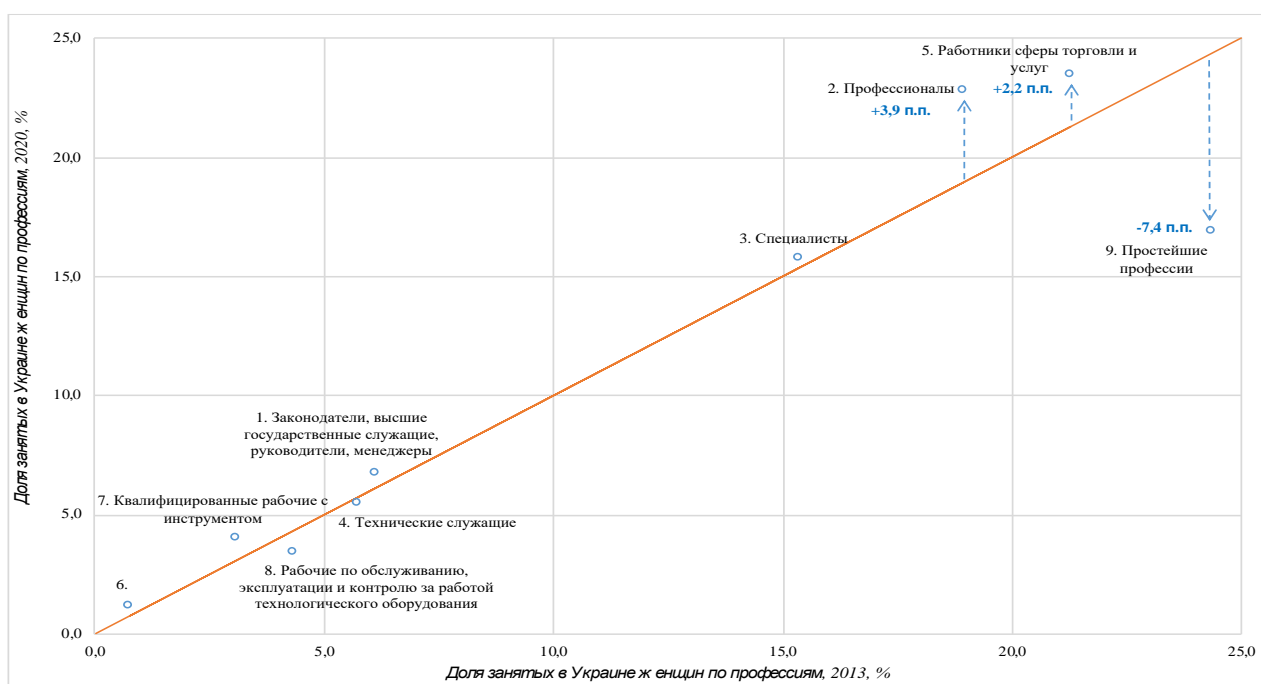

Рис. 1. Изменения в профессиональной структуре занятости женщин, Украина, 2013 и 2020 гг.

Примечание: 6. Квалифицированные рабочие сельского, лесного и рыбного хозяйств.

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Здесь, а также на рис. 2 рассчитано для 9 профессиональных групп на уровне разделов Национального классификатора Украины ДК 003:2010 «Классификатор профессий».

Здесь, а также на рис. 2 – 4 координаты точек на графике соответствуют долям занятых женщин (мужчин) по профессиональным группам / отраслями в 2013 и 2020 годах. Точка над прямой линией означает рост, под линией – снижение, на линии – отсутствие изменений удельного веса профессии / отрасли в совокупной занятости за исследуемый период. Чем дальше точки на графике от прямой линии, тем значительнее произошли изменения в соответствующих долях занятости.

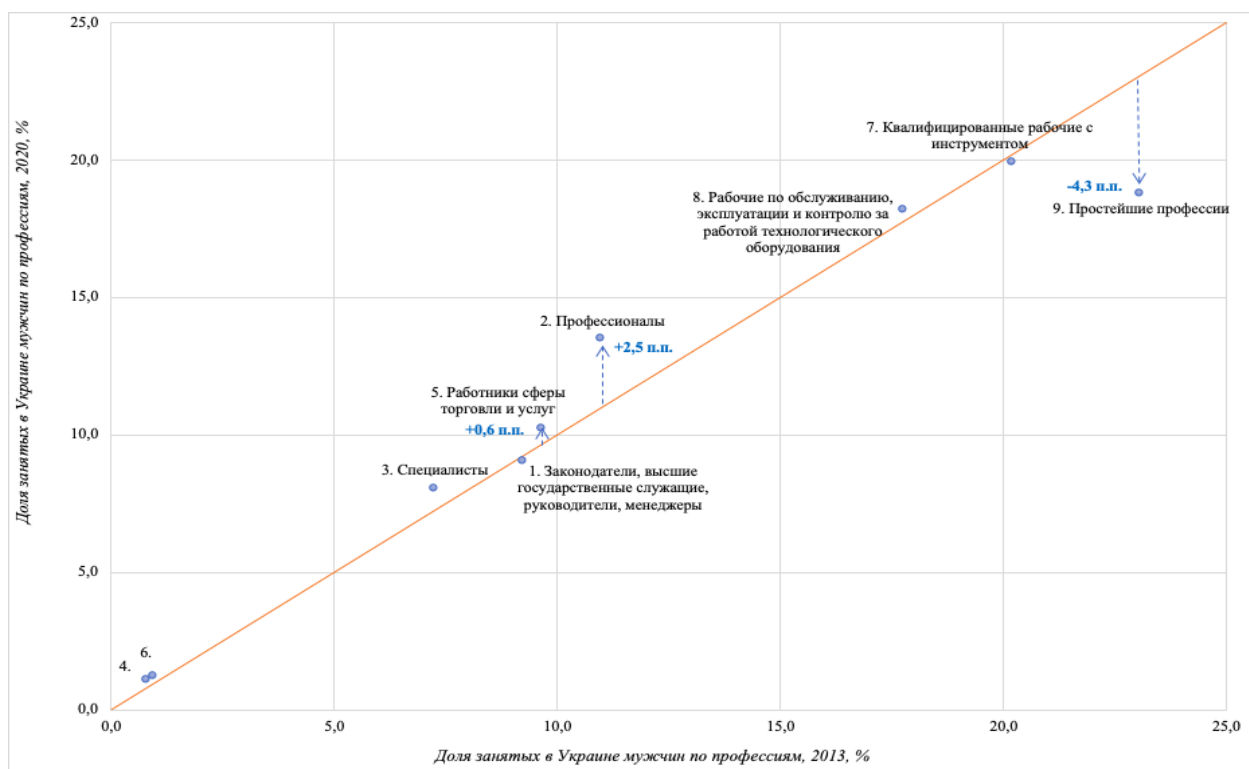

Рис. 2. Изменения в профессиональной структуре занятости мужчин, Украина, 2013 и 2020 гг.

Примечание: 4. Технические служащие; 6. Квалифицированные рабочие сельского, лесного и рыбного хозяйств.

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Что касается отраслевой занятости, то для женщин основными видами деятельности являются образование и торговля (рис. 3), для мужчин – промышленность и сельское хозяйство (рис. 4).

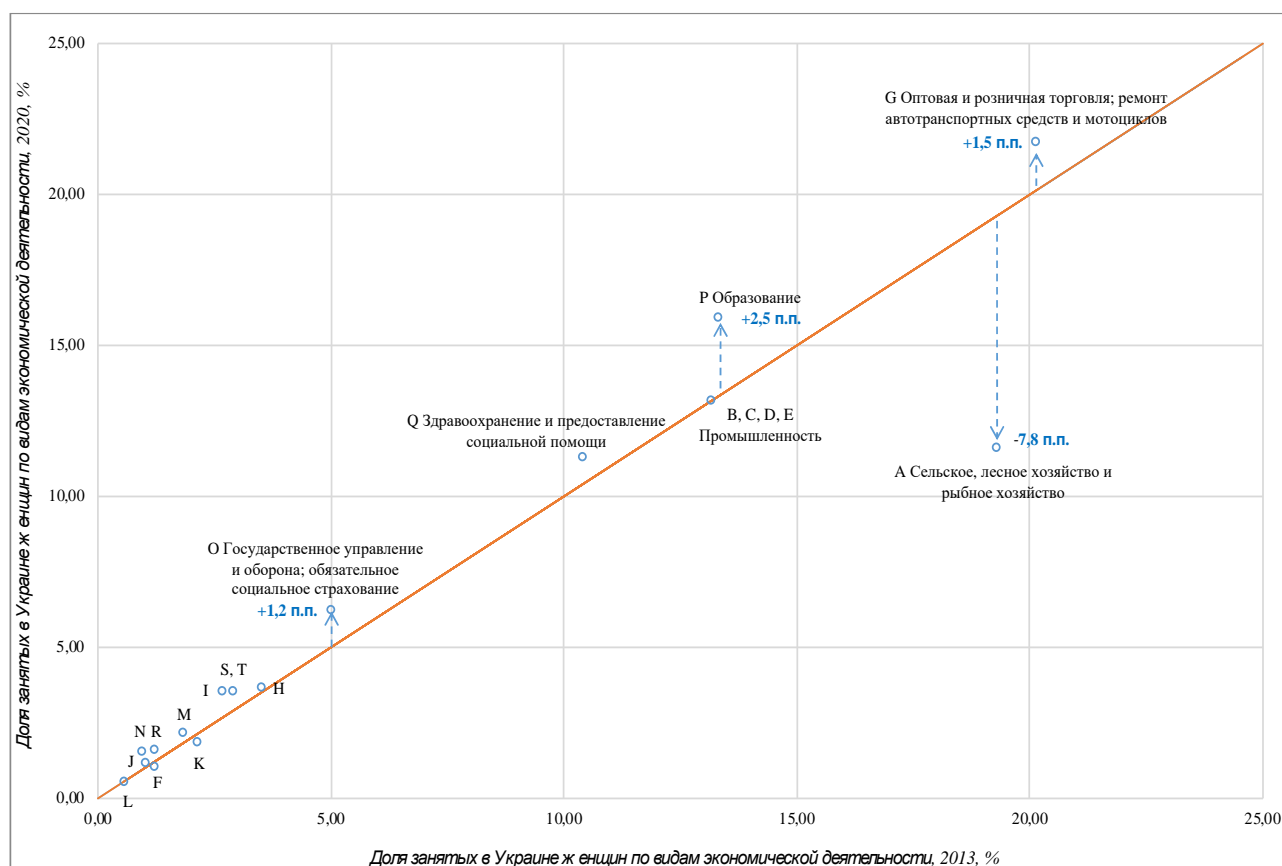

Рис. 3. Изменения в отраслевой структуре занятости женщин, Украина, 2013 и 2020 гг.

Примечание: **Ф** Строительство; **Н** Транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность; **И** Временное размещение и организация питания; **Ж** Информация и телекоммуникации; **К** Финансовая и страховая деятельность; **Л** Операции с недвижимостью; **М** Профессиональная, научная и техническая деятельность; **Н** Деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания; **Р** Искусство, спорт, развлечения и отдых; **С, Т** Другие виды экономической деятельности.

Здесь, а также на рис. 4 рассчитано для 16 видов экономической деятельности по КВЭД–2010.

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Оценивая изменения в гендерной профессиональной структуре занятости, выявлено, что во-первых, они были более выраженными среди женщин, а, во-вторых, в обоих случаях наиболее значимым стало снижение доли простого неквалифицированного труда в пользу роста удельного веса рабочих мест профессионалов и работников сферы торговли и услуг (рис. 1, 2).

По видам экономической деятельности, как свидетельствуют данные рис. 4, за период наблюдения имело место сокращение вклада в совокупную занятость мужчин сельского хозяйства и промышленности. Зато строительство, транспорт, а также государственное управление и оборона – отрасли, которые продемонстрировали рост с точки зрения удельного веса занятых в них мужчин.

Значительно активнее, чем мужчины, сельское хозяйство покидали женщины, так в 2020 г. доля занятых в этой сфере работниц составила около 12%, что почти на 8 п. п. меньше 2013 г. Сужение удельного веса сельского хозяйства в совокупной занятости женщин произошло в пользу расширения долей сферы образования, торговли и государственного управления (рис. 3).

В течение 2013 – 2020 гг. доля женщин среди занятого населения была почти стабильной и составляла 48%, то есть около половины всех занятых (рис. 5). Тогда как в рамках профессиональных групп и отраслей имеют место различия в гендерном распределении и перераспределении работников и работниц. Исследование концентрации представителей разного пола в отдельных профессиях и видах экономической деятельности, а также сравнение внутри-профессиональных и отраслевых долей женщин с их вкладом в общую структуру занятости

позволяет оценить масштабы асимметричности распределения мужчин и женщин по видам деятельности и работ, с выделением так называемых «мужских» и «женских» отраслей и профессий.

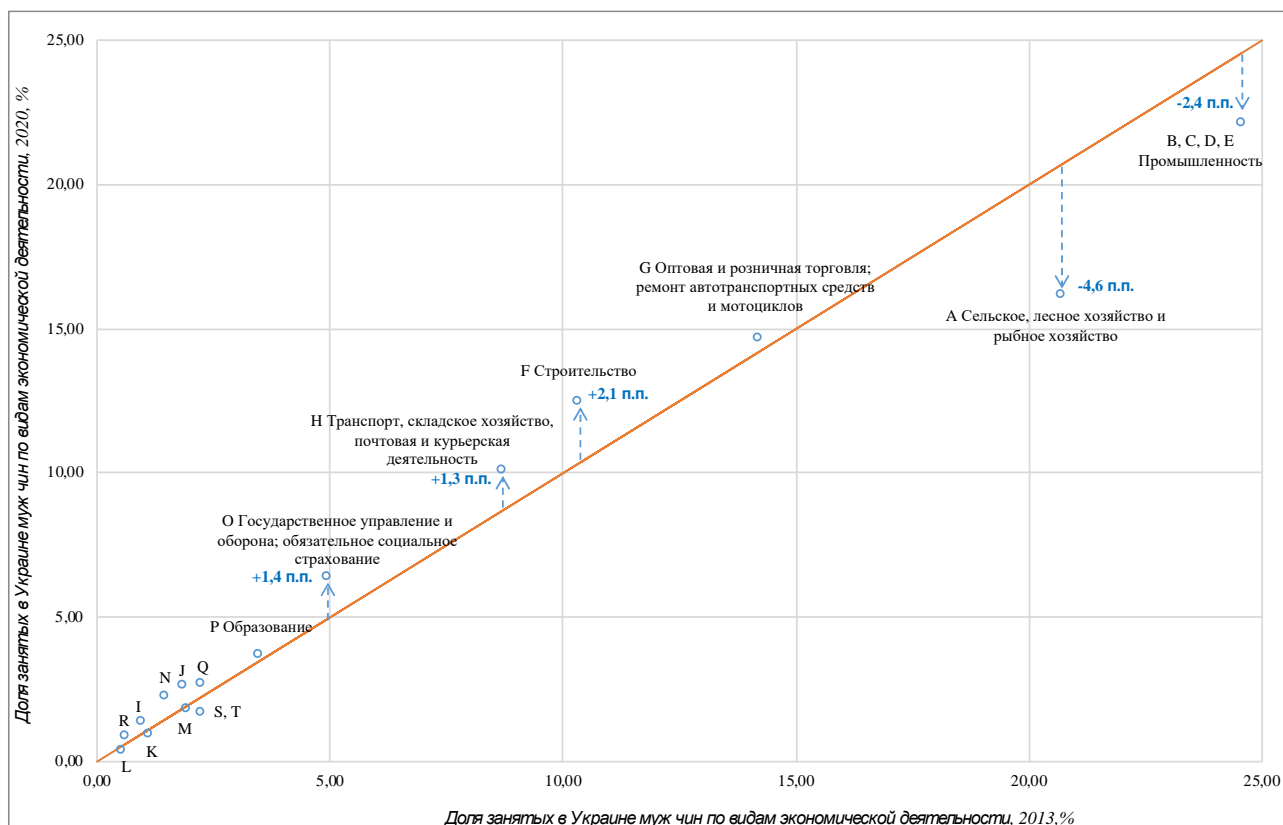

Рис. 4. Изменения в отраслевой структуре занятости мужчин, Украина, 2013 и 2020 гг.

Примечание: I Временное размещение и организация питания; J Информация и телекоммуникации; K Финансовая и страховая деятельность; L Операции с недвижимостью; M Профессиональная, научная и техническая деятельность; N Деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания; Q Здравоохранение и предоставление социальной помощи; R Искусство, спорт, развлечения и отдых; S, T Другие виды экономической деятельности.

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

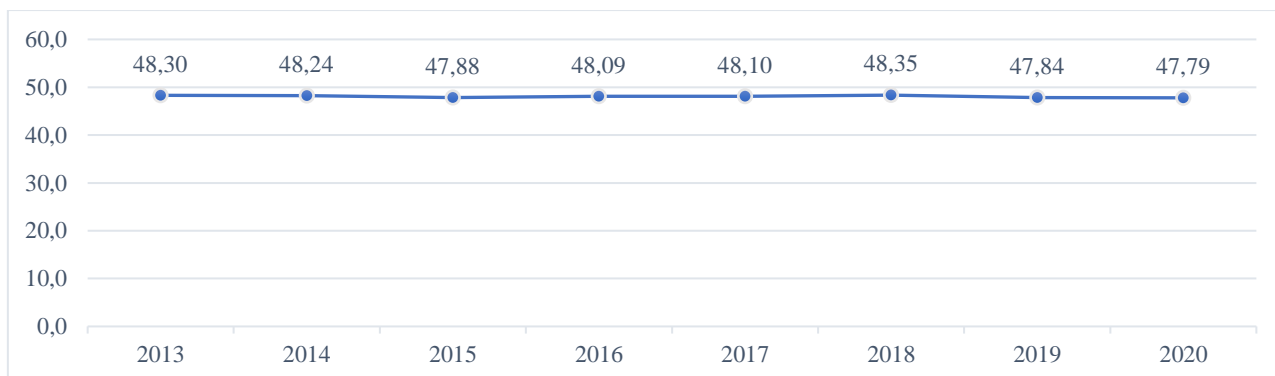

Рис. 5. Динамика доли занятых женщин, 2013–2020 гг., % от общего количества занятого населения в экономике Украины

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Рис. 6. Разница между уровнем концентрации женщин в профессии и их долей в общей занятости, Украина, 2013 и 2020 гг., п. п.

Примечание: если уровень концентрации женщин в профессии превышает их долю в общей занятости, то профессию относим к «женским», иначе – к «мужским».

Рассчитано для 28 профессиональных групп на уровне подразделений Национального классификатора Украины ДК 003:2010 «Классификатор профессий».

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам

экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Следовательно, (рис. 6), ярко выраженными «женскими» являются профессии служащих, связанных с информацией и обслуживанием клиентов, а также специалистов в области биологии, агрономии, медицины и образования. Среди «мужских» – это прежде всего водители и рабочие по обслуживанию передвижной техники и установок, рабочие металлургических и машиностроительных профессий, рабочие по добыче полезных ископаемых и на строительстве.

Отмечаем некоторое увеличение концентрации обеих гендерных групп в «нетипичных» для их пола занятиях. В частности, возросла доля женщин среди «мужских» профессий законодателей и высших госслужащих, руководителей предприятий, учреждений и организаций, менеджеров. В пользу же мужчин уменьшилось представительство женщин среди специалистов в области образования, пищевой и перерабатывающей промышленности, рабочих, обслуживающих и собирающих машины, служащих, деятельность которых связана с услугами для клиентов и информацией.

В целом за период наблюдения рост доли занятых женщин в «мужских» профессиях происходил быстрее, чем рост их представленности на «женских» работах (рис. 7). В основе изменений в соотношении между исследуемыми параметрами заметно большее снижение занятости мужчин, чем женщин в группе «женских» профессий, в категории же «мужских» профессий количество занятых мужчин осталось почти неизменным, тогда как количество работающих там женщин возросло.

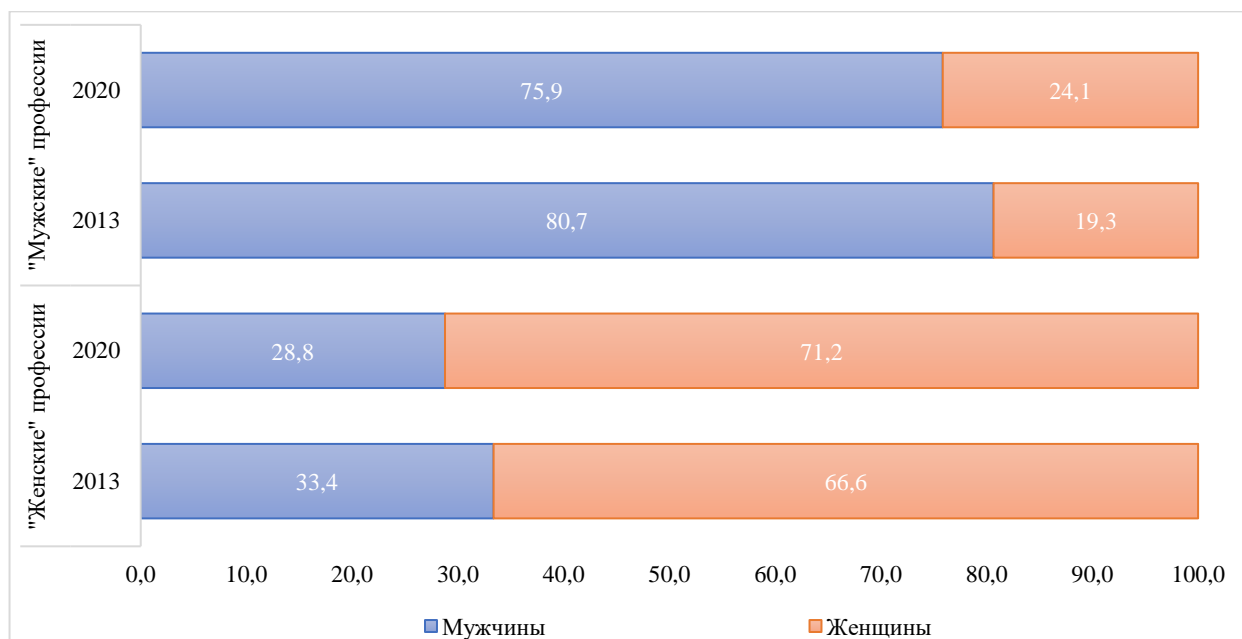

Рис. 7. Концентрация занятости в «мужских» и «женских» профессиональных группах, Украина, 2013 и 2020 гг., %

Примечание: рассчитано для 28 профессиональных групп на уровне подразделений Национального классификатора Украины ДК 003:2010 «Классификатор профессий».

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Что касается видов экономической деятельности, то как следует из данных, представленных на рис. 8, можем говорить об отраслях с ярко выраженной гендерной доминантой: женской – в образовании и здравоохранении, мужской – в строительстве и сфере транспорта. За период наблюдения концентрация женщин несколько увеличилась в промышленности и все же отрасль была и остается «мужской», в отличие от профессиональной, научной и технической деятельности, где процесс феминизации шел активнее. Обратный процесс – маскулинизации отраслей – коснулся таких сфер как здравоохранение, временное размещение и организация питания, искусство, спорт, развлечения. Но в целом, активных значимых тенденций входа мужчин в «женские» виды экономической деятельности и наоборот, женщин в «мужские», не выявлено, концентрация занятых менялась в направлении увеличения отраслевой гендерной асимметрии (рис. 9).

То, каким образом изменения в занятости населения проявились в динамике уровня профессиональной и отраслевой сегрегации, можно выявить с помощью ряда индексов: диссимилиации Дункана (ID); соотношения полов (SR); женской занятости (WE); Кармела и Маклахлана (IP) предельного соответствия (MM) (J. Siltanen et al., 1992).

Остановимся подробнее на индексе диссимилиации Дункана (ID), одном из наиболее распространенных стандартных методов оценки уровня асимметричности распределения мужчин и женщин по профессиям, отраслям. Его величина может колебаться в пределах от 0 (полная интеграция) до 100 (полная сегрегация). Индекс Дункана равен нулю тогда, когда в каждой профессии / отрасли занят такой же процент женщин, как и в целом в экономике. Значение 100 соответствует ситуации, когда все профессии / отрасли строго разделены по половому признаку, т.е. нет профессий / отраслей со смешанным составом работников (Е. Мезенцева, 2001).

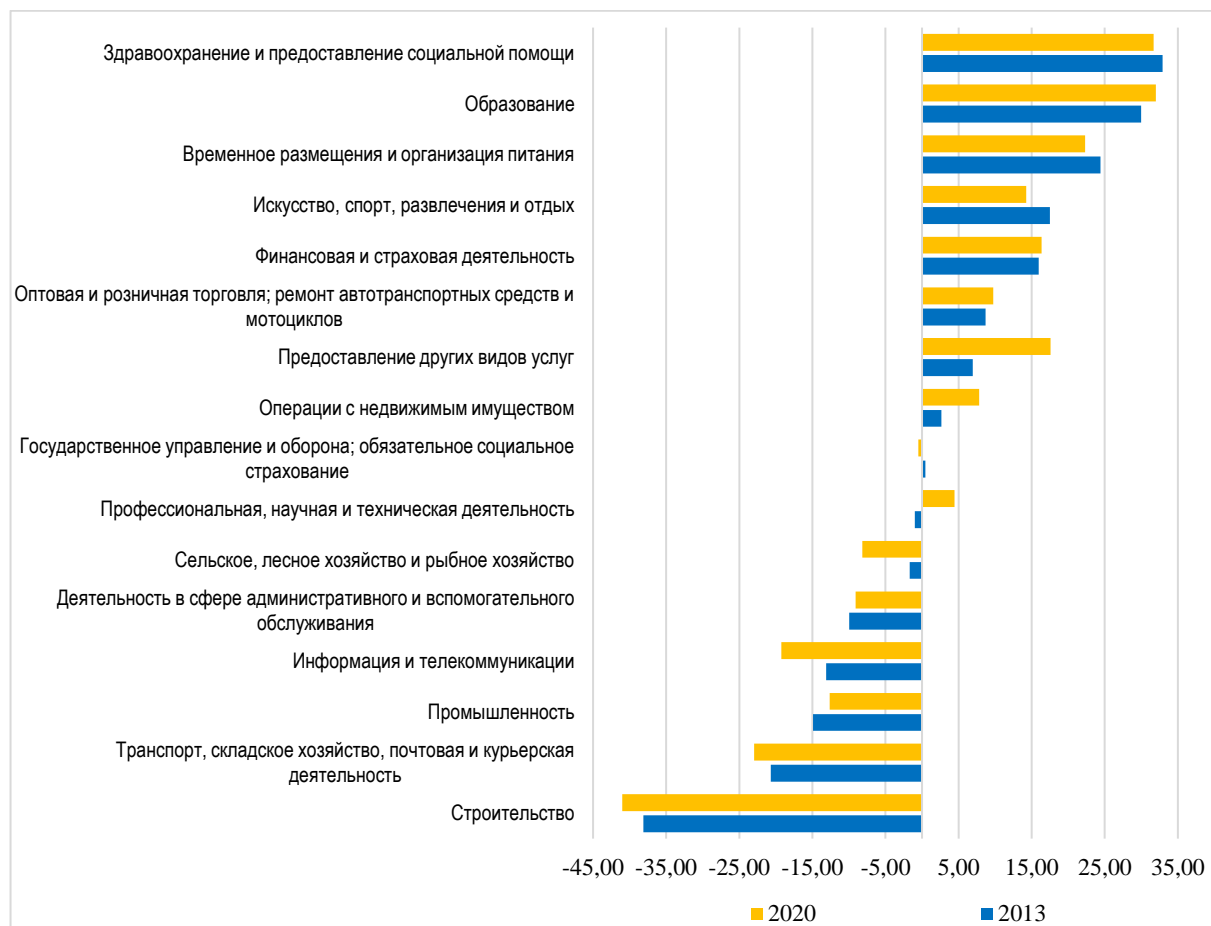

Рис. 8. Разница между уровнем концентрации женщин в отрасли и их долей в общей занятости, Украина, 2013 и 2020 гг., п. п.

Примечание: если уровень концентрации женщин в отрасли превышает их долю в общей занятости, то отрасль относим к «женским», иначе – к «мужским».

Рассчитано для 16 видов экономической деятельности по КВЭД–2010.

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

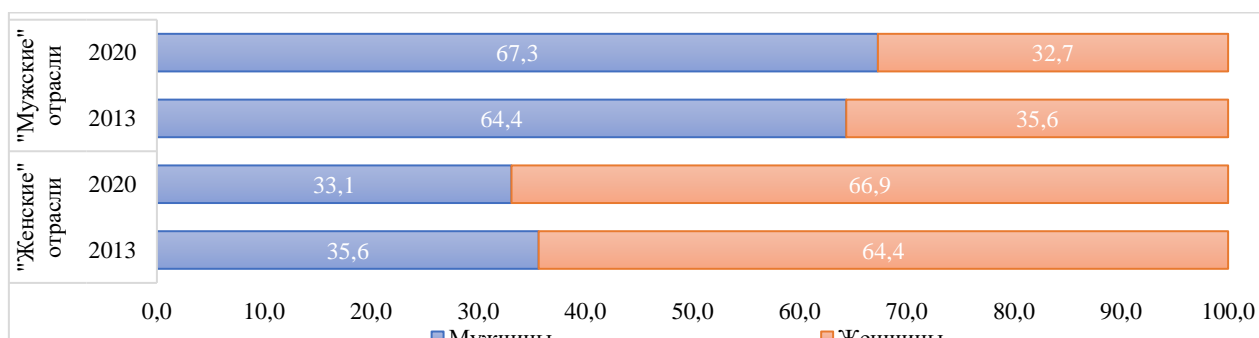

Рис. 9. Концентрация занятости в «мужских» и «женских» видах экономической деятельности, Украина, 2013 и 2020 гг., %

Примечание: рассчитано для 16 видов экономической деятельности по КВЭД–2010.

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Изменение индекса Дункана может быть вызвано как колебаниями в профессиональной / отраслевой структуре занятости, так и динамикой внутри- профессиональной / отраслевой концентрации работников. Выше уже проанализированы эти две составляющие (структура и концентрация занятых), а оценить изолированно вклад каждой из них в динамику индекса сегрегации ID можно с помощью метода декомпозиции (F. Blau et al., 1998).

Итак, результаты расчета ID означают, что 45 – 47% мужчин или женщин пришлось бы изменить профессию, чтобы была достигнута полная интеграция (табл. 1). Так же, согласно полученным данным, наблюдается рост уровня профессиональной сегрегации (+2,22 п. п. в 2020 г. по сравнению с 2013 г.), который, как и ожидалось, вызван эффектом изменения профессиональной структуры занятости. Вклад этой компоненты (+2,99 п. п.) был выше фактического прироста индекса ID, то есть рост последнего был несколько ослаблен (-0,76 п. п.) эффектом замещения работников одного пола представителями другого в пределах самих профессий, иными словами, «женские» занятия становились более мужскими и наоборот.

Таблица 1. Декомпозиция изменения индекса профессиональной гендерной сегрегации, Украина, 2013 и 2020 гг.

Показатель	Значение
Индекс диссимилиации Дункана (ID), %:	
2013 г.	44,94
2020 г.	47,16
Изменение индекса диссимилиации Дункана (ΔID), всего, п. п.	+2,22
в т. ч. за счет:	
- эффекта изменения внутрипрофессиональной концентрации работников	-0,76
- эффекта изменения профессиональной структуры занятости	+2,99

Примечание: рассчитано для 28 профессиональных групп на уровне подразделений Национального классификатора Украины ДК 003:2010 «Классификатор профессий».

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Углубление же асимметричности распределения мужчин и женщин по видам деятельности (табл. 2) обусловлено главным образом эффектом увеличения концентрации мужчин и женщин в типичных для их пола отраслях и дополнительно усилено ростом в совокупной занятости удельного веса гендерно доминирующих секторов (строительства, транспорта, образования).

Таблица 2. Декомпозиция изменения индекса отраслевой гендерной сегрегации, Украина, 2013 и 2020 гг.

Показатель	Значение
Индекс диссимилиации Дункана (ID), %:	
2013 г.	28,34

2020 г.	33,80
Изменение индекса диссимилиации Дункана (ДИД), всего, п. п.	+5,46
в т. ч. за счет:	
- эффекта изменения внутриотраслевой концентрации работников	+3,54
- эффекта изменения отраслевой структуры занятости	+1,92

Примечание: рассчитано для 16 видов экономической деятельности по КВЭД–2010.

Источник: рассчитано автором по данным выборочных обследований населения по вопросам экономической активности Государственной службы статистики Украины.

Ожидается, что профессиональная и отраслевая гендерная асимметрии занятости связаны с разрывом в оплате труда мужчин и женщин в Украине. В поисках подтверждения этой гипотезы, а также выявления других факторов, влияющих на заработную плату построены уравнения регрессий, которые соотносят почасовой доход¹ с возрастом индивида, местом жительства, образованием, профессией, стажем работы, основной экономической деятельностью, размером предприятия. Итак, как показывают полученные результаты (табл. 3), в целом отдача на образование для обоих полов положительная, но у женщин она несколько выше. Например, мужчины с дипломом магистра (специалиста), при прочих равных условиях, будут получать на 28% больше, чем мужчины с полным средним образованием, женщины же выигрывают 41%.

Таблица 3. Результаты оценки уравнений заработной платы мужчин и женщин

Спецификация	Мужчины	Женщины
Возрастные группы (до 25 лет – база)		
25 – 34 лет	0,0076***	-0,0138***
35 – 44 лет	0,0201***	0,0453***
45 – 54 лет	-0,0291***	0,0401***
55 – 59 лет	-0,0517***	0,0369***
60 – 64 лет	-0,0822***	-0,0167***
65 и более лет	-0,1513***	-0,0452***
Уровень образования (полное общее среднее – база)		
Высшее	0,2472***	0,3463***
Базовое высшее	0,0648***	0,0834***
Неполное высшее	0,0317***	0,0780***
Профессионально-техническое	0,0019*	0,0083***
Базовое общее среднее и ниже	-0,0380***	-0,0361***
Профессиональное занятие (квалифицированные рабочие с инструментом – база)		
Законодатели, высшие государственные служащие, руководители, менеджеры	0,2628***	0,2206***
Профессионалы	0,2362***	0,3033***
Специалисты	0,0403***	0,0829***
Технические служащие	-0,2532***	-0,1738***
Работники сферы торговли и услуг	-0,2108***	-0,2354***
Квалифицированные работники сельского, лесного и рыбного хозяйств	-0,0847***	0,0511***
Рабочие по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования	-0,0176***	-0,0145***
Простейшие профессии	-0,3228***	-0,3310***
Стаж работы (от 2 до 5 лет – база)		
До 2 лет	-0,0875***	-0,0713***
От 5 до 10 лет	0,0790***	0,0666***
От 10 до 15 лет	0,1368***	0,0925***
От 15 до 20 лет	0,1896***	0,1310***
20 лет и более	0,2364***	0,1991***

¹ Оплата труда за один отработанный час.

Отраслевая специализация (перерабатывающая промышленность – база)		
Сельское хозяйство, лесное хозяйство и рыбное хозяйство	-0,0726***	-0,1415***
Добывающая промышленность и разработка карьеров	0,3621***	0,1233***
Поставка электроэнергии, газа и кондиционированного воздуха	0,1018***	0,1587***
Водоснабжения; канализация, обращение с отходами	-0,1521***	-0,1428***
Строительство	-0,0956***	-0,2328***
Оптовая и розничная торговля; ремонт автотранспортных средств и мотоциклов	-0,1846***	-0,1497***
Транспорт, складское хозяйство, почтовая и курьерская деятельность	-0,0497***	-0,0142***
Временное размещения и организация питания	-0,2802***	-0,1861***
Информация и телекоммуникации	-0,0702***	-0,1037***
Финансовая и страховая деятельность	0,1116***	0,0182***
Операции с недвижимостью	-0,0852***	-0,0475***
Профессиональная, научная и техническая деятельность	-0,0835***	-0,1468***
Деятельность в сфере административного и вспомогательного обслуживания	-0,2807***	-0,1011***
Государственное управление и оборона; обязательное социальное страхование	-0,2039***	-0,0603***
Образование	-0,2562***	-0,1308***
Здравоохранение и предоставление социальной помощи	-0,3748***	-0,2277***
Искусство, спорт, развлечения и отдых	-0,1590***	-0,1635***
Предоставление других видов услуг	-0,1380***	-0,1922***
Размер предприятия (100 – 499 человек – база)		
До 10 человек	-0,5155***	-0,3833***
10 – 49 человек	-0,4130***	-0,2763***
50 – 99 человек	-0,1565***	-0,0384***
500 – 999 человек	0,0869***	0,0153***
1000 – 4999 человек	0,1524***	0,0419***
5000 человек и более	0,2949***	0,1501***
Константа		
	3,5366***	3,3600***

Примечание: зависимая переменная – логарифм заработной платы за один отработанный час. Регион контролируется. Статистическая значимость коэффициентов обозначена таким образом: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Источник: рассчитано автором по данным выборочного обследования предприятий по уровню заработной платы работников по полу, возрасту, образованию и профессиональным группам Государственной службы статистики Украины.

Также положительное влияние на заработную плату как мужчин, так и женщин имеет стаж работы и переход в высшую профессионально-квалификационную группу. И если в первом случае эффекты более заметны для мужчин, то во втором – женщины в целом выигрывают больше. К примеру, преимущество в оплате труда профессионалов над квалифицированными рабочими с инструментом у мужчин составляет примерно 27%, а у женщин – 35%.

Результаты оценки указывают на положительный эффект масштаба предприятия – с укрупнением субъекта хозяйствования растет заработная плата, причем выше эта зависимость у мужчин.

Межотраслевая дифференциация в заработной плате дает следующую картину. «Премия» за работу в добывающей промышленности (по сравнению с перерабатывающей), как и «штраф» в связи с занятостью в сферах образования, здравоохранения, государственного управления выше у мужчин, чем у женщин.

Установлено, что почасовая заработная плата женщины составляет в среднем 81% от заработной платы мужчины. В табл. 4 представлены результаты декомпозиции этой разницы по методу Оаксаки – Блайндера (A. Blinder, 1973, R. Oaxaca, 1973) на основе выше оцененных уравнений.

Таблица 4. Декомпозиция разницы между средними почасовыми доходами мужчин и женщин по методу Оаксака – Блайндера (Oaxaca – Blinder)

Всего, % от заработной платы мужчин	80,84
Объясненная часть, % от разрыва в целом	35,91
Стаж работы	-21,82
Уровень образования	-17,71
Размер предприятия	-9,66
Отраслевая специализация	72,90
Профессия	6,38
Регион	5,43
Возраст	0,40
Необъясненная часть, % от разрыва в целом	64,09

Источник: рассчитано автором по данным выборочного обследования предприятий по уровню заработной платы работников по полу, возрасту, образованию и профессиональным группам Государственной службы статистики Украины.

Итак, на основании проведенных расчетов, необъясненный разрыв в оплате труда составляет 12% против 19% для нескорректированной показателя. То есть после корректировки на различия в средних характеристиках мужчин и женщин и их рабочих мест, женщины все еще зарабатывают на 12% меньше, чем мужчины.

Наибольший вклад в объяснение гендерного разрыва в оплате труда имеет фактор сферы занятости индивида. Иными словами, основную часть отставания женщин в зарплате можно объяснить тем, что их деятельность заметно больше сосредоточена в отраслях с более низким, чем там, где чаще заняты мужчины, уровнем заработной платы. Следующим по значимости фактором является неравномерное распределение мужчин и женщин по профессионально-квалификационным группам, – он объясняет около 7% разрыва.

Таким образом, отраслевая и профессиональная гендерная асимметричность занятости являются основным объяснением наблюдаемого разрыва в оплате труда. Разница же в уровнях накопленного человеческого капитала, которая в этом эксперименте отображается через разницу в уровне образования и стаже работы, примерно на 40% сокращает отставание женщин в заработной плате. Средний уровень накопленного человеческого капитала у женщин выше, чем у мужчин.

Выводы.

Для устранения гендерного неравенства в сфере занятости недостаточно обеспечить одинаковое участие мужчин и женщин в трудовой деятельности. Для этого необходимо изменить структуру спроса на рынке труда, практику найма и продвижения персонала. Результаты исследования позволяют сформулировать некоторые рекомендации относительно направлений выравнивания гендерных диспропорций в возможностях и результатах трудовой деятельности мужчин и женщин. Так, определенное влияние на устранение гендерного неравенства в сфере занятости способны оказать мероприятия, предполагающие, например, активизирование действий по контролю за соблюдением работодателями законодательства об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин в труде и вознаграждении за него, а также повышение эффективности инструментов правовой защиты в случаях дискриминации со стороны работодателей; способствование диверсификации выбора женщинами и мужчинами будущей профессии, в том числе через профориентационную работу с молодежью; проведение информационных кампаний среди населения по вопросам гендерного равенства. Что касается экономической и социальной политики, целесообразными будут мероприятия по обеспечению гендерного баланса среди руководящего состава предприятий (учреждений, организаций); стимулированию мобильности работников в направлении трудоустройства на нетипичные для их пола рабочие места; повышению привлекательности рабочих мест в бюджетном секторе экономики и стимулированию гендерного разнообразия частного сектора; созданию условий для совмещения профессиональных и семейных обязанностей.

References

1. Analytical Research on Women's Participation in the Labour Force in Ukraine. Ed. E. Libanova. Kyiv: UNFPA, ILO, UCSR, 2012. 187 p.
2. ANKER, R. Theories of Occupational Segregation by Sex: An Overview. *International Labor Reviews*. 1997, 136 (3), 315-339. ISSN 0020-7780.
3. ANKER, R. *Gender and Jobs: Sex Segregation of Occupations in the World*. Geneva: International Labour Office, 1998. ISBN 922109524X.
4. BAYARD, K., HELLERSTEIN, J., NEUMARK, D., TROSKE, K. New Evidence on Sex Segregation and Sex Differences in Wages from Matched Employee-Employer Data. *Journal of Labor Economics*. 2003, 21(4), 887-922. ISSN 1537-5307.
5. BECKER, G. *The economics of discrimination*. Chicago: University of Chicago Press, 1971. ISBN 0226041166.
6. BECKER, G. Human Capital, Effort, and the Sexual Division of Labor. *Journal of Labor Economics*. 1985, 3(1, Part 2), S33-S58. ISSN 1537-5307.
7. BERGMANN, B. Occupational Segregation, Wages and Profits When Employers Discriminate by race or sex. *Eastern Economic Journal*. 1974, 1(2), 103-110. ISSN 0094-5056.
8. BLAU, F., HENDRICKS W. Occupational Segregation by Sex: Trends and Prospects. *The Journal of Human Resources*. 1979, 14(2), 197-210. ISSN 0022-166X.
9. BLAU, F., SIMPSON, P., ANDERSON, D. Continuing Progress? Trends in Occupational Segregation in the United States over the 1970s and 1980s. *Feminist Economics*. 1998, 4(3), 29-71. ISSN 1466-4372.
10. BLINDER, A. Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates. *The Journal of Human Resources*. 1973, 8(4), 436-455. ISSN 0022-166X.
11. BLYZNIUK, V. The Gender Characteristic of the Ukrainian Labor Market. *Economy and Forecasting*. 2003, 2, 114-126. **ISSN 1605-7988**.
12. BORROWMAN, M., KLASSEN, S. Drivers of Gendered Sectoral and Occupational Segregation in Developing Countries. *Feminist Economics*. 2019, 26(2), 62-94. ISSN 1466-4372.
13. GERASYMENKO, G. Gender Problems at Labour Market of Ukraine. *Demography and Social Economy*. 2005, 1, 178-185. **ISSN 2072-9480**.
14. HARTMANN, H. Capitalism, Patriarchy, and Job Segregation by Sex. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 1976, 1(3, Part 2), 137-169. ISSN 1545-6943.
15. MALTSEVA I., NESTEROVA D. Gender segregation in the domestic labor market: factors and consequences. *Proceedings of Voronezh State University. Series: Economics and Management*. 2011, (1), 244-255. ISSN 1814-2966.
16. MEZENTSEVA, E. Gender Economics: Theoretical Approaches. *Voprosy Ekonomiki*. 2000, 3, 54-65. ISSN 0042-8736.
17. MEZENTSEVA, E. Occupational Segregation by Gender In O.A. Voronina (ed.) *Theory and Methodology of Gender Studies. Lecture Course*. Moscow: MCGS-MSSSES, 2001. ISBN 5851330724.
18. OAXACA, R. Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets. *International Economic Review*. 1973, 14(3), 673-709. ISSN 0020-6598.
19. POLACHEK, S. Occupational Self-Selection: A Human Capital Approach to Sex Differences in Occupational Structure. *The Review of Economics and Statistics*. 1981, 63(1), 60-69. ISSN 0034-6535.
20. ROSHCHIN, S., ZUBAREVICH, N. *Gender equality and extension of women rights in Russia in the context of the UN Millennium Development Goals*. Moscow: INFORES-PRINT, 2005. 47 p.
21. SILTANEN, J., JARMAN, J., BLACKBRUN, R. M. *Gender Inequality in the Labour Market: Occupational Concentration and Segregation, A Manual on Methodology*. Geneva: International Labour Office, 1992. ISBN 9221087646.

THE EFFICIENCY OF THE USE OF HUMAN RESOURCES AND THE INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL IN PRE-UNIVERSITY EDUCATION

*Luminița ANDONE¹, PhD. Student,
Doctoral School of Economic Sciences, University of Oradea*

The investments in the human capital represents an essential condition for the economic growth and competitiveness. Despite the numerous "reforms" from the last two decades, the Romanian educational system still requires significant efforts to generate competitive resources for the labour market. This comes as a result because of the "reforms" that were more focused on the organisational dimension of the system and less on the need to restructure the substance of education and angling it towards the needs of the labour market.

Increasing the human capital of employees induces the investments productivity gains and competitive advantages.

The human capital is very important in a society based on knowledge, both as a factor of production and an intelligent carrier of knowledge and as a consumer of the goods of the knowledge-based economy.

Educational capital, health status and income, at aggregate and individual levels, are interrelated, so human capital and economic resources are part of the sphere of their development level.

The level of human development in terms of education is statistically represented by two indicators: literacy; degree of education.

Literacy represents the percentage of the population age 15 or above, who have completed a school or who can read and write without having completed a school.

Degree of education represents the number of students enrolled in a level of education, whether or not they belong to the appropriate age group, as a percentage of the total population in that age group.

Key words: *human resources, investment, human capital, strategies, education*

Investițiile în capitalul uman reprezintă o condiție esențială pentru creșterea și competitivitatea economică. Sistemul educațional românesc, în ciuda multiplelor „reforme” din ultimele două decenii, necesită în continuare eforturi semnificative pentru a genera resurse competitive pentru piața muncii, deoarece „reformele” au vizat mai mult dimensiunea organizatorică a sistemului și mai puțin necesitatea de restructurare a substanței actului educațional și orientarea acestuia către nevoile pieței muncii.

Creșterea capitalului uman al angajaților induce investițiilor sporuri de productivitate și avantaje competitive.

Capitalul uman este foarte important în societatea bazată pe cunoaștere, atât ca factor de producție și suport inteligent al cunoașterii, cât și în postura sa de consumator de bunuri ale economiei bazate pe cunoaștere.

Capitalul educațional, starea de sănătate și veniturile, la nivel global și individual, sunt intercorelate, astfel capitalul uman și resursele economice sunt parte a sferei dezvoltării nivelului lor.

Nivelul dezvoltării umane din punct de vedere al instruirii este reprezentat statistic prin doi indicatori: gradul de alfabetizare; gradul de cuprindere în învățământ.

Gradul de alfabetizare *reprezintă ponderea persoanelor care au absolvit o școală sau care știu să scrie și să citească fără a avea o școală absolvită, din totalul populației de 15 ani și peste.*

Gradul de cuprindere în învățământ *reprezintă numărul de elevi înscriși într-un nivel de învățământ, indiferent dacă aparțin sau nu grupei de vârstă corespunzătoare nivelului, ca procent în totalul populației din grupa de vârstă respectivă.*

Constatările noastre sunt că în România sunt vizibile efectele pozitive ale reformei din sistemul de învățământ, iar efectele negative pun în discuție egalitatea șanselor de acces la educație (număr insuficient de cadre didactice calificate, gradul de degradare a clădirilor).

Cadrele didactice reprezintă factorul esențial în formarea forței de muncă și sunt principalii actori în diminuarea efectelor negative ale reformei din sistemul de învățământ.

Cuvinte cheie: *resurse umane, investiție, capital uman, strategii, educație*

JEL: *J24, J44, J53, J82*

¹ © Luminița ANDONE, andoneluminita@yahoo.com

CHAPTER 1. THE EFFECTS OF HUMAN RESOURCES ON PRE-UNIVERSITARY EDUCATION

- 1.1 Aspects regarding human resources, concept and definitions
- 1.2 Fundamental theories on human resources
- 1.3 Human resources in education
- 1.4 Human capital investments and development strategies
- 1.5 The impact of education on the evolution of human resource

1.1 Aspects regarding human resources, concept and definitions

Human resources are defined as the total population of a country in the affirmation of its economic dimension, through direct or indirect participation in the labour market, and its spiritual (social) dimension, through the accumulation of knowledge (Anon., no year)^{***1}.

The human resource theoretically combines the total population, i.e. the active and inactive personnel of a territory. In achieving the work objective, it coordinates a duality of: education and improvement, thus affirming the social and economic nature of the concept. In the everyday world, it is related to and grows directly in proportion to the social ability of the individual, to his or her ability to integrate the goal into the employment contract. Human ability and strength are directly connected to labour resources, which have a strong economic character.

The human resources symbolically reveal an economic branch of an institution, and from a practical point of view, they put in a collective perspective all the people who bring or do not bring income to the society. The human resource undergoes major changes as the population grows on a global level and becomes standardised, taking into account the labour volume.

Human resources are not to be confused with "Labour resources (workforce), which is made up of all persons who are of working age and capable of working, as well as older persons fit for work, who may or may not be employed in an economic sector" (DEX, 1998).

In the scientific literature, the measure of human resources is given by the total population at a given time. Several theorists have contributed to the development of this concept. Thus, in the paper "Political Economy. Fundamental elements, it is stated that: "human resources represent the total population of a country, and particularly the working population" (Angelescu, 1999), as in the original definition of the term.

The term human resources is given a great importance in specialised foreign literature, both in terms of the management of organisations and at macroeconomic level. The economist Lecaillon, Jean-Didier sees human resources as material points in the development of the economy, and the economic demography is defined as: "the study of the possibilities of the population integration in economic analysis and the consequences resulting from it" (Lecaillon, 1992), moreover, he notes that "the notion of human resources must be placed at the heart of the economic analysis (Lecaillon, 1992).

A significant potential for growth and development is attributed to human resources because they represent a continuous source of development. Manpower and personal ambition are the factors that can contribute to overcoming the limits of new challenges. The human resource is the primary element, which is representative of an institution. Their performance is directly related to success and competitiveness.

The term human capital is frequently used in economic language to refer to the totality of educational and professional knowledge, skills, qualities and, in some senses, the health status of human resources (www.scribd.com, 2013).

In the 1920s and 1930s, the concept of human resources received great importance and attention from a number of specialists, during a period of economic prosperity preceding the great economic crisis. The strong comparisons engage economists to analyse institutions from a human point of view. Thus Western Electric entrusts Elton Mayo with an experiment at one of the Hawthorne factories. The experiment took place over eight years, between 1924 and 1932, and it concluded the following: there was a Hawthorne Effect which led to changes in people's behaviour; the influence of the group on the individual was strong; recognition of the importance of the individual and his belonging, his integration into the 'pack' were more important factors than wages and working conditions.

¹ ***The term "knowledge" is used in the existing sense in the theory of human capital, taking from the English notion of "knowledge", which includes knowledge, ideas, experience, skills acquired in schools, but also in the work process, etc.

The human resource from an economic perspective presents the following particular aspects:

The human factor is the first factor in achieving progress. Economic output is influenced by human resources.

The human resource is different from the other resources of the organisation because it has an active role in the economic process; it is not used up like other resources; it relates to the environment in which it operates; it is the only resource that offers the possibility of unlimited profit. These characteristics highlight the complexity of the concept. Weighing and parameterising it is not easy.

The organisation to which it belongs is required to make a permanent effort of support and development to make it effective (www.bbexpert.ro, 2021).

The specialized Romanian literature is very rich and comprehensive in this field. Some examples are: N. Dobrotă considers the human resource to be made up of people-employees, who generate the factor of production-labour (Dobrotă, 1991). Other authors differentiate between the terms "human resources" and "labour resources", considering them only partial synonyms.

Adumitrăcesei, I.D., Niculescu, E., Niculescu, N., attribute a collective meaning to the term as being made up of "a part of the population of a country, a part that includes people capable of working and available to engage in various economic and social activities" (Adumitrăcesei, 1998). This definition does not include certain groups of the population (e.g. students who are studying and who are not "available to engage in various economic and social activities"). We consider this definition to be incomplete and partly erroneous, because education is an influential and decisive factor in the development of individuals that positively influences the mentality of humans.

Human resources involve both qualitative and quantitative aspects in their use.

"Quantitative, dimensional aspects concern, absolutely, the level of the total population and structural changes according to the main demographic characteristics" (Lecaillon, 1992).

Qualitative aspects concern the omniscience and omnipresence of man in all activities through the creation of technology and his presence and intervention which cannot be replaced by machines. Thus, human resources certainly take precedence over economic resources.

1.2. Fundamental theories on human resources

In the first half of the 20th century, theoretical concerns about human resources began. Elton Mayo (1880-1949) started a proper school in this field. At the University of Harvard Business School he initiated and led the first research groups on human behaviour in the labour process. He demonstrated that the individual's job satisfaction is only partly motivated by economic stimuli, that there are motivating influences other than economic ones.

Elton Mayo's research has covered several aspects: the impact of conflicts on work productivity; the influence of rest and fatigue on individuals and the consequences on work performance; the study of formal and informal relationships; the research of social system knowledge.

Through these studies, he has highlighted the fact that employees react differently to the same situations, although they are unique, and that individuals change their behaviour when they join a work group.

Elton Mayo's theory does not fully explain human behaviour (Elton Mayo, 1945).

Rensis Likert and Douglas Mc. Gregor are two other leading theorists on the human resources issue, who continue and enrich Elton Mayo's theory.

"Mc Gregor (1960) notes that the existence of material need motivates the behavior of the provider, but "a satisfied need ceases to act as a motivator of behavior"; this is "a fact with profound significance" because "man is a pretentious animal - as soon as one of his needs has been satisfied, another one appears. This process is endless, it continues from birth to death" (McGregor, 1960). This famous theorist elaborates in "The Human Side of Enterprise" (1960)" two theories about human decisions and behaviour, namely the X and Y theories, considering that a duality of approach underlies managerial decisions and behaviour.

The first theory X is a pessimistic view of human resources and presents a traditional and somewhat rigid approach.

The second, theory Y, considered to be based on an 'optimistic' view, is derived from a modern approach in which work is seen as the main motivation, and is therefore more attractive to human behaviour.

Theory Z suggests several new solutions for human resource management to motivate staff and is inspired by the study of human relations in Japanese organisations. It does not differ much from either theory X or theory Y.

Chart 1. Theory X and Y

THEORY X	THEORY Y
1. the average person is prone to neglect, avoiding work as much as possible; 2. the average person lacks ambition, does not want to take responsibility and prefers to be led; 3. the man is selfish regardless of the needs of the organisation he belongs to; 4. by nature the man is opposed to change within the organisation; 5. the person will have to be threatened, controlled and sanctioned in order to be persuaded to make the necessary efforts for the smooth running of the organisation.	1. physical or intellectual effort, work are just as normal as leisure or amusement; 2. people like to take responsibility; 3. people can be encouraged to participate in the organisation by means other than penalties; 4. taking on tasks depends on positive motivations and associated rewards; 5. in their work people also have needs for esteem or self-improvement.

Source: data collected and processed by the author, after: Maslow A.H., A., 1970. Theory of human motivation, Motivation and personality. 2 ed. New York: s.n.

A comparison of the features of the two theories leads to the following conclusions:

Theory X shows that in order to achieve the institution's objectives, individuals must be exposed to unpleasant, concurrent conditions.

In opposition, theory Y relies on human initiative, on human goodwill in favour of non-confrontational relationships of empathy between employee and employer.

Rensis Likert, another theorist, has studied the behaviour of school and its influence on labour productivity. His research has shown that results are better when the bosses' attention is focused on people and not on production.

These studies highlighted the importance of human behaviour and demanded the development of the school of human relations with this behaviour in mind, i.e. the foundation of the school of human relations was laid by Abraham Maslow (1908-1970). He stated that the basic human needs, the physiological needs (food, clothing, physical comfort, etc.), should be placed first, after which motivation is transferable to higher needs: job security, social, personality and self-development needs (Maslow A.H., 1970).

The one who will extend the area of study of theory X and theory Y, through theory Z, developed by Williane Ouchi (Ouchi, 1981).

Using Theory Z he proposes that institutions should take into account some elements for motivating employees such as:

- long-term employment (Japanese influence - lifetime employment);
- taking major decisions by agreement (Japanese influence);
- taking individual responsibility (American influence);
- evaluation and gradual advancement (Japanese influence);
- implicit control and informal corrective and formal measures (combined influence);
- professional career with interdisciplinary specialisation (combined influence);
- the organisation's concerns about the employee's personal life, including the employee's family (Japanese influence) (Mihuț, 1998).

Kiker, B.F., analysed the term "human resources" in the seventh decade of the twentieth century along with another term, namely "human capital", but the term was used long before the economic and social life. Kiker, B.F. sought to estimate the monetary value of the human being by suggesting two methods:

1. the production cost procedure - estimating the net costs of "producing" the human being in its development, without taking into account its "maintenance" costs; and
2. the capitalised earnings procedure - assessing the present value of past and future earnings of individuals (Kiker, 1971).

Adam Smith defines the concept of "human capital" as useful skills and knowledge possessed by the human being, viewed as a machine with both costs and the capacity to produce income in return (Smith, 1962).

Gary S. Beker sees education and training as the most important investments in human capital. Analysing this, he finds the following:

earnings increase;

- earnings increase with age, usually at a declining rate. The rate of increase and delay tend to correlate positively with skill level;
- Unemployment rates tend to be inversely correlated with the level of unemployment;
- those who change jobs frequently are younger people, who also benefit from more education and training at the workplace than older people;
- the distribution of earnings for specialists and other skilled employees is positively skewed;
- the beneficiaries of education and other training are skilled people;
- market size limits the division of labour;
- the employer who invests more in the human side of the business has a clearer vision of the business and is therefore likely to find it more attractive than the employer who pursues the financial/material side of the business (Becker, 1997).

Scholars along with the creators of the concept advocate the correct use of the two terms: "human capital" and "human resources".

They define the human element in the institution as human resources, distinct from financial, informational and material resources, which are useful to the institution through what they do. Human capital is something that someone owns, it has an intrinsic value to individuals and society, whereas a resource is what can be transformed, used or exploited for benefit.

Governments and the private sector in the market economy (private schools, consultancy firms, employee training departments/services within institutions) play an important role in directing the formation and development of human capital. Financing comes from the public budget and private spending by individuals. Participants at training and development courses, the institution and society are the main beneficiaries of human capital development.

Knowledge capital can be acquired through education and can be improved through continuing education, just like physical capital, and can earn profits in the form of productivity, which represents the wealth of whoever owns it. Human capital cannot be separated from its owner, whereas other types of capital can be separated, and its value depends on the ability of the owner of human capital to apply its knowledge in an economically profitable institution.

Both general and special capital contribute to the productive use of personnel, and the accumulation of general and special capital ensures a high level of competence and informal involvement of personnel in the affairs of the community, and thus the maximum expression of initiative, professional ability and dedication to the institution.

The social capital is what makes the efficient use of human capital possible. It enables the rapid and efficient coordination of staff activity, mobilises staff to achieve organisational goals and ensures the effective transmission of information. The development of social capital reduces the scope for breaches of work discipline.

Social capital, unlike physical and financial capital, grows as it is used (Petrescu, 2003).

Man is simultaneously subject, object and goal of various activities, and is both creator and consumer of resources. The only inexhaustible resources of creativity, solutions and new, original and valuable ideas are human resources.

Individual work is perceived as a function of the time worked (time input), individual possibility and an investment in human capital/human resources (education, information, training).

Investments in education and individual training are European objectives and their implementation derives from the need to increase the individual and technical potential of its population. The economic effects of these investments will be reflected in the possibility of employment and income according to training.

It is clear from this that the most important investments in human capital are education and professional training.

People with a higher level of education almost always earn well above average, and the benefits are greater particularly in less developed countries.

In terms of earnings for different types of occupations and different occupational levels we find certain phenomena such as:

1. earnings usually increase with age, at a decreasing rate;
2. unemployment rates are inversely correlated with skill level;
3. firms in underdeveloped countries appear to be more 'paternalistic' in their dealings with employees than those in developed countries;
4. younger people change jobs more often and have more on-the-job training than older people;

5. the distribution of earnings is positively skewed, especially for professionals and other skilled workers;
6. the more able receive more education and other vocational training than the others;
7. the division of labour is limited by the size of the market;
8. the typical investor in human capital is more impetuous and thus more likely to err compared to the typical investor in tangible capital (Becker, 1997) (Gary S. Becker, 1997).

Institutions benefit from a human capital that may be the result of formal or non-formal education or on-the-job schooling and training.

Interest in post-school investments in training has multiple causes. It stems from the fact that, on the one hand, the educational human capital acquired in school is incomplete in relation to labour market requirements and, on the other hand, this type of investment generates a significant increase in income as work experience is acquired. The most profitable investment is considered to be human capital because it generates prosperity much faster and less expensively than physical or financial capital (Suciu, 2004).

1.3. Human resources in education

Human resources in education are those that train the workforce and develop the society, which gives them a very special status compared to other human resources in the labour market.

The primary beneficiaries of pre-university education are preschoolers and students, while the secondary beneficiaries are their families. The local community and society in general are the tertiary beneficiaries.

The main human resource in pre-university education, besides preschoolers and students, is the personnel trained according to the chart (Law No 1 / 2011):

1. Teaching staff (teacher - educator, pre-school teacher, itinerant and support teacher, psychologist, psychology teacher, speech therapist, psychodiagnosis teacher and physiotherapist, teacher-methodist, teacher-associate, trainer, professional development mentor, coach, teacher-mentor, documentary teacher)
2. Auxiliary teaching staff (librarian, documentalist, editor, computer scientist, laboratory technician, technician, school teacher, extra-curricular education instructor, social worker, co-repetitor, school mediator, secretary, financial administrator (accountant), instructor - animator, heritage administrator)
3. Non-teaching staff (caretakers, workers, janitor, cleaner, cook, driver, nurse)

The school is the institution that forms education services. The beneficiaries/consumers of these services, as mentioned above, are primary, secondary and tertiary, thus a diverse group that benefits from educational, teaching, assessment and guidance services.

1.4. Human capital investments and development strategies

1.4.1. Human capital investment

An investment effort is essential to create human capital. Human capital is key in achieving the investment objectives, and strategic management is the first to have a say (<http://www.myjob.ro>, 15.05.2013).

In the eyes of specialist Dumitru Pârnu, the indicators and criteria of investment efficiency do not take into account the economic inconsistency of the financial flows of investments and the effects dispersed over time. A methodological obligation is the operation of comparable values of costs and benefits arising from the use of the time factor in the economy (Pârnu, 2003).

Human Capital investments are an essential requirement for economic growth and competitiveness. The Romanian educational system, despite the multiple "reforms" of the last two decades, still requires significant efforts to generate competitive resources for the labour market, because the "reforms" have been more focused on the organizational dimension of the system and less on the need to restructure the substance of the educational act and orient it towards the needs of the labour market. The alternative is that these costs will continue to be supported from private sources. This raises the question of the effectiveness of the education system, given that the real costs of obtaining a product accepted by the labour market are much higher than those quantifiable through the national budget (<http://www.reportereconomic.ro>, 10.05.2021).

Human capital at a macro level is estimated by aggregating individual stocks of human capital. At a national level, human capital is specifically used to define the level of development and for economic explanation. Poverty is the factor causing the deterioration of the stock of human capital, so there is a need to develop the educational capital by making the education system more efficient and, above all, by investing in the continuous training of human resources. Investment in human capital is also particularly reflected in the OECD's concern to support economic growth through educational capital development programmes.

The political decision regarding the investment in human capital with notable distributional and growth

effects involves five major types of options (OECD, 1998), (OECD, Human Capital Investment. An International Comparison, Center for Educational Research and Innovation, OECD, Paris, 1998, p. 92-95).

In every core institution exists a human resources department that advises the management on human capital investment decisions.

Particular emphasis is placed on investment in education and training as decisive factors of economic development.

The training and qualification of people is not an aim, but a requirement arising from the need to make the most effective use of the achievements of science and technology in order to exploit as fully as possible in each unit the economic potential available to society at any given time (Cornescu, 1979).

The importance of the education factor is also highlighted by A. Krueger in *The Economic Journal*, where he points out that differences in the stock of human capital account for half of the gap between per capita income in the USA and that of developing countries, which leads to the conclusion that this factor is more important than all other factors combined (Krueger, 1968).

We believe that the conclusion that all investors must take into account is self-evident, namely that the most important investments in human capital are education and training. People with a higher level of education almost always have much higher-than-average earnings, and the advantages are usually greater in less developed countries.

Not all investors will prioritise human capital, only the most impetuous, who are also more prone to error than the typical tangible capital investor.

Education involves a cost that includes the value of the time and effort spent by the people being trained, the knowledge taught by others, and the equipment and materials used. These are costs since they have been used to enhance future performance and not used to achieve current results. The amount spent and the length of the training period depend partly on the time spent on training, as more is spent in the longer term.

Human capital investment is recovered over time and is reflected in production efficiencies. Qualified personnel in their field of work are more efficient than personnel who have another specialisation or who have not improved.

Specialists Ana POPA, Anghel NICOLAE, Mirela CRISTEA argue that education is a non-productive field and that the efficiency of investments made in this field is based on three main elements:

- the investment effort needed to achieve the desired goal;
- the maintenance and valorisation effort within the period of their operation;
- the effects of achieving these objectives.

Investment in education produces direct and indirect impacts.

• **direct impact:** - of a social nature such as increasing the quality of education, which is difficult to measure;

- of an economic nature, assessed in terms of income and various savings as well as time savings which require better identification.

• **indirect** or widespread and very complex **impact** are considered to be economic impacts, assessed in terms of increased gross and net domestic product, reduced material expenditure and increased profits for economic agents.

In the field of education, the indicators for assessing the effectiveness of investments are natural and value based.

Education is considered by all countries as a decisive factor in economic development and a major source of investment.

The loss of income through the participation of the working population in education and expenditure on the cost per student and expenditure on material investment with equipment for the proper functioning of the educational process and expenditure on buildings is valued by the investment effort.

The direct impact is recognised at the national economy level as well as at the individual beneficiary level through the numerical determination of individuals enrolled in school at various levels, and indirectly through increased national product, increased exports, etc. (POPA, 2000).

Gary S. Beker, in his work 'Human Capital', states that one form of upgrading is on-the-job training programmes. These increase the future managerial productivity of workers in the institution. On-the-job training builds on general training that can increase their marginal production in other institutions.

Individuals who benefit from these programs will voluntarily pay their expenses because otherwise their wages will not increase. Thus, the trained individuals and not the institutions will benefit from the

resulting profit because they have supported the cost of the general training programmes (Becker, 1997).

By acquiring new skills and improving them on the job, employees increase productivity. Of course, future productivity can only be improved at some cost, because otherwise there would be unlimited demand for training programmes.

The human capital theory, according to some experts, has the merit of providing an explicative model of the phenomena: marginal productivity of labour must be found in technical capital and not separated from it; increasing the quality and differentiation of work; elucidating many dilemmas of economic growth by taking into account all forms of capital and reconsidering the role of human capital. Intensive economic growth is explained in terms of the central role played by the improvement of human capital and the phenomenon of economies of scale as well as the qualitative dimension of resources.

In our opinion, the economic explanation of a predominantly sociological theme is that of earnings differences. Race, gender, background (rural-urban), migration are discriminatory due to the variables: education and health status, both of which are under the impact of investment in human capital.

The income-age interaction is explained by some specialists by the length of the income flow and the comparative advantage, a product of the educational investment of young people compared to the effect of the length of service of those who have not made such investments.

Some goods have a dual nature: partly consumption, partly production. According to the new theory of human capital, education, food, housing and transport services are unanimously regarded as consumption goods and include a productive investment component insofar as their use is conditional on the achievement of training, education and other components of human capital.

Investments in education and training, in migration, but also part of the current living expenses: housing and food if the beneficiary of the educational service cannot commute daily, are elements within the human capital investment structure.

The integration of the factor of investment in human capital producing increases in labour productivity and corresponding benefits has led to a surprising increase in real labour income.

Due to the ignoring of the role of human capital in general, non-human capital has been slowly absorbed in poor countries (T. Shultz, 1968, G Becker, 1997).

Human capital investment is identifiable as economic value for individuals, institutions and society. The impact of these investments produces economic mechanisms at the global level.

Human capital theory broadens the concept of capital, starting from the education-skills, skills-earnings relationship.

Spending on formal education, adult education, education services in various fields that help individuals to find employment, are considered as investments in human capital.

Investment in education is characterised by the attribute of producing impacts that cannot be separated from the knowledge, skills, health or values of individuals, as may be the case with other forms of investment in tangible or financial assets that may have a different movement from their holders.

Monetary and non-monetary efforts result in improved human capital. Its effects are complex and not limited to gains in labour market earnings. Investment in human capital is therefore preferably measured in terms of its effects because it is difficult to identify the contribution of different categories of monetary and non-monetary efforts and to distinguish investment effects from those of a consumptive and mixed nature. This alternative is based on the assumption, supported by the classical theory of human capital, that any capacity acquired as a result of investment in human capital, which influences its earnings, although it cannot be sold, results in increased income (Fabricant, 1959).

Taking into account several categories of beneficiaries of education has generated new ways of the utility of total use as a result of investment in education.

Improvements in acquired social status, appearance, credentials are among the personal benefits of investment in education (Becker, 1997).

Increased human capital of employees induces investment in productivity gains and competitive advantages.

Human capital is very important in the knowledge-based society, both as a factor of production and intelligent support of knowledge and as a consumer of the goods of the knowledge-based economy.

Educational capital, health status and income, at aggregate and individual levels, are interrelated, so human capital and economic resources are part of the sphere of their level development.

Human capital is analysed quantitatively as a primary economic resource through the lens of population dynamics;

Individuals with modest education, according to the analysis of the Romanian labour market, are the

most affected by unemployment, and people with university education suffer less from this phenomenon. This observation is in accordance with one of Beker's conclusions, according to which income differentiation in relation to investment in education is demonstrated in every economic system, regardless of the degree of development. Samuelson reinforces this observation when he explains the high rate of unemployment among young black men in the United States by their low qualifications (Samuelson, 1990).

1.4.2. Human capital development strategies

Education and training plays an important role in the European strategy, in particular in the framework of the integrated guidelines, the national reform programmes of the member states and the country-specific recommendations for guiding member states' reforms. One of the main objectives of the Europe 2020 strategy is early school leaving and the completion rate of tertiary or equivalent education (Joint 2012 Council and Commission report on the implementation of the strategic framework for European cooperation in education and training (Joint 2012 Council and Commission report on the implementation of the strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020).

This can generate significant job growth and benefits. In the EU it is improving the level of education (<http://eur-lex.europa.eu>, 20.05.2013).

Europe 2020 strategy objectives:

1. Allocate a higher percentage of GDP to education. Expenditure in some member states was around 4% of GDP or less, while the EU average is almost 5% of GDP - below the 5.3% level in the US.

2. A second, and particularly crucial objective is to reduce the percentage of 18–24-year-olds who drop out early from education and training to below 10% by 2020.

3. Another important target is to reach 40% of 30–34-year-olds with a tertiary or equivalent qualification. The modernisation of higher education through this target.

4. Lifelong learning. This objective is an ongoing process that can last throughout a person's life, from quality pre-school education to training for retirees.

5. Learning mobility. Limited financial resources and insufficient language skills are an obstacle to learning mobility (<http://eur-lex.europa.eu>, 20,05,2013).

Development strategies focus on sizing the resources of this capital according to the strategic and operational needs of national economies and ensuring efficient use of these resources. It should be noted that there are certain limitations when using human capital, such as:

- the shortage of qualified personnel;
- difficulties in recruiting labour;
- insufficient flexibility and adaptability;
- climate. (<http://discutii.mfinante.ro>).

Another risk for education is shrinking budgets which can undermine the economy's growth potential and competitiveness.

Mobility for learning purposes and improving the quality and efficiency of education and training is a priority. The proposed core competences are literacy, numeracy, science and technology, foreign languages; professional development of teachers, trainers and school principals; improving the quality of teaching staff, which is a determining factor for quality results, attracting and selecting the best candidates to work in education; continuous professional development and strengthening school leadership. Effective funding and evaluation will also be ensured (<http://eur-lex.europa.eu>, 20.05.2013).

1.5. The impact of education on the evolution of human resource

The level of human development in terms of training is statistically represented by two indicators:

1. literacy;
2. degree of education.

Literacy is the percentage of the population aged 15 and over who have completed a school or who can read and write without having completed a school.

The degree of education is the number of pupils enrolled in a level of education, irrespective of whether or not they belong to the relevant age group, as a percentage of the total population in that age group.

In Romania, the positive effects of the reform of the education system are visible, while the negative effects raise the question of equal opportunities of access to education (insufficient number of qualified teachers, dilapidated buildings).

Teachers are the key factor in training the workforce and are the main actors in mitigating the

negative effects of the education reform.

In our opinion, Romanian education is in a continuous process of reform. Without a unified vision, previous reforms have led to gaps and imbalances due to copying European models and following indicators from other countries.

The lack of adequate **financial support** creates the risk of delaying reform processes, with consequences for their coherence and efficiency (<http://www.biblioteca-digitala.ase.ro>, 23.01.2013).

Conclusion

In our opinion, human resources symbolically reveal an economic branch of an institution, and from a practical point of view, they put in a mutual context all the individuals who bring or do not bring income to society. Human resources undergo major changes with the growth of the global population and become standardised, taking into account the workload.

We conclude that the human resource is different from the organisation's other resources because it plays an active role in the economic process; it is not consumed like other resources; it relates to the environment in which it operates; it is the only resource that offers the possibility of unlimited profit. These characteristics highlight the complexity of the concept. Weighing and parameterising it is not easy.

Our observations on educational investment and individual training represent European objectives, and their implementation stems from the need to increase the individual and technical potential of its population. The economic effects of these investments are to be found in the possibility of employment and income according to training.

It is clear from this that the most important investments in human capital are education and vocational training.

Bibliography

1. Adumitrăcesei, I. N. E. N. N., 1998. *Economie politică. Teorie și politică economică pentru România*. Editura Polirom ed. Iași: s.n.
2. Angelescu, C. S. I., 1999. *Economie politică. Elemente fundamentale*. Editura Oscar Print ed. București: s.n.
3. Becker, G. S., 1997. *Capitalul uman*. Editura ALL ed. București: s.n.
4. Becker, G. S., 1997. *Capitalul uman*. București: s.n.
5. Becker, G. S., 1997. *Capitalul uman, o analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație*. București: s.n.
6. Becker, G. S., 1997. *Capitalul uman. O analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație*. București: s.n.
7. Cornescu, V., 1979. *Omul – factor activ al vieții economice*. București: s.n.
8. DEX, 1998. *DEX, Dicționarul explicativ al limbii române, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”*. Ediția II ed. București: s.n.
9. Dobrotă, N., 1991. *Resursele umane*. Editura Didactică și Pedagogică ed. București: s.n.
10. Elton Mayo, T. s. P. o. a. I. C. B. D. o. R. H. U. 1., 1945. *The social Problems of an Industrial Civilization*. Havard University ed. Boston: s.n.
11. Fabricant, S., 1959. *Basic facts on productivity change*. Fabricant Solomon, Basic facts on productivity change, citat după M. Blaug, Economics of Education 1, T Schultz, The Concept of Human Capital, 1959, pag.22-28 ed. s.l.:s.n.
12. Kiker, B., 1971. *Investement în Human Capital*. Columbia: s.n.
13. Krueger, A., 1968. Factor endowments and per capita income differences among countries. *în The Economic Journal*.
14. Lecaillon, J.-D., 1992. *Demographie economique. Analyse de ressources humaine, Deuxieme edition*. Paris: Edition Litec.
15. Lecaillon, J.-D., 1992. *Demographie economique. Analyse de ressources humaine, Deuxieme edition*. Edition Litec ed. Paris: s.n.
16. Lecaillon, J., 1992. *Demographie economique. Analyse de ressources humaine, Deuxieme edition*. Edition Litec ed. Paris: s.n.
17. Maslow A.H., A., 1970. *Theory of Human Motivation, Motivation and Personality*. 2 ed. New York: s.n.
18. McGregor, D., 1960. *The Human of Enterprise*. New York: s.n.
19. Mihuț, I. e. a., 1998. *Management*. Universitatea „1 Decembrie 1918” ed. Alba Iulia: s.n.

20. Ouchi, W., 1981. *How American Business Can Meet the Japanese Chalange (Reading)*. Addison-Wesley ed. s.l.:s.n.
21. Pârvu, D., 2003. *Eficeința investițiilor*. Lumina Lex ed. București: s.n.
22. Pârvu, D., 2003. *Eficeința investițiilor*. Pârvu Dumitru, Eficeința investițiilor, Editura Lumina Lex, București, 2003, pag. 29, ISBN 973-588-724-X ed. București: s.n.
23. Petrescu, I., 2003. *Managementul Personalului Organizației*. București: s.n.
24. POPA, A. N. A. C. M. E. i. E. U. C. 2. p. 1.-1., 2000. *Eficiența investițiilor*. Craiova: s.n.
25. Samuelson, P. N. W., 1990. *Economia*. Madrid: s.n.
26. Smith, A., 1962. *Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor ei*. Bucuresti: Academia Romana.
27. Suciu, M., 2004. *Economics, part II*. Bucuresti: s.n.
28. www.bbexpert.ro, 2021. s.l.:s.n.
29. www.scribd.com, 2013. s.l.:s.n.

THE ROLE OF SCIENCE IN ACCELERATING INNOVATIVE PROCESSES IN THE COUNTRY

РОЛЬ НАУКИ В УСКОРЕНИИ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В СТРАНЕ

Elmira GOJAYEVA¹, associate professor of the Department of Economics, Azerbaijan State Economic University (UNEC), Baku, Shahla HUSEYNOVA², associate professor of the Department of Economics, Azerbaijan State Economic University (UNEC), Baku

The aim of the study is to study science and innovation in Azerbaijan for the possibility of increasing the efficiency of the innovation process in the field of science and directions for its improvement.

Research methodology. In the course of the research, both general theoretical methods were used: analysis and synthesis, deduction and induction, generalization of reference and scientific literature.

The value of applying research is the consistency of the scientific process.

Research result. The analysis carried out in the article showed that scientific research for its successful development requires the improvement of the innovation system.

The originality and scientific novelty of the research consists in the development of recommendations for improving science and innovation in Azerbaijan.

Key words: science, innovation, scientific technologies, qualifications, scientific sector, information resources.

Целью исследования является изучение возможностей повышения эффективности инновационного процесса в области науки и направлений его совершенствования.

Методология исследования. В ходе исследования использовались общетеоретические методы: анализ и обобщение справочной научной литературы.

Ценность прикладных исследований - это последовательность научного процесса.

Результат исследования. Проведенный в статье анализ показал, что научное исследование для своего успешного развития требует совершенствования инновационной системы.

Оригинальность и научная новизна исследования заключается в разработке рекомендаций по совершенствованию науки и инноваций в Азербайджане.

Ключевые слова: наука, инновации, научные технологии, квалификации, научный сектор, информационные ресурсы.

UDC 330.101

JEL: O3

Introduction.

Presidium of ANAS has prepared a Strategy for the development of the scientific sector in Azerbaijan in accordance with the requirements of our time, with the aim of increasing the role of science and technology in solving important socio-economic problems, increasing the information resources of the state and accelerating innovation processes.

It is also important that the state provides the necessary support to create a favorable environment for the development of the startup movement in Azerbaijan. So, in 2012 was created the Ministry of Transport, Communications and High Technologies, the State Fund for the Development of Information Technologies, which provides financial support to innovative entrepreneurship entities engaged in intellectual business. The main objectives of which are as follows:

- the structure and composition of science in Azerbaijan from the point of view of existing and future needs;
- ensuring the formation of science in the country in accordance with the priority areas in world science, technology and technology;

¹ © Elmira GOJAYEVA, gocayeva-e@rambler.ru

² © Shahla HUSEYNOVA, h-sehla@mail.ru

- increasing the role of science in the economic development of the country;
- ensuring the training of the existing human resources in the field of science, including specialists dealing with the problems of scientific research, as well as personnel capable of performing the functions of professional management;
- improvement of the management system in the field of science and technology;
- improving mechanisms for financing research enterprises and science in general;
- modernization of scientific and technical infrastructure;
- the formation of a regulatory framework for science, etc.

Scientific development in the Republic of Azerbaijan is one of the priority areas of policy, covering the economic, political, social, legal, moral, cultural and national spheres of the state.

Analysis of the study. At the same time, it should be noted that the main task of the state's innovation policy is to create conditions for the growth of the competitiveness of the economy. Therefore, a key element of the policy of innovative development is the state's ability to influence the functioning of market entities and innovative activities (Table 1).

Table 1. Number of personnel by type of organization engaged in research and development (at the end of the year)

	2000	2005	2008	2009	2010	2018
Total, people	15 809	18 164	17 942	17 401	17 924	23 093
Including:						
Scientific research organizations	13 755	15 599	15 677	15 111	14 658	16 856
Design organizations	721	411	229	194	195	56
Institutions of higher education	662	1185	1154	974	1917	5108
Other	671	969	882	1122	1154	1073

Source: Data of the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2019 [2, 25].

According to the UNESCO for every 10 thousand of the population, there should be 50 scientific workers in developed countries. In Azerbaijan, this indicator is different: for 10 thousand workers - 20 scientific workers. We hope that this indicator will continue to grow. To the point, it should be noted that in the scientific activities of the female population has become more than the male. This, in turn, indicates that social and scientific activity, taking into account gender equality, is at a high level in Azerbaijan.

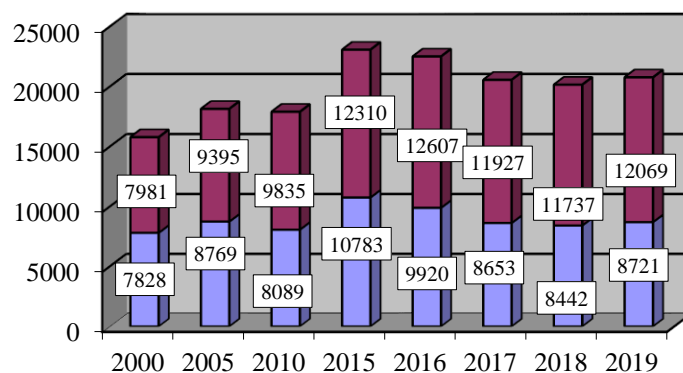

Chart 1. Gender breakdown of research workers (at the end of 2019) [2, 34-37]

Thus, one of the effective mechanisms for implementing the policy of forming an innovative economy in the republic is currently state programs. Their goal is to solve those technological, scientific and technical problems that the state defines as scientific and technological priorities for society in the

future period.

"Strategic roadmap for the development of the national economy and its main sectors" [1] predetermines the goals, objectives and priorities for the development of the scientific and technical sphere and industry in order to meet the needs of the domestic market of the republic, increase product exports, develop productive forces, ensure national security, increase the competitiveness of industrial products, the growth of production efficiency and the development of the innovation sphere.

At present, scientific, technical and innovative activities in Azerbaijan are regulated by the following regulatory and legal acts: The Law of the Republic of Azerbaijan "On Science" regulates relations between subjects of scientific and (or) scientific and technical activities, public authorities and consumers of scientific and (or) scientific technical products (works and services).

Consequently, the implementation of the tasks set will allow attracting large investments to the country, applying new digital technologies in education, the banking system and other industries. The Digital Trade Hub created today by Azerbaijan will play an important role in the mutual recognition of electronic signatures with various countries. Serious results have already been achieved in this direction. This will allow Azerbaijan to maintain leadership in the field of digitalization not only within the country, but also abroad [3].

It is noteworthy that the cost of science increases with regard to its importance (Fig. 2)

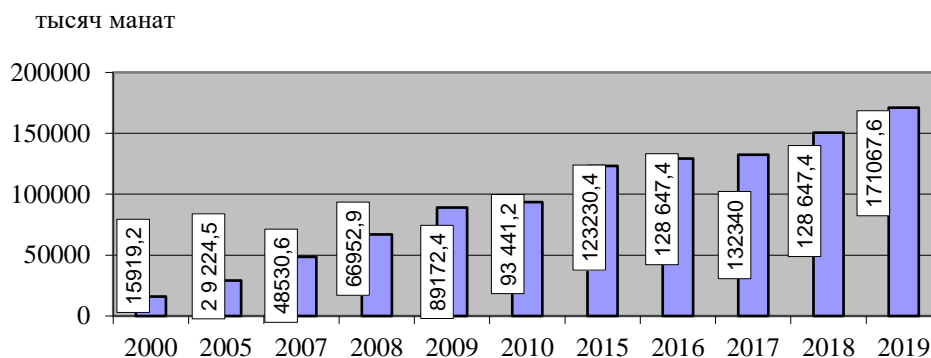

Chart 2. Total Research Costs [2, 67-68]

As the data in Chart 2 show, expenses have increased 10.7 times compared to 2000 and 2019. There is no doubt that ICT played a significant role here. The World Bank has included Azerbaijan in the TOP-10 countries in terms of the development of information and communication technologies.

Research results. The presentation of the Digital Trade Hub (CTH) of Azerbaijan took place on July 1, 2017. The Digital Trade Hub project is being implemented with the aim of expanding the list of virtual foreign trade operations. Therefore, the Digital Trade Hub will also contribute to the further effective use of transport and logistics opportunities through ICT, which will increase the opportunities for export potential, transnational trade and expand the e-commerce area.

Thereby, the medium-term priority direction for the development of science with the help of the ICT industry will be the improvement of management structures and the strengthening of science in the ICT industry, the liberalization of the telecommunications market, the continuation of work on the expansion of e-services, the formation of an e-government, the creation of a unified national information environment and the integration of the country's scientific potential into the global information society.

List of used literature:

1. Strategic road map for the development of the national economy and its most important sectors [Electronic resource]. <https://ru.president.az/articles/21953> - Access date: 01.01.2016.
2. State Committee on Statistics of the Azerbaijan Republic [Electronic resource]. - Access mode: <http://azstat.gov.az/>. - Access date: 01.01.2019
3. Gojaeva, E.M. Finance of foreign countries and international - credit relations / E.M. Gojaeva // - Baku: "NURLAR", 2012, - 475 p.
4. <https://www.revistaespacios.com/a19v40n26/19402609.html>

CUM TREBUIE FĂCUTĂ INDEXAREA/ MAJORAREA PENSIILOR
(pentru a asigura o echitate socială, pentru a face dreptate în următorii câțiva ani între diferite categorii sociale, fără atragerea fondurilor suplimentare)

*Mihai PATRAȘ¹, prof. univ., dr.,
Universitatea de Stat din Moldova*

Actualul sistem de indexare a pensiilor este unul cu totul nedrept pentru, cel puțin, majoritatea pensionarilor, poate chiar și batjocoritor, înjositor, desconsiderator. Până acum indexările au fost efectuate în mod cu totul negândit, prin extrapolare. Nu se simte rolul regulatoriu al statului. În condițiile, când anual se fac astfel de indexări, el (sistemul existent de pensii) devine tot mai mult nedrept. El tot mai mult majorează decalagele dintre pensiile mari (o bună parte din care nu prea sunt chiar meritate) și cele mici, care sunt nedrepte.

Cuvinte-cheie: pensii, indexare, pensionari

The current pension indexation system is completely unfair to at least most retirees, perhaps even mocking, degrading, disrespectful. So far, the indexations have been performed in a completely unthinkable way, by extrapolation. The regulatory role of the state is not felt. Under the conditions, when such indexations are made annually, it (the existing pension system) becomes more and more unfair. It is increasingly widening the gap between large pensions (many of which are not really deserved) and small ones, which are unfair.

Keywords: pensions, indexation, pensioners

JEL: H55, H75, J26

Coraportul dintre cele mai mari și cele mai mici pensii depășesc cu mult nivelul rezonabil. Aceasta se întâmplă din cauza, **că pensionarii care au ieșit la pensie în anii 1990 nu au aceleași pensii cu cei care au fost pensionați în anii 2000, cu atât mai mult cu cei din anii 2010.** Aceasta din cauză, că în anii 1990 pensiile și salariile erau foarte mici (comparativ cu actualele mărimi). Din 2000, dar mai ales din 2010, pensiile și salariile au crescut foarte rapid².

Afară de această, indicile anual al inflației, luat la baza indexării pensiilor, de cele mai multe ori, este cu mult mai mic, decât cel real. Cu veniturile foarte mici ale majorității pensionarilor (câteva sute de mii de oameni), aceștia lunar achiziționează o listă limitată de (max. cca 15) produse, preponderent alimentare (lapte, pâine, apă minerală, ouă, chefir, careva fructe și legume, ulei etc. și mai rar produse de carne etc.), la care prețurile **cresc mai repede și mai semnificativ**, decât **indicele general al prețurilor**, luat în calcul la indexarea pensiei³. Aici ar trebui calculat un indicator pentru acești pensionari (cu venituri extrem de mici) sau câțiva indicatori diferențiați ai inflației, în funcție de categoria de pensionari (adică, de venituri).

Un exemplu convențional, dar grăitor (fiindcă datele sunt luate din viață, corespund realității), de indexare a actualelor pensii. Admitem că un fost „**om important**” (de ex., un fost procuror etc.) are o pensie de 50.000 lei, iar alt om „**de rând**”, respectiv, 1300 lei. Deosebirea constituie 48,7 mii lei. Admitem că indicele inflației, ce stă la baza indexării, va constitui 5%, atunci după indexare primul (omul cel „important”) va primi o pensie de (50.000 x 1,05 =) 52.500 (cincizeci și două mii cinci sute) lei, iar cel „de rând”/ „puțin important” (de ex., un fost agricultor, care ne-a asigurat cu produse alimentare) va primi (1.300 x 1,05 =) 1.365 lei. Decalajul dintre pensiile majorate astfel, ale celor două persoane, va constitui (52.500 – 1.365 =) 51.135 (lei, până la indexare, amintim că decalajul respectiv a constituit – 48,7 mii).

Dacă, în anul următor inflația va constitui, de ex., 6%, atunci pensiile indexate astfel vor constitui după cum urmează:

pentru „omul important” (fostul procuror): 52.500 x 1,06 = 55.650 (lei),

iar pentru (muritorul) „de rând”: 1.365 x 1,06 = 1447 lei (datele au fost rotunjite).

Respectiv decalajul dintre mărimile pensiilor după doi ani vor constitui: 55.650 – 1.447 = 54.203 lei.

¹ © *Mihai PATRAȘ*, patrash_mihai@yahoo.com

² De exemplu, eu, ca **președinte al Comisiei permanente parlamentare pentru economie și buget în Primul Parlament**, am avut un salariu nominal de 170 lei/ lună (atunci echivalentul a cca 45 dol.) sau de cca 100 ori mai puțin (!) decât salariul unui actual președinte de Comisie.

³ Explicație. Discrepanțele semnificative dintre valorile reale ale pensiilor „foarte mari” și „foarte mici” s-au format și din cauza reformei monetare din 1993, greșit efectuate. S-a comis o enormă greșală tehnică: preschimbarea banilor vechi (cupoanelor) contra bani noi (leilor), folosindu-se același coeficient constant, de 1000:1.

Vedem, că actualul sistem de indexare a pensiilor cu fiecare an următor substanțial majorează decalajele/distanța dintre pensii. Pe cel „important” îl face tot mai important, dar pe ce „de rând”, îl tot ignorează, îl sărăcește (relativ). Timp de 8-10 ani, în funcție de coeficientul inflației, **decalajele** (dintre pensiile indicate, luate de noi în calcul) vor crește **de cca 2 ori**.

Chiar dacă pensiile mari se vor indexa doar **cu jumătate din indicele inflației** (cu 2,5% și, respectiv, 3%), decalajele dintre pensiile mari („oligarhice”) și cele mici/ simbolice oricum se vor majora. Și tot așa în ultimii 20 de ani pensiile majorate ale celor cu pensii mari, **în mare măsură nu întotdeauna meritate**, fără o careva contribuție reală, au fost majorate nejustificat de mult.

Dacă continuăm să facem astfel de indexări, oamenii „importanți” vor primi pensii majorate nemeritat (din contul celorlalți), iar cei cu pensii minime, simbolice, tot „nemeritate” (numai că în sens opus). O atare situație nu poate fi tolerată. Se impune o reformă a mecanismului de pensionare.

Cum trebuie de ieșit dintr-o astfel de situație? Propunem următoarele modele și principii (ce urmează a fi introduse provizoriu, de ex., din octombrie 2021).

Mărimea tuturor pensiilor se rotungește în direcția majorării lor până la următoarea cifră întregă” (bănuții se rotungesc până la 1 leu, mai bine – până la 5 lei, fiindcă de la emitere până în prezent leul s-a devalorizat de cca 5 ori față de dolar)¹. Deci, **prima regulă**: pensia se stabilește doar în lei (fără bănuți), doar salariul tot se stabilește în lei și de așa o „precizie” (declarată) la calcularea pensiei nu este nevoie. Stabilirea pensiei **în lei și bănuți**, după cum se face în prezent, crează **falsa impresie**, că ea-i calculată „**cu mare precizie**”. În realitate lucrurile stau altfel.

Nu trebuie să existe o **varietate atât de mare a mărimilor pensiilor**. Nu vedem o careva justificare, ca pensiile să se deosebească între ele cu 1, 2, 3 .. etc. lei (la valoarea actuală de 1 leu = 5 eurocenți). Considerăm că „pasul” pensiilor (deosebirea dintre ele, dintre mărimea a două pensii „vecine”) trebuie să constituie o cifră cu mult mai mare, pentru început, de ex., 30-50 lei. Pensiile pot constitui 2000, 2050, 2100 etc.

Pensiile foarte mici, cele de până la cca 2000 lei, se vor indexa (majora) **cu mult mai mult decât indicele mediu al inflației**, dar de fiecare dată cu sume fixe, superioare celor aferente inflației (de ex., cu cel puțin 150-200-250 etc.) în așa fel ca după cel mult două-trei majorări (indexări) pensiile să nu fie mai mici, decât 100 dol./ 100 euro (1800-2000 lei). Majorările acestor pensii trebuie să fie cu mult mai mari, decât cele calculate, în bază coeficientului mediu al inflației, adică către sfârșitul anului 2022 de realizat, ca pensia minimă să fie de **cca 2000 lei** (pentru cei cu stajul complet/ perioada completă de cotizare).

Pensionarii cu pensii (foarte) mici, inferioare minimului de trai (de cca 2000 lei) destul de repede (până la pensia următoare, adică timp de o lună) vor cheltui pensia în totalitate (pe produse alimentare și nealimentare, servicii comunale, datorii și credite etc.), adică în totalitate până la beneficierea pensiei următoare. Aceasta va avea drept consecință creșterea circulației mărfurilor și, ca urmare, va crește încasarea unei părți a impozitelor pe produse respective (TVA) etc.

Pensiile actualmente cuprinse între cca 2.000-10.000 se indexează (în principiu) conform **cifrei medii a inflației** (stabilite de Guvern), dar cele mai mari decât 10,0-15,0 mii lei, doar până la următoarea **cifra divizibilă la 50** (sau 100). Iar cele cuprinse între cca 15-20,0 mii lei rămân neindexate (doar corectate). Din toamnă (1 octombrie 2021) pensiile mai mari decât 20,0 mii lei/ lună se vor impozita cu, de exemplu, **30-50%** din mărimea ce depășește 20,0 mii lei/ lună. **Impozitarea viitoare reprezintă principala cale de reducere a diferențierii pensiilor (și a salariilor)**.

Impozitarea este justificată, fiindcă banii suplimentari, primiți până acum în urma indexării nefondate, le-au majorat exagerat de mult aceste pensii. Afară de această, nu suntem convinși, că **tuturor categoriilor de pensionari trebuie să li se facă indexarea**. Doar o anumită indexare indirect s-a făcut prin creșterea neproportională (majorată) a salariilor din anii 2000, respectiv, din anii 2010. Adică, acestora deja li s-a majorat pensiile.

Pensiile mai mici se vor plăti în zilele (la data), în care se plătesc acum, adică în primul rând, iar cele de până la 10-15,0 mii, până la data de 20 (sau 25) a fiecărei luni, restul pensiilor – la sfârșitul lunii. Data concretă a achitării pensiilor trebuie să depindă de mărimea ei, conform regulii: cu cât pensia este mai mare, cu atât ea se achită mai târziu.

Indexarea pensiilor trebuie să rămâne a fi făcută de 2 ori pe an, inclusiv celor cu pensii medii (până la 15000 lei/ lună) – o singură dată.

În primul rând, majorarea pensiilor se va face persoanelor cu vechime în muncă completă de peste

¹ Din acest punct de vedere, pentru asigurarea unei capacități comparabile de cumpărare egale, ar trebui ca în 2021 pensia nominală, doar din acest punct de vedere, să crească respectiv de, cel puțin, 5 ori.

35 ani (apoi 30 ani, ulterior 25 ani) și cele care au studii superioare (apoi medii speciale) etc.

Pensia minimă trebuie să coreleze cu minimul de viață/ de trai, care actualmente, potrivit informațiilor oficiale (substanțial diminuate), constituie 2000-2100 lei/ lună.

Constituția prevede, că statul asigură populației **un trai decent**. Acesta la **prețurile actuale** nu poate fi asigurat cu un venit (o pensie, în cazul nostru) lunar(ă) de sub 2,0 mii de lei (pentru acoperirea necesităților alimentare și nealimentare, achitarea serviciilor comunale, achitarea diferitor datorii etc.). De la adoptarea Constituției au trecut 27 de ani, termen suficient pentru a asigura un trai decent. De aceea, în 2021, se impune câteva **măsuri radicale** pentru asigurarea acestui trai.

Din 1994, de când a fost adoptată Constituția, au activat aproape 20 (!) de guverne. Suntem noi în stare ca măcar acum, în anul aniversării a **30 de ani de la Independență**, să asigurăm acest nivel al pensiilor? Majorarea pensiilor mici va avea consecințe favorabile asupra volumului circulației mărfurilor. Majorarea pensiilor va conduce la un alt mod de gândire a populației. Guvernele din 1994 până în 2021 n-au putut rezolva aceasta problemă, dar din 2021-2022 se va rezolva (din 2 majorări – la 1 octombrie și 1 aprilie). Aceasta e real.

De regulă, la sărbători oamenii sunt felicitați doar cu cuvinte. **Hai să-i felicităm odată nu cu cuvinte goale, dar cu asigurarea transportului urban gratuit pentru pensionari (și o altă modalitate de calculare a pensiilor).**

Actualmente cele mai mici pensii primesc **oamenii de la sate**, unde locuiește populația autohtonă. Așa că majorarea pensiilor va însemna o rezolvare a unei mari probleme sociale și naționale.

Pensia maximă și minimă se deosebește (de 50-100):1 și mai mult. Dar oameni sunt egali, declară Constituția. Nu pot fi justificate aceste deosebiri. **E o situație neordinară, care necesită soluții neordinare.**

Note: 1. Trebuie verificat corectitudinea calculării pensiilor mari și foarte mari. Din câte cunoaștem, **o bună parte** din pensiile mai mari decât cca. 8000 lei (salariul mediu pe lună) au fost artificial majorate. Se cere o verificare a corectitudinii calculării pensiilor. Afară de aceasta, potrivit datelor Curții de Conturi a Federației Ruse (*v. Аргументы и Факты, № 45 din 2020, p.6*), fiecare a doua pensie este calculată greșit (probabil majorată). Aceasta ne duce la concluzia, că în R.Moldova situația este aproximativ aceeași. În acest context dorim să precizăm, că probabil pensii mai mari (decât cele meritate) au fost calculate pentru diferiți administratori/ manageri, iar cele reduse, pentru țărani etc.

2. **Transportul urban gratuit de la 1 octombrie 2021 (sau de la 1 aprilie 2022) pentru pensionari.** (Cursul valutar trebuie să rămână stabil).

3. Ulterior (din 2023), folosind mecanismul descris mai sus, pensia minimă urmează a fi anual majorată cu, cel puțin, 150-200 lei anual.

4. De la sfârșitul a.2022 – începutul lui a.2023 pentru ceilalți pensionari (cu perioada de cotizare incompletă) indemnizația lunară se va stabili în mărime de 2000 lei/ lună.

5. Trebuie gândit sistemul de impozitare a veniturilor (a salariilor și pensiilor) pensionarilor, care continuă să lucreze după pensionare.

Referințe bibliografice:

1. *Аргументы и Факты, № 45 din 2020, p.6*

**PERCEPTIONS OF THE MEDICAL AND ECONOMIC
RESTRICTIONS IMPOSED BY THE GOVERNMENT IN THE CASE OF THE COVID-19
PANDEMIC IN ROMANIA AT THE END OF 2020
PERCEPȚIA ÎN ROMÂNIA LA SFÂRȘITUL ANULUI 2020 A RESTRICȚIILOR MEDICALE
ȘI ECONOMICE IMPUSE DE GUVERN ÎN CAZUL FENOMENULUI PANDEMIC COVID-19**

*Maria Livia ȘTEFĂNESCU¹, dr.,
Quality of Life Research Institute (ICCV),
Romanian Academy, Bucharest, Romania*

This paper is based on the Romanians' answers to question Q1 in a questionnaire. The sample was completed in October 2020 and includes 1038 people interviewed in Romania between September 25 and October 7, 2020 (Eurobarometer). Specifically, the question Q1 has the following wording: What is your opinion on the consequences generated by two aspects imposed in Romania by the Covid-19 pandemic? Use for the answer a scale with six answer possibilities where the value 1 means that the health benefits are greater than the economic damage, and by score 6 you appreciate the situation of some economic damage greater than the health benefits. Response scores 2-5 indicate opinions between these two extreme positions”.

In the statistical analysis we will interpret the Romanians' answers to question Q1 as observations from a categorical random variable with six ordinal classes.

Applying the chi-square statistical test of homogeneity as well as the PSA indicator that measures the intensity of the “progress” phenomenon for an ordinal categorical variable, we will compare the opinions of several groups whose individuals differ by: gender, level of education, Romania's development region in which they live, the age category, belonging to a certain social class or the type of occupation.

We specify the fact that the initial database characterizing the sample used was subsequently weighted taking into account the real proportions in the Romanian population of the interviewed persons in relation to their age category, gender or place of residence.

Keywords: *questionnaire, Covid-19 pandemic, progress index, homogeneity statistical test, ordinal categorical variable, anti-Covid measures.*

Prezenta lucrare se bazează pe răspunsurile românilor la întrebarea Q1 dintr-un chestionar. Eșantionul a fost finalizat în octombrie 2020 și cuprinde 1038 persoane intervievate în România între 25 septembrie și 7 octombrie 2020 (Eurobarometru). Concret, întrebarea Q1 are următoarea formulare: “Care este opinia dvs. privind consecințele generate de două aspecte impuse în România de pandemia Covid-19? Utilizați pentru răspuns o scală cu șase posibilități de răspuns unde valoarea 1 semnifică faptul că beneficiile pe sănătate sunt mai mari decât pierderile economice, iar prin scorul 6 apreciați situația unor pierderi economice mai mari decât beneficiile de sănătate. Scorurile de răspuns 2-5 indică opinii între aceste două poziții extreme”.

În cadrul analizei statistice vom interpreta răspunsurile românilor la întrebarea Q1 drept realizări ale unei variabile aleatoare categoriale cu șase clase ordinale.

Aplicând testul statistic chi-pătrat de omogenitate precum și indicatorul PSA ce măsoară intensitatea fenomenului de “progres” pentru o variabilă categorială ordinală vom compara opiniile mai multor grupuri ai căror indivizi se diferențiază prin: gen, nivel de educație, regiunea de dezvoltare a României în care ei domiciliază, categoria de vârstă, apartenența la o anumită clasă socială, tip de ocupație.

Precizăm faptul că baza de date inițială ce caracterizează eșantionul utilizat a fost ulterior ponderată ținându-se seama de proporțiile reale în populația României a persoanelor intervievate în raport cu categoria lor de vârstă, genul sau localitatea de reședință.

Cuvinte cheie: *chestionar, pandemie Covid-19, indice de progres, test statistic de omogeneitate, variabile categoriale ordinale, măsuri anti-Covid.*

JEL: C8, I28, H11, C5, C13.

1. The purpose of the paper

The Covid-19 pandemic has been brutal worldwide, affecting most human activities. Covid-19 is a wide spread pandemic that has caused immense damage globally in all major domains. We are talking especially about the medical system, the world economic structure and at the same time comprising the entire social system,

¹ © Maria Livia ȘTEFĂNESCU, livia.stefanescu@gmail.com

interpersonal relations and relations between states, increasing the level of poverty and drastically decreasing the well-being of the planet's inhabitants. Starting with 2019, the states of the world have permanently taken measures against the Covid-19 pandemic, measures often correlated on various sectors, while also having a geographical orientation. Such measures have often affected the target populations, leading to multiple types of restrictions, the presence of borderline situations, frequent dissatisfaction.

The purpose of this paper is to see to what extent Romanians agree with the medical restrictions imposed by the government to save lives or rather prefer a relaxation of economic restrictions in order to achieve income necessary to lead a decent life.

2. Specialized literature

We further present some ideas on the topic addressed and reflected in the literature.

Given the highly destructive global feature of the Covid-19 pandemic, many mathematical models have been developed around the world to simulate evolution and also to estimate the multiple effects of an epidemic.

We note in this context the classic SIR model proposed by Kermack and McKendrick in 1933. The name SIR specifies the three types of actors with which this model operates, namely people susceptible, infected and removed. At the beginning of the Covid-19 pandemic, the SIR model was used intensively in the European space.

Taking into account the complexity of the manifestation of the SARS-CoV-2 virus, the researchers proposed after 2019 extensions of the SIR model that are adapted to the current Covid-19 pandemic. We mention the introduction of new parameters in the innovative applied models. Thus, different variations of the studied population volume are taken into account (for example, births and deaths normally taking place), the influence of the vaccination process, the production of reinfection, the hospitalization phase (Yamamoto, 2018; Meera, 2021).

Wu & Olson (2020) as well as Baldwin & Weder di Mauro (2020) present mathematical models for predicting both economic and population health effects (macroeconomic impact, effect on the banking sector, trade, tourism, monetary policy, evaluation public health services, specific measurement techniques).

At the moment, the Covid-19 pandemic is seen in the world as a wide distributed phenomenon, a wide spread pandemic that has caused immense damage globally in all major sectors of human activity. Measures taken at the national and global levels are largely influenced by such a vision (Bambra, Lynch and Smith, 2021; Basu, 2021).

In the dispute concerning social aspects versus economic priorities, we must remember the importance of the social domains deeply affected by the Covid-19 pandemic (Lupton and Willis, 2021).

The Covid 19 pandemic is sometimes seen as a perfect storm in which health inequalities and social factors interact with the new virus. (Bambra, Lynch and Smith, 2021).

In the literature is intensely discussed the possibility of an effective "closure" of an economy, a fact that is medically beneficial, but in the short term. Practically, the "closure" of the economy will have disastrous long-term consequences (Bourne, 2021). In the present paper, this aspect is partially analyzed, namely the opinions of Romanians in the dilemma of some medically favorable measures or the preference of the economic recovery variant.

However, it should be noted that when imposing measures to limit the adverse effects of the pandemic, it is mandatory to strictly comply with the laws in force. See in this regard the approach of Monti and Wacks (2021) in which the possible consequences of non-compliance with the law are suggested.

In addition, we must point out the immense work and human solidarity shown by all peoples to stop this pandemic. At the same time, we note the special contribution of the European Union in order to solve the multiple social and economic problems generated by the Covid-19 situation (Baldwin and Weder di Mauro, 2020).

3. Data collection and coding of answers

In this paper, the Romanians' answers to question *Q1* from a questionnaire are analyzed. The sample was completed in October 2020 and includes 1038 people interviewed in Romania between September 25 and October 7, 2020 (Eurobarometer, 2021).

Specifically, question *Q1* has the following wording: "What is your opinion on the consequences generated by two aspects imposed in Romania by the Covid-19 pandemic? Use for the answer a scale with six possibilities of answer where the value R1 means that the health benefits are greater than the economic losses, and by the score R6 you appreciate the situation of some economic losses greater than the health benefits. Response scores R2-R5 indicate opinions between these two extreme positions".

The interviewees prefer more or less one of the options, namely benefits of a medical nature or economic recovery.

4. Methodological aspects

The initial database characterizing the sample used was subsequently weighted taking into account the real proportions in the Romanian population of persons in relation to their age category, gender or place of residence.

In the statistical analysis we will interpret the Romanians' answers to question *Q1* as observations from a categorical random variable with six ordinal classes (Agresti, 2010).

The opinions of several groups whose individuals are differentiated by gender, age, level of education, development region of Romania, social status, families with children will be compared.

In order to differentiate the studied groups, we will apply the chi-square test to validate the hypothesis of homogeneity H_0 (Alkarkhi, 2021). More precisely, using an established criterion (gender, age, education, ...) the population is partitioned highlighting the sets G_1, G_2, G_3, \dots . For all the groups G_1, G_2, G_3, \dots are estimated the distributions F_1, F_2, F_3, \dots of the answers R1-R6 given by the people from the same group to question *Q1*.

The null hypothesis H_0 (homogeneity) has the following formulation: The distributions of the answers R1-R6 are not influenced by the respondent's belonging to a certain group G_1, G_2, G_3, \dots (the experimental distributions F_1, F_2, F_3, \dots are not "quite different" from a statistical point of view).

Effectively, will be calculated the *chi2* statistics specific for chi-square test, and also will be evaluated the threshold *rej* for rejecting the null hypothesis H_0 . If $chi2 < rej$ then the hypothesis H_0 will be accepted with the risk α of making a decision mistake. The classical value $\alpha = 0.05$ of the first type of risk was chosen (Alkarkhi, 2021).

In order to nuance the options of the respondents to the questionnaire, the PSA indicator was applied. The PSA coefficient characterizes the level of confidence given by the interviewee to question *Q1* knowing that the analyzed subject belongs to one of the groups G_1, G_2, G_3, \dots (Stefănescu, 2015). The PSA indicator is normalized ($0 \leq PSA \leq 1$) which makes it possible to compare the groups.

In the specific case of question *Q1*, we bring new clarifications. Specifically, if $PSA < 0.5$ then respondents prefer more medical benefits. In the situation of $PSA > 0.5$, the individuals are mainly opted for economic recovery measures. The $PSA = 0.5$ variant means a balance between the two options, pro-health versus pro-economy.

The existence of $PSA_{G_1} < PSA_{G_2}$ inequality between two groups G_1 and G_2 practically means that people in group G_1 prefer medical restrictions more than subjects belonging to group G_2 .

5. Partial results

Answers R1-R6 to question *Q1* of all interviewees will be analyzed taking into account different characteristics such as: gender of respondent, age, level of education received, the development region of Romania, from where the respondent is coming, social level of the individual, if the family of the respondent has dependent minor children.

We remind you that the initial sample was weighted in relation to the main socio-demographic variables in Romania.

5.1. The whole sample

First, we will statistically analyze the responses of the interviewees belonging to the entire sample. Thus, the probabilities of the types of answer R1-R6 to question *Q1* are represented graphically in *Figure 1*.

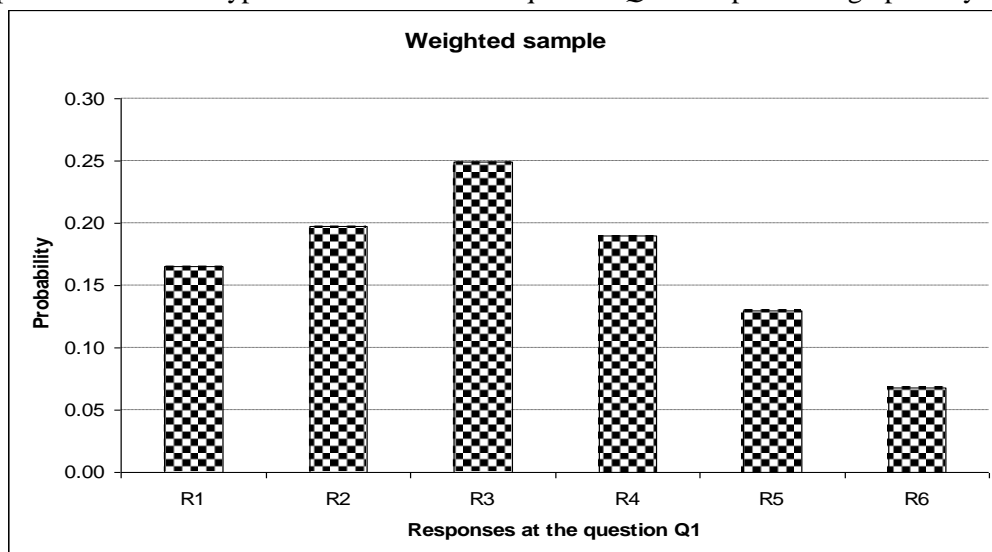

Figure 1. Distribution of population answers to question *Q1* (weighted sample)

An interpretation of the graph in *Figure 1* reveals that people interviewed in *Q1* are more inclined to accept government-type medical measures (R1 = 16.5%, R2 = 19.8%, R3 = 25%) to the detriment of economic restrictions imposed by the authorities during Covid-19 pandemic (R6 = 6.8%, R5 = 13%, R4 = 19%).

The trend of the Romanian population, which preferred the medical benefits of the restrictive measures is also confirmed by the value of the PSA "progress" indicator, which is below the equilibrium threshold of 0.5 (PSA = 0.425 < 0.5).

In fact, the "medical" trend will be confirmed by statistical analyzes performed on subgroups of the population, results that will be briefly presented below.

5.2. Respondent gender (categorical variable gen).

Taking into account the gender of the respondent, we highlight groups M (men) and F (female). These two groups are to be compared in terms of opinions for *Q1*.

By applying the chi-square test regarding the hypothesis H_0 of "equality" of the distributions of the answers for men and women results the inequality $chi2_{gen} = 2.58 < 11.07 = rej_{gen}$.

Therefore, the hypothesis H_0 of homogeneity is accepted with the risk $\alpha = 0.05$ and for that reason the distribution of the answers R1-R6 to the question *Q1* does not depend on the gender of the respondent.

In addition, we deduce $PSA_{gen-M} = 0.422 < 0.428 = PSA_{gen-F}$, values that are very close (the distributions of male and female responses are practically identical because the H_0 hypothesis was accepted).

Regardless of gender, Romanians focused more on the medical benefits of government-promoted measures in the Covid 19 pandemic (PSA < 0.5).

5.3. Age of the person (ordinal variable age).

We divide the sample population into four age groups. We thus highlight the V1-V4 age categories, namely: 16-24 years (V1), 25-34 years (V2), 35-44 years (V3) and 45-54 years (V4).

Following the application of the chi-square statistical test of homogeneity results the inequality $chi2_{age} = 10.14 < 25.0 = rej_{age}$. Concluding, the H_0 hypothesis of homogeneity is accepted, i.e., the distribution of R1-R6 responses does not depend on the age of the respondent.

However, there are nuances between R1-R6 opinions between the V1-V4 age categories. Specifically, $PSA_{age-V1} = 0.396$, $PSA_{age-V2} = 0.423$, $PSA_{age-V3} = 0.460$, $PSA_{age-V4} = 0.412$. In this situation, young people in particular prefer government health measures, finding them more useful than economic ones. This can be explained by the fact that the age category 35-44 years (V3) includes people generally active in the economy.

5.4. Education (ordinal variable edu).

The selected groups are defined according to the number of years of schooling. Thus, defining four levels of education: L (**l**ow, under 16 years of education), M (**m**iddle, between 17 and 19 years of school), H (**h**igh, school exceeding 20 years), C (subject is in the **c**ontinuation of studies).

The use of the chi-square statistical test leads to the inequality $chi2_{edu} = 20.84 < 25.0 = rej_{edu}$. As a result, with the risk $\alpha = 0.05$ of making an erroneous decision, we choose to validate the hypothesis H_0 of homogeneity. In conclusion, the distribution of R1-R6 answers to question *Q1* is not influenced by the level of education of the interviewees.

But the value of $chi2_{edu}$ statistics is quite close to the rejection threshold rej_{edu} . So, it is possible to have a dependence of R1-R6 answers from the degree of individual education (see also *Figure 2*). This aspect will be extensively approached in a future analysis.

Depending on the degree of schooling, the following values of the PSA index characterize the level of "confidence" granted by the population to economic measures: $PSA_{edu-L} = 0.422$; $PSA_{edu-M} = 0.413$; $PSA_{edu-H} = 0.433$; $PSA_{edu-C} = 0.403$. All these values are close and are obviously below the equilibrium threshold of 0.5. For this reason, regardless of the number of school years completed, Romanians prefer the medical benefits of government restrictive measures to the detriment of anti-Covid economic actions promoted by the authorities.

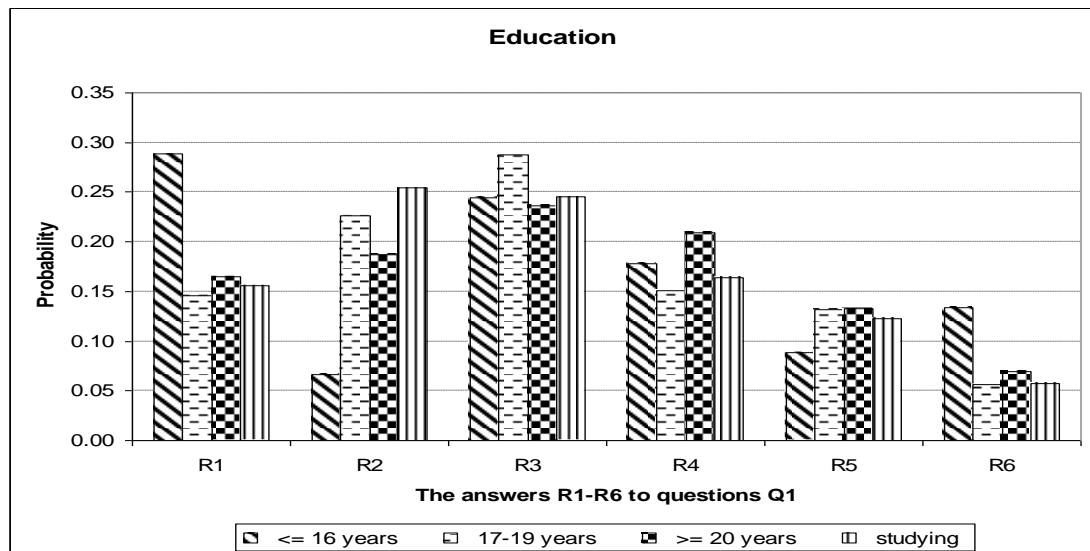

Figure 2. Distribution of population answers R1-R6 depending on individual education.

5.5. Development regions (categorical variable *reg*).

The territory of Romania is divided into four major regions of socio-economic development. More precisely, we have the following regions defined by their geographical positioning: North West / Center (NW/C); North East / South East (NE/SE); South / Bucharest (S/B); South West / West (SW/W).

The four regions mentioned have different economic and social characteristics. In such a situation, we expect the distributions of the R1-R6 answers to be differentiated according to the belonging to a certain region of the people who expressed their opinion on the *Q1* issue. The application of the chi-square statistical test will clarify this aspect. Specifically, following the calculations we deduce $chi2_{reg} = 20.12 < 25.0 = rej_{reg}$. Therefore, the hypothesis H_0 of homogeneity is statistically accepted and therefore the distribution of the answers R1-R6 to the question *Q1* is not influenced by the respondent's belonging to a certain development region of Romania.

However, the existing economic and social differences between the major development regions of Romania are highlighted by the values of the PSA indicator. In this case, the value of PSA means the "degree of trust" granted by the citizens to the economic variant from the *Q1* theme. Specifically, we have: $PSA_{reg-NW/C} = 0.397$; $PSA_{reg-NE/SE} = 0.448$; $PSA_{reg-S/B} = 0.427$; $PSA_{reg-SW/W} = 0.426$. It is observed that the values of the PSA index fluctuate significantly from one region to another, which highlights differences of opinion of an economic nature.

In conclusion, the entire population of Romania appreciates more the benefits of government measures promoted in the field of health ($PSA < 0.5$). However, we note nuanced opinions by region. Thus, in the North West / Center region the population's preferences target more the restrictive medical measures and in the North East / South East region we have an orientation of the respondents towards the usefulness of the economic measures (the need to keep their jobs).

5.6. Social status (ordinal variable *soc*).

Regarding the social status of the individual, three variants were considered: high (H), medium (M), low (L).

After applying the chi-square test resulted inequality $chi2_{soc} = 14.83 < 18.31 = rej_{soc}$ which validates the homogeneity hypothesis H_0 . So, from a statistical point of view, the distribution of answers R1-R6 is independent of the social status of the respondent.

However, there are nuances in the *Q1* issue in relation to the social status of the respondent. Specifically, the PSA "progress" index for groups with social status H, M, L has the following values: $PSA_{soc-H} = 0.428$; $PSA_{soc-M} = 0.432$; $PSA_{soc-L} = 0.409$.

In conclusion, regardless of social status, Romanians opt more for medical benefits to the detriment of economic ones ($PSA < 0.5$). However, we note small differences. Thus, people with a medium (M) or high (H) social status observe to a greater extent the need to reduce the huge damage caused to the economy by the Covid-19 pandemic.

5.7. Families with minor children (categorical variable *fam*).

Usually, families with children are characterized by an increased responsibility in making decisions that could affect family safety.

The statistical analysis will take into account the existence of two groups: families with minor children (C) and families without minor children (N).

The results of the chi-square test confirm the inequality $\chi^2_{fam} = 4.81 < 11.1 = rej_{fam}$, the hypothesis H_0 of homogeneity of the groups being thus accepted. So, the distribution of the answers to question *Q1* is not decisively influenced by the fact that the family of the participant in the sociological survey has minor children.

However, the use of the PSA index highlights seemingly unexpected results in the *Q1* issue, aspects that we will try to explain. Specifically, between the values of the PSA_{fam-C} , PSA_{fam-N} indices of "progress" for C families with minor children, respectively for N families without minors, we deduce the inequality of $PSA_{fam-C} = 0.434 > 0.419 = PSA_{fam-N}$.

Astonishingly, C families with dependent children, compared to other N families, are more concerned with the economic aspect of government restrictions than with the medical effect. The "economy-oriented" decision of C families could be explained by the priority of securing a job. Moreover, the medical benefits do not seem to be so important in families with children. Compared to the elderly, young families and also children are not so much affected by the serious health problems caused by the Covid-19 pandemic.

Conclusions

We summarize some results that have been reported and justified in the previous sections:

- Because $PSA \approx 0.4$, a value below the equilibrium threshold of 0.5, we can say that the Romanian population prefers more the medical benefits of the restrictive measures taken by the government in the Covid19 pandemic. The population is probably less aware of the country's economic disaster caused by the current epidemic.

- There are no significant differences between the distributions of R1-R6 responses given by people belonging to groups of the population that differ by gender, age, education, development regions of Romania, social status or families with minor children.

- Although the chi-square statistical tests did not confirm major differences in the *Q1* issue between the various groups mentioned above, the introduction of the PSA indicator highlighted some nuances that are sociologically explainable. We note in this regard the case of families with minor children. This proves the practical usefulness of the PSA coefficient.

- In the future we will use more attributes of the participants in this sociological survey. We intend to select new groups from the population that could be differentiated by distinct opinions in the *Q1* issue.

References

1. Agresti A. *Analysis of ordinal categorical data*. Wiley, New York 2010, second edition.
2. Alkarkhi A.F.M. *Applications of hypothesis testing for environmental science*. Elsevier, Amsterdam, 2021.
3. Baldwin R., Weder by Mauro B. (eds.). *Economics in the time of Covid-19*. Center for Economic Policy Research (CEPR), CEPR Press, 2020.
4. Bambra C., Lynch J., Smith K.E. *The unequal pandemic - Covid 19 and health inequalities*. Bristol University Press, Bristol, 2021.
5. Basu R. (editor). *Democracy and public policy in the post-Covid-19 world - Choices and outcomes*. Routledge, New York, 2021.
6. Bourne R.A. *Economics in one virus - An introduction to economic reasoning through Covid-19*. CATO Institute, 2021.
7. Joshi M. A study on mathematical and computational models in the context of Covid-19. In: Panigrahi C.R., Pati B., Rath M. and Buyya R., *Computational modeling and data analysis in Covid-19 research*, Taylor & Francis Group, CRC Press, 2021, chapter 10, 188-208.
8. Lupton D., Willis K. (eds.). *The Covid-19 crisis - Social perspectives*. Routledge, New York, 2021.
9. Monti A., Wacks R. *Covid-19 and public policy in the digital age*. Routledge, New York, 2021.
10. Ștefănescu M.L., Ștefănescu S. An indicator for measuring the evolution aspects for ordinal data. Paper presented at The 3rd International Conference *ESPERA-2015*, Bucharest, Romania, December 3-4, 2015, 10 pages.
11. Wu D.D., Olson D.L. *Pandemic risk management in operations and finance modeling the impact of Covid-19*. Springer Nature Switzerland, New York, 2020.
12. ***** Eurobarometer 2021, European Parliament Covid-19 Survey - Round 3. GESIS Datenarchiv, Cologne. ZA7738 Data File Version 1.0.0.

АКСЕЛЕРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ИННОВАЦИЙ В РАМКАХ КОНЦЕПЦИИ SMART VILLAGE В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Anatolie BABIN¹, cercetător instituțional, MBA, ASEM,
Sergiu TUTUNARU², conf., dr., ASEM,
Ion COVALENCO³, cercetător, ASEM

Глобальный эпидемиологический кризис COVID-19, активизировал процесс цифровой трансформации в экономической и социальной сферах. В данной статье анализируются лучшие практики цифровых инноваций в достижении региональной и трансграничной совместимости с точки зрения концепции Smart Village для внедрения в Республике Молдова. Предлагается использовать опыт проекта, реализованного в Шотландии, который поощряет молодых людей в сельской местности присоединяться к фокус-группам для разработки инновационных "умных сел". Этот подход ориентирован на молодежь и местное население, чтобы вместе сформировать устойчивую, динамичную, творческую и локализованную цифровую экосистему. Многоуровневое управление инновационным развитием и адаптацией интеллектуального обучения в населенных пунктах может опираться на опыт проекта "MobiReg Regional Mobility", финансируемого при поддержке Европейской комиссии. В контексте подходов "умной специализации" цифровые инновации в сельской местности будут быстрее достигать потребителей - местных инициативных групп, обеспечивая синергию между национальными фондами и международными программами на региональном уровне. В свою очередь, разработка и внедрение модулей дистанционного обучения в цифровой экономике будет способствовать признанию инновационных квалификаций и навыков, приобретенных в рамках проектов мобильности. Это будет стимулировать развитие предпринимательства, модернизацию сельских услуг и цифровую мобильность молодежи.

Ключевые слова: умное село, цифровая мобильность, дистанционное обучение.

Criza epidemiologică globală COVID-19 a impulsat procesul de transformare digitală în sferile economică și socială. În acest articol se analizează cele mai bune practici de inovare digitală în realizarea interoperabilității regionale și transfrontaliere din perspectiva conceptului de Smart Village pentru implementarea în Republica Moldova. Se propune preluarea experienței unui proiect implementat în Scoția care încurajează tinerii din zonele rurale să se alăture unor grupuri de discuție pentru a dezvolta sate inteligente inovatoare. Această abordare se concentrează pe tineri și pe populația locală, pentru a forma împreună un ecosistem digital durabil, dinamic, creativ și localizat. Guvernanța pe mai multe niveluri a dezvoltării inovatoare și a adaptării învățării inteligente în așezările umane poate fi realizată în baza experienței proiectului "MobiReg Regional Mobility", finanțat cu sprijinul Comisiei Europene. În contextul abordărilor de "specializare inteligentă", inovația digitală în mediul rural va ajunge mai rapid la consumatori - grupuri de inițiativă locală, asigurând, la nivel regional, sinergii între fondurile naționale și programele internaționale. La rândul lor, dezvoltarea și implementarea modulelor de învățământ la distanță din sfera economiei digitale vor facilita recunoașterea calificărilor inovatoare și competențelor dobândite prin proiecte de mobilitate. Astfel, va fi stimulată dezvoltarea antreprenoriatului, modernizarea serviciilor rurale și mobilitatea digitală a tinerilor.

Cuvinte-cheie: satul inteligent, mobilitate digitală, educația la distanță.

The global epidemiological crisis COVID-19 has intensified the process of digital transformation in the economic and social spheres. This article analyses best practices of digital innovation in achieving regional and cross-border interoperability in terms of the Smart Village concept to be implemented in the Republic of Moldova. It proposes to build on the experience of a project in Scotland that encourages young people in rural areas to join focus groups to develop innovative Smart Villages. This approach focuses on young and local people to form a sustainable, dynamic, creative and localized digital ecosystem together. Multilevel management of innovative development and adaptation of smart learning in human settlements

¹ © Anatolie BABIN, anatolie.babin@ince.md

² © Sergiu TUTUNARU, tutunaru@ase.md

³ © Ion COVALENCO, covalenco@ase.md

could be built on the experience of the MobiReg Regional Mobility project, funded by the European Commission. In the context of smart specialization approaches, digital innovations in rural areas will reach consumers - local initiative groups - faster, creating synergies between national funds and international programs at regional level. In turn, the development and implementation of distance learning modules in the digital economy will facilitate the recognition of innovative qualifications and skills acquired through mobility projects and other relevant measures. This will stimulate entrepreneurship development, modernization of rural services and digital mobility of young people.

Keywords: *smart village, digital mobility, distance learning.*

JEL: *O32; O18.*

1. Умное подключение

Возможности частных и государственных субъектов проводить современные технологические исследования и инновации различаются между государствами членами ЕС и странами Восточного партнерства. Инновационный разрыв между лидерами инноваций ЕС и странами Восточного партнерства, не позволяющий ЕС использовать свой потенциал исследований и развития в полной мере на этих территориях, включая регионы ЕС и, таким образом, представляет серьезную угрозу экономическому росту, процветанию и социальной стабильности в регионах Ассоциированных с ЕС странах. Сотрудничество с потенциальными партнерскими организациями поможет совершенствовать методологические подходы и возможности по инициированию и реализации трансграничных инновационных цифровых платформ [1], в рамках сопоставительных анализов международных и Европейских инициатив, а также «Национальной программы по инновациям и исследованиям 2020-2023». В настоящее время, в Республике Молдова, растет интерес к потребительским чистым технологиям. Прежде всего это связано с необходимостью сокращения экологической нагрузки избыточного потребления, нехваткой ресурсов, ростом затрат на энергию и топливо, развитием дигитализации и информатизации. Цифровая платформа, на основе междисциплинарного инновационного государственно-частного партнерства будет способствовать построению многоуровневой координации международной инновационной технической поддержки инфраструктурным проектам местных инициативных групп в программах национальных фондов. Стимулирование создания цифровой экосистемы потребительских чистых технологий в регионах, активизация деятельности инновационных предприятий и сообществ, необходимы для повышения цифровых компетенций и навыков персонала компаний. Выявление новых идей и лучшей международной практики в секторах местного предпринимательства, позволяет инновационным государственно частным партнерствам согласованно идентифицировать и решать проблемы инновационного разрыва каждого конкретного населенного пункта территории Республики Молдова.

Международный характер платформы цифрового сотрудничества может быть связан с концепцией «Умного подключения» [2], которая была представлена на Виртуальном саммите трех морей в Эстонии в 2020 году. Это был дополнительный вклад Эстонии в поиск путей расширения цифровых компонентов в ключевой инфраструктуре, в том числе в сельской местности, что в свою очередь, должно обеспечить поддержку новых бизнес-моделей и технологии, таких как дистанционная работа в реальном времени по управлению местной экономикой, интеллектуальными сетями с возобновляемым источникам энергии, интеллектуальная логистика и управление движением. Речь идет о том, чтобы сделать инвестиции в энергетику и транспорт с учетом перспектив будущего и повысить конкурентоспособность регионов стран Трех морей (3S) [3]. Республика Молдова и Украина, в лице президентов, выразили заинтересованность в присоединении их стран к "Инициативе трех морей" [4]. Поэтому, для наших стран становятся актуальными исследования возможностей по планированию мероприятий по совместимости моделей данных информационного трансграничного обмена, управления и контроля [5], способствующих устойчивому экономическому развитию регионов.

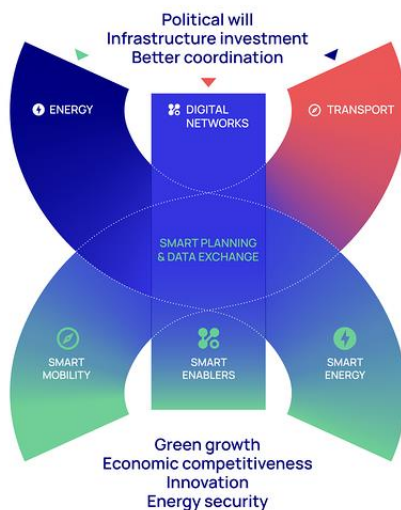

Рис. 1. Интеллектуальная связь региона «Трех Морей» (Ref: 3 Sea) [2]

Реализации этого амбициозного видения предполагает соблюдения одних и тех же принципов во всем регионе «Трех морей» при строительстве транспортной, энергетической и информационной инфраструктуры [Рис.1] и потребует уделить больше внимания открытому обмену новыми, обновленными данными и использованию накопленных данных.

COVID-19 принес трудные и неопределенные времена, ускорив процесс цифровой трансформации. Это предполагает, в том числе, оснащение МСП, фермерских хозяйств цифровыми инструментами. Необходимо, также, предусмотреть соответствующее согласование законодательств и формирование технологических стимулов, модернизацию подходов к обучению в течении всей жизни, доступных на уровне страны и/или региона.

2. Стимулирование дистанционного обучения цифровой трансформации, на основе инновационного государственного – частного партнерства

Систематический сопоставительный маркетинговый анализ (бенчмаркинг) лучшей практики международных проектов на основе цифрового «территориально-пространственного планирования» [6], способствует модернизации локализованных цифровых образовательных продуктов/услуг. Этот подход позволяет достичь приемлемого уровня принятия совместных решений в секторах местной экономики, соответствующих модели данных по обмену информацией для управления, контроля и консультирования стран членов НАТО и стран-партнеров НАТО из «Партнерства ради мира»[7]. Короткие сроки для принятия управленческих решений на основе ИКТ, могут существенно сократить расходы инфраструктурных проектов и уменьшить риски финансовых потерь, некачественное выполнение работ в регионах стран не членов ЕС. Рассматриваемый “проект сельской молодежи в Шотландии” [8], призывает молодых людей присоединиться к фокус группе, чтобы помочь создать новаторскую «первую в мире» умную деревню, ориентированную на молодежь, которая побудит молодых людей совместно строить динамичную, творческую и устойчивую сельскую экономику там, где они живут. «Умные деревни» - концепция, выдвинутая Европейской сетью по развитию сельских районов, - это сельские цифровые деревни, которые объединяют физические и цифровые сообщества для повышения их устойчивости, опираясь на местные сильные стороны и возможности. Платформа цифрового сообщества Smart Village Scotland, в партнерстве с сельской молодежью населенных пунктов Шотландии, создала проект для сельской молодежи Smart Village, который функционирует как пространство для общения молодых людей. Это призвано способствовать формированию киберпространства, которое согласно [9], является связанной глобальной сетью, поддерживаемой компьютерами, генерируемой ими и управляемая с их помощью многомерная совокупность перекрывающихся друг друга виртуальных сообществ. Ясно, что в таком пространстве, благодаря многозадачности, вполне обыденным является одновременное виртуальное присутствие в двух или нескольких местах. Это способствует развитию новых когнитивных способностей. Прежде всего, это относится к молодежи, воспитанной на компьютерных технологиях, которая способна

воспринимать несколько одновременно отображаемых на мониторе программ и синхронизировать тексты, совмещая различные виды медиа.

В условиях пилотных регионов Республики Молдова, предлагается принять во внимание результаты Европейского проекта «Достойная работа для МОЛОДЕЖИ» [10], в целях разработки и адаптации методологического подхода межрегионального и транснационального обмена знаний, на основе цифровых технологий, реализованного в нескольких районах Республики Молдова. Проект направлен на улучшение социально-экономического положения молодых людей в Молдове путем расширения прав и возможностей молодежи и гражданского общества. Полезен также будет опыт обучения членов мобильной команды [11]. Проект направлен на физическую мобильность, обучающихся из разных районов. Они предназначены для обмена лучшей практикой проведения обучения с местными целевыми группами, волонтерами. Адаптация цифровых инструментов дистанционного обучения позволит обеспечить устойчивую познавательную мобильность, способствующую также цифровой трансформации [12] малых и средних предприятий, фермерских хозяйств, участвующих в инфраструктурных проектах программ «Национального фонда регионального развития» и «Национального фонда сельского хозяйства и развития сельских районов».

Инициирование межрегионального и международного сотрудничества, по вопросам онлайн обучения, в интересах определенных населенных пунктов регионов развития, возможно будет осуществлять напрямую при участии региональной администрации. Это поможет местным органам власти участвовать в координации процессов добровольного взаимного обучения, касающегося продвижения и поддержки мобильности, как основного компонента политики в области образования и профессиональной подготовки с обращением особого внимания цифровой мобильности, стажировкам и молодежи в целом. Европейская практика проекта «MobiReg Regional Mobility» [13] по организации межрегиональной физической и виртуальной мобильности, предназначенной для трех регионов сотрудничества в области мобильности, представляет большой интерес для привлечения университетов и университетских инновационных образовательных центров, с целью достижения поставленных задач. Помимо этого, в рамках инновационного государственно-частных партнерств [14], возможно будет работать над определением процедур для межрегионального виртуального, цифрового сотрудничества. Такое сотрудничество будет направлено на продвижение модулей мобильности, согласно потребностям инфраструктурных проектов в Молдове, и гарантировать признание полученных онлайн квалификаций и компетенции [15]. Это также будет способствовать развитию других сопутствующих и поддерживающих мер и модулей дистанционного обучения.

3. Бенчмаркинг цифровых технологий

Способы производства меняются и совершенствуются во всем мире, как в городах, так и сельской местности. Помимо автоматизации, повышается степень интеграции систем и использования искусственного интеллекта в производстве. Эти виды деятельности часто классифицируются, по ключевым словам, «Интеллектуальное производство» или «Индустрия 4.0», «Сельское хозяйство 4.0». Таким образом, граница между производственными и ИТ-компаниями все больше и больше стирается [16]. В этом контексте, рассматриваемая лучшая практика по образованию сможет служить мотивацией для серии последующих проектов сравнительного анализа так, чтобы не только производственные, но и непромышленные компании зарегистрированные в регионах Республики Молдова, были задействованы при реализации инфраструктурных проектов на субрегиональном и локальном уровне. Это даст им возможность участвовать и делиться своим опытом в отношении цифровых инноваций в определенных приоритетах умной специализации, секторах местной экономики, а также при подготовке персонала компаний и образовательных организаций.

Процессы цифровой трансформации не могут не затронуть университетские организации [17], которые играют роль ключевых актеров и проводников, стимулирующих местную инновационную активность, конкурентоспособность в регионах. Процесс модернизации университетов исторически подчеркивал необходимость предоставления структур поддержки для облегчения контактов и отношений между исследовательскими группами и внешней средой, с целью увеличения количества и улучшения качества совместной исследовательской деятельности. Поэтому, необходимо определение потребностей населенными пунктами, проблем и возможностей по интернационализации R&D [18] для привлечения инвестиций, внедрения новых технологий и инноваций. В рамках технической поддержки ЕС и интеграции в Европейское исследовательское

пространство, невозможно не говорить о совместимости подходов в области управления цифровой трансформацией.

Публичные администрации несут ответственность и обладают полномочиями по идентификации местных потребностей. Результаты инициирования ими, инновационного партнерства с университетами, научно-исследовательскими организациями и НГО – потенциальными операторами проектов государственно-частного партнерства, служит основанием для разработки, внедрения и адаптации к местным условиям.

Первыми шагами на пути интернационализации могут быть «Внутренние офисы передачи знаний» [19] – обладающие соответствующей цифровой инфраструктурой, подключенной к территориальной инфраструктуре пространственных данных. Университеты создают эти внутренние инновационной структуры в рамках типичной административной культуры. Хотя преимущества таких структур неоспоримы, возник ряд национальных особенностей, которые необходимо рассматривать в рамках целостной картины, развития системы переноса знаний. Одна из первых ключевых ролей структуры «Внешнего офиса переноса знаний» является продвижение и укрепление исследовательского партнерства. По мере развития системы переноса знаний, это способствует совместной творческой рабочей среде, в которой как многопрофильные исследователи, так и компании могут работать вместе, чтобы генерировать новые знания и технологические инновации.

Результаты межрегиональных исследований в отношении вариантов использования лучшей практики и разработок, согласно [20], могут привести партнеров из регионов Ассоциированных стран к новым взглядам, подходам и возможностям, особенно для производственных компаний в сельской местности. Однако в целом, исследования могут быть адресованы компаниям из всех отраслей и регионов. Цель состоит в том, чтобы выявить компании успешной практики, которые наилучшим образом применяют цифровые технологии в своей области.

4. Программное обеспечение для управления проектами

Модель данных по обмену информацией для управления, контроля и консультирования, предусматривает достижение совместимой трансграничной интероперабельности национальных информационных систем, связанных с процессами по управлению совместными проектами. Исследования, связанные с развитием информационных систем, территориальных цифровых бизнес экосистем, стандартов, все чаще обращают внимание на необходимость адаптации методологий управлений проектами, на основе локализованного программного обеспечения. На Европейском уровне мы видим, как наши соседи в регионе Юго-Восточной Европы уже интегрируются в Программу ISA²[21], инициатива Европейской комиссии, которая поддерживает разработку цифровых решений, позволяющих государственным администрациям, предприятиям и гражданам по всей Европе получать выгоду от интероперабельных трансграничных и межотраслевых государственных услуг.

Управление процессами переноса знаний в населенных пунктах регионов Республики Молдова, остается законодательной прерогативой университетов, аккредитованных на национальном и международных уровнях. Говоря о сопоставительных анализах лучшей практики, предлагается рассмотреть методологию управления проектами «OpenPM²» [22], разработанную Европейской Комиссией. Её цель, дать проектным командам возможность эффективно управлять своими проектами, а также предоставлять решения и преимущества своим организациям и заинтересованным сторонам. Хотя методология, подходит для любого типа проектов, она идеально подходит для проектов, связанных с государственным сектором или программами и грантами ЕС, внедряемых в регионах. OpenPM² - это бесплатная версия PM², разработанной Комиссией в 2007 году. Она включает в себя элементы всемирно признанных передовых практик, стандартов и методологий. Отметим, что PM² - это инициатива, поддерживаемая ISA² с целью приблизить методологию PM² и ее преимущества к более широкому кругу заинтересованных сторон и сообществу пользователей. OpenPM² предоставляет открытый доступ к PM², расширяя круг бенефициаров по всей Европе и обогащая методологию дополнительными передовыми практиками и примерами. Она направлена на повышение компетентности управления проектами в ЕС.

В зависимости от характера инфраструктурных проектов, иницируемые исследователями и резидентом инновационного инкубатора IT4BA -Trimetrica SRL информационная система «SIMA» и программа «Academic Departmental Agreement» [23], включают в себя, модули дистанционного обучения и технологические решения ИТ компании ESRI (США), имеющая представительство в Республике Молдова. Главной целью этих инициатив является предоставление учебным заведениям

программных продуктов ESRI для ознакомления с их возможностями, внедрения в учебные программы и проведения научных исследований. Лицензия на 12 месяцев включает в себя все ключевые компоненты платформы ArcGIS: ArcGIS Enterprise, ArcGIS Desktop, ArcGIS Online, а также множество веб-приложений и мобильных приложений. Программа разделена на три уровня: 5, 50 и 100 пользователей. Предлагаемые инновационные цифровые продукты при участии представителей американской компании ESRI в Республике Молдова – ArcGIS [24] окажут поддержку исследователям в регионах развития, по визуализации (представление в виде цифровой карты) больших объемов статистической информации (создаваемых и обновляемых данных), имеющих географическую привязку. Владея таким комплексом методологического и программного обеспечения, у инновационного сообщества появляются усиленные возможности по достижению синергии между Национальными фондами и Программами внешней поддержки.

5. Выводы

Внедрение цифровых решений в регионах на основе результатов лучшей международной практики, будет способствовать:

- решению целевых политик [25] потенциальных проектов умных сел в регионах Ассоциированных стран;
- подготовке регионов, местных инициативных групп к реализации политики цифровой трансформации и мобильности в рамках региональных, национальных планов действий;
- совместимости локализованных программных решений при планировании мероприятий по международной мобильности, по мере локализации смарт инфраструктуры, программного обеспечения и цифровых образовательных продуктов, услуг по управлению проектами, экспертизе. Бенефициарами предлагаемых решений в бенчмаркинге цифровых технологий могут стать региональные МСП, фермерские хозяйства, компании с иностранным капиталом, учебные заведения. Ожидаются следующие результаты:
- составление потребительских итоговых отчетов для предприятий (пример: исследование больших данных) [26];
- сравнение эффективности с компаниями отрасли и с успешной практикой на национальном и международном уровне;
- разработка стимулов и идей для улучшения бизнеса в отношении цифровых технологий и интеллектуального производства.

В зависимости от успеваемости, персонал компаний участников платформы, может быть выбран в качестве кандидатов на участие в проектах «Лучшей практики» национального и международного уровня, что позволит:

- изучить лучший опыт других компаний в стране и за рубежом;
- установить контакты с другими сотрудниками, руководителями и экспертами из отрасли и науки (networking) в стране и за рубежом.
- участвовать в обсуждении местных, секторных и международных проблем и возможностей, а также изучать и находить новые подходы для развития бизнеса и карьеры.

Реализация перечисленных результатов окажет положительное влияние на межнациональную и межрегиональную совместимость цифровых инноваций, гарантируя высокое качество общедоступных трансграничных и межотраслевых электронных услуг и более легкий обмен информацией между национальными электронными реестрами, включая трансграничный обмен с реестрами стран ЕС. Это позволит эффективно подойти к реализации концепции умного села, принимая во внимание лучшие международные практики.

Библиография:

1. Европейский проект трансграничного сотрудничества « SmartUp Accelerator» по созданию единой экосистемы акселерации и поддержки инновационных стартапов* в регионе Балтийского моря: <http://smartupaccelerator.ru/about-project>
2. Smart Connectivity: <https://3seas.eu/about/smart-connectivity>
3. Bulgaria's Vision “THREE SEAS INITIATIVE IN 2021” *Fostering cooperation with strategic partners and opening the 3SI for new partnerships* <https://3seas.eu/about/bulgaria-s-vision>
4. “Joint Declaration of the President of the Republic of Moldova, Maia Sandu, and the President of Ukraine, Volodymyr Zelensky” <https://www.presedinte.md/rom/comunicate-de-preses/presedintele-republicii-moldova-maia-sandu-in-cadrul-vizitei-oficiale-la-kyiv-ne-dorim-sa-fim-mai-mult-dect-vecini-ne-dorim-sa-fim-prietenii>

5. How to Make an Effective Information Exchange Data Model or The Good and Bad Aspects of the NATO JC3IEDM” Eddie Lasschuyt, MSc Marcel van Hekken, MSc Willem Treurniet, MSc Marc Visser, MSc TNO Physics and Electronics Laboratory P.O. Box 96864 2509 JG The Hague THE NETHERLANDS <https://www.sto.nato.int/publications/Pages/default.aspx> ;
6. Spatial Planning: Key Instrument for Development and Effective Governance” <https://unece.org/housing-and-land-management/publications/spatial-planning-key-instrument-development-and-effective> ;
7. Partnership for Peace programme” https://www.nato.int/cps/en/SID-0C6B5A67-DCEE298C/natolive/topics_50349.htm ;
8. Scotland-based Rural Youth Project”: <https://www.ruralityouthproject.com/act-do/rural-youth-project-smart-village>;
9. РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА ЦИФРОВОЙ МОБИЛЬНОСТИ” Бестужева О.Ю., Вершинская О.Н., Махрова О.Н. Научная электронная библиотека «КиберЛенинка» 2014: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-obschestva-tsifrovoy-mobilnosti>
10. Decent work for YOUth” project <http://muncadecenta.md/> ;
11. “Training program for the members of the Mobile Team” <http://www.muncadecenta.md/en/programs/mobile-team-program.html>
12. Anatolie BABIN, Serghei GORBATCOV Activities on Structuring the European Research Area in the Regions, Autonomous-Territorial Units of Moldova and Modernization of Public Services in Frameworks of the «Digital agenda EU» and CIS CZU: 082-135.1-111-161.1 F 81 Coference Proceedings TRIANGLE - 2018, Fostering Knowledge Triangle in Moldova 26-27 APRIL 2018 page 26;
13. «MobiReg Regional Mobility»-Official Journal 2006/C 194/10 Call for Proposals – DG EAC No 45/06: <http://www.mob-reg.eu/>;
14. LAW No. 169 of 26-07-2018 for the amendment of Law no. 131/2015 on public procurement «Article 57 [1]. Innovation Partnership», from: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105525&lang=ro
15. Enhancing digital skills and competences for the digital transformation https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en ; <https://www.etf.europa.eu/en/practice-areas/digital-skills-learning> ;
16. Benchmarking Digital Technologies: <http://tectem.ch/BMDT/> ;
17. «University spin-outs in Europe», publication JRC EU Commission ISBN -92- 8943460 – 0 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e0ed8b2d-6a4f-432d-9fb3-cc237793346a> ;
18. «The main drivers for the internationalisation of R&D activities by EU multinational enterprises MNEs»: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC54820> ;
19. «The Evolution of University-Based Knowledge Transfer Structures» Stephen Trueman, 1 Lidia Borrell-Damian² and John H. Smith³; pages 09-12 <https://eua.eu/resources/publications/373:the-evolution-of-university-based-knowledge-transfer-structures.html> ;
20. Benchmarking title «Digital Technologies – Evolution of production in high-wage countries» Authors: Friedli, Thomas; Budde, Lukas; Benninghaus, Christoph; Elbe, Christian & Pejić, Tin <https://www.alexandria.unisg.ch/257625/> ;
21. ISA² Programme: https://ec.europa.eu/isa2/isa2_en
22. OpenPM² - Open Project Management Methodology: https://europa.eu/pm2/home_en;
23. «ECOMM Co Ukraine» website article: «ESRI запускает специальную образовательную программу Academic Departmental Agreement»: <http://ecommm.in.ua/main/101-sovremennye-geoinformacionnye-tehnologii-dlya-nauki-teper-dostupnee.html>;
24. Anatolie Babin, Sergiu Tutunaru, Ion Covalenco, Ecaterina Babina. Smart Infrastructures for Rural Areas - Best Practices and Suggested Actions for Moldova. P.127-138. Central and Eastern European e|Dem and e|Gov Days 2021. Conference Proceedings. Austrian Computer Society 2021. Printed in Austria: ISBN (facultas Verlag): 978-3-7089-2121-1 ISBN (Österreichische Computer Gesellschaft): 978-3-903035-30-0 ISSN (Österreichische Computer Gesellschaft): 2520-3401.
25. EU regional policy works to make a difference in 5 key areas: https://europa.eu/european-union/topics/regional-policy_en ;
26. Industry Study 2016, “Manufacturing Data Analytics”, University of Sr.Gallen: http://www.tectem.ch/BMDT/img/big_data_study_-_extract.pdf

**IMPLICAȚIILE ȘI RISCURILE UTILIZĂRII REȚELELOR DE SOCIALIZARE
IMPLICATIONS AND RISKS OF USING SOCIAL NETWORKS**

*Florin RĂDUȚ¹, doctorand,
Școala de Studii Doctorale în Științe Sociale și Umaniste,
Universitatea din Craiova,
Gianina CHIRUGU², doctorand,
Școala de Studii Doctorale în Științe Sociale și Umaniste,
Universitatea din Craiova*

Studiul de față analizează locul, rolul și importanța utilizării rețelelor de socializare. Cercetarea include atât implicațiile pozitive, cât și riscurile utilizării rețelelor de socializare de către tineri. Pentru că domeniul comunicării online, este într-o continuă dezvoltare, sunt prezentate în cadrul analizei doar unele dintre cele mai utilizate rețele de socializare, după cum urmează: Facebook, Instagram, Whatsapp, Youtube, TikTok.

Prin dezvoltarea mediului online, indivizii experimentează stări de spirit diametral opuse, de la încântare la dezamăgire și chiar depresie. Oferta multiplă generează sentimente de singurătate, dar și oportunitatea de socializare interculturală. Fiecare utilizator al rețelelor de socializare își asumă anumite riscuri, ca de exemplu: dependența de mediul online, narcisismul, complexe de inferioritate și de superioritate, comunicare deficitară. Impactul este major atât la nivel individual, cât și colectiv, fiind afectate toate domeniile vieții, de la cel emoțional până la cel economic. În cadrul studiului au fost utilizate metode calitative, și anume: metoda analizei documentelor, analiza SWOT și metoda interviului semi-structurat.

Cuvinte cheie: *rețele de socializare, impact, echilibru comportamental*

The present study analyzes the place, role and importance of using social networks. The research includes both the positive implications and the risks of the use of social networks by young people. Although the field of online communication is constantly evolving, only some of the most used social networks are presented in the analysis, as follows: Facebook, Instagram, Whatsapp, Youtube, TikTok.

By developing an online environment, individuals experience diametrically opposed moods, from delight to disappointment and even depression. The multiple offer generates feelings of loneliness, but also the opportunity for intercultural socialization. Every user of social networks assumes certain risks, such as: dependence on the online environment, narcissism, inferiority and superiority complexes, poor communication. The impact is major both individually and collectively, affecting all areas of life, from emotional to economic. Qualitative methods were used in the study, namely: SWOT analysis and semi-structured interview method.

Keywords: *social networks, impact, compartmental balance*

JEL: L86

Introducere

Societatea post-modernă este dependentă de tehnologia digitală care de fapt a schimbat întreaga lume. Viața se digitalizează din ce în ce mai mult odată cu „monopolul internetului (Taplin, 2019). Astfel, relațiile interumane intră într-o nouă etapă, a comunicării multidimensionale, iar interacțiunile sociale se desfășoară într-o lume virtuală, care se suprapune cu cea reală și o disimulează.

În ultimii ani în întreaga lume a crescut numărul celor care utilizează cel puțin unul din canalele de comunicare online, de interacțiune socială și propagare sau căutare a informațiilor ușor accesibile (Facebook, Instagram, Whatsapp, Youtube, TikTok...etc). Totul este interesant deoarece există posibilitatea de exprimare necenzurată, de socializare și de crearea de noi prieteni.

Pe lângă beneficiile care nu pot fi contestate, ca de exemplu comunicarea rapidă, sunt și consecințe negative asupra indivizilor și pe termen lung asupra comunităților umane. Limita dependenței poate fi depășită foarte ușor de fiecare utilizator, iar de cele mai multe ori această realitate nu este recunoscută de cei implicați în mod direct. Fiecare are nevoie să conștientizeze importanța liberului arbitru și de pericolul dependenței. Relațiile din familie, sănătatea, implicarea activă în societate sunt domenii care pot fi afectate prin întrebuintarea neînțeleaptă a tehnologiei digitale.

¹ © Florin RĂDUȚ, florinrdt@yahoo.com

² © Gianina CHIRUGU, chirugu.gianina@yahoo.com

Tema în literatura științifică

Specialiștii din domeniu au realizat de-a lungul timpului diverse materiale pentru a descrie influența rețelelor de socializare asupra societății actuale. Procesul de analizare nu este finalizat, dar unele concluzii au fost prezentate. Interesul pentru mediul online este în creștere. Cele mai recente studii arată că există 3,78 miliarde de utilizatori de social media la nivel mondial în 2021 - o creștere de cinci la sută față de acum un an.

De asemenea, este cu 920 de milioane mai mult decât numărul de utilizatori sociali din 2017, ceea ce reprezintă un salt de 32,2% în doar cinci ani. Rata medie anuală de creștere în această perioadă este de 7,2 la sută. Pe viitor, în timp ce numărul de utilizatori de social media va continua să crească, se așteaptă o creștere a indicelui. Rata medie anuală de creștere din 2022 până în 2025 este prognozată la 3,9% (vezi figura nr.1)

În ciuda încetinirii, este clar că rețelele sociale vor continua să facă parte din viața de zi cu zi a consumatorilor, smartphone-urile și dispozitivele mobile fiind principala forță motrice. În starea actuală, statisticile rețelelor sociale arată că mai mult de nouă din zece (91 la sută) utilizatori de rețele sociale folosesc dispozitive mobile pentru a accesa rețelele sociale.

Astfel de statistici arată în mod clar tendința în creștere și dependența consumatorilor de social media, indicând o oportunitate clară de oportunități de marketing pe rețelele sociale pentru companiile de comerț electronic din întreaga lume.

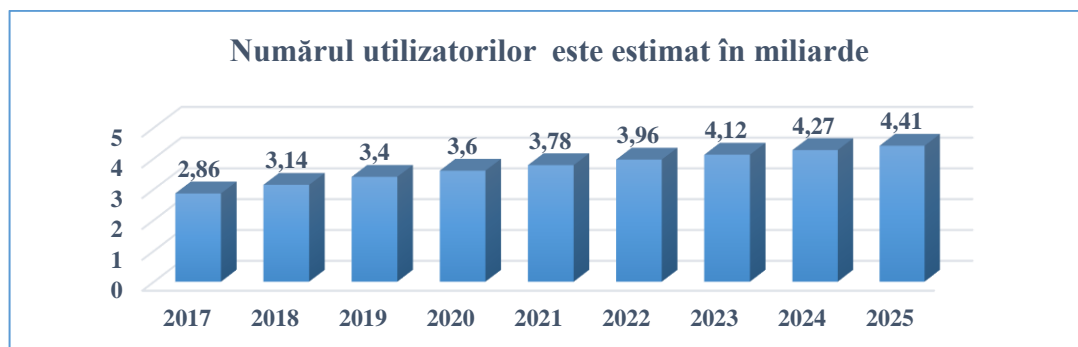

Figura nr. 1. Utilizatorii de Social Media la nivel global (2017-2025)

Sursa: Studiul realizat de agenția Statista și publicat pe platforma Oberlo

Pentru a înțelege fenomenul tehnologiei moderne, considerăm că este potrivit să avem o imagine de ansamblu asupra principalelor rețele de socializare. Cele mai utilizate în întreaga lume sunt Facebook, Instagram, Whatsapp, Youtube potrivit studiului prezentat de platforma Statista începând cu luna iulie din anul 2021. De asemenea, Tik Tok are un trend ascendent și se preconizează că în următorii ani va fi foarte mult utilizat.

Generația tânără actuală, numită și iGen, depinde în totalitate de tehnologie. Litera „i” care apare și în denumirea unor gadgeturi iPhone sau iPad provine de la cuvântul internet (Twenge, 2020). Influența asupra tinerilor este multiplă, începând de la interacțiunile sociale și până la sănătatea psihică. Astfel, putem menționa individualismul și inegalitatea veniturilor ca fiind specifice noii generații.

Terminologia specifică utilizată prin dezvoltarea tehnologiei este destul de sugestivă: sexting (trimiterea de mesaje cu conținut sexual explicit), phishing (înșelăciune electronică), trolling (provocarea unor conflicte de idei), grooming (racolarea pe internet), cyberbullying (hărțuire cibernetică) (Graber, 2020). Fiecare definiție a cuvintelor de mai sus are legătură directă cu provocările din mediul online.

Apariția mijloacele tehnologice moderne au la bază diverse motive. Promotorii au fost motivați de pura curiozitate, de câștigul material, de efortul de a descoperi măsura până unde poate computerul să mimeze intelectul uman, de speranța de a face activitățile umane mai ușoare (Gardner ; Davis, 2015). Chiar și la originea tehnologiile anterioare (ex. motorul cu abur) au fost aceleași interese: curiozitatea, comerțul, competiția.

Internetul și implicit rețelele de socializare, au schimbat raporturile ființei umane cu spațiul și timpul, felul de a privi lumea, relațiile cu semenii, dar și forma vieții psihice, intelectuale și spirituale (Larchet, 2018). Tehnologia a devenit un adevărat GPS pentru gândirea și acțiunea umană. Astfel, omul conectat ajunge să citească foarte puțin și să nu lectureze cum trebuie.

De asemenea, în ultima reprezentanții din generația tânără suferă de sindromul ADHD (tulburare cu deficit de atenție, hiperactivitate) din cauza expunerii îndelungate la tehnologie (Bonchiș, 2021).

Simptomele sunt multiple, după cum urmează: lipsa de concentrare asupra detaliilor, neatenție în îndeplinirea sarcinilor, distragerea atenției de stimuli externi, pierderea creativității, agresivitate verbală și fizică, nesiguranță.

Pentru copii atenția voluntară este esențială în stabilirea priorităților în viață. Numai prin exercițiu mental regulat poate fi obținută capacitatea de autocontrol. Fiecare adult, așa cum declara Johann Wolfgang von Goethe, trebuie să conștientizeze că poate lăsa copiilor două lucruri durabile. Unul ar fi rădăcinile, celălalt, aripile.

În lucrarea Demența digitală medicul Manfred Spitzer (2020) atrage atenție asupra influenței nepotrivite asupra creierului prin utilizarea mijloacelor moderne de comunicare. Impactul va fi asupra gândirii, dar și la voință, la emoții, dar mai ales la comportamentul social. Cercetările recente neurologice au confirmat suspiciunile existente de mai mult timp care vizau activitatea intensă în mediul virtual.

Pe lângă beneficii, există și aspecte negative odată cu petrecerea timpului în mediul online. Tinerii, în general, sunt interesați de aspectul lor fizic, iar postările "perfecte" ale celorlalți, multe prelucrate cu ajutorul aplicațiilor de editare, pot contribui la scăderea stimei de sine. Nu la întâmplare apar stări de anxietate, sentimente de frustrare și neajutorare, tulburările de tip deficit de atenție și hiperactivitate. În aceste condiții timpul de odihnă va fi insuficient, sistemul imunitar slăbit și se va produce un dezechilibru emoțional. Apoi, sindromul narcisismului (Baconschi, 2015) rămâne o provocare pentru toți implicați în lumea virtuală.

Un aspect concret are legătură cu lumina albastră emisă de majoritatea gadgeturilor. Prin expunerea mult timp în fața ecranului, vederea este slăbită, iar secreția de melatonină este oprită. Acest hormon are un rol important în reglarea ritmului circadian și pentru trecerea organismului din starea de veghe în cea de somn. Așa se explică reacțiile impulsive și unele decizii neînțelepte, din partea generației tinere.

Prin urmare, impactul asupra utilizatorului influențează relația cu propria persoană, dar și relațiilor cu ceilalți. Spectrul cuprinde diferite simptomatologii psihice și psihiatrice (Baciu, 2019). Neglijarea somnului, a mâncării, a igienei personale, tendința de retragere socială, toleranță față de mustrare, anxietate sunt doar câteva dintre rezultatele care apar. Dependența de tehnologie are aceleași elemente de bază ca la oricare alt tip de dependență și anume: folosirea habituală a circuitelor de recompensă și plăcere.

Pentru exemplificarea celor amintite mai sus, menționăm că Facebook-ul este cea mai mare rețea socială din lume. (vezi figura nr.2), creată inițial de Mark Zuckenberg ca o versiune online a Harvard University Yearbook. Astăzi, această rețea socială rămâne platforma ideală atât pentru a promova evenimente, produse sau programe, cât și pentru a monitoriza reacțiile adeptilor. Facebook rămâne un instrument global de interacțiune, util și „cea mai mare entitate de pe Internet din istorie” (Schaefer, 2016).

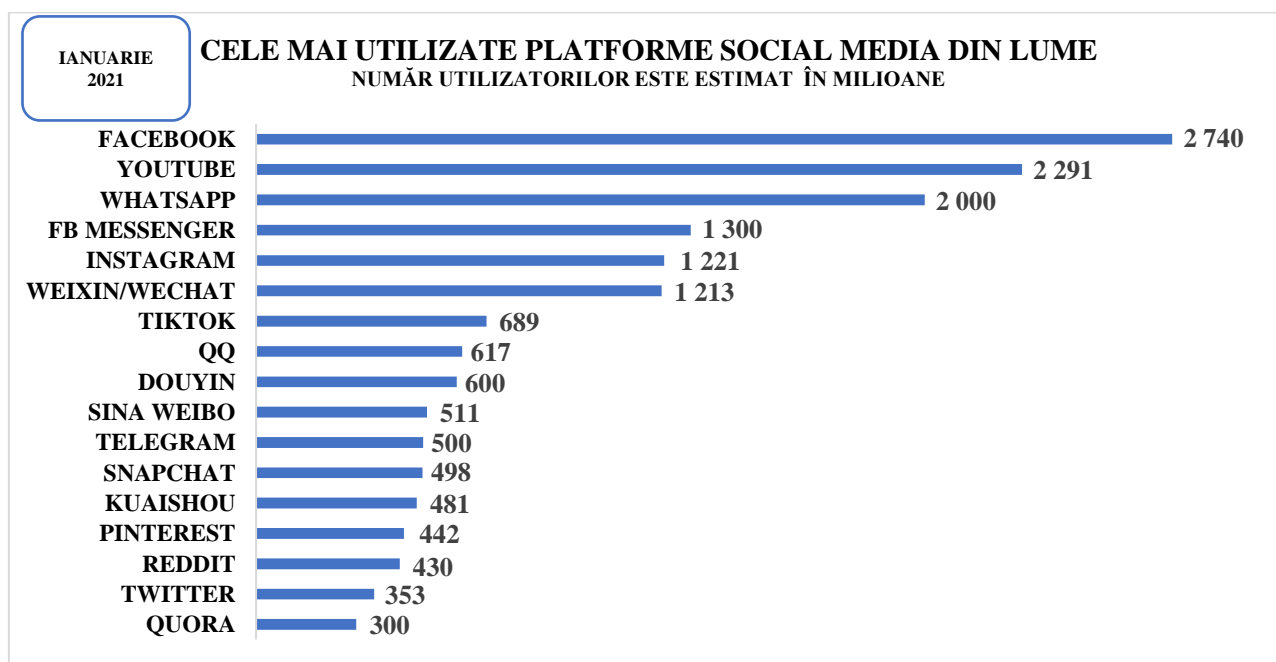

Figura nr. 2. Utilizatori platforme de socializare

Sursa: We Are Social and Hootsuite, Ianuarie 2020

În ciuda diferitelor provocări din ultimii ani, Facebook este încă în topul pop-ului când vine vorba de socializare. Tendințele numărului de utilizatori raportate în anunțurile de câștiguri ale companiei sugerează că platforma ar fi trebuit deja să depășească marca istorică lunară de 2,5 miliarde (Iqbal, 2020) de utilizatori activi lunari (MAU), iar numărul de utilizatori a continuat să crească constant în majoritatea țărilor în cursul anului 2019.

Utilizatorii au mai multe motive pentru a petrece timpul Facebook: prietenie, socializare, informare, recreere și mai ales dependență. Cu cât se petrece mai mult timp în mediul online cu atât influența este mai mare asupra individului. Implicarea activă contribuie la creșterea numărului interacțiunilor din mediul virtual, dar și la pierderea creativității în diversele sale forme de exprimare (Gardner ;Davis, 2015). Gradul de rezistență scade foarte mult, iar timpul de reflecție nu mai există (Vishwanath, 2014).

În întreaga lume există un miliard de utilizatori Facebook, unele persoane petrecând 8 ore în fiecare zi pe platforma „conexiunii globale” (Kirkpatrick, 2011). Cu toate acestea, cercetările limitate au explorat consecințele unei astfel de suprautilizări. Și mai puține cercetări au examinat utilizarea abuzivă a rețelelor sociale de către infractorii care folosesc tot mai mult rețelele sociale pentru a fraudă indivizii prin atacuri de tip phishing.

Interesant este faptul că majoritatea utilizatorilor de Facebook au depășit vârsta de 40 de ani, potrivit studiului realizat de Pew Research Center în perioada 25 ianuarie – 8 februarie 2021 (vezi Figura nr. 3). Adolescenții sunt interesați de Instagram, iar copiii au o atenție sporită pentru TikTok.

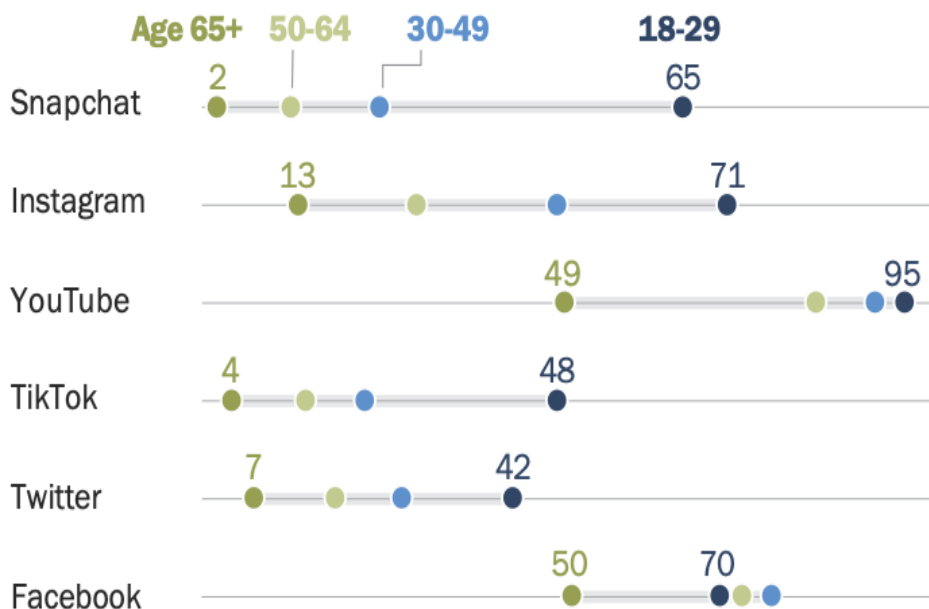

Figura nr. 3. Vârsta utilizatorilor din mediul virtual

Sursa: Pew Research Center, 16 aprilie 2021

Pe de altă parte, YouTube-ul face parte din fenomenul numit recent Web 2.0 și este „al doilea cel mai mare motor de căutare din lume” (Schaefer, 2016). Miliardele de videoclipuri sunt încărcate și vizionate în fiecare zi în diferite părți ale globului (vezi tabelul nr.4).

În materialul intitulat YouTube by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts (Aslam, 2020), autorul prezintă câteva informații demografice legate de YouTube. Astfel, 73% dintre adulții americani folosesc YouTube, 78% dintre SUA, bărbații adulți folosesc YouTube și 68% dintre femeile adulte din SUA utilizează YouTube. El este, de asemenea, interesat de faptul că 77% dintre tinerii de 15-25 de ani din SUA utilizează YouTube și mai mult de 16% din traficul site-ului YouTube provine din SUA. Studiul indică faptul că 51% dintre utilizatorii YouTube vizitează site-ul zilnic, 70 % din timpul de vizionare YouTube provine de pe dispozitive mobile, iar serviciile YouTube sunt disponibile în peste 100 de țări în 80 de limbi. Prin urmare, toate datele indică interesul pentru acest site în rândul multor persoane.

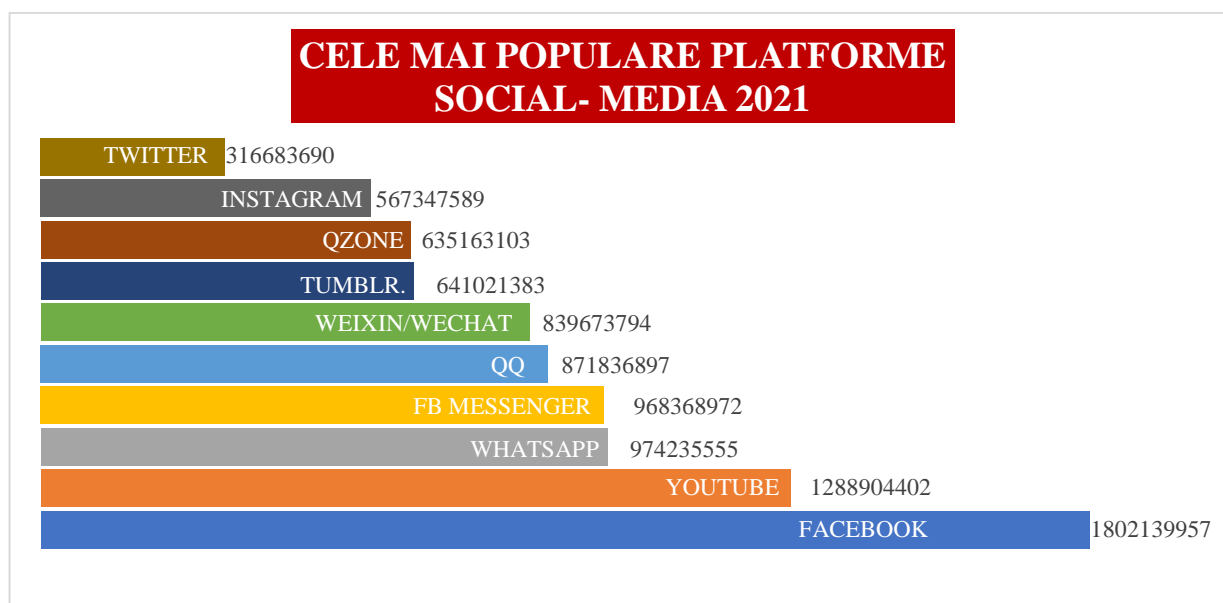

Figura nr. 4. Platformele cele mai utilizate în anul 2021

Sursa: *Charts & Chill*

De asemenea, cu un impact destul de mare în societate este și Whatsapp Messenger, adică versiunea simplă a WhatsApp. Fiind un serviciu gratuit de mesagerie permite utilizatorilor să trimită mesaje text și vocale, să efectueze apeluri vocale și video și să partajeze imagini, documente, locațiile utilizatorilor și alte suporturi media. Aplicația poate fi accesată pe dispozitive mobile, dar și de pe computerele desktop, atâta timp cât dispozitivul mobil al utilizatorului rămâne conectat la Internet. Pe baza unui număr de telefon, utilizatorii pot beneficia de serviciile acestei aplicații.

Acest serviciu de mesagerie a fost creat de WhatsApp Inc. din Mountain View, California, iar în 2014 a fost achiziționat de Facebook. În prezent are aproximativ 2 miliarde de utilizatori la nivel mondial și este principalul mijloc de comunicare electronică la nivel mondial. Succesul în masă este legat de „nevoia de comunicare rapidă și economică” (Casadei, Bilotto, 2016) atât de specifică generației actuale. Potrivit studiului ASER 2020 (Northeast Now, 2020), realizat în 26 de state, WhatsApp a fost cel mai frecvent utilizat înseamnă a trimite materiale de învățare elevilor în perioada de carantină.

Mai putem aminti, în cadrul acestui studiu și de Instagram. Fiind un serviciu online de partajare a fotografiilor, partajare video și rețele sociale oferă utilizatorilor posibilitatea de a încărca fotografii și videoclipuri, de a aplica filtre digitale și de a le partaja pe o varietate de rețele sociale, cum ar fi Facebook, Twitter, Tumblr și Flickr . Instagram a fost creat de Kevin Systrom și Mike Krieger și lansat în octombrie 2010. Serviciul a câștigat rapid popularitate, iar în 2012 a fost achiziționat de Facebook.

Instagram este una dintre cele mai utilizate rețele sociale în comunicarea companiilor cu consumatorii. Interesul tot mai mare pentru această aplicație a fost generat de faptul că „este o modalitate gratuită și ușoară de a-ți gestiona viața”(Faßmann, 2016), de a împărtăși altora situațiile trăite și de a fi informat despre evenimentele actuale. Serviciul online pune accentul pe conținutul imaginii, iar textul descriptiv nu este obligatoriu. Linkurile din descrierea imaginii sunt date doar ca text afișat, iar hashtagurile sunt obișnuite pentru a putea eticheta mesajul sau alți utilizatori. și vor fi publicate la intervale scurte de timp.

Pe de altă parte TikTok-ul este o aplicație de socializare creată de compania chineză multinațională de tehnologie Bytedance în anul 2017. Aceasta oferă posibilitatea utilizatorilor de a posta materiale video de 15 până la 60 de secunde pe diferite teme. Aplicația a atras membrii ai generației tinere, astfel că 90% dintre aceștia folosesc TikTok zilnic. Ca și în cazul celorlalte rețele de socializare, utilizarea TikTok –ul presupune anumite facilități, dar și unele riscuri. Noile studii urmăresc cu atenție care sunt rezultatele pe termen mediu și lung prin folosirea acestei aplicații. În contextul pandemic, prin intermediul TikTok –ul multe persoane au fost informate cu privire la virusul COVID-19 (Corey H. Basch, Grace C. Hillyer and Christie Jaime, 2020). Prin urmare, este nevoie de implicarea actului volitiv permanent pentru a beneficia de avantajele noului mijloc de comunicare online.

Totuși, dincolo de avantajele tehnologiei actuale, trebuie menționat că socializarea este un proces important pentru indivizi și că interacțiunile umane semnificative, reale, profunde și formatoare (Runcan,

2016) nu pot avea loc în mediul virtual.

Creșterea numărului de utilizatori nu presupune neapărat eficientizarea comunicării, căci compasiunea și empatie sunt blocate într-o mare măsură cu lumea online. Cu toate acestea, mulți tineri s-au implicat în activități civice, ecologice cu ajutorul rețelelor de socializare. Astfel, participarea la mișcări sociale sau activism, percepția gradului de participare, centrul interesului, motivația pentru implicare, utilizarea limbajului pe social media, și credințe au avut legătură cu mediul virtual (Ramos..., 2021). În acest context platformele virtuale, au devenit un model de comunicare informal cu caracteristici de a fi un vehicul eficient pentru transformarea socială.

Astfel, s-a ajuns ca în multe domenii să vorbim de superficialitate, de neseriozitate și de angajamente fără termene respectate. Dezvoltarea internetului a dat naștere unui limbaj al semnelor în comunicarea textuală digitală numit emoticoane, care a evoluat târziu pentru a prezenta emoji colorate. Studiile indică faptul că utilizarea sporită a emoticoanelor a transformat comunicarea într-un tip de interfață prietenoasă colorată (Faryal...2021). Acestea exprimă expresia, gândirea și sentimentele unei persoane în mesajele text și contribuie la dezvoltarea unei comunicări pozitive și foarte diverse.

Dezvoltarea conștiinței generaționale este corelată cu ritmul rapid al schimbărilor istorice, axiologice și tehnologice. Principiile promovate în societate influențează modul de interpretare al evenimentelor desfășurate. De aceea, generația actuală este caracterizată de următoarele cuvinte: „Totul se consumă repede: și calculatoarele, și programul de iubit se termină repede, și copiii se maturizează repede, totul este la repezeală”(Branc, 2008).

Scopul cercetării

Cercetarea a vizat identificarea implicațiilor pozitive, cât și riscurilor utilizării rețelelor de socializare de către tineri și influența acestora asupra comportamentului și valorilor cotidiene.

Metodologia cercetării

În cadrul studiului au fost utilizate metode calitative, și anume: metoda analizei documentelor, analiza SWOT și metoda interviului semi-structurat. Lotul populației investigate a cuprins un număr de 45 respondenți adolescenți și tineri, cu vârsta cuprinsă între 15-21 ani din județele Dolj, Teleorman și Vâlcea. Dintre cei intervievați 40% au fost băieți, iar 60 % fete.

Rezultatele cercetării

Studiul indică interesul generației tinere pentru rețelele de socializare, în general pentru Instagram, YouTube, WhatsApp și TikToK. Fiecare contribuie la împlinirea unei nevoi și ajută la transmiterea unor mesaje. Multitasking-ul este întâlnit la noua generație, avându-se în vedere transmiterea rapidă a informațiilor și în diverse forme.

Pe baza metodelor folosite s-au putut evidențiat atât aspecte pozitive, cât și riscuri prin utilizarea rețelelor de socializare. În privința punctelor tari rețelelor de socializare sunt utilizate în primul rând pentru socializare și informare, adică 75 % din procentul participanților la sondaj. La punctele slabe cei intervievați au trecut primele locuri dependența și pierderea timpului, ceea ce înseamnă 80 % din răspunsurile oferite. La capitolul oportunități comunicarea și relaxarea reprezintă principalele motive pentru accesarea rețelelor pentru 83 % din cei intervievați. Ca și amenințări, folosirea datelor personale și bullying-ul sunt menționate cel mai des întâlnite, adică în procent de 76 %.

Generația tânără este conștientă că mediul online oferă oportunități, dar și anumite riscuri pe termen lung. Social media a oferit instrumentele necesare pentru ca tinerii să aibă acces la resurse în vederea descoperirii propriei identități, dezvoltării talentelor și a interacțiunii sociale. În ceea ce privește implicațiile negative ale utilizării rețelelor de socializare, respondenții au opinat că lipsa de interacțiune, relaționare față în față cu alți prieteni, a generat de multe ori sentimentul de singurătate, tendințe depresive, demotivare pentru acțiune, dezechilibru de natură emoțională.

Bucuria de a-ti privi semenii direct în ochi, față în față, de a le auzi glasul și de a le privi gesturile, mimica feței în timp ce vorbesc, de a citi în ochii și în gesturile lor au devenit rarități în societatea postmodernă. Prin comunicarea online, multe dintre elementele de bază ale interacțiunii eficiente au dispărut. Majoritatea celor intervievați (87%) acceptă că noua paradigmă reprezintă noua realitate comunicațională.

Cercetarea a evidențiat că dependența generației tinere de mediul virtual, dar și faptul că cei implicați sunt conștienți de pericolele existente. În privința riscurilor fetele au răspuns într-un procent mult mai mare decât băieții (82%) că nu se simt în siguranță pe rețelele de socializare. La băieți procentul a fost de 61% la capitolul amintit anterior. Mai mult comunicarea dintre indivizi se realizează preponderent prin intermediul rețelelor de socializare, ceea ce înseamnă o anumită limitare. Tinerii preferă socializarea, identificarea cu un grup de prieteni, dar cu ajutorul mijloacelor tehnologice moderne.

Concluzii

Rețelele de socializare nu contribuie la dobândirea unei vieți împlinite, căci obținerea fericirii se are în vedere, ci doar „a unei imagini atrăgătoare” (Twenge,2020). Pentru raportarea echilibrată la mijloacele moderne este nevoie de activarea liberului arbitru și conștientizarea influenței nefaste prin petrecerea unui timp îndelungat în lumea virtuală. Izolarea socială, sentimentul de anxietate, pornografia sunt doar câteva dintre provocările din mediul virtual.

Generația tânără este cea mai expusă la noile tehnologii și de aceea trăim un paradox remarcabil: „într-o eră , copiii au nevoie să-și scufunde mâinile în ceea ce este real ; într-o epocă a comunicării cu viteza luminii, este esențial pentru copii să aibă timpul necesar pentru a-și dezvolta vocea interioară...”(Monke, 2006). Pericolul apariției unei comunități în care totul se realizează ușor și repede, dar cu oameni debusolați, triști și însingurați și bolnavi (Baciu, 2019) nu este departe de a se realiza.

În contextul unei societăți dependente de social media tinerii, și nu numai, trebuie să evite tot ce poate afecta sănătatea mentală și echilibrul emoțional. Rezultatele academice, relațiile cu părinții și prietenii, starea de spirit din fiecare zi, toate au legătură cu timpul petrecut în mediul online. Succesul este rezultatul exercițiului regulat, combinat cu multă responsabilitate și autocontrol.

Pentru a evita “demența digitală” este nevoie de a introduce în programul zilnic unele activități simple, după cum urmează: a mânca ce este sănătos, a face exerciții fizice, a avea un timp pentru meditație, a te implica în activități de binefacere, a zâmbi, a merge în natură. Și totul este posibil prin activarea liberului arbitru și printr-o „simplificare smerită, departe de... aberațiile egolatriei, de iluzia escapismului digital și de patima consumului nelimitat” (Baconschi, 2015).

Realitatea arată că trăim într-o societate, așa cum poetul Allen Tate constata, unde nu mai contează întrebările „E corect?”, „E bine?”, ci doar varianta „Funcționează?”. Un timp de reflecție asupra folosirii noilor mijloace de comunicare și înțelegerea efectelor patologice reale și potențiale va ajuta la descoperirea paradigmei existente în societate. Fiecare avem privilegiul să ne alegem propriu drum, având rețelele de socializare ca un prieten sau în calitate de stăpân permanent. A fi om liber sau a fi prizonier depinde de activarea liberului arbitru și în domeniul noilor tehnologii.

Referințe bibliografice

1. Auxier, B.; Anderson, M., Social Media Use in 2021, 2021, <https://www.pewresearch.org/internet/2021/04/07/social-media-use-in-2021/>
2. Baconschi, Theodor, Facebook. Fabrica de narcisism, Editura Humanitas, 2015, pag.173.
3. Baciu, A-B., Adicția digitală- boală a societății post-moderne, Editura Pro Univerisitaria, 2019, pp.27, 211.
4. Basch, C.H; Hillyer G.C.; Jaime, C., COVID-19 on TikTok: harnessing an emerging social media platform to convey important public health messages, 2020, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ijamh-2020-0111/html>.
5. Bonchiș, E.,Generația Z, Editura Polirom,2021, pp.333, 350.
6. Branc, Simona, Generații în schimbare, Editura Lumen, 2008, pag. 237.
7. Casadei, I. and Bilotto, A, A fi părinte în vremurile facebook și WhatsApp. Gestionarea oportunităților și riscurilor noilor tehnologii, Editura Lizuka Educativ, 2006.
8. Faßmann, Manuel and Moss, Christoph Instagram als Marketing-Kanal, Edit. Springer VS, 2016, pag. 13
9. Gardner, H ; Davis, K, Generația App, Editura Sigma, 2015, pp. 159.160.
10. Graber,D. Copiii în era digitală, Editura Niculescu, 2020, pag 18.
11. Iqbal, Mansoor, Facebook Revenue and Usage Statistics, July 30, 2020, <https://www.businessofapps.com/data/facebook-statistics/#1>, accessed 18 September 2020;
12. Larchet,J-C, Captivi în internet,Editura Sophia,2018, pp.6, 40.
13. Kirkpatrick,D, Efectul Facebook, Editura Philobia,2011, pag. 312.
14. Monke, Lowell, The Human Touch, Education Next 4(4), <https://www.educationnext.org/thehumantouch/>, 2021.
15. Northeast Now, Guwahati, <https://nenow.in/top-news/whatsapp-is-the-most-used-teaching-medium-amid-lockdown-survey.html>, accessed 10 September 2021.
16. Qureshi, F.; Gul, S.; Akber, H.; Qazi, Z.; Shakir, Z., An Analysis of the Emoji's Impact on the Language and Expressions of Youth on Social Media, Ilkogretim Online. 2021, Vol. 20 Issue 5, p2409-2425. 17p. <https://web.b.ebscohost.com/abstract?direct>

17. Palladino, L. Jo, Copiii în epoca dependenței de tehnologie, Editura Polirom, 2015, pp. 11.236.
18. Cortés-Ramos; Torrecilla García, A. J. A; Landa-Blanco, M.; Poleo Gutiérrez, F.J. Francisco Javier; María Teresa; Castilla Mesa, M. T, Activism and Social Media: Youth Participation and Communication, Sustainability 2021, 13, 10485, 21 September 2021, https://www.researchgate.net/profile/Miguel-Landa-Blanco2/publication/354736173_Activism_and_Social_Media_Youth_Participation_and_Communication/links/614a4c5ea3df59440ba13d43/Activism-and-Social-Media-Youth-Participation-and-Communication.pdf
19. Schaefer, Mark W. (2016), Rețelele de socializare explicate, București, Editura Act și Poliron, pag. 204.
20. <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>
21. Spitzer, Manfred , Demența digitală, Editura Humanitas, 2020, pag.280
22. Twenge, J. M, Generația internetului, Editura Baroque & Arts, 2020, pag. 8.
23. Taplin, Jonathan, Ipocrizia Facebook, Google, Amazon : subminarea culturii și democrației, Editura Niculescu, București, 2019.
24. Vishwanath, Arun, Habitual Facebook Use and its Impact on Getting Deceived on Social Media Arun, Journal of Computer-Mediated Communication, 2014.

EVALUAREA COMPORTAMENTULUI PIEȚEI MUNCII DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN PERIOADA CRIZEI PANDEMICE COVID-19

*Alic BÎRCĂ¹, prof. univ., dr. hab.,
Academia de Studii Economice a Moldovei*

În prezentul demers științific ne-am propus ca obiectiv să abordăm problema privind comportamentul pieței muncii din Republica Moldova în contextul crizei pandemice COVID-19. Luând în considerație că pandemia COVID-19 a afectat toate domeniile de activitate ale economiei, aceasta a influențat în mod direct și piața muncii. De aceea, în lucrarea dată sunt analizați principalii indicatori ce caracterizează piața muncii, pe durata crizei pandemice COVID-19. În vederea evidențierii anumitor similitudini sau deosebiri ai indicatorilor respectivi, aceștia au fost analizați prin comparație cu anul 2019, precum și modul cum au evoluat de la un trimestru la altul, pe durata pandemiei. Astfel, unii indicatorii au fost analizați trimestrial, cât și lunar, pentru o mai bună evidențiere a tendințelor acestora. În afară de aceasta, a fost analizat felul în care criza pandemică COVID-19 a afectat activitatea la locul de muncă a persoanelor ocupate din Republica Moldova.

Sub aspect metodologic, au fost aplicate metodele statistice și comparative pentru evaluarea situației create. În acest context, au fost utilizate informațiile Anchetei Forței de Muncă aplicată de Biroul Național de Statistică, precum și rapoartele statistice lunare ale Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă. De asemenea, pentru a evidenția comportamentul populației ocupate pe durata crizei pandemice, autorul face referință la rezultatele unor întrebări incluse suplimentar în Ancheta Forței de Muncă.

***Cuvinte cheie:** piața muncii, forța de muncă, criză pandemică rata de activitate., rata ocupării, rata șomajului.*

In the present scientific endeavour, we aimed to address the issue of labour market behaviour in the Republic of Moldova, in the context of the COVID-19 pandemic crisis. Given that the COVID-19 pandemic affected all the economy activity areas, it also directly affected the labour market. Therefore, in this paper are analysed the main indicators that characterize the labour market, during the COVID-19 pandemic crisis. In order to highlight certain similarities or differences of the respective indicators, they were analysed by comparison with 2019, as well as how they evolved from one quarter to another, during the pandemic. Thus, some indicators were analysed quarterly and monthly, to better highlight their trends. Moreover, the manner in which the COVID-19 pandemic crisis affected the workplace of employed people in the Republic of Moldova was analysed.

Methodologically, statistical and comparative methods were applied to assess the situation created. In this context, the information of the Labour Force Survey applied by the National Bureau of Statistics was used, as well as the monthly statistical reports of the National Employment Agency. Also, in order to highlight the behaviour of the employed population during the pandemic crisis, the author refers to the results of additional questions included in the Labour Force Survey.

***Keywords:** labour market, labour force, pandemic crisis, activity rate, employment rate, unemployment rate.*

JEL: J21, J24, J62, J64.

Pandemia COVID-19, apărută inițial în China la sfârșitul anului 2019, a pus stăpânire pe întreaga lume în anul 2020, continuând până în prezent. Apărută ca o criză sanitară, aceasta a afectat majoritatea domeniilor de activitate, transformându-se și într-o criză economică. Pentru a limita răspândirea COVID-19, guvernele din întreaga lume au închis economiile la o scară fără precedent. Acest lucru a avut un impact mare asupra ocupării forței de muncă și a producției economice, estimând, la nivel mondial, o pierdere de aproximativ 5 trilioane de dolari SUA, echivalentul întregii economii a Japoniei. Răspândirea virusului COVID-19 și răspunsul la sănătatea publică au creat un șoc pentru tiparele de ocupare a forței de muncă care a fost mult mai profund și mai rapid decât oricare dintre cele experimentate încă din prima jumătate a secolului al XX-lea (Mayhew și Anand, 2020). Forța de muncă în diverse forme de angajare, care diferă de salariul cu normă întreagă și salariu cu contract permanent, cum ar fi lucrătorii independenți sau pe cont propriu, angajații cu contracte temporare sau cu jumătate de normă și lucrătorii din economia informală, au

¹ © Alic BÎRCĂ, alicbir@yahoo.com

fost extrem de expuși la pierderea locurilor de muncă și a veniturilor provocate de pandemie.

Experiențele recente cauzate de COVID-19, prin impunerea unui lockdown total, au arătat clar modul în care forța de muncă este esențială pentru economie și cât din această așa-numită „muncă esențială” este precară, plătită la un nivel inferior și realizată de femei, minorități etnice și migranți (Meadway, 2020). Efectele pandemiei COVID-19 din întreaga lume nu au fost la fel de severe din punct de vedere al sănătății pe cât se prezisese la început, dar au fost severe din punct de vedere economic. Limitarea efectelor asupra sănătății poate fi explicată și prin măsurile economice radicale aplicate de guvernele țărilor pentru eradicarea acestei pandemii (Radulescu și alții, 2020).

Piețele muncii sunt destul de afectate prin creșterea șomajului și reducerea numărului locurilor de muncă vacante. În funcție de modul cum evoluează intensitatea căutării unui loc de muncă în urma șocului, partea ofertei pe piața muncii poate amplifica sau atenua consecințele șocului COVID-19 asupra cererii de muncă (Hensvik, 2020).

Fiecare țară a adoptat diferite politici pentru a proteja forța de muncă pe durata carantinei totale. Astfel, Marea Britanie a introdus schema de menținere a locurilor de muncă (JRS) sau schema „furlough”, prin care angajatorii au primit 80% (până la o limită de 2.500 lire sterline pe lună) din mărimea salariilor angajaților, activitatea cărora a fost sistată. Alte țări au introdus politici cu același scop general, fie prin intermediul sistemelor furlough sau al subvenționării timpului redus de muncă, fie prin alte forme de subvenționare salarială. Aceste țări includ Franța, Germania, Țările de Jos, Portugalia, Spania, Suedia și Elveția (Fujita și colab., 2020).

Criza pandemică COVID-19 a condus la o creștere a șomajului în toate statele lumii. Spre deosebire de criza economică din 2008, există riscul ca actuala criză să cauzeze o creștere a șomajului în mai multe sectoare: comerțul cu amănuntul și cu ridicata, transporturi, hoteluri și restaurante, activități de divertisment și recreere etc. Angajații cu contracte pe durată determinată au fost printre primii care și-au pierdut locul de muncă în timpul crizei, deoarece odată cu expirarea perioadei, contractele de muncă nu au mai fost reînnoite.

La nivel global, forța de muncă este, în prezent, de aproximativ 3,3 miliarde, dintre care aproximativ 2 miliarde de angajați (sau 62%) sunt angajați în economia informală. În aceste condiții, femeile și lucrătorii migranți sunt deosebit de vulnerabili. Din aceste 2 miliarde, se estimează că aproape 1,6 miliarde sunt afectate semnificativ de criză, din cauza măsurilor de blocare sau din cauza activității în sectoare cu risc ridicat (Lee, 2020).

Introducerea stării de urgență în Republica Moldova în perioada 17 martie - 15 mai 2020 a contribuit foarte mult la limitarea răspândirii infecției cu SARS-Cov-2 în rândul populației. Aceasta a avut o serie de restricții drastice pe piața muncii fiind afectate toate categoriile de forță de muncă. Din cauza limitării răspândirii virusului SARS-Cov-2 o bună parte din angajați au activat și continuă să activeze în regim on-line, pentru unii a fost redus programul de muncă, iar alții au fost nevoiți să-și ia concediu din cont propriu.

Deopotrivă, pandemia COVID-19 a afectat nu doar angajații, ci și angajatorii. În ceea ce privește impactul pandemiei COVID-19 asupra relației dintre organizație și angajați, unele studii au constatat că suportul organizațional perceput poate modera relația dintre expunere și stres. Astfel, s-a constatat că relația a fost mai slabă atunci când sprijinul organizațional a fost perceput ca fiind ridicat și, dimpotrivă, relația a fost mai puternică atunci când sprijinul organizațional perceput a fost la un nivel scăzut (Zandi, 2020).

Criza economică, cauzată de pandemia Covid-19 a avut un impact deosebit asupra sistemului socioeconomic al Republicii Moldova. Aceasta a influențat toate sectoarele economiei naționale având un impact negativ asupra PIB-ului. Astfel, în anul 2020, PIB a constituit 206,4 miliarde lei, prețuri curente, fiind în scădere (în termeni reali) cu 7,0% față de anul 2019. Sectorul industrial a fost pe un trend negativ, fiind afectat în continuare de criza pandemică. În anul 2020, volumul producției industriale a scăzut cu 5,5%, comparativ cu anul 2019. Condițiile climaterice nefavorabile au determinat scăderea esențială a volumului producției agricole. În anul 2020, producția agricolă s-a diminuat cu 27,1%, în raport cu anul 2019. Totodată, constatăm o reducere atât a exporturilor, cât și a importurilor. Față de anul 2019, volumul exporturilor s-a redus cu 10,6%, iar cel al importurilor - cu 7,3%, în anul 2020.

Cu toate că, principalii indicatori economici s-au redus semnificativ în anul 2020, piața muncii, prin principalii indicatori ce o caracterizează, nu au suferit modificări substanțiale. În Figurile 1 și 2 sunt prezentate ratele de activitate și ale ocupării pe trimestre pentru anii 2019 și 2020.

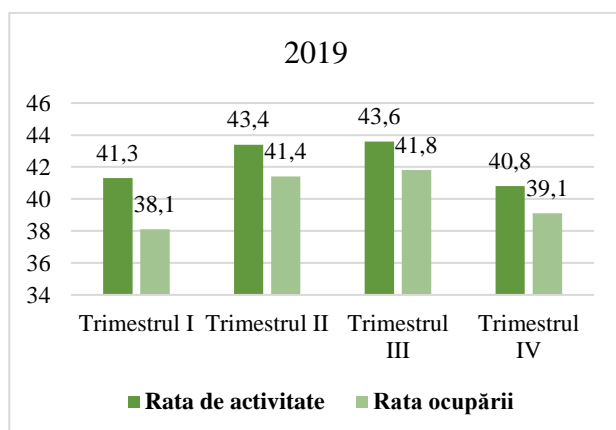

Figura 1. Evoluția ratelor de activitate și a ocupării în anul 2019

Sursa: Elaborată de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

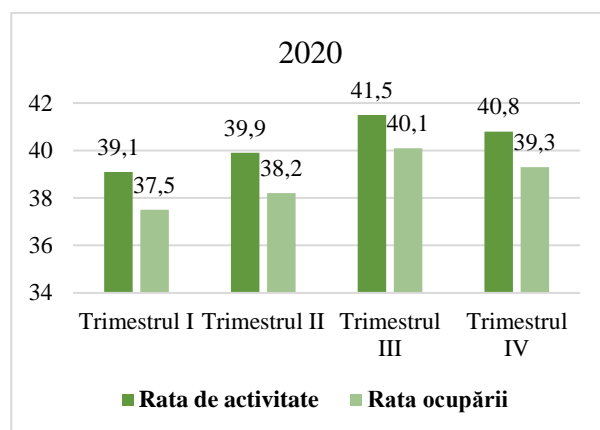

Figura 2. Evoluția ratelor de activitate și a ocupării în anul 2020

Sursa: Elaborată de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Analizând rata de activitate pe trimestre în anii 2019-2020, observăm o anumită fluctuație a acesteia pe trimestre. Aceasta se datorează, într-un fel, caracterului sezonier al activităților din sectorul agrar, fapt ce determină ca o bună parte din forța de muncă antrenată în acest domeniu de activitate să-și sisteze activitate în perioada rece a anului. Totodată, trebuie remarcat faptul că pandemia COVID-19 a influențat nivelul ocupării în anul 2020. Astfel, în semestrul II al anului 2020, rata ocupării a fost cu 3,2 p. p. mai mică comparativ cu aceeași perioadă a anului 2019. Această diminuare se datorează, în mare măsură, instituirii stării de urgență în Republica Moldova care a cuprins jumătate din trimestrul II. După finalizarea stării de urgență, unele activități din comerț, hoteluri și restaurante, transporturi etc. au continuat să fie stopate cu scopul de a nu amplifica răspândirea virusului SARS COVID-19. În trimestrul IV al anului 2020, rata ocupării a depășit-o pe cea înregistrată în aceeași perioadă a anului 2019. Cu toate că, rata ocupării s-a diminuat în primele trei trimestre ale anului 2020, față de aceeași perioadă a anului 2019, rata șomajului nu a crescut, cum ar fi fost și firesc, în anul 2020 (Figura 3).

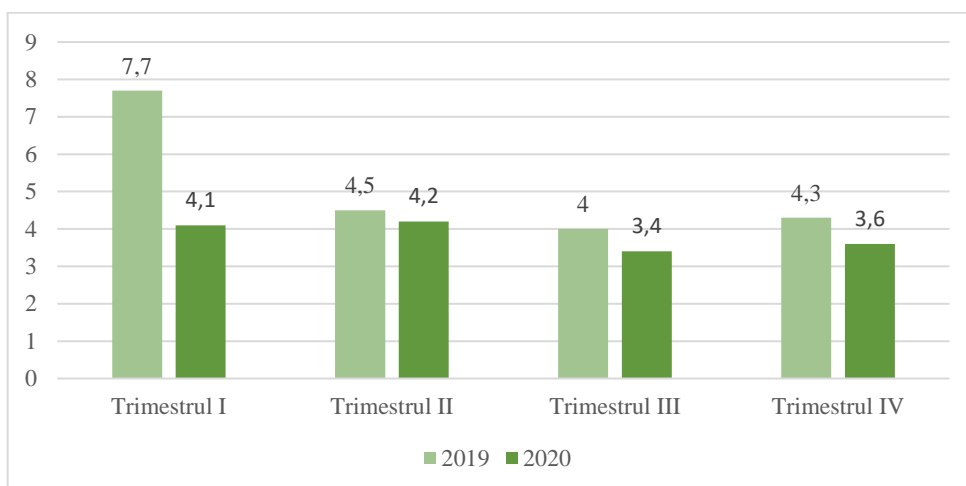

Figura 3. Evoluția ratei șomajului în anii 2019-2020, %

Sursa: Elaborată de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Din Figura 3, observăm că rata șomajului s-a diminuat în anul 2020, comparativ cu 2019. Această diminuare este caracteristică pentru toate trimestrele. Chiar și în trimestrul II care a coincis, în mare parte, cu instituirea stării de urgență, rata șomajului, conform Anchetei Forței de Muncă, a fost mai mică față de aceeași perioadă a anului 2019. În același timp, informațiile prezentate de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) demonstrează contrariul – numărul șomerilor a crescut în anul 2020, comparativ cu perioada pre COVID – 19 (Figurile 4 și 5).

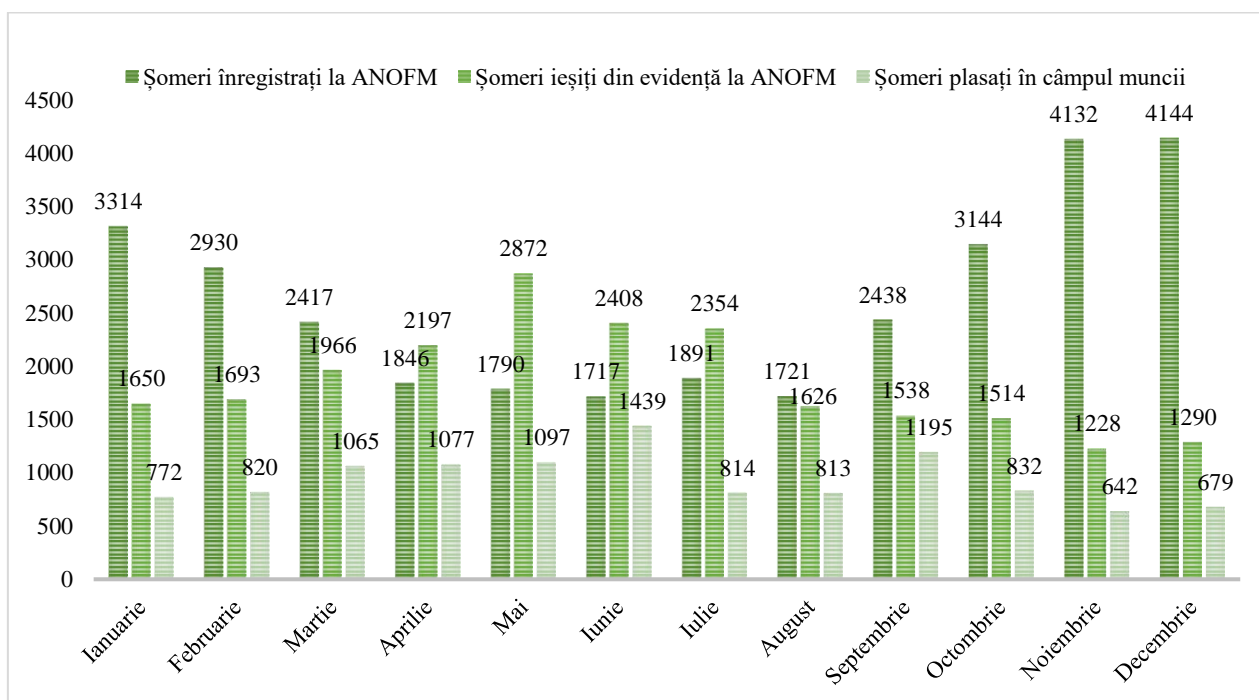

Figura 4. Evoluția lunară a fluxului șomerilor înregistrați la ANOFM în anul 2019, persoane
Sursa: Elaborată de autor în baza rapoartelor statistice lunare ale ANOFM.

Analizând informația din Figura 4, constatăm că în anul 2019, la ANOFM au fost înregistrați cu statut de șomer 31484 persoane. Pentru Republica Moldova este caracteristic ca numărul persoanelor înregistrate la ANOFM să fie mai mare în lunile de iarnă, ca urmare a ponderii relativ mare a forței de muncă ocupată în agricultură. Caracterul sezonier al activităților desfășurate în sectorul agrar face ca, în acest interval de timp, să se adreseze la ANOFM un număr mai mare de persoane, aflate în căutarea unui loc de muncă. În același timp, 22336 persoane sau 70,9% au pierdut calitatea de șomer, pe parcursul anului 2019. În anul 2019, din numărul total al persoanelor care au pierdut calitatea de șomer, 11245 sau 50,3% au fost angajați în câmpul muncii. În anul 2020, odată cu declanșarea crizei pandemice în întreaga lume, s-a modificat și evoluția lunară a fluxului șomerilor înregistrați la ANOFM (Figura 5).

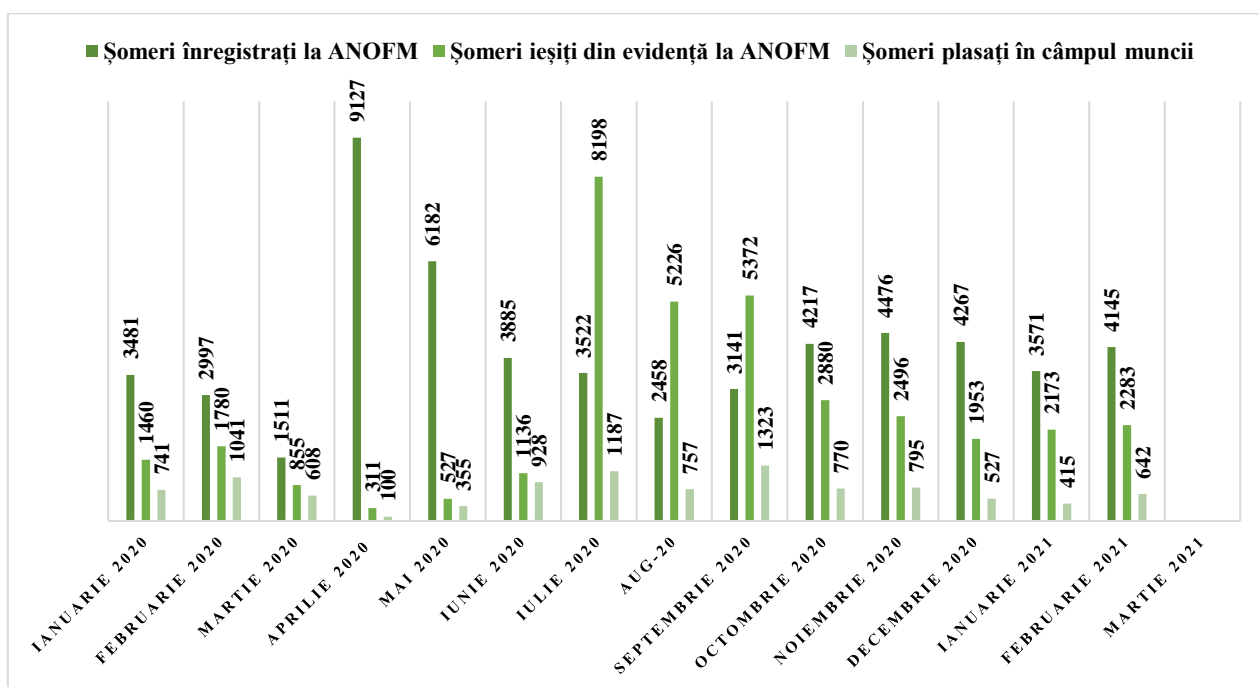

Figura 5. Evoluția lunară a fluxului șomerilor la ANOFM în anul 2020-martie 2021, persoane
Sursa: Elaborată de autor în baza rapoartelor statistice lunare ale ANOFM.

Din Figura 5, constatăm că numărul cel mai mare a persoanelor înregistrate cu statut de șomer la ANOFM a coincis cu perioada instituirii stării de urgență în Republica Moldova. Astfel, în luna aprilie 2020 au fost înregistrate cu statut de șomer 9127 persoane fiind practic de 6 ori mai mare față de luna precedentă a aceluiași an și de aproape 5 ori mai mare față de luna aprilie 2019. Aceasta se datorează și faptului că pe perioada stării de urgență puteau fi înregistrați cu statut de șomer și persoanele reîntoarse în țară. În anul 2020, numărul persoanelor înregistrate cu statut de șomer la ANOFM a fost de 50226 persoane fiind de 1,6 ori mai mare față de anul 2019 și la nivelul anului 2015.

În ceea ce privește populația ocupată, aceasta a variat fără modificări semnificative de la un trimestru la altul atât în anul 2019, cât și în anul 2020. (Tabelul 1).

Tabelul 1. Evoluția trimestrială a populației ocupate pe sectoare ale economiei

Domenii de activitate	2019				2020			
	Trimes trul I	Trimes trul II	Trimes trul III	Trimest rul IV	Trimes trul I	Trimes trul II	Trimes trul III	Trimes trul IV
Total	829,0	901,1	909,8	849,7	806,3	821,5	863,4	845,6
Agricultură	156,4	197,3	204,7	173,1	153,0	188,1	197,0	165,4
Industrie	134,5	130,6	125,0	122,0	121,5	120,4	120,3	123,5
Construcții	45,9	64,2	79,2	56,3	42,8	57,9	74,9	66,2
Servicii	492,2	509,0	500,9	498,	489,1	455,1	471,1	490,5

Sursa: Elaborat de autor în baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Din Tabelul 1, constatăm o reducere a populației ocupate în anul 2020, față de 2019. Cea mai mare discrepanță a populației ocupate se constată în trimestrul II, care a coincis cu starea de urgență instituită în Republica Moldova. Astfel, în trimestrul II al anului 2020, populația ocupată a fost cu aproape 80 mii persoane mai mică comparativ cu cea din aceeași perioadă a anului 2019. Introducerea stării de urgență a afectat activitatea mai multor companii, nu doar a celor din domeniul comerțului, transporturilor, restaurantelor și hotelurilor etc., ci și unele din industrie sau construcții. Astfel populația ocupată în industrie în trimestrul II (2020) a fost cu peste 10 mii persoane mai mică față de aceeași perioadă a anului 2019. Aceiași situație este caracteristică și domeniului construcțiilor. Ulterior, activitatea în companiile din industrie și construcții s-a redresat, fapt ce a condus la creșterea populației ocupate în aceste domenii de activitate. Această constatare este determinată de populația ocupată care în trimestrul IV (2020) a depășit-o pe cea înregistrată în aceeași perioadă a anului 2019. Cât privește serviciile, cea mai mare discrepanță a populației ocupate se observă în trimestrul II. În anul 2020, numărul populației ocupate a fost cu aproape 50 mii persoane mai mică față de anul 2019.

Pandemia Covid-19 a influențat atât comportamentul populației ocupate, cât și principalii indicatori ai pieței muncii. Potrivit Anchetei Forței de Muncă, ponderea persoanelor ocupate afectate la locul de muncă de pandemia COVID-19 în totalul populației ocupate a fost diferită de la un trimestru la altul. (Figura 6).

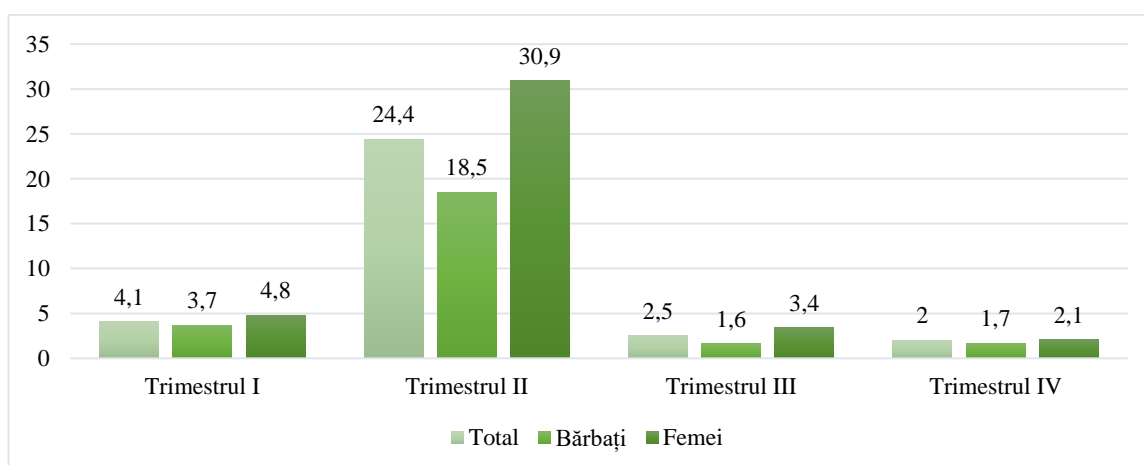

Figura 6. Ponderea persoanelor ocupate afectate la locul de muncă de pandemia COVID-19, %

Sursa: Biroul Național de Statistică.

În trimestrul I (2020) numărul persoanelor cu vârsta de 15 ani și mai mult care au declarat că le-a fost afectată situația la locul de muncă din cauza COVID-19 a fost de 33,2 mii. În trimestrul II, numărul acestora a depășit 217 mii persoane. Un număr mult mai mic au declarat că pandemia Covid-19 le-a afectat situația la locul de muncă în trimestrul III (22 mii persoane). Tendința de reducere a numărului persoanelor ocupate care au fost afectate de criza pandemică COVID-19 la locul de muncă s-a menținut și în trimestrul IV al anului 2020. Astfel, numărul acestora a fost de 15,7 mii persoane sau aproximativ 2,0% din populația ocupată. Analizând sub aspect gender, constatăm că femeile au avut cel mai mult de suferit din cauza crizei pandemice.

Au existat mai multe forme care au afectat persoanele la locul de muncă din cauza pandemiei Covid-19 (Tabelul 2).

Tabelul 2. Forme de afectare a persoanelor în relația cu locul de muncă din cauza pandemiei Covid-19, anul 2020, %

Forme de afectare	Trimestrul I	Trimestrul II	Trimestrul III	Trimestrul IV
Persoane care au absentat de la locul de muncă	60,6	60,7	34,4	12,8
Persoane care au prestat munca la distanță	28,4	25,6	24,0	40,5
Persoane care au muncit mai puține ore pe săptămână	25,5	30,4	44,8	48,0
Persoane care au fost transferate la program parțial de muncă	8,0	6,8	9,6	28,6

* O persoană poate să se regăsească în una sau mai multe situații

Sursa: Biroul Național de Statistică.

Din numărul persoanelor afectate de pandemia Covid-19, cele mai multe au absentat de la locul de muncă (semestrele I și II), în timp ce în semestrul III persoanele ocupate au fost afectate cel mai mult prin numărul de ore lucrate mai puțin pe săptămână. Numărul persoanelor care au avut un loc de muncă, dar care nu au lucrat deloc a fost de 163 mii persoane (semestrul II, 2020) și de 50,2 mii persoane (trimestrul III, 2020) sau 5,8% din total ocupare. Pandemia Covid-19 a condus la creșterea numărului persoanelor care au desfășurat munca la domiciliu. Dacă în primul trimestru al anului 2020, 16,6 mii persoane au declarat că au muncit la domiciliu, apoi în trimestrul II, numărul acestora a crescut până la 55,6 mii persoane. Aceasta se datorează și faptului că cea mai mare parte a trimestrului II a coincis cu starea de urgență instituită în Republica Moldova. În trimestrul III (2020), numărul persoanelor care au muncit la domiciliu a fost de 10,1 mii persoane, reducându-se până la 6,4 mii persoane în trimestrul IV. De asemenea, trimestrul IV (2020) se caracterizează printr-un număr mai mare al persoanelor care au activat un număr mai mic de ore pe săptămână și al celor care au fost transferate la un program parțial de muncă.

Pe durata crizei pandemice COVID-19, au existat mai multe motive pentru care persoanele nu și-au desfășurat activitatea la locul de muncă (Figura 7).

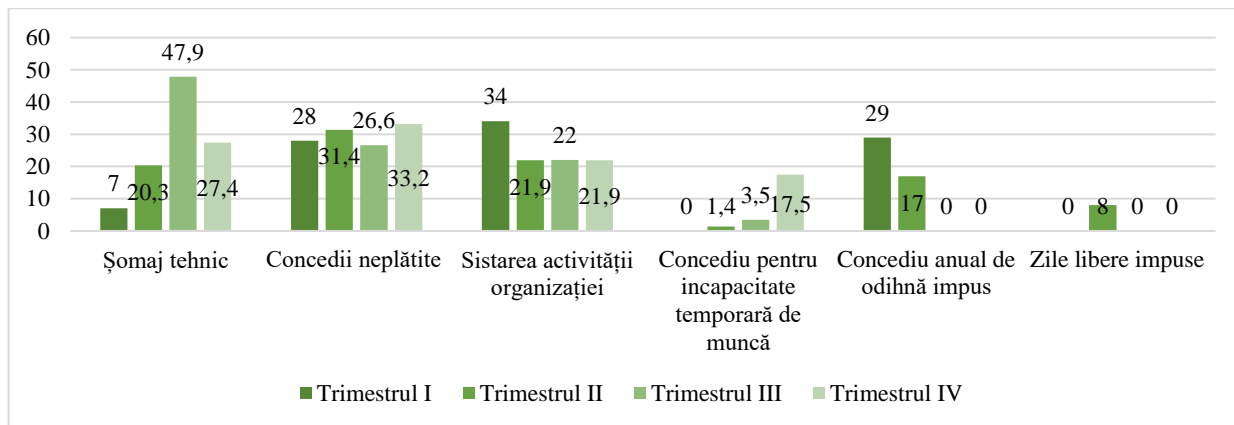

Figura 7. Motivele pentru care persoanele nu au activat în timpul pandemiei Covid-19 în trimestrele I-IV (2020), %

Sursa: Biroul Național de Statistică.

Din totalul persoanelor care nu au activat pe durata pandemiei, cei mai mulți s-au aflat în concedii neplătite sau nu au activat din cauza staționării activității organizației. În trimestrul III (2020), cei mai mulți nu au activat din cauza aflării în șomaj tehnic. În trimestrul IV (2020), din numărul total al celor care nu au activat la locul de muncă, cei mai mulți (33,2%) s-au aflat în concediu neplătit, iar 27,4% - în șomaj tehnic. Indiferent de motivele cauzate de pandemia COVID-19 pentru care persoanele nu au activat, acestea au influențat direct veniturile persoanelor respective, făcându-le mult mai vulnerabile.

Impactul pandemiei Covid-19 s-a resimțit puternic și asupra numărului locurilor de muncă vacante în economia națională. Față de anul 2019, numărul locurilor vacante înregistrate la ANOFM a fost cu peste 10 mii mai mic, în anul 2020. Dacă în anul 2019, numărul posturilor vacante înregistrate la ANOFM depășea numărul șomerilor înregistrați, apoi, în anul 2020, numărul locurilor vacante înregistrate la ANOFM a fost de peste 2 ori mai mic față de cel al șomerilor înregistrați. Spre deosebire de anul 2019, când 32,8% din numărul locurilor vacante înregistrate la ANOFM au fost ocupate de șomerii înregistrați, în anul 2020, ponderea posturilor vacante înregistrate la ANOFM și ocupate de șomeri a constituit 37,9%. În timp ce în anul 2019, 35,7% din numărul șomerilor înregistrați la NEA au fost angajați în câmpul muncii, în anul 2020, doar 18,2% din totalul șomerilor înregistrați au obținut un loc de muncă.

Concluzii

Criza pandemică COVID-19 a creat o multitudine de probleme și incertitudini de ordin economic, social, politic la care trebuie să găsească soluție factorii de decizie atât la nivel guvernamental. Cât și organizațional. Pandemia COVID-19 a determinat factorii de decizie la nivel guvernamental să ia decizii drastice pentru a limita răspândirea virusului în societate.

Chiar de la debutul pandemiei, mai mulți autori au abordat această problemă, inclusiv impactul major al acesteia asupra forței de muncă. În multe țări ale lumii, inclusiv în Republica Moldova, a fost declarată starea de urgență, iar sectoare întregi de activitate au fost închise, munca la domiciliu devenind ceva „tradițional” pentru mai multe domenii de activitate. O bună parte a forței de muncă a fost nevoită să însușească „din mers” anumite competențe IT pentru a putea desfășura munca la distanță. Lipsa competențelor elementare în domeniul IT a făcut ca mai multă forță de muncă să devină vulnerabilă la astfel de provocări și incertitudini. De asemenea, o parte a forței de muncă a devenit vulnerabilă ca urmare a sistării activității organizației în care activau (comerț, transporturi, restaurante, hoteluri etc.).

Criza pandemică a cauzat o reducere a ratei ocupării forței de muncă în Republica Moldova. De asemenea, cercetările efectuate demonstrează creșterea numărului de șomeri înregistrați la ANOFM, precum și reducerea numărului posturilor vacante înregistrate de această instituție guvernamentală. Numărul persoanelor înregistrate la ANOFM, conform rapoartelor statistice lunare, a crescut cel mai mult pe perioada stării de urgență și ca urmare al reîntoarcerii unui număr mare cetățeni din străinătate unde își desfășurau activitatea.

Atât timp cât nu se cunoaște finalul crizei pandemice COVID-19, starea de incertitudine va domina societatea, iar guvernele naționale vor fi puse în situația de a lua decizii „surprinzătoare”, mai puțin tradiționale, pentru a face față noilor provocări la care suntem expuși cu toții. Or, așa cum menționează Scoones și alții (2020), transformarea post pandemică înseamnă să respingem iluziile „controlului” prin intermediul tehnologiei, al pieței sau al intervenției statului, permițând o abordare mai grijulie, inclusivă și mai convivială a dezvoltării.

Confirmare

Prezenta lucrare a fost elaborată în cadrul proiectului „Dezvoltarea politicilor pe piața muncii în vederea sporirii ocupării forței de muncă”, prevăzut în programul de Stat pentru anii 2020-2023 și finanțat de Guvernul Republicii Moldova.

Bibliografie

1. Fujita, S., Moscarini, G., and Postel-Vinay, F. (2020), ‘The Labour Market Policy Response to COVID 19 must Save Aggregate Matching Capital’, VOX CEPR Policy Portal, 30 March.
2. Hensvik, L., Le Barbanchon T., Rathelot, R. Job Search during the COVID-19 Crisis, Journal of Public Economics (2020), doi: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2020.104349>
3. Lee, S., Schmidt-Klau, D., Verick, Sh. (2020). The Labour Market Impacts of the COVID-19: A Global Perspective. The Indian Journal of Labour Economics 63 (Suppl 1), pp. 11–15

4. Leach, M., MacGregor, H., Scoones, I., Wilkinson, A., Post-pandemic transformations: How and why COVID-19 requires us to rethink development, *World Development* (2020), doi: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105233>
5. Mayhew, K., Anand, P. (2020). COVID-19 and the UK labour market. *Oxford Review of Economics Policy*, Vol. 36, Number S1, pp. 215-224. <https://doi.org/10.1093/oxrep/graa017>
6. OECD (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on jobs and incomes in G20 economies. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_756331.pdf
7. Radulescu, C. V., Ladaru, G.-R., Burlacu, S., Constantin, F., Ioanas, C., Petre, I. L. (2021). Impact of the COVID-19 Pandemic on the Romanian Labour Market. *Sustainability*, 13, 271. <https://doi.org/10.3390/su13010271>
8. Scoones, I., Stirling, A., Abrol, D., Atela, J., Charli-Joseph, L., et al. (2020). Transformations to sustainability: Combining structural, systemic and enabling approaches. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 42, 65–75.
9. Zandi, G., Shahzad, I., Farrukh, M., Kot, S. (2020). Supporting role of society and firms to COVID-19 management among medical practitioners. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 7961.

CONSTRUIREA DE SINERGII ÎNTRE SIGURANȚA ȘI SĂNĂTATEA ÎN MUNCĂ ȘI PRODUCTIVITATE

*Mircea SĂRĂCUT¹, autor ing., doctorand,
Universitatea din Petroșani*

Această lucrare investighează legăturile dintre productivitate și sănătate și siguranță la locul de muncă. Datele prezentate în lucrare demonstrează în mod clar că accidentele de muncă și sănătatea profesională au un impact negativ atât la nivelul companiei, cât și la nivel macro. Au fost ilustrate impactul negativ al rezultatelor problemelor legate de muncă și corelația dintre competitivitatea națională și ratele naționale de incidență a accidentelor de muncă. Datele arată beneficiul potențial dacă aceste cazuri de accidente de muncă și probleme de sănătate legate de muncă ar fi putut fi prevenite. Astfel, prevenirea accidentelor și bolilor profesionale ar trebui să aibă un sens economic pentru societate, precum și să fie o bună practică comercială pentru companii.

***Cuvinte-cheie:** Securitate și sănătate în muncă, costuri socio-economice ale accidentelor de muncă, productivitate și sănătate în muncă*

This paper investigates the links between productivity and health and safety at work. The data presented in the paper clearly demonstrates that accidents at work and occupational health have a negative impact at both company and at macro level. The negative impact of the results of work-related problems and the correlation between national competitiveness and national incidence rates of accidents at work were illustrated. The data show the potential benefit if these cases of accidents at work and work-related health problems could have been prevented. Thus, the prevention of occupational accidents and diseases should have an economic meaning for society, as well as be a good business practice for companies.

***Keywords:** Occupational health and safety, socio-economic costs of accidents at work, productivity and occupational health*

JEL: I1, J24

Organizația Internațională a Muncii (OIM) a estimat că, la nivel global, aproximativ 2,2 milioane de oameni mor în fiecare an din cauza accidentelor și bolilor profesionale, în timp ce aproximativ 270 de milioane suferă leziuni non-fatale grave și alte 160 de milioane se îmbolnăvesc pentru perioade mai scurte sau mai lungi din cauze legate de muncă². Aceasta reprezintă o mare suferință pentru lucrători și familiile lor. Mai mult, OIM a estimat că costurile totale ale acestor accidente și probleme de sănătate se ridică la aproximativ 4% din PIB-ul mondial. Alte organizații au estimat că aproximativ 5 la sută din povara bolilor și a leziunilor pot fi atribuite muncii, care corespunde aproximativ cifrei OIM. Este, de asemenea demn de menționat un studiu al Comisiei Europene care estimează că costurile aferente accidentelor profesionale în UE15 (15 state membre ale Uniunii Europene) în anul 2000 au fost de 55 miliarde de euro pe an (OIM, 2006).

Aceste cifre reprezintă o pierdere considerabilă care are un impact negativ asupra creșterii economice și pune o povară asupra societății. Astfel, prevenirea accidentelor și bolilor profesionale ar trebui să aibă un sens economic pentru societate, și să fie o bună practică curentă pentru companii. Strategia comunitară 2007-2012 a UE privind sănătatea și siguranța la locul de muncă îmbunătățește calitatea și productivitatea la locul de muncă afirmă că garantarea calității și productivității la locul de muncă poate juca un rol important în promovarea creșterii economice și a ocupării forței de muncă. Acest lucru se datorează faptului că lipsa unei protecții eficiente pentru a asigura sănătatea și siguranța la locul de muncă poate duce la absentism, ca urmare a accidentelor la locul de muncă și a bolilor profesionale, și poate duce la dizabilități profesionale permanente. Aceasta nu numai că are o dimensiune umană considerabilă, dar are și un impact negativ major asupra economiei. Costurile economice enorme ale problemelor asociate sănătății și securității la locul de muncă inhibă creșterea economică și afectează competitivitatea întreprinderilor din UE. O parte considerabilă din aceste costuri revine și sistemelor de securitate socială și finanțelor publice.

Această declarație derivată din strategia UE privind sănătatea și siguranța la locul de muncă confirmă interacțiunea dintre sănătatea și siguranța la locul de muncă, pe de o parte, și productivitate, pe de altă parte. Investițiile în sănătate și siguranță la locul de muncă trebuie privite mai degrabă ca o investiție, nu ca un

¹ © *Mircea SĂRĂCUT*, mircea.saracut@yahoo.com

² Statistica Organizației Internaționale a Muncii <https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>

cost. Asociația Europeană pentru Centrele Naționale de Productivitate (www.eanpc.org) a emis un memorandum în 2005, *The High Road to Wealth*¹, privind productivitatea din perspectiva creării de valoare. Mai mulți factori contribuie la crearea acestei valori (figura 1). Sănătatea și siguranța la locul de muncă este unul dintre acești factori. Capitalul uman este o condiție prealabilă pentru o dezvoltare orientată spre viitor. Acesta este motivul pentru care companiile au nevoie din ce în ce mai mult de lucrători calificați, motivați și eficienți, capabili și dispuși să contribuie activ la inovațiile tehnice și organizaționale. Lucrătorii sănătoși care lucrează în condiții de muncă sănătoase sunt, prin urmare, o condiție prealabilă importantă pentru ca întreprinderea să funcționeze fără probleme și productiv.

Figura 1. Productivitatea și factorii care contribuie la aceasta

Sursa: *The Finnish Work Environment Fund (EANPC, 2005): parteneriatul social, creșterea economică, calitatea competitivă, inovația tehnologică, angajarea, organizația de muncă, securitatea și sănătatea, abilități și calificări, protecția mediului – toate influențează productivitatea*

Ca rezultat al unui studiu (Lamm, Massey, Perry, 2006²), există dovezi crescânde și convingătoare că oferirea unui mediu de lucru sănătos și sigur are potențialul de a crește productivitatea muncii și, la rândul său, de a crește profiturile afacerilor. Lamm și colab. (2006)³ se referă, de asemenea, la argumentul unor contestatari conform cărora creșterile de productivitate sunt adesea în detrimentul sănătății și siguranței lucrătorilor. Întreprinderile se străduiesc, în mod obișnuit, să devină mai productive și, în acest sens, își determină lucrătorii să lucreze mai mult, mai greu și mai multe ore, adesea în condiții extrem de periculoase, și pun în aplicare doar măsuri de sănătate și siguranță pentru a menține costurile de compensare scăzute (primele de asigurare) (Massey și Perry, 2006; Mayhew și Quinlan, 1999⁴; Dorman 2000; Quinlan, 2001). După cum s-a menționat de Lamm și colab. (2006), James (2006) observă că, în timp ce expunerea la riscurile asociate utilajelor și a muncii manuale sunt reduse, alte riscuri legate de creșterea productivității muncii sunt în creștere. Lamm și colaboratorii (2006) sugerează, de asemenea, că eforturile de creștere a productivității prin securitate și sănătate în muncă pot avea rezultate contradictorii și subliniază lacunele din literatură conform cărora, deși există dovezi că leziunile și bolile profesionale au un impact asupra pierderilor de productivitate, nu este clar dacă reducerea accidentelor și a bolilor va influența automat creșterea productivității.

Rezultatele unui alt studiu (De Greef și Van den Broek, 2004a⁵) demonstrează că măsurile de sănătate și siguranță au un impact pozitiv nu numai asupra performanței în materie de siguranță și sănătate, ci și asupra productivității companiei. Cu toate acestea, identificarea și cuantificarea acestor efecte nu este întotdeauna simplă. În plus, deși experiența arată că, în multe cazuri, se poate oferi dovada profitabilității, ar putea fi destul de dificil, într-un anumit număr de cazuri, să se dezvolte dovezi solide. Autorii afirmă, de asemenea, că ancheta din literatură a fost destul de limitată, rezultatele cercetărilor susțin existența unei legături importante între un mediu de lucru bun și performanța unei companii. Astfel, calitatea unui mediu de lucru are o influență puternică asupra productivității și profitabilității. Studiul sugerează, de asemenea, că performanța slabă a SSM poate duce la un dezavantaj competitiv care afectează statutul firmei în rândul

¹ <http://www.eanpc.org/memorandum-3.html>

² Is there a link between workplace health and safety and firm performance and productivity? F. Lamm, C. Massey, M. Perry, New Zealand Journal of Employment Relations

³ Human Empathy Through the Lens of Social Neuroscience, Jean Decety and Claus Lamm, Published online 2006 Sep 20. doi: 10.1100/tsw.2006.221

⁴ <https://journals.sagepub.com/doi/10.2190/607H-TTV0-QCN6-YLT4>

⁵ <http://www.osha.mddsz.gov.si/resources/files/pdf/OSH%20SME%20REPORT%20-%20FINAL%20020609.pdf>

părților interesate. Acesta este un factor motivant pentru conducerea companiei pentru a investi în SSM. Rezultatele sondajului de literatură (De Greef și Van den Broek, 2004a) au fost, de asemenea, susținute de colecția de studii de caz. Făcând legătura dintre sănătate și siguranță și performanța companiei, studiile de caz demonstrează că SSM nu ar trebui să mai fie văzută ca un cost, ci și ca un instrument de îmbunătățire a performanței generale a unei companii, ceea ce înseamnă că SSM ar trebui să fie un parametru integrat în managementul general. Prin urmare, investițiile în SSM devin profitabile. Investiția de 1 euro în bunăstarea la locul de muncă produce rentabilitate de 3-7 euro (Yrjänheikki, 2011)¹.

Impactul economic al accidentelor de muncă

Aproape 25% dintre lucrătorii din Europa (UE27) afirmă că sănătatea sau siguranța lor este expusă riscului din cauza muncii lor.

Acest lucru este demonstrat de rezultatele sondajului european privind condițiile de muncă (EWCS 2020). Aceste date din sondajul european privind condițiile de muncă privind expunerea percepută la riscurile legate de muncă sunt confirmate de statisticile privind rezultatele legate de sănătate, cum ar fi accidentele de muncă și bolile profesionale. Potrivit unui studiu Eurostat (2020), 1,77% din forța de muncă din UE-27 a raportat un accident la locul de muncă în ultimele 12 luni (datele https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Accidents_at_work_statistics#Incidence_rates). Aceasta înseamnă că aproximativ 3,1 milioane de lucrători s-au confruntat cu un accident de muncă.

Statisticile europene privind accidentele la locul de muncă (ESAW) arată o evoluție îmbunătățită pentru apariția accidentelor neletale cu mai mult de trei zile de concediu medical. Aceste cifre au scăzut de la 4% în 1999 la 1,7% în 2018. De asemenea, accidentele mortale au scăzut de la 5.275 în 1999 la 3.332 în 2018. Date detaliate despre accidentele mortale sunt furnizate în graficul de mai jos, figura 2.

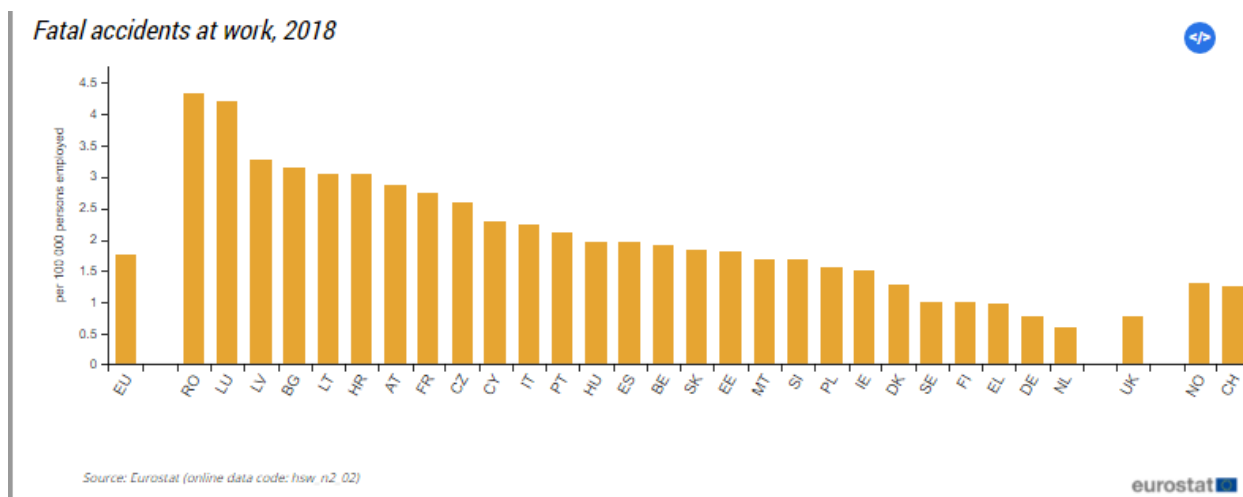

Figura 2. Accidente de muncă mortale în anul 2018

Sursa: Eurostat

Securitatea muncii și obiectivele și performanța companiilor

Figura 3 oferă o perspectivă asupra relației dintre măsurile și programele de prevenire a securității și sănătății în muncă (SSM), procesul și rezultatele. Programele de securitate și sănătate în muncă generează efecte și rezultate care influențează pozitiv performanța companiei și care contribuie la obiectivele companiei. Pentru a avea o influență eficientă asupra performanței companiei, programul de securitate și sănătate în muncă trebuie aliniat cu obiectivele companiei.

În acest sens, face parte din strategia de afaceri și, de asemenea, cercul de îmbunătățire continuă care conduce o companie către excelență. Rezultatele sunt vizibile la nivel organizațional, deoarece măsurile de securitate și sănătate în muncă duc la schimbări prin crearea unor condiții de muncă mai bune, îmbunătățirea climatului social și a procesului organizațional. Rezultatele organizaționale sunt pozitive, cum ar fi costuri mai mici, o imagine îmbunătățită a companiei, o rotație mai redusă a personalului și o productivitate mai mare. La nivel individual, un program de securitate și sănătate în muncă duce la o mai bună conștientizare

¹ Future of the Finnish engineering education: a collaborative stakeholder approach, Korhonen-Yrjänheikki, Kati, ISBN: 978-952-5633-49-8 (PDF) 978-952-5633-48-1 (printed), 2011

a sănătății (stil de viață mai sănătos) și la o motivație și un angajament îmbunătățit. Aceste schimbări au ca rezultat mai multe beneficii, cum ar fi o mai mare satisfacție la locul de muncă. Mai mult, cadrul arată că pot fi obținute efecte și rezultate suplimentare importante, deoarece există o legătură clară între diferitele rezultate și între nivelul organizațional și cel individual.

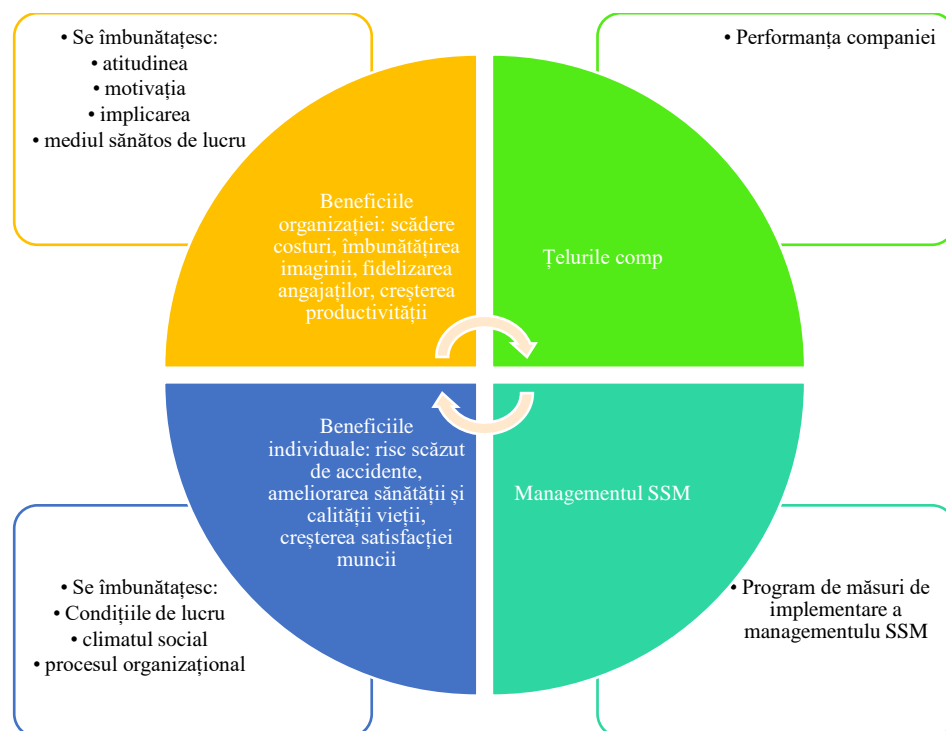

Figura 3. Managementul SSM în sprijinul performanței companiei; sursa: Making the case for workplace health promotion

Sursa: De Greef, M., Van den Broek, K., 2004

Argumentele economice care pot fi derivate din acest model de excelență sunt susținute de numeroase studii (de exemplu, Kuusela, 1997; Aldana, 2001; Barling și colab., 2003; De Greef și Van den Broek, 2004b, Ervasti și Elo, 2006; Sockoll et. al., 2009; Pot și Koningsveld, 2009b) demonstrând efectele pozitive ale investițiilor în sănătate și siguranță la locul de muncă. Astfel de investiții au ca rezultat beneficii pentru angajator precum:

- o reducere a concediilor de boală și a absenteismului;
- o reducere a fluctuației de personal;
- o creștere a productivității;
- o îmbunătățire a imaginii prezentate clienților;
- retenția personalului calificat pe termen lung.

Raportul IGA (Initiative Gesundheit & Arbeit - Health and Work Initiative) (Sockoll și colab., 2009) prezintă rezultatele unei căutări cuprinzătoare a literaturii despre eficacitatea și beneficiile economice ale promovării și prevenirii sănătății la locul de muncă. Studiul a constatat că, în domeniul intervențiilor preventive care vizează individul, există dovezi puternice că programele de exerciții fizice pot crește activitatea fizică a angajaților și pot preveni tulburările musculo-scheletice. Pentru intervențiile organizaționale și de mediu, baza evidenței este mult mai slabă decât pentru abordările de prevenire axate pe individ, dar acest lucru se datorează în principal lipsei unor studii fiabile (Sockoll și colab., 2009)¹.

Adesea studiile se concentrează pe beneficii intermediare, cum ar fi absenteismul, dar este clar că aceste beneficii sunt legate de rezultate financiare cuantificabile care afectează în mod direct costurile. O reducere a ratelor de absenteism va reduce costurile cu personalul. Sănătatea și siguranța merg astfel mână în mână cu eficiența economică. Demonstrarea unor astfel de beneficii intermediare, precum scăderea numărului de accidente și al absenteismului, este esențială pentru a arăta impactul asupra rezultatelor

¹ Effectiveness and economic benefits of workplace health promotion and prevention, Ina Sockoll, Ina Kramer, Wolfgang Bödeker, ISSN: 1612-1988 (print edition), ISSN: 1612-1996 (internet edition)

financiare cuantificabile și pentru a lega securitatea și sănătatea în muncă de performanțele economice. Dovezi din 55 de studii de caz din Marea Britanie (PriceWaterhouseCoopers, 2008) arată că programele de securitate și sănătate în muncă au ca rezultat beneficii financiare, fie prin economii de costuri (de exemplu, concedii de boală mai puține), fie prin generarea de venituri suplimentare (de exemplu, o productivitate mai mare), ca o consecință a unei game largi de măsuri de îmbunătățire.

Costurile financiare ca factor de schimbare

Miller și Haslam (2008) afirmă că costurile de prevenire în sine sunt în multe cazuri un procent relativ mic din impactul total al costurilor sănătății angajaților. Se referă la un studiu realizat de Loeppke și colab (2007), care a constatat că costurile de productivitate legate de sănătate erau de patru ori mai mari decât costurile medicale și că costul complet al unei sănătăți precare este determinat de alte condiții de sănătate decât cele care generează costurile medicale și farmaceutice. Ei adaugă totuși că există dovezi că multe organizații nu cuantifică costul sănătății angajaților și fac trimitere la un sondaj național care a concluzionat că majoritatea organizațiilor au considerat că este dificil să estimeze impactul costurilor accidentelor și niciuna dintre organizațiile studiate nu a încercat să măsoare impactul total al costurilor asupra sănătății angajaților. Aceștia explică faptul că există doi factori principali care motivează organizațiile să inițieze îmbunătățiri privind sănătatea și siguranța: teama de pierderea credibilității companiei; și credința că este necesar și moral corect să se respecte normele de sănătate și siguranță. Ei se referă, de asemenea, la un studiu al lui Antonelli și colab. (2006) care susține utilizarea analizei cost-beneficiu pentru a schimba atitudinea afacerii față de sănătate și siguranță, arătând că nu este doar o problemă de conformitate sau bunăstare a personalului și încheie cazuri de afaceri mai empirice care răspund nevoilor. Dintre factorii de decizie sunt mai predispuși să atragă investiții în activitățile de îmbunătățire a sănătății angajaților.

Abordare participativă

Ideea pe care o dezvoltăm în această secțiune se bazează pe faptul că proiectarea unui program SSM nu este suficientă. Participarea angajaților la proiectarea organizațională este la fel de importantă ca și proiectarea în sine, care va avea efecte de durată asupra performanței generale. Programele SSM pot contribui într-o manieră durabilă la obiectivele și performanța companiei numai dacă programele sunt bine concepute și se bazează pe o abordare participativă.

Memorandumul EANPC (Asociația Europeană a centrelor naționale de productivitate) definește productivitatea în sens larg. Productivitatea contribuie la crearea de valoare sau la valoarea adăugată prin utilizarea continuă îmbunătățită a resurselor pentru a contribui la creștere, inovare și ocuparea forței de muncă; nu este văzut doar ca un raport statistic. Productivitatea este o expresie a modului în care sunt produse bunuri și servicii eficiente și eficace (adică bunuri și servicii solicitate de utilizatori). Astfel, caracteristicile sale cheie sunt că este exprimat în unități fizice sau economice - în cantități sau valori (bani) - pe baza măsurătorilor care se fac la diferite niveluri: la nivelul economiei în general, la cel al unui sector sau ramură a economiei, cea a întreprinderii și a fabricilor / unităților sale individuale și cea a indivizilor (EANPC, 2005).

Eficiența sau performanța este de obicei privită în termeni de „productivitate”. Cu toate acestea, această noțiune trebuie tratată cu grijă. Performanța nu se poate baza numai pe productivitatea muncii, adesea înțeleasă ca viteza de execuție sau ca abilitatea de a asigura un volum mare de producție la cel mai mic preț. Trebuie luată în considerare productivitatea totală a factorilor. În unele situații, creșterea costului forței de muncă poate duce la creșterea eficienței capitalului. De exemplu, fiabilitatea unui parc de utilaje poate aduce un nivel de performanță mai ridicat decât pur viteza de execuție. S-ar putea lua în considerare, de asemenea, aspecte precum calitatea serviciilor sau capacitatea unei firme de a-și diversifica oferta etc. Acestea sunt toate caracteristicile unui nivel ridicat de performanță a afacerii în mediul economic actual.

Un alt comentariu se referă la relația dintre individ și interesul colectiv. Această relație este paradoxală. Performanța este inerent bazată pe colectiv: depinde de funcționarea echipelor de lucru coezive. Dar, în același timp, performanța se bazează pe implicarea subiectivă a indivizilor la locul de muncă. Dincolo de modurile manageriale, se pune în discuție o mișcare foarte profundă de individualizare a implicării în muncă. Această implicare este un factor puternic al performanței afacerii.

Un paradox este că majoritatea factorilor reali ai performanței nu sunt măsurați. Într-adevăr, în economia de astăzi performanța nu mai este măsurată ca producând un maxim de bunuri într-un timp minim. Înainte, când acesta era cazul, indicatorii de management erau relativ simpli de implementat, ceea ce nu mai este adecvat. În economia actuală, doi factori determină performanța. În primul rând, eficacitatea depinde de capacitatea unui grup de a face față evenimentului, de a reacționa la ceea ce nu a fost prevăzut în teorie. În al doilea rând, eficiența nu este legată de resurse, ci de calitate și de relația comunicativă. Cu

toate acestea, este deosebit de dificil să se măsoare contribuția acestor două concepte în raport cu performanța. Deși este tentant și sigur să respectați indicatori strict cantitativi și ușor de măsurat (cum ar fi timpul de lucru, de exemplu), riscul este de a măsura performanța și eficacitatea pe o bază incorectă.

Este necesar să se dezvolte dezbateră în companie cu privire la factorii reali ai performanței. Dacă eficacitatea unei companii depinde din ce în ce mai mult de comunicare, trebuie discutate cele mai adecvate mijloace pentru atingerea obiectivelor, precum și obiectivele în sine.

Se găsesc dovezi empirice ale avantajelor economice ale adoptării unui sistem adecvat de management al siguranței (Fernández-Muñiz și colab., 2009)¹. Rezultatele studiului arată că un sistem de management foarte dezvoltat mărește performanța în materie de siguranță, precum și competitivitatea și performanța economico-financiară. Performanța în materie de siguranță a fost legată de rezultate precum răniri, daune materiale, absenteism. Performanța competitivității se leagă de elemente precum calitatea produselor și serviciilor, satisfacția clienților, reputația și imaginea. De asemenea, cu cât sistemul de management al SSM este mai avansat, cu atât aceste organizații sunt mai mulțumite de indicatorii lor economici și financiari.

Cele mai promițătoare rezultate pot fi obținute dacă performanța afacerii se integrează cu intervențiile SSM. Abordare participativă este reprezentată schematic în figura 6.

Acest lucru este demonstrat de o revizuire a optsprezece cazuri studiate de către Koningsveld. Cazurile provin din proiecte TNO (TNO Work and Employment, NL) care vizează îmbunătățirea prevenirii și performanței. Evaluările efectelor calitative și financiare fac parte din proiecte. Cazurile examinate sunt diverse, variind de la unelte manuale proiectate ergonomic, prin lucrări de asamblare și un program integrat de sănătate, până la îmbogățirea posturilor. Șapte din cele optsprezece cazuri arată o rentabilitate a investiției în mai puțin de un an, în timp ce alte două au o rentabilitate a investiției de puțin mai mult de un an (Pot și Koningsveld, 2009)².

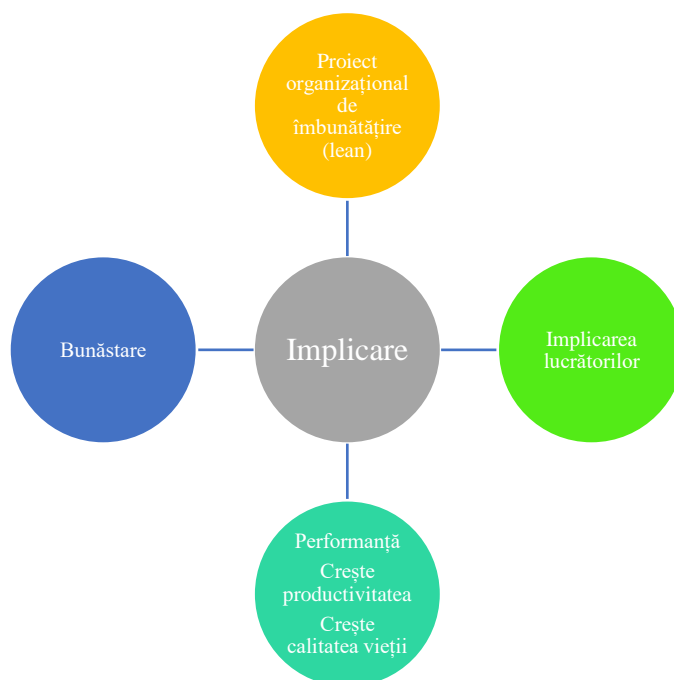

Figura 6. Abordarea participativă care implică angajații în proiectele organizaționale poate anticipa riscul de performanță (sănătate și productivitate)

Un sondaj realizat în mai mult de 1.000 de întreprinderi, pe diferite „modele de lucru” poate actualiza legătura dintre performanță și sănătatea corporativă (Lapointe și colab., 2006). Această cercetare arată existența a patru modele de implicare organizațională:

- Modelul tradițional (centralizare);

¹ Safety culture: Analysis of the causal relationships between its key dimensions, Beatriz Fernández-Muñiz, José Manuel Montes-Peón, Camilo José Vázquez-Ordás, Journal of Safety Research Volume 38, Issue 6, 2007, Pages 627-641

² Quality of working life and organizational performance - two sides of the same coin? Frank D Pot, Ernst Ap Koningsveld, Scandinavian Journal of Work, Environment & Health, 2009 Dec;35(6):421-8. doi: 10.5271/sjweh.1356. Epub 2009 Oct 1

- Modelul de parteneriat (implicarea sindicatelor în domeniul organizării și schimbării muncii);
- Modelul participativ (implicarea angajaților fără parteneriat cu sindicatele pe probleme de modernizare);
- Modelul democrației organizaționale (participativ și parteneriat la un moment dat).

Modelul democrației este caracterizat de o rată de participare foarte mare (de două ori medie) la deciziile organizaționale și, de asemenea, de o intensitate foarte mare a inovației organizaționale (exact la timp, ISO, SMED, managementul instrumentelor și planificarea producției, abilități multiple, muncă în echipă și rezolvarea problemelor de grup).

Ca o indicație, în acest model sindicatele au acces la situațiile financiare din 60% din cazuri (comparativ cu modelul tradițional era de 17%). În mod similar, la 90% dintre firmele din acest model găsim un grup comun de calitate sau îmbunătățire continuă.

În plus, modelul democrației este, potrivit angajatorilor, cel mai de succes din punct de vedere economic: în ceea ce privește cifra de afaceri, calitatea (superioară celorlalte modele) și productivitatea. Modelul tradițional arată câștiguri mici pe criteriul „costurilor de producție”.

În cele din urmă, în ceea ce privește intensificarea activității de performanță socială, abilități, autonomie și sănătate (fiecare dintre aceste criterii sunt măsurate utilizând mai mulți indicatori), modelul democrației este, de asemenea, cel mai eficient. Într-adevăr, dacă acesta este modelul care arată cea mai mare intensificare a muncii din ultimii ani, acesta este și locul în care problemele de sănătate au scăzut în cea mai mare parte. Soluția paradoxului trebuie căutată în ceilalți doi indicatori: încrederea în sine și abilitățile au crescut și ele și pot explica atenuarea intensificării muncii. Această gândire este similară ipotezei lui Karasek. Modelul de control al cererii de locuri de muncă al lui Karasek (1979)¹ este unul dintre cele mai studiate modele de stres profesional (de Lange, Taris, Kompier, Houtman și Bongers, 2003)². Ideea cheie din spatele modelului de control al cererilor postului este că controlul amortizează impactul cerințelor postului asupra tulpinii și poate contribui la îmbunătățirea satisfacției angajaților la locul de muncă cu posibilitatea de a se angaja în sarcini provocatoare și de a învăța noi abilități (Karasek, 1979).

Abordarea dezvoltării locului de muncă

După cum sa menționat în secțiunea anterioară, pentru a avea o influență eficientă asupra performanței companiei, programul de securitate și sănătate în muncă trebuie să fie aliniat cu obiectivele companiei.

Abordarea face parte din strategia de afaceri și din cercul de îmbunătățire continuă care conduce o companie către excelență. Rezultatele sunt vizibile la nivel organizațional și la nivel individual (Figura 3).

Există multe studii și bune practici care arată legăturile dintre sănătate și siguranță la locul de muncă (sau bunăstarea la locul de muncă) și productivitate. Cu toate acestea, în practică, chiar dacă există dovezi coplesitoare ale beneficiilor economice ale securității și sănătății în muncă, acest lucru nu duce neapărat la o creștere a măsurilor preventive sau de promovare a sănătății la locul de muncă. Prin urmare, ar putea fi o abordare interesantă de a integra productivitatea și bunăstarea într-un singur concept: dezvoltarea locului de muncă.

Organizarea muncii are un impact semnificativ asupra relației dintre sănătate și productivitate. Într-adevăr, organizația muncii afectează deciziile corporative cu privire la eficiența și sănătatea angajaților.

Începând cu anii 80, eforturile s-au concentrat pe reproiectarea organizațiilor și a proceselor de producție prin modernizarea tehnologică (ERP, DMS, Intranet etc.), inovațiile organizaționale (Lean, ISO, exact la timp etc.), transformarea structurilor (reducerea ierarhiei, matricei, fuziunea între back office și front office etc.) și inovația managerială (raportare, gestionare în funcție de obiective, orientarea către client etc.). Între timp, evoluțiile tehnologiei informației și comunicațiilor ne-au schimbat modul de comunicare și de lucru: nu comunicăm prin e-mail așa cum facem față în față; nu căutăm informații pe internet la fel ca în catalog; o piață virtuală diferă de la o față la alta; nu funcționăm la fel cu un fișier pe hârtie decât într-o situație interactivă cu script telefonic pe ecran și fișier computerizat al clientului.

Schimbarea practicilor de management - tehnice și organizaționale - afectează în mod direct performanța și introduce un nou domeniu de mobilizare a forței de muncă cu cerințe de flexibilitate, angajament mai „subiectiv”, o reînnoire a competențelor etc.

La nivel macro, creșterea puternică a acestor procese în sectorul industrial în ultimii douăzeci de ani

¹ Job Demands, Job Decision Latitude, and Mental Strain: Implications for Job Redesign, Robert A. Karasek, Jr., *Administrative Science Quarterly*, Vol. 24, No. 2 (Jun., 1979), pp. 285-308 (24 pages), Published By: Sage Publications, Inc.

² The Very Best of the Millennium: Longitudinal Research and the Demand-Control-(Support) Model, October 2003 *Journal of Occupational Health Psychology* 8(4):pages 282-305, DOI:10.1037/1076-8998.8.4.282

este asociată cu o creștere ridicată a productivității și o scădere bruscă a locurilor de muncă. Cu toate acestea, ar trebui evitată o cauzalitate directă între acești factori. La nivel micro, aceste procese reînnoiesc formele de muncă, devenind mai eterogene, deoarece este necesar să se adapteze cererilor specifice ale clienților și să se integreze multiple obiective și constrângeri (cost, calitate, timp etc.). Rezultatul este că organizarea muncii are o funcție de coordonare între piață și angajatul care trebuie să gestioneze cererea clientului și volumul său de muncă.

Inovațiile organizaționale care au consecințe asupra condițiilor de muncă și a sănătății nu înseamnă neapărat că inovația provoacă o intensificare a muncii. Dimpotrivă, cercetările indică faptul că companiile care inovează cel mai mult, adică cele care adoptă, abandonează, reciclează aceste procese într-un ritm mai rapid decât altele sau mai intens, sunt și cele care sunt mai durabile. Cele mai durabile companii sunt cele care descentralizează cel mai mult și reduc ierarhia mai puternic decât altele. Sugerarea faptului că inovația duce la autonomie și / sau responsabilitate este favorabilă învățării organizaționale. În anumite condiții, schimbarea organizațională poate îmbunătăți condițiile de lucru și poate garanta continuitatea companiei.

Dezvoltarea locului de muncă are în vedere relația dintre performanță, sănătate și organizarea muncii. Dezvoltarea la locul de muncă este un concept complex care nu este doar o simplă expresie cantitativă (cantitatea de producție, cantitatea de clienți deserviți, cantitatea de timp petrecut la locul de muncă). Are mai multe dimensiuni corelate, precum subiectivitatea indivizilor, tiparele de organizare a muncii, potențialul de ajutor reciproc și reglementări colective etc. Intervențiile în dezvoltarea locului de muncă încep cu o actualizare a diferitelor sale componente: bunăstarea angajaților, performanța și organizarea muncii.

Trebuie propus un model descriptiv care să încorporeze complexitatea diferiților parametri implicați. O abordare colectivă care implică antreprenorul, conducerea și grupul de angajați ar trebui să susțină acest efort. Provocarea acestei abordări este mare: este acceptabil să efectuezi o muncă, care este satisfăcătoare, în timp ce se echilibrează între obiectivele de performanță și îmbunătățirea condițiilor de muncă.

Modelul de excelență oferă o perspectivă asupra relației dintre măsurile și programele de securitate și sănătate în muncă, procesul și rezultatele. Programele de securitate și sănătate în muncă generează efecte și rezultate care influențează pozitiv performanța companiei și care contribuie la obiectivele companiei. Rezultatele sunt vizibile atât la nivel organizațional (costuri mai mici, imagine îmbunătățită a companiei, fluctuație mai redusă a locurilor de muncă și productivitate mai mare), cât și la nivel individual (stil de viață mai sănătos, motivație și angajament îmbunătățite), așa cum se observă în figura 7.

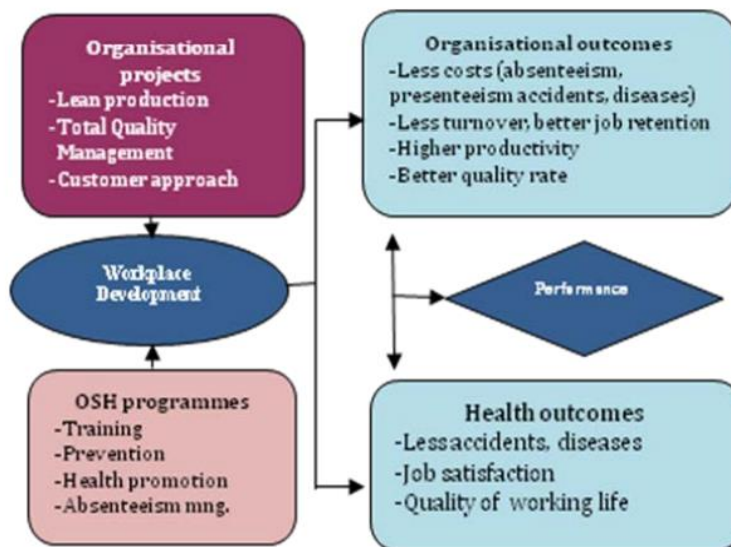

Figura 7. Dezvoltarea locului de muncă: integrarea organizării muncii și a programelor de SSM
Concluzie

Această lucrare investighează legăturile dintre productivitate și sănătate și siguranță la locul de muncă. Datele prezentate în lucrare demonstrează în mod clar că accidentele de muncă și sănătatea profesională au un impact negativ atât la nivelul companiei, cât și la nivel macro. Au fost ilustrate impactul negativ al rezultatelor problemelor legate de muncă și corelația dintre competitivitatea națională și ratele naționale de incidență a accidentelor de muncă. Datele arată beneficiul potențial dacă aceste cazuri de

accidente de muncă și probleme de sănătate legate de muncă ar fi putut fi prevenite. Astfel, prevenirea accidentelor și bolilor profesionale ar trebui să aibă un sens economic pentru societate, precum și să fie o bună practică comercială pentru companii.

Deși există unele comentarii că productivitatea poate fi în detrimentul sănătății și siguranței lucrătorilor, rezultatele cercetărilor susțin în general că măsurile de sănătate și siguranță au un impact pozitiv nu numai asupra performanței în materie de securitate și sănătate, ci și asupra productivității companiei. Cu toate acestea, identificarea și cuantificarea acestor efecte și dezvoltarea unor dovezi solide ar putea fi mai degrabă dificilă. Rezultatele cercetării susțin, de asemenea, existența unei legături importante între un mediu de lucru bun și performanța unei companii. Astfel, calitatea unui mediu de lucru are o influență puternică asupra productivității și profitabilității. Au fost clar arătate legăturile dintre programele de securitate și sănătate în muncă și efectele pozitive și rezultatele asupra performanței companiei. Sondajul din literatură subliniază, de asemenea, că SSM nu ar trebui privit ca un simplu cost, ci și ca o investiție pentru îmbunătățirea performanței generale a unei companii, ceea ce înseamnă că SSM ar trebui să fie o componentă integrală a managementului general.

Integrarea sănătății și siguranței în strategia și politica companiei face parte din strategia de afaceri și, de asemenea, cercul de îmbunătățire continuă care conduce o companie către excelență. Rezultatele sunt vizibile la nivel organizațional, deoarece măsurile de securitate și sănătate în muncă duc la schimbări prin crearea unor condiții de muncă mai bune, îmbunătățirea climatului social și a procesului organizațional. Studiile de caz, sondajele și alte studii referitoare la unele intervenții în domeniul sănătății împărtășite în acest raport susțin, de asemenea, ideea că intervențiile / măsurile SSM conduc companiile la rezultate atât individuale, cât și organizaționale, care, ca urmare, contribuie la performanța companiei.

Se subliniază ideea că dezvoltarea de programe și măsuri SSM nu este suficientă; Programele SSM pot contribui într-o manieră durabilă la obiectivele și performanța companiei numai dacă programele sunt bine concepute și se bazează pe o abordare participativă. Modelul democrației organizaționale bazat pe participare și parteneriat este discutat ca fiind cel mai bun model care trebuie adoptat în proiectarea și organizarea muncii.

În pofida prezenței multor studii și bune practici care arată legăturile dintre sănătatea și siguranța la locul de muncă (sau bunăstarea la locul de muncă) și productivitatea, aceasta nu duce neapărat la creșterea măsurilor preventive sau de promovare a sănătății la locul de muncă. Astfel, se introduce o nouă abordare: integrarea productivității și bunăstării într-un singur concept: dezvoltarea locului de muncă. Organizarea muncii are un impact semnificativ asupra relației dintre sănătate și siguranță la locul de muncă și productivitate. Modelul de excelență se bazează pe integrarea organizării muncii și a programelor de sănătate și siguranță.

Programele de securitate și sănătate în muncă împreună cu celelalte proiecte organizaționale contribuie la dezvoltarea locului de muncă și acest lucru îmbunătățește performanța companiei prin unele rezultate organizaționale și individuale. Studiile de caz ilustrează, de asemenea, beneficiile programelor participative de SSM, implicând angajații în proiecte organizaționale și abordări de dezvoltare a locului de muncă care implică măsuri și programe organizaționale. Acestea susțin ideea că măsurile și programele SSM au impact asupra performanței companiei.

Companiile ar trebui încurajate să integreze programe / măsuri de SSM în organizarea muncii, iar problemele de sănătate și siguranță ar trebui considerate a fi cruciale pentru dezvoltarea locului de muncă, care va deschide calea către performanță și productivitate. Pentru a menține acest lucru, sunt necesare mai multe cercetări în aceste subiecte care vor contribui la creșterea gradului de conștientizare a problemei.

Bibliografie

1. Is There a Link between Workplace Health and Safety and Firm Performance and Productivity? Autori: Felicity Lamm; Claire Massey; Martin Perry - New Zealand Journal of Employment Relations, 2006
2. D. Leipziger (2001), SA8000: The definitive guide to the new social standard, Financial Times Prentice Hall.
3. Agenția Europeană pentru Securitate și sănătate în muncă
4. Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/health/health-safety-work/data/database>
5. Good practice guide on safety and health coordination in the construction sector <http://www.inspectmun.ro/site/Legislatie/ghiduri/Ghid%20coordonare%20santiere1.pdf>
6. Preocupări pentru implementarea strategiei UE privind sănătatea și securitatea la locul de muncă în industria de construcții din România. Studiu de caz. Autor ing. Sărăcuț Mircea. Conferința Internațională PERFORMANȚE ÎNTR-O ECONOMIE COMPETITIVĂ (ediția a VIII) International Institute of Management IMI-NOVA
7. Effectiveness and economic benefits of workplace health promotion and prevention, Ina Sockoll, Ina Kramer, Wolfgang Bödeker, ISSN: 1612-1988 (print edition), ISSN: 1612-1996 (internet edition)
8. Safety culture: Analysis of the causal relationships between its key dimensions, Beatriz Fernández-Muñiz, José Manuel Montes-Peón, Camilo José Vázquez-Ordás, Journal of Safety Research Volume 38, Issue 6, 2007, Pages 627-641
9. Quality of working life and organizational performance - two sides of the same coin? Frank D Pot, Ernst Ap Koningsveld, Scandinavian Journal of Work, Environment & Health, 2009 Dec;35(6):421-8. doi: 10.5271/sjweh.1356. Epub 2009 Oct 1
10. Job Demands, Job Decision Latitude, and Mental Strain: Implications for Job Redesign, Robert A. Karasek, Jr., Administrative Science Quarterly, Vol. 24, No. 2 (Jun., 1979), pp. 285-308 (24 pages), Published By: Sage Publications, Inc.
11. The Very Best of the Millennium: Longitudinal Research and the Demand-Control-(Support) Model, October 2003 Journal of Occupational Health Psychology 8(4):pages 282-305, DOI:10.1037/1076-8998.8.4.282

COSTURILE SOCIO-ECONOMICE ALE ACCIDENTELOR DE MUNCĂ ȘI BOLILOR PROFESIONALE

**Mircea SĂRĂCUT¹, autor ing., doctorand,
Universitatea din Petroșani**

Costurile accidentelor de muncă sunt suportate în cele din urmă de societate în ansamblu însă efectele devastatoare asupra lucrătorilor și familiilor acestora nu pot fi calculate pe deplin. Costurile totale ale unui accident sau al unei boli profesionale sunt adesea subestimate deoarece anumite costuri sunt externe întreprinderii și deoarece unele costuri interne pot fi dificil de cuantificat sau recunoscut; cum ar fi, timpul compensat, producția pierdută, capacitatea de muncă redusă și reducerea participării forței de muncă. S-a estimat că costurile indirecte ale accidentelor sau bolilor profesionale pot fi de patru până la zece ori mai mari decât costurile directe. Un mediu sigur și sănătos la locul de muncă este de dorit nu numai din perspectiva lucrătorilor, ci și sub aspectul contribuției semnificative pe care o are productivitatea muncii la stimularea creșterii economice. SSM îmbunătățește competitivitatea și productivitatea întreprinderilor prin reducerea costurilor generate de accidente de muncă și de problemele de sănătate asociate muncii, precum și prin stimularea motivației lucrătorilor. Pe lângă costurile directe (asigurate) și indirecte (neasigurate) asociate cu accidente la locul de muncă există și alte costuri dificil sau imposibil de măsurat care pot avea un impact negativ major. Vorbim despre costurile necunoscute sau incognoscibile ale accidentelor la locul de muncă: moralul și reputația.

Cuvinte cheie: *Securitate și sănătate în muncă, costuri socio-economice ale accidentelor de muncă, costuri directe, costuri indirecte, costuri intangibile*

The costs of accidents at work are ultimately supported by society as a whole but the devastating effects on workers and their families cannot be fully calculated. The total costs of an accident or occupational disease are often underestimated because certain costs are external to the company and some internal costs can be difficult to quantify or recognize; such as compensated time, lost production, reduced work capacity and reduced labor force participation. It has been estimated that the indirect costs of occupational accidents or illnesses can be four to ten times higher than the direct costs. A safe and healthy workplace is desirable not only from the perspective of workers, but also in terms of the significant contribution that labor productivity has to stimulating economic growth. OSH improves the competitiveness and productivity of enterprises by reducing the costs of work-related accidents and work-related health problems, as well as by stimulating workers' motivation. In addition to the direct (insured) and indirect (uninsured) costs associated with accidents at work, there are other costs that are difficult or impossible to measure that can have a major negative impact. We are talking about the unknowable or unrecognizable costs of accidents at work: morale and reputation.

Keywords: *Occupational health and safety, socio-economic costs of accidents at work, direct costs, indirect costs, intangible costs*

JEL: *I1, J24*

Munca poate avea efecte atât pozitive cât și negative asupra sănătății și a calității vieții lucrătorilor. Accidentele și bolile profesionale provoacă suferințe umane nemăsurate victimelor și familiilor acestora, au un impact negativ asupra eficienței și productivității întreprinderilor și implică pierderi economice majore pentru societate în ansamblu. Incidența accidentelor de muncă și a bolilor profesionale are, de asemenea, un impact semnificativ asupra sustenabilității sistemelor de securitate socială, deoarece costul pentru pensiile de invaliditate sau pensiile plătite de sistemele de asigurări de sănătate angajaților este suportat în cele din urmă de societate în ansamblu².

Potrivit estimărilor OIM, în fiecare an peste 2,3 milioane de femei și bărbați mor din cauza unei leziuni sau a unei boli legate de muncă³. Peste 350.000 dintre aceste decese se datorează accidentelor mortale și aproape 2 milioane de decese se datorează bolilor profesionale. În plus, peste 313 de milioane de lucrători sunt implicați în accidente de muncă neletale care cauzează răni grave și absențe de la locul de

¹ © **Mircea SĂRĂCUT**, mircea.saracut@yahoo.com

² https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-rome/documents/genericdocument/wcms_415608.pdf

³ <https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>

muncă și se estimează că sunt în fiecare an 160 de milioane de noi cazuri de boli profesionale¹.

Efectele devastatoare asupra lucrătorilor și familiilor acestora nu pot fi calculate pe deplin; cu toate acestea, de departe cel mai important cost pentru lucrători este pierderea calității vieții sau chiar moartea prematură. Durerea și suferința sunt recunoscute cu ușurință ca fiind costuri incalculabile, dar sănătatea mintală a unui lucrător poate fi, de asemenea, grav afectată după un accident. Încrederea în sine pe care un lucrător o poate pierde îi poate afecta permanent capacitatea de a lucra eficient. Depresia după un accident este frecventă, în special acolo unde există efecte îndelungate asupra sănătății. În unele cazuri, tulburarea de stres posttraumatică (termenul pentru o reacție emoțională severă și continuă la traume) poate fi suferită de un lucrător rănit dar și de către colegii care au asistat la accident. Lucrătorii care suferă de dizabilități pe termen lung pot pierde, de asemenea, competențe importante și pot avea dificultăți de a rămâne activi în domeniul de muncă pentru care au fost instruiți. Un număr mare de lucrători șomeri au o afectare a capacității de muncă care nu este suficient de gravă pentru a-i face eligibili pentru pensie de invaliditate, dar care, totuși, le compromite serios șansa de angajare ulterioară.

Costurile totale ale unui accident sau boală profesională sunt adesea subestimate deoarece anumite costuri sunt externe întreprinderii și deoarece unele costuri interne pot fi dificil de cuantificat sau recunoscut; cum ar fi, timpul compensat, producția pierdută, capacitatea de muncă redusă și reducerea participării forței de muncă. S-a estimat că costurile indirecte ale accidentelor sau bolilor profesionale pot fi de patru până la zece ori mai mari decât costurile directe². OIM estimează că timpul de muncă pierdut, compensația lucrătorilor, întreruperea producției și cheltuielile medicale costă patru la sută din PIB-ul global³ (aproximativ 2,8 trilioane de dolari SUA).

În consecință, costul uman și financiar al acestei adversități zilnice a mediului de lucru este vast și evidențiază povara economică a practicilor slabe de SSM. Accidentele de muncă au un impact major asupra forței de muncă, numărul mare de incidente fiind reprezentat în figura 1, cu 7500 morți zilnic datorită condițiilor de muncă improprie, neasănătoase, 6500 decese din boli profesionale și 1000 de decese pe zi din cauza accidentelor de muncă, totalizând 5,7% din totalul deceselor zilnice la nivel global.

Figura 1. Accidente de muncă produse zilnic, la nivel global

Sursa: statistica OIM

Existând un accent global pe nevoia de forță de muncă productivă, este necesar să se examineze contribuția pe care o au condițiile bune de muncă și sănătatea și siguranța forței de muncă asupra productivității. Întreprinderile abordează adesea probleme de SSM doar pentru a îndeplini cerințele legale și pentru a-și îndeplini responsabilitatea socială față de lucrătorii lor, dar există o bază de date în creștere care arată că acestea beneficiază și din punct de vedere economic de investițiile în măsuri preventive. Așa cum accidentele și bolile profesionale sunt în mod clar dăunătoare pentru productivitate, opusul este, de asemenea, adevărat: asigurarea unor condiții de muncă sigure și sănătoase duce de fapt la creșterea productivității întreprinderilor. Această productivitate sporită se datorează parțial îmbunătățirii echipamentelor și eficientizării proceselor, dar se datorează și implementării sistemelor de management care implică participarea activă a lucrătorilor. O bună siguranță și sănătate la locul de muncă reprezintă de fapt o investiție bună.

Credința tradițională, conform căreia îmbunătățirea sănătății și securității la locul de muncă este un

¹ https://www.ilo.org/moscow/areas-of-work/occupational-safety-and-health/WCMS_249278/lang--en/index.htm

² Statistica Organizației Internaționale a Muncii <https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>

³ Statistica Organizației Internaționale a Muncii <https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>

cost suplimentar pentru o întreprindere, este înlocuită treptat cu înțelegerea faptului că sănătatea, siguranța și bunăstarea lucrătorilor sunt părți integrante ale sustenabilității economice și dezvoltării organizaționale a unei întreprinderi. Un număr din ce în ce mai mare de întreprinderi de succes au demonstrat că este posibilă combinarea bunăstării lucrătorilor și a profitabilității întreprinderilor într-un mod echilibrat, corelând sănătatea și siguranța cu problemele manageriale și de dezvoltare prin intermediul sistemelor de management al SSM. În multe țări, întreprinderile au început să acorde o atenție sporită prevenirii, realizând că investiția în SSM aduce beneficii economice și sociale care contribuie la eficiență, productivitate și competitivitate. Pentru întreprinderile mici, chiar și investițiile mici și simple pot avea beneficii majore. Se pare că organizarea muncii și ergonomia pot fi printre cele mai vizibile și mai profitabile intervenții, după cum reiese din lucrările OIM în acest domeniu (<https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/>).

La nivel național, există o legătură clară între competitivitatea unei economii naționale și nivelul său de investiții în SSM. Investiția în sănătatea și siguranța lucrătorilor este un factor important pentru viabilitatea viitoare, deoarece crește competitivitatea unei țări. În timp ce costurile generale ale accidentelor și bolilor profesionale sunt adesea mult mai mari decât percepția imediată, per a contrario, investițiile în securitatea și sănătatea în muncă (SSM) reduc atât costurile directe, cât și indirecte, în special ducând la scăderea costurilor asigurărilor, îmbunătățind în același timp performanța și productivitatea. Costurile mai mici de securitate socială și asistență medicală înseamnă impozite mai mici, performanțe economice mai bune și beneficii sociale sporite. Prin urmare, SSM trebuie menținută ca un element cheie al dezvoltării și trebuie să îi fie acordată o înaltă prioritate atât la nivel internațional cât și la nivel național și de întreprindere. Potrivit unui studiu al Asociației Internaționale de Securitate Socială privind rentabilitatea investițiilor în prevenire¹, pentru fiecare euro investit anual per angajat, o întreprindere se poate aștepta la o rentabilitate economică potențială de 2,20 euro. SSM este vitală în acest context, nu numai pentru că ajută la reducerea numărului de accidente și boli profesionale care reprezintă un procent mare al costurilor naționale de sănătate, în special în țările în curs de dezvoltare, ci și pentru că contribuie semnificativ la prosperitate și la creșterea economică.

Dezvoltarea socio-economică și bunăstarea unei țări determină valoarea acordată calității vieții și bunăstării oamenilor muncii.

Deși dreptul la o muncă sigură și sănătoasă a fost recunoscut ca un drept fundamental al lucrătorilor, perspectiva economică a securității și sănătății în muncă (SSM) nu este imediat evidentă. OIM are ca scop creșterea gradului de conștientizare a dimensiunilor și consecințelor accidentelor și bolilor legate de muncă, plasând sănătatea și siguranța lucrătorilor între prioritățile agendelor internaționale și sprijinind acțiuni coerente la toate nivelurile. Cu toate acestea, în final, obiectivele SSM ar trebui urmărite pentru beneficiile lor intrinseci pentru sănătate. Dincolo de aspectele economice, avem o obligație morală: costurile umane ale accidentelor și bolilor legate de muncă nu ar trebui tolerate și nu există o scară economică care să poată echilibra moral acest cost.

Estimarea costurilor aferente accidentelor și problemelor de sănătate asociate muncii

În pofida faptului că numeroase țări conștientizează importanța securității și sănătății în muncă (SSM), mulți lucrători încă se confruntă cu condiții de lucru nesănătoase și nesigure (Organizația Internațională a Muncii, 2011²). În 2013, la nivelul UE-28 s-au produs aproximativ 3,1 milioane de accidente fără pierderi de vieți omenești, soldate cu minimum patru zile de absență de la locul de muncă, și 3674 de accidente mortale (Eurostat, 2016a)³. În același an, o medie de 7,4 % din populația UE-28 suferea de una sau mai multe probleme de sănătate provocate sau agravate de muncă (Agilis, 2015)⁴. În figura 2 este reprezentată grafic incidența accidentelor de muncă la 100.000 de angajați.

¹ https://ww1.issa.int/sites/default/files/documents/publications/2-ROP-FINAL_en-157255.pdf

² Organizația Internațională a Muncii. (2011). *Cel de al XIX-lea Congres mondial pentru securitatea și sănătatea în muncă: ILO introductory report: Global trends and challenges on occupational safety and health (Raport introductiv al OIM: Tendințe și provocări globale în domeniul securității și sănătății în muncă): Istanbul, Turcia, 11-15 septembrie 2011*. Geneva: OIM.

³ Eurostat. (2016a). Statistica accidentelor de muncă. Date extrase de pe pagina http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Accidents_at_work_statistics

⁴ Agilis, S. A. (2015). Statistics and informatics. Final statistical report on the quality assessment and statistical analysis of the 2013 ad hoc module. (Raport statistic final privind evaluarea calității și analiza statistică a modulului ad hoc 2013). 2015. Date extrase din: http://ec.europa.eu/eurostat/documents/1978984/6037334/Evaluation_report_LFS_AHM_2013.7z

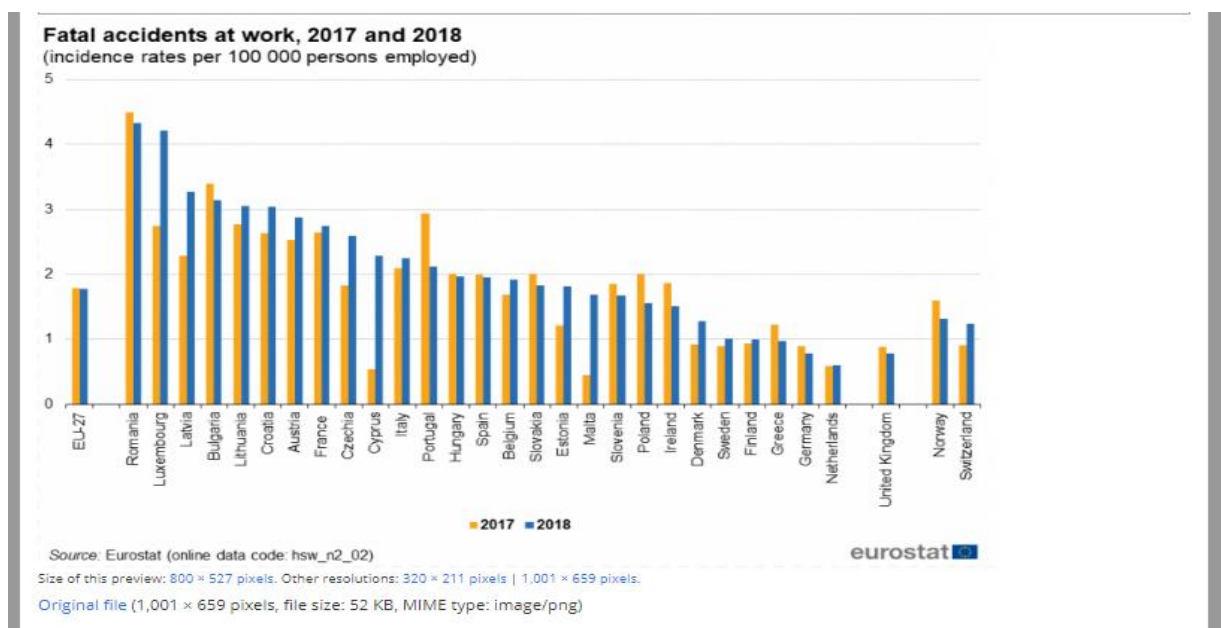

Figura 2. Accidente de muncă mortale în 2017 și 2018

Sursa: Eurostat

Un mediu sigur și sănătos la locul de muncă este de dorit nu numai din perspectiva lucrătorilor, ci și sub aspectul contribuției semnificative pe care o are productivitatea muncii la stimularea creșterii economice. SSM îmbunătățește competitivitatea și productivitatea întreprinderilor prin reducerea costurilor generate de accidentele de muncă și de problemele de sănătate asociate muncii, precum și prin stimularea motivației lucrătorilor. În plus, diminuarea numărului accidentelor și al problemelor de sănătate asociate muncii reduce din presiunea existentă asupra sistemelor publice și private de protecție socială, de asigurări și de pensii.

Costurile directe sunt doar vârful aisbergului

Costurile directe sau asigurate pentru accidente sunt de obicei considerate acele costuri acoperite de asigurarea de despăgubire a lucrătorilor și alte costuri medicale minore pentru accident. Compania plătește asigurări pentru acoperirea acestor costuri. Costurile medii directe depind de natura vătămării sau bolii, însă când se estimează timpul de lucru total pierdut aceste costuri se dublează.

Costurile indirecte sunt toate costurile suplimentare „neasigurate” asociate cu un accident. Ceea ce este important de realizat este faptul că costurile indirecte sunt de obicei mult mai mari decât costurile directe: de la 2 până la 10 ori mai scumpe. Un alt aspect important este că, spre deosebire de costurile directe, costurile indirecte nu sunt asigurate, ele se plătesc chiar din bugetul companiei angajatoare. Acestea sunt costuri care pot afecta serios bugetul unei companii.

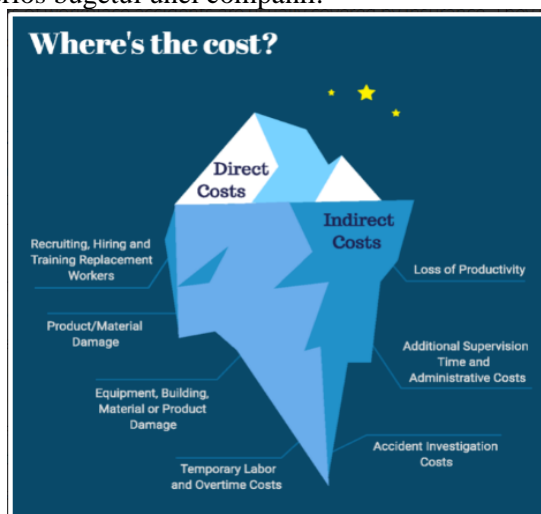

Figura 3. Componentele costului accidentelor

Sursa: <https://www.noviqu.com/posts/cost-of-accident.html>

Exemple de costuri indirecte sau neasigurate, reprezentate grafic în figura 3:

- Timp de producție pierdut.
- Timp productiv pierdut de un angajat rănit.
- Timp productiv pierdut de angajații și supraveghetorii care ajută victima accidentului.
- Curățarea locului și pornirea operațiunilor întrerupte de un accident.
- Timpul alocat angajării sau pregătirii unui lucrător pentru a-l înlocui pe lucrătorul rănit până când se va întoarce la muncă.
- Pagube materiale. Timp și cost pentru repararea sau înlocuirea echipamentelor deteriorate, a materialelor sau a altor bunuri.
- Costul reîncadrării parțiale sau totale a salariului angajatului, plus despăgubiri.
- Moral redus în rândul angajaților și, probabil, eficiență mai mică.
- Costul completării documentelor generate de accident.
- Sancțiuni ale organelor de control ale statului.
- Costurile necunoscute ale unui accident, prezentate în comparație cu produsul intern brut în figura 4.

From: [Economic burden of work injuries and diseases: a framework and application in five European Union countries](#)

Costs	Cases	Direct costs	Indirect costs	Intangible costs	Total costs	Percent of GDP	Per case costs	Per employed person costs
Finland	131.867	M€484 (8%)	M€4362 (72%)	M€1196 (20%)	M€6042	2.9%	€45,816	€2479
Germany	2.262.031	M€10,914 (10%)	M€70,658 (66%)	M€25,557 (24%)	M€107,129	3.5%	€47,360	€2664
The Netherlands	323.544	M€2137 (9%)	M€16,468 (69%)	M€5147 (22%)	M€23,751	3.5%	€73,410	€2855
Italy	1,907,504	M€8491 (8%)	M€58,961 (56%)	M€37,392 (36%)	M€104,844	6.3%	€54,964	€4667
Poland	1,156,394	M€1882 (4%)	M€19,588 (45%)	M€22,311 (51%)	M€43,781	10.2%	€37,860	€2722

^aall monetary values are in 2015 Euros

Figura 4. Povara economică a accidentelor de muncă și a bolilor profesionale

Sursa: *Economic burden of work injuries and diseases: a framework and application in five European Union countries, BMC Public Health volume 21, Article number: 49 (2021)*

Concluzii

Pe lângă costurile directe (asigurate) și indirecte (neasigurate) asociate cu accidentele la locul de muncă există și alte costuri dificil sau imposibil de măsurat care pot avea un impact negativ major. Vorbim despre costurile necunoscute sau incognoscibile ale accidentelor la locul de muncă: moralul și reputația.

Considerăm că atunci când are loc un accident grav sau un deces la locul de muncă, un mesaj negativ foarte puternic poate fi trimis angajaților: „conducerii nu îi pasă”. Mesajul, deși subtil, are un impact deosebit de nociv. În multe cazuri moralul angajaților suferă, iar acest lucru impactează negativ cantitatea și calitatea muncii pe care o prestează. Rezultatele angajaților scad de obicei după un accident grav și întotdeauna după un deces.

Un alt factor care ar putea afecta succesul pe termen lung al companiei este cel al reputației. Ce părere au angajații și membrii comunității locale despre o companie care nu își păstrează locul de muncă sigur și sănătos? Ce mesaj despre companie transmite familia victimei accidentului rudelor, prietenilor și vecinilor lor? O companie cu un istoric de accidente semnificativ scăzut va menține probabil un avantaj competitiv atunci când angajează cei mai calificați oameni. Reputația unei companii este o reflectare a imaginii sale publice și trebuie considerată ca un factor important care influențează succesul acesteia.

Bibliografie:

1. D. Leipziger (2001), SA8000: The definitive guide to the new social standard, Financial Times Prentice Hall.
2. Agenția Europeană pentru Securitate și sănătate în muncă EU OSHA (European Agency for Safety and Health at Work). An international comparison of the cost of work-related accidents and illnesses. 2017. https://osha.europa.eu/sites/default/files/publications/documents/international_comparison_of_costs_work_related_accidents.pdf.
3. Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/health/health-safety-work/data/database>
4. Good practice guide on safety and health coordination in the construction sector <http://www.inspectmun.ro/site/Legislatie/ghiduri/Ghid%20coordonare%20santiere1.pdf>

5. Preocupări pentru implementarea strategiei UE privind sănătatea și securitatea la locul de muncă în industria de construcții din România. Studiu de caz. Autor ing. Sărăcuț Mircea. Conferința Internațională PERFORMANȚE ÎNTR-O ECONOMIE COMPETITIVĂ (ediția a VIII) International Institute of Management IMI-NOVA
6. Agilis, S. A. (2015). Statistics and informatics. Final statistical report on the quality assessment and statistical analysis of the 2013 ad hoc module. (Raport statistic final privind evaluarea calității și analiza statistică a modului ad hoc 2013). 2015. Date extrase din:
 7. http://ec.europa.eu/eurostat/documents/1978984/6037334/Evaluation_report_LFS_AHM_2013.7z
8. Takala J, Hämäläinen P, Saarela L, et al. Global estimates of the burden of injury and illness at work in 2012. J Occup Environ Hyg. 2014;11:326–37.
9. HSE (Health and Safety Executive). Costs to Britain of workplace fatalities and self-reported injuries and ill health, 2014/2015. 2017. <http://www.hse.gov.uk/research/rrhtm/rr897.htm>.
10. Dorman P. Estimating the economic costs of occupational injuries and illnesses in developing countries: essential information for decision-makers. Geneva: International Labour Organization; 2012.
11. Weerd MD, Tierney R, Duuren-Stuurman BV, Bertranou E. Estimating the cost of accidents and ill-health at work: a review of methodologies. In: European Agency for Safety and Health at Work; 2014. <https://osha.europa.eu/sites/default/files/publications/documents/en/publications/reports/estimating-the-costs-of-accidents-and-ill-health-at-work/estimating-the-costs-of-accidents-and-ill-health-at-work.pdf>.
12. Tompa S, Mustard C, Liao A. Issue Briefing: Measuring the adequacy of workers' compensation benefits in Ontario: An update: Institute for Work & Health; 2016. https://www.iwh.on.ca/sites/iwh/files/iwh/reports/iwh_issue_briefing_benefits_adequacy_2016.pdf

INEGALITATEA NIVELULUI ȘI CONDIȚIILOR DE TRAI ALE POPULAȚIEI URBANE ȘI RURALE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI MĂSURILE DE REDUCERE A ACESTEIA¹

*Anatolii ROJCO², doctor,
conferențiar cercetător, cercetător științific coordonator,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova,
Ecaterina HEGHEA³, doctorandă, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova*

Actualitate. În Republica Moldova, inegalitatea nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale se manifestă în aproape toate domeniile ale activității umane. Problema inegalității a devenit și mai acută drept urmare a pandemiei COVID-19 și a celei mai grave secete din anul 2020. Acest fapt necesită o evaluare cuprinzătoare a inegalității nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale și identificarea factorilor care au cea mai mare influență asupra acestui proces. Inegalitatea este un obstacol serios în calea dezvoltării regionale echilibrate, accentuează diferențierea socială a populației și sporește riscul sărăciei în rândul sătenilor. În acest sens, există o necesitate obiectivă de a elabora măsurile științific fundamentate de reducere a inegalității nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale din Republica Moldova.

Scopul cercetării. Efectuarea unei evaluări complexe a nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale din Republica Moldova. Pe această bază, de a determina relațiile cauză-efect care determină procesele de inegalitate în diferite domenii ale activității umane. Elaborarea măsurilor de îmbunătățire a nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale din Republica Moldova.

Metode de cercetare: monografică, statistică, comparativă, analogiilor, analiză și sinteză.

Rezultatele cercetării. Evaluarea inegalității nivelului de trai al populației urbane și rurale din Republica Moldova după următorii indicatori: mărimea și structura veniturilor disponibile și a cheltuielilor de consum; mărimea salariului și a pensiei medii lunare; nivelul și structura populației sărace după mediul de reședință. Evaluarea inegalității condițiilor de trai ale populației urbane și rurale în funcție de asigurare cu locuințe și utilități comunale; asigurare cu obiecte de folosință îndelungată; acces la asistență medicală și educație de calitate; consumul de alimente pe cap de locuitor. Elaborarea măsurilor de reducere a inegalității nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale din Republica Moldova.

Cuvinte cheie: populație urbană, populație rurală, nivel de trai, condițiile de trai, autoevaluarea nivelului de trai, inegalitate, măsuri de reducere a inegalității.

Topical interest. In the Republic of Moldova, the inequality of the level and living conditions of the urban and rural population is manifested in almost all areas of human activity. The problem of inequality has become even more acute as a result of the COVID-19 pandemic and the worst drought of 2020. This requires a comprehensive assessment of the inequality of living standards and living conditions of the urban and rural population and the identification of the factors that have the greatest influence on this process. Inequality is a serious obstacle to balanced regional development, accentuates the social differentiation of the population and increases the risk of poverty among the villagers. In this regard, there is an objective need to develop scientifically substantiated measures to reduce inequality in living standards and conditions of the urban and rural population of the Republic of Moldova.

The purpose of the research. Carrying out a complex assessment of the level and living conditions of the urban and rural population in the Republic of Moldova. On this basis, to determine the cause-effect relationships that determine the processes of inequality in different areas of human activity. Elaboration of measures to improve the standard and living conditions of the urban and rural population in the Republic of Moldova.

Research methods: monographic, statistical, comparative, analogies, analysis and synthesis.

Research results. Assessment of the inequality of living standard of the urban and rural population

¹ Studiul a fost realizat în cadrul proiectului Programului de Stat 20.80009.0807.29 „Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovatoare orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova”.

² © Anatolii ROJCO, rojco@mail.ru

³ © Ecaterina HEGHEA, adimi_86@mail.ru

in the Republic of Moldova according to the following indicators: size and structure of disposable income and consumption expenditures; the size of the average monthly salary and pension; the level and structure of the poor population by place of residence. Assessing the inequality of living conditions of the urban and rural population according to the provision of housing and communal utilities; insurance with durable objects; access to quality healthcare and education; food consumption per capita. Elaboration of measures to reduce the inequality of the level and living conditions of the urban and rural population in the Republic of Moldova.

Keywords: urban population, rural population, standard of living, living conditions, self-assessment of living standards, inequality, measures to reduce inequality.

JEL: D63, I32, R2

Introducere

Problema inegalității se regăsește pe agenda tuturor țărilor, indiferent de nivelul de dezvoltare al acestora. Anume din acest motiv, reducerea inegalității în interiorul țărilor și între țări a fost inclusă în Agenda pentru dezvoltarea durabilă până-n 2030, fiind al zecelea Obiectiv de dezvoltare durabilă. Obiectivul specificat include 7 sarcini principale, printre care se numără realizarea și susținerea creșterii veniturilor, promovarea participării egale a tuturor oamenilor în toate sferele vieții publice, asigurarea oportunităților egale și reducerea inegalităților, facilitarea migrației ordonate și sigure, încurajarea asistenței financiare pentru dezvoltarea anumitor țări și regiuni. (ONU, 2020)

Una dintre manifestările evidente ale inegalității în țară este dezvoltarea inegală a zonelor urbane și rurale, ca urmare accesul oamenilor la diferite beneficii și oportunități diferă în funcție de mediul de reședință. Republica Moldova este una dintre acele țări în care problema inegalității nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale este deosebit de acută.

Problema inegalității nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale a fost studiată de un număr mare de autori, inclusiv de autorii acestui articol (Rojco, 2014, 2018, 2019). Rezultatele acestor studii atestă faptul că nivelul ridicat de inegalitate între zonele urbane și rurale are consecințele socioeconomice negative. O trăsătură distinctivă a acestui studiu este o abordare complexă a evaluării inegalității principalilor indicatori ai nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale și elaborarea măsurilor de reducere a acestei inegalități. Baza statistică a studiului constituie rezultatele sondajului bugetelor gospodăriilor casnice din Republica Moldova. Analiza lor a fost efectuată pe baza materialelor Băncii Naționale de Statistică (BNS), inclusiv a datelor postate în comunicatele statistice ale BNS «Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2019» (statistica.gov.md).

Principalele rezultate ale studiului sunt următoarele.

Veniturile disponibile ale locuitorilor din mediul rural au fost semnificativ mai mici decât veniturile locuitorilor urbani. Cu toate acestea, în aspect temporal, a existat o scădere a inegalității veniturilor între orașeni și săteni. În 2020, valoarea veniturilor disponibile per un membru al gospodăriilor casnice rurale a constituit 2702,3 lei pe lună, adică cu 992,9 lei, sau cu 26,9% mai puțin decât în gospodăriile casnice urbane. Vom remarca că în 2019 acest decalaj a fost de 30,2%. Astfel, există o anumită nivelare a veniturilor locuitorilor urbani și rurali, ceea ce este, fără îndoială, un fapt pozitiv. Reducerea decalajului dintre veniturile locuitorilor urbani și rurali s-a datorat ratelor mai mari de creștere a veniturilor din mediul rural decât din cel urban. Pentru anii 2019-2020, veniturile disponibile medii pe cap de locuitor pentru locuitori rurali au crescut cu 10,0%, în timp ce pentru locuitorii din mediul urban – doar cu 4,9% (figura 1).

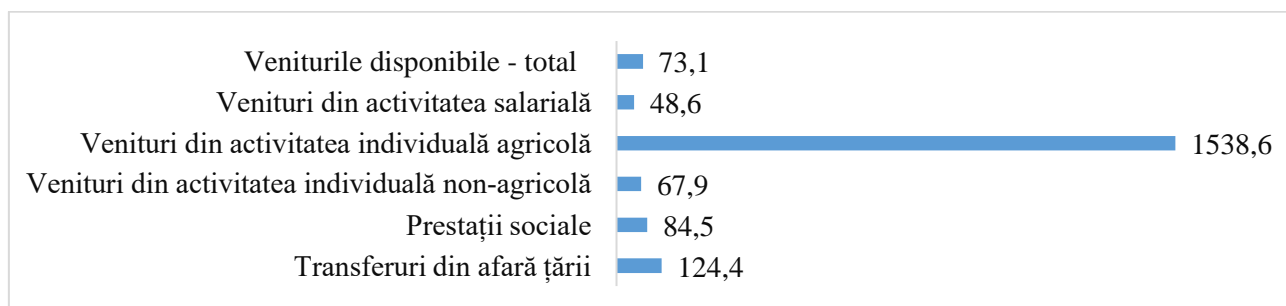

Figura 1. Veniturile disponibile medii ale unui locuitor rural în % față de veniturile unui locuitor urban, a.2020

Sursa: calculat și elaborat de autori în baza datelor BNS.

Există unele asemănări și diferențe în structura veniturilor disponibile ale populației urbane și

rurale. Atât în mediul urban, cât și în mediul rural, prima poziție în structura veniturilor disponibile a fost ocupată de veniturile din activitatea salarială. Cu toate acestea, ponderea lor în veniturile gospodăriilor casnice urbane a fost de 61,0%, în timp ce în mediul rural a fost de 40,5%, adică cu 20,5 p.p. mai mică. Pe al doilea loc se află prestațiile sociale, ponderea lor în veniturile locuitorilor urbani a constituit 17,5%, iar în veniturile locuitorilor rurali – 20,7%, adică cu 3,2 p.p. mai mult. Atât în orașe, cât și în mediul rural, locul trei în structura veniturilor disponibile a fost ocupat de transferuri bănești din afara țării. Însă, dacă acestea au constituit 9,4% din veniturile locuitorilor urbani, atunci pentru locuitorii rurali – 16,1%, adică cu 6,7 p.p. mai mult. A patra poziție în structura veniturilor disponibile pentru locuitorii din mediul urban a fost ocupată de venituri din activitatea individuală non-agricolă (6,5%), iar în rândul locuitorilor rurali – de venituri din activitatea individuală agricolă (15,2%).

Inegalitatea la nivelul veniturilor disponibile ale locuitorilor urbani și celor rurali se datorează în mare măsură dimensiunii inegale a salariilor în funcție de tipul de activitate economică. În 2020, salariul mediu lunar pe agricultură, silvicultură și pescuit (unde printre angajați predomină locuitorii din mediul rural) s-a ridicat la 5167,3 lei, în timp ce în tipurile de activități economice în care sunt angajați în principal locuitorii din mediul urban, salariile au fost semnificativ mai mari. Astfel, salariul în domeniul serviciilor informaționale și comunicațiilor a ajuns la 18685,3 lei pe lună (ceea ce este de 3,5 ori mai mult decât salariul din agricultură), în sfera activităților financiare – 14 555,0 lei (de 2,8 ori mai mult). Printre tipurile de activități economice, doar în domeniul HORECA salariile lucrătorilor au fost mai mici decât cele ale lucrătorilor din agricultură, silvicultură și pescuit, ceea ce s-a datorat în mare parte restricțiilor serioase în activitatea HORECA, cauzate de pandemia COVID-19.

Comparativ cu alte tipuri de activitate economică, în agricultură, silvicultură și pescuit sunt încadrați cel mai mare număr de lucrători cu salarii extrem de mici și cel mai mic număr de lucrători cu un nivel înalt de salarii. În rândul lucrătorilor din agricultură, silvicultură și pescuit, 15,5% au primit salarii de până la 3 mii de lei, în timp ce în domeniul serviciilor informaționale și comunicațiilor 2,1%, iar în domeniul activităților financiare – doar 1,4%. Astfel, dacă fiecare al șaptelea lucrător din agricultură, silvicultură și pescuit a primit salarii extrem de mici, apoi în domeniul serviciilor informaționale și al comunicațiilor – doar fiecare al cincizecilea, iar în domeniul activităților financiare – fiecare al șaptezecilea lucrător. În același timp, salariile de peste 10 mii de lei au fost primite de 7,2% din lucrătorii din agricultură, silvicultură și pescuit, 61,9% din lucrătorii din domeniul serviciilor informaționale și comunicațiilor, 49,6% – în domeniul activităților financiare. Astfel, din 100 de lucrători, doar 7 angajați în agricultură, silvicultură și pescuit au primit salarii mari, 50 – în domeniul activităților financiare, 62 – în domeniul serviciilor informaționale și comunicațiilor.

Inegalitatea veniturilor populației urbane și rurale a fost facilitată de diferențele în mărimile de pensii din sectoarele agricol și non-agricol. În 2020, pensia medie pentru limită de vârstă din sectorul agricol s-a ridicat la 1447,4 lei pe lună, cu 29,1% mai puțin decât pensia din sectorul non-agricol. În mediul rural, există semnificativ mai mulți pensionari decât în mediul urban, care primesc pensia pentru limită de vârstă în valoarea minimă. În raionul Hâncești, fiecare al treilea pensionar a primit pensia minimă, în raioanele Cantemir și Nisporeni – fiecare al treilea – al patrulea, în timp ce în municipiul Bălți – fiecare al șaisprezecea, iar în municipiul Chișinău – doar fiecare al douăzecilea pensionar. În Republica Moldova, pensia minimă pentru limită de vârstă constituia o valoare nesemnificativă (1079,3 lei pe lună), care acoperea minimul de existență al unui pensionar (1759 lei) cu doar 61,3%.

Cheltuielile medii de consum ale unui locuitor rural au fost cu 1/3 mai mici decât cele ale unui locuitor urban. În acest context, s-a dezvoltat o situație deosebit de alarmantă în domeniul sănătății în condițiile pandemiei COVID-19 – cheltuielile medii pentru serviciile medicale și întreținerea sănătății în rândul locuitorilor rurali a fost în jumătate mai mici decât la locuitorii urbani. Inegalități semnificative au persistat și în alte domenii importante de cheltuieli. Cheltuielile medii ale locuitorilor rurali au fost mai mici decât cele ale locuitorilor urbani pentru educație (de 3 ori), pentru recreere și divertisment (de 5 ori), pentru hoteluri, cafenele și restaurante (de 8 ori). Diferențe semnificative sunt caracteristice și pentru structura cheltuielilor de consum ale membrilor gospodăriilor casnice rurale și urbane. Atât pentru locuitorii rurali, cât și pentru locuitorii urbani, primul loc în structura cheltuielilor de consum a fost ocupat de cheltuielile pentru produsele alimentare, însă pentru locuitorii rurali acestea au reprezentat 47%, iar pentru locuitorii urbani – 40%. (figura 2)

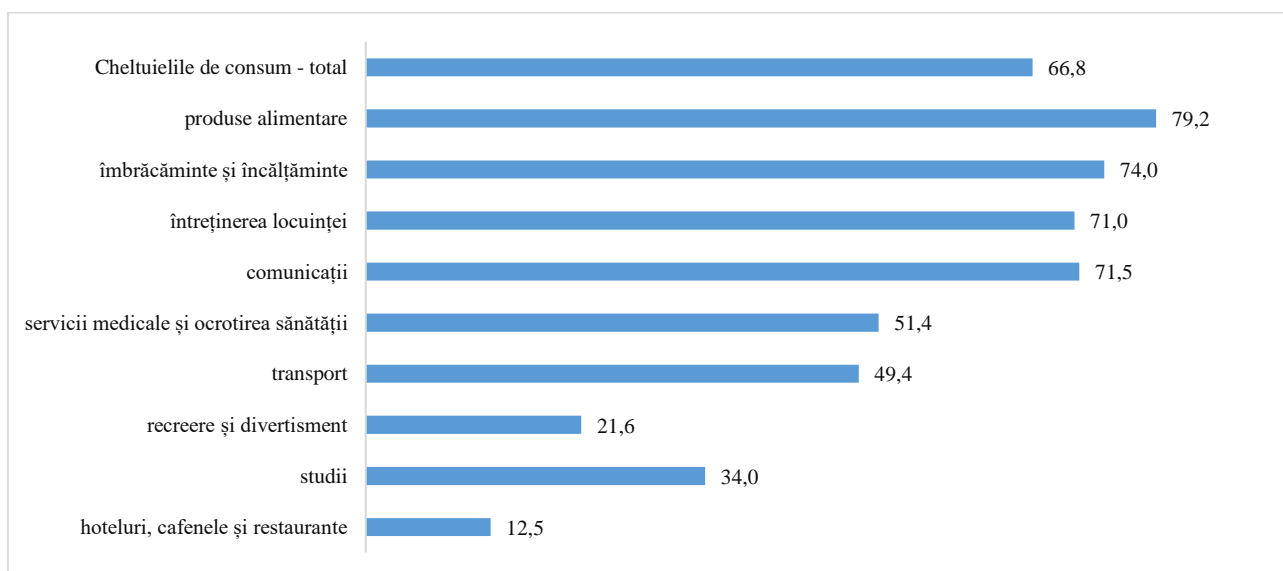

Figura 2. Cheltuielile medii de consum ale unui locuitor rural în % față de cheltuielile unui locuitor urban, a.2020

Sursa: calculat și elaborat de autori în baza datelor BNS.

Riscul de a nimeri sub pragul sărăciei este semnificativ mai mare pentru locuitori rurali decât pentru locuitorii din mediul urban. În 2020, nivelul sărăciei în mediul rural era de 35,3%, de 2,5 ori mai mare decât în mediul urban (figura 3). Astfel, sărac era fiecare al treilea locuitor rural și doar fiecare al șaptelea locuitor urban. În structura populației sărace au predominat locuitori rurali: din 100 de locuitori săraci ai țării, 82 erau locuitori rurali și doar 18 erau locuitori urbani.

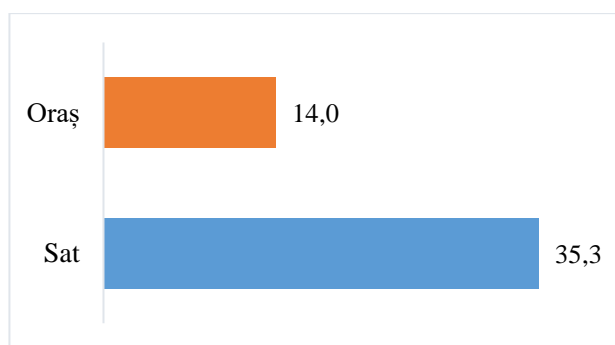

Figura 3. Nivelul sărăciei populației sărace după mediul de reședință

Sursa: calculat și elaborat de autori în baza datelor BNS.

Locuitorii din mediul rural și cel urban diferă semnificativ în ceea ce privește condițiile de trai. Aceasta se referă, în primul rând, la asigurarea acestora cu locuințe. Locuitori rurali dețineau locuințe mai spațioase. În mediul rural în case / apartamente, în care per persoană revenea peste 30m² din suprafața totală, trăiau șase din zece gospodării casnice, în timp ce în mediul urban – doar patru din zece. Locuitorii urbani se aflau în condiții locative mai constrânse. Fiecare a zecea gospodărie casnică urbană locuia în case / apartamente, a căror suprafață totală (per persoană) era mai mică de 13m², în timp ce doar fiecare a douăzecea gospodărie casnică rurală locuia în astfel de condiții locative.

Asigurare cu utilități comunale în mediul rural este mult mai scăzută decât în mediul urban. Puțin peste jumătate din gospodăriile casnice rurale (55,3%) aveau apeduct în casele lor, în timp ce în mediul urban – nouă din zece gospodării (93,5%). În schimb, aproape jumătate din gospodăriile casnice rurale (46,9%) foloseau un puț ca sursă de alimentare cu apă, în timp ce în mediul urban – doar fiecare a șaisprezecea gospodărie casnică (6,5%). Patru din zece gospodării casnice rurale aveau propriul sistem de alimentare cu apă caldă, în timp ce în mediul urban șapte din zece gospodării casnice. De asemenea, au existat diferențe semnificative în felul în care locuințele au fost încălzite pe timpul sezonului rece. Mai puțin de 11% din gospodăriile rurale au propriul sistem de încălzire, ceea ce este de peste 4 ori mai puțin decât în mediul urban. În schimb, nouă din zece gospodării rurale dispun de sobe și doar două din zece gospodării urbane. Cea mai

gravă este situația cu asigurarea serviciilor de canalizare. Doar 2,8% din gospodăriile casnice rurale aveau un sistem central de canalizare, în timp ce în mediul urban 78,0% din gospodăriile casnice.

Cea mai proastă asigurare a gospodăriilor casnice rurale cu servicii de alimentare cu apă și canalizare se datorează în mare măsură accesului inegal al locuitorilor rurali și celor urbani la sistemele publice de alimentare cu apă și canalizare. În mediul rural, puțin peste jumătate din gospodăriile aveau un sistem public de alimentare cu apă, însă doar una din cele douăzeci de gospodării avea un sistem de canalizare public. În același timp, în mediul urban, aproape toate gospodăriile aveau acces la sistemele publice de alimentare cu apă și canalizare.

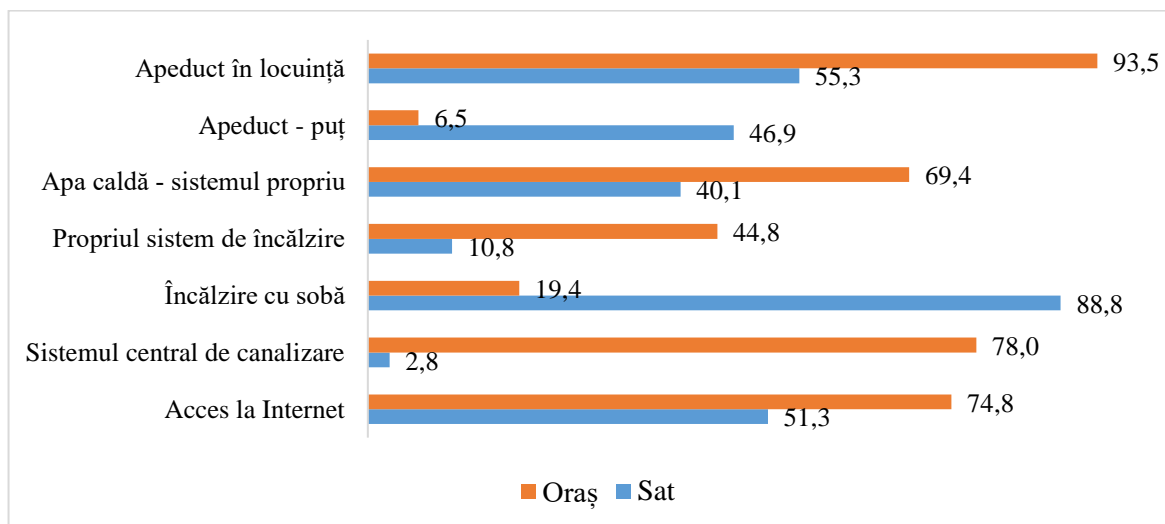

Figura 4. Asigurarea gospodăriilor casnice cu utilități comunale, %

Sursa: calculat și elaborat de autori în baza datelor BNS.

Gospodăriile casnice rurale dispuneau de mai puține obiecte de folosință îndelungată decât gospodăriile urbane. Pentru 100 de gospodării casnice din mediul rural, existau 156 de telefoane mobile (în mediul urban – 183 unități), 108 televizoare (în mediul urban – 117 unități), 53 calculatoare (în mediul urban – 85 unități), 49 mașini de spălat automate (în mediul urban – 88 unități), 25 de autoturisme (în mediul urban – 31 de unități). Această situație afectează simțitor confortul vieții al membrilor gospodăriilor casnice rurale (figura 5).

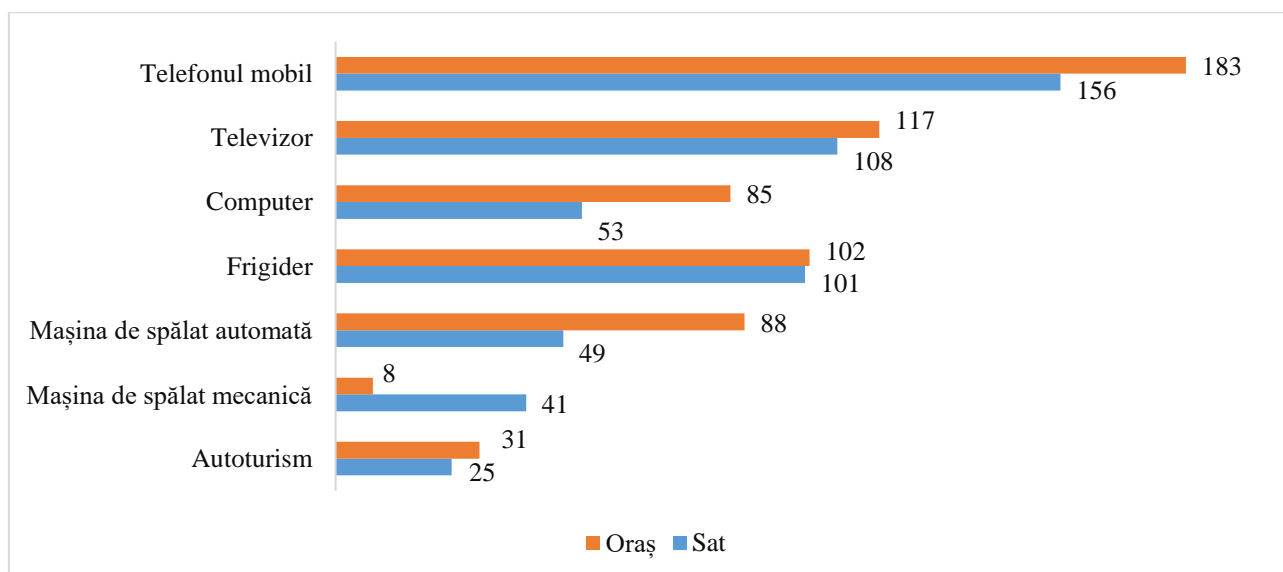

Figura 5. Asigurarea gospodăriilor casnice cu obiecte de folosință îndelungată (unități per 100 gospodării casnice)

Sursa: calculat și elaborat de autori în baza datelor BNS.

Copiii din mediul rural au fost în cea mai nefavorabilă situație în ceea ce privește nivelul de educație. La începutul anului de studii 2020/2021, în structura numărului de școlari, ponderea copiilor din mediul rural care obțineau studii liceale era de doar 4,6%, în timp ce în mediul urban această pondere era de 16,9%. Astfel, doar fiecare al douăzecilea școlar din mediul rural a studiat la nivelul liceal, în timp ce din mediul urban fiecare al șaselea școlar. Astfel, tineretul din mediul rural a avut limitări serioase în ceea ce privește accesul la învățământul superior / universitar, ceea ce i-a plasat într-o poziție inegală cu tinerii din mediul urban (figura 6).

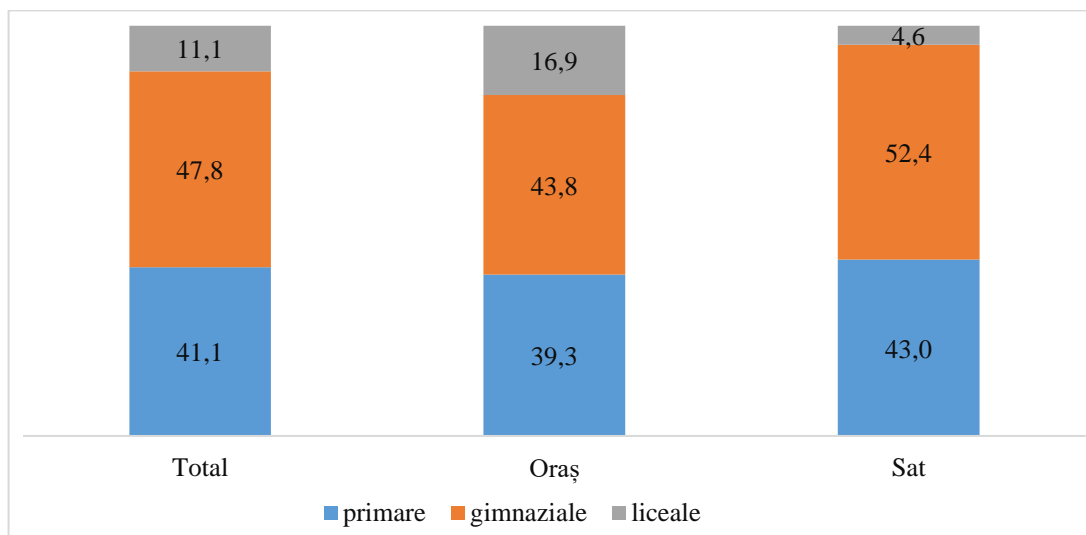

Figura 6. Structura numărului de școlari după nivel de studii la începutul anului de studii 2020/21,%

Sursa: calculat și elaborat de autori în baza datelor BNS.

În mediul rural calitatea învățământului primar și secundar este nesatisfăcătoare. Conform rezultatelor Programului internațional pentru evaluarea realizărilor educaționale ale elevilor cu vârsta de 15 ani („PISA, 2018”), au existat diferențe mari în ceea ce privește nivelul de cunoștințe între elevii din școlile rurale și urbane. Astfel, 56% dintre elevii din școlile rurale nu aveau cunoștințe minime despre disciplinele școlare exacte. În școlile rurale, procesul de îmbătrânire a personalului didactic a dobândit proporții mai mari decât în oraș. De exemplu, în regiunile Florești și Rîșcani, ponderea cadrelor didactice cu o experiență didactică de peste 20 de ani a depășit 60%, în timp ce în mun. Chișinău, a fost de 50%. În același timp, în aceste raioane, tinerii profesori cu o experiență didactică mai mică de 2 ani au reprezentat, respectiv 2,8% și 3,3%, iar în mun. Chișinău – 5,7%. Calitatea predării în școlile rurale este afectată negativ de faptul că doar 2/3 din profesorii din mediul rural au avut educație pedagogică specială.

Locuitorii din mediul rural și urban au avut acces inegal la asistența medicală. Aceasta se datorează în mare măsură distribuției inegale a personalului medical între sat și oraș.

Asigurarea cu medici de familie la 10 mii de locuitori în ansamblu pe țară a fost de 4,5, în timp ce în municipii a fost de 5,9; iar în raioane – 3,8. În raioanele Fălești, Hâncești, Ungheni, Cantemir, Leova sunt mai puțin de 3 medici de familie la 10 mii de locuitori. Asigurarea populației cu asistentele medicale la 10 mii de locuitori a variat de la 52,1 pentru mun. Bălți până la 19,2 – în raionul Dubăsari. Tinerii medici și asistentele medicale nu sunt orientate spre munca în sate. În 2020, doar 9 din 226 de medici-absolvenți au plecat să lucreze în mediul rural și 20 de asistente medicale din 280 din numărul total al absolvenților.

În plus, instituțiile medicale din mediul rural sunt nevoite să acorde asistență medicală sătenilor în condițiile destul de nefavorabile ale funcționării acestora: 30% din numărul acestora nu sunt conectate la sistemele de alimentare cu apă, canalizare și încălzire.

În comparație cu locuitorii urbani, rația alimentară a locuitorilor rurali conținea mai puține din cele mai valoroase produse alimentare din punct de vedere nutrițional. În mediul rural consumul mediu pe cap de locuitor de carne și produse din carne a fost de 51,2 kg pe an (al locuitorilor urbani – 55,2 kg), lapte și produse lactate – 224,4 l (al locuitorilor urbani – 268,7 l), ouă – 212, 4 buc. (al locuitorilor urbani – 228,4 buc.), fructe și fructe de pădure – 66,8 kg (al locuitorilor urbani – 75,2 kg). În același timp, locuitorii rurali au consumat mai multă pâine și produse de panificație – 127,7 kg pe an (față de 109,0 kg – în rândul locuitorilor urbani), cartofi – 44,4 kg (față de 42,4 kg – în rândul locuitorilor urbani), legume –

120,5 kg (față de 116,6 kg – în rândul locuitorilor urbani) (figura 7). O rație dezechilibrată a locuitorilor rurali în ceea ce privește nutrienții de bază a contribuit la dezvoltarea anumitor boli, care au avut un impact negativ asupra sănătății acestora.

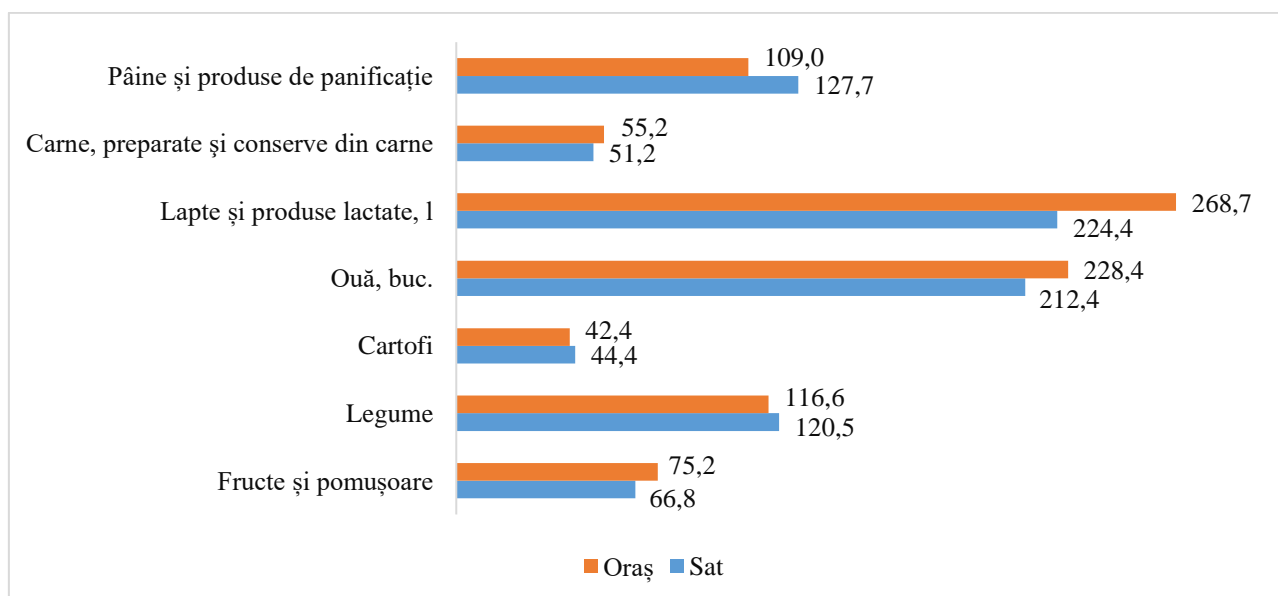

Figura 7. Consumul mediu anual de produse alimentare pe locuitor, kg, l, buc.

Sursa: calculat și elaborat de autori în baza datelor BNS.

Locuitorii rurali se caracterizează printr-o autoevaluare mai rea a nivelului lor de trai, decât locuitorii urbani. Fiecare al patrulea locuitor urban credea că nivelul său de trai era bun sau foarte bun, în timp ce doar fiecare al șaptelea locuitor rural a fost de această părere. Însă 6,1% din locuitorii din mediul urban și 7,5% dintre mediul rural și-au evaluat nivelul de trai ca fiind rău sau foarte rău.

Măsurile de reducere a inegalității nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale cuprind principalele domenii ale activității umane.

Pentru a îmbunătăți nivelul de trai al populației rurale este necesar de a asigura o creștere a veniturilor locuitorilor rurali prin diversificarea economiei rurale, industrializarea și modernizarea acesteia.

- Pentru industrializarea raioanelor rurale de a prevedea crearea de platforme industriale multifuncționale cu sprijinul financiar din partea statului, care va face posibilă amplasarea întreprinderilor industriale în ele și crearea de noi locuri de muncă pentru populația locală cu salarii decente.

- Modernizarea complexă a producției agricole trebuie realizată prin:
 - actualizarea bazei sale tehnice și tehnologice, implementarea tehnologiilor avansate;
 - consolidarea terenurilor agricole și consolidarea întreprinderilor agricole, dezvoltarea asociațiilor de producție, de aprovizionare și comercializare și a altor asociații, stabilirea unor legături egale cu rețelele comerciale, companiile de transport și logistică;
 - obținerea unei mai mari stabilități și protecției împotriva riscurilor climatice și meteorologice.

Pentru a îmbunătăți condițiile de trai ale populației rurale, este necesar de a extinde accesul la serviciile social-semnificative și, în primul rând, la servicii de sănătate și educație. Pentru aceasta:

- Fiecare așezare rurală trebuie să aibă un punct medical și o farmacie, în acest scop este necesar să se prevadă alocarea fondurilor bugetare vizate pentru funcționarea acestora.
- Se recomandă admiterea gratuită a studenților din mediul rural în instituțiile de învățământ medical, cu asigurarea gratuită a locurilor în căminele studențești, sub condiția încheierii contractelor care i-ar obliga după absolvire să lucreze 5 ani în mediul rural.
- De a prevedea examinări profilactice anuale ale populației rurale și consultațiile specialiștilor medicali de diferite profiluri.
- Este necesar de a asigura o creștere a gradului de cuprindere a copiilor în vârstă de 3-6 ani cu educație preșcolară. O instituție preșcolară ar trebui să fie în fiecare localitate rurală în care există cel puțin 20 de copii preșcolari.

- Pentru a îmbunătăți condițiile și calitatea educației a copiilor din mediul rural, este necesar să se ia măsuri de reparație generală a clădirilor școlilor rurale, conectarea acestora la rețelele de alimentare cu apă și canalizare, asigurarea școlilor cu computere, săli de sport, cantine etc.
- Se recomandă extinderea sistemului de beneficii pentru tinerii specialiști cu studii pedagogice angajați în localitățile rurale.

Concluzii

Populația rurală rămâne serios în urma celei urbane după aproape toți indicatori care caracterizează nivelul și condițiile de trai ale oamenilor. Drept urmare, diferențierea socială în societate crește, crește și riscul sărăciei în rândul locuitorilor rurali. Prin urmare, implementarea măsurilor propuse pentru reducerea inegalității nivelului și condițiilor de trai ale populației urbane și rurale va contribui la rezolvarea celei mai importante sarcini – reducerea nivelului sărăciei în Republica Moldova.

Bibliografie

- 3 Rojco, A. Inegalitatea în nivelul de bunăstare al populației: parametrii cantitativi și calitativi. În: Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova (monografie IIEȘP AȘ M). Chișinău: S.n., 2014, p.59-107. ISBN 978-9975-53-445-1
- 4 Rojco, A. Evaluarea gradului de inegalitate în bunăstarea populației Republicii Moldova. În: Analele Institutului Național de Cercetări Economice, Ediția a IV-a / nr. 1, 2014. Ch.: Complexul Ed. al INCE, 2014, p.123-128 (0,54 c.a.). ISBN 1857-3630 ISBN 978-9975-4326-6-5
- 5 Rojco, A., Ivanov, S. Evaluarea impactului inegalității asupra nivelului dezvoltării umane în Republica Moldova. În: Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială, conferința internațională științifico-practică (14; 2019; Chișinău). Conferința Internațională Științifico-practică "Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială" = "Economic growth in conditions of globalization: welfare and social inclusion", ed. a 14-a, October 10-11, 2019. Vol. 2. – 2019. – P. 255-262. (0,74 c.a.) – Chișinău : INCE, 2019. ISBN 978-9975-3305-4-1. ISBN 978-9975-3202-7-2.;
- 6 Rojco A., Vinogradova V., Ivanov S. Caracteristici regionale ale sărăciei rurale în Republica Moldova. În: Economic growth in conditions of globalization = Creșterea economică în condițiile globalizării: International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, Ed. a 13-a/Vol. 2, 2018. Chișinău: Institutul Național de Cercetări Economice, p.288-294. ISBN 978-9975-3202-9-0.
- 7 Рожко А. Оценка уровня бедности по различным критериям ее измерения. În: Economic growth in conditions of globalization = Creșterea economică în condițiile globalizării: International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, 10-th ed., oct. 15-16, 2015: (in 2 vol). Chișinău: Institutul Național de Cercetări Economice, 2015, vol.2, p.191-195. ISBN 978-9975-4185-2-2.
- 8 http://dezvoltaredurabila.gov.ro/web/wp-content/uploads/2020/08/Agenda-2030_RO.pdf
- 9 https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Aspecte_nivelul_trai_2019.pdf

MĂSURAREA INEGALITĂȚII: METODOLOGIA CALCULULUI ȘI EVALUAREA PRINCIPALILOR INDICATORI AI INEGALITĂȚII VENITURILOR POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA¹

*Anatolii ROJCO², doctor,
conferențiar cercetător, cercetător științific coordonator,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Ecaterina HEGHEA³, doctorandă, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,*

***Actualitate.** Majoritatea cercetărilor științifice dedicate inegalității veniturilor populației utilizează setul standard de indicatori. De regulă, aceștia fiind coeficientul Gini și coeficientul quintilic / decilic al inegalității. Totodată, alți indicatori adesea nu sunt luați în considerare, ceea ce restrânge semnificativ posibilitatea unei evaluări obiective a inegalității și elaborarea măsurilor care vizează reducerea nivelului de inegalitate a veniturilor populației.*

***Scopul cercetării** constă în examinarea indicatorilor utilizați în practica mondială în măsurarea inegalității, de a analiza metodologia de calcul al acestora și de a evalua nivelul inegalității veniturilor populației Republicii Moldova.*

***Metode de cercetare:** comparației, analogiilor, monografică, statistică, de analiză și sinteză.*

***Rezultatele cercetării.** A fost efectuată analiza comparativă a principalilor indicatori ai inegalității, metodologia lor de calcul, au fost analizate avantajele și dezavantajele acestora. Pe această bază, se concluzionează că fiecare indicator caracterizează doar un aspect al inegalității. Prin urmare, pentru o evaluare complexă a inegalității, este necesar de a utiliza un sistem complex de indicatori. Cu toate acestea, în practică, datorită capacităților statistice limitate ale Republicii Moldova, evaluarea inegalității veniturilor populației se efectuează utilizând doar unii indicatori.*

***Cuvinte cheie:** inegalitate, coeficientul quintilic/decilic al inegalității, coeficientul Gini, indicele Pietra (Robin Hood), coeficientul Palma, indicele Atkinson, indicele Theil, indicele dezvoltării potențialului uman, rectificat ținând cont de inegalitate (IDPUI)*

***Topical interest.** Most scientific research dedicated to income inequality of the population uses the standard set of indicators. Usually, these are the Gini coefficient and the quintile / decile coefficient of inequality. At the same time, other indicators are often not taken into account, which significantly restricts the possibility of an objective assessment of inequality and the development of measures aimed at reducing the level of income inequality of the population.*

***The purpose of the research** is to examine the indicators used in global practice in measuring inequality, to analyze their calculation methodology and to assess the level of income inequality of the population of the Republic of Moldova.*

***Research methods:** comparison, analogies, monograph, statistics, analysis and synthesis.*

***Research results.** The comparative analysis of the main indicators of inequality, their calculation methodology was performed, their advantages and disadvantages were analyzed. On this basis, it is concluded that each indicator characterizes only one aspect of inequality. Therefore, for a complex assessment of inequality, it is necessary to use a complex system of indicators. However, in practice, due to the limited statistical capacities of the Republic of Moldova, the assessment of income inequality of the population is performed using only some indicators.*

***Keywords:** inequality, quintile / decile inequality coefficient, Gini coefficient, Pietra index (Robin Hood), Palma coefficient, Atkinson index, Theil index, human potential development index, adjusted for inequality (IDPUI)*

JEL: D33, D63

Introducere

Problema inegalității veniturilor se află în centrul atenției cercetărilor în mai multe țări (Ucraina,

¹ Studiul a fost realizat în cadrul proiectului Programului de Stat 20.80009.0807.29 „Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovatoare orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova”.

² © Anatolii ROJCO, rojco@mail.ru

³ © Ecaterina HEGHEA, adimi_86@mail.ru

România, Uzbekistan, Federația Rusă, etc.). În Republica Moldova, problema inegalității în bunăstarea populației a fost investigată în cadrul temei științifice 11.817.08.33A "Perfecționarea metodologiei și evaluarea sărăciei și a excluziunii sociale în contextul cerințelor UE" (2011-2014), conducătorul echipei de cercetare a căreia a fost unul dintre autorii acestui articol. Evaluării nivelului de inegalitate în bunăstarea populației Republicii Moldova, factorilor care contribuie la aprofundarea procesului de inegalitate și măsurilor de reducere a acestuia, sunt dedicate publicațiile (Rojco, 2014, 2018, 2019). În pofida importanței semnificative a rezultatelor obținute în urma cercetărilor efectuate, în ele a fost acordată mult mai puțină atenție metodologiei de calcul al indicatorilor de inegalitate. Cu rare excepții, aceste studii au folosit un set standard de indicatori, de obicei, coeficientul Gini și coeficientul quintilic/decilic de inegalitate. În același timp, proprietățile matematice ale indicatorilor și influența lor asupra evaluării inegalității adesea nu au fost luate în considerare. Prin urmare, apare o nevoie obiectivă de extindere a listei de indicatori utilizați în mod tradițional pentru evaluarea inegalității în Republica Moldova.

Principalele rezultate

Indicatorii inegalității caracterizează distribuția resurselor într-o totalitate de indivizi (sau regiuni) care alcătuiesc o comunitate socială și presupun compararea cu o situație de distribuție absolut egală.

Pentru caracterizarea repartizării populației Republicii Moldova conform veniturilor propunem utilizarea următorilor indicatori.

1. **Venitul modal (M_0)**, adică nivelul venitului, care se întâlnește cel mai des în rândul populației.
2. **Venitul median (M_e)** – indicele venitului, care se află în mijlocul seriei clasate a distribuției. Jumătate din populație are un venit mai scăzut de cel median, iar a doua jumătate – mai mare.
3. **Amplitudinea de variație**. Pentru caracterizarea diferențierii se utilizează așa-numita amplitudine de variație: $R = x_{max} - x_{min}$, care reprezintă diferența dintre valorile extreme (adică valorile maxime și minime) în întreaga serie de observații. Cu toate acestea, indicatorul specificat dă nu altceva decât o caracteristică foarte generală a oscilației și are un domeniu limitat de aplicare în sens statistic.
4. **Coeficientul quintilic al fondurilor:**

$$K_{quintile} = \frac{\overline{q_5}}{q_1}, \quad (1)$$

unde: $\overline{q_1}$ – veniturile medii ale primei quintile (cele mai joasă), $\overline{q_5}$ – veniturile medii ale celei de-a cincea (cea mai înaltă) quintile.

5. **Coeficientul decilic al fondurilor:**

$$K_{fondurilor} = \frac{\overline{d_{10}}}{d_1}, \quad (2)$$

unde: $\overline{d_{10}}$ – veniturile medii ale decilei a 10-a (cea mai de sus), $\overline{d_1}$ – veniturile medii ale primei decile (cea mai de jos).

6. **Coeficientul decilic de diferențiere «P90/P10»:**

$$K_d = \frac{d_9}{d_1}, \quad (3)$$

unde: d_9 – venitul minim al decilei a 10-a, d_1 – venitul maxim al primei decile.

7. **Coeficientul decilic de diferențiere «P90/P50»:**

$$K_d = \frac{d_9}{d_5}, \quad (4)$$

unde: d_9 – venitul minim al decilei a 10-a, d_5 – venitul median.

8. **Coeficientul decilic de diferențiere «P50/P10»:**

$$K_d = \frac{d_5}{d_1}, \quad (5)$$

unde: d_5 – venitul median, d_1 – venitul maxim al primei decile.

9. **Coeficientul de concentrare a veniturilor – coeficientul Gini**, care caracterizează gradul de inegalitate în distribuirea veniturilor populației. Coeficientul *Gini* variază în intervalul de la 0 până la 1. Cu cât mai mult valoarea lui se abate de la 0 și se apropie de 1, cu atât mai mult veniturile sunt concentrate în grupuri aparte de populație.

Pentru ilustrarea grafică a gradului de inegalitate în distribuirea veniturilor se construiește curba *Lorenz*. Pentru reprezentarea curbei *Lorenz* pe axele coordonatelor cu scala procentuală de la 0 până la 100 se depun rezultatele diferențierii cumulative (acumulate): pe axa orizontală – decilele/quintilele beneficiarilor de venituri, pe cea verticală – decilele/quintilele corespunzătoare ponderii procentelor cumulative corespunzătoare din veniturile obținute de grupurile quintile ale populației (figura 1).

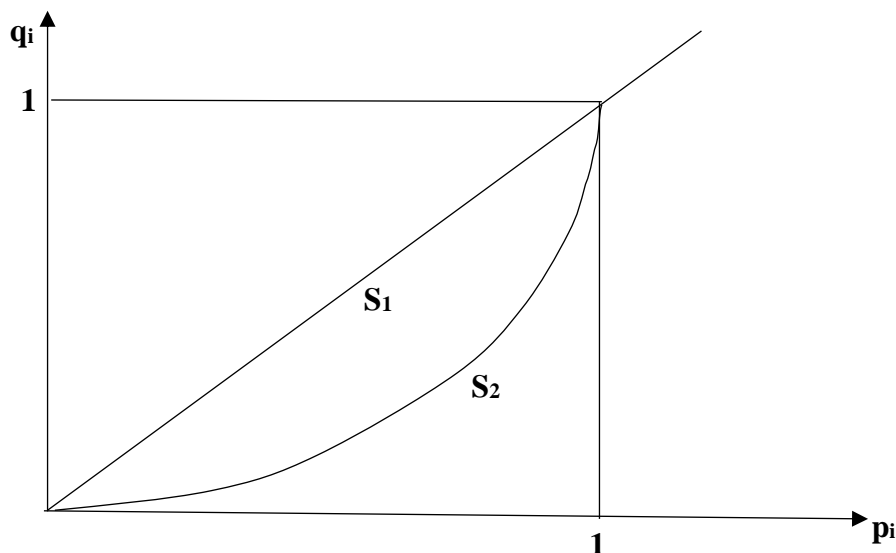

Figura 1. Curba lui Lorenz

Dacă veniturile s-ar fi distribuit uniform, adică 10% din beneficiari ar fi avut a zecea parte din venituri, 50% – jumătate ș.a.m.d., atunci această distribuire ar fi avut aspectul unei linii distributive uniforme (diagonalele pătratului cu laturile de la 0 până la 100%). La o distribuire inegală „linia de concentrare” reprezintă o curbă arcuită în jos. Cu cât curba *Lorenz* se află mai departe de la linia distribuției egale, cu atât mai mare este diferențierea. Coeficientul *Gini* se calculează ca raportul suprafeței segmentului, format de curba *Lorenz* și a liniei distribuirii uniforme la suprafața triunghiului mai jos de linia de distribuire uniformă.

10. Indicele Pietra (Robin Hood). Derivat din curba Lorenz este un indicator mai puțin popular – indicele Pietra (în engleză – „Pietra index”), cunoscut și sub numele de indicele Robin Hood (în engleză – „Robin Hood index”), indicele Hoover (în engleză – „Hoover index”) și indicele Schutz (în engleză – „Schutz index”). Cu toate că deține multe denumiri, în practică acesta este rar utilizat.

Formula de calcul al indicelui Pietra:

$$H(x) = \frac{\sum_{\{i: x_i \geq \bar{x}\}} (x_i - \bar{x})}{\sum_{i=1}^n x_i}, \quad (6)$$

unde: x_i – valoarea venitului individului i , \bar{x} – valoarea medie a venitului.

Valoarea numerică a indicelui arată ce pondere din venitul total trebuie redistribuit de la indivizii cu venituri peste media națională la indivizii cu venituri sub medie pentru apropierea la situația egalității totale în venituri (diagonală sub unghi de 45°). Pe grafic, acesta reprezintă distanța verticală maximă dintre curba Lorenz și linia egalității ideale. Valoarea indicelui variază de la 0 la 1, unde 0 înseamnă egalitate totală a veniturilor. Indicele capătă valoarea 0 atunci când curba Lorenz coincide complet cu diagonala, amplasată sub unghi de 45°. Cu cât valoarea indicelui este mai mare, cu atât curba Lorenz se apropie de colțul din dreapta jos.

Acest indice se numește adesea indicele Robin Hood, deoarece, de fapt, reflectă ponderea veniturilor,

care trebuie redistribuite de la cei bogați la cei săraci. În acest caz, limita care separă persoanele „sărace” de cele „bogate” este determinată de coordonatele punctului cu cea mai mare abatere a curbei Lorentz de linia egalității ideale. Cu cât valoarea indicelui este mai mare, cu atât este mai mare inegalitatea cu atât mai mult sunt necesare măsurile de redistribuire a veniturilor.

11. Coeficientul Palma. O atenție specială merită *coeficientul Palma* (în engleză – „Palma ratio”). Acest indicator reprezintă raportul dintre volumele totale ale veniturilor în numerar a 10% din populație cu cele mai mari venituri și 40% cu cele mai mici venituri.

$$K_{palma} = \frac{d_{10}}{d_1 + d_2 + d_3 + d_4}, \quad (7)$$

unde: d_i – veniturile totale în numerar al decilei i .

12. În analiza inegalității un loc important îl ocupă un instrument special de măsurare a inegalității, legat de funcția bunăstării publice. El a fost propus în a. 1970 de către economistul britanic A. Atkinson, și în literatura economică modernă a primit denumirea **indicele Atkinson**. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova nu efectuează calcularea indicelui Atkinson. Experiența în calcularea acestui indicator este prezentă într-o serie de studii științifice. În special, calculul indicelui Atkinson și utilizarea acestuia pentru a evalua inegalitatea veniturilor a fost efectuat în cadrul proiectului de cercetare 11.817.08.33A „Perfecționarea metodologiei și evaluarea nivelurilor de sărăcie și excluziune socială în contextul cerințelor UE”, etapa anului 2013 „Inegalitatea în bunăstarea populației Republicii Moldova ca factor al excluziunii sociale: aspecte de metodologie, măsurare și analiză”.

Construirea indicelui Atkinson se bazează pe utilizarea funcției bunăstării sociale, care reprezintă suma utilităților individuale:

$$W(u_1, \dots, u_n) = \sum_{i=1}^n U(Y_i), \quad (8)$$

Nivelul echivalent al venitului Y_ε se stabilește ca un venit, care la o distribuție uniformă ar permite societății să atingă același nivel de bunăstare, ca și în timpul distribuției existente a veniturilor:

$$Y_\varepsilon = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n Y_i^{1-\varepsilon} \right)^{1/1-\varepsilon}, \quad \text{pentru } \varepsilon \neq 1, \quad (9)$$

$$Y_\varepsilon = \left(\prod_{i=1}^n Y_i \right)^{1/n}, \quad \text{pentru } \varepsilon = 1, \quad (10)$$

unde: ε – măsură de respingere de către societate a inegalității (cu cât mai mare este respingerea inegalității în societate, cu atât o mai mare importanță se acordă valorii ε).

Indicele Atkinson se determină în felul următor:

$$I_A = 1 - \frac{Y_\varepsilon}{\bar{Y}}, \quad (11)$$

unde: \bar{Y} – mărimea medie aritmetică a venitului:

$$\bar{Y} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n Y_i, \quad (12)$$

Indicele Atkinson arată ponderea procentuală din venitul total care trebuie redistribuit pentru a obține o egalitate mai mare (un decalaj de venit mai echitabil) între cetățeni în conformitate cu percepțiile normative privind profunzimea acceptabilă a inegalității (Haughton, Khandker, 2009).

Anthony Atkinson a creat acest indice ca o alternativă indicelui Gini, al cărui principal dezavantaj a considerat sensibilitatea identică la modificările veniturilor pe toate segmentele distribuției. Indicele pe care l-a creat face posibilă acordarea ponderii diferite diferențelor de venit în diverse părți ale distribuției.

13. Indicele Theil și alți indicatori ai entropiei totale. Pentru a măsura contribuția la inegalitate a

componentelor sale separate, există metode de descompunere a acesteia (sau ulterior – decompoziție). Deseori, pentru aceasta se folosește o clasă separată de indicatori ai entropiei totale, dintre care cel mai cunoscut este indicele Theil. Principalul avantaj al indicatorilor entropiei este descompunerea lor completă în componente pe grupuri separate sau dimensiunile inegalității. În calitate de grupuri pot acționa atât grupuri ale populației în funcție de caracteristicile individuale (sex, vârstă, educație, sursa principală de venit etc.), precum și regiuni. Indicatorii entropiei au scala de la 0 la infinit, unde 0 corespunde situației de egalitate perfectă.

Formula generală a indicatorilor de entropie arată în felul următor:

$$GE(\alpha) = \frac{1}{\alpha^2 - \alpha} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\frac{y_i}{\bar{y}} \right]^\alpha - 1 \right], \alpha \neq 0, 1, \quad (13)$$

Indicatorii entropiei diferă în funcție de greutatea selectată (diferențele de venit) α pentru segmentele separate ale distribuției. Indicele „Theil’s L” ($GE(0)$), cunoscut și ca „deviere logaritmică medie” (în engl. — „mean log deviation”) are parametrul α egal cu zero. În indicele „Theil’s T” ($GE(1)$) α este egal cu unu. De regulă, anume acest indice în majoritatea surselor se numește „indicele Theil”. În „coeficientul de variație” ($GE(2)$) (în engl. — „coefficient of variation”) α este egal cu doi. Acesta este egal cu jumătate din pătratul coeficientului de variație.

Cu cât parametrul α este mai mic, cu atât indicele este mai sensibil la modificările din „coada” inferioară a distribuției și invers (UN, 2015; Beilu, Liberati, 2006). Indicele Theil ($\alpha = 1$) atribuie greutate egale tuturor părților distribuției. Dacă transferăm o parte din venituri de la un individ cu venituri X unui alt individ cu venituri mai mici Y, atunci efectul acestui transfer va fi același indiferent de suma venitului Y (Sen, 1997; Punt et al., 2003). Abaterea logaritmică medie ($\alpha = 0$) dă mai multă greutate diferenței (distanței) dintre veniturile din partea de jos a distribuției, iar coeficientul de variație ($\alpha = 2$) în partea de sus a distribuției (Punt et al., 2003). Prin urmare, abaterea logaritmică medie ($\alpha = 0$) este mai potrivită pentru estimarea inegalității în partea de jos a distribuției.

14. Nivelul de inegalitate este necesar de a lua în considerare și la comparațiile nivelului de dezvoltare umană efectuate între țări. După cum se știe, în comparațiile nivelului de dezvoltare umană dintre țări un loc central îl ocupă indicele dezvoltării potențialului uman (mai departe – IDPU). IDPU este o valoare medie, care ascunde serioase disparități (din *germană* disparität – necorespondere, inegalitate, încălcarea echilibrului, raportul de paritate) în dezvoltarea umană dintr-o țară sau alta. Spre deosebire de el, **indicele dezvoltării potențialului uman, rectificat ținând cont de inegalitate (IDPUI)** ia în considerare nu numai nivelul mediu de dezvoltare umană a unei sau altei țări, măsurat în baza indicilor speranței de viață, educației și venitului, dar și cum acești indicatori se repartizează. IDPUI va fi egal cu IDPU atunci, când nu există inegalitate între oameni. În acest sens, IDPU poate fi examinat ca indicele dezvoltării potențiale a persoanei (care poate fi atins, dacă nu va exista inegalitatea), în timp ce IDPUI este nivelul real de dezvoltare umană (care ține cont de inegalitate). Diferența dintre IDPU și IDPUI constituie „pierderea” dezvoltării potențiale ale persoanei din cauza inegalității.

IDPUI ține cont de distribuția inegală a fiecărei dimensiuni (IDPU) (speranța de viață, educație, mărimea veniturilor). Indicele se calculează ca medie geometrică a valorilor geometrice medii, calculate aparte pentru fiecare dimensiune (Alkire, Foster, 2010). IDPUI indică nivelul de IDPU, care ar fi fost atins de fiecare membru al societății, dacă beneficiile pentru fiecare dimensiune s-ar fi distribuit în mod egal.

Avantajele și dezavantajele inegalității sunt prezentate în tabelul următor.

Tabelul 1. Compararea indicatorilor de inegalitate: avantaje și dezavantaje

Indicator	Avantaje	Dezavantaje	Aplicare
Coeficientul Gini	<ul style="list-style-type: none"> - Popularitate. Cel mai cunoscut și frecvent utilizat indicator de către economiști. - Intuitiv perceptibil și ușor de interpretat. - Poate fi interpretat grafic. - Include toate distribuțiile în calcul. - Pot fi comparate valorile coeficientului pentru eșantioane de diferite dimensiuni și pentru perioade diferite de timp. 	<ul style="list-style-type: none"> - Depinde de curba distribuției veniturilor. Mai sensibil la schimbările din partea de mijloc ale distribuției. - Nu poate fi descompus în părțile componente fără rest. Restul de la distribuție nu poate fi supus interpretării. - Calculul necesită date detaliate la nivel de indivizi. 	<ul style="list-style-type: none"> - În măsurarea gradului de uniformitate în distribuția veniturilor între întreaga populație dintr-o anumită regiune sau țară.
Indicele Pietra (Robin Hood)	<ul style="list-style-type: none"> - Poate fi interpretat grafic. Comparativ cu coeficientul Gini, acesta conține mai multe informații referitor la cozile superioare și inferioare ale distribuțiilor. - Aplicare practică. Cuantifică partea de venit care trebuie redistribuită pentru a atinge egalitatea. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nu poate fi descompus în părțile componente fără rest. - Procedură complexă a descompunerii inegalității în intra- și inter-grup (pentru mai multe detalii a se vedea Habib, 2012). - Calculul necesită datele detaliate la nivel de indivizi. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pentru a calcula „costul” aproximativ al atingerii egalității. Coeficientul arată ce parte a venitului trebuie redistribuită de la bogați la cei săraci pentru apropierea situației de o egalitate totală.
Amplitudine	<ul style="list-style-type: none"> - Ușor de calculat. - Mai puțin sensibilă la emisii comparativ cu amplitudine. 	<ul style="list-style-type: none"> - Formula de calcul include doar două observații. - Valorile observațiilor nu sunt ponderate. Nu se potrivește pentru compararea populațiilor din diferite țări. - Foarte sensibil la emisii. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pentru a evalua inegalitatea populației unei țări. Nu este potrivit comparațiilor interstatale.
Coeficienți decilici de diferențiere, coeficientul de fonduri	<ul style="list-style-type: none"> - Intuitiv perceptibil și ușor de interpretat. - Ușurința matematică a calculului. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pierderea informației. Nu reflectă modificările în părțile distribuției neincluse în analiză. - Nu corespunde tuturor cerințele față de indicatorii „buni” ai inegalității. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pentru a studia distribuția veniturilor într-o anumită parte a distribuției, de exemplu, pentru a compara veniturile decilului superior și inferior.

<p>Coeficientul Palma</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Intuitiv perceptibil și ușor de interpretat. - Ușurința matematică a calculului. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nu răspunde la modificările din mijlocul distribuției. - Nu corespunde tuturor cerințele față de indicatorii „buni” ai inegalității. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pentru compararea dimensiunii și dinamicii veniturilor dintre cele mai sărace pături și cel mai bogat decil superior. - Când cercetătorul trebuie să excludă din cercetare partea de mijloc a distribuției veniturilor. - Coeficientul Palma este un supliment important al coeficientului Gini. Împreună oferă o imagine mai amplă a inegalității.
<p>Indicatori de entropie totală: deviație logaritmică medie, indicele Theil, coeficient de variație</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Se descompune fără rest. - Cuprinde întreaga distribuție. - Datele pot fi utilizate la nivel de grup. - Permite de a descompune inegalitatea în componente intra- și inter-grup. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dificultatea relativă a calculului și interpretării. - Nu permite compararea directă a țărilor cu efectivul diferit al populației. - Calculul necesită date detaliate la nivel de indivizi. - Valorile indicilor pentru o perioadă de timp sunt relativ slab interpretabile. Mai potrivit pentru compararea dinamicii modificărilor inegalității. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pentru a evalua contribuția la inegalitatea generală a anumitor grupuri de populație. - Grupurile pentru descompunere nu trebuie să se intersecteze. Abaterea medie logaritmică este mai potrivită pentru estimarea inegalității în partea de jos a distribuției. Indicele Theil atribuie ponderea egală tuturor părților distribuției. Coeficientul de variație este mai potrivit pentru estimarea inegalității în partea de sus a distribuției.
<p>Indicele Atkinson</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Intuitiv perceptibil și ușor de interpretat. - relevanță aplicată: oferă o estimare monetară a „costului” inegalității. 	<ul style="list-style-type: none"> - Indicele se bazează pe anumite ipoteze despre funcția bunăstării sociale. - Valorile depind de alegerea parametrului de respingere a inegalității. Nu există cerințe clare pentru selectarea acestuia. 	<ul style="list-style-type: none"> - Pentru studierea inegalității în partea de jos a distribuției, de exemplu, ca un supliment al indicatorilor nivelului de sărăcie. - Se recomandă efectuarea calculelor simultane pentru diferite valori ale parametrului de respingere a inegalității. Valorile parametrilor cele mai des utilizate sunt 0,5, 1 și 2.

Sursa: (Cowell, 2009; Klasen et al., 2016; Burkholder, 2003)

Bibliografia:

1. Alkire, S., Foster, J. Designing the Inequality-Adjusted Human Development Index (IHDI). Human Development Research Paper. 2010/28. 50 p. ISSN 2040-8188 ISBN 978-1-907194-21-4 (accesat 11.09.2021). Disponibil: http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010/papers/HDRP_2010_28.pdf.
2. Beilu L.G., Liberati P. Policy Impacts on Inequality: Welfare Based Measures of Inequality – the Atkinson Index// Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2006.
3. Burkholder P. University of Texas Inequality Project. 2003. URL: http://utip.gov.utexas.edu/tutorials/intro_ineq_studies.ppt (accesat 01.05.2021).
4. Cowell F. Measuring inequality / Oxford University Press, Handbook of Economic Inequality// Oxford: Oxford University Press, 2009.
5. Habib E. On the decomposition of the Schutz coefficient: an exact approach with an application. // Electronic Journal of Applied Statistical Analysis EJASA. 2012. Vol. 5, Issue 2. P. 187-198.
6. Haughton J., Khandker Sh. Handbook on poverty and inequality // The International Bank for Reconstruction and Development. – The World Bank. Washington, DC, 2009.
7. Klasen S., Scholl N., Lahoti R., Ochmann S., Vollmer S. Inequality – worldwide trends and current debates // Courant Research Centre: Poverty, Equity and Growth – Discussion Papers, No. 209. Göttingen, 2016.
8. Punt C. et al. Measure of Poverty and Inequality: A Reference Paper. // PROVIDE Project Technical Paper. Elsenburg, October 2003. No 4.
9. Rojco, A. Inegalitatea în nivelul de bunăstare al populației: parametrii cantitativi și calitativi. În: Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova (monografie IIEȘP AȘ M). Chișinău: S.n., 2014, p.59-107. ISBN 978-9975-53-445-1.
10. Rojco, A. Evaluarea gradului de inegalitate în bunăstarea populației Republicii Moldova. În: Analele Institutului Național de Cercetări Economice, Ediția a IV-a / nr. 1, 2014. Ch.: Complexul Ed. al INCE, 2014, p.123-128 (0,54 c.a.). ISBN 1857-3630 ISBN 978-9975-4326-6-5.
11. Rojco, A., Ivanov, S. Evaluarea impactului inegalității asupra nivelului dezvoltării umane în Republica Moldova. În: Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială, conferința internațională științifico-practică (14; 2019; Chișinău). Conferința Internațională Științifico-practică "Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială" = "Economic growth in conditions of globalization: welfare and social inclusion", ed. a 14-a, October 10-11, 2019. Vol. 2. – 2019. – P. 255-262. (0,74 c.a.) – Chișinău : INCE, 2019. ISBN 978-9975-3305-4-1. ISBN 978-9975-3202-7-2.
12. Sen A. On Income Inequality // Oxford: Clarendon Press, 1997.
13. UN. Inequality Measurement // Development Issues № 2. – October 2015. P. 2. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_dev_issues/dsp_policy_02.pdf (accesat 01.05.2021).
14. UNDP. Human Development Report 2016: Human Development for Everyone // United Nations Development Programme. New York, 2016.

**SCHOOL ENROLLMENT AND ATTENDANCE OF MOLDOVAN CHILDREN:
ANALYSIS AND PERSPECTIVES¹**

**Tatiana COLESNICOVA², PhD.,
assoc. prof., NIER**

The main purpose of this article is to analyze school enrollment and attendance of Moldovan children in recent period, revealed the problems and estimated the perspectives. The following researches methods were used in the presented work: induction and deduction, synthesis, logical, monographic, comparative, economic analysis of the statistical data. The analysis revealed that the main reason for not attending the school is the pupil engaged in the labor market and poverty. Other reasons are: the pupil works with the parents in the household, the pupil works daily with parents, the pupil works daily independent of parents, etc.

Perspectives in the development of the educational process in the country: the digitalization of educational institutions and professional development of teaching staff in the field of digital technologies, strengthening the material and technical base of educational institutions of all levels, development of program documents, etc. Also, the development of an "Education Strategy 2030" in which the main objectives will be, above all, equal access, quality, relevance of learning, digitalization of education, as well as the development of gender issues, ensuring the resilience of the education system to the conditions caused by the pandemic and in general to the various critical situations that may occur. The strategic goal in the field of education in the country is to ensure its accessibility, the use of modern technologies in the educational process.

Key words: *education, school enrollment, school attendance, out-of-school indicator, children poverty.*

Scopul principal al acestui articol este de a analiza înmatricularea și frecvența școlară a copiilor din Republica Moldova în ultima perioadă, de a evidenția problemele și de a estima perspectivele. În lucrarea prezentată au fost utilizate următoarele metode de cercetare: inducția și deducția, sinteza, analiza logică, monografică, comparativă, economică a datelor statistice. Analiza a relevat faptul că principalele motive din cauza cărora elevii au abandonat școala sunt că elevul este angajat pe piața muncii și sărăcia în țară. Alte motive sunt: elevul lucrează cu părinții în gospodărie, elevul lucrează zilnic cu părinții, elevul lucrează zilnic independent de părinți etc.

Perspective în dezvoltarea procesului educațional în țară: digitalizarea instituțiilor de învățământ și dezvoltarea profesională a cadrelor didactice în domeniul tehnologiilor digitale, consolidarea bazei materiale și tehnice a instituțiilor de învățământ de toate nivelurile, elaborarea documentelor programatice etc. De asemenea, elaborarea unei "Strategii educaționale 2030" în care principalele obiective vor fi, în primul rând, accesul egal, calitatea, relevanța învățării, digitalizarea educației, precum și dezvoltarea problematicii de gen, asigurarea rezilienței sistemului educațional la condițiile cauzate de pandemie și, în general, la diversele situații critice care pot apărea. Obiectivul strategic în domeniul educației din țară este asigurarea accesibilității acesteia, utilizarea tehnologiilor moderne în procesul educațional.

Cuvinte cheie: *educație, înmatricularea în școală, frecvența școlară, indicatorul "out-of-school" – abandonului școlar, sărăcia copiilor.*

JEL: I20, I21, I24, I30

Introduction.

„Education is a national priority in the Republic of Moldova. It is the main factor in the transmission and creation of new cultural and human values, in the development of human capital, in the formation of national identity and self-determination, in the realization of the desire for European integration and plays a primary role in creating the conditions for sustainable human development and building a knowledge-based society. The quality of education determines to a large extent the quality of life and creates opportunities for each citizen to make the most of his or her talents.” [11].

¹This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Proiect Program de Stat "Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovatoare orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova" / Proiect State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

² © Tatiana COLESNICOVA, ctania@gmail.com

Every child in the country has the right on education. According to Constitution of the Republic of Moldova (published in the Official Monitor of Republic of Moldova no. 1, 18.08.1994.) - education is compulsory from the age of 7; public education is free (art.35) [9]. The Ministry of Education is responsible for the development of education in the country.

According to the Constitution, the goals of education in Moldova are:

- To meet the educational needs of the individual and society;
- development of human potential to ensure the quality of life, sustainable economic development and welfare of the people;
- development of national culture;
- promotion of intercultural dialogue, tolerance, non-discrimination and social inclusion;
- promotion of lifelong learning;
- promoting the reconciliation of men's and women's professional activities with family life.

The second most important document is the Education Code. Education Code of the Republic of Moldova (Parliament code No. 152 from 17.07.2014. Publication in the Official Monitor of RM no. 319-324, 24.10.2014.) - Compulsory education age (art.13 and 152), - Free public education (art. 9) [10].

The quality of education remains one of the strategic goals of the Republic of Moldova and a priority of many state programs.

According to definition of National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova (NBS RM), the compulsory education in the country is comprised of 10 years of school that consists of one year of pre-school, four years of primary school (Grades 1-4) and five years of gymnasium (Grades 5-9). Children may attend pre-school at ages 3-6, and they normally start primary school at age 7, so that they can be expected to have completed their compulsory schooling by age 16 (Children who start school at age 6 may complete their basic education at age 15). Children are legally prohibited from entering employment until they reach age 16 or until they have completed their basic education. After completing their compulsory education, children can enroll in a lyceum (three years of general education geared towards preparing students for higher education), a general secondary school (two years), a vocational secondary school (three years), or a secondary professional school or college (two-to-five years).

The quality of education is ultimately determined by the results of schooling and the skills that children will use in later life and in the labor market. Despite the educational reforms undertaken in the Republic of Moldova since its independence, there has been a steady decline in the success rate in general secondary education exams. More than half of the pupils are only partially competent in reading, mathematics, or natural science, and noticeably lag in comparison with pupils from neighboring countries.

Adolescence is considered the most difficult age for parents. As a child grows up, his character changes, old hobbies recede into the background, and new ones take their place. This is the time when teenagers encounter their first love and their first serious experiences, when some of them join the ranks of youth subcultures, and when others simply find themselves in bad company. In this regard, in adolescence, many children decide to drop out of school, which has a negative impact on their later life.

The main purpose of this article is to analyze school attendance and school enrollment of Moldovan children in recent period, revealed the problems and estimated the perspectives.

The following researches methods were used in the presented work: induction and deduction, synthesis, logical, monographic, comparative, economic analysis of the statistical data.

Basic content. According to the last official data from NBS RM [1, 2] (relative indicators were calculated based on population with usual residence), in 2020, a number of 1485 units of *early education institutions* (increasing on 350 units from 2000) were operating in the country including 808 units with the status of nursery-kindergarten, 568 - kindergartens, 90 - schools-kindergartens, 17 - community centers and 2 - nurseries. About three quarters of these institutions were located in rural area (Table 1). All institutions operated on a 5-day working regime.

Table 1. Early education institutions in the Republic of Moldova, 2000-2020

	2000	2005	2010	2015	2020
Early education institutions, un.	1135	1295	1381	1461	1485
Children, pers.	93665	113135	130041	149936	134158
Places, un.	143653	159130	163436	173623	177445

Source: Created based on data from NBS RM

In the 2020/21 academic year, 41.1% of the total number of children were included in primary

education, 47.8% in secondary education and 11.1% in high school.

The number of children enrolled in early education institutions accounted for 134.2 thousand people in 2020 (increasing on 40493 persons from 2000) registering a decrease of 15.5 thousand or 10.4% compared to the previous year. The reduction of the number of children in early education institutions took place both in rural areas (by 9.0 thou people or 11.6% compared to 2019) and in urban areas (by 6.5 thou people or 9.0%). In 2020, just over half of the children in early education institutions were enrolled in rural institutions - 51.1% and were male - 51.8%. Most children were enrolled in preschool education - 92.2%, with different values by region, registering the highest rate in Chisinau - 93.7% and the lowest rate in the South of the country - 89.6%.

The age distribution of children in early education institutions shows a preponderance of children aged 5 years - 24.9%, 4 years - 23.9%, 6 years - 23.8% and 3 years - 18.4%. The share of children up to 3 years old, enrolled in preschool education, being 7.8%, and those aged 7 and over - 1.2%. In 2020, an average of 76 children returned to 100 places in early education institutions in the country, an educator had on average 12 children. By areas of residence, there is a higher value of the average number of children per 100 places in urban areas - 91 children compared to rural areas - 65 children (decreasing compared to 2019 - 101 and 73 children per 100 places, respectively). By districts, the availability of places is also different, most children per 100 places being registered in Balti municipality - 111 children, Chisinau municipality - 94 children and Ialoveni - 93 children, and the least requested were the institutions from Leova district, where the value of this indicator was 42 children per 100 places.

In 2020, the number of children with sensory, physical and behavioral disabilities enrolled in special purpose early education institutions was 742 people (including children in special purpose groups in general purpose institutions). Most of these children are part of the age group 3 years and over and are included in preschool education (96.6%). Depending on the type of needs, higher weights fall on children with speech (38.4%), vision (26.5%) and intellect (13.9%). At the same time, 175 children with disabilities and 1259 children with special educational needs are integrated in general education early education institutions.

In recent years, the network of *primary and general secondary education* institutions has undergone a series of changes (Table 2). Thus, in the 2020/21 academic year, the network consisted from 1241 institutions (decreasing on 332 units from 2000/01), including 106 primary schools, 787 gymnasiums, 338 high schools and 10 schools for children with intellectual or physical developmental disabilities. Most of the general primary and secondary education institutions belong to the public sector (98.1%) and 74.5% of the total institutions operated in rural areas. As a result of the optimization process, the number of primary and general secondary education institutions decreased by 7.86% compared to 1347 units in the 2014/15 academic year.

Table 2. Primary and general secondary education in the Republic of Moldova, 2000-2020

	2000/01	2005/06	2010/11	2015/16	2020/21
Primary and general secondary education institutions	1573	1558	1489	1323	1241
Pupils	631263	519027	396488	334509	334375

Source: Created based on data from NBS RM

At the beginning of the 2020/21 academic year, 334.4 thou children were enrolled in primary and general secondary education, 1.2 thousand more than in 2019/20 and less than in 2017/18 (in comparison with 333.1 thousand people in 2019/20, 334.5 thousand people in 2015/16, 335.6 thousand people in 2017/18). In terms of distribution by gender and area of residence, in the 2020/21 academic year 50.8% of children were boys, and 52.9% were studying in urban areas. The rate of children enrolled in the first grade, who attended preschool education programs, was 97.8%.

The share of children with special educational needs and disabilities integrated in general education institutions has increased. At the beginning of the 2020/21 academic year, 9.8 thousand children with special educational needs and disabilities were enrolled in primary and secondary general education institutions in the country, most of whom studied in general education institutions (94.5 %), and 5.5% - in schools for children with disabilities in intellectual or physical development. Compared to the 2016/17 academic year, the number of children with special educational needs decreased in general education institutions (by 10.9%) and the number of students with disabilities increased (by 3.7%). At the same time,

the share of children with special educational needs and disabilities who attend general education institutions, has increased over the last five years by 2.3 p.p. The proportion of boys with special educational needs and disabilities, included in general education, remains higher compared to girls in the 2020/21 school year: 65.9% and 34.1%, respectively. The number of children in educational institutions for children with disabilities in intellectual or physical development decreased by 37.1% compared to the academic year 2016/17. In the 2020/21 school year, two thirds of the children in these schools were children with intellectual deficiencies (66.5%).

In 2020, in the country were activated extracurricular institutions: 118 music and art schools for children, in which 21.3 thousand children studied; 49 creative centers for children, in which various circles operated, in which 33.0 thou children participated; 9 technical creation centers in which 5.0 thou children participated; 2 centers of young naturalists and 3 centers of young tourists in which 1.3 thou children and 2.0 thou children, respectively, participated. Within the music schools, the most requested instruments studied were the piano (for 4.7 thou children) and the string instruments (for 2.9 thou children), and within the art schools the most attractive were the fine arts and the choreographic class (for 5.9 thou and 2.5 thou children, respectively).

Regarding the school attendance (according to NBS RM), in 2018/2019 academic year, in Moldova, 10% of primary school age children and 15% of lower secondary school age children were out of school and only 60% of adolescents of 16-18 years old are enrolled in non-compulsory upper secondary education.

According to data from the Report *Findings on the Worst Forms of Child Labor – Moldova, 2019* [5] (data for the 2013/2014 academic year) the main reason for not attending the school is the pupil engaged in the labor market – 18.3% from all the pupils participated in the survey (the number of boys is almost twice as many as the number of girls: 19.9% - boys and 16.2% - girls). Other reasons are: poverty – 5.1% (4.9% - boys and 5.3% - girls), the pupil works with the parents in the household – 2.3% (2.6% - boys and 1.9% - girls), the pupil works daily with parents – 3.26% (the number of boys is four times more than the number of girls: 4.6% - boys, 1.5% - girls), the pupil works daily independent of parents – 5.1% (the number of boys is more than the number of girls: 8.65% - boys, 0.37% - girls), etc.

According to last data from *End of Childhood Report 2021* [7], the End of Childhood Index Ranking for the Republic of Moldova is 86 from 186 countries (in 2017 this Index was 76, in 2020 - 84). The indicator Out-of-school rate (Out-of-school children of primary and secondary school age) for the Republic of Moldova is 17.1% (in 2017 it was 17.9%, in 2020 – 16.5%), followed by all CIS counties: Kazakhstan - 0.7%, Russian Federation – 0.7%, Belarus – 1.2%, Georgia – 1.6%, Azerbaijan – 3.5%, Uzbekistan – 4.0%, Kyrgyzstan – 5.5%, Ukraine – 5.7%, Turkmenistan – 6.8%, Armenia – 9.8%, Tajikistan – 10.3% (Table 3).

Table 3. The End of Childhood Index Ranking between CIS countries, 2021

Countries	End of Childhood Index Ranking	Score	Out-of-school rate (Out-of-school children of primary and secondary school age)
Republic of Moldova	86	869	17.1%
Armenia	61	917	9.8%
Azerbaijan	93	854	3.5%
Belarus	35	959	1.2%
Georgia	74	897	1.6%
Kazakhstan	49	933	0.7%
Kyrgyzstan	92	856	5.5%
Russia	37	954	0.7%
Tajikistan	105	830	10.3%
Ukraine	52	930	5.7%
Uzbekistan	62	916	4.0%
Turkmenistan	71	905	6.8%

Source: Created based on data from *End of Childhood Report 2021* [4, 5]

According to latest results from *Global Childhood Report 2021. The Toughest Places to be Child*, published by Save the Children Federation: “The *End of Childhood Index* compares the latest data for 186 countries – the highest number ever – and assesses where the most and fewest children are missing out on childhood. Singapore and Slovenia top the ranking this year with scores of 990 out of 1,000. Eight Western European countries rank in the top 10, attaining very high scores for children’s health, education and

protection status. Niger ranks last among the countries surveyed, scoring 392. The 10 bottom-ranked countries – all from sub-Saharan Africa – are a reverse image of the top, performing poorly on most indicators. Children in these countries are the least likely to fully experience childhood, a time that should be dedicated to emotional, social and physical development, as well as play. In these and many other countries around the world, children are robbed of significant portions of their childhoods. The United States badly trails nearly all other advanced countries in helping children reach their full potential. The U.S. score of 948 puts it at least 25 points behind most Western European countries. Countries with similar scores include Bahrain, China, Montenegro, Qatar, Russia and Slovakia.” [5].

According to data from *Violence Against Children and Youth in the Republic of Moldova: Findings from a National Survey, 2019* [12] the common reasons for not attending the school (*School attendance among 13-17-year-olds and reasons for not attending school, among 13-17-year-olds who are not currently attending school*) among females were that they had graduated or were done with school (74.1%). Among the 7.3% of males who were not attending school, common reasons for not attending were that they had graduated or were done with school (58.7%). Another reason among those who are not currently attending: Participant has to work - 9.6% females and 35.1% males.

According to the last official data from NBS RM (Table 4), in 2020, *the number of graduates of basic schools (gymnasiums)* was 30837 children, the number of graduates of upper secondary schools was 16843 children, the number of graduates of colleges was 6279 children, the number of graduates of higher education institutions – 14650 children.

Table 4. The number of graduates of all types of institutions, 2014-2020

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Total							
Basic schools (gymnasiums)	33743	32115	30849	29883	30572	30087	30837
Upper secondary schools	26212	23434	15853	18130	18280	16855	16843
Colleges	6484	6252	6789	6367	7025	6586	6279
Higher education institutions	24274	23630	21886	19943	18142	16266	14650
Per 10000 inhabitants							
Basic schools (gymnasiums)	119	114	111	109	114	114	119
Upper secondary schools	92	83	57	66	68	64	65
Colleges	23	22	24	23	26	25	24
Higher education institutions	85	84	79	73	68	62	56

Source: Created based on data from NBS RM

In 2000, the number of enrolled children in early education institutions was 93665 persons and after 9 years (in 2019) only 30087 children were registered as graduates of basic schools (gymnasiums) – the differences between these two indicators is 63578 persons. It can be assumed that many of these pupils left the country with their families and have not filed a petition to expel their child from school, others abandoned their studies in favor of working for money, many abandoned their studies because their families were poor, others because of bad health, etc.

Conclusions.

Recent years, the Republic of Moldova has invested in the reconstruction and development of kindergartens to ensure children's right to pre-school education. The support of foreign donors, public-private partnerships, local authorities and parents helped to 150 kindergartens and community centers have been rebuilt in most localities. The percentage of preschool enrollment in Moldova is relatively high compared to other countries in the region. Today, 84% of children ages 3 to 6 attend kindergartens, twice as many as in 2000. Kindergartens are equipped with new furniture and with well-trained teachers, educational toys, and learning materials, children have had optimal conditions for development.

The main reason for not attending the school is the pupil engaged in the labor market and poverty. Other reasons are: the pupil works with the parents in the household, the pupil works daily with parents, the pupil works daily independent of parents, etc.

One of the main reason to leave the school or the education system before completing compulsory

education is high level of poverty in the country and especially children poverty. Poverty rates, although decreasing, remain high, particularly affecting children and households with children, especially in rural areas. In addition to monetary inequalities, the most vulnerable groups of children, including children with disabilities, roma children and those without parental care, are additionally exposed to social inequalities in the fields of education, health, access to quality services [17].

According to last official data from NBS RM about *children poverty*¹ [1, 2, 14], children represented 21.8% of poor population and 24.3% of extremely poor population of the country. In 2019 the poverty rate for total population represented 25.2% (in 2018 was 23,0%), the poverty incidence for children represented 24.0% (in 2018 was 24.4%), and 11.3% of children were subjected to extreme poverty (in 2018 was 10,1%). Rural area faced a higher poverty risk, where the poverty rate for children was 5 times higher if compared to children from urban area. The poverty rate was higher for children aged 16-17 years (26.8%).

Perspectives in the development of the educational process in the country: among the main priorities of the Ministry of Education, Culture and Research of the Republic of Moldova are the digitalization of educational institutions and professional development of teaching staff in the field of digital technologies, strengthening the material and technical base of educational institutions of all levels, development of program documents, etc. Also, the development of an "Education Strategy 2030" in which the main objectives will be, above all, equal access, quality, relevance of learning, digitalization of education, as well as the development of gender issues, ensuring the resilience of the education system to the conditions caused by the pandemic and in general to the various critical situations that may occur. The strategic goal in the field of education in the country is to ensure its accessibility, the use of modern technologies in the educational process. The development of infrastructure of educational institutions remains a priority, which in the current circumstances can not be postponed. In this regard, the Ministry of Education of the country has set a task to digitize the educational process in vocational education at the national level. It is organizing training courses for teachers, master trainers in the implementation of information technologies in education, supporting the development of digital learning materials and the necessary software, etc.

References:

1. *Copiii Moldovei: Publicație statistică / Children of Moldova: Statistical Publication*. Chișinău, 2020, - 254 p. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Copiii_Moldovei/Copiii_Moldovei_editia_2020.pdf
2. *Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2020*. Comunicat de presă din 31.05.2021. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7002>
3. *Child Labor and Forced Labor Reports – Moldova*. 2019 Findings on the Worst Forms of Child Labor. Bureau of International Labor Affairs of USA. U.S. Department of Labour. <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/moldova>
4. *End of Childhood Report 2017*. Published by Save the Children Federation, USA, 2017, - 44 p., ISBN: 1-888393-32-7. <https://www.savethechildren.org/content/dam/usa/reports/emergency-response/end-of-childhood-report.PDF>
5. *Global Childhood Report 2021. The Toughest Places to be Child*. Published by Save the Children Federation, USA, 2021, - 16 p., ISBN: 1-888393-39-4. <https://www.savethechildren.org/content/dam/usa/reports/advocacy/2021-global-childhood-report.pdf?vanityurl=endofchildhood>
6. *Violence Against Children and Youth in the Republic of Moldova: Findings from a National Survey, 2019*. Chișinău, Moldova: Ministry of Health, Labour and Social Protection, IOM, USAID, IMAS, US Centers for Disease Control and Prevention, 2020. https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/08/OIM_MoldovaVACS2019_EN_interactive3-1.pdf
7. *Metodologia de calculare a pragului absolut al sărăciei*. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Aprobată prin Ordinul Biroului Național de Statistică nr. 56 din 24 august 2018. Completată prin Ordinul Biroului Național de Statistică nr. 15 din 02 iulie 2020. https://statistica.gov.md/public/files/Metadate/alte/Metodologie_saracie.pdf

¹ Poverty indicators for 2015-2018 were calculated according to the revised methodology, approved in 2018 and supplemented in 2020, https://statistica.gov.md/public/files/Metadate/alte/Metodologie_saracie.pdf

8. *Update of the situation of children and youth in the Republic of Moldova 2016-2019*. Report of UNICEF, Chisinau 2019. Author: Anita Ramsak, PhD. <https://www.unicef.org/moldova/en/reports/update-situation-children-and-youth-republic-moldova>
9. Constitution of the Republic of Moldova (rom.: Constituția Republicii Moldova). Publication in the Official Monitor of Republic of Moldova no. 1, 18.08.1994.
10. Education Code of the Republic of Moldova (rom.: Codul educației al Republicii Moldova). Parliament code No. 152 from 17.07.2014. Publication in the Official Monitor of RM no. 319-324, 24.10.2014.
11. Strategy of education development for 2014-2020 "Education 2020". Approved by Government Republic of Moldova Resolution No. 944 of November 14, 2014.

ANALIZA COMPARATIVĂ A CALITĂȚII VIEȚII ȘI A NIVELULUI DE CONFORT AL POPULAȚIEI

*Tatiana GUTIUM¹, dr. în economie,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova*

Calitatea vieții populației nu este doar un obiect de cercetare, dar și o problemă socială, care se regăsește în agenda unei guvernări publice eficiente. Pentru a monitoriza calitatea vieții și nivelul de confort al populației este necesar inițial de stabilit indicatorii, care pot fi estimați în baza datelor statistice disponibile și metodele de calcul ale acestora. Scopul cercetării este alegerea indicatorilor potriviți, care pot fi utilizați pentru a studia calitatea vieții populației în contextul luării deciziilor manageriale pentru a asigura dezvoltarea durabilă a economiei naționale și a crea condiții de confort populației. Rezultatele cercetării au arătat că calitatea vieții populației din Republica Moldova este la un nivel inferior comparativ cu principalii parteneri comerciali din Uniunea Europeană. Asigurarea bunăstării populației pune accentul pe modificarea relațiilor sociale în contextul tranziției la un model al unui stat digitalizat. Studiul a fost realizat în cadrul proiectului Programului de Stat 20.80009.0807.29 „Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovatoare orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova”.

***Cuvinte-cheie:** calitatea vieții, indici integrali, Indicele Calității Vieții, Indicele de Prosperitate Legatum, Indicele Progresului Social.*

The quality of life of the population is not only an object of research, but also a social issue, which is on the agenda of effective public governance. In order to monitor the quality of life and the comfort level of the population, it is necessary to initially establish the indicators, which can be estimated based on the available statistical data and their calculation methods. The aim of the research is to choose the appropriate indicators, which can be applied to study the quality of life of the population in the context of managerial decisions to ensure the sustainable development of the national economy and create conditions of comfort for the population. The research results showed that the quality of life of the population of the Republic of Moldova is at a lower level compared to the main trading partners from the European Union. Ensuring the well-being of the population should be based on a change in social relations in the context of the transition to the model of a digitized state. The study has been carried out within the project of the State Program 20.80009.0807.29 “Improving the application mechanisms of the innovative instruments oriented towards the sustainable growth of the well-being of population of the Republic of Moldova”.

***Key words:** the quality of life, integrated indexes, Quality of Life Index, Legatum Prosperity Index, Social Progress Index.*

***JEL:** I31, I39.*

Introducere

În perioada instabilității economice și politice, problema asigurării unui nivel înalt al calității vieții are atât o semnificație practică, cât și științifică, în special în ceea ce privește metodele de soluționare a acesteia. Este necesar de studiat cât de mulțumită este o persoană de calitatea vieții sale, și dacă opinia individului privind nivelul de confort este influențată de factori externi. Relevanța studiului privind calitatea vieții populației în Republica Moldova este de necontestat, deoarece asigurarea unui nivel înalt al bunăstării populației, calității vieții sunt sarcinile preconizate de a fi atinse în cadrul diverselor programe și strategii de stat. În Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030” prioritatea doi reprezintă „Asigurarea condițiilor de trai decente pentru toți” [6].

Gradul de abordare a temei în literatura științifică

Calitatea vieții este obiectul de cercetare în studiile savanților autohtoni și străini. În pofida faptului că numărul de lucrări științifice este relativ mare, totuși nu au fost studiate toate aspectele conceptului „calitatea vieții”, nu există o definiție universală și o metodologie unificată de evaluare, nu a fost elaborat un indicator integral general acceptat, nu este construit un model matematic al calității vieții, care ar putea fi utilizat în prognozarea și în reglementarea eficientă a acesteia.

În studiile autohtone gradul de abordare a calității vieții și a nivelului de confort al populației este relativ scăzut. Cercetătorii autohtoni în evaluarea calității vieții pun accentul pe unele aspecte, cum ar fi

¹ © Tatiana GUTIUM, gutium.tatiana1@gmail.com

medical (Eugeniu Darii), psihologic, social (Svetlana Gorobievski).

Unul din pionierii cercetării calității vieții populației este John Kenneth Galbraith, care a introdus acest termen în studiul „The Affluent Society” publicat în anul 1958 [4]. Fundamentele metodologice a calității vieții sunt prezentate în lucrări savanților Angus Campbell, Philip E. Converse, Willard L. Rodgers [2], Lester W. Milbrath [8], Joachim von Braun, Franz W. Gatzweiler [1], S.A. Ayvazyan [11], E.S. Sadovaya, V.A. Sautkina [12], etc.

Scopul cercetării

Unul din obiectivele cercetării este de a conceptualiza calitatea vieții și nivelul de confort al populației. Scopul principal este setarea indicatorilor, care pot fi utilizați pentru a studia calitatea vieții populației Republicii Moldova și monitoriza eficiența politicilor sociale promovate și realizarea programelor și strategiilor de stat.

Metodologia cercetării

Baza teoretică și metodologică a studiului constituie lucrările savanților dedicate abordării calității vieții, publicațiile științifice privind evaluarea și reglementarea calității vieții și a nivelului de confort al populației. Metode științifice de cercetare aplicate în studiu dat sunt: metoda de sistematizare, metoda structural-funcțională, analiza conceptuală, metoda deductivă, metoda inductivă, analiza și sinteză, analiza comparativă.

Calitatea vieții: abordarea și evaluarea

În conceptele moderne privind calitatea vieții se aplică următoarea abordare: calitatea vieții reflectă satisfacția generală privind condițiile de trai. Calitatea vieții populației a unei țări poate fi estimată cu ajutorul diferitor indici integrali compuși din sub-indici care reflectă diferite aspecte ale vieții socio-economice, iar sub-indicii includ indicatori care reflectă condițiile de viață ale cetățenilor. Deoarece setul de indicatori oferit de birourile (serviciile, institute) de statistică diferă de la o țară la alta, nu toți indicii calității vieții, cunoscuți în practica mondială, pot fi calculați pentru Republica Moldova, și nu toți indicii pot fi aplicați la efectuarea analizei comparative a calității vieții în Moldova și în alte țări. La evaluarea calității vieții se utilizează următoarele trei abordări de bază: obiectivă (cantitativă), subiectivă (calitativă) și mixtă. Avantajele și deficiențele metodei obiective și celei subiective sunt reflectate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Avantajele și deficiențele metodei cantitative și metodei calitative de evaluarea a calității vieții

	Avantajele	Deficiențele
Metoda cantitativă	Accesul la site-urile care oferă date disponibile necesare pentru aplicarea acestei metode, nu necesită costuri financiare și de timp semnificative; Permite efectuarea analizei comparative în diviziunea unităților administrativ-teritoriale ale țării și dintre diferite țări.	Factorul uman este complet exclus, deoarece nu se ține cont de opinia cetățenilor (din diferite păaturi sociale, cu diferite venituri, niveluri de studii și vârstă diferită).
Metoda calitativă	Permite luarea în calcul a opiniilor persoanelor din diferite păaturi sociale, cu venituri, nivel de studii și vârstă diferită; Reflectă atât nivelul consumului de beneficii materiale, culturale și de altă natură a cetățenilor, cât și gradul de satisfacție cu calitatea, completitudinea și oportunitatea acestora.	Este destul de costisitoare, necesită costuri financiare și de timp semnificative; Organizarea cercetării necesită o pregătire specială a persoanelor implicate în cercetare și a celor care efectuează sondajul; Nu poate evalua costurile reale satisfacerii necesităților societății.

Sursa: Elaborat de autor.

În cadrul utilizării abordării cantitative, calitatea vieții este estimată cu ajutorul indicatorilor statistici absoluți și relativi. Aplicarea acestei metode de evaluare permite efectuarea monitorizării deciziilor manageriale și efectuarea analizei comparative a dezvoltării socio-economice a raioanelor, districtelor, regiunilor. A doua abordare, cea calitativă, constă în evaluarea gradului de satisfacție a populației privind calitatea vieții, efectuată cu ajutorul metodelor sociologice. Această abordare ne permite să studiem opinia

populației privind condițiile de trai, gradul de satisfacție a calității vieții și nivelul de confort al populației. Opinia privind calitatea vieții și cerințele față de condițiile de trai diferă de la un individ la altul, iar această metodă de estimare ia în considerare aceste diverse opinii.

A treia abordare (mixtă) încorporează avantajele primelor două abordări descrise mai sus, deoarece combină indicatorii calitativi și cantitativi, și ne permite să efectuăm analiza comparativă atât a condițiilor de trai, cât și a gradului de satisfacție privind nivelul de confort al populației din diferite țări. Este necesar de menționat că costul studiului nu este mic, însă este justificat din punctul de vedere al completitudinii cercetării.

Analiza comparativă a Indicelui Calității Vieții în Republica Moldova și țările transfrontaliere

În prezent un concept universal al „calității vieții” și o metodologie acceptată și aplicată de toate țările lumii privind evaluarea calității vieții și a nivelului de confort al populației nu au fost încă elaborate. Totuși, în literatura de specialitate întâlnim un sistem comun de termeni utilizați în acest domeniu și un set de indici integrali utilizați la evaluarea calității vieții. Ratingurile internaționale ale țărilor după calitatea vieții sau nivelul de trai sunt elaborate de organizații private, cele mai recunoscute sunt Numbeo, The Legatum Institute, The Economists, US News & World Report, etc.

Conform datelor oferite de site-ul american Numbeo.com, la mijlocul anului 2021 Indicele Calității Vieții (ICV) în Republica Moldova a constituit 112,37, deci calitatea vieții este la un nivel scăzut, care este mai mic cu 21,26 puncte procentuale față de Indicele Calității Vieții în România. Analiza dinamicii pe termen mediu și lung a acestui indice nu poate fi efectuată, deoarece datele nu sunt compatibile. În perioada anilor 2009-2021, au fost utilizați, în diferite perioade de timp, patru algoritmi de calcul a Indicelui Calității Vieții. Astăzi se aplică următoarea formulă [9]:

$$ICV = 100 + \frac{IPC}{2,5} + \frac{ISS}{2} + \frac{IOS}{2,5} + \frac{IC}{3} - \frac{ICoV}{10} - RPLV - \frac{ITT}{2} - IP \times \frac{2}{3} \quad (1)$$

unde: ICV – Indicele Calității Vieții;

IPC – Indicele Puterii de Cumpărare;

ISS – Indicele de Siguranță-Securitate;

IOS – Indicele Ocrotirii Sănătății;

IC – Indicele Climatului;

ICoV – Indicele Costului Vieții;

RPLV – Raportul dintre Prețul Locuinței și nivelul Venitului;

ITT – Indicele Timpului petrecut în Trafic;

IP – Indicele Poluării.

Din opt indici analitici în baza cărora se calculează indicele sintetic Indicele Calității Vieții, corelația dintre primii patru și ICV este pozitivă (adică cu cât nivelul este mai mare cu atât ICV este mai mare), iar dintre ultimii patru și ICV este negativă (cu cât nivelul indicelui analitic este mai mare cu atât nivelul ICV este mai mic). Analiza comparativă a Indicelui Calității Vieții în Republica Moldova și țările transfrontaliere a arătat, că la mijlocul anului 2021, relativ mai bune rezultate Moldova a înregistrat numai la doi indici analitici: Indicele Costului Vieții și Indicele Timpului petrecut în Trafic (Figura 1). În schimb, România a înregistrat rezultate comparativ mai bune la ceilalți șase indici analitici, iar Ucraina – la nici un indice.

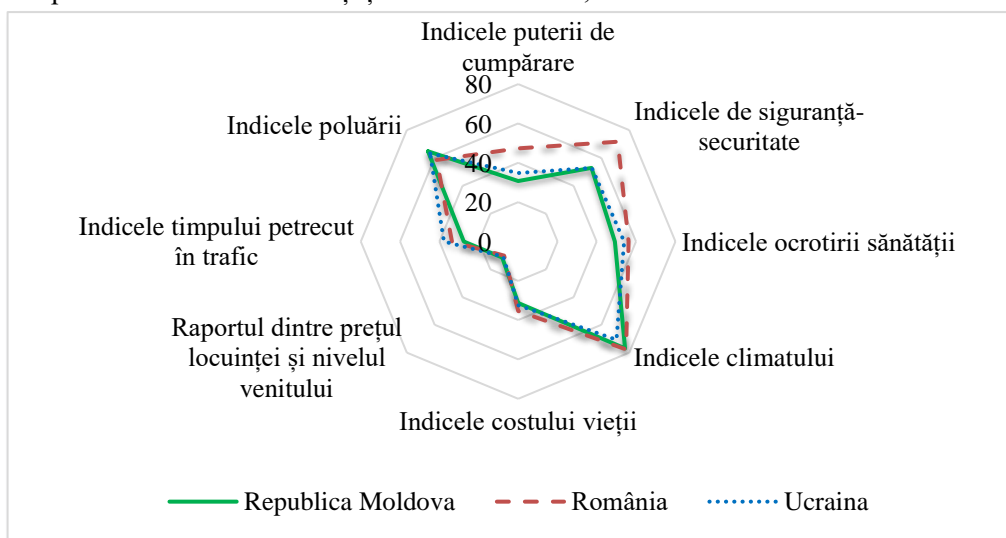

Fig. 1. Indicele Calității Vieții, mijlocul anului 2021, scor

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor site-ul american Numbeo.com [9].

Generalizând rezultatele cercetărilor, concluzionăm că calitatea vieții în Moldova la mijlocul anului 2021 este mai joasă comparativ cu calitatea vieții în România, care la rândul său a înregistrat cel mai jos nivel al ICV între țările membre a Uniunii Europene. Prin urmare, la capitolul dat Guvernul Republicii Moldova are mari restanțe, și trebuie să promoveze politici care ar asigura atât creșterea economiei naționale, cât și bunăstării populației.

Indicele de Prosperitate Legatum în Republica Moldova și țările transfrontaliere

Indicele de Prosperitate Legatum este un indicator compozit cu ajutorul căruia poate fi estimată bunăstarea și prosperitatea populației în diviziunea țărilor lumii. În topul clasamentului se află acele țări, care asigură cetățenilor un nivel înalt de trai și de confort [5]. În 2020, Republica Moldova s-a clasat pe locul 80 (din 167 de țări) după Indicele de Prosperitate Legatum. În pofida faptului, că cel mai înalt rating Moldova a înregistrat la pilonul „Educație”, acest nivel este totuși cu 8 poziții mai mic decât cel atins în 2009 (Figura 2).

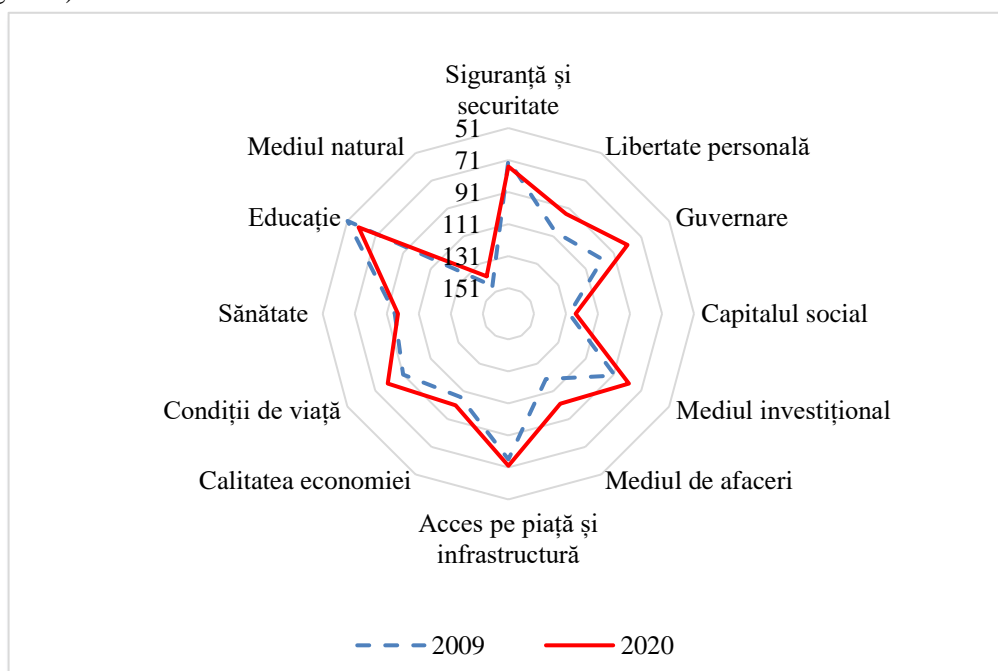

Fig. 2. Indicele de Prosperitate Legatum, Republica Moldova, clasament

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Legatum Institute [7].

În 2009-2020 Republica Moldova (RM) a coborât patru poziții în clasament la pilonul „Securitate”. Cauza declinului: creșterea (conform sondajului respondenților) terorii politice, execuțiilor extrajudiciare, cazurilor de tortură, numărului deținuților politici, costurilor crimei organizate [3]. Sub-indicele „Sănătatea” a căzut cu două poziții, în primul rând din cauza micșorării numărului de instituții medicale și numărului de paturi în spitale la 10 000 locuitori, iar în al doilea rând – din cauza pandemiei COVID-19, deoarece Moldova nu era pregătită și nu putea face față consecințelor unei astfel de pandemii de amploare. Pe parcursul perioadei analizate, în Republica Moldova au avut loc schimbări notabile la sub-indicii „Guvernarea”, „Mediul de afaceri”, „Libertatea personală”, „Condiții de viață” și „Mediul investițional”. Moldova a urcat cu 18, 18, 13, 11 și 10 poziții respectiv (în a.2020 în raport cu a.2009).

Analiza comparativă a clasamentului Moldovei în a.2020 în raport cu anul precedent 2019 a arătat, că cel mai rău stăm la pilonul „Mediul natural” (locul 140) fiind în scădere cu 6 poziții în raport cu a.2019, și la pilonul „Capitalul social” (locul 125) coborând cu 20 poziții în clasament. Cele mai bune performanțe RM a înregistrat în a.2020 la sub-indicii: „Educație” (locul 59), „Acces pe piață și infrastructură” (locul 72), „Siguranță și securitate” (locul 75).

În anul 2020 România s-a clasat comparativ mai bine în raport cu Republica Moldova la capitolul prosperității populației (locul 47), și în ultimul deceniu cele mai notabile creșteri a înregistrat la pilonul „Mediul natural”. Ucraina, comparativ cu România și Moldova, stă cel mai bine numai la pilonul „Educație”, iar România a înregistrat cel mai prost scor numai la doi piloni din douăsprezece: „Capitalul social” și „Educație” (Figura 3).

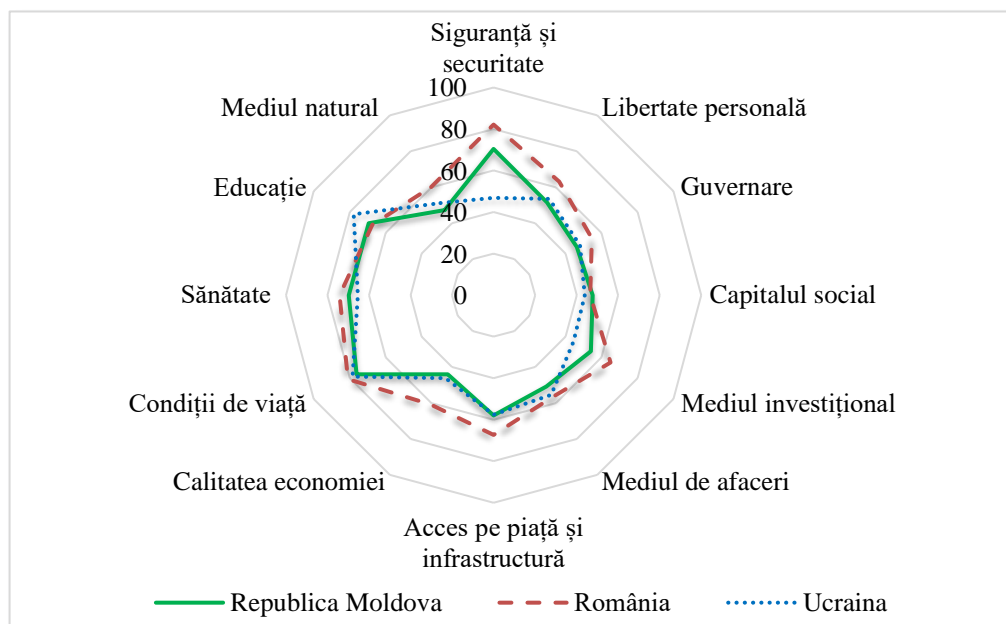

Fig. 3. Indicele de Prosperitate Legatum, 2020, scor

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Legatum Institute [7].

Analiza dinamicii Indicelui Progresului Social în Republica Moldova și țările transfrontaliere

Sarcinile progresului social sunt: asigurarea drepturilor omului, unui nivel de trai decent, condițiilor decente de muncă, accesului la servicii medicale, la educație, dreptului la siguranță și securitate, etc. În să fiecare stat realizează aceste sarcini în moduri diferite și obține rezultate diferite. În cadrul proiectului „The Social Progress Imperative”, a fost elaborat un nou indice – Indicele Progresului Social, primă versiune a căruia a fost publicată în 2014.

În perioada anilor 2014-2020, Republica Moldova s-a ridicat în clasament de pe poziția 81 în a.2014 pe poziția 68 în a.2020. La capitolul progresul social Moldova cedează României și Ucrainei (în cazul Ucrainei există numai o excepție – anul 2019) (Figura 4).

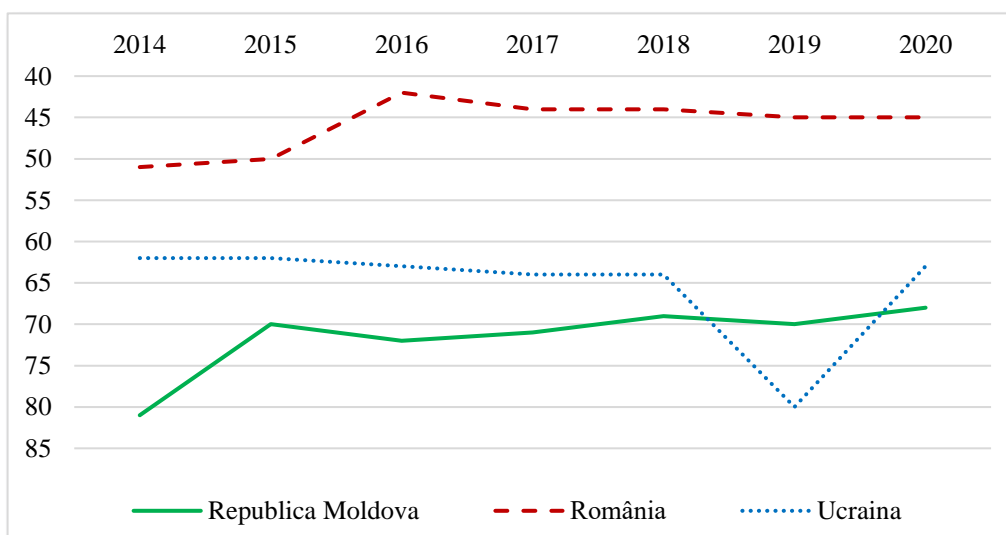

Fig. 4. Indicele Progresului Social, 2014-2020, clasament

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor raportul global Social Progress Index [10].

Conform datelor raportului „Social Progress Index” cele mai slabe rezultate, în Moldova, au fost obținute la capitolele: calitatea mediului înconjurător; incluziunea socială; accesul la apă și canalizare; libertate personală și de alegere.

Concluzii

În epoca digitalizării, una din căi de sporire a calității vieții este promovarea tehnologiilor digitale. În țările care se află în topul clasamentelor Indicelui Calității Vieții (Elveția, Danemarca, Olanda la mijlocul anului 2021), Indicelui de Prosperitate Legatum (Danemarca, Norvegia, Elveția în 2020), Indicelui Progresului Social (Norvegia, Danemarca, Finlanda în 2020) a luat startul procesul de instalare a sistemelor de automatizare a locuințelor (Casă inteligentă).

Moldova, comparativ cu țările Uniunii Europene, se confruntă cu probleme mult mai stringente, cum ar fi:

- puterea de cumpărare joasă cauzată de nivelul scăzut al veniturilor;
- gradul înalt al poluării mediului înconjurător;
- diminuarea capitalului social, nivelul căruia și așa a fost foarte mic în anii precedenți;
- calitatea economică joasă.

În această ordine de idei, Republica Moldova trebuie să promoveze politici orientate spre:

- asigurarea creșterii economice, crearea noilor locuri de muncă;
- reducerea poluării aerului, apei, a solului și a defrișărilor;
- sporirea accesului la sisteme de apă potabilă și sanitație;
- îmbunătățirea calității apei;
- sporirea calității sistemului de învățământ;
- asigurarea accesului populației la servicii medicale calitative și majorarea gradului de performanță a sistemului de ocrotire a sănătății;
- etc.

Bibliografie

1. BRAUN, J., GATZWEILER, F.W. *Marginality: Addressing the Nexus of Poverty, Exclusion and Ecology*. Cham: Springer, 2014. 389 p. ISBN 978-94-007-7060-7.
2. CAMPBELL, A., CONVERSE, P. E., RODGERS, W. L. *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. New York: Russell Sage Foundation, 1976. 600 p. ISBN 978-0-87154-194-9.
3. COLESNICOVA, T., GUTIU, T., CIOBANU, M., GUTIU, M. *Nivelul de trai al populației Republicii Moldova*. Chișinău: INCE, 2021. 264 p. ISBN 978-9975-3463-8-2.
4. GALBRAITH, J. *The Affluent Society* Mariner Books. Boston: Mariner Books, 1998. 288 p. ISBN 978-0-39592-500-3.
5. GUTIU, T. Approaches to Measurement of Well-being: Case of the Republic of Moldova. In: *International Conference Innovative Business Management & Global Entrepreneurship (IBIMAGE2020)*. 2020, Lumen Proceedings: Volume 14, pp. 256-269. ISSN 2601-2510. ISBN 978-1-910129-29-6. Disponibil: <https://proceedings.lumenpublishing.com/ojs/index.php/lumenproceedings/article/view/566/568>
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”, nr. HG377/2020 din 10.06.2020. In: *Monitorul Oficial* [online]. Nr. 153-158, art. 508, din 26.06.2020 [citată 30.08.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121920&lang=ro
7. Legatum Prosperity Index [online]. *Legatum Institute*, 2021 [citată 15.08.2021]. Disponibil: <https://li.com/reports/2020-legatum-prosperity-index/>
8. MILBRATH, L. W. Policy Relevant Quality of Life Research. In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. July 1979, vol. 444, pp. 32-45. ISSN 0002-7162.
9. Quality of Life Index [online]. numbeo.com, 2021 [citată 30.09.2021]. Disponibil: <https://www.numbeo.com/quality-of-life>
10. Social Progress Index 2020 [online]. *Social Progress Imperative*, 2021 [citată 22.08.2021]. Disponibil: <https://www.socialprogress.org/static/8dace0a5624097333c2a57e29c2d7ad9/2020-global-spi-findings.pdf>
11. АЙВАЗЯН, С.А. *Анализ качества и образа жизни населения*. М.: Наука, 2012. 432 с. ISBN 978-5-02-037968-8.
12. САДОВАЯ, Е.С., САУТКИНА, В.А. *Качество жизни населения мира: измерение, тенденции, институты*. М.: ИМЭМО РАН, 2012. 208 с. ISBN 978-5-9535-0329-7.

THE INFLUENCE OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON IMPROVING PEOPLE'S QUALITY OF LIFE: GLOBAL EXPERIENCE¹

Valeriu DOGA², *PhD. habilitation, professor, NIER,*
Vlada COLESNICOVA³, *student, professor's assistant, ASEM*

This article presents data from various well-known global analytical companies about the major volume of the global wearable electronics market in 2020 and the main trends in this industry. Also, the paper analyzes the leading companies in the wearable electronics market, such as Apple, Xiaomi, Huawei, Samsung, Garmin, Fitbit, Amazfit, etc. The different types of electronic devices and their classification are given, such as: self-directed wearables electronic (healthcare), smart-house, environment. Even today, improvements are being made in medical equipment and services, software, and the promotion of human health research in today's environment. The widespread use of information technologies in the medicine of the future will lead to patients monitoring their own health, for example, using a smartphone or various medical electronic devices. A doctor will be needed, mostly as a consultant and partner. Patients will keep their own health records and take an active part in their own treatment. Routine health care measures will increasingly devolve to patients. Queues in hospitals and clinics will be reduced, and specialists' time will be freed up to care for patients who do require the personal presence of a physician.

Key words: *information technologies, quality of life, wearable electronics, medical electronics, smart-house, environment.*

Acest articol prezintă date de la diverse companii analitice globale bine-cunoscute cu privire la volumul major al pieței globale de electronice portabile în 2020 și la principalele tendințe din această industrie. De asemenea, articolul analizează principalele companii de pe piața electronicelor portabile, cum ar fi Apple, Xiaomi, Huawei, Samsung, Garmin, Fitbit, Amazfit, etc. Sunt prezentate diferitele tipuri de dispozitive electronice și clasificarea acestora, cum ar fi: electronice portabile (sănătate), smart-house, mediu. Chiar și în prezent, se fac îmbunătățiri în ceea ce privește echipamentele și serviciile medicale, software-ul și promovarea cercetării în domeniul sănătății umane în mediul actual. Utilizarea pe scară largă a tehnologiilor informaționale în medicina viitorului va conduce la monitorizarea propriei sănătăți de către pacienți, de exemplu, cu ajutorul unui smartphone sau a diferitelor dispozitive electronice medicale. Va fi nevoie de un medic, mai ales în calitate de consultant și partener. Pacienții își vor păstra propriile dosare de sănătate și vor participa activ la propriul tratament. Măsurile de rutină în materie de sănătate vor reveni din ce în ce mai mult pacienților. Cozile din spitale și clinici vor fi reduse, iar timpul specialiștilor va fi eliberat pentru a se ocupa de pacienții care au nevoie de prezența personală a unui medic.

Cuvinte cheie: *tehnologii informaționale, calitatea vieții, electronice portabile, electronica medicală, case inteligente, mediul înconjurător.*

JEL: F18, F64, I15, O35, Q55

Introduction.

One of the strategic goals of the development of different countries is to improve the quality of life of the population. Today, we use various electronic devices in our daily lives. From the early morning until we get to bed, we use different gadgets in different ways. We can't imagine a day without them. Electronic gadgets are a category of devices that control most of our everyday life and they are not the only devices that can make life more efficient and more quality.

The purpose of this study is to analyze the market of modern electronic devices that make our lives more better and quality. The following research methods were used in the presented paper: induction and deduction, synthesis, logical, monographic, comparative, economic analysis of the statistical data and grouping method.

The global market of wearable electronic analysis. According to analytical company Strategy

¹This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Proiect Program de Stat "Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovative orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova" / Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

² © Valeriu DOGA, vdoga@mail.ru

³ © Vlada COLESNICOVA, colesnicova70@gmail.com

Analytics, the volume of the global market of wearable electronics in 2020 reached 527 million units, increasing by 37% compared with 2019, when the supply of such products was measured at 384 million units. According to experts, annual shipments of wearable devices crossed 0.5 billion units for the first time. Most of the sales (about 62%) in 2020 came from headphones - they went worldwide in the amount of 327 million units, which is 61% more than in 2019. The second largest category with a share of 36% were wrist gadgets - especially smart watches and fitness bracelets, whose sales rose by 11%, to 188 million units [1].

Also, 12 million wearable devices belonging to other categories were sold in 2020, which is about 2% of the total result. According to director of Strategy Analytics Neil Mawston, if the growth rate of wearable electronics that took place in 2020 is maintained, by the end of this decade global sales of wearable devices will exceed 2 billion and will outpace smartphone sales. The expert called the potential of wearable electronics enormous, noting that such devices can be on any part of the user's body, from the head to the toes. As examples, he cited augmented reality smart glasses, smart rings with built-in biosensors and smart sneakers with pollution level sensors [1, 2].

In 2020, CCS Insight researchers estimated that sales of smartwatches and fitness bracelets grew 22% in volume terms to 193 million units. In money terms, the market was close to \$24 billion. According to analysts, about 60% of total sales of wearable devices in 2020 were smartwatches, and the share of less expensive fitness bracelets was about 40%. Apple, Samsung, Garmin, Fitbit and Amazfit models were the most popular among smart watch buyers [3].

According to International Data Corporation (IDC), global wearable electronics shipments in 2020 will total 444.7 million units, an increase of 28.4% over the previous year. This is due to the rise of the market in question with a surge in consumer spending on electronics in the face of the coronavirus pandemic. In addition, sales and the release of new products by the end of 2020 had a positive impact [4].

This trend has not helped all segments of the wearable electronics market; some of them have been in decline due to a shortage of chips. For example, wristband sales declined 17.8% year-over-year and accounted for only 11.5% of the total wearable device market. Headphones remain the largest category, accounting for 64.2% of wearable electronics sales, followed by smart watches (24.1%).

Leading the market of wearable electronics Apple at the end of 2020 took it by 34.1% thanks to a 36% increase in the supply of products. The next Xiaomi is three times behind the leader in terms of market share; the indicator of the Chinese company was estimated by IDC analysts at 11.4%. Huawei rose in the top 3 vendors, recording an asset of 9.8% of wearable electronics deliveries against 9% for Samsung. The latter was in the top three in 2019.

Researchers attributed Apple's strengthening position in the industry to the appeal of its three differently priced smartwatches, the Apple Watch Series 6, Apple Watch SE, and Apple Series 3, which are in different price ranges. Also, the company has increased sales of headphones, but the dynamics are on the decline due to the fact that the user base of AirPods becomes huge, and further growth is limited.

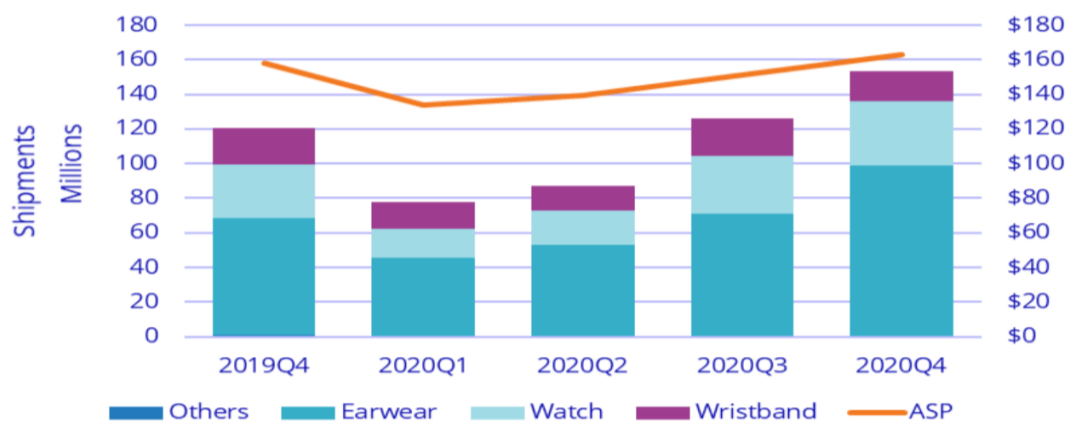

Figure 1. Worldwide wearables shipments by product type, 4 Quarter 2020

Source: IDC, 2021 [4]

According to Gartner, the global wearable electronics market will grow by about 50% in 2020, largely due to the COVID-19 coronavirus pandemic. According to estimates of this company, in 2020 sales of smart watches, fitness bracelets, headphones, smart clothes, virtual reality devices and other wearable

gadgets on a global scale reached \$68.99 billion against \$46.19 billion. According to experts, people began to work from home more often and are more interested in instruments to control their health, hence the growth of the wearable electronics market. Sales of so-called "smart stickers" (thermometers, heart rate monitors and other physical indicators that are glued to the skin) by the end of 2020 reached \$4.69 billion, while a year earlier the figure was \$3.9 billion [5].

Electronic devices and their classifications. The priority areas for information technologies are: self-directed wearables electronic (healthcare), smart-house, environment (Figure 2).

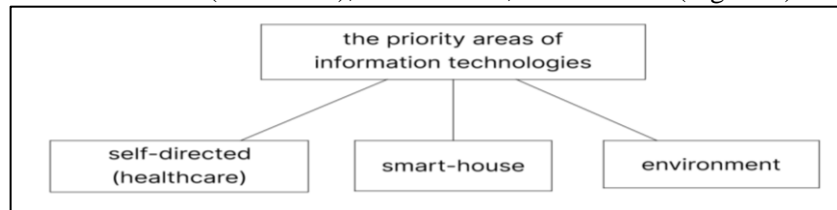

Figure 2. The priority areas of information technologies

Source: elaborated by the authors

Self-directed devices (health care). The introduction of information technology in the medical field touches everyone. They promise new methods for preventing, diagnosing, and controlling diseases, as well as new drugs and technology for tracking and treating ailments.

It is no surprise that one of the pioneers in the world of wearable devices was the cell phones and later smartphones. The second trend of wearable devices was created by companies in the field of healthy living and sports. The first fitness tracker is considered the fruit of a collaboration between Apple and Nike. It was called Nike + and was a smart sticker on sneakers, which received the user's activity data (time, pace, calories spent and the distance covered) and then transmitted them to iPod Nano.

A separate line in the history of wearables are medical devices that are implanted in the body or worn on the body for medical reasons. Modern pacemakers, insulin pumps, prosthetic limbs and organs are also connected to the network, monitor the environment and the body, and can look like an ordinary accessory.

A **smart-watch** is a companion device. Today, smart watches have become such a commonplace device that even in the subway it is easier to meet a person with a smart device on his wrist than with a classic chronometer. They are functional, practical and, most importantly, inexpensive. Their own functionality is rather limited, they work fully only in conjunction with a smartphone. In conjunction with a smartphone smart watches help:

- Stay connected without missing important calls, messages and notifications;
- track physical activity,
- lead a healthy and active lifestyle;
- Search for relevant information, etc.

The main function of children's smartwatches is tracking and transmitting the child's location to parents. Mom or dad will always know exactly where their son or daughter is walking. This increases the safety of the child. In addition, children's devices are also equipped with a built-in SIM card, so you can call your baby at any time.

It has recently become fashionable to track your daily diet and activity. To avoid spending extra money on a trainer and a nutritionist, smart watches are also used. The device stays on your arm all day and acts as a fitness assistant. Thanks to the built-in gyroscope and a bunch of sensors, the device calculates the distance covered during the day, the number of steps and heart rate.

Even the cheapest smartwatch can count steps. More expensive models determine heart rate, track physical activity, record workouts and suggest the right approaches to exercise. For example, Samsung Galaxy Watch can track the distribution of stress during running. But most importantly, the watch can really motivate you to lead a more active lifestyle. For example, to walk a few extra bus stops or to wake up in a fast phase to get up early but feel rested.

Weather, date of the next flight, time of the next event from the calendar, reminders, to-do list, buttons to control playing music on your phone – all this can be displayed right on your wrist. You won't have to pull out your phone and look in apps.

Many smartwatches can work in Bluetooth headset mode. So you can leave your smartphone behind and go work out at the gym or mount wires at altitude, and still stay connected by taking calls.

Another of the many medical applications of mobile technology is to help disabled people with low

or no mobility, as well as those with autism. With the help of mobile gadgets, millions of such people are able to get in touch with the world. For example, patients after apoplexy and brain injuries are now using tablets very successfully to regain their former abilities. The deaf are now able to correspond with other people thanks to SMS. Diabetics have been able to monitor their glucose levels and send data wirelessly to compact insulin pumps. Thanks to smartphones, the blind have become less dependent on sighted people, as there is now software to help them navigate cities, find the right clothes for the current weather, scan the change handed out and report the amount.

A fitness-bracelet is a gadget that, in most cases, is worn on the arm and has built-in sensors that track activity throughout the day, including: number of steps, heart rate, sleep, calories burned, etc. It is not a piece of jewelry, but a tool to monitor your health. The basis of any fitness bracelet is an accelerometer - a sensor that detects when you move. A fitness bracelet determines:

- how many steps you've taken in a day;
- how much distance covered;
- How much time in a day the activity lasted;
- The estimated number of calories burned and even how much gasoline was saved.

Also, it is no secret that health depends primarily on quality sleep. A fitness bracelet, which will "tell" in the morning, will help to solve the problem:

- total duration of sleep;
- duration of deep sleep;
- duration of REM sleep;
- provide recommendations on how to make your sleep healthy.

In addition to sleep information, fitness bracelets have a really "super-function" - an alarm clock. Most of them have a built-in heart rate monitor. What it gives you:

- you can measure your heart rate at any time;
- when your heart rate exceeds the allowable limit, the bracelet will vibrate.

Some fitness bracelets have their own food diary. In order to keep it, you need to scan the barcodes on the foods you consume, and it will count everything for you. In addition, the program on your smartphone will draw beautiful graphs about the calories burned and consumed, and you will know the balance of proteins, fats and carbohydrates.

The fitness bracelet will help you keep a personal workout calendar. The smart coach function will give you recommendations on how to improve your results. With a fitness bracelet, you have all the resources you need to build your body the way you want it.

A glucose meter is a device for measuring blood glucose levels. Glucose meters can be found not only in the home medicine cabinet of a patient diagnosed with diabetes, but also in those who take preventive measurements to be sure of their health. There are six main types of these devices:

1. Photometric: the principle of operation of such glucose meters is based on a puncture of the patient's finger and taking a small drop of blood. This blood is applied to a special test strip, which is coated with a special composition of reagents, so that after a few seconds the device displays the measurement result on the screen. Such devices are the most common, but can have an error of 20%.
2. Electrochemical: the operating principle of this type of glucose meters is based on the recording of the electric current, which occurs due to a chemical reaction during the measurement. This also requires a finger piercing and a drop of blood, but this technology is more advanced and it is believed that the result obtained is more accurate than the measurement with a photometric glucose meter.
3. Laser is an ultra-modern device. The patient does not need to prick his finger to conduct the procedure, the glucose meter will do it for him. The device has a special piercing device. With a light pulse, the skin is pierced and the device takes the amount of blood necessary for the measurement. The blood is then stopped by baking a tiny area of the puncture.
4. Disposable is not considered a full-fledged device, as it is a test strip. It does not give very accurate results, but it is also indispensable if necessary. The procedure requires a puncture of the patient's finger and a drop of blood. You can determine the level of glucose in the blood, thanks to the color scale.
5. Non-contact or sensory glucose meter: coherent radiation is sent to the skin. As the rays are reflected, they will change their readings. The glucometer receiver itself will record the parameters of the secondary radiation. A special unit analyzes the measurement data obtained, and then displays them on the screen for review.
6. Romanovsky type glucometer also does not need blood and skin puncture of the patient for the

measurement procedure. It works thanks to spectral analysis. A sensor unit reads the reflected radiation from the skin area being scanned. The module processes the result and shows it to the patient.

A tonometer is a medical device designed to measure a patient's blood (blood) pressure at home and in medical institutions. Tonometers are divided into the following basic types:

- Mercury tonometer: is one of the first devices for measuring blood pressure. The device is structurally simple, consisting of a vertical glass tube through which a column of mercury moves under pressure. The glass column itself is marked in millimeters. That is why, traditionally, blood pressure is measured in millimeters of the mercury column. This measurement is considered very accurate and is used in various medical and scientific research. Despite this, the domestic use of this device is quite dangerous. This is due to the large amount of mercury that can leak if the device is damaged. Therefore, the mercury column is placed in a metal or plastic case and is carried strictly in a vertical position.
- The mechanical tonometer, or aneroid, is the next in the history of sphygmomanometer development. The device is a circular digital scale marked from 0 to 300. Inside the body itself is the mechanism that drives the hand of the digital scale. Such tonometers are very common in home applications. Their main disadvantage is that the pressure gauge is subjected to frequent physical impact. Therefore, it should be regularly checked and handled carefully.
- Semi-automatic shoulder tonometer consists of an electronic unit, cuff and pneumatic blower (bulb). These tonometers determine the pressure without human assistance, are usually not large in size and have only the simplest and most necessary functions. They consume few batteries and one battery charge is capable of over 2000 measurements.
- Automatic shoulder tonometers: more complicated in design, but the most convenient to use. In order to measure your blood pressure, this tonometer, you only need to properly install the cuff on your hand and press the trigger. Such a device will automatically measure your blood pressure and show the result. Automatic tonometer - the best choice for domestic use, because the "human factor" is minimized, and the additional features and functions will help you to monitor your blood pressure most effectively. Automatic and semi-automatic electronic tonometers determine the pressure without human intervention, by catching the brief spikes in pressure in the cuff, occurring at the moment of pulsation of the artery. This method of automatic pressure measurement is called oscillometric.
- The Wrist Automated Tonometer is a compact tonometer that measures pressure at the wrist. In medical practice, pressure measurement at the wrist (radial artery) is not used due to the lower accuracy of measurement. This is due not only to possible cardiovascular diseases, but also to normal anatomical and physiological features of the body. The arteries are thinner in the wrist area, so the amplitude of the pulse wave is lower. Wrist tonometer is not suitable for those people whose pulse is felt poorly, as well as for people over 40 and the elderly (over 60), because the walls of the arteries are no longer as elastic as at a young age: sclerosis (hardening) of blood vessels occurs, so they begin to be difficult to the pulse wave. As a consequence, the device may fail to detect or inaccurately detect a pressure jump in the cuff due to arterial distension.

Electrocardiography (ECG) is a method of examining and recording the electrical activity of the heart. The result of electrocardiography is an electrocardiogram (ECG), a graphical representation of the difference in electrical potentials arising from the heart's work and projected onto the surface of the body. The ECG reflects the averaging of all vectors of action potentials arising at a certain moment of the heart's work. ECG is the simplest and, at the same time, the most informative method of examination. ECG is a recording on a film (or monitor) of the electrical activity of the heart. ECG allows you to diagnose various types of heart disease. According to the ECG it is possible to:

- Determination of the heart rhythm driver (sinus rhythm, nodal rhythm, etc.);
- determination of heart rate;
- Detection of intracardiac conduction abnormalities like sinoatrial-blockade, atrioventricular-blockade, GIs bundle branch blockade;
- Diagnose rhythm disorders: unscheduled heartbeats (extrasystoles), atrial fibrillation (or atrial fibrillation), atrial flutter, nodal tachycardia, WPW syndrome, etc.;
- to diagnose ischemic heart disease, acute or chronic myocardial damage; to obtain information about extracardiac pathology (pulmonary embolism, etc.).

A pedometer is a mechanical, electronic-mechanical or electronic measuring device for counting the number of steps taken while walking or running, a step and calorie counter for health, and allows you to synchronize data on steps taken and calories spent. It is not uncommon for the pedometer function to be incorporated into other portable devices such as watches, music players and cell phones.

A contact lenses as a diabetes monitoring tool. A contact lens-based diagnostic device allows a biosensor to be placed in close proximity to eye tissue and to use tear fluid, which is known to reflect pathophysiological changes in certain systemic and eye diseases, to monitor diabetes. Biochemical reading technology for biomarkers in tears is rapidly evolving, allowing future diagnostic contact lenses to incorporate either electrochemical or optical reading technologies. This approach has distinct advantages over direct tear sampling, as the contact lens allows cumulative detection of biomarkers during wear, potentially increasing the sensitivity of the assay. At the same time, the relative large area occupied by contact lenses carries the potential to measure concentrations of different biomarkers simultaneously. Future research will likely focus on identifying and refining key biomarkers for these conditions, determining the specificity and sensitivity of biomarkers for specific diseases, and developing technologies to collect tears and measure biomarkers in them so that such analysis can be truly diagnostic. This will enable simple contact lens-based technologies that can provide early diagnosis of systemic diseases, such as diabetes, at an early stage, allowing for rapid management and improved clinical outcomes.

"Smart Home". Your home will be functional and flexible with smart home devices. They will take it to a higher level of comfort, safety, and energy savings. The term "smart home" refers to a comprehensive solution for automating the activities that take place on a daily basis. It includes both control systems and appliances controlled through wireless communication.

- If you are going to make your house "smart", it is necessary to have an idea at least about the most popular and available systems:
- Climatic appliances. They adjust the heating and air conditioning in rooms, taking into account the presence/absence of people in them and the weather conditions.
- Lighting devices. Turns lights on and off automatically by the presence or absence of people. Adjusts the level of light based on the state of natural light. Allows to realize various scenarios for a comfortable stay in the house depending on the circumstances - work, rest, sleep, receiving guests.
- Security equipment. Protects your home from unauthorized access, fire, flooding, gas leaks.
- Energy saving and energy consumption systems. Controls devices connected to the power grid, distributes loads based on load.

A smart Family Hub unit that can be controlled via Wi-Fi. A large portrait-oriented touch screen is located on the upper right door. The display sends messages to each other, reminds about important things, makes notes. You can also view videos, photos, listen to music through the built-in speakers. By constantly monitoring the availability of food in the refrigerator, you can replenish it when you return home. The built-in Bixby virtual voice assistant is able to analyze the owner's repetitive daily actions and adjust to them. The presence of Bixby with its deep learning algorithm, allows you to give commands by voice. This assistant allows you to quickly play images from the cameras, find the right recipe, listen to music and perform other voice commands the user. It has a function that supports video door calls. As a result, if the doorbell rings, the camera will display the image on the refrigerator display.

Vacuum robot cleaner is controlled remotely through a mobile app, i.e. it is IoT-connected. Using a mobile device it can be activated or stopped, set the time. If necessary, you can see the history of cleaning. The robot vacuum cleaner is compatible with a smart speaker, so it is possible to control it by voice commands. The unit is equipped with a set of sensor microsensors, so it can automatically create a map of the room. This makes cleaning faster. The wheels are designed so that they are raised while overcoming obstacles. The battery allows the cleaner to function for half an hour or an hour, depending on the mode selected.

SkyCam. This surveillance gadget lets you see what's going on in your home, cottage or garage while you're miles away. SkyCam can also be a video nanny. While most devices just capture the picture on a memory card and then broadcast it to a special screen, SkyCam transmits the image in real time to your smartphone. Built-in microphone allows you to not only see but also hear what is happening. An infrared filter allows you to take quite a discernible image in the dark.

SkyKitchen Multicooker. This "smart" device is an innovative development and visually resembles a classic multicooker. The lifting technology transforms the device into a single-burner programmable stove. The device is equipped with program modules. You can access the possibilities of the device directly from the control panel, as well as through a smartphone or tablet. The device has a non-volatile memory. When the power is turned off during operation, the stove keeps in memory not only the current settings, but also the last temperature value.

SkyKettle. The device supports the Ready for Sky app for Android, iOS. Through it you can set the backlight and then the kettle bulb will turn into a light in any mode, even in the stage of waiting for the

command. The app involves creating an account on the Redmond server. After that, the kettle is added to the list of controlled devices. Heating can be accompanied by music, and children can play educational games while waiting for tea. They are also in the app. The app allows you to program a schedule, then the kettle will start heating water at a predetermined time.

Wi Fi Coffee Machine. This Wi-Fi enabled coffee machine is controlled from a tablet or smartphone. You can brew up to 12 cups of drink at a time while adjusting the strength. To get what you want by a certain time, you can use different modes. Intelligent coffee machine not only brews coffee, but also pre-mixes it. On command from the smartphone it will prepare a drink and notify the user about it through the phone. Provided quality beans and purified water are loaded, Coffee Machine will make a beverage as good as the one made by the most skilled barista.

SkyScale. It can be operated manually and through the Ready for Sky platform, which extends the capabilities of the device. Ready for Sky is compatible with all Apple devices with iOS version as well as Android devices. Synchronized with your cell phone, the scale lets you know the balance and combinability of the ingredients in the food you're going to use for a particular dish. Calorie content and nutritional value, both of an individual component and of the dish as a whole, can also be assessed. All this data is quickly displayed on the smartphone screen. With such a gadget it is easy to maintain a balanced diet.

SkyIron. The smart device SkyIron can be turned off remotely when you are very far from your apartment. The app on your smartphone will let you know its status at any time. The Ready for Sky app can turn it off over the phone or even lock it, to keep your kids safe when they are not around. The app communicates with the device via Bluetooth. The app "sees" the device when it's plugged in. You can always check the spatial position of the iron through the app.

Sherlock Smart Lock. This lock will not open by an unauthorized person. The feature is available only to the homeowner and people with access rights. All entrances and exits are notified to the homeowner's phone. Lockitron Bolt functions based on the Mi Home app. Using Wi-Fi, it is possible to give digital keys for access to the house to relatives or friends. The innovative device has the form of a special polycarbonate overlay. It is fixed to the already existing door lock on the inside. The new device is merged with the old one and blocks it. Then the opening/closing can be done with a normal key. For increased home security, the user has the option of locking the lock completely via a smartphone via the Mi Home app.

Environment. The environment has always been essential to the health and well-being of people, endowing them with the many benefits of its ecosystems, clean air and potable water. It is both a source of health and a source of disease, as well as a major resource for the survival and development of people and society as a whole. A number of environmental factors negatively affect human health to a much greater extent than previously thought. By proving this connection, there is the potential to make significant advances in public health by reducing harm and eliminating risk factors, and by using electronic devices to monitor people's health. There are many electronic devices aimed at controlling and protecting the environment, such as: smart environment, smart climat, air humidifier, air purifier, electronic filter jug - home appliance for drinking water treatment, smart sneakers with air pollution sensors, blankets with climate control, sensory soap dispenser, digital radiation meter, plant sensor - moisture and soil temperature sensor, etc.

Table 1. Classification of electronic devices

Myself (healthcare)	Smart-house	Environment
<i>smartphone</i>	<i>smart family hub</i>	<i>smart environment</i>
<i>smart-watch</i>	<i>vacuum robot cleaner</i>	<i>smart climat</i>
<i>smart-bracelet</i>	<i>video surveillance gadget (SkyCam)</i>	<i>air humidifier</i>
<i>glucometer</i>	<i>multicooker (SkyKitchen)</i>	<i>air purifier</i>
<i>tonometer</i>	<i>smart kettle (SkyKettle)</i>	<i>electronic filter jug</i>
<i>heart rate meter</i>	<i>Wi Fi Coffee Machine</i>	<i>smart sneakers with air pollution sensors</i>
<i>pedometer</i>	<i>SkyScale</i>	<i>blankets with climate control</i>
<i>biosensor contact lens</i>	<i>SkyIron</i>	<i>sensory soap dispenser</i>
<i>electronic floor scales</i>	<i>Sherlock</i>	<i>digital radiation meter</i>
<i>thermal underwear</i>	<i>heated blanket</i>	<i>moisture and soil temperature sensor (plant sensor)</i>

Source: elaborated by the authors

Conclusions.

All modern gadgets - medical, for home, for monitoring and environmental protection - are aimed at

improving the quality of life of people. Modern gadgets for the elderly can make life easier for the elderly and relieve their relatives of health worries.

Even today, improvements are being made in medical equipment and services, software, and the promotion of human health research in today's environment. The widespread use of wireless devices in the medicine of the future will lead to patients monitoring their own health, for example, using a smartphone or various medical electronic devices. A doctor will be needed, mostly as a consultant and partner. Patients will keep their own health records and take an active part in their own treatment. Routine health care measures will increasingly devolve to patients. Queues in hospitals and clinics will be reduced, and specialists' time will be freed up to care for patients who do require the personal presence of a physician.

Some companies are equipping their employees with wearable devices to improve overall productivity, manageability, and workplace safety. Devices that can analyze a company's air and report pollution, elevated concentrations of certain substances or radiation levels have been around for decades. So have smart passes that provide customization for specific employees' access to authorized areas and facilities.

Corporate fitness tracker projects have been practiced relatively recently. For example, smart watches that track time spent on work tasks.

Wearable devices build analytical graphs of the productivity of both individual employees and company departments. And with the help of geolocation services, they show the position of each employee and the specifics of their movements. Together with productivity, employee health parameters are monitored.

For task and time management purposes, the wearable devices of employees or supervisors can automatically synchronize and exchange data. The analysis of the data from the devices helps to draw practical conclusions, e.g. from the usage patterns of the company premises by the employees. If some rooms are used much more often than others, which may be difficult to access, and the former may run out of consumables more often.

Forecasts of all companies engaged in analyzing the global market of wearable electronics indicate a further increase in their production and sales. According to CCS Insight: "Like several other technology product categories such as laptops and tablets, smart wearable devices were winners in 2020 despite the problems thrown up by the Covid-19 pandemic" - Marina Koytcheva, Vice President of forecasting at CCS Insight." This contrasts with other products such as mobile phones which recorded a 13% drop in global demand in 2020." [3]. According to Gartner, as device makers focus on improving sensor accuracy, the performance gap between medical- and nonmedical-grade wearables is closing, driving growth in multiple wearable devices categories. "The capability of embedded sensors is often a determining factor in the reliability and usefulness of a wearable product," said Mr. Atwal. "Given the sensor improvement trend seen over the last several years, sensors built into wearable devices will be increasingly capable of more accurate readings, driving market growth over the next 3-5 years." [5].

References:

1. Waltzer Steven. Global Wearables Vendor Market Share: Q4 2020. Strategy Analytics. Publication Date: Mar 15 2021. – 10 p. <https://www.strategyanalytics.com/access-services/devices/wearables/market-data/report-detail/global-wearables-vendor-market-share-q4-2020>
2. Arleen Denque, Matt Hester, Joy Ganvik. COVID-19 Tracking Changing Consumer. Strategy Analytics. Publication Date: May 12 2020. – 38 p. <https://www.strategyanalytics.com/access-services/devices/connected-home/smart-home/reports/report-detail/covid-19-tracking-changing-consumer-behaviors-and-implications-for-brands-in-us-uk-and-china?slid=1068838&spg=3>
3. Healthy Outlook for Wearables As Users Focus on Fitness and Well-Being. London, 24 February 2021. <https://www.ccsinsight.com/press/company-news/healthy-outlook-for-wearables-as-users-focus-on-fitness-and-well-being/>
4. Consumer Enthusiasm for Wearable Devices Drives the Market to 28.4% Growth in 2020. IDC. NEEDHAM, Mass., March 15, 2021 <https://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prUS47534521>
5. Gartner Forecasts Global Spending on Wearable Devices to Total \$81.5 Billion in 2021. STAMFORD, Conn. January 12, 2021. <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2021-01-11-gartner-forecasts-global-spending-on-wearable-devices-to-total-81-5-billion-in-2021>

CUSTOMS INTERACTION WITH BUSINESS STRUCTURES¹

Mircea GUTIU², cercetător științific, INCE

The economy largely depends on trade, and especially international trade, fast data processing speeds up the transportation of goods and makes it easier to carry out the logistics process. In order to improve the quality of the services provided by the customs service, it is necessary to improve the culture of communication between customs authorities and private companies.

It is necessary to develop an efficient, convenient, fast and friendly mechanism that would allow customs authorities to react quickly to market requirements and the interests of economic agents in the passage of its goods across the border, with the aim of strengthening free trade between countries.

Key words: customs, budget, legislation, communication, international trade.

Economia depinde în mare măsură de comerț și în special de volumul comerțului internațional, prelucrarea rapidă a datelor accelerează transportul de mărfuri și facilitează desfășurarea procesului logistic. Pentru a îmbunătăți calitatea serviciilor furnizate de serviciul vamal, este necesară îmbunătățirea culturii de comunicare între autoritățile vamale și companiile private.

Este necesar să se dezvolte un mecanism eficient, comod, rapid și prietenos, care să permită autorităților vamale să reacționeze rapid la cerințele pieței și la interesele agenților economici în trecerea mărfurilor sale peste graniță, în scopul consolidării liberului schimb între țări.

Cuvinte-cheie: serviciu vamal, buget, legislația, comunicare, comerț internațional.

JEL: H61, H68, F62.

Creșterea exponențială a volumului comerțului global și schimbările dinamice în lanțul de aprovizionare a creat noi cerințe și perspective pentru rolul Serviciului vamal în economia globală. În timp ce întreprinderile încearcă să transporte mărfurile mai rapid și să reducă costurile de transport, serviciile vamale sunt încadrate în procesarea volumelor tot mai mari de mărfuri cu o mai mică dependență de intervenția fizică și cu o mai mare eficiență și viteză de prelucrare, fără compromiterea responsabilităților sale privind securitatea economică, colectarea taxelor și aplicarea legii.

În acest sens, există o nevoie din ce în ce mai mare ca serviciile vamale și întreprinderile să colaboreze productiv între ele și cu alte părți terțe interesate în asigurarea reglementării politicii și programelor ce răspund eficient la un mediu ce este în continuă schimbare.

Posibilitatea îmbunătățirii interacțiunii dintre autoritățile publice din domeniul vamal și companiile private este evaluată pe baza necesității de a asigura o dezvoltare durabilă. Potrivit lui V. S. Tsitlenok, termenul de "sustenabilitate" ar trebui să fie luat în considerare în două aspecte: 1) în sens larg - ca un concept pentru dezvoltarea unei economii moderne, implicând dezvoltarea extensivă nu numai pentru afaceri, dar, mai întâi de toate, în domeniul mediului înconjurător; 2) în sens restrâns - ca un echilibru dinamic al economiei [1].

J. A. Mingaleva, K. A. Uzhegov asociază dezvoltarea durabilă a regiunii cu stabilitatea și integritatea teritoriului, menținând un echilibru al indicatorilor socio-ecologici și economici. Aspectul economic al dezvoltării durabile este exprimat în prezența unei infrastructuri de piață favorabile, formarea potențialului investițional, umplerea bugetului regional, îmbunătățirea tehnologiei și organizarea producției, menținerea activității antreprenoriale [2].

Un parteneriat dinamic este esențial pentru stimularea inovării și a oportunităților de creștere economică și, în același timp, crearea unei administrații vamale mai rentabile, mai eficiente și mai receptivă. Serviciile vamale iau o serie de măsuri pentru modernizarea și simplificarea proceselor sale, și își îndeplinesc mandatul într-un mod eficient. În același timp, Serviciul Vamal trebuie să ia cunoștință cât mai mult posibil despre nevoile și așteptările mediului de afaceri pentru a răspunde în mod eficient la provocările comune. Ca atare, acest proces este unul continuu și necesită în curs de desfășurare implicare

¹ Studiul a fost realizat în cadrul proiectului Programului de Stat 20.80009.0807.29 „Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovaționale orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova”.

² © Mircea GUTIU, gutium.mircea@rambler.ru

și feedback privind identificarea schimbărilor și reformelor impuse de lege, proceduri și planuri de punere în aplicare a lor. Pentru a asigura succesul reformelor programele necesită comunicate și primite bidirecțional în mod constructiv și susținute atât de Serviciul Vamal cât și de mediul privat.

Implicarea Serviciului Vamal în înțelegerea intereselor sectorului privat este un element de bază al unei guvernante care ajută la asigurarea faptului că legislația, reglementările și politicile sunt informate printr-o diversitate de puncte de vedere și răspund, în cea mai mare măsură posibilă la nevoile identificate. Consultările periodice și discuțiile dintre Serviciul Vamal și mediul de afaceri vor contribui la reducerea anxietăților și a temerilor cu privire la interesele ambelor părți, și va permite comercianților și oficialilor de frontieră o oportunitate de a discuta eficient abordările eficace pentru atingerea obiectivelor de reglementare.

Stabilirea unui angajament regulat și procesul de consultare reprezintă primul pas și o condiție prealabilă pentru stabilirea unui parteneriat tangibil între administrațiile vamale și întreprinderile cu scop lucrativ. Există o corelație dintre nivelul de implicare a părților interesate în politică crearea / dezvoltarea și nivelul de eficacitate al politicii. Punerea în aplicare a noilor politici vamale sau inițiative legislative poate fi împiedicată, dacă nu complet zădărnicită, fără sprijinul sectorului privat.

Dacă Serviciile Vamale și întreprinderile colaborează la dezvoltarea de politici și proceduri pentru a rezolva provocările lor împreună, acestea pot fi puse în aplicare cu mai multă ușurință, ceea ce duce la o mai mare conformitate reciprocă.

O mai largă înțelegere și acceptare punctului de vedere al celuilalt va duce la un nivel sporit de încredere și asigurare că ambele părți devin parteneri proactivi pe termen lung. Dezvoltarea parteneriatelor vamă-afaceri printr-un mecanism formal de consultare și implicare periodică vor sprijini coerența, armonizarea și transparența, predictibilitatea, corectitudinea, automatizarea și eficiența în procesele vamale și de comerț. De asemenea, oferă responsabilitate și o oportunitate pentru ambele părți de a organiza un schimb deschis, de discuții în colaborare de idei, oferire de feedback și trecere prin provocări.

Un mecanism formal de colaborare va duce la facilitarea activă și controlul eficient la frontieră, care ar contribui la atingerea obiectivelor comune de siguranță și un management de transport util, previzibil, rapid, eficient și rentabil. Un astfel de rezultat va avea un impact pozitiv major asupra economiei globale.

Filosofia generală din spatele dezvoltării și susținerii unei afaceri vamale angajamentu/parteneriat pentru cooperare reciprocă depinde de schimbarea perceptibilă a culturii de afaceri setului obișnuit în afaceri. O organizare vamală de succes trebuie să aibă următoarele elemente: încredere, respect, free-mind, înțelegere reciprocă, aprecierea cerințelor celuilalt, comunicarea bidirecțională, cooperarea, schimbul de informații, transparența, coerența și cel mai important angajament la toate nivelurile – de la top management până la nivel operațional. Ideea este de a trece de la neîncredere și potențială neînțelegere, la o relație de încredere reciprocă și respect printr-un mecanism constructiv ce ar permite un feedback reciproc rapid.

Relația poate începe cu un angajament informal și treptat de trecere la un parteneriat cu drepturi depline. Natura exactă a acestei relații trebuie adaptată la nevoile și circumstanțele individuale ale fiecărei țări. Natura transsectorială a facilitării comerțului necesită o coordonare strânsă între părțile interesate de afaceri, Serviciile vamale și diverse reglementări guvernamentale pentru agenții comerciali. Prin urmare, angajamentul și relațiile ar trebui dezvoltate cu grupuri din întreaga lume și încadrate în întregul lanț de aprovizionare – "producători; intermediari și regulatori".

Implicare altor agenții guvernamentale este, de asemenea, extrem de crucială pentru trecerea la un Mediu cu ghișeu unic și pentru gestionarea coordonată a frontierelor. Includerea în linii mari a organizațiilor comerciale reprezentative (de exemplu, camere de comerț și asociații de întreprinderi), întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri), mediul academic și organizațiile neguvernamentale (ONG-uri) este de asemenea, important să se ofere un spectru larg de puncte de vedere.

Consultarea și parteneriatul periodic dintre Serviciul vamal și întreprinderi vor conduce la o colaborare reciprocă benefică. Încurajează un climat de responsabilitate comună față de dezvoltarea de obiective, politici și programe durabile. Ajută la dezvoltarea consensului cu privire la priorități de reformă, pentru a anticipa și gestiona problemele emergente și pentru a îmbunătăți procesul de luare a deciziilor și performanța operațională, permițând autorităților vamale să își alinieze planul și acțiunile de gestionare cu așteptările, nevoile și cerințele de afaceri. Pe măsură ce relația se adâncește, noi vor apărea oportunități de cooperare, ceea ce va duce la creșterea beneficiilor reciproce pentru toți. Acest lucru în cele din urmă, ajută comerțul internațional să înflorească, iar comerțul conform și legitim se poate mișca mai repede în arena globală. Eforturile de a dezvolta un parteneriat puternic pot duce la învățare, inovație și performanță îmbunătățită, care nu numai că vor aduce beneficii Vămirilor și afacerilor, ci și societatea și economia în ansamblu, în ceea ce privește bogăția economică și competitivitatea.

Unele dintre beneficii includ:

Beneficii pentru prestații vamale pentru întreprinderi

- * Încadrarea și testarea a noilor politici și reglementări ce facilitează implementarea și executarea acestora prin politici și reglementări;
- * Transparență sporită, predictibilitate și integritatea în Serviciul vamal;
- * Elaborarea proactivă și informată a politicilor, făcând astfel mai multe reglementări eficiente și acceptabile;
- * Facilitare îmbunătățită și rapidă autorizării;
- * Îmbunătățirea conformității voluntare de la afaceri;
- * Acces mai bun și mai ușor la informații;
- * Securitate sporită a lanțului de aprovizionare costuri reduse ale tranzacțiilor;
- * Înțelegere fundamentală îmbunătățită dintre operațiunile și cerințele afaceri și vamă care conduc la dezvoltarea politicilor centrate pe afaceri;
- * Rolul sporit în consultarea politicilor și procesul de formulare și vamale reformă și modernizare programe;
- * Feedback regulat de la afaceri despre schimbări în lanțul de aprovizionare, industrie practici și tendințe etc.
- * O mai bună înțelegere și apreciere de cerințe vamale, legi și proceduri;
- * Utilizarea optimă a resurselor limitate canale deschise de comunicare cu Vamă;
- * Reducerea costurilor tranzacționale creșterea reputației și vizibilității Guvern și client ca un trusted comerciant;
- * Îmbunătățirea calității și eficienței îmbunătățirea mediului pentru legitimitate comerț;
- * Îmbunătățirea colectărilor de venituri pentru Stat;
- * Crearea unui mediu pozitiv pentru investiții;
- * Îmbunătățirea competitivității economice;
- * Competitivitate îmbunătățită;
- * Reducerea reacțiilor negative la viitor, incidente și / sau impacturi neprevăzute din cauza unei mai bune înțelegeri și comunicare.

* Abilitatea de a identifica zonele de impact despre preocupările afacerilor.

O relație puternică între administrațiile vamale și întreprinderi poate oferi un fundament excelent pentru a lucra cu omologii la nivel regional pentru a aborda provocările regionale, set de obiective regionale, promovarea parteneriatelor și facilitarea comerțului regional prin eforturi combinate și resurse utilizate eficiente. Chiar dacă relația este una în evoluție, pot exista beneficii pentru instituirea unui mecanism regional pentru parteneriatul vamă-afaceri în care toate părțile să își consolideze angajamentele în materie de consultare prin obiective regionale comune

O relație bine stabilită între vamă și afaceri necesită o desfășurare continuă de angajament pentru a se asigura că liniile de comunicare sunt clare și astfel de relații sunt continue, prin intermediul unei înțelegeri comune. Nici un aranjament de parteneriat nu poate rămâne static, trebuie să fie revigorată chiar avansată pentru a reflecta și să abordeze noi oportunități și provocări. Principiile operaționale esențiale necesare pentru intensificarea și promovarea unui management vamal.

- * Comunicare: deschis și în două sensuri.
- * Transparență: procese de informare și feedback clare și convenite de comun acord.
- * Colaborare: lucrați pentru a căuta rezultate reciproc avantajoase acolo unde este posibil.
- * Incluziune: recunoașterea, înțelegerea și implicarea tuturor părților interesate în acest proces.
- * Inovatoare: anticiparea schimbărilor și provocărilor din lanțul de aprovizionare în evoluție și dezvoltate soluții potențiale.
- * Integritate: conduita angajamentului într-un mod care favorizează înțelegerea reciprocă și încredere.
- * Responsabilitate: înțelegerea faptului că ambele părți au responsabilități comune.

Parteneriatele construite pe deschidere, transparență, dialog și încredere sunt mai solide, de lungă durată și capabile să realizeze mai mult. Există în mod clar o nevoie continuă și progresivă angajament / parteneriat. Chiar și parteneriatele mature trebuie consolidate și angajamentele reînnoite din când în când. Lucrând împreună pentru a identifica, articula și implementa în comun priorități prin stabilirea unei agende comune de cooperare, vamale și private, reprezentanții sectorului vor fi în măsură să pună în aplicare în mod eficient schimbarea. Comunicarea pe tot parcursul relației este cheia de succes.

Protocoalele pentru modul în care trebuie gestionată orice comunicare trebuie dezvoltate,

implementat și monitorizat. Aceste protocoale pot include inițierea relației, desfășurarea consultării și comunicarea rezultatelor acestei consultări. În țările cu un mecanism consultativ Vama-afaceri stabilit, afaceri reprezentanții se așteaptă adesea la rezultate diferite din implicarea lor. Unii se bazează pe comitetele consultative pentru transferul de informații, unele caută un forum la care problemele nerezolvate în alte moduri pot fi escaladate și rezolvate, iar altele sunt în căutarea unui forum multilateral de consultare complet transparent. Pentru a adăuga la aceasta, adesea părțile interesate nu doresc sau au nevoie de aceleași lucruri din relația lor cu autoritățile vamale și sunt prin urmare, nu este în măsură să aducă contribuții egale la procesul consultativ. Acestea diferă cerințe trebuie să fie luate în considerare și gândit trebuie să fie dat cu privire la modul cel mai bun pentru a satisface aceste nevoi foarte diferite.

Într-un proces consultativ, Vama ar elabora, de obicei, anumite inițiative/propuneri de politici și apoi să caute punctele de vedere de afaceri și alte părți interesate printr-o perioadă de consultare. O nivel avansat de relație ar implica cooperarea vamală cu întreprinderile pentru a inițierea și "co-crearea" politicilor și programelor. Vama și de afaceri ar fi, prin aceasta consolidarea colaborării, identificarea în comun a problemelor de facilitare a comerțului și de Conformitate și dezvoltarea propunerii de politici. Co-crearea permite sinergia diferitelor perspective în inițierea și definirea politicilor și legislației care să implementeze obiectivele guvernamentale și să respecte realitățile de afaceri. Perspectivele de afaceri la fazele de inițiere a politicilor și propunerilor vor servi pentru a ajuta în descrierea cazurilor de afaceri subiacente pentru anumite măsuri sau modificări, posibilele lor implicații financiare, tehnice, logistice, politice, IT și de altă natură, precum și adecvate acestora aplicarea în practică. Co-crearea ar duce în cele din urmă la proprietatea comună și, astfel angajament din partea ambelor părți și sustenabilitate pe termen lung. Este o incluziune inerentă abordare pentru a ajunge la o înțelegere comună cu privire la modul în care punerea în aplicare poate fi în mod realist rezultate mai bune pentru toate părțile. Pentru a "co-crea" programe, trebuie să existe un nivel mai mare de încredere de ambele părți care poate exista doar cu un parteneriat Matur. Acest lucru poate, în unele jurisdicții, nevoie de unele ajustări procedurale și legislative pentru a permite co-crearea să aibă loc, ceea ce poate chiar includeți definirea rolului real al afacerilor în co-creare.

Ținând cont de preocupările naționale, un astfel de angajament avansat cu mediul de afaceri poate exclude politicile legate de unele chestiuni sensibile din punct de vedere bugetar și de aplicare a legii. Pentru a promova coerența, uniformitatea, predictibilitatea și armonizarea în diferite domenii punctele de intrare / ieșire și alte agenții guvernamentale, o abordare inovatoare poate fi concepută în crearea unui centru de competență bazată pe sectoare specifice și mărfuri, constituind o echipă de experți vamali axați pe industrie, care ar putea fi localizați în puncte critice. Aceste centre ar putea oferi virtual "one stop processing" pentru mărfuri specifice sectorului care intră prin orice port, astfel atingându-se reducerea costurilor de transport și procesare. Ele pot oferi, de asemenea, expertiză personalizată de sprijin pentru companii îmbunătățind în același timp managementul conformității într-o manieră consecventă. În acest fel, autoritățile vamale ar putea evalua mai eficient întreprinderile de încredere și ar putea oferi mai multe beneficii tangibile. Dezvoltarea centrelor de excelență ar necesita o dezvoltare de un sistem IT cu servere fizice proprii, pentru a efectua procesarea virtuală, ceea ce ar permite, de asemenea, o vedere a tuturor activităților unui importator/exportator în cadrul sistemului. Astfel de centre de excelență și expertiză ar putea fi, de asemenea, dedicate pentru susținerea anumitor industrii, cum ar fi întreprinderile mari (la nivel internațional) sau întreprinderile mici și mijlocii (la nivel național/regional) cu experți vamali desemnați în calitate de manageri de relații publice. Serviciul Vamal în colaborare cu alte agenții de reglementare (în special transporturi de afaceri, pot stabili o abordare comună la frontieră pentru a identifica oportunități pentru îmbunătățirea procesului de trafic frontalier. Prin acest mecanism ar fi posibilă interacțiunea părților ce desfășoară un proces comun de cartografiere și analiză pentru a identifica și a aborda lacunele și obstacolele din coridoarele comerciale și procesele de clearance-ul de frontieră și să propună soluții noi.

Astfel s-ar putea completa monitorizarea și evaluarea măsurilor de facilitare a comerțului într-un coridor comercial/punct de control la frontieră în mod continuu, în vederea îmbunătățirii în continuare a acestuia. Aceasta ar identifica în comun blocajele și alte obstacole în calea fluxului lin de bunuri, care ar fi util în realizarea reformelor politice, precum și a infrastructurii și a resurselor augmentare, ori de câte ori este nevoie. Studiul de eliberare a timpului WTO (World Trade Organization) este un astfel de exemplu al acestei abordări, în care Vama împreună cu alte părți interesate din sectorul public și privat încearcă să măsoare și prin urmare, îmbunătățirea timpului de clearance-ul. Personalul vamal și politicile de dezvoltare a resurselor umane care permit detașarea (inclusiv împrumutul, delegarea etc.) a funcționarilor vamali în sectorul privat poate ajuta la construirea competențelor cheie în managementul comercial, digital și de proiect și permite personalului Vamal să învețe cum abilitățile sunt utilizate și implementate în industriile

respective, cu scopul de a transfera aceste cunoștințe către guvernul. Acest lucru îi va face, de asemenea, să înțeleagă și să aprecieze mai bine afacerile, procesele și cerințele.

O schemă de comunicare ar îmbogăți experiența ofițerilor vamali și ar promova o mai bună înțelegere între vamă și mediul de afaceri. La întoarcerea de la detașare, ofițerii ar trebui să aibă o sesiune de informare pentru a împărtăși cunoștințele și lecțiile învățate și organizați o sesiune de planificare cu managerii și / sau colegii cu privire la modul în care noile abilități sau experiențe ar putea fi încorporate în practica de lucru contextul activității de consolidare a capacităților WTO, cadrul principiilor și practicilor în ceea ce privește competențele de dezvoltare și întreținere ale practicienilor vamali din atât sectorul vamal, cât și sectorul privat au fost dezvoltate cu contribuția respectivă din partea Membrii deja. Una dintre perspectivele obținute în timpul acestei lucrări, bazată în special pe contribuțiile respective din partea UE, a fost că competențele necesare de vamă și personalul din sectorul privat nu diferă prea mult unul de celălalt. Pe baza acestor experiențe, devine și mai evident că oportunitățile de formare comune și educația bidirecțională nu sunt doar o parte a construirii încrederii reciproce și a înțelegerii rolurile și responsabilitățile celuilalt, dar esențiale pentru dezvoltarea competențelor necesare ambii parteneri. Prin educația bidirecțională, Vama ar putea învăța de la experții din industrie printre altele, despre tendințele comerciale noi și în creștere, precum și despre dezvoltarea unei mai bune înțelegeri a modului în care funcționează modelele de afaceri pentru a putea facilita comerțul. O astfel de educație bidirecțională conceptele ar putea fi dezvoltate în strânsă coordonare și comunicare constantă cu părțile interesate adecvate din industrie pentru a se adapta mai bine la comerțul mondial în continuă schimbare și mediul economic. Vama ar putea utiliza educația bidirecțională ca o oportunitate de a explica și clarifica reglementări și procese, pentru a ajuta sectorul privat să înțeleagă și să aprecieze mai bine modul în care Vama asigură securitatea, siguranța, competitivitatea economică și oferă beneficii mai mari pentru dezvoltarea afacerilor.

Valoarea factorilor depinde de acțiunile autorităților publice și ale structurilor regionale de afaceri. Dacă ocuparea populației din regiune este influențată în principal de activitatea structurilor regionale de afaceri, atunci mărimea ponderii forței de muncă în populație este influențată de politica demografică actuală. Dar, în orice caz, factorul decisiv este interacțiunea dintre autoritățile publice și structurile regionale de afaceri. De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că factorii de mai sus diferă semnificativ în ceea ce privește timpul. Este posibil să se schimbe situația ocupării forței de muncă la scară națională și un subiect federal separat în câțiva ani, în timp ce o schimbare similară a proporției forței de muncă din populație durează decenii, mai ales dacă există o diferențiere a regiunilor în ceea ce privește nivelul de trai. Anterior, am stabilit faptul unei diferențieri semnificative și crescânde a regiunilor din Districtul Federal Central în funcție de nivelul veniturilor populației. Diferențierea regiunilor în ceea ce privește nivelul veniturilor populației dă naștere migrației forței de muncă și, ca o consecință, o scădere a proporției forței de muncă în populația regiunilor cu un nivel relativ scăzut al veniturilor.

Afacerile rusești moderne se află în proces de creare a antreprenoriatului de tip nou, care este caracterizată prin: caracterul intensiv al dezvoltării, procedurile și normele formale standard, formarea bazei de luare a deciziilor, mediul de afaceri intern și extern stabil, care prin urmare, creează o relație stabilă și echilibrată între parteneri cu autoritățile vamale. Bugetul regional al Federației Ruse este în continuu format în mare parte datorită taxelor corporative [3].

Se remarcă faptul că afacerile rusești sunt extrem de dependente de către autoritățile federale și regionale. Această dependență naturală există datorită faptului că statul servește ca regulator în viața economică a țării. O chestiune diferită este că această dependență este excesivă și nu este întotdeauna sub statutul de reglementare și se manifestă sub formă de "interes de corupție", inclusiv "combaterea concurenților" cu sprijinul unor oficiali, inclusiv cu încadrarea în proces a autorităților vamale. Luând în calcul că Bugetul Federal este dependent de companiile private care au un interes propriu, pur economic [4].

Mulți cercetători văd perspectivele interacțiunii dintre Guvern și structurile de afaceri în implementarea abordării proiectului, în implementarea unui set de proiecte reciproc avantajoase. Este la fel de important să se ofere condiții de interacțiune în cursul activităților curente ale autorităților publice și ale entităților comerciale. În acest context, este de o importanță fundamentală coordonarea intereselor structurilor de putere și ale afacerilor, care este pusă în aplicare de o astfel de funcție de management ca stabilirea obiectivelor [5]. La 7 mai 2018, președintele Rusiei a semnat un decret "cu privire la obiectivele naționale și obiectivele strategice pentru dezvoltarea Federației Ruse pentru perioada de până în 2024", stabilind și aprobând proiecte naționale în Rusia. Noile proiecte naționale la scară federală acoperă trei domenii: capitalul uman, mediul confortabil pentru viață și creșterea economică. O serie de proiecte naționale determină natura actuală și viitoare a interacțiunii dintre autoritățile publice și structurile regionale de afaceri. În acest sens, al doilea scenariu (scenariul proiectului) presupune dezvoltarea socio-economică

a regiunilor cu interacțiunea autorităților publice și a structurilor regionale de afaceri în contextul implementării proiectelor naționale.

Schimbările în starea de interacțiune dintre autoritățile publice și structurile regionale de afaceri ar trebui evaluate prin dinamica raportului dintre angajați și populația regiunii și dinamica nivelului de autosuficiență bugetară din regiune. De interes sunt studiile suplimentare privind aplicarea indicatorului autosuficienței bugetare a regiunii ca criteriu pentru dezvoltarea durabilă a regiunii. În special, pare promițător să se determine nivelul optim de autosuficiență bugetară a unei anumite regiuni din rețeaua regiunilor care interacționează din Rusia. De asemenea, este relevantă generalizarea experienței regionale de interacțiune între autoritățile publice și mediul de afaceri.

Declarațiile internaționale de interacțiune a Serviciului Vamal cu sectorul economic privat

Cadrul sigur al standardelor internaționale stabilesc unele dintre obiectivele principale pentru a consolida cooperarea vamală cu mediul privat. Pilonul 2 al SAFE Framework Standarts se încadrează în mod specific în parteneriatul vamă-afaceri. Ea prevede că " fiecare administrație Vamală va stabili un parteneriat cu sectorul privat pentru a-l implica în asigurarea siguranței și securității comerțului internațional și a lanțului de aprovizionare. Principalul obiectiv al acestui pilon este crearea unui sistem internațional pentru identificarea întreprinderilor private care oferă un grad ridicat de garanții de securitate în ceea ce privește rolul lor în lanțul de aprovizionare. Acești parteneri de afaceri ar trebui să primească beneficii tangibile în astfel de parteneriate sub formă de prelucrare accelerată."

Pilonul II al cadrului de standarde sigure prevede lansarea unui program de Authorized Economic Operator (AEO). Standardul 5 prevede în special că Serviciul Vamal va actualiza periodic programe de parteneriat vamă-întreprinderi pentru promovarea standardelor minime de securitate și mai bune practici de securitate a lanțului de aprovizionare. Specificația tehnică la Standardul 5 elaborează că Vama ar trebui să se angajeze în consultări periodice, atât la nivel național, cât și la nivel local, cu toate părțile implicate în lanțul internațional de aprovizionare pentru a discuta aspecte de interes reciproc inclusiv reglementările vamale, procedurile și cerințele pentru spații și securitatea lotului. Specificațiile tehnice la Standardul 6 (facilitare) continuă la stipulează că administrația vamală ar trebui să stabilească mecanism pentru a permite pentru afaceri partenerii să comenteze modificările propuse și modificările care afectează în mod semnificativ rolul lor în asigurarea lanțului de aprovizionare. Criteriile de eligibilitate pentru un AEO includ un dosar de conformitate demonstrat; satisfăcător sistem de gestiune a evidențelor comerciale; viabilitate financiară și securitate (cargo, transport transport, sediu, personal și de securitate Partener comercial). Programul AEO oferă beneficii de facilitare a Comerțului, care includ deplasarea mai rapidă a încărcăturii cu risc scăzut prin Procese vamale, niveluri de securitate îmbunătățite, costuri optimizate ale lanțului de aprovizionare prin securitate eficiență sporită, reputație sporită pentru organizație, oportunități de afaceri sporite, o mai bună înțelegere a cerințelor vamale și o mai bună comunicare între AEO și Administrația Vamală. Cadrul SAFE este completat de SAFE Pachet, care, printre altele, conține orientări detaliate pentru dezvoltarea unui Programul AEO, precum și o listă detaliată (și nu exhaustivă) a beneficiilor care ar trebui să fie acordat AEO.

Convențiile privind admiterea temporară a mărfurilor (ATA și Istanbul Convenții) încapsulează dispoziții pentru funcționarea sistemelor de Carnet ATA. În timp ce Vama ratifică convențiile, organizațiile din sectorul privat administrează lanțuri de garanție pentru funcționarea carnetului la nivel mondial. La nivel național, vamă și organizațiile de afaceri cooperează pentru a asigura funcționarea corectă a sistemului de Carnet ATA.

Declarația Arusha a Consiliului de cooperare vamală privind mărfurile Guvernanța și Integritatea în Statele vamale - " administrațiile vamale ar trebui relație deschisă, transparentă și productivă cu sectorul privat. Grupurile de clienți ar trebui să fie încurajați să accepte un nivel adecvat de responsabilitate și responsabilitate pentru această problemă i identificarea și implementarea soluțiilor practice. Stabilirea Memorandumurile de înțelegere între organisme vamale și cele industriale pot fi utile în acest sens privește. De asemenea, elaborarea de coduri de conduită pentru sectorul privat, care în mod clar stabilirea standardelor de comportament profesional poate fi utilă. Sancțiuni asociate cu implicarea în comportamente corupte trebuie să fie suficientă pentru a descuraja grupurile de clienți să plătească mită sau taxe de facilitare pentru obținerea unui tratament preferențial. Modelul de date al OMV conține o colecție de informații atent selectate - denumite elemente de date-care sunt standardizate, bazate pe norme acceptate la nivel global, și organizat pentru a minimiza efortul și costul comerțului. Facilitează schimbul de informații între întreprinderi și vamă și sprijină, de asemenea, "inițiativele cu ghișeu unic". Modelul de date OMV a fost dezvoltat în consultare cu comerțul

și transportul comunitatea și alte agenții guvernamentale. Calitatea datelor este un element cheie atât în ceea ce privește facilitarea, cât și punerea în aplicare perspective. Utilizarea datelor codate, spre deosebire de datele necodate, reprezintă un pas important spre îmbunătățirea calității datelor. Modelul de date WCO oferă informații despre posibila utilizare a codurilor pentru fiecare element de date care poate fi codificat. Constructiv angajamente cu sectorul privat, însoțite de o mai mare adoptare a datelor internaționale standarde, va duce cu siguranță la îmbunătățirea calității datelor. Datele Comerciale de înaltă calitate, la rândul lor, pot beneficia întreaga societate în general, deoarece comerțul Statisticile sunt necesare de către diverși utilizatori pentru diverse utilizări, cum ar fi dezvoltarea internațională politica comercială, stabilirea politicii economice generale, analiza pieței pentru a găsi surse de aprovizionare sau piețele externe, stabilirea soldurilor de aprovizionare pentru monitorizarea piețelor de mărfuri, infrastructură planificarea, introducerea în Sistemul Conturilor Naționale și statisticile balanței de plăți etc.

Instituționalizarea și menținerea procesului de implicare/parteneriat testat, noi idei și soluții ar trebui să fie adaptate în mod continuu pentru a menține mecanism revigorat și relevant, ținând cont și de perspectiva pe termen lung trecerea la următorul nivel de parteneriat.

Pentru a asigura un angajament/consultare/parteneriat eficient, de asemenea, la nivel operațional nivel, administrația vamală poate numi manageri de clienți (sau coordonatori de clienți). Un astfel de manager de client trebuie să fie conștient de activitatea obișnuită a companiei în cauză și acționează ca punct de contact din prima linie pentru companie pentru întrebări practice sau orice probleme legate de vamă întâmpinate de companie. Managerul de client poate împreună cu compania uita-te la modalități de a aborda astfel de probleme.

Concluzie:

Dezvoltarea mecanismelor de interacțiune dintre autoritățile vamale și sectorul privat reprezintă un punct important în procesul de dezvoltare a economiei și globalizarea continuă a lumii. Cu cât comunicarea dintre aceste două extreme va fi mai productivă cu atât mai operativă va fi colectarea datelor necesare devăării, și trecerea rapidă a mărfurilor peste frontieră și plasarea ei la opunctul de destinație pentru comercializarea ulterioară, ori consumul direct.

Bibliografie:

1. V.S. Tsitlenok, I.V. Roshchina, N.A. Artyukhova, Sustainable development of the economy of the Russian Federation: a factor of structural and multi-level diversity Federacii, Tomsk, 2019.
2. Zh.A. Mingaleva, K.A. Uzhegova, "Features of partnership implementation in the concept of regional sustainable development: ierarchical interaction", Bulletin of PNRPU. Social and economic Sciences, 1, 2016, pp. 152-160.
3. A.A. Kuklin, K.S. Nalunga, "Methodological features of the assessment of regional budgets", Regional economy, 2, 2018, pp. 395-407.
4. V.L. Anichin, A.Yu. Zhelyabovskiy, Improving the interaction of public authorities and business structures in regional economic management, Belgorod, 2019.
5. A. Yu. Zhelyabovskiy, "The role of goal setting in the mechanism of the management of sustainable regional development", Regional economy. South of Russia, 4, 2018, pp. 80- 85.

**SOCIOECONOMIC SITUATION OF CHILDREN IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
RECENT EVOLUTION AND TRENDS¹
SITUAȚIA SOCIOECONOMICĂ A COPILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
EVOLUȚIE RECENTĂ ȘI TENDINȚE**

*Mihail CIOBANU², drd., cerc. șt., INCE,
Silvia SAVCENCO³, cerc. șt., INCE*

One of the most vulnerable groups of population are children. The socioeconomic conditions of the households with children affect directly the welfare of children. The COVID-19 crisis consequences like: job losses, accentuation of the food insecurity, financial insecurity, accentuating debt, pessimistic attitudes and other consequences have affected the socioeconomic situation of households with children. Moldova is one of the countries that was badly affected by COVID-19 and by its social, economic consequences and of other type. The purpose of this article is to assess the recent evolution of the socioeconomic situation of children in the Republic of Moldova and to identify the main trends in this field. The main methods of research used in the paper are: statistical analysis, synthesis, induction, deduction. As the data source for the analysis was used the statistical data from National Bureau of Statistics of Moldova. The data analysis cover three socioeconomic aspects of children: social protection; infractionality and the situation of households with children. The research has shown that the most important change in the socioeconomic situation of children during the pandemic period is the prioritization of expenditures of their households of basic commodities like food, home maintenance and clothing and footwear in detriment of other expenditures.

Keywords: *children; social protection; infractionality; households with children; disposable income; consumption expenditures; Republic of Moldova.*

Unul dintre cele mai vulnerabile grupuri ale populației sunt copiii. Condițiile socioeconomice ale gospodăriilor cu copii afectează în mod direct bunăstarea copiilor. Consecințele crizei COVID-19, cum ar fi: pierderea locurilor de muncă, accentuarea nesiguranței alimentare, nesiguranței financiare, accentuarea datoriilor, atitudinile pesimiste și alte consecințe au afectat situația socioeconomică a gospodăriilor cu copii. Moldova este una dintre țările care au fost grav afectate de COVID-19 și de consecințele sale sociale, economice și de alt tip. Scopul acestui articol este evaluarea evoluției recente a situației socioeconomice a copiilor în Republica Moldova și identificarea tendințelor principale în acest domeniu. Principalele metode de cercetare utilizate în lucrare sunt: analiza statistică, sinteza, inducția, deducția. Ca sursă de date pentru analiză au fost utilizate datele statistice de la Biroul Național de Statistică al Moldovei. Analiza datelor acoperă trei aspecte socioeconomice ale copiilor: protecția socială; infracționalitatea și situația gospodăriilor cu copii. Cercetările au arătat că cea mai importantă schimbare în situația socioeconomică a copiilor în perioada pandemică este prioritizarea cheltuielilor gospodăriilor lor a bunurilor de bază precum hrana, întreținerea locuinței și îmbrăcămintea și încălțăminte în detrimentul altor cheltuieli.

Cuvinte-cheie: *copii; protecție socială; infracționalitate; gospodării cu copii; venit disponibil; cheltuieli de consum; Republica Moldova.*

JEL: *I3, J13.*

Introduction.

The COVID-19 global pandemic has brought numerous changes in the development of such aspects of human activity as economic, social, political, cultural and other ones. As ones of most crucial aspects of human life to survival and development as economic and social ones have been given an important degree of attention. One of the most vulnerable population group even in normal times, not just in unprecedented times like this ongoing pandemic period are children. Vulnerability in socioeconomic life comes from the socioeconomic inequalities, which are partly inherent in the fabric of life, which justifies meritocratic

¹ This paper has been elaborated in the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Proiect Program de Stat "Perfecționarea mecanismelor de aplicare a instrumentelor inovaționale orientate spre creșterea durabilă a bunăstării populației Republicii Moldova" / Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

² © Mihail CIOBANU, ciobanu.mihail.s@gmail.com

³ © Silvia SAVCENCO, savcenco.silvia@mail.ru

tendencies and partly enhanced by society which justifies the fight against unequal opportunities. In the case of children vulnerability comes from biopsychical factors inherent to their bodies and minds, socio-economic factors from their caregiver environment or lack thereof (family, foster care, institution or even street) and community. A country that has especially suffered because of the COVID-19 pandemic and restrictions related to it is Moldova. In order to assess the socioeconomic situation of children in Moldova during this period in comparison with the years before this and to identify if there are any visible trends a number of areas were selected: living conditions of households with children, infractionality and social protection the evolution and trends in which in last year and a few years before it were analyzed.

Literature review. A number of various studies appeared in these two years about socioeconomic impact of pandemic on children. As pandemic consequences were found: the worsening behavioral health of children and the increase of number of families with medium or severe food insecurity (Patrick et al., 2020); potential negative academic impact of school closures on children, especially for those from lower-income families (Frenette et al., 2020); loss of employment or work-related income which make difficult for families to meet basic needs at a sensitive point in early child development, missing out healthcare or it being delayed out because of worries to virus exposure (Waxman, Gupta and Gonzalez, 2020). In Moldova one of such studies was done by the Demographic Research Center (DRC) of National Institute for Economic Research (NIER) of Moldova. Another one, while not specifically targeting children, but concerned products related to children was done by the Department of Social Research and Standard of Living (DSRSL) of the NIER. The DRC research has shown that uncertainty, lack of skills and resources for coping, insignificant effect of support measures, lack of “multi-sectoral and inter-institutional intervention, coordination and implementation of central and local relevant actors” (DRC, 2021) were the main difficulties that had to be faced by the families with children in Moldova (especially, low-income families, incomplete families and large families) during the pandemic period. The DSRSL research (Colesnicova et al., 2021) has shown that in the Republic of Moldova, consumer prices for children's products and services did not change strongly during the pandemic, and according to the perception of a significant part of the surveyed population, spending on some categories of children's goods either remained the same or decreased and only a smaller share of people said they grew up, obviously people giving more priority to baby food than to children's clothing and to a greater extent than to games and toys. Among those surveyed who stated that their spending on children was reduced, about the same weight of the surveyed mentioned insignificant or significant reductions. Patterns of these perceptions of changes in consumer spending on children may be due to changes in socio-professional status, changes in work organization and the response of respondents to the pandemic crisis. All that being said, these studies cover only specific areas of socioeconomic impact, but for a more comprehensive picture data from various areas and from administrative sources could help in this regard.

Methodology and data sources. The main methods of research used in the paper are: statistical analysis, synthesis, induction, deduction. As the data source for the analysis was used the statistical data from National Bureau of Statistics of Moldova (NBS, 2021). The data analysis cover three socioeconomic aspects of children: social protection; infractionality and the situation of households with children. For each of these aspects were used a set of statistical indicators: for the area of social protection - the ratio between monthly allowance for childcare and the subsistence minimum for children, the number of children with disabilities that receive allowances and the size of these allowances, monthly childcare allowance, subsistence minimum for children; for infractionality: the share of crimes committed by minors in total crimes, the share of convicted minors, the share of types of crimes committed by minors; for the situation of households with children: the share of households by presence of commodities, the share of disposable income sources and directions of consumer expenditures. The years of the data for the indicators are 2017-2021 for the ones where last year is 2021 and 2016-2020 for those where the last year is 2020.

Situation of households with children. It should be noted that starting with 2019, the Household Budget Survey is carried out according to a new survey plan and according to a revised methodology. At the same time, these changes determined certain limits in the comparability of the data of 2019 and the following year with the previous years.

In 2020 has continued the trend from previous years of decrease in the share of households with children younger than 18 years old (underage children) in total number of households (from 33.2% in 2016 to 31.1% in 2020 or by 2.1 p.p.). This tendency is characteristic to the households with underage children in rural areas, the share of which has reduced more (from 33.4% in 2016 to 29.2% in 2020 or by 4.2 p.p.), while in urban areas the share of such types of households didn't have such significant changes (though should be noted an increase from 33.1% in 2016 to 34.7% in 2019 and a subsequent reduction to 33.9% in 2020). The causes of

this trend are the reduction in births and emigration of fertile age families to urban areas and/or abroad.

In the last years the structure of the households with children has seen some changes. In 2020 the majority were family couples with children - 62.3% (without significant changes compared to 2019, but growing significantly since 2016 by 7.6 p.p.), 8.0% - single parents with children (the share of which did not have major changes during last 5 years) and 29.7% - other households with children (which shows a reduction since 2016 by 8.0 p.p.). From all households with children the share of those with 1 child (49.0% in 2020) had a major reduction (-5.0 p.p. since 2016), while for the ones with 2 children (37.1%) and 3 children or more (13.9%) had smaller increases (+2.0 p.p. and +3.0 p.p., respectively). From all households with children family couples with children had biggest shares in 2020: those with 1 child (26.3%, by 3.3 p.p. more than in 2016) and with 2 children (26.0%, by 2.0 p.p. more than in 2016) and a lesser share had those with 3 children or more (10.0%, by 2.3 p.p. more than in 2016). From all households with children those called "other households" with 1 child had also an important share, though a decreased one in last years (18.2% in 2020, by 7.5 p.p. less than in 2016), a smaller share had the ones with 2 children (8.7% in 2020) and with 3 children or more (2.8%), the households with single parents with 1 child, 2 children, 3 children or more, respectively had shares of 4.5%, 2.4% and 1.1%, all of these without big changes since 2016. The share of the households with children and migrants in the number of households with children was 15.9% in 2020, a share smaller by 3.7 p.p. compared to 2016.

In 2019 the households with children with migrants in urban area had the share of a quarter (24.8%) from all households with children with migrants in the country and this share has grown to a third (32.9%) in the following year, 2020, correspondingly the share of the households with children with migrants in rural area has reduced from 75.2% to 67.1%. Such drastic changes did not take place in the number of households with children without migrants (48.6% in 2019 in urban area and 46.1% in 2020). It seems like this change hasn't depended on the number of children in the household or the type of household (couple, sole parent or other type) as data show. The share of households with 1 child with migrants (47.5% in 2019) has grown by 2.8 p.p. in 2020, also an increase had the share of households with 3 children or more with migrants (+1.9 p.p., from 12.8% to 14.7%), while a big decrease had the share of households with 2 children with migrants (-4.7 p.p., from 41.8% to 37.1%). The share of family couples with children with migrants has grown by 5.0 p.p. (from 53.3% in 2019 to 58.3% in 2020), while the share of "other households" with children with migrants has decreased by 5.4 p.p. (from 46.7% in 2019 to 41.4% in 2020).

The disposable income in households with children in 2020 has amounted to 2615.9 MDL, by 166.8 MDL more compared to 2019 and by 909.6 MDL more compared to 2016. There is an interesting difference between areas of residence. For the period 2019-2020 the disposable income in households with children in urban area has grown by 85.9 MDL or by 2.8% (from 3027.3 MDL to 3113.2 MDL) and in rural area – by 224.6 MDL or by 11.0% (from 2033.5 MDL to 2258.2 MDL). For the period 2016-2020 the disposable income in households with children in urban area has grown by 1054.2 MDL or by 51.2% (from 2059.0 MDL to 3113.2 MDL) and in rural area – by 794.6 MDL or by 54.3% (from 1463.5 MDL to 2258.2 MDL). The main sources of income in urban area for households with children were employment (64.5% of income in 2020), remittances (12.2%), social benefits (8.6%), individual non-agricultural activity (8.5%), while in rural areas: employment (in a lesser measure - 44.5%), remittances (in a greater degree - 21.2%), social benefits (9.2%), individual agricultural activity (15.8%) and individual non-agricultural activity (7.8%). As significant changes in these shares in 2019-2020 can be mentioned the following: the growth by 4.0 p.p. of the share of employment income for rural households and the decrease by 1.2 p.p. and by 1.1 p.p. of shares of social benefits and, respectively, remittances in rural households and the reduction by 1.1 p.p. of the share of employment income for urban households. As major changes in the shares of sources of income in 2016-2020 can be remarked the following ones: the increase by 2.9 p.p. of the share of employment income for urban households and the decrease by 2.2 p.p. and by 1.7 p.p. of shares of income from individual non-agricultural activity and, respectively, remittances in urban households and the increase by 11.3 p.p. of the share of employment income for rural households and also the decrease by 8.7 p.p. of the share of remittances income for rural households.

With a bigger number of children in the household there is a bigger diversification of income sources of the household. The data from 2020 show that from the disposable income amount of 3053.0 MDL the household with 1 child has a share of 56.9% of income from employment, 16.1% - from remittances, 8.8% - from individual agricultural activity, 8.0% - from social benefits and 6.4% - from individual non-agricultural activity. In the case of households with 2 children, for which the disposable income amount is 2557.2 MDL the share for employment income is 57.0%, from remittances – 17.1%, from social benefits – 8.2%, from

individual non-agricultural activity - 7.5%, from individual agricultural activity – 7.1%. More diverse shares of income sources have the households with 3 children or more, for which the disposable income amount is 1844.1 MDL: from employment income – 39.2%, from remittances - 17.9%, from individual non-agricultural activity – 15.9%, from social benefits – 13.7%, from individual agricultural activity – 10.0%. The most significant changes in the period 2019-2020 in the shares from the income structure of households with children by their number were the following ones: the decrease by 1.4 p.p. in the employment income and the increase by 1.4 p.p. in the income from individual agricultural activity for households with 1 child; the growth by 4.9 p.p. in the employment income, the reduction by 1.7 p.p. and by 1.0 p.p. in individual non-agricultural activity and in remittances, respectively, for the households with 2 children; the increase by 5.0 p.p. in individual non-agricultural activity and the decrease by 2.5 p.p. and by 2.0 p.p. in individual agricultural activity and, respectively, in employment income for households with 3 children or more.

The average monthly consumption expenditures per person in households with children amounted to 2562.6 MDL in 2020, which is by 33.1 MDL or by 1.3% more than in 2019, while in 2016 they increased by 719.9 MDL or by 39.8% (from 1809.7 MDL to 2529.5 MDL). Although there are no significant differences between rural and urban households in this regard between 2016 and 2019, between 2019 and 2020 the trends are opposite, so while in urban areas the average monthly consumption expenditures per person in households with children have increased by 4.6%, from 3150.1 MDL to 3294.4 MDL, in rural areas they decreased by 2.3%, from 2083.5 MDL to 2036.3 MDL. In 2020, a household with children had the largest share of food expenditures (42.5%), followed by home maintenance (13.4%) and clothing and footwear (10.3%). It should be noted that although between 2016 and 2019 there is a declining in the share of food expenditures (-2.8 p.p.), which would mean a trend of diversification of expenditures, which was reversed between 2019 and 2020, when this share increased by 2.6 p.p., which would mean that households with children had to reduce their expenses other than for food. The share of housing and clothing and footwear expenditures between 2019 and 2020 continued to decline, continuing the decrease as was between 2016 and 2019, as with spending on health care and communications. The share of transport and housing expenditures continued to increase between 2019 and 2020 as in previous years. For leisure, education, hotels, restaurants, cafes, the weights of expenditures decreased in the pandemic year 2020, unlike the previous years, when these weights increased. What we see is the prioritization of some expenditures to the detriment of others to deal with the crisis. A significant difference between households with children in urban areas compared to those in rural areas is that in the pandemic year 2020 the share of housing expenditures increased more (compared to the previous year) than in 2016-2019, which is contrary to the trend in rural areas, when the share in the pandemic year increased less than in 2016-2019. There are significant differences between households with different numbers of children in terms of the evolution of the size of average monthly consumption expenditures per person and the weights of their directions of expenditure between 2019 and 2020. If in households with 1 child the size of average monthly consumption expenditures per person between 2019 and 2020 increased by 67.0 MDL (from 2876.4 MDL to 2943.4 MDL), to a lesser extent in the case of those with 2 children - by 7.9 MDL (from 2496.8 MDL to 2504.7 MDL) and even decreased to those with 3 children and more - with 14.4 MDL (from 1918.9 MDL to 1904.4 MDL). The share of food expenditures increased by 1.4 p.p. in households with 1 child, by 3.4 p.p. to those with 2 children and by 4.7 p.p. to those with 3 children and more. In general, in households with more children, the share of other types of expenditures has been reduced and to a greater extent than in households with fewer children, which confirms what we said earlier about prioritizing basic expenditures over others that can be optional in order to deal with the pandemic crisis.

The 2016-2019 period is characterized by the major reduction in the share of households with children (*Figure 1*) with: phones (-12.5 p.p.), hot water with centralized system (-4.4 p.p.), central heating system (-3.8 p.p.) and by the major increase in the share of households with children with: aqueduct (+6.9 p.p.), including inside home (+9.3 p.p.), hot water (+9.4 p.p.), own heating system – autonomous (+11.1 p.p.), network gases (+4.6 p.p.), bathroom inside the house (+14.5 p.p.), sewerage installation (+9.5 p.p.), including centralized system (+1.2 p.p.), bath or shower (+8.0 p.p.). The period 2019-2020 has shown fewer significant changes: aqueduct (+3.0 p.p.), including inside home (+3.0 p.p.), hot water (+3.6 p.p.), own heating system – autonomous (+2.3 p.p.), sewerage installation (+2.9 p.p.), phone (-5.3 p.p.). While there aren't any big differences between the shares of these commodities for the households with children of urban or rural area of residence between 2019 and 2020, in the period 2016-2019 there were some significant differences. The share of households with phone reduced more in urban areas (-25.5 p.p.) than in rural areas (-2.3 p.p.). A big decrease in urban area households is for hot water centralized system (-9.3 p.p.) and for central heating system (-11.0 p.p.) and a high increase for own heating system – autonomous (+18.7 p.p.). In the case of rural

households high growths concerned aqueduct (+10.1 p.p.), hot water (+11.7 p.p.), bathroom inside the house (+21.9 p.p.), sewerage installation (+13.3 p.p.), bath or shower (+11.5 p.p.).

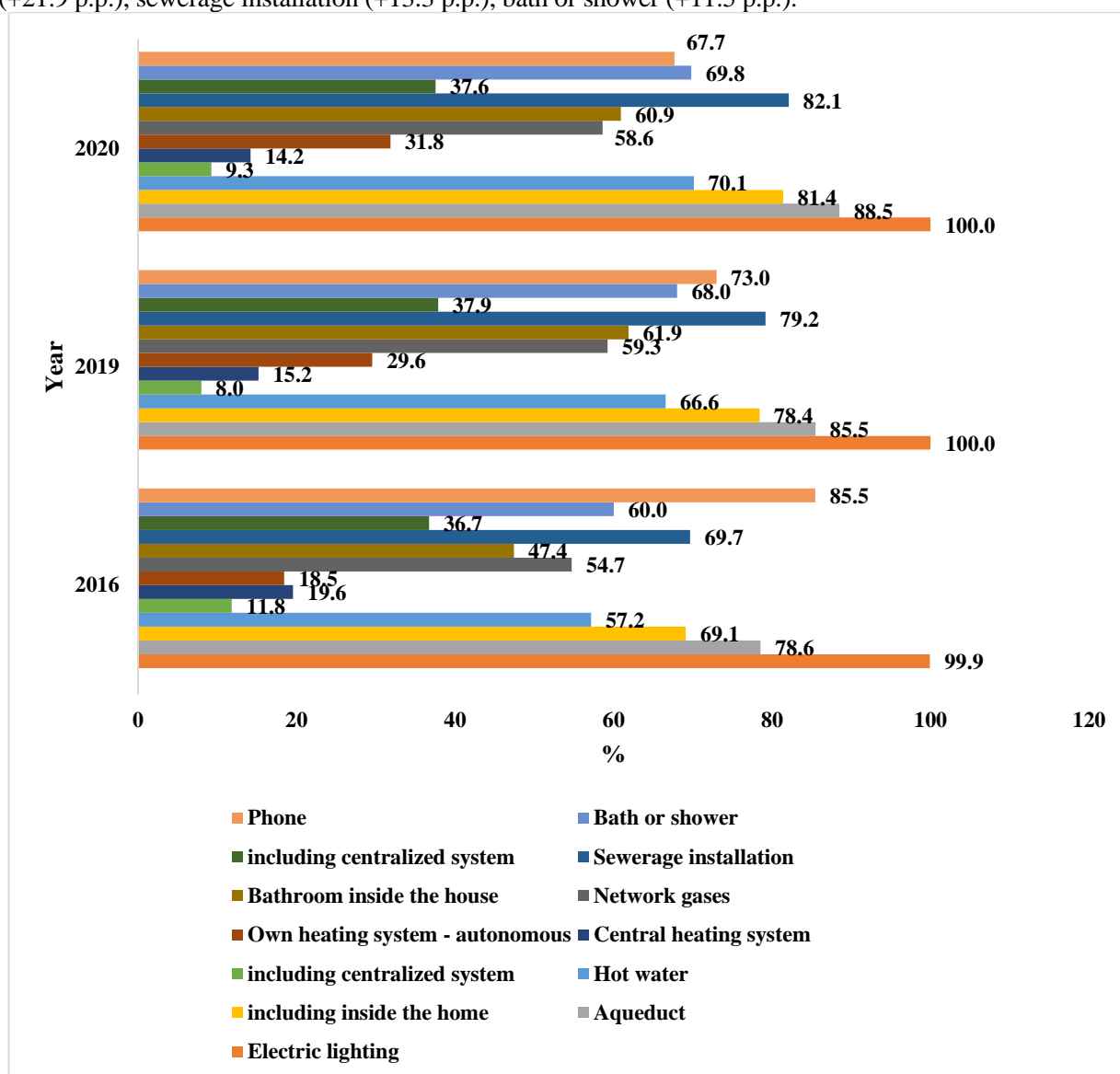

Figure 1. Share of households with children with main characteristics of commodities in the home
 Source: Elaborated by authors based on NBS data (NBS, 2021)

During the period 2016-2020 there were some significant changes in the evolution of food consumption in households with children and also a few ones from 2019 to 2020 (Figure 2). As is seen in the figure, the significant changes between period 2016 and 2019 had all groups of food products: the growth of food consumption for bread and bakery products (+0.5 kg/person), meat and meat preparations (+0.6 kg/person), milk and milk products (+2.9 liters/person), eggs (+2.7 pieces/person), sugar and confectionery (+0.4 kg/person), fish and fish products (+0.2 kg/person), vegetables and pumpkins (+0.5 kg/person), fruits and berries (+1.8 kg/person) and the reduction of food consumption for vegetable oil (-0.1 liters/person) and potatoes (-0.3 kg/person). Between 2019 and 2020 the changes were mostly insignificant, but from those more significant can be mentioned the reduction in food consumption of fruits and berries (-0.2 kg/person) and the growth in the food consumption of vegetables and pumpkins (+0.4 kg/person) and eggs (+0.3 pieces/person). There weren't any major differences between households from different areas of residence.

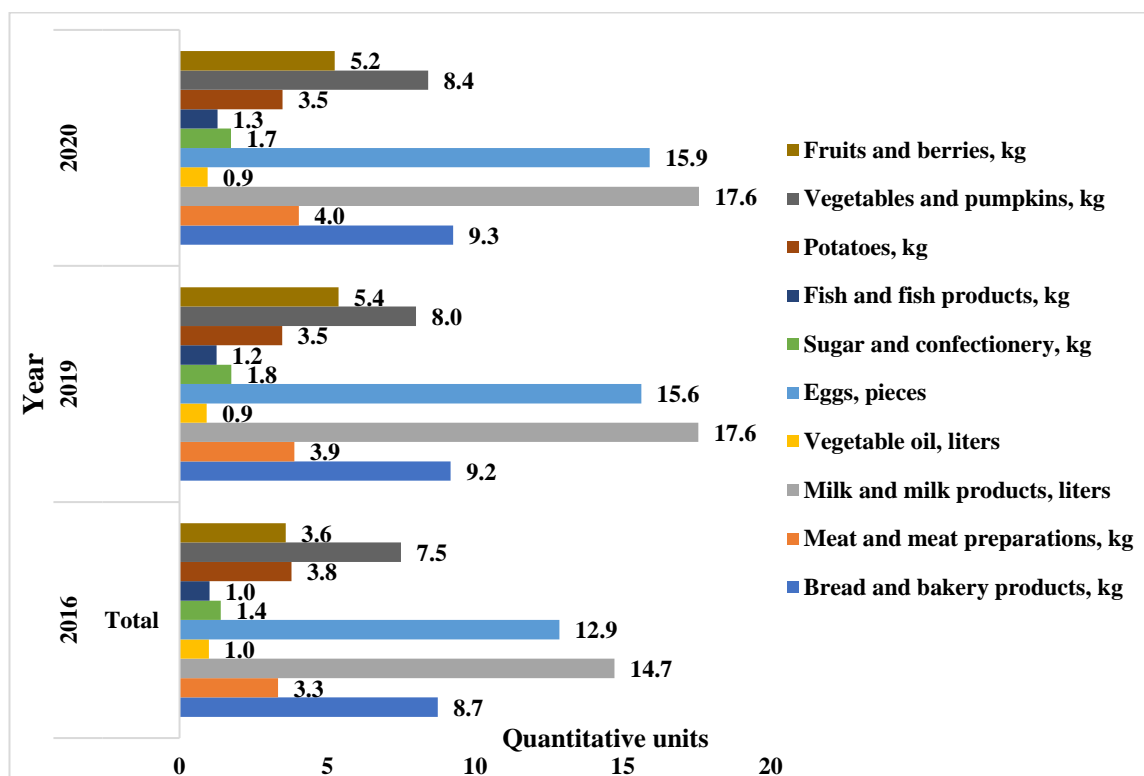

Figure 2. Evolution of food consumption in households with children per household

Source: Elaborated by authors based on NBS data (NBS, 2021)

Asked how they appreciate the standard of living of the household most of the households with children answered that it is satisfactory (72.7% in 2020) and their share did not change significantly compared to 2016 (74.4%). A quarter of them saw it as very good or good and bad or very bad – the rest of households with children. In these answers are seen two opposite tendencies. While the share of households who saw their standard of living as good or very good increased over time from 2016 to 2020 (from 16.0% to 23.1%), the share of those who considered it bad or very bad decreased at the same time (from 9.6% to 4.2%). An interesting change was seen in the pandemic year 2020 compared to 2019, the share of households who appreciated their standard of living as satisfactory increased (from 68.3% to 72.7%), while those that appreciated it as good or very good decreased (from 27.1% to 23.1%). Obviously, the pandemic consequences (medical, social, economic etc.) has affected the standard of living of these households or at least in their perception. This is also confirmed by the answers given by these households at the question where they assess the standard of living of the household compared to the previous year. The share of those who considered it the same in 2020 (86.1%) or worse (8.1%) has grown in comparison with the 2019 year (84.2% and, respectively, 6.7%), while the share of the ones who saw it as getting better has shrunk significantly (from 9.1% in 2019 to 5.8% in 2020). A prudence was seen also in the answers these households had when asked about what amount of monthly monetary income would satisfy the minimum needs for a person "to make it from today to tomorrow" and about what amount of monthly income would satisfy the needs of a person for a decent living in 2020 compared to 2019. If in 2019 the amount of monthly monetary income that would satisfy the minimum needs for a person "to make it from today to tomorrow" was appreciated as 2080.4 MDL, in 2020 this amount has grown just a little, by 52.5 MDL (to 2132.9 MDL). The amount of monthly income that would satisfy the needs of a person for a decent living was appreciated as 4081.4 MDL in 2019, just a bit lower than in the following year, 2020, by 83.6 MDL (4165.0 MDL). The data show that this amount is usually 2 times higher than the one "to make it from today to tomorrow". A positive trend in the last 5 years is the reduction of the share of households with underage children that have health expenditures greater than 10% of total household expenditures (from 11.7% in 2016 to 7.7% in 2020).

Social protection of children. On January 1, 2021, the ratio between the monthly child care allowance and the subsistence minimum for children up to 1 year of age for insured persons (up to 3 years) was 282.9%, increasing strongly (+43.6 p.p.) compared to January 1, 2020 (239.3%), increasing annually since 2017 (181.9%) until now, in the whole period about 1.6 times. Such a thing cannot be said about the ratio between the monthly childcare allowance and the subsistence minimum for children up to 1 year old for the uninsured (up to 2 years old). It has remained virtually constant since 2017 (79.6%) and until now (79.7% on January 1,

2021). An exception is the previous year, when on 1 January 2020 this ratio was 90.2%. At the same time, should be noted the increase in the ratio between the monthly childcare allowance and the subsistence minimum for children aged 1-6 years for insured persons (children up to 3 years) over the last 5 years, but especially between 2020 and 2021. On January 1, 2017 this ratio was 84.1%, increasing to 109.7% on January 1, 2020, and in just one year the ratio increased by 21.4 p.p., reaching 131.1% on January 1, 2021. In the case of uninsured persons (children up to 2 years old) only on 1 January 2020 such a ratio was 41.4%, in the other years it did not undergo essential changes (from 36.8% to 1 January 2017 to 36.9% on January 1, 2021).

In the case of the number of children receiving state social allowances on January 1, during the years 2017-2021, there is a practically continuous annual decrease under the background of the increase of the average size of the monthly allowance. The number of children with disabilities up to the age of 18 decreased from 11746 children to 10429 during this period, i.e. by 1317 children or by 11.2% (a decrease of 255 children taking place between 2020 and 2021). Although the number of those with severe disabilities decreased between 2017 and 2021 (from 5114 to 4643 children or by 9.2%), and those with accentuated disabilities decreased to a higher extent (from 4602 to 3604 children or with 21.7%), while those with medium disability - increased (from 2030 to 2182 children or by 7.5%). A worrying trend is the increase in the number of children who have lost their breadwinner - by 37.7% (from 4509 to 01.01.2017 to 6211 children on 01.01.2021). The average size of the monthly allowance for children with disabilities up to 18 years of age increased by 53.1% (from 503 MDL to 01.01.2017 to 770.1 MDL to 01.01.2021), to a greater extent in the case of severe disability - by 57.9% (from 539.5 MDL on 01.01.2017 to 851.9 MDL on 01.01.2021), than in the case of accentuated disability - by 51.5% (from 522.2 MDL on 01.01.2017 to 791.1 MDL on 01.01.2021) and than in the case of medium disability - by 52.7% (from 367.5 MDL on 01.01.2017 to 561.3 MDL on 01.01.2021). The average size of the monthly allowance for children who lost their breadwinner also increased during this period, from 402 MDL to 630.2 MDL or by 56.8%.

The amount of the monthly childcare allowance up to the age of 3 for insured persons increased by 84.2% from January 1, 2017 to January 1, 2021 (from 1234.3 MDL to 2273.7 MDL), the highest increase taking place between 2020 and 2021 (by 29.2%). The amount of the monthly childcare allowance up to the age of 2 for uninsured persons between 2017 and 2019 was 540 MDL, and in 2020 it was increased to 640 MDL, an amount that remained unchanged in 2021. It needs to be noted that the ratio between the size of the monthly childcare allowance up to the age of 2 for uninsured persons and the amount of the monthly childcare allowance up to the age of 3 years for insured persons constantly reduces from year to year. If in 2017 the ratio of 44% in 2019 already reached 35%, and the increase in 2020 dampened a little the decrease of this ratio, which in 2020 was 36%. However, the sharp increase in the size of the monthly childcare allowance up to the age of 3 for insured persons in 2021 compared to 2020 has accentuated this gap between insured and uninsured persons, so that the ratio reached 28% in 2021. If there is a desire to maintain the 2017 ratio the size of the current allowance for uninsured persons should have been increased by extra 55.4%.

In the last 5 years (2016-2020) the subsistence minimum for children in total has increased by 17.1% (from 1703.8 MDL to 1995.0 MDL). About the same size, the minimum subsistence size for children up to 1 year (by 18.4%, from 678.7 MDL to 803.5 MDL), for those aged 1-6 years, was increased (by 18.3%, from 1466.8 MDL to 1734.5 MDL) and for those aged 7-17 years (by 17.2%, from 1930 MDL to 2262.8 MDL).

Infractionality of children. Even though the total number of crimes in Moldova decreased during the years 2016-2020 from 41.9 thousand to 26.3 thousand or by 37.2%, the share of crimes committed by minors remained the same (from 2.2 % in 2016 to 2.3% in 2020). At the same time, the share of total convicted minors remained the same (from 3.3% in 2016 (335 minors) to 3.4% in 2020 (318 minors)), in 2020 the number of convicted minors per 100 000 minors was 57 children. The year 2020 accounted for 108 crimes at 100 thousand minors aged 0-17 years compared to 156 in 2016. The most frequently minors committed such crimes as: theft (56.3% of their total number of crimes), robberies (6.6%), hooliganism cases (4.0%), intentional injuries (2.0%), rapes (1.2%), other crimes (29.9%). The total number of minors who committed crimes in 2020 was 1137 children, the majority being those aged 14-17 years (94.2% or 1071 children). The majority of crimes were committed by boys (92.9% compared to 7.1% - girls). A positive aspect here is that the number of crimes committed against children was declining. In 2020, 774 crimes were committed against children, from which, 16.8% had sexual intercourse with persons under the age of 16 years, 11.1% - rapes and 6.1% - hooliganism cases. Minors receive conditional sentences as punishment, and almost every third convicted minor commits theft. Nearly every third minor - 37.4% was convicted of theft, which constitutes 119 children, convicted of hooliganism - 45 children or 14.2%, of robbery - 19 children or 6.0%, rape - 12 children or 3.8%, for drug-related offenses - 9 children or 2.8% and 6 children or 1.9% were convicted of

murder. The structure of sanctions applied to minors shows that the conditional sentence was most frequent - 44.0%, and practically every second minor received the prison sentence - 41.2%. On January 1, 2021, the number of definitively convicted minors serving the prison sentence was 45 children.

Conclusions.

The analysis of the data on the socioeconomic situation of children in Republic of Moldova has shown that in the pandemic year 2020 there was a decrease in the employment income and the increase in the income from individual agricultural activity for households with 1 child; the growth in the employment income, the reduction in individual non-agricultural activity and in remittances, respectively, for the households with 2 children; the increase in individual non-agricultural activity and the decrease in individual agricultural activity and, respectively, in employment income for households with 3 children or more. While in urban areas the average monthly consumption expenditures per person in households with children have increased, in rural areas they decreased between 2019 and 2020. Although between 2016 and 2019 there is a declining in the share of food expenditures, which would mean a trend of diversification of expenditures, this was reversed between 2019 and 2020, when this share increased, which would mean that households with children had to reduce their expenses other than for food. The share of housing and clothing and footwear expenditures between 2019 and 2020 continued to decline, as also was between 2016 and 2019, as with spending on health care and communications. The share of transport and housing expenditures continued to increase between 2019 and 2020 as in previous years. For leisure, education, hotels, restaurants, cafes, the weights of expenditures decreased in the pandemic year 2020, unlike the previous years, when these weights increased. Also, in households with more children, the share of other types of expenditures besides basic ones has been reduced and to a greater extent than in households with fewer children, which shows the prioritizing of basic expenditures over others that can be optional in order to deal with the pandemic crisis. Between 2019 and 2020 there was a reduction in food consumption of fruits and berries and the growth in the food consumption of vegetables and pumpkins and eggs. The ratio between the monthly child care allowance and the subsistence minimum for children up to 1 year of age for insured persons (up to 3 years) was increasing strongly. In the case of the number of children receiving state social allowances there is a practically continuous annual decrease under the background of the increase of the average size of the monthly allowance. The amount of the monthly childcare allowance up to the age of 3 for insured persons increased, the highest increase taking place in the pandemic year. Even though the total number of crimes in Moldova decreased during the years 2016-2020, the share of crimes committed by minors remained the same. At the same time, the share of total convicted minors remained the same.

References

1. Colesnicova, T., Gutium, T., Ciobanu, M. & Gutium, M. *Nivelul de trai al populației Republicii Moldova*. Institutul Național de Cercetări Economice, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Chișinău: INCE, 2021, 264 p., ISBN 978-9975-3463-8-2
2. Demographic Research Centre (DRC). *Familia cu copii în perioada pandemiei: studiu realizat în cadrul proiectului 20.70086.27/COV "Atenuarea efectelor negative ale pandemiei COVID-19 asupra familiilor"*, (2020-2021), National Institute for Economic Research, May 13, 2021, Accessed on: 31.08.2021, Disponibil at: https://ince.md/uploads/files/1620980773_studiu_prezentare_10.05-1.pdf
3. Frenette, M., Frank, K. & Deng, Z. *School Closures and the Online Preparedness of Children during the COVID-19 Pandemic*. In: Economic Insights. Issue 2020001 No. 103. Statistics Canada. 150 Tunney's Pasture Driveway, Ottawa, ON K1A 0T6, Canada, 2020, Accessed on: 31.08.2021, Disponibil at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED605398.pdf>
4. National Bureau of Statistics of Moldova, Accessed on: 31.08.2021, Disponibil at: <https://statistica.gov.md/>
5. Patrick, S. W., Henkhaus, L. E., Zickafoose, J. S., Lovell, K., Halvorson, A., Loch, S., Letterie, M. & Davis, M. M. *Well-being of parents and children during the COVID-19 pandemic: a national survey*. In: Pediatrics, 146(4), 2020, Accessed on: 31.08.2021, Disponibil at: <https://facefriendlynebraska.com/wp-content/uploads/well-being-of-parents-and-children-during-COVID.-pediatrics.-2020.pdf>
6. Waxman, E., Gupta, P. & Gonzalez, D. *Six Months into the Pandemic, 40 Percent of Parents with Young Children Have Experienced Economic Fallout: Findings from the September 11–28 Coronavirus Tracking Survey*. Washington, DC: Urban Institute, December 2020, Accessed on: 31.08.2021, Disponibil at: https://www.urban.org/sites/default/files/publication/103336/six-months-into-pandemic-40-percent-parents-with-young-children-have-experienced-economic-fallout_4.pdf

CHARACTERISTICS OF FORMATION OF BUDGET REVENUES IN THE RELEASED AREAS
ХАРАКТЕРИСТИКИ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ БЮДЖЕТА НА ОСВОБОЖДЕННЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

Farid Elnur oglu. ALIYEV¹, Baku Business University, Department of Master's and Doctoral, Specialty in taxation and taxation, II year master's degree, Scientific adviser: Ismayil HASANOV i.e.d., Baku Business University

The state budget plays an important role in conducting socio-economic policy. As a result, a unified economic and financial policy is being pursued. The difference between the revenues and expenditures of the state budget characterizes the current financial situation of the country. The formation of the revenue side of the state budget through the application of modern industrial technologies plays a special role in the development of the national economy in accordance with the current conditions, as well as in the development of social welfare. Due to its economic nature, the state budget is also a relationship between the state and legal entities and individuals for the distribution of domestic income. These relations are related to the creation and use of the budget fund to finance the strengthening of the country's defense, as well as the implementation of measures in various sectors of the economy. Such planning is important for economic development, and in all three, an annual budget plan is prepared first.

Keywords: *Legislative base and analysis of the state budget, dynamics of budget revenues and analysis of the current situation, formation of budget revenues.*

Государственный бюджет играет важную роль в проведении социально-экономической политики. В результате проводится единая экономическая и финансовая политика. Разница между доходами и расходами государственного бюджета характеризует текущее финансовое положение страны. Формирование доходной части государственного бюджета за счет применения современных промышленных технологий играет особую роль в развитии национальной экономики в соответствии с текущими условиями, а также в развитии социального обеспечения. По своей экономической природе государственный бюджет также представляет собой отношения между государством и юридическими и физическими лицами для распределения внутреннего дохода. Эти отношения связаны с созданием и использованием бюджетного фонда для финансирования укрепления обороны страны, а также с реализацией мероприятий в различных отраслях экономики. Такое планирование важно для экономического развития, и во всех трех случаях в первую очередь готовится годовой бюджетный план.

Ключевые слова: *Законодательная база и анализ государственного бюджета, динамика доходов бюджета и анализ текущей ситуации, формирование доходов бюджета.*

JEL: H6, H72

Budget legislation regulates budget processes in any state. Budget legislation means the Constitution of the Republic of Azerbaijan, laws and other normative legal acts on the state budget adopted in accordance with the Law on Budget System, the Law of the Republic of Azerbaijan on Budget System, as well as international agreements to which the Republic of Azerbaijan is a party [1].

The first law adopted on December 1, 1992, which has remained in force until now, is the Law on the Budget System. The economic reforms carried out have had a significant impact on the existing processes in the financial sector in the country, and this is reflected in the budget and tax issues. From this point of view, in order to eliminate the gaps in the existing legislation and bring the budget legislation in line with the requirements of the time, a special law "On the State Budget" of the Republic of Azerbaijan was adopted on May 18, 1999. The new law was intended to help the law on the budget system [5].

The validity of both laws, a number of gaps in the legislation, economic reforms in the country, as well as the establishment of new local governments after the municipal elections in the country, the measures taken in the financial sphere necessitated the development of a more comprehensive legal document [6].

The formation of an independent budget in the country came after independence. However, both the inability to establish an economic structure and the Karabakh war have already slowed down this process.

¹ © Farid Elnur oglu. ALIYEV, fe8532696@gmail.com

The creation of a favorable investment climate in the country, as well as the signing of the contract of the century, contributed to economic development. In those years, it was almost too early to compare the state budget of Azerbaijan with the developed or developing countries of the world. However, the state budget, which is significantly increased each year compared to the previous year, can now be considered a class of state budgets of developed countries. The reason for the significant increase in the country's financial capacity was the successful implementation of the oil strategy in our country. One of the main priorities of the modern era is to increase state budget revenues in the non-oil sector of the Republic of Azerbaijan. If we pay attention to the forecasted indicators of income, expenditures of the population for 2018-2021, as well as the average salary, we can see that a certain increase is observed every year. If we compare the average monthly salary with last year, we can see that it is expected to increase by 0.5 percent to 549.7 manat next year. Thus, the amount of investments in fixed assets is projected at 15.9 billion manat in 2022, of which about 48.5 percent falls on foreign investment and the remaining 51.5 percent on domestic investment.

The main budget priorities for the next year are to eliminate the consequences of the war, strengthen national security and defense capabilities, restore and rebuild the liberated territories, take additional measures for social protection and continue the fight against the COVID-19 pandemic. The development of the non-oil sector is based on the draft budget. The Azerbaijani economy is expected to decline by around 4 percent in 2020. Amid a number of global uncertainties and shocks, inflation in the budget envelope for 2021 is projected to increase by 3 percent, GDP by 3.4 percent, and the exchange rate of the manat to the dollar to 1.7 manat.

In 2021, Azerbaijan's state budget revenues will be 25 billion 427 million manat or \$ 14 billion 966 million. Budget revenues amounted to 33.6 percent of GDP, 1 billion 303 million manat or 5.4 percent compared to the forecast for 2020, 1 billion 208.9 million manat or 5 percent compared to the current figures for 2019. is more.

When calculating the state budget revenues for 2021, the negative impact of the coronavirus (COVID-19) pandemic in 2020 will continue this year, changes in the energy market, the OPEC + agreement on the reduction of oil production, as well as forecasts of international financial institutions and Macroeconomic indicators of our country have been taken into account. Thus, 45.8 percent or 11 billion 651 million manat of state budget revenues fall to the non-oil sector, 54.2 percent or 13 billion 776 million manat to the oil sector.

Expenditures of the state budget for 2021 are projected at 28 billion 543 million manat (37.7 percent of GDP), which is 1 billion 50.8 million manat or 3.8 percent more than in 2020, 2019 This is 4 billion 117.1 million manat or 16.9 percent more than in the same period last year [7].

Rehabilitation measures in the liberated territories are the first budget for the 2021 state budget. Rehabilitation and reconstruction of cities and villages, creation of communication and other necessary infrastructure, modern infrastructure, roads, electricity, water, gas, as well as education, health, cultural facilities, housing in the draft budget for next year to ensure the Great Return to the liberated territories. construction of houses and restoration of cultural and historical monuments, etc. It is planned to allocate 2.2 billion manat to address such issues.

List of used literature:

1. Law of the Republic of Azerbaijan on the State Budget of the Republic of Azerbaijan for 2004, Baku 2003.
2. Decree of the Republic of Azerbaijan dated February 14, 2005 "On improving control over the use of state budget funds".
3. "Law of the Republic of Azerbaijan on the State Budget of the Republic of Azerbaijan", Baku 2018.
4. "Law of the Republic of Azerbaijan on the State Budget for 2016.
5. "Law of the Republic of Azerbaijan on the State Budget for 2017.
6. "Law of the Republic of Azerbaijan on the State Budget for 2018.
7. Law of the Republic of Azerbaijan "On Budget System" dated December 1, 1992.
8. Law of the Republic of Azerbaijan "On Budget System" of July 2, 2002 (as amended on May 13, 2003, December 3, 2004 and April 5, 2005).
9. "Action plan on coordination of operations on control over preparation and execution of state budget, extra-budgetary state fund budgets" Resolution of the Cabinet of Ministers dated July 12, 2004.
10. Law of the Republic of Azerbaijan "On State Budget" dated May 18, 1999.
11. Laws on state budget 1995-2004.
12. "Rules for the use of the State Budget Reserve Fund" Resolution of the Cabinet of Ministers of June 2, 2003.

**MECHANISMS USED TO ENSURE FINANCIAL STABILITY
МЕХАНИЗМЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ
СТАБИЛЬНОСТИ**

*Maqsud Musa ALIYEV¹, master student,
Baku Business University, Azerbaijan*

A stable financial system is capable of allocating resources efficiently, assessing and managing financial risks, maintaining employment close to the natural rate of the economy, and eliminating relative price movements of real or financial assets that will affect monetary stability or employment. The financial system is in a state of stability when it eliminates financial imbalances caused by endogenous or significant adverse and unforeseen events. At stability, the system will absorb shocks primarily through self-correcting mechanisms, preventing adverse events from having a disruptive effect on the real economy or other financial systems. Financial stability is most important for economic growth, because in the real economy, most operations are carried out through the financial system.

Key words: financial system, resources, financial risks, stability, economic growth

Стабильная финансовая система способна эффективно распределять ресурсы, оценивать финансовые риски и управлять ими, поддерживать занятость, близкую к естественному уровню экономики, и устранять относительные колебания цен на реальные или финансовые активы, которые могут повлиять на денежно-кредитную стабильность или уровни занятости. Финансовая система находится в состоянии стабильности, когда она устраняет финансовые дисбалансы, вызванные эндогенными или значительными неблагоприятными и непредвиденными событиями. В условиях стабильности система будет поглощать шоки в первую очередь за счет самокорректирующихся механизмов, предотвращая пагубное воздействие неблагоприятных событий на реальную экономику или другие финансовые системы. Финансовая стабильность наиболее важна для экономического роста, потому что в реальной экономике большинство операций осуществляется через финансовую систему.

Ключевые слова: финансовая система, ресурсы, финансовые риски, стабильность, экономический рост

JEL: G2, G3

Introduction

The true value of financial stability is best expressed in times of financial instability. During these periods, banks are reluctant to finance lucrative projects, asset prices differ significantly from domestic values, and payments may not arrive on time. Major instability can lead to banking operations, hyperinflation or stock market crashes. Confidence in the financial and economic system can be severely undermined.

Stability measures at the firm level

The overall measure of stability at the level of individual institutions is the z-point. To measure a bank's solvency risk, it clearly compares the buffers (capitalization and income) with the risk (income volatility). The Z-score is defined as $z \equiv (k + \mu) / \sigma$, where k represents equity as a percentage of assets, μ returns as interest on assets, and σ represents the standard deviation of return on assets as a representative of the return variability. The popularity of the Z-score stems from the fact that a financial institution has an open (negative) relationship with the probability of bankruptcy, ie the probability that the value of its assets is lower than the value of debt [1]. Therefore, a higher z score indicates a lower probability of bankruptcy. Among the documents that use the z-score for bank stability analysis are Boyd and Runkle (1993); Beck, Demirgüç-Kunt, Levine (2007); Iron-Kunt, Detragiache and Tressel (2008); Laeven and Levine (2009); Čihák and Hesse (2010).

The Z-score has several limitations as a measure of financial stability. Perhaps the most important limitation is that z-scores are based solely on accounting data. So they are only as good as the basic accounting and auditing framework. If financial institutions are able to smooth the information, the z-account can give an extremely positive assessment of the stability of financial institutions. In addition, the z-account looks at each financial institution separately and potentially ignores the risk that a default in one

¹ © Maqsud Musa ALIYEV, maqsudaliyev021@gmail.com

financial institution could harm other financial institutions in the system. The advantage of the Z-score is that it can be used for more complex, non-market-based organizations. In addition, z scores allow you to compare the risk of default in different groups of organizations that may differ in terms of ownership or purpose, but are at risk of bankruptcy.

Other approaches to measuring stability at the organizational level are based on the Merton model. It is routinely used to test a company's ability to meet its financial obligations and to measure the probability of total default. The Merton model (also called the asset value model) views an organization's capital as a call to action for retained assets, given the variability of those assets. Call parity is used to determine the price of a "deposit" represented by the firm's credit risk. Thus, the model measures the value (weight for volatility) of a firm's assets when debtors "make their choices" while waiting for repayment. The model is defined as default when the value of a firm's liabilities exceeds its liabilities (in different iterations of the model, the level of assets / liabilities required to reach default is set to a different extent). The Merton model can calculate the probability of credit loss for a firm [2].

Merton's model was modified in subsequent studies to capture broader financial activity using credit default exchange data. For example, it is part of the KMV model that Moody's uses both to calculate the probability of credit loss and as part of its credit risk management system. The default distance (DD) is another market-based measure of corporate default risk based on the Merton model. Measures both solvency risk and liquidity risk at the firm level.

System stability measures

To measure systemic stability, a number of studies attempt to aggregate firm-level stability measures (z-score and default distance) for system-level stability assessments, with or without averaging each measure relative to the relative size of the organization. The disadvantage of these cumulative measures is that financial institutions do not take into account the interconnectedness of each other; that is, the failure of an institution can be contagious.

The probability of the first default or the probability of a single default between multiple organizations has been proposed as a systemic risk measure for large financial institutions. Credit default swap spreads use risk-neutral default probabilities. Contrary to the default distance measurements, it is likely that standards between a number of organizations can be combined. However, research on the probability of default ignores the fact that the failure of a large institution causes larger fluctuations than small ones.

Another assessment of the resilience of the financial system is the Systemic Expected Reduction (SES), which measures the individual contribution of each institution to systemic risk. HPPs take into account the impact and risks of individuals, and measure the externalities from the banking sector to the real economy when these organizations fail. The model is good at determining which institutions are systematically connected and, if they fail, will have the greatest impact on the wider economy. One drawback of the SES method is that it is difficult to determine when systemically important institutions will fail [3].

Another indicator of financial stability is the distribution of systemic losses, trying to fill some of the gaps in the previously discussed measures. It combines three key elements: the probability of delay in each individual organization, the size of the default loss, and the "contagious" nature of defaults in all organizations due to their interrelationships.

References

1. Bağırov. M, Bank işi. Bakı 2003.
2. Bəşirov. R, Pul və Banklar. Bakı 2012.
3. A.Ş. Şəkərliyev. Dövlətin iqtisadi siyasəti: Reallıqlar və Perspektivlər, Bakı,2009, 414 səh.
4. Sadıqov K.F., "Milli iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinin konseptual əsasları" "Azərənəşr" Bakı, 1999, 72 s.
5. Hüseynov T., "Azərbaycanda bazar iqtisadi sisteminin iqtisadi problemləri" "Elm", Bakı, 2004, 225 s.
6. Məmmədov S.M., "Maliyyə", "Azərənəşr", Bakı, 1997, 426 s.
7. Zeynalov V.Z., "Maliyyənin əsasları" Bakı, "Apostol", 2008, 272 s.

**CREDIT OPERATIONS OF BANKS
КРЕДИТНЫЕ ОПЕРАЦИИ БАНКОВ**

*Ruslan ALIYEV¹, master student,
Baku Business University, Azerbaijan*

The Bank is subject to the current legislation and its charter. Provides short-term, medium-term and long-term loans to enterprises, organizations and departments of any form of ownership, entrepreneurs operating without establishing a legal entity, as well as offers production lending services to citizens of the Republic of Azerbaijan.

Key words: *Banking operations, Credit operations, Types of loans, Loan portfolio, Credit market.*

Банк подчиняется действующему законодательству и своему уставу. Предоставляет краткосрочные, среднесрочные и долгосрочные кредиты предприятиям, организациям и ведомствам любой формы собственности, предпринимателям, действующим без образования юридического лица, а также предлагает услуги производственного кредитования гражданам Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: *Банковские операции, Кредитные операции, Виды ссуд, Кредитный портфель, Кредитный рынок.*

JEL: E51

Introduction

Modern commercial banks directly to enterprises and banks that serve organizations, as well as the population, ie customers. Commercial banks act as a key link in the banking system. Regardless of the form of ownership, commercial banks are independent entities of the economy. Their relationship with customers is commercial. The main purpose of commercial banks is to obtain maximum income. According to the banking legislation, the bank is physical and legal individuals have the right to attract funds, place them on their own behalf and at their own expense on terms of return, payment, maturity, and carry out settlement operations on behalf of customers. Thus, commercial banks provide a comprehensive service to customers, which distinguishes them from non-bank specialized credit institutions that provide a limited number of financial transactions and services. Unlike banks, credit institutions carry out only some banking operations. Through active operations, banks place the reserves at their disposal for profit. The bank's active operations include short-term and long-term lending for production, social, investment and scientific activities of enterprises and organizations, consumer loans, acquisition of securities, leasing, factoring, innovation financing and lending, business participation in the economic activities of enterprises, loans to other banks consists of loans [1].

In a modern market economy, the main form of credit includes various types of bank loans provided by commercial banks. In the field of bank lending, the subjects of credit relations are the population, the state and banks. As it is known, the subjects of credit relations in credit agreements participate as creditors and various borrowers. Lenders are legal entities and individuals who provide their personal funds to the debtor for a certain period of time. The borrower is the party who receives funds for the use of the loan and undertakes to repay it within a specified period. As for bank loans, the subjects of loan agreements always participate as creditors and borrowers. This is due to the fact that banks work mainly with borrowed funds and act as lenders, concentrating the attracted funds and distributing them to those in need. When the population places personal money in state bank accounts, they become creditors, and when they want a loan, they become borrowers. The formation of market relations, which began in 1990, has led to a change in the status of credit-related entities. This is generally due to major changes in property relations. The country's property law required equal forms of ownership, the right to operate in different directions, and eliminated the monopoly of state property. Property relations in the field of banking are regulated by special laws that define the basis of banking and banking. The process of centralization of production, statehood and monopolization of the economy, privatization of property in the country has led to a sharp increase in business entities and banks.

Commercial banks offer their customers different types of loans. According to the direction of loans are divided into the following types: Consumption, Industry, Trade, Agriculture, Investment purpose, Budget loans [2].

¹ © Ruslan ALIYEV, rusaliyev022@gmail.com, Tel.: (+994) 51-347-90-00

There are two types of loans depending on the period of use: Required, Term. Term loans are also divided into: short-term, medium-term, long-term. As a rule, loans that form working capital are short-term, and loans that contribute to the expansion of the reproduction of fixed assets are medium and long-term. Bank lending for production and social needs of enterprises is based on the principles of lending. The main element of the lending system reflects the composition of the loan, as well as the requirements of objective economic laws. Credit principles include: urgent, differentiation, guarantee, repayment. The repayment nature of the loan, as an economic category, distinguishes it from other commodity-money categories. The loan cannot be available without repayment. Repayment is an integral part of the loan, the attribute. The term of the loan determines the important form of loan repayment. The principle of maturity ensures that the loan is repaid on time, ie a specific period is the time factor. In this type of lending, when the term of the loan is violated, it loses its true purpose, and this has a negative impact on the state of money circulation in our country. The principle of maturity of lending is of great importance in economic market conditions. First, the use of this principle creates conditions for the normal provision of public reproduction with money. Second, the implementation of this principle is important to ensure the liquidity of commercial banks. Third, the principle of term repayment of the loan allows the debtor to take new loans from the bank, as well as to follow the interests of the personal account without paying interest on overdue loans. The principles of securing and differentiating lending are closely related to the principles of term loan repayment. According to the principle of differentiation of lending, the lending of commercial banks to their customers is not unequivocally welcomed by them. Therefore, the differentiation of lending is carried out according to the indicators of creditworthiness. [3]

The creditworthiness of customers protects banks from the risk of delayed loan repayment. The stratification of lending prevents the customer from repaying losses on the loan, thus creating conditions for the normal functioning of the loan on the basis of repayment and payment. Timely repayment of the loan depends not only on the ability of borrowers to repay the loan, but also on the security of the loan. On the principle of loan repayment, indebted enterprises offer a certain amount to the bank in exchange for borrowed money. The application of this principle in practice is carried out through the mechanism of bank interest rates. The bank interest rate is the price of the loan. Repayment of the loan has a stimulating effect on the economic account of the enterprise and ensures the growth of their personal resources and the economical use of borrowed funds. The principle of loan repayment helps to cover the bank's losses, as well as to receive income to increase the loan reserve fund [4].

The nature, functions and role of credit are determined by the economic structure of society. Credit relations include not only the mobilization of temporary free capital and savings, but also their rational and productive use. This process is solved by credit. Through credit, temporary monetary capital, income and savings are converted into credit capital and put into circulation and used to ensure the continuity of production.

References

1. Abbasov Ə.M, Məmmədov Z.F., Bank işi və e-bankçılıq. Bakı 2003.
2. Bağırov M., Bank işi. Bakı 2003.
3. İbrahimov Z., Pul, kredit və banklar. Bakı 2009.
4. Bəşirov R.A., Bank işi. Bakı 2007.
5. Zahid Fərrux Məhəmməd., Pul, kredit və banklar. Bakı 2010.
6. Kaştyeva Flora Şamil., Pul, kredit və banklar. Bakı 2011.
7. Zahid Fərrux, Hacı Zakir Zeynalov., Pul, kredit, banklar, qiymətli kağızlar və valyuta.
8. Mövsumov Cahid Cabbar., Kredit. Bakı 2011.
9. Tağıyev K., Maliyyə, pul tədavülü və kredit. Bakı 1999.
10. Bəşirov Rafiq Alim., Bank işi. Bakı 2016.
11. Sadıqov Elnur Məhəmməd., Bank əməliyyatları. Bakı 2010.
12. Abdullayev Şirzad, Əsgərova Reyhan., Bank işi. Bakı 2009.
13. Bağırov Mübariz., Banklar və bank əməliyyatları. Bakı 2003.
14. Bəşirov Rafiq., Pul və banklar. Bakı 2012.

**METHODOLOGICAL ASPECTS OF POVERTY RESEARCH
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ БЕДНОСТИ**

*Aydan HESENLI¹, student,
National Aviation Academy, Faculty: Economics and Law,
Speciality: Economy, Group: 2310r,
Closed joint stock company, Azerbaijan Airlines*

Before considering the specifics of the definition and measurement of poverty, it is necessary to dwell on the key points of understanding poverty as such. As a socio-economic phenomenon, poverty is formed as a result of objectively existing inequality in access to material and non-material benefits. This means that, firstly, poverty will always exist, only the forms of its manifestation change, and secondly, it is relative in time and space. Consequently, each country in a specific historical period uses its own understanding of poverty.

Key words: *social poverty, economic poverty, standard of living, quality of life, welfare.*

Прежде чем рассматривать особенности определения и измерения бедности, надо остановиться на ключевых моментах понимания бедности как таковой. Как социально-экономическое явление бедность формируется вследствие объективно существующего неравенства в доступе к материальным и нематериальным благам. Это означает, что, во-первых, бедность будет существовать всегда, меняются только формы ее проявления, во-вторых, она относительна во времени и пространстве. Следовательно, каждая страна в конкретный исторический период использует свое понимание бедности.

Ключевые слова: *социальная бедность, экономическая бедность, уровень жизни, качество жизни, благосостояние.*

JEL: *B41, C1, I32*

Poverty as a phenomenon accompanying all economic systems has existed at all times. Therefore, the study of poverty as an economic problem should begin with the causes that gave rise to it. . In our opinion, the main one can be considered mistakes in the implementation of economic reform. Therefore, poverty manifests itself in society from the time when there is a significant inequality in the distribution of wealth. This means that this has caused a huge social stratification among the population. In the study of the essence of the concept of poverty as an economic category and the place of poverty in society, the period from the XVIII century to the first half of the XX century is distinguished (A.Smith, D.Ricardo, T.Malthus, G.Spencer, J. Proudhon, E.Reclu, K.Marx, C. Booth and S.Rowntree) and modern studies of poverty in the XX century (F.A.Hayek, P.Townsend, etc. . Thus, the works of A.Smith revealed the relative nature of poverty through the connection of poverty and social shame, i.e. between social standards and the material ability to adhere to them. . Back in the XIX century, it was proposed to calculate the poverty line on the basis of family budgets and thereby introduce the criterion of absolute poverty, link the criterion for determining poverty with the level of income and satisfaction of the basic needs of an individual related to maintaining a certain level of his working capacity and health. A significant contribution to the concept of poverty as an economic category was made by economists, and along with them sociologists, most of whom recognized the regularity of the existence of poverty in society; the difference of points of view consisted primarily in recognizing or denying the necessary state intervention in solving the problem of poverty and the scale of such intervention ю The problem of poverty is inherent in any state. The severity of the problem is determined by the proportion of the population covered by signs of poverty. The critical point of redistribution of poverty as an economic category is different in different periods of time. Poverty, according to the world-famous economists K.R. McConnell and S.L. Bru– is a condition when an individual or a family does not have the means to meet basic needs in food, clothing, housing and transport. Before considering the specifics of defining and measuring poverty in a transitional economy, it is necessary to focus on the key points of understanding poverty as such. As a socio-economic phenomenon, poverty is formed as a result of objectively existing inequality in access to tangible and intangible benefits. . This means that, firstly, poverty will always exist, only the forms of its manifestation change, and secondly, it is relative in time and space. Consequently, each country uses its own understanding of poverty in a specific

¹ © Aydan HESENLI, akademikieconomy@mail.ru, Tel. number: 0519967046

historical period. In other words, poverty is a constantly existing socio-cultural phenomenon that has various forms of manifestation within specific historical and geographical boundaries. It is also a characteristic of the standard of living, the structure and quality of consumption, the ability to realize basic needs in food, food, clothing, housing, etc., and also indicates the physiological and social needs of a person, reflecting not only the individual characteristics of consumption, but also the availability and accessibility of various public goods. There is no strict, unambiguous, generally accepted definition of poverty. This concept is constantly being concretized and modified. The cause of poverty is also related to the formation of free market infrastructure. There is a clear conviction that a hopeless one-sided solution to the problem of poverty does not provide a solution. For example, practice in life has proved that an increase in wages for low-paid workers and pensions were immediately accompanied by a corresponding increase in retail prices for goods. As a result, their poverty was not reduced, but rather prolonged. The approach that interprets poverty as scarcity, insufficiency of human development opportunities seems to be the most profound. It should be noted that the scarcity of individual opportunities is closely related to insufficient income: low income can be the main cause of low literacy and poor health, regular malnutrition and even hunger, and vice versa, increasing the level of education and health promotion allow you to get a better-paying job. Nobel laureate in economics Amartya Sen argues that "if we shift our focus from the narrow problem of low incomes to the more versatile problem of lack of opportunities, we will be able to better understand the nature of poverty" (Decree of December 8, 1998). But at the same time, it should be added that these opportunities depend not only on the individual, but also on the state, too. Understanding economic poverty as a representation of low incomes forms a certain view in society, which seems to be more justified than reducing the problem to a low income level of certain segments of the population.

At the same time, the concept of poverty as an economic category in its diverse aspects seems to be very productive:

- **poverty caused by low income, with the definition of the poverty line inherent in a particular country;**
- **poverty associated with insufficient access to health and education services;**
- **poor protection of the poor population due to the reality of a large number of risks, including non-material ones.**

The multidimensional nature of the concept of the essence of poverty is also characteristic of most modern Azerbaijani researchers. So, in the work of Doctor of Economics A.G. Alirzaev: "Problems of socio-economic development of Azerbaijan in the context of reforms and accelerated strategy: experience, trends and promising directions", - poverty is considered from the point of view of the dynamics of the level and structure of incomes and expenditures of the population, including rural,

Thus, poverty is one of the main obstacles to human development. Since, by definition, there could not be poverty in the post-Soviet space, the analysis of the population's provision with basic products, consumer goods and services was carried out exclusively for the purpose of further improving the quality of life of Soviet citizens. After the collapse of the post-Soviet state, the Azerbaijani state continued to measure the standard of living of the population by inertia according to previously used parameters. In addition, the government carried out calculations of the so-called consumer basket to determine the minimum wage. The global problem of poverty in a market economy has existed since its inception, but the level of insecurity varies in different countries: in industrialized countries, the poor live much better than the majority of the population of developing countries. It should be noted that on February 11, 2004, by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on Socio-Economic Development, the following was decided for 2004-2008, due to the fact that at the turn of the end of the XX century, due to the conquest of independence, Azerbaijan underwent deep root changes.

For example, since 1993, Azerbaijan, under the leadership of national leader G. Aliyev and his purposeful policy, managed to prevent a chaotic direction in politics and create a certain stability during the first years of its rule, which gave rise to a push in the socio-economic sphere of development. Further research conducted in the republic in the first [1].

in the middle of the 90s, led to the fact that stagnation was prevented and the stage of transition economy began. In 1996, inflation did not rise above 2-3%, and GDP was reduced by 1-2%. So in 1996, the republic achieved calmness in macroeconomics. This can be seen from statistical data, for example, in 1996, GDP was an increase rate of 1.3%, and in 1997-5.8%, 2007 averaged 34.0%, 2008-37 . These transformations carried out in the republic have led to the fact that the population has become at least a little, but to live better than before the beginning of the 90s. Thus, in the republic, 1,390 thousand hectares of land were donated to the rural population for their use. Of these, almost 99% of agricultural products are

produced in private structures. Wages, pensions and benefits for the protection of the population in 2000-2007 (average wages, the amount of pensions and benefits) increased by 6 times or more. Despite all of the above, with all the external simplicity, the obviousness of the concept of "poverty", as a substantive scientific-methodological and directly analytical disclosure of its essence raises many questions that require difficult answers, especially since along with it, one-order concepts and definitions are used: "standard of living", "level of well-being", "level of real incomes of the population", "quality of life and living conditions", etc. Therefore, it is important to determine the classification of factors that affect poverty as such. It has also been scientifically proven in world practice that the problem of poverty has existed and exists in any country, and this does not mean that poverty itself is qualitatively homogeneous in different countries. And it is also safe to say that a more complete definition of the concept of "poverty" as an economic category does not exist and cannot exist. The definition of "poverty" is not only economic, social and psychological in nature, but also political. Based on this understanding of poverty, we will make the following grouping into which poverty can be divided (Figure 1).

Figure 1. Classification of forms of poverty

Based on the classification of forms of poverty, consider the groups of social risk of falling into the poor:

- incomplete and large families. Large families fall into poverty not only because of the high dependency burden of children, but also because of the individual incomes of parents with lower earnings. The same reasons for poor single-parent families;
- single senior pensioners. With the general level of the poor among pensioners, which does not differ from the indicators of other age groups. Data from sample surveys show a higher level of poverty among single pensioners, including women;
- families with disabled, unemployed, refugee and internally displaced families;
- the "new" poor are full families with 1-2 children, among whom more than half have incomes below the subsistence minimum;
- the gender aspect of poverty (feminization of poverty). This is due to the lag of women in their

professional careers (despite the high level of education of women), lower wages in industries with.

Actually, economic poverty is the poverty of workers with monetary incomes that do not provide a minimum standard of living "floating" poverty is poverty caused by extraordinary delays in the payment of wages, etc. "new" poverty – poverty of previously financially prosperous categories of workers (teachers, doctors, etc.) Proper - social poverty - poverty of certain social groups ((large and single-parent families, families with a dependent burden, etc.)) Primary poverty - poverty associated with the deterioration of the family situation caused by changes within the family (divorce, onset of disability) Secondary poverty - poverty determined by the family's unwillingness to adapt to changed living conditions Persistent poverty – poverty, in which a low level of material security leads to a stable deterioration of health, declassification of the general degradation of personality.

The predominant employment of women, respectively, and with lower pensions. - It should be noted that a distinctive feature of the current stage of development of the Azerbaijani village is that against the background of social poverty with traditional categories of the population – large families, single-parent families with children, single pensioners, etc., economic poverty is growing. Able-bodied citizens do not provide themselves with a socially acceptable standard of living due to low wages or delays in its payment. That is, the very receipt of work, the availability of jobs, employment on them cannot today insure a rural worker from poverty and serves as a source of well-being. Therefore, it is necessary to interest the able-bodied part of the rural population in obtaining such a decent monetary income so that they, in turn, could provide for themselves and their family. Taking into account that wages are the main source of income, they have a dominant influence on the extent of the spread of economic poverty. The change in the profile of rural poverty, the emergence of categories of "working poor" are primarily associated with the low specific positions of the domestic agricultural sector, which has been formed for many years in the conditions of the closure of the national agrarian economy from the world food market. Recognizing the uncompetitiveness of the agrarian economy, its weak adaptation to the processes of globalization, as an important cause of economic poverty, it is necessary to emphasize that only this explains the level and scale of this negative phenomenon.

In addition to the factors that we have indicated above, it is also necessary to highlight those factors that generate economic poverty significantly more widely. Among them are

- Regional-geographical and climatic (regional factors that cause economic poverty in rural areas include the presence of a significant part of depressed and subsidized regions with low

- agro-economic potential, as well as rural areas are completely dependent on centralized supplies of food and resources);

- economic (disparity of prices, non-agricultural high-income activities in rural areas, lack of a civilized labor market and the nature of its manifestation, erroneous economic strategy for employment development and job creation);

- social and labor (imperfection of distribution relations in the agricultural sector, motivation and remuneration, inefficiency of social partnership mechanisms);

- educational and human resources (low educational and professionally qualified level of agricultural sector workers, insufficient state support for the agricultural education system).

Poverty (as well as wealth) manifests itself not only in the financial situation of a person, groups of people, the population of the country as a whole, but also in spirituality, mental, intellectual state. This quality, in turn, largely determines the standard of living or material well-being of people [2].

If poverty is studied only from the point of view of the level of material well-being, then, first of all, it is necessary to clearly define the criteria and indicators of its quantitative expression. But at the same time, the following question arises: should we focus on some global, global-level estimates and calculated data (in calories of food, in monetary terms of the subsistence minimum) or be content with indicators of intra-country differentiation of material well-being. If we consider such an example as the fact that the poor of Ethiopia and Sweden are not the same thing. We are no longer talking about the conditionality of a certain level of well-being, below which a person, the population are considered poor, as well as the fact that the level of poverty itself has a certain gradation. But let us also consider the most important question - the question of the very nature and causes of poverty and wealth of peoples. . The relevance of this issue is not high-

We have doubts, since it contributes to the development of strictly differentiated state policy measures to address it.

It should be noted that the cause and nature of poverty, from the point of view of material well-being, lies in physical labor and mental potential of the person himself. But, on the other hand, the level of this

well-being depends on the economic and social policy of the state, on the mental abilities of the head of state [3].

The study of the problem of poverty requires, first of all, the concretization of the concept of poverty as such and its definition in the system of concepts close to it – "standard of living" and "quality of life". Poverty, in a broad sense, is defined as a phenomenon peculiar to society, characterizing the economic and socio-cultural state of people who have limited material and other opportunities, freedom of action and choice, as well as access to social benefits. In a narrow sense, "poverty" is formulated through its embeddedness in the system of indicators of the level and quality of life of the population, in which indicators of the quality of life determine the existence of a person in all its manifestations, and indicators of the standard of living express the degree of material well-being. At the same time, poverty indicators include indicators of the standard of living and partially indicators of the quality of life, giving them an evaluative and differentiating character.

Based on the need to define poverty through a system of indicators, the following definition of poverty as an economic category should be given: poverty is the most important evaluative and differentiated indicator indicating a low degree of realization of a person's life interests, which correlates with his certain position in society and the corresponding lifestyle [4].

It should be noted that the price reform in 1991 in Azerbaijan and a sharp drop in living standards led to the introduction of the concept of poverty as an economic category and the emergence of special studies of this phenomenon. As the years passed, Azerbaijan became a sovereign, independent state.

Therefore, further improvement of the efficiency of the economy, its dynamic growth will allow in the future to reduce the level of poverty in Azerbaijan, because there is an organic and inextricable link between economic growth and improvement of living conditions. Therefore, relying on the opinion of a major Swedish scientist K.G.Myrdal (1898-1987), who expressed his scientific idea that economic growth, which is not accompanied by an improvement in the situation of the majority of the population, is not considered by him as development with a capital letter, because he leaves aside the vast majority of the population and is carried out at its expense. The concept of the "poverty line" was first introduced in 1970 in the works of Bardhan and Dandekar and Rath. But there are still some concepts that would reject the use of this concept, arguing that there is no reasonable way in which it would be possible to say that the well-being of a person whose standard of living fell at least a little below a certain poverty line is noticeably worse than that of someone whose standard of living is slightly above this line. However, in our opinion, this is not an indisputable argument against the use of the concept of "poverty line", although it is a weighty argument against some indicators of poverty [5].

At present, it can only be noted that in the world economic science, the concepts of poverty have changed. This, in our opinion, is connected not only with the understanding of the close dependence of the solution of this problem on economic growth in the country, but also with the government's ability to provide real assistance to the poor using social protection tools.

List of used literature:

1. Bachurin A. Economic and social policy of the state to improve living conditions. // *The Economist*, Moscow: 2003, No. 8, p. 23-28.
2. Borovik V.S., Ermakova E.E., Pokhvoshchev V.A. Employment of the population. Rostov-on-Don, Phoenix publishing house, 2001, p. 317.
3. Veliev T.S., Babaev A.P. and Meybullaev M.Kh. Economic theory. Baku-2001, p. 512-513.
4. Gadzhiev Sh.G. Azerbaijan on the way to the world community: strategy of external economic development. Kiev: express-obyava, 2000, p. 504.
5. Dzhabiev R.M. Social and economic development of the Republic of Azerbaijan during the years of independence. Baku, 2005, p.283.

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ
CURRENT PROBLEMS OF FINANCIAL STATEMENTS**

*Наргиля Руслан кызы АЛИЕВА¹, студентка
первого курса магистратуры,
Азербайджанской Национальной Академии Авиации*

Статья посвящена актуальным проблемам финансовой отчетности, среди которых можно выделить три основных, так называемых «доверие», «будущее», «надежность». В статье выявляются причины данных проблем, приводятся примеры их проявления и предлагаются пути решения.

Ключевые слова: международные стандарты, финансовая отчетность, достоверное представление, финансовая ценность в прогнозировании, сопоставимость.

The article is devoted to topical problems of financial reporting, among which there are three main ones, the so-called "trust", "future", "reliability". The article identifies the causes of these problems, provides examples of their manifestation and suggests solutions.

Key words: international standards, financial reporting, fair presentation, financial value in forecasting, comparability.

JEL: B26, G32

Сферы бухгалтерского учета, наиболее подверженные риску нарушения, связаны с профессиональным суждением. Эти области включают: резервы; срок полезного использования; методы начисления амортизации; признание нематериальных активов, определение справедливой стоимости и других показателей, напрямую связанных с рыночной оценкой, признание затрат в качестве активов или расходов; признание выручки, классификация финансовых инструментов. МСФО, устанавливая стандартные правила, стараются учесть все распространенные случаи преднамеренного искажения, к которым прибегают предприятия, чтобы предусмотреть ожидаемую реакцию с их стороны на введенные правила.

На мой взгляд, глобальные проблемы отчетности должны включать, прежде всего, три глобальные задачи (см. таблицу 1). Все три проблемы взаимосвязаны, вытекают одна из другой и требуют комплексного подхода. Их нельзя полностью ликвидировать (при нынешнем уровне развития экономики, бухгалтерского учета, средств связи и представления информации, т.е. при нынешнем уровне цивилизации). Задачи, вызванные глобальными проблемами бухгалтерского учета, также не могут быть решены полностью, их нужно решать постоянно до тех пор, пока не будет изобретен принципиально иной подход отражения бухгалтерского учета - бухгалтерская томография хозяйствующего субъекта [1]. Я считаю, что современный бухгалтерский учет находится на пороге революционных изменений и, возможно, через 25-30 лет он будет полностью отличаться от существующего.

Таблица 1. Глобальные проблемы современных систем учета и отчетности

Проблема	Содержание проблемы	Обусловленная проблемой задача	Примеры поиска путей решения задачи
Доверие	Снижение доверия пользователей к отчетности (и бухгалтерскому учету)	Необходимость поддерживать доверие пользователей	Улучшение учетных правил. Увеличение объема и качества раскрытий информации, заинтересованность отчитывающих организаций в доверии пользователей к отчетности

¹ © Наргиля Руслан кызы АЛИЕВА, nargile.1999@mail.ru

Будущее	Недостаточно прогнозирующий характер отчетных данных, если пользователи хотят видеть в отчетах информацию, которая разрешает им создать прогноз, необходимый для принятия правильных решений	Усиление функции прогнозной отчетности	Модель использования справедливой стоимости и оценки результата по справедливой стоимости, расчет убытков от ожидаемых значений, а не понесенных и т.д.
Достоверность	Невозможность отразить реальное состояние предприятия и результаты ее деятельности по методам учета при наличии запроса от пользователей на максимально достоверную информационную картину	Улучшение методов и правил, приоритет принципов, изобретать новые методы и правила, которые позволяют приблизить отчетные данные к реальности	Увеличение роли принципа приоритета содержания над формой, подход к явлениям событий экономической точки зрения

Доверие. У проблем с доверием есть ряд причин. Отметим некоторые из них, на мой взгляд, наиболее значимые:

1. Сложность некоторых правил учета для пользователей, из-за которой сложно понять, как определялся тот или иной показатель, какая информация для этого использовалась. Непонимание процедуры при создании отчетов часто вызывает у пользователей сомнения в правильности предоставленной информации.
2. Несовершенство ряда правил отчетности, проявляющееся в неоднозначности, недостаточной логической обусловленности, размытости и т. д.
3. Частые изменения в правилах бухгалтерского учета. Хотя изменения, как правило, направлены именно на завоевание доверия пользователей и повышение качества отчетной информации, они часто воспринимаются многими пользователями как негативное явление, попытка со стороны бухгалтерского сообщества замаскировать реальную информацию состояния отчитывающихся субъектов или беспомощность бухгалтерского учета.
4. Преднамеренное искажение показателей или информационных сообщений (раскрытий) в отчетности, получивших достаточно широкое распространение в мировой практике подготовки финансовой отчетности (непреднамеренные искажения в основном связаны с тремя причинами, указанными выше).
5. Преднамеренные и непреднамеренные ошибки аудиторов. В этом случае, на мой взгляд, к преднамеренным ошибкам следует добавить непреднамеренные ошибки, поскольку последние, по мнению пользователей, указывают на низкое качество аудита или невозможность получения высокого качества в принципе [2].

Первые три причины связаны с правилами составления отчетности, четвертая - с процессом подготовки отчетности отчитывающейся организацией, пятая - с аудитом отчетности. Чтобы нивелировать действие первых трех причин, необходимо улучшить правила бухгалтерского учета. Но это всего лишь общий и банальный рецепт.

Рассматривая четвертую и пятую причины, нельзя не вспомнить известные скандалы с крупными компаниями, вызванные подделкой данных бухгалтерской отчетности, иногда усугубляемые сговором предприятия с аудитором. В бухгалтерской практике используются различные варианты искажения информации, среди которых следует выделить следующие: при переоценке активов, прибыли (занижение обязательств, убытков); для сглаживания результатов деятельности (что подразумевает создание убытков в прибыльные годы и списание этих убытков в прибыль в убыточные годы), то есть варианты, позволяющие руководству предприятия влиять на основные показатели его состояния и результатов деятельности: рентабельность и стабильность.

Чтобы завоевать доверие пользователей к финансовой отчетности, в этом должны быть заинтересованы, прежде всего: разработчики правил, отчитывающаяся организация; аудитор. Хочу отметить, что важна и заинтересованность государства.

Будущее. Некоторые авторы выделяли или продолжают выделять его ретроспективность как главную проблему бухгалтерского учета. Так, например, Я. В. Соколов одним из парадоксов учета считал отражение в бухгалтерской отчетности фактов хозяйственной жизни, имевших место в прошлом.

Причину этого парадокса он связывал, с отсутствием закономерностей в хозяйственной деятельности предприятия и вытекающей из этого бесполезностью счетоводства для будущего. Я. В. Соколов отмечал, что «прошлые успехи могут только посеять иллюзии и слишком радужные надежды на будущее, прошлые неудачи могут породить необоснованный пессимизм у тех, кто принимает решения» [3].

Во многих случаях будущее предприятия основывается на прошлом, современные правила формирования отчетности позволяют составить картину будущего развития из того, что предприятие уже сделало. Хотя общая непредсказуемость мира, в том числе мировой экономики, несомненно, не позволяет получить абсолютно точные прогнозы, ее следует проводить с учетом того, что если предприятие точно соблюдает требования стандартов, будущее будет прогрессировать по каждой цифре, и тем более в раскрытии информации.

Это проявляется в двух важных моментах:

- 1) отчетные показатели раскрывают будущее предприятия;
- 2) информация о будущем используется для определения показателей отчетности.

Требование предсказуемости финансовой отчетности положительно сказывается на организации процесса управления предприятием, вынуждает руководство не только составлять планы и прогнозы, но и постоянно отслеживать все изменения в них, в некоторых случаях более серьезно подходить к информации и методам.

Достоверность. Позволяет абсолютно точно отразить реальное состояние предприятия, результаты его деятельности с использованием методов бухгалтерского учета, но это можно сделать с наибольшим приближением к реальности, причем степень приближения зависит как от норм стандартов, так и от правильности применения этих правил. Примером одного простого средства, позволяющего сосредоточить внимание на правилах представления реальной экономической ситуации в МСФО, на мой взгляд, является баланс в отчете о финансовом положении [4].

Более показательным примером является переход от результата, определенному в отчете о прибылях и убытках, к результату, определенному в отчете о совокупном доходе, то есть введение нового показательного результата - «общий доход», определяемого как сумма всей реализованной и нереализованной прибыли и убытки при любой модели учета. Этот пример можно рассматривать в контексте проблемы «будущего», описанной выше. Совокупный доход, включая нереализованную прибыль, позволяет, с одной стороны, сделать прогноз на ожидаемое будущее, а с другой - более полно отражает результат деятельности предприятия за отчетный период [5].

Для повышения достоверности отчетности необходимо расширить сферу профессионального суждения и установить правила выдачи. Я считаю, что требуется разработка отдельного стандарта для достаточного подробного описания процедуры профессионального суждения и раскрытия его в финансовой отчетности. Введение правил профессионального суждения несколько сузит степень его субъективности и, как следствие, повысит объективность отчетности. Кроме того, важно привить менеджерам навыки профессионального суждения, для чего необходимо реструктурировать подготовку бухгалтеров, финансистов и экономистов.

Таким образом, естественная субъективность профессионального суждения будет способствовать созданию достоверной картины финансового положения и результатов деятельности предприятия.

Все три рассматриваемые проблемы финансовой отчетности: достижение доверия пользователей, предоставление им информации, позволяющей прогнозировать будущее, и обеспечение надежности всей отчетной информации (как по отдельности, так и в целом создаваемой ими картины) имеют глобальный характер. Для нашей страны их решение является приоритетным, поскольку напрямую связано с решением таких сложных экономических проблем, как улучшение инвестиционного климата в Азербайджане и повышение конкурентоспособности наших предприятий.

Список использованной литературы:

1. Карасева Л. МСФО — достижения и перспективы развития // Корпоративная финансовая отчетность: международные стандарты. № 6. С. 25—32.
2. Международный стандарт финансовой отчетности (IAS).
3. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. М.: Финансы и статистика, 496 с.
4. The Conceptual Framework for Financial Reporting- сайт Совета по Международным стандартам финансовой отчетности.
5. Савицкая Г.В. Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности учеб, пособие / Г.В. Савицкая. — М.: ИНФРА-М, 408 с.

**ЭЛЕКТРОННАЯ КОММЕРЦИЯ КАК ГЛАВНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ
В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ
E-COMMERCE AS THE MAIN DRIVER OF DEVELOPMENT DURING A PANDEMIC**

**Фидан НАХМАДОВА¹, студентка
Азербайджанского Государственного
Экономического Университета**

Пандемия Covid-19 потрясла весь мир, тем самым заставив людей поменять реалии жизни - жизнь разделилась на "до" и "после". До сегодняшнего дня эпидемия является одной из главных проблем человечества. Однако как показала практика, данная ситуация в мире, имеет не только разрушительные, но и созидательные последствия. В данной статье рассматриваются и анализируются понятия электронной коммерции и ее развитие в мире впоследствии влияния пандемии при использовании теоретического метода исследования.

Ключевые слова: электронная коммерция, Covid-19, мировая экономика, онлайн-платформы, объем продаж.

The Covid-19 pandemic shocked the whole world, thereby forcing people to change the realities of life - life was divided into "before" and "after". Until today, the epidemic is one of the main problems of mankind. However, as practice has shown, this situation in the world has not only destructive, but also constructive consequences. This article examines and analyzes the concept of e-commerce and its development in the world subsequently influenced by the pandemic when using a theoretical research method.

Keywords: e-commerce, Covid-19, global economy, online platforms, sales.

JEL: I15, I18, L81

Сегодня нет такого человека, который не знал бы имени Джеффа Безоса, а также его компании- Amazon. Мир изменился, а если быть точнее то он цифровизировался. Нынешнее поколение может заказать билеты на самолет, забронировать номер в отеле, сходить в магазин или аптеку, и даже подать заявление в суд потратив на это минимум усилий и времени. Все это было бы невозможно, если бы не развитие отрасли передачи данных по интернету. Именно данная процедура стоит в основе всех онлайн операций, которые мы совершаем ежедневно. Развитие электронной торговли заметно облегчила построение связей между покупателями и продавцами по всему миру, таким образом данные субъекты рынка могут совершать обмен находясь в разных частях Земли.

Электронная коммерция уже не является новым направлением в экономике. В условиях настоящего времени, ее развитие продолжается огромными шагами. Данная тенденция будет сохраняться еще на протяжении последующий нескольких лет. Благодаря популяризации электронной коммерции появились такие понятия как электронный маркетинг, электронный платежные системы, электронный перевод денежных средств, электронный обмен данными, а также электронный банковские и страховые услуги.

Сегодня уже невозможно представить современную экономику без электронной коммерции, которая играет одну из ведущих ролей в мировой торговле. По данным Nasdaq к 2040 году 95% всех покупок будут совершены онлайн. Специалисты прогнозируют, что большинство операций по онлайн-покупкам будут производиться через мобильные устройства. На данный момент в мире существует от 12-24 миллионов сайтов электронной коммерции. Такая неопределенность связана с тем, что невозможно точно подсчитать количество платформ предоставляющих данные услуги, в силу того, что некоторые из них хоть и имеют функцию "корзины", в общем-то ничего не продают.

Покупки через интернет имеют много плюсов. Например, интернет сервисы работают 24 часа 7 дней в неделю, поэтому даже самый занятой человек может заказать какой-либо товар, либо воспользоваться нужной ему услугой. Интересно, что по данным статистики именно миллениалы и поколение X совершают наибольшее количество онлайн- покупок, а это люди в возрасте от двадцати до пятидесяти лет. Данная возрастная группа проводит в среднем по 6 часов в неделю на порталах электронной коммерции. Времяпровождение за тем же занятием более младшего и

¹ © Фидан НАХМАДОВА, nahmadovafidan@yahoo.com

старшего поколения, составляет 4 и 2.5 часа соответственно. Многие покупатели, прежде чем заказывать товар используя онлайн ресурсы, посещают торговую точку, для того чтобы наверняка определиться с выбором. Однако, как показывают проведенные статистические исследования, проведенных Annex Cloud, 61% потенциальных покупателей прекращают транзакцию, по причине дополнительной оплаты по доставке. По информации представленной Deloitte 85% покупателей предпочтут бесплатную доставку быстрой. Таким образом, только 2.86% всех посещений платформ электронной коммерции, заканчиваются покупкой товара (Invesp) [3].

По представленным данным можно заметить, что хоть и электронная коммерция находится на этапе развития, она уже успела показать хорошие результаты. Поэтому данный термин сейчас фигурирует почти во всех средствах информации. Давайте рассмотрим значение термина “электронная коммерция”.

Под электронной коммерцией (e-commerce) подразумеваются любые формы деловых сделок, при которых взаимодействие сторон осуществляется электронным способом вместо физического обмена или непосредственного физического контакта и в результате которого право собственности или право пользования товаром или услугой передается от одного лица другому.

Электронная коммерция строится на трех основных технологиях:

- размещении поставщиком в Интернете информации о своих товарах или услугах и приеме заказов на них электронным путем;
- получении покупателем доступа к электронным каталогам компаний-поставщиков и заказе товаров или услуг on-line;
- системе электронных платежей.

К основным моделям электронной коммерции относятся:

- B2B (business-to-business): коммерческие сделки между предприятиями, взаимодействие между компаниями посредством интернет-технологий;
- B2C (business-to-consumer): бизнес для потребителя;
- C2C (consumer-to-consumer): продажа товаров и услуг между потребителями — частными лицами.
- B2A (business-to-administration): все виды транзакций между компаниями и государственными организациями;
- C2A (consumer-to-administration): взаимодействие государственных структур и потребителей, особенно в социальной и налоговой сфере [2, стр.5].

Электронная коммерция характеризуется:

- общедоступностью;
- глобальной досягаемостью;
- информационным богатством;
- интерактивностью;
- персонализацией (личной настройкой);
- применением социальных технологий. Составляющими ЭК являются:
 - электронная торговля. К электронной коммерции относится сфера электронной оптовой и розничной торговли, в том числе:
 - заключение сделок в электронной форме;
 - предпродажная поддержка покупателей (pre selling), включающая предварительную договорную работу;
 - послепродажная поддержка совершенной сделки (гарантийное обслуживание, консультации);
 - автоматическая розничная торговля с использованием автоматов, вендинг (vending);
 - электронный обмен данными;
 - электронные платежи и электронные финансовые услуги, в том числе кредитование и страхование;
 - мобильная коммерция, включающая мобильную торговлю, мобильные финансовые транзакции, корпоративную мобильность;
 - интернет-маркетинг. Он включает маркетинговые исследования, выполняемые с использованием сети Интернет, интернет-рекламу;
 - социальная коммерция [1].

Присутствующая ситуация в мире, подтолкнула людей к большему использованию онлайн платформ для удовлетворения своих потребностей таких как: покупка еды, одежды и развлечения. Благодаря этому в то время как одни компании сталкивались с банкротством, другие наоборот, набирали еще большие обороты. Например, акции таких компаний как Zoom, Netflix, Amazon выросли в цене. А крупнейший в мире интернет-ритейлер Amazon даже обновил свой рекорд по

стоимости акции(\$2283). Основываясь на эти данные, можно отметить, что эпидемия коронавируса заставила людей взглянуть на электронную торговлю более серьезным взглядом. Люди начали пользоваться электронными сервисами намного чаще, что впоследствии увеличило товарооборот в электронных магазинах. Если взять ту же компанию Amazon, то по информации от Comscore в марте посещение сайта увеличилось более чем на 30% в годовом выражении (Рисунок 1). В компании же Netflix в период с января по март 2020 года появилось почти 16 млн новых подписчиков, что в двое превысило ожидание аналитиков (Рисунок 2).

Рисунок 1. AMAZON График акций

Источник: [5]

Стоит отметить, что эти параметры были внесены в доклад ООН о цифровой экономике за 2021 год, ”проводится подробный анализ влияния, которое оказывают международные потоки данных на развитие и стратегии”.

Объем глобальной экономики увеличится в этом году на 5,3 процента – это самый быстрый рост за последние пять десятилетий. Такова оценка авторов нового доклада Конференции ООН по торговле и развитию (ЮНКТАД). При этом в мире наблюдается значительное неравенство в развитии. Если богатые страны наращивают свой потенциал, то развивающиеся страны из-за пандемии к 2025 году могут обеднеть в общей сложности на 12 трлн долларов. Кроме того, по прогнозам, уже в 2022 году общемировой рост замедлится до 3,6 процента, а уровень дохода будет на 3,7 процента ниже допандемийного показателя. Авторы доклада отмечают, что темпы роста можно ускорить, если власти стран решат активнее внедрять принципы свободного рынка и сократят бюджетные расходы [6].

Рисунок 2. Netflix График акций

Источник: [5]

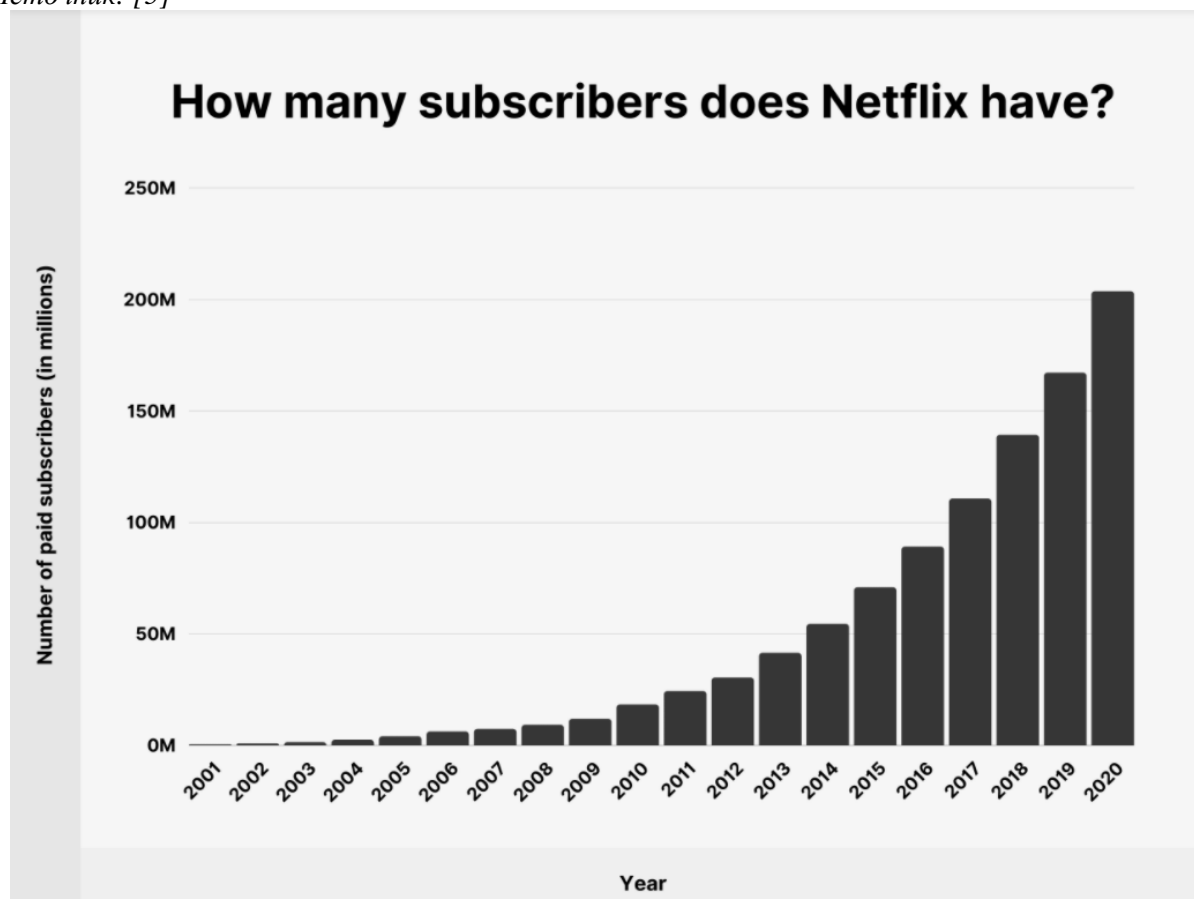

Рисунок 3. Сколько подписчиков у Netflix?

Источник: [5]

Как уже было отмечено, рекомендации ВОЗ, которые были осуществлены в странах основываясь по ситуации распространения вируса, привели к уменьшению социальных контактов между людьми. Эти мероприятия поставили многие компании в трудное положение, выходом из которого было переход на онлайн платформы. Также сама пандемия оказала большое влияние на поведение людей - потребители стали меньше посещать офлайн площадки, переключив свое внимание на более безопасную и удобную онлайн-форму.

По некоторым оценкам, ожидается, что к 2023 году объем продаж в интернете приблизится к отметке в 6,5 трлн. долларов, тогда как еще только в 2019 эта цифра составляла 3,5 трлн. Просмотреть данную динамику можно на Рисунке 4.

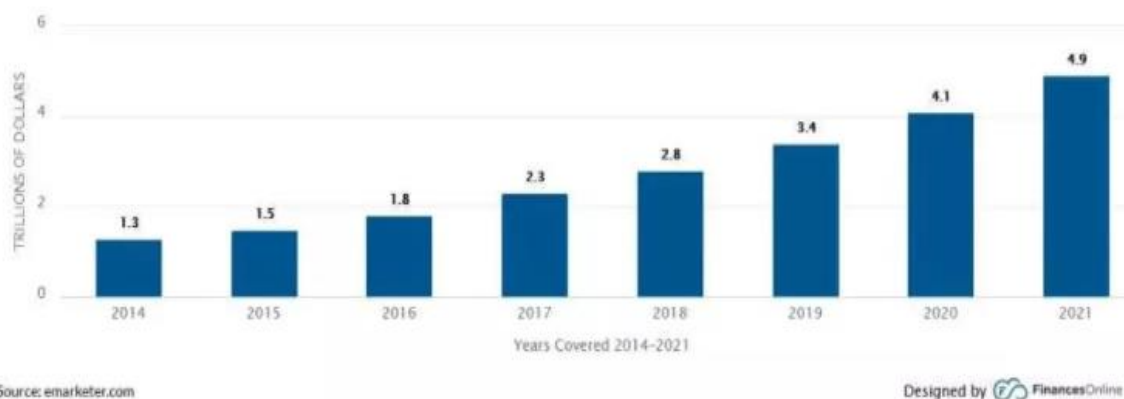

Рисунок 4. Динамика роста общемирового объема продаж в интернете

Стремительное развитие электронной коммерции в процессе приводит к развитию новых трендов. Одним из них является переход на D2C (Direct-to-Consumer). Как было сказано выше, среди наиболее распространенных направлений в бизнесе выделяют B2B и B2C. В первом случае услуги или товары бизнес продает бизнесу, а во втором физическому лицу. Сегодня часть производителей, работающая в сегменте B2B, отказывается от такой модели, переходя к продажам продукции без посредников в виде розничных продавцов, дистрибьюторов и дилеров. Рисунок 5.

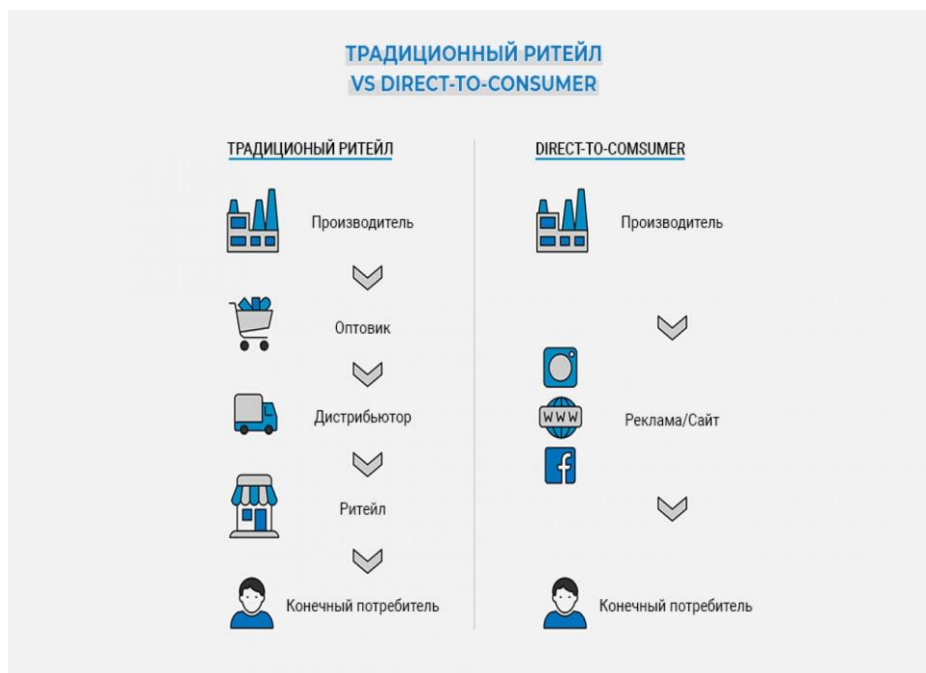

Рисунок 5. Традиционный ритейл vs Direct-to-consumer

Не привлекая посредников, производитель может полностью контролировать все этапы взаимодействия с конечным потребителем. Так например, в 2019 году компания «Nike» прекратила свое сотрудничество с eBay и Amazon, сообщив о том, что сконцентрирует усилия на продажах через официальный сайт.

Для улучшения продаж, компании стремятся получить как можно больше информации о своих клиентах. Платформы CDP (customer data platform) предоставляют возможность анализировать цифровой след пользователя.

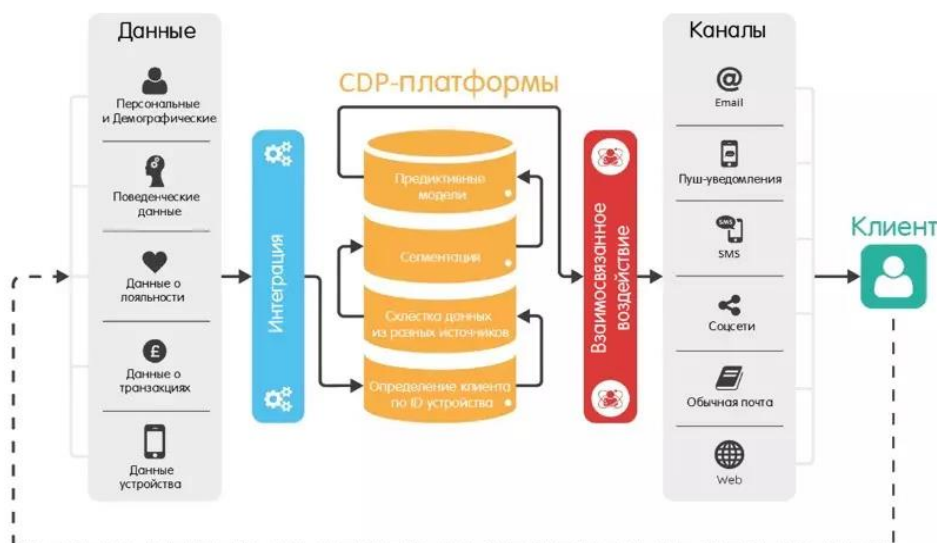

Рисунок 6. Цифровой след пользователя

Главной целью CDP является предоставление объединенной информации, которая поможет в дальнейшем улучшить маркетинговую стратегию компании.

Из-за невозможности проконсультироваться о товаре в живую, начали появляться сервисы, которые предлагают онлайн-консультации. Такой практикой занялись, такие компании как, «М.Видео», Karcher, Regenbogen. Согласно их статистике около 30% видеоконсультаций заканчиваются продажей. Одна из компаний, которая помогает реализовать данную консультацию является Eyez On.

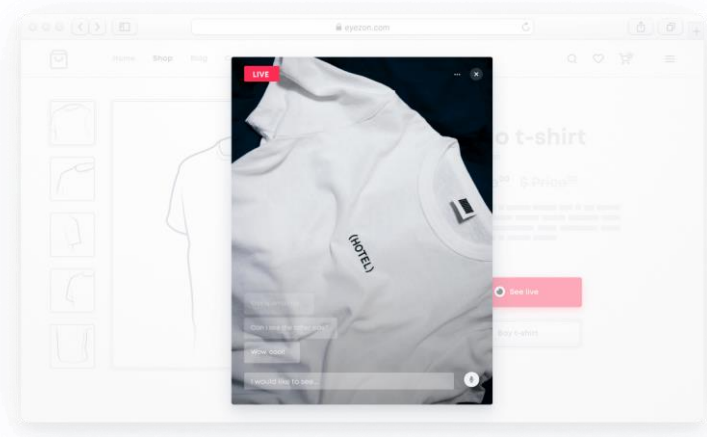

Рисунок 7. Видеоконсультация в Eyezone.

Источник: [7]

Одной из проблем, с которой сталкиваются покупатели при заказе товаров, особенно одежды, онлайн является неудовлетворительность в цвете, форме и т.п. Таким образом есть риск потратить деньги впустую. Решением этой проблемы стали AR технология дополненной реальности, которая доступна покупателю благодаря размещенному на товаре QR-коду (Рисунок 8.). Так, виртуальную примерку уже испробовал интернет-магазин Lamoda. По словам сотрудником данной компании, данная технология позволила увеличить покупательность данных товаров на 8,5%, а также уменьшить время на принятие решения о покупке на 10% [3].

Рисунок 8. Товар QR-код

Рисунок 9. Онлайн-примерка обуви в Lamoda

Источник: [3]

Хочется отметить, что 14 июля 2021-го года на интерактивном сайте визуализации данных по упрощению процедур торговли и безбумажной торговле (<https://www.untfsurvey.org/>) были опубликованы результаты Глобального Исследования ООН 2021 года по упрощению процедур торговли с использованием цифровых и устойчивых технологий. (Рисунок 10). Исходя из предоставленной информации, Азербайджан продемонстрировал высокие результаты в области упрощения процедур торговли по сравнению с предыдущим исследованием 2019-го года. “В исследовании по упрощению процедур торговли и безбумажной торговле в Азиатско-Тихоокеанском регионе (ЭСКАТО) Азербайджан занял 9-ую позицию. Результаты оценки мер по упрощению процедур торговли для Азербайджана следующие:

- Прозрачность — 100%;
- Формальности — 91,67%;
- Институциональные механизмы и сотрудничество — 88,89%;
- Безбумажная торговля — 85,19%;
- Трансграничная безбумажная торговля — 66,67%.

Общий показатель упрощения процедур торговли в стране значительно улучшился по сравнению с показателем 2019-го года, который составил 81,72%.” [8].

Также нельзя оставить без внимания, создание платформы онлайн-продаж для микро, малых и средних предпринимателей-KOB-MARKET, которая доступна в версии на русском и азербайджанском языках. Данная платформа создана при поддержке Агентства по развитию малого и среднего бизнеса при Министерстве экономики (МСП).

Следовательно, пандемия Covid-19 хоть и нанесла в начале тяжелый удар по экономике, однако в то же время ускорила процесс внедрения электронной коммерции в мировую экономику.

Список использованной литературы:

1. Электронная Коммерция. Учебник и Практикум для Бакалавриата и Магистратуры. 20 е издание, дополнение. Л.П.Гаврилов. Москва.Юрайт.2018.
2. Электронная коммерция в рекламной деятельности. Учебно-методическое пособие. О.Д.Дашковская. Ярославль.ЯрГУ. 2018
3. <https://vc.ru>
4. <https://www.affde.com/ru/netflix-users.html>
5. <https://ru.tradingview.com/>
6. <https://news.un.org/ru/audio/2021/09/1409932>
7. <https://www.eyezon.live/>
8. <https://asanimza.az/>
9. <https://economy.gov.az/>
10. www.kobmarket.az

**ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО МИРА
ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF THE MODERN WORLD**

*Назрин АЛИЕВА¹, студентка
Азербайджанского Государственного
Экономического Университета (UNEC),
Решад АЛИЕВ², студент
Азербайджанского Государственного
Экономического Университета (UNEC)*

В данной статье говорится о животрепещущей проблеме всего мира, а именно о эколого-экономической проблеме. В статье будет статистика затрат на экологическую безопасность разных стран мира. Также будут затронуты проблемы по Глобальному сырьевому кризису исчерпаемых ресурсов. Мы разберем первостепенные эколого-экономические проблемы Азербайджана и пути их решения.

***Ключевые слова:** Киотский протокол, зелёное движение, экосознательность, затраты на экологию, глобально - сырьевой кризис, экология Азербайджана.*

This article talks about the burning problem of the whole world. Namely, about the Ecological and Economic problem. The article will contain statistics on the costs of environmental safety in different countries of the world. The problems of the Global Raw Material Crisis of depleted resources will also be touched upon. We will analyze the primary ecological and economic problems of Azerbaijan and ways to solve them.

***Key words:** Kyoto Protocol, green movement, eco-awareness, environmental costs global commodity crisis, ecology of Azerbaijan.*

JEL: O13, O44, Q56, R11

Введение

В начале 21 века всем стало очевидным, что природа планеты служит человечеству не только источником природных ресурсов для производства товаров и услуг, но и природных благ, не являющихся в прямом смысле ресурсами, но необходимыми не в меньшей степени для жизни человека. Если ценность природных ресурсов можно определить и выразить в денежной форме, поскольку она входит в стоимость произведенных товаров и услуг, то ценность чистого воздуха, водных потоков и природных ландшафтов, экосистем и природных комплексов выразить в денежном эквиваленте практически невозможно. В таком случае ценность этих ресурсов бесконечна. Экосистемы планеты не могут дать человеку бесконечное количество ресурсов, но они являются носителем качества, ценность которого бесконечна. То, что они дают человеку, можно рассматривать как «поток экологических услуг». В этом случае уместной представляется аналогия с капиталом в традиционном понимании, который используется для производства товаров и услуг. Поэтому совокупность «природных активов», дающих человечеству ресурсы и экологические услуги, получила название «природного капитала». Термин природный капитал вошел в научный лексикон в конце 80 – х годов прошлого века благодаря работам основателей экологической экономики Р. Костанза, Х. Дейли и др. По своему характеру глобальные проблемы современности различны: от угрозы ядерной войны до экологической катастрофы, от растущего раскола мира на "богатые" и "бедные" страны и народы до перспективы истощения.

Рамочная конвенция по изменению климата (FCCC) принятая в 1992 г., разработала документ, который был рассмотрен на встрече в Киото в 1997 г. Задачи Рамочной Конвенции по изменению климата:

- стабилизировать концентрацию в атмосфере газов, способствующий парниковому эффекту, на уровне, который предотвратит опасные воздействие на климат, во временных рамках, достаточных для адаптации экосистем к естественным изменениям климата;
- обеспечить безопасное производство продовольствия;
- способствовать устойчивому развитию.

¹ © Назрин АЛИЕВА, nazrinaliyeva317@gmail.com

² © Решад АЛИЕВ, alievresad2@gmail.com

Обязательства участников. Основное обязательство участников протокола заключается в индивидуальном или совместном снижении общей эмиссии газов, вызывающий парниковый эффект, по крайней мере на 5% от уровня 1990 г. В период 2008-2012. Напомним, что еще в 2011 году министр экологии и природных ресурсов Гусейнгулу Багиров заявил, что момента подключения к Киотскому протоколу Азербайджан сократил выбросы парниковых более на 420 миллионов тонн.

В результате повышенного внимания к состоянию окружающей среды появилось так называемое зеленое движение. Сегодня наиболее сознательные компании в своей деятельности не просто следуют требованиям экологии, но и опережают их. Они разрабатывают экологически безопасные маркетинговые стратегии и производственные процессы с целью создания мировой экономики, которая не будет разрушать нашу планету. Эти компании удовлетворяют стремление потребителей получать экологически чистые товары, перерабатываемые или легко разложимые упаковочные материалы, а также внедряют более жесткий экологический контроль энергосберегающие технологии. Компания 3M выступила инициатором программы «предотвращение загрязнения – выгодно!», которая значительно повышает экологическую безопасность производства и значительно удешевляет его. AT&T на всех стадиях производственного процесса использует специальные производственного процесса использует специальные компьютерные программы, которые помогают выбирать наиболее безвредные материалы, сокращать количество загрязняющих природу отходов, экономить электроэнергию и увеличивать количество продукции, может использоваться повторно. Компания McDonald's отказалась от полистирольной посуды и перешла на более экологически безопасные материалы для упаковки и салфеток, уменьшив к тому же размеры упаковки. Новые компьютеры AS/400e производства IBM, предназначенные для среднего бизнеса, потребляют меньше электроэнергии, содержат перерабатываемые составляющие и собираются так, чтобы их можно было потом разобрать и использовать повторно. А компания производства Dixon Ticonderoga, которая в свое время выпустила первый американский карандаш, разработала первые пастельные карандаши. В которых вместо парафина, являвшегося продуктом нефтепереработки, используется соя. Соевые карандаши имеют ряд преимуществ. Они создаются из возобновляемых ресурсов, дают более яркие и чистые цвета, отличаются мягкостью. Все больше становится компаний, которые осознали связь между здоровой экономикой и экологией [1].

Gibson: как заработать деньги и не нанести вреда окружающей среде. Если джунглях падает срубленное дерево и не находится никого, кто мог бы громко протрубить о своей любви окружающей среде, возникают ли в таком случае хоть какие-нибудь звуки? Вполне возможно - и звуки могут оказаться очень мелодичными, - если срубленное дерево предназначено изготовления электрогитары. Компания Gibson Guitar, известный производитель гитар, с конца годов усиленно работает над тем, чтобы вырубки леса, который идет на изготовление гитар, не наносили заметного ущерба окружающей среде. Подразделение Gibson Guitar, занимающееся изготовлением электрогитар, недавно перешло 100-процентную сертификацию древесины, которая идет на изготовление его гитар. Другие подразделения Gibson Guitar, в том числе Baldwin Piano, собираются последовать этому примеру. Тем не менее, отличие от Starbucks, The Body Shop и других компаний, которые не устают повторять о своей заботе о состоянии окружающей среды, главный исполнительный директор Gibson Guitar Генри Юшкевич (Henry Juskiewicz) не очень-то стремится выставлять напоказ свидетельства своей борьбы за сохранение окружающей среды (в конце концов, Генри Юшкевич водит Hummer). Самое главное для него чтобы Gibson Guitar была в досталь обеспечена редкими породами древесины (главным образом красным деревом) для бесперебойного изготовления своих электрогитар. "Мы - коммерсанты. Мы - коммерческая фирма. Мы должны получать прибыль, не устают повторять Генри Юшкевич в своем нэшвиллском офисе, наполненном столь большим количеством атрибутов музыкальной индустрии, что этот офис больше похож на частное кафе для любителей хард-рока. Скажите, разве я похожа какого-нибудь защитника окружающей среды?" В конце концов гитаристы-профессионалы требуют, чтобы инструменты изготовлены из качественных редких пород древесины. Однако цена гитар может быть очень высокой, что обуславливается нестабильностью поставок исходных материалов, также угрозой, что вырубка некоторых редких пород деревьев может вообще быть запрещена. Генри Юшкевич хотел вообще исключить любые догадки предположения на этот счет, создав сеть лесоводческих хозяйств и полностью отказавшись от услуг брокеров, прочесывающих мировой рынок поисках самых

выгодных для себя цен. Он вступил контакт с Альянсом тропических лесов (Rainforest Alliance), некоммерческой группой защитников окружающей среды, чтобы обсудить возможность закупки древесины у мексиканских поставщиков, сертифицированных как "приемлемые" (sustainable). (Лесоводческие хозяйства классифицируются "приемлемые" согласно определенным стандартам и по результатам ответственного отношения вырубке леса.) Однако это отнюдь не решало всех проблем Gibson Guitar, связанных с поиском источников сырья для производства. Поэтому компания приняла работу двух сотрудников Альянса тропических лесов, которым предстояло обеспечить поставки древесины Коста-Рики и Бразилии. "Поработав у нас всего лишь год, эти парни сумели подыскать для нашей компании важные источники сырья, говорит Генри Юшкевич. - Мы перешли от использования менее 1% сертифицированного продукта к использованию примерно 80% такого продукта." С тех пор Gibson Guitar удалось наладить прямые связи с лесоводческими хозяйствами из Гватемалы. Это обеспечило как стабильность поставок, так и качество сырья, поскольку компания получила возможность проинструктировать фермеров-лесоводов относительно своих особых спецификаций на поначалу, как говорит Генри Юшкевич, Guitar платила надбавку при закупке древесины таким способом. Сейчас прямые закупки обеспечивают компании определенную экономию. Кроме того, такие связи помогают сократить традиционные вырубки на корню, которые угрожают стабильности поставок ценных пород дерева. "В краткосрочной перспективе небольшое повышение цены не должно нанести компании значительного ущерба, поскольку гитара - продукт, имеющий достаточно высокую стоимость, - утверждает один из экспертов данной отрасли. - В долгосрочной перспективе это гарантирует стабильность поставок не на 5, а как минимум на 50 лет." Тензи Уэлан (Tensie Whelan), исполнительный директор Альянса тропических лесов, утверждает, что должна набраться некая критическая масса руководителей компаний, которые самостоятельно придут к заключению, что методы бережного отношения к окружающей среде могут быть выгодны для их компаний.

Apple. В компании много экоинициатив. В дата-центрах используются возобновляемые источники энергии, в магазины можно сдать подержанную фирменную технику на переработку. Два года назад корпорация разместила на бирже выпуск «зеленых» облигаций на \$1 млрд. На полученные средства в Apple намерены повышать энергоэффективность и разрабатывать материалы для новых гаджетов.

Starbucks. В сети кофеен по всему миру отказались от пластиковых трубочек. Оказывается, по статистике использованные соломинки стоят на четвертом месте в списке загрязнителей мирового океана. Пару лет назад в компании начали тестировать новые крышки для кофейных стаканов, а также трубочки из альтернативных материалов — биоразлагаемого пластика и бумаги. В самой большой кофейной сети мира их предоставляют по запросу клиентов.

ИКЕА. В частности, корпорация работает над тем, чтобы довести суммарное электропотребление до нуля, то есть производить столько же энергии, сколько потребляет. Кроме того, в ИКЕА перешли на экологичный хлопок, для получения ткани из которого используется меньше воды, а также усилили внимание к методам работы своих дистрибьюторов — например, запретили им поставлять древесину, добытую незаконно.

Nike. Тема бережного отношения к природе давно близка этому спортивному ретейлеру. Еще в 90-х компания запустила проект Reuse-A-Shoe, открыв пункты по приему изношенных кроссовок. Негодную к носке обувь отправляли на переработку и делали материалы для беговых дорожек, теннисных кортов и баскетбольных площадок. А еще у Nike есть программа по созданию одежды из вторсырья и специальное приложение для дизайнеров — оно помогает выбрать ткани, при производстве которых используется меньше всего электроэнергии и воды.

Goodyear. Американская компания по производству резинотехнических изделий для автопрома всерьез озабочена количеством мусора, которое растет с каждым годом. В частности, для шин из своей «зеленой» линейки Goodyear использует золу, что остается после сжигания рисовой шелухи. Из нее получают силику, которую добавляют в резиновую смесь для покрышек. Кроме того, компания уже давно работает по технологии Fuel Saving — специалисты Goodyear разработали ее, чтобы снизить выбросы углекислого газа.

С определенного момента затраты на экологию стали одной из важных статей расходов в бюджетах компании, которые добывают, транспортируют и перерабатывают нефть и газ. Затраты увеличивались скачкообразно-после каждой громкой аварии с ущербом для окружающей среды-и сейчас составляют уже десятков миллиардов долларов ежегодно в масштабах всего мира. \$35 млрд было потрачено нефтегазовыми компаниями по всему миру на защиту окружающей среды за 2012

год. Однако на защиту окружающей среды и здоровья до сих пор идёт меньше процентов от выручки нефтегазовых компаний. 70 центов с каждого барреля нефти тратит нефтегазовый сектор на программы по безопасности добычи, экологии здравоохранению.

Но ситуация продолжает быстро меняться и темпы роста этих расходов всё увеличиваются. По прогнозу консалтинговой и исследовательской компании Lux Research, к 2030 году они вырастут на две трети. \$56 млрд будет, как ожидается, потрачено нефтегазовыми компаниями по всему миру на защиту окружающей среды в 2030 году.

Причины роста разные. Среди них и освоение новых территорий, на которых нужно быть особенно осторожными, таких, как Арктика и, конечно, собственное желание энергетического сектора минимизировать риски и все растущие штрафные санкции в случае аварий. \$8000 штрафов и прочих выплат в среднем налагается на нефтяные кампании за один баррель разлитой на территории США нефти.

Так же самые жесткие меры против нарушителей экологии принимаются в США, то именно североамериканские компании больше других выкладывают в экологическую безопасность (не говоря уже о тратах устранение ущерба от аварий, которые даже такого гиганта, как BP, поставили в тяжелое положение). На компании из США приходится 39% всех затрат на экологию в энергетическом секторе нашей планеты. \$268 млрд потратили американские нефтегазовые компании на защиту окружающей среды с 1990 по 2012 годы.

Подробнее о экономическом ущербе от загрязнение окружающей среды вы сможете ознакомиться на рисунке 1.

Рисунок 1 – Формирование состава эколого-экономического ущерба, возникающего в результате техногенной аварии

Таким образом, развитие цивилизации сопровождалось постоянным ростом вовлечения в оборот различных ресурсов. На какой бы ступени исторического развития ни находилось общество производство материальных благ должно обеспечивать потребности человека. Процесс производства одновременно предполагает и процесс потребления. Силы, которые человек сумел приспособить для своего производства и потребления, есть производительные силы. В процессе производства складываются экономические, или производственные отношения. Производительные силы и производственные отношения находятся в постоянной динамике. Однако в любой системе производство выступает как отношение общества к природе. Дары природы образуют природные ресурсы, которые после их изъятия из окружающей среды становятся сырьем для различных отраслей материального производства. Природные ресурсы играют значительную роль в экономике любого государства. Обеспеченность природными ресурсами является одним из важнейших экономических показателей, характеризующих экономическое положение государства. Наряду с трудовыми ресурсами и капиталом природные ресурсы являются также фактором

производства. Отсутствие природных ресурсов их дефицитность или плохое качество их приводят к увеличению затрат других ресурсов, Производственная сфера потребляет огромное количество ресурсов, сырья и материалов. Одной из самых сложных и ответственных проблем, с которыми столкнулось человечество, является проблема исчерпаемости и возобновляемости природных ресурсов. Человек изымает для своей хозяйственной деятельности все больше природных ресурсов. В результате этого нарушается равновесие столь значительной части ресурсов биосферы, что самым серьезным образом подрывает многообразие форм жизни и тем самым ухудшает качество среды обитания. Все ресурсы обладают одним общим свойством: они редки или имеются в ограниченном количестве. А потребности общества (индивидов и институтов) безграничны, полностью не удовлетворимы. Важным показателем эффективности функционирования хозяйственной системы является природ ёмкость. Величина природ ёмкости зависит от эффективности использования природных ресурсов во всей цепи, соединяющей природные ресурсы, сырье, материалы и готовую продукцию. В 20 веке произошел качественный скачок в потреблении минерального сырья. Если до 19 века природно- ресурсную основу хозяйственной жизни составляли обрабатываемые земли, лес и некоторые руды (медь, железо, серебро, золото, олово, свинец), то к началу 20 столетия на первое место по потреблению вышли каменный уголь и железная руда, значительно возросло и количество добычи. В 20 столетии минерально- сырьевая база претерпела существенные изменения. Они выражаются в резком увеличении объемов и видов использования природных ресурсов, широкое распространение получили новые рудные (алюминий, никель, хром, марганец, ванадий, вольфрам, молибден и др.) и нерудные (фосфориты, калийные соли, графит и др.) полезные ископаемые [2].

Ресурс обеспеченность стран зависит не только от количества природных богатств на территории, но и от масштабов их потребления, поэтому под ресурс обеспеченностью понимают соотношение между величиной природных ресурсов и размерами их потребления. Ресурс обеспеченность выражается либо количеством лет, на которые должно хватить данного ресурса, либо его запасами из расчета на душу населения. Минеральные ресурсы – это полезные ископаемые, которые относятся к категории исчерпаемых и невозобновимых ресурсов. Общие запасы их велики, но необходимо принимать во внимание и постоянно растущие потребности человека в них. Согласно подсчетам ученых, за всю историю человечества из недр Земли было извлечено около 200 млрд. Т угля, около 100 млрд. Т нефти, 50 млрд. Т Железной руды, 2 млрд. Т бокситов, 300 млн. Т медной руды, более 100 тыс. Т золота. Из этого количества на последние 30 лет приходится (за исключением золота) 50-85% всей добычи.

Эколого-Экономические проблемы Азербайджана

К сожалению, проблемы с экологией не обошли стороной и нашу страну. Основными экологическими проблемами Азербайджанской Республики являются:

- 1) Загрязнение водных ресурсов сточными водами, в том числе трансграничное загрязнение (загрязнение, охватывающее территорию нескольких государств);
- 2) Низкий уровень снабжения качественной водой в населенных пунктах, потеря питьевой воды по пути доставки потребителям, нехватка канализационных линий;
- 3) Загрязнение атмосферного воздуха промышленными предприятиями и транспортными средствами;
- 4) Деградация плодородных земель (эрозия, солончак и т.д.);
- 5) Отсутствие должного управления процессом утилизации твердых промышленных и бытовых отходов, в том числе опасных отходов;
- 6) Сокращение численности лесных ресурсов, фауны, в том числе рыбных ресурсов;
- 7) Уменьшения биоразнообразия.

Необходимые меры по защите - биоразнообразия, нейтрализации негативных воздействий топливно-энергетического комплекса на окружающую среду, устранению загрязнения моря и его акватории и их защите, восстановлению зеленых территорий и эффективной охране существующих ресурсов будут продолжены и в будущем. Благодаря посадке лесов и восстановительным работам площадь лесов в соотношении с общими земельными площадями будет увеличена, с целью защиты.

КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ «АЗЕРБАЙДЖАН – 2020: ВЗГЛЯД В БУДУЩЕЕ» Проект придорожных территорий и атмосферного воздуха, а также уменьшения шума от движения транспорта вдоль дорог будут созданы защитные зеленые полосы. Будут подготовлены и применены соответствующие европейским стандартам национальные стандарты, касающиеся

выброса вредных веществ в атмосферу.

В охватываемый концепцией период предусмотрено приблизить количество энергии и эмитированного углекислого газа, используемого для производства в среднем одной единицы ВВП в Азербайджане, к соответствующему показателю по странам Организации экономического сотрудничества и развития, что важно с точки зрения реализации Целей развития тысячелетия.

С целью экономии сырья, рационального использования природных ресурсов и защиты окружающей среды будет проведена необходимая работа по вторичному использованию, обезвреживанию и утилизации отходов, а также внедрению малоотходных и безотходных технологий. Будут использоваться прогрессивные методы в области управления отходами, создаваться предприятия по вторичной переработке промышленных и бытовых отходов [3].

Будут определены зоны с вероятностью возникновения чрезвычайных ситуаций, связанных с наводнениями и затоплениями, регулярно составляться прогнозы для использования соответствующими структурами. С целью эффективного управления земельными ресурсами будут осуществляться меры по предотвращению процессов опустынивания, реабилитации земель, пришедших в непригодное состояние в результате деятельности крупных промышленных и горно-промышленных объектов, усовершенствованию системы использования пригодных для сельского хозяйства земель, усилению защиты земель от антропогенного загрязнения.

За последние 10 лет в Азербайджане сравнительно увеличился удельный вес городского населения. Ожидается, что тенденция урбанизации продолжится и в последующие годы, что выдвигает новые требования, связанные с формированием городской инфраструктуры. На переднем плане будут находиться требования о том, чтобы в ходе строительных работ, проводимых (как государственным, так и частным сектором) в столице и других местах страны, не наносилось вреда окружающей среде, при реализации мер по развитию всех отраслей промышленности осуществлялась охрана окружающей среды.

В охватываемый концепцией период будут проведены коренные реформы в области жилищно-коммунального хозяйства, улучшен доступ населения к усовершенствованным услугам водоснабжения и канализационной системы, города и поселки будут оснащены водоочистными сооружениями, будет усовершенствована Концепция развития.

Наряду со всем этим, будут предприняты практические шаги по усовершенствованию законодательства в области охраны окружающей среды в соответствии с передовым международным опытом, созданию эффективных механизмов мониторинга и контроля. В то же время будут осуществлены меры по поддержке научно-исследовательской деятельности в области экологии и охраны природы. Поставлена цель создать необходимую для такой деятельности инфраструктуру. Для охраны окружающей среды правительством Азербайджана было выделено 77.7 млн манатов. Это на 4.1% больше чем за аналогичный период прошлого года. В заключении хотим процитировать слова американского философа Гэнри Дэвида Торо: *Много ли пользы от дома, если у вас нет сносной планеты, на которой можно его поставить?*

Литература

1. Найденко В.В., Косариков А.Н., Губанов Л.Н., Афанасьева И.М., Иванов А.В. «Эколого-экономический мониторинг окружающей среды», 2015.
2. Семененко Б.А., Белова И.В., Украинская академия банковского дела, г. Сумы
Эколого-экономический
риски:
сущность и методы оценки. 2010г., с. 455.
3. Найденко В.В., Губанов Л.Н., Петрова Е.Н. Эколого-экономически проблемы. 2014, С. 245.

**РОЛЬ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНО-
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ОСВОБОЖДЕННЫХ ТЕРРИТОРИЙ
АЗЕРБАЙДЖАНА**

**Юсиф БАЙРАМОВ¹, магистрант,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет**

Известно, что правительство Азербайджана предпринимает соответствующие шаги по восстановлению и реконструкции освобожденных территорий, ведет интенсивную деятельность. На этом фоне предусматривается выделение 2,2 миллиарда манатов из госбюджета на 2021 год на восстановление и реконструкцию городов и сел, создание на этих территориях современной инфраструктуры для обеспечения большого возврата на освобожденные территории. Будут предприняты необходимые шаги для восстановления и реконструкции электричества, природного газа, воды, коммуникаций, дорог, образования, здравоохранения, культуры, жилищно-коммунального хозяйства и другой необходимой инфраструктуры, а также культурных и исторических памятников, а также для строительства домов в этих местах.

Ключевые слова: освобожденные территории, иностранные инвестиции, развитие социально-экономической инфраструктуры, государственная политика.

It is known that the government of Azerbaijan is taking appropriate steps to restore and reconstruct the liberated territories, and is carrying out intensive activities. Against this background, it is envisaged to allocate 2.2 billion manats from the state budget for 2021 for the restoration and reconstruction of cities and villages, the creation of modern infrastructure in these territories to ensure a large return to the liberated territories. The necessary steps will be taken to restore and reconstruct electricity, natural gas, water, communications, roads, education, health care, culture, housing and communal services and other necessary infrastructure, as well as cultural and historical monuments, as well as for the construction of houses in these places.

Key words: liberated territories, foreign investment, development of socio-economic infrastructure, state policy.

JEL: F21, H54, O16, O18, O19

Введение

Кроме того, известно, что наряду с государственными инвестициями, реконструкцией экономической и социальной инфраструктуры на освобожденных территориях с привлечением местных и иностранных инвестиций, выполнение работ по обеспечению занятости является приоритетом. Эксперты отмечают, что освобожденные территории обладают большим экономическим потенциалом и природными ресурсами. Это важно с точки зрения привлечения местных и иностранных инвестиций в эти области, а также на этом фоне обеспечения занятости населения.

Инвестиционная активность - это сумма всех действий инвесторов, связанных с инвестированием и его осуществлением. Сильная конкуренция между странами в привлечении иностранных инвестиций на мировой рынок требует формирования нормативной базы для иностранных инвестиций как развитыми, так и развивающимися странами. Основные направления инвестиционной политики государства связаны с защитой прав инвесторов и законодательством. Увеличение инвестиций напрямую связано с совершенствованием соответствующей нормативно-правовой базы, экономических условий, информационного обеспечения, что напрямую связано с инвестиционной политикой государства [1].

Тот факт, что страна обладает богатыми ресурсами, будет способствовать финансовым вложениям в инвестиции в других секторах этой страны. Как и в случае с другими ресурсами, если страна имеет богатые туристические ресурсы и потенциал и способна проводить качественные и доступные маркетинговые исследования, которые поддержат ее необходимыми инвестициями в инфраструктуру, нет никаких сомнений в том, что инвестиции в этот сектор и доходы пойдут на пользу экономике. Инвестиции очень важны для страны. Если нет инвестиций, нет и производства. Если производство остановится, о росте экономического развития не может быть и речи, и

¹ © Юсиф БАЙРАМОВ, yusif.bayramov@gmail.com

население страны еще больше обнищает [2].

Меры, предпринимаемые государством

Ожидается принятие Концепции социально-экономического развития освобожденных территорий. Это нашло отражение в «Концепции и прогнозных показателях экономического и социального развития Азербайджанской Республики на 2021 год и последующие 3 года», включенных в пакет бюджета на 2021 год.

В рамках концепции, наряду с государственными инвестициями, с привлечением местных и иностранных инвестиций будет приоритетным проведение работ по восстановлению экономической и социальной инфраструктуры на освобожденных территориях, обеспечению занятости населения [3].

В среднесрочной перспективе в нашей стране предусматривается реализация политики по восстановлению освобожденных от оккупации территорий и обеспечению устойчивого сбалансированного развития регионов по следующим приоритетным направлениям:

- строительство коммунальной, экономической и социальной инфраструктуры на освобожденных от оккупации территориях;
- строительство жилых зданий и домов в административных районных центрах и селах, освобожденных от оккупации, обеспечение заселения;
- создание на этих территориях производственных сфер, сфер услуг и торговли, обеспечение занятости населения и т.д.

В 1995-2017 годы в экономику страны было инвестировано 125,5 миллиарда долларов США, более 95 процентов из которых были вложены в 2000-2017 годах. За данный период 29,2 миллиарда долларов были привлечены за счет финансовых кредитов правительства, отдельных государственных и частных структур Азербайджана, привлеченных у международных кредитно-финансовых организаций, 77,8 миллиарда долларов составили прямые инвестиции, а оставшиеся 13-14 миллиардов долларов пришлось на долю других инвестиций.

Как видно из цифр, в условиях, когда нагорно-карабахский конфликт пока еще не был урегулирован, руководству страны удалось привлечь зарубежные инвестиции в достаточно крупных размерах. После урегулирования конфликта, несомненно увеличится приток инвестиций в страну. Поскольку основными факторами, которые играют роль в решениях по инвестированию, являются политическая стабильность и безопасность. Затем рассматриваются такие параметры, как правовая среда, механизмы регулирования, масштабы внутреннего рынка, макроэкономическая стабильность и другие. Как и видно, урегулирование нагорно-карабахского конфликта создаст никогда ранее не имевшиеся благоприятные условия для иностранных капиталовложений.

Определены шесть основных стратегических целей политики социально-экономического развития Азербайджана на ближайшие четыре года.

Это отражено в «Концепции и прогнозных показателях экономического и социального развития Азербайджанской Республики на 2021 год и на ближайшие 3 года», включенных в бюджетный пакет на 2021 год.

Согласно документу, включенному в бюджетный пакет на следующий год, эти стратегические цели заключаются в следующем:

- Поддержание макроэкономической стабильности и укрепление фискальной устойчивости, повышение прозрачности экономики;
- обеспечение развития приоритетных секторов за счет повышения конкурентоспособности национальной экономики и экспорта, повышения эффективности государственных предприятий, расширения частных инвестиций;
- Развитие национальной инновационной экосистемы и ускорение развития человеческого капитала, повышение роли экономики знаний;
- Обеспечение устойчивого и сбалансированного развития регионов и восстановления освобожденных территорий;
- Охрана здоровья населения, усиление социальной защиты и обеспечения в период пандемии и постпандемии;
- Защита экологического баланса, обеспечение эффективного использования имеющихся ресурсов, включая воду, и продвижение зеленой экономики.

Президент Азербайджана Ильхам Алиев заявил о больших перспективах развития возобновляемых источников энергии (ВИЭ) в Карабахе и выразил заинтересованность в

привлечении иностранных инвестиций в данную сферу.

"До войны мы уже привлекли двух инвесторов в сферу возобновляемых источников энергии. Освобожденные земли имеют большой потенциал с этой точки зрения. В Кяльбаджаре и Лачине есть большой потенциал в сфере ветряной энергетики, а в Зангилане - солнечной энергетики. Уже даны поручения соответствующим структурам, чтобы они прорабатывали данные вопросы с зарубежными партнерами. Мы объявили Карабах "зоной зеленой энергии" и ждем предложений от инвесторов".

"Сумма в 2,2 млрд манатов (\$1,3 млрд, предусмотрены в госбюджете на 2021 год - ИФ) приемлема на первом этапе. Более того, когда я посмотрел на инвестиционную программу по восстановлению Карабаха, которая мне была предложена, то я увидел, что на проекты, реализуемые в этом году сумма составляет порядка 1 млрд манатов. Это в основном проекты по инфраструктуре, дорогам, аэропортам. Мы пока не выделяем средства на строительство, мы ждем планы (городов - ИФ)", - сказал Алиев.

Было так же отмечено, что государство возьмет большую часть расходов по восстановлению освобожденных территорий на себя.

В соответствии с указами главы государства, учитывая природные ресурсы, традиционные сферы экономики, транспортные узлы каждого региона, в том числе близость к восстанавливаемым транспортным коридорам, автомобильным и железнодорожным дорогам, строительство которых уже начато, предусматриваются профиль и специализация каждого экономического района. Предлагается широко использовать государственно-частное партнерство в реализации инвестиционных проектов в областях строительства дорожно-транспортной и коммунальной инфраструктуры, производства традиционной и альтернативной энергии, ирригационных и мелиоративных систем и в других сферах с целью экономии государственных средств при проведении этих работ и повышения эффективности инвестиций. Также предлагается введение особого льготного экономического режима на освобожденных от оккупации территориях с целью стимулирования экономической активности.

Состоялось заседание Рабочей группы по экономическим вопросам Межведомственного центра при Координационном штабе, созданного для централизованного решения вопросов на освобожденных территориях Азербайджана, на котором было отмечено, что Агентство развития малого и среднего бизнеса при Минэкономике обеспечивает прием, анализ, информирование предпринимателей, дает соответствующие рекомендации и направляет обращения, связанные с осуществлением предпринимательской деятельности в этих сферах. Проанализирована приоритетность представленных в агентство инвестиционных проектов, определены потенциальные проекты и внесены в базу данных.

На данный момент поступило 409 обращений от физических и юридических лиц для осуществления предпринимательской деятельности на освобожденных территориях. Из этих обращений 104 (25%) касались торговли и услуг, 93 (23%) - промышленности, 69 (17%) - сельского хозяйства, 70 (17%) - строительства, 34 (8%) - туризма, 5 (1,2%) - охватывают образование, 1 (0,2%) транспорт и логистику и 33 (8,5%) другие области. 53 из этих обращений были поданы компаниями из 12 зарубежных стран (в основном, Турции, России, Пакистана, Венгрии и Казахстана).

Иностранные компании-заявители намерены участвовать в качестве инвесторов или подрядчиков в восстановлении и реконструкции освобожденных территорий.

Было отмечено, что при выборе иностранных компаний будут учитываться опыт, специализация, высокое качество и разумные ценовые факторы, предпочтение будет отдаваться компаниям, которые привносят новые технологии и используют местные ресурсы (материальные и трудовые ресурсы). На мероприятии также было предложено разместить проекты по приоритетным направлениям на открытой площадке на азербайджанском, английском, турецком и русском языках.

Так же было отмечено, что Государственная программа «Восстановление и устойчивое развитие освобожденных территорий Азербайджанской Республики на 2021-2025 годы», подготовленная Министерством экономики, предусматривает механизм поощрения инвестиций для повышения инвестиционной привлекательности.

Перспективы привлечения инвестиций

До оккупации освобожденные районы имели особую долю виноградарства, хлопка, зерна и животноводства. Сельскохозяйственный производственный и экспортный потенциал этих территорий достаточно велик. Особенно большой туристический потенциал имеют Шушинский, Физулинский,

Кельбаджарский и Зангиланский районы. Пещера Азых, одно из старейших поселений людей в мире, находится в Физулинском районе. Возможности внутреннего и въездного туризма в этих регионах довольно велики. Следует развивать оздоровительный туризм в Кельбаджаре, богатом источниками горячей воды, и восстанавливать маршруты культурного туризма.

В ближайшее время на реке Араз планируется построить две гидроэлектростанции - «Худаферин» и «Девичью башню», которые обеспечат бесперебойное электроснабжение освобожденных территорий. Обе станции будут играть важную роль в удовлетворении местных потребностей в энергии и увеличении экспортного потенциала страны.

Освоение природных ресурсов и полезных ископаемых обещает большие перспективы для инвестиций. В последние годы золото играет важную роль в нефтяном экспорте Азербайджана. Как рост цен на золото на мировых рынках, так и тот факт, что компании, работающие в этой сфере, обладают современными производственными технологиями, говорят о том, что разработка золотых месторождений на освобожденных территориях внесет значительный вклад в экономику Азербайджана в ближайшие годы.

Хотя доля сельскохозяйственного и туристического секторов в ВВП Азербайджана невелика, эти два сектора являются областями, которые оказывают значительное влияние на занятость. С этой точки зрения есть большие перспективы трудоустройства трудоспособных людей. Масштабная реабилитация и строительство новой инфраструктуры открывают новые горизонты для строительной отрасли.

Основное внимание в процессе восстановления будет уделяться применению инновационных технологий. Несмотря на неблагоприятные климатические условия, Нидерланды, занимающие половину территории Азербайджана, являются вторым по величине экспортером сельскохозяйственной продукции в мире после США. Нидерланды обязаны своим успехом инновационной агропромышленной системе.

Сферы, требующие инвестиций

Процесс постконфликтного восстановления после ущерба, нанесенного конфликтом, требует расстановки приоритетов во многих областях. Процесс выявления и реабилитации этих территорий после конфликта требует сложных механизмов. Таким образом, международный опыт показывает, что обеспечение минимального уровня жизни является приоритетной задачей после выявления ущерба. Следующие факторы являются важными факторами обеспечения минимального уровня жизни:

Разминирование освобожденных территорий

Обеспечение электроэнергией

Восстановление критических дорожных линий

Восстановление систем питьевого водоснабжения, санитарии и орошения.

Реабилитация и обеспечение жильем

Восстановление аэропорта в гуманитарных целях

Первоначально инвестиции в эти области будут поддерживать социальное и экономическое восстановление в будущем. Разминирование - важнейший фактор безопасности переселения населения в эти районы. После этого процесса реабилитация критически важных дорог облегчит доступ между жилыми районами и другими важными объектами.

Процесс реконструкции систем питьевого водоснабжения, канализации и ирригации будет способствовать повышению уровня жизни людей и последующему экономическому возрождению домашних хозяйств. В заключение можно сделать вывод, что обеспечение минимального уровня жизни является проявлением последующего процесса, то есть начального социально-экономического развития.

Важность раннего социально-экономического развития ведет к постепенному переселению людей в постконфликтный период и их быстрому освобождению от зависимости от помощи. Таким образом, скоординированное восстановление объектов образования, здравоохранения и телекоммуникаций ускорит процесс адаптации человека.

В то же время для увеличения занятости было бы целесообразно поддерживать малый и средний бизнес и активизировать инициативы, которые напрямую приведут к развитию домохозяйств [4]. Кроме того, особое внимание следует уделить банковскому и туристическому секторам, которые будут способствовать восстановлению экономики. Наконец, есть необходимость в углублении и освоении прибыльных территорий в экономических зонах Верхний Карабах и

Кельбаджар-Лачин.

Рекомендации и заключение

В настоящее время потенциал инвестиций должен быть мобилизован по трем направлениям:

- (i) Увеличение расходов на капитальные вложения из государственного бюджета;
- ii) Открытие дверей для внутренних инвестиций в регионе;
- (iii) Привнесение в регион интересов иностранных инвесторов;

Самой широкой статьёй расходов в Азербайджане в последние годы считаются расходы на строительство, ремонт и инфраструктуру. Ежегодно тратится в среднем 35-39 манатов на каждые 100 манатов бюджетных расходов на строительство или реконструкцию инфраструктуры. В следующем государственном бюджете должны будут увеличены расходы по двум направлениям: капитальные вложения и расходы на оборону. Таким образом, государственные средства (государственный бюджет относится к этой категории) можно считать источником инвестиций, которые могут быть направлены в Карабах.

Должны быть предложены различные стимулы для отечественных инвесторов инвестировать в освобожденные территории-от институциональных до налоговых льгот. Это также предотвратило бы поток миграционного капитала в различные страны.

Инвестиционная инфраструктура, созданная за счет государственных средств, должна играть ключевую роль в привлечении иностранных инвестиций. То есть она должна обуславливать приток иностранных инвестиций в страну за счет привлекательности инфраструктуры. Когда приходят иностранные инвестиции, они создают ценность в экономике. Поэтому необходимо использовать дополнительные возможности инфраструктуры. Инфраструктура создает издержки, когда она не создает ценности. Потому что сама созданная инфраструктура требует дополнительных затрат на техническое обслуживание и амортизацию из года в год. Поэтому необходимо создать такую инфраструктурную систему, чтобы она могла привлекать иностранные инвестиции [5].

Нам нужно построить инвестиционную стратегию таким образом, чтобы инвестиции приносили новые технологии, современный менеджмент, знания, навыки и т. д.

Приоритеты для иностранных инвестиций должны быть четко определены. Мы должны уделять больше внимания тем компаниям, которые представляют государства, имеющие четкую позицию в политическом и правовом продвижении Нагорного Карабаха, быть хозяйствующими субъектами в этом регионе. В то время как мы устанавливаем однозначные и превосходные критерии для конкретных турецких инвесторов, например, мы можем применять ограничительные условия для других стран. Французское государство может быть включено в их число. Мы также можем установить запретительные нормы для французских компаний. Мы также можем принять закон, запрещающий компаниям из ряда стран, особенно французским компаниям, инвестировать в Карабах.

Сферы инвестиций в постконфликтный период должны быть подробно изучены и расставлены по приоритетам поэтапно. В процессе переселения граждан после обеспечения им первоначального уровня жизни следует уделять внимание прежде всего сферам социально-экономического развития. Кроме того, необходимо создать долгосрочную модель устойчивого экономического развития и выбрать стратегические направления для достижения устойчивой отдачи от инвестиций. Наконец, необходимо эффективно использовать потенциал экономических зон Верхний Карабах и Кельбаджар-Лачин.

Источники литературы

1. Азизова Г.А. Государственная инвестиционно-инновационная политика / Учебник. Баку: Издательство «Экономический университет» 2012. - 212 стр.
2. Экономическая и национальная безопасность. учебник: Под ред. д.э.н., проф. Л.П. Гончаренко. — М.: Экономика, 2008. — С. 28.
3. Авдийский, В.И. Теневая экономика и экономическая безопасность государство: Учебное пособие / В.И. Авдийский, В.А. Дадалко.. – М.: Альфа-М, Инфра-М, 2012. – 496 с.
4. Богомолов, В.А. Экономическая безопасность / В.А. Богомолов. – М.: Юнити-Дана, 2009. – 295 с.
5. <https://www.baki-xeber.com/siyaset/116274.html>
6. <https://vergiler.az/news/economy/11072.html>
7. http://iqtsadiislahat.org/store//media/2020/Noyabr/Ayhan_Satici_Post_konflikt_berpa.pdf

**ОБ ИНФОРМАЦИОННОМ ФАКТОРЕ И ВЛИЯНИИ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ НА
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА
ELECTRONIC COMMERCE (E-COMMERCE) ON THE INFORMATION FACTOR AND THE
INFLUENCE OF ELECTRONIC TRADE ON THE ECONOMIC GROWTH OF THE
NATIONAL ECONOMY OF AZERBAIJAN**

*Джахангир Теймур оглы АСКЕРОВ¹, студент 2-го курса,
Азербайджанский Государственный, Экономический Университет*

В статье исследованы определения экономического роста, оценены факторы, влияющие на его уровень. Рассмотрены особенности развития экономики Азербайджанской Республики в настоящее время, приоритеты экономической политики государства, определено влияние электронной коммерции на экономику. Значительное место в статье уделено вопросам обеспечения электронной торговли информацией и обоснованию экономических преимуществ электронной коммерции. С учетом факторов, сдерживающих рост экономики, обосновывается необходимость усиления государством стимулирования электронной коммерции при должном обеспечении всей экономической системы достоверной и общедоступной информацией.

Ключевые слова: *экономический рост, информация, электронная коммерция (торговля), технологии.*

In the article the definitions of economic growth are investigated, the factors influencing its level are estimated. The features of the development of the economy of the Republic of Azerbaijan at the present time, the priorities of the economic policy of the state, the impact of e-Commerce on the economy. A significant place in the article is given to the issues of providing e-Commerce with information and substantiation of economic advantages of e-Commerce. Taking into account the factors constraining the growth of the economy, the need for the state to strengthen the stimulation of e-Commerce with due provision of the entire economic system with reliable and publicly available information is justified.

Key words: *economic growth, information, e-Commerce (trade), technology.*

JEL: *L81, L86, F43, O4*

История электронной коммерции достигает 60-х годов и формируется введением системы бронирования авиакомпаний. Кроме того, его развитию способствует создание систем управления запасами, появление компьютерных сетей и систем передачи данных, платежных карт и других электронных платежных систем и коммерциализация Интернета.

Характерной особенностью понятия «электронная коммерция» является его применение ко всей экономической деятельности, связанной с использованием информационных технологий. Попытки систематизировать и унифицировать категории и понятия электронной коммерции предпринимались многими авторами. Существует много интерпретаций, в определенной степени раскрывающих суть электронной коммерции. Следует отметить, что большинство зарубежных авторов в своих работах больше опираются на практическую сторону предмета, а меньше на теоретическую.

Одним из первых авторов, которые справились с теоретическими аспектами этого явления и охарактеризовали электронную коммерцию, является американский экономист Дэвид Козье. Он является одним из исследователей, рассматривающих электронную коммерцию как электронную коммерцию. Козье видит структуру традиционной коммерции как основу электронной коммерции и указывает, что использование электронных сетей придает ей гибкость. Эти авторы считают электронную коммерцию и электронную коммерцию синонимами или частными случаями друг друга.

Например, Л. С. Климченя определяет электронную коммерцию как неотъемлемую часть электронного бизнеса и описывает электронную коммерцию как частный случай электронной коммерции. Такого же мнения придерживается О.А. Кобелев, рассматривая электронную коммерцию как важнейшую и составную часть электронной коммерции, которую он в свою очередь характеризует как «предпринимательскую деятельность по проведению коммерческих операций с использованием средств электронного обмена данными». Электронную коммерцию как интернет-торговлю также рассматривают некоторые западные экономисты, например Д. Эймор. Такой же

¹ © Джахангир Теймур оглы АСКЕРОВ, esgerov.131313@mail.ru

позиции придерживается И. Голдовский: «Электронная коммерция означает продажу товаров, при которой, по крайней мере, организация спроса на товары происходит через Интернет».

С. В. Пирогов трактует электронную коммерцию как "технология осуществления коммерческих операций и управление производственными процессами посредством электронного обмена данными". Включение термина «управление производственными процессами» автор объясняет большим значением системного подхода к проблемам контроля торговых и инвестиционных потоков и соответствующих финансовых рисков, а электронная коммерция позволяет сделать такое управление больше. эффективным. Преимущество такого толкования заключается в упоминании управления производственными процессами, что дает возможность включить в предметную область такие системы, как MRP, MRP II, ERP и т.д.

Помимо термина «электронная коммерция» многие экономисты рассматривают также термин «электронный бизнес». И. Успенский характеризует электронный бизнес как «любую предпринимательскую деятельность, использующую возможности глобальных информационных сетей для трансформации внутренних и внешних взаимоотношений с целью получения прибыли».

Учитывая особенности электронного экономического пространства и появление новых форм экономической деятельности, новых услуг и предложений товаров в этой сфере, такое толкование определения электронной коммерции недостаточно. То же касается авторского определения электронной коммерции: «Электронная коммерция (е-коммерция) относится к любой форме деловых операций, в которой взаимодействие сторон происходит в электронном виде вместо физического обмена или прямого физического контакта, и при которой имущество или право пользования товаром или услугой переходит от одного человека к другому». И. Успенский дает понять, что электронная коммерция является важнейшей частью электронного бизнеса.

Одной из важнейших целей государственной экономической политики является обеспечение экономического роста, а именно количественного роста производства высококачественных товаров и услуг во всех сферах материального производства, что позволяет повысить уровень жизни населения. Кроме того, долгосрочный экономический рост способствует росту населения, выступая в роли мультипликатора, определяемого эффективностью затрат на оплату труда. Экономический рост измеряется с помощью следующих двух взаимосвязанных показателей, отражающих качественные изменения в экономике за определенный период времени:

1) абсолютный объем реального национального или чистого национального продукта;

2) реальный национальный или чистый национальный продукт на душу населения. Изменение хоть какого из этих характеристик зависит от характера и направленности социально-экономических действий в стране. Таким образом, повышение уровня жизни населения страны является основным критерием оценки экономического роста в разных странах и регионах.

В современном мире, характеризующемся глобализацией экономики и экономическими кризисами, главным для национальных экономик является поддержание макроэкономического баланса, рассматриваемого как механизм балансирования и поддержания пропорциональности процессов производства и потребления, спроса и предложения, издержек производства и результатов, материальных и финансовых потоков. В современных условиях Азербайджанская Республика определила основным приоритетом экономической политики развитие нефтяной экономики. Для достижения этой цели необходим стабильный и оптимальный экономический рост. Поэтому сбалансированное макроэкономическое развитие Азербайджанской Республики следует рассматривать как одну из задач долгосрочного развития страны [2, с.87].

Следует отметить, что на сегодняшний день углеводороды составляют около 90% экономики страны. По словам президента Ильхама Алиева, за последние 10 лет часть доходов от добычи нефти и газа была направлена на развитие ненефтяного сектора, создание новых высокотехнологичных промышленных предприятий и диверсификацию национальной экономики, и в результате годовой темп роста в ненефтяном секторе составил около 10%. Основой текущей экономической политики страны является концептуальная программа "Азербайджан - 2020 - Взгляд в будущее". Согласно этой концепции развития, страна должна быть политически развитой и экономически конкурентоспособной. Основными стратегическими приоритетами этой концепции являются стратегические выгоды от развития ненефтяного сектора, перехода страны к экономике знаний и пересечения международных торговых путей в Азербайджане [1, 178].

Основным направлением развития общества и страны в современных условиях компьютеризация и информатизация всех сфер жизни общества. Сегодня мировое сообщество стоит на пороге нового этапа цивилизационного развития, где информация становится важнейшим

стратегическим ресурсом. В этой новой фазе, так называемом информационном обществе, также резко меняются условия, при которых люди должны удовлетворять свои жизненные потребности. В этом новом обществе информационное обеспечение переросло в логическую последовательность экономических действий, определяющих развитие экономики и повышение благосостояния населения [7, с. 27].

Не случайно развитие глобального партнерства как одной из восьми целей развития третьего тысячелетия, принятых всеми государствами-членами ООН, показывает, что любой доступ к информационно-коммуникационным технологиям (ИКТ) должен иметь экономические и политические последствия. Развитие общества и поэтому применяются динамично у всех сферах социальной, экономической и политической жизни. В настоящее время ИКТ охватывают государственные органы, неправительственные и частные организации, социально-экономические, общественно-политические, научно-культурные, образовательные и другие сферы. Необходимость оперативного и достоверного информирования общественности осознается всеми. Развитие ИКТ способствует созданию в Азербайджанской Республике экономики знаний. Поэтому развитие ИКТ в нефтяном секторе экономики Азербайджана является одним из основных направлений государственной экономической политики.

Информатизация – это процесс использования новых информационно-коммуникационных технологий для создания оптимальных условий для удовлетворения потребностей пользователей. При оценке компьютеризации акцент делается на организации всей работы, но прежде всего на сборе, обработке, хранении и анализе информации. Поиск эффективных решений в каждой сфере базируется на обработке больших объемов информации, что практически невозможно без специальных технических средств [6, с. 80].

Без широкого использования информационных технологий в бизнесе и коммерции в XXI веке невозможно добиться успеха. В то время как принятие решений в реальном времени является решающим, ускорение обработки информации и усовершенствование информационных систем имеют решающее значение.

Электронная коммерция (e-commerce) является одним из факторов формирования новой экономики в контексте развития экономического, политического и социально культурного сотрудничества между странами мира.

Основное отличие современного состояния развития мировой экономики связано с наличием сетевой информации в международной торговле. Концептуальной основой функционирования механизма электронной коммерции является онлайн бизнес по продаже товаров или услуг в глобальном масштабе. Онлайн бизнес-дилеры (покупатели-продавцы) традиционно предпочитают электронные методы торговли традиционным транзакциям, которые делают сделки покупки более доступными в Интернете. Поскольку это явление связано с новыми технологическими разработками, альтернативы нет.

Электронная коммерция – это деятельность по созданию, передаче и развитию отношений между организациями, организациями и отдельными лицами с использованием электронных коммуникаций и цифровых информационных технологий [5, с. 32].

В развитых странах успешному экономическому развитию способствует не только количество используемых компьютеров, но и их объединение в отдельные сети. Использование таких сетей совершает революцию в электронной коммерции. Особо активную роль в развитии электронной коммерции в Азербайджане играет использование инструментов международных платежных систем.

Своими инфраструктурными ресурсами и банковскими технологиями коммерческие банки вносят значительный вклад в глобальное расширение электронной обработки торговли. Компании электронной коммерции могут быстрее выполнять внутренние транзакции, налаживать более тесные контакты с поставщиками и быстрее реагировать на запросы клиентов. С одной стороны, компании могут выбирать поставщиков независимо от их географического расположения, а с другой – предлагать свои продукты и услуги на мировых рынках.

Диверсификация экономики, развитие предпринимательства и нефтяного сектора – один из приоритетов экономической политики Азербайджанской Республики. По словам министра транспорта, связи и высоких технологий Азербайджана Рамина Гулузаде, «электронная коммерция в последние годы в стране быстро развивалась. Оборот розничной торговли электронной коммерцией в Азербайджане составил 25,613 млн манатов в 2016 году и 46,227 млн манатов в 2017

году. В индексе В2С e-commerce Конференции ООН по торговле и развитию (ЮНКТАД) республика на данный момент занимает 68 место из 144 стран [3, с. 331].

Государственный комитет статистики Азербайджана обнародовал информацию об объемах электронной коммерции за январь-март 2019 года. По данным комитета, за три месяца текущего года по сравнению с январем-мартом прошлого года объем электронных продаж вырос в 1,7 раза и составил 2720. 0000 манатов: 92,7% потребительских товаров заказываются через Интернет, 7,3% – в сети электронной коммерции физических лиц-предпринимателей

Выгодное геостратегическое положение Азербайджана открывает перед страной новые возможности транспортировки и доставки продуктов международной электронной коммерции. В настоящее время Азербайджан использует эти возможности в качестве регионального центра транзитных рассылок (HUB) для внедрения электронной коммерции в регионе.

Воздействие электронной коммерции на экономику уже началось, и это влияние будет расти и расширяться в ближайшее время, как признают как розничные компании, так и общественность.

Электронная коммерция позволяет бенефициарам и клиентам пользоваться новыми доступными преимуществами:

1. Глобальное участие и глобальный отбор. Структура электронной коммерции определяется распространением компьютерных сетей, неограниченностью географических или национальных границ. Таким образом, основные сети глобальны, а система торговли позволяет даже самым маленьким грузоотправителям вести бизнес по всему миру. Кроме того, независимо от своего географического расположения клиенты могут выбирать между всеми потенциальными продавцами, которые предлагают товары или услуги.

2. Повышение конкурентоспособности. Электронные товары обладают высоким качеством и позволяют продавцам стать более конкурентоспособными за счет повышения их ответственности перед клиентами. Многие компании используют электронную коммерцию для предоставления подробной информации о продукте, инструкций по использованию и немедленной реакции на жалобы клиентов. Соответственно, повышается качество обслуживания клиента.

3. Персонализация продаж. Благодаря силе электронного влияния компании могут автоматически отправлять продукты и услуги в соответствии с индивидуальными требованиями и получать полную информацию по запросу от каждого клиента. Электронные системы хранения автоматически сохраняют этот тип товара, когда клиент приходит в серверный магазин, учитывая повторные покупки отдельных покупателей.

4. Быстрая реакция учащемуся. Электронная коммерция может значительно снизить стоимость товара от отправителя к клиенту. Товар доставляется непосредственно потребителю, не проходя через ряд традиционных разгрузочных пунктов, таких как оптовые и розничные склады. Услуга электронных торговых систем предлагает наилучшую возможность не только гарантировать прямую доставку, но и уменьшить финансовые и временные расходы. При этом клиенты могут приобрести нужную им продукцию, то есть не ограничены выбором товаров на складе.

5. Сократить издержки. Одним из самых больших достижений в электронной коммерции является снижение транзакционных затрат. Обработка транзакций в электронном виде снижает стоимость услуг, что в конечном счете приводит к снижению цен для клиентов.

6. Новые возможности для бизнеса. Помимо существующих рынков товаров и услуг концепция электронной коммерции позволяет создавать новые продукты и услуги. К примеру, можно предложить сервисы электронной доставки, сервисы денежных переводов, установление контактов (отношений) между возможным отправителем и возможным клиентом и остальные виды информационных услуг [9, с 28].

Если рассмотреть, какие управленческие мероприятия могут лучше стимулировать экономический рост в целом, и электронную коммерцию в частности, то это следует рассматривать как правильное направление увеличения государственных инвестиций в телекоммуникационную инфраструктуру. Таким образом, решение проблемы ускорения экономического роста в значительной степени зависит от эффективной организации товарооборота с обеспечением экономической системы достоверной и общедоступной информацией.

Список литературы:

1. Агамалиев, М. Г. Экономика торговых предприятий: учеб. для вузов / М. Г. Агамалиев, Т. Ш. Шукюров. — Баку: Экон. ун-т, 2010. — 424 с.
2. Авдеева, Е. А. Перспективы развития электронной коммерции в Российской Федерации / Е. А. Авдеева // Молодой ученый. — 2015. — № 21. — С. 331—333.
3. Акперов, М. Г. Электронная коммерция: учеб. для вузов / М. Г. Акперов. — Баку: Экон. ун-т, 2011. — 212 с.
4. Гасанов, М. Информационное общество — требование времени / М. Гасанов // Халг. — 2012. — 17 июля. — С. 5.
5. Горбунова, О. Т. Ключевые особенности формирования трудового ресурса в информационном обществе / О. Т. Горбунова, А. В. Гладушева // Социально-экономические явления и процессы. — 2013. — № 9. — С. 27—31.
6. Летунов, А. Б. Развитие интернет-торговли в российской экономике / А. Б. Летунов. — Тамбов, 2009. — С. 77—82.
7. Лидеры российского виртуального шопинга // Эксперт. — 2000. — № 16. — С. 23—46.
8. Лухто, К. Россия на пути информационному обществу / К. Лухто // Вопросы экономики. — 2011. — № 4. — С. 23—46.
9. Мажминас, Е. Решения: теория, информация, моделирование / Е. Мажминас. — М., 2007. — 306 с.
10. Шпагина, М. Лицом к клиенту, спиной к человеку / М. Шпагина, В. Ашаи // Эксперт. — 2010. — № 24. — С. 14—16.

ПОСТПАНДЕМИЧЕСКИЙ ПЕРИОД В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

*Зулейха ГАМЗАБЕКОВА¹, студентка II курса
факультета «Экономика»,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет, кафедра Экономики (русский язык)*

Вследствие с расширением и роста глобальных угроз и проблем, вопросы интенсификации развития национальной экономики сталкиваются с большими трудностями и барьерами. С учетом с продолжающимися отрицательными последствиями пандемии COVID-19 образовались значительные угрозы и проблемы по уменьшению манёвренности и мобилизации ресурсов для роста экономики страны. Следовательно, с этим требуются более действенные меры и адекватные экономические механизмы по совершенствованию существующих подходов и важных элементов государственной политики. Изложен суть последних научных теорий новой поведенческой экономики. Были сформулированы ряд выводов и предложений.

Ключевые слова: *постпандемический период, поведенческая экономика, принятие решений, иррациональность, экономика.*

Due to the expansion and growth of global threats and problems, the issues of intensifying the development of the national economy face great difficulties and barriers. Given the ongoing negative effects of the COVID-19 pandemic, significant threats and challenges have emerged to reduce agility and mobilize resources for the country's economic growth. Consequently, this requires more effective measures and adequate economic mechanisms to improve existing approaches and important elements of state policy. The essence of the latest scientific theories of the new behavioral economics is stated. A number of conclusions and proposals were formulated.

Key words: *post-pandemic period, behavioral economics, decision making, irrationality, economics.*

JEL: I15, I18, D91, E71, G41

Прошлый год в Азербайджане и всем мире стал периодом глобальных вызовов. ВВП Азербайджана в 2020 году уменьшился на 4,3%. Пандемия коронавируса негативно сказалась на энергетическом рынке. Однако 2020 год стал запоминающимся для азербайджанской армии из-за восстановления территориальной целостности нашей армии под командованием Верховного главнокомандующего.

В 2021 году экономический потенциал освободившихся от армянских оккупаций земель будет импульсом для роста экономики. Взаимозависимость и взаимодействие макроэкономики и микроэкономики в современной экономической среде страны требуют конкретизации основных элементов стратегии развития национальной экономики, диверсификации и повышения ее конкурентоспособности в условиях роста глобальных воздействий и в том числе на фоне отрицательных последствий пандемии COVID-19. Необходимо изучить значительные аспекты всех элементов хозяйственной системы, ее отдельных частей, региональных особенностей, с условием углубления рыночных отношений и технологического прорыва следует решить задачи по усилению иммунитета и детерминантов развития национальной экономики за счет полноценной диверсификации и развития ненефтяных сфер по минимизации отрицательных последствий пандемии COVID-19 обеспечить устойчивость экономики страны в постпандемическом периоде.

Вследствие с расширением и роста глобальных угроз и проблем, вопросы интенсификации развития национальной экономики сталкиваются с большими трудностями и барьерами. С учетом с продолжающимися отрицательными последствиями пандемии COVID-19 образовались значительные угрозы и проблемы по уменьшению манёвренности и мобилизации ресурсов для роста экономики страны. Следовательно, с этим требуются более действенные меры и адекватные экономические механизмы по совершенствованию существующих подходов и важных элементов государственной политики. Наиболее важна разработка и реализация специальных, более подходящих экономических механизмов по противодействию пандемии COVID-19. Важнейшим

¹ © Зулейха ГАМЗАБЕКОВА, zhemzebeyova@gmail.com

направлением деятельности считается:

- ❖ Принятие адекватных мер по минимизации отрицательного влияния пандемии.
- ❖ Обеспечение устойчивости основных конструкций и элементов экономической системы страны с целью, чтобы не произошли сбои и не образовались проблемы, которые замедляют темпы роста национальной экономики [1].

Следовательно, в период пандемии, в постпандемическом периоде вопросы устойчивости и прочности национальной экономики останутся главными проблемами для повышения эффективности и продуктивности с одновременным обеспечением темпа роста экономики страны. Также, под пристальным вниманием международных организаций и институтов находятся проблемы, возникшие в реализации задач по обеспечению формирования нового потенциала человеческого капитала из-за продолжающихся последствий COVID-19. Внимание политиков и государств больше всего сконцентрировано на насущных проблемах в сфере ликвидации негативных последствий COVID-19, и огромные финансовые ресурсы и инвестиционные потоки направлены на укрепление материально-технической базы системы здравоохранения, разработку, освоение и обеспечение производства высококачественных вакцин и медицинских препаратов, компенсация за потерянные рабочие места и социальная защита уязвимых слоев населения.

В Азербайджане продолжается реализация системных мер по снижению негативных последствий пандемии COVID-19, реализована финансовая поддержка экономических субъектов по уменьшению влияния пандемии и принимаются дополнительные меры по усилению ненефтяных секторов экономики страны. В целом, в условиях постпандемического периода для интенсификации развития экономики Азербайджана необходимо учесть ряд факторов:

–В первую очередь, необходимо глубокое обновление и совершенствование основных механизмов экономического развития страны с учетом негативных последствий пандемии COVID-19;

–Далее, требуется интенсификация притока иностранных инвестиций в перспективные сектора ненефтяной сферы экономики страны и, тем самым, ускорение уменьшения зависимости экономики от ненефтяного фактора;

–Важнейшим фактором является обеспечение возрождения и ускоренного развития Карабахского и Восточно-Зангезурского экономических районов, которые могут дать новые мощные импульсы и увеличить потенциал роста и повышения конкурентоспособности экономики Азербайджана в постпандемическом периоде и т.д.

Концепция «зеленой» экономики является моделью, которая способствует улучшению состояния и социальной уверенности населения и еще значительному уменьшению небезопасного воздействия на окружающую среду, а также уменьшению экологического дефицита. Этим образом, «зеленая» экономика, в ее обычной форме, имеет возможность рассматриваться как низкоуглеродная, ресурсосберегающая и социально инклюзивная модель экономики [2].

Есть большой потенциал развития сотрудничества ЕБРР с Фондом развития предпринимательства и закрепления партнерства между государственным и частным партнерством, сотрудничество в планах «зеленой экономической экономики» и вновь используемых энергоисточников. В собственную очередь Ригтеринк выделил долгосрочное и плодотворное партнерство банка с Азербайджаном, отметив, собственно что большой финансовый потенциал государства сделал одобрительную среду для закрепления связей, а еще плана организации и в последующем поддерживать Азербайджанскую экономику.

За последний период в стране предприняты мероприятия, направленные на устойчивое развитие и переход на зеленую экономику и их финансирование, механизмы поддержки, используемые для сохранения стабильности экономической и макроэкономической ситуации, а также для повышения уровня рабочего места в условиях пандемии. Отмечено, что изменения мирового энергетического рынка и введенные из-за пандемии ограничения негативно повлияли на экономику, включая реализацию ЦУР нашей страны. Для того, чтобы минимизировать эти последствия, Азербайджан представил пакет социальной и экономической помощи на сумму 2.7 миллиард долларов в рамках мер по экономическому развитию, социальной поддержке, более чем на 6% ВВП.

Глава Минэкономразвития отметил положительный результат мер поддержки, и что экономика начала процесс восстановления и ВВП в настоящее время вырос на 3,6%, а экспорт ненефтяного газа в начале года увеличился на 40%,эксперты прогнозируют, что до конца 2021 года она превысит 2 миллиарда долларов.

В течение последнего десятка лет нефтегазовый сектор стал главным фактором развития и роста экономики страны, в течение этого периода объем прямого иностранного инвестирования в страну составил примерно 57 млрд долларов, в структуре ВВП нефтегазовый сектор вырос с 48 до 70 %.

Министр выделил, собственно что восстановление наших земель, освобожденных в итоге Величайшей Победы в Отечественной войне в 2020 году, делает новые вызовы и реалии для ценностей становления развития государства. Было замечено, собственно что с целью заслуги весомых социально-экономических и экологических целей, стоящих перед нашим государством на новом рубеже, формирования для этого действенной политики, восстановления освобожденных земель в начале этого года главой страны был утвержден “Азербайджан-2030: национальные ценности социально-экономического развития”, и эти ценности плотно переплетаются с целями ЦУР.

Для реализации приоритетов национального приоритета подготовлен проект «Стратегии социального развития в 2021–2025 гг.», который в дальнейшем будет обсуждаться в Экономическом совете. Внедрение стратегии приведет к изменению 4 основных направлений:

- ❖ Рост прибыльности госкомпаний
- ❖ Обеспечение их конкурентоспособности и прозрачности.
- ❖ Эффективное расходование средств.
- ❖ Укрепление устойчивости государственного долга и другим мерам.

Благодаря этим мерам гос сектор экономики пройдет качественно новый этап и экономическое управление дополнительно будет улучшено. В результате мер было отмечено, что среднегодовой темп роста ВВП в среднесрочной перспективе оценивается в 4,2 процента, а среднегодовой темп реального роста нефтегазового ВВП - в 5,2 процента. К 2025 году мы планируем увеличить нефтегазовый экспорт в 2 раза, увеличить долю частного сектора в ввп до 88 процентов и увеличить долю малого и среднего бизнеса в ввп нефтегазового сектора до 35 процентов. По прогнозам Минэкономразвития, в этом году ожидается рост реального ВВП на 4,8 процента.

В Азербайджане вступила новая стратегическая эпоха, "интеграция освобожденных земель в общегосударственную экономику, становление Карабахского региона и осуществление его финансового-экономического потенциала - это не лишь только постпандемический, но и отменно новый период постконтактного периода".

Список использованной литературы:

1. Талер Р. Новая поведенческая экономика. Почему люди нарушают правила традиционной экономики и как на этом заработать. Пер. с англ. Эксмо, 2017.
2. Талер Р., Санстейн К. Nudge. Архитектура выбора. Пер. с англ. Манн, Иванов и Фербер, 2017.
3. Ариели Д. Предсказуемая иррациональность. Скрытые силы, определяющие наши решения. Пер. с англ. Манн, Иванов и Фербер, 2010.

МАРКЕТИНГОВАЯ СТРАТЕГИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ АВИАКОМПАНИИ

*Сабина Бахтияр кызы ГУЛИЕВА¹, студентка II курса,
Специальность – Маркетинг, Азербайджанский Государственный
Экономический Университет «UNEC»,
Русская Экономическая Школа*

В работе исследуется маркетинговая стратегия проводимая национальной авиакомпанией Azal. Раскрываются специальные особенности построения комплекса маркетинга в этих компаниях и анализируется отношение потребителей на их маркетинг.

***Ключевые слова:** авиакомпания, маркетинговая стратегия, комплексный маркетинг, покупательское восприятие, программа лояльности, приверженность покупателя.*

The marketing strategy conducted by the national airline Azal is being studied. The author reveals special features of building a marketing mix in these companies and analyzes the attitude of consumers to their marketing.

***Keywords:** airline, marketing strategy, integrated marketing, customer perception, loyalty program, customer loyalty.*

JEL: L1, L93, M31

Актуальность

В настоящее время мы живем в век глобализации, когда увеличивается связь между различными странами, происходит более интенсивный обмен, увеличивается интерес людей к туризму и наблюдается улучшение бизнес связей. И это приводит к увеличению интереса к деятельности авиакомпании. Следовательно, авиакомпании должны уделять больше внимания в разработке своих маркетинговых стратегий, в обслуживании своих потребительских рынков. Все это приводит к тому, что необходимо использовать основу маркетинга в деятельности национальных авиакомпаний.

Цель: Исследовать маркетинговую стратегию национальной авиакомпании.

Введение

Авиакомпания - это компания, которая предоставляет услуги воздушного транспорта для путешествующих пассажиров и грузов. Авиакомпании используют воздушные суда для предоставления этих услуг и могут создавать партнерские отношения или союзы с другими авиакомпаниями для соглашений о совместном использовании кодов. Как правило, авиакомпании признаются с эксплуатационным сертификатом или лицензией, выданной правительственным авиационным органом.

Авиационная индустрия является чрезвычайно конкурентоспособной, а компании предлагают очень похожие продукты, соперничающие с бизнесом от одних и тех же клиентов. Авиакомпании приобрели творческий подход к своим маркетинговым стратегиям, чтобы создать шум и привлечь внимание клиентов. Компании используют нетрадиционные рекламные методы, программы лояльности и предлагают привлекательные льготы для продажи своей авиакомпании.

Путешествия в самолете позволяют преодолевать тысячи километров всего за несколько часов, тем не менее, активные путешественники проводят в салоне самолета довольно много времени, и хочется, чтобы оно было приятным, комфортным и соответствовало своей стоимости.

По результатам маркетинговой компании Skytrax из ста лучших авиаперевозчиков мира World Airline Awards 2017 в первую десятку вошли:

1. Qatar Airways
2. Singapore Airlines
3. ANA All Nippon Airways
4. Emirates
5. Cathay Pacific
6. Eva Air
7. Lufthansa
8. Etihad Airways

¹ © Сабина Бахтияр кызы ГУЛИЕВА, sabinaulusoy@gmail.com

9. Hainan Airlines

10. Garuda Indonesia

Все эти авиалинии были составлены, руководствуясь такими критериями: средняя цена перелета, стоимость за километр, пунктуальность, рейтинг удовлетворенности клиентов комфортом, едой и напитками, развлечениями, услугами и удобствами, а также общее соотношение цены и качества.

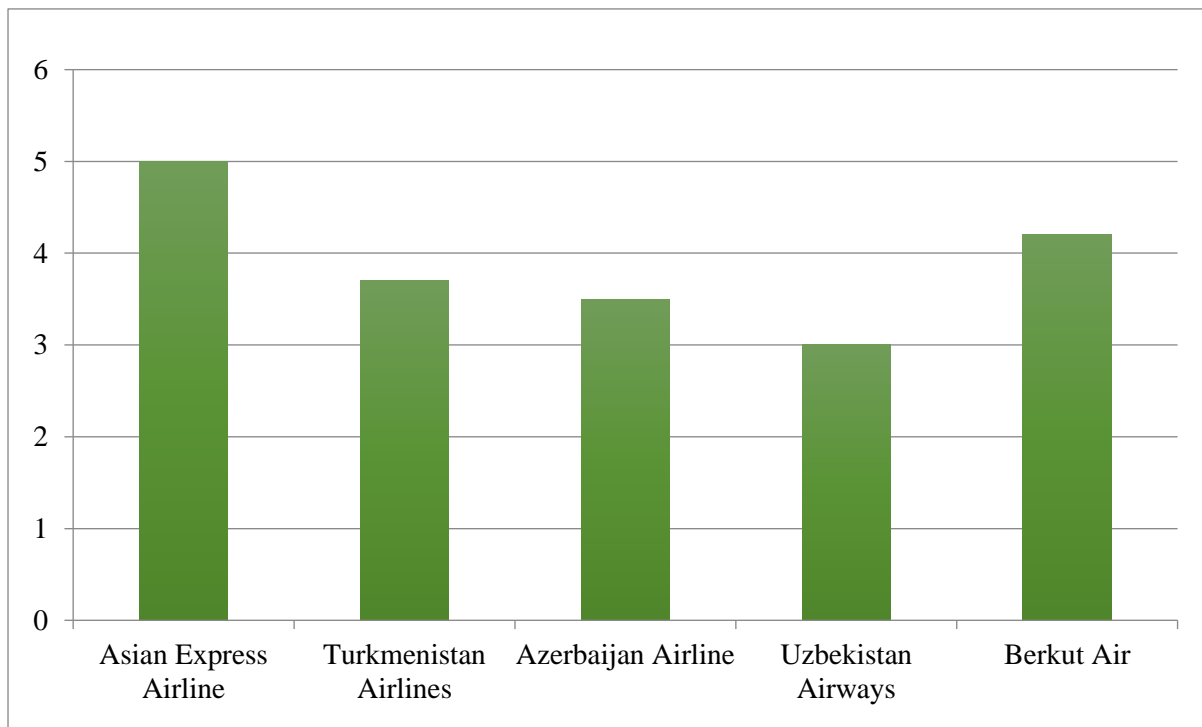

Рисунок 1. Авиакомпании, представляющие лучшие услуги (рейтинг по СНГ)

«Азербайджанские Авиалинии» (AZAL) – один из крупнейших авиаперевозчик и лидеров авиационного сообщества стран СНГ. Год основания 7 апреля 1992 года — первая национальная авиакомпания, основанная после обретения страной независимости.

Маршрутная сеть авиакомпании насчитывает около 40 пунктов в 25 странах. В 2016 году «Азербайджанские Авиалинии» перевезли более 2 миллионов пассажиров.

Самолеты авиации Азербайджана соответствуют стандартам Международной организации гражданской авиации (ICAO), а AZAL является членом престижного объединения гражданской авиации - Международной ассоциации воздушного транспорта (IATA).

AZAL обладает одним из самых молодых самолетных парков, в котором имеется 23 воздушных судна.

Штаб-квартира AZAL расположена в Баку, в Международном аэропорту Гейдар Алиев.

В 2015 году всемирно известная британская консалтинговая компания Skytrax присвоила национальному перевозчику Азербайджана и Международному аэропорту Гейдар Алиев престижный рейтинг «4 звезды».

В 2016 году в составе ЗАО AZAL была создана первая низкобюджетная авиакомпания Азербайджана – Vuta Airways.

В 2017 году компания Skytrax назвала Международный аэропорт Гейдар Алиев лучшим среди всех аэропортов России и стран СНГ.

Азербайджанская авиакомпания в будущем фокусируется на продвижении в качестве самой благоприятной авиакомпании на местном, бывшем советском и европейском рынке, с емкостью своего фирменного наименования и повышении внимания к веб-сайту авиакомпании и ее продуктам среди сообществ и предприятий.

Миссия Азербайджанских авиалиний - стать лучшим благодаря высокому качеству безопасности полетов, надежности, управлению полетами, качеству обслуживания и конкурентоспособности. Азербайджанские авиалинии обеспечивают комфортный эконом и бизнес-класс для своих пассажиров в каждом направлении из центра Баку. Постоянно Азербайджанские

авиалинии улучшают свой эконом и бизнес-класс до самого высокого уровня, возможно, добиться лидерства в конкуренции со своими основными конкурентами.

Безопасность и обслуживание клиентов - это две важнейшие ценности, о которых невозможно не упомянуть. Предоставление более дешевых билетов без каких-либо компромиссов и поддержание этого процесса регулярно - еще одна важная ценность, которую пытается привлечь Азербайджанские авиалинии. Достигнув больших успехов в области маркетинга, продаж, обслуживания клиентов и наземных операций, «Азербайджанские авиалинии» заняли свое место среди гигантов авиационного сектора бывших советских республик

Одна из основных целей Азербайджанских авиалиний - стать наиболее предпочтительной перевозчиком на внутренних и международных рейсах как для отдыхающих, так и для бизнес-пассажиров. Связывание других крупных городов Европы и Азии между Азербайджаном через центр Баку является еще одной основной целью компании. Характеризуя основные цели, Азербайджанские авиалинии в основном концентрируются на максимизации бюджета. Это включает увеличение доходов от полетов и внутрибанковского сегмента, чтобы поддерживать высокий финансовый статус, способствовать будущему росту компании и, что не менее важно, обеспечить ее продукт на мировом рынке авиаперевозок.

Рекламная стратегия «Азербайджанских авиалиний» заключается в том, чтобы удержать целевого клиента. Флагман не собирается тратить время и деньги на неэффективные объявления, такие как реклама на телевизионных каналах. Другие типы рекламных стратегий для поддержания названия компании - это увеличение продаж, участие в торговых выставках, продвижение авиакомпаний непосредственно в целевую аудиторию.

На данный момент компания АЗАЛ имеет программу Azal Miles

Мильная Программа AZAL Miles является программой для часто летающих пассажиров, которая вознаграждает участников путевыми баллами, основанными на ценностях качественных рейсов и повышений класса обслуживания, приобретенных у авиакомпании и ее агентов.

Баллы присуждаются для каждого 1€ базового тарифа, оплаченного для всех качественных рейсов/ авиабилетов/ повышений классов обслуживания (это базовый тариф, исключая налоги и дополнительные сборы).

Путевые баллы могут быть обменены на бесплатные авиабилеты и для повышение класса обслуживания на рейсах ЗАО «Азербайджан Хава Йоллары» почти по всем направлениям.

На рейсах «Азербайджанских Авиалиний» можно воспользоваться услугой повышения класса обслуживания во время регистрации в Аэропорту- «Class Upgrade».

Для более комфортного авиаперелета пассажиры эконом-класса могут поменять свое место на место в бизнес-классе, Comfort Club или VIP Club классах обслуживания. Также возможно повысить класс обслуживания от Comfort Club до VIP Club. Приобрести услугу «Class Upgrade» можно прямо на стойках регистрации по прибытии в аэропорт. Помимо комфортных сидений в салоне бизнес-класса, приобретая услугу «Class Upgrade», вы также получаете доступ в бизнес-зал (AZAL Lounge) в Международном аэропорту Гейдар Алиев.

В 2015 году компания АЗАЛ подверглась критике со стороны пассажиров, журналистов, депутатов и заканчивая самим президентом. Лишь после критики со стороны президента авиакомпания обещала пересмотреть свою ценовую политику. За последние годы AZAL действительно внешне сильно изменился. Появились современные авиалайнеры, построен современный аэропорт, доработана система онлайн-бронирования.

Многоуровневая маркетинговая стратегия содержит прямые продажи и косвенную поддержку через интернет и корпоративные туристические агентства. Внутреннее интернет-продажи для привлечения туристов и деловых путешественников, Азербайджан Airliness выбрал одну из самых лучших стратегий. С обновленным сайтом AZAL пытается привлечь больше людей, и это позволит напрямую продавать веб-сайт. Этот способ продажи позволяет дешево и эффективно распределять расходы. Новый разработанный веб-сайт позволяет клиентам взаимодействовать с оператором напрямую через Интернет. Как и другие авиакомпании, клиенты также могут делать резервирование для своих рейсов и онлайн-покупки. Кроме того, на веб-сайте также представлена подробная информация о предложениях.

Заключение

Основная цель Азербайджанских авиалиний - поддерживать ценовое лидерство, предлагая более низкие тарифы на авиабилеты своим путешественникам. Сохраняя лидерство, ценообразование помогает AZAL достигать своих финансовых целей. Азербайджанские авиалинии должны поддерживать и развивать новый идеал, хорошо обслуживающий рынок отдыха и бизнеса. Для рынка досуга маркетинговая стратегия AZAL будет решаться через медиа-источники и прямые продажи.

Список использованной литературы

1. <https://www.azal.az/ru/>
2. <https://skytraxratings.com/>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Azerbaijan_Airlines

**РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ В ПРОЦЕССЕ
ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ
THE ROLE OF THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM IN THE PROCESS OF ENSURING
SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT**

*Эльназ Али ГУЛИЕВА¹, магистр, II курс,
Специальность: «Управление природными
ресурсами в условиях устойчивого развития»,
Академия Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики*

В данной статье исследуется роль НИС в процессе обеспечения устойчивого развития экономики, рассматриваются государственная научно-техническая инновационная политика и "зеленая" экономика. Анализируются преимущества перехода на экономику замкнутого цикла и даны предложения по развитию НИС с целью максимального увеличения вклада в устойчивое развитие.

***Ключевые слова:** НИС, ЦУР, государственная инновационная политика, зеленая экономика, циклическая экономика*

This article explores the role of NIS in the process of ensuring sustainable development of the economy, examines the state scientific and technological innovation policy and the "green" economy. The advantages of the transition to a circular economy are analyzed and proposals are made for the development of NIS in order to maximize the contribution to sustainable development.

***Keywords:** NIS, SDGs, state innovation policy, green economy, cyclical economy*

JEL: L1, L93, M31

Процессы, происходящие в последнее время как в регионе, так и в глобальной экономике, резкое сокращение нефтяных доходов, сложная внешнеэкономическая обстановка в связи с пандемией продолжают оказывать влияние на макроэкономическую и финансовую стабильность чуть ли не всех стран мира. В то же время, широкомасштабно пагубное воздействие промышленного развития на экологию планеты.

Огромное количество производимых человечеством бытовых отходов создает целые проблемы для экологии. В океанах под действием течений отходы из пластика образуют целые острова. Растущее население мегаполисов производит объемы мусора, с которыми не справляются свалки и мусороперерабатывающие заводы.

Происходят изменения в количестве и распределении атмосферных осадков; деградация почв, опустынивание. Наблюдается пагубное воздействие на сельское хозяйство, потенциально ведущее к нехватке продовольствия; а также более частые и более продолжительные экстремальные погодные условия и стихийные бедствия наряду с многочисленными рисками, которым может подвергнуться общество. Возрастает риск причинения непоправимого вреда биоразнообразию планеты и здоровью человечества вследствие интенсивного индустриального развития.

Поскольку мир противостоит пандемии и начинает восстанавливаться, принимаемые сейчас критические решения определяют, вернется ли мировое сообщество к экономике с высоким уровнем выбросов или встанет на новый путь к снижению выбросов и устойчивому развитию.

Устойчивое развитие (сбалансированное развитие) - процесс экономических и социальных изменений, при котором природные ресурсы, направление инвестиций, ориентация научно-технического развития, развитие личности и институциональные изменения согласованы друг с другом и укрепляют нынешний и будущий потенциал для удовлетворения человеческих потребностей и устремлений. Стратегическое видение целей, задач и направлений устойчивого развития основано на сбалансированности и взаимосвязанном достижении экономических, экологических и социальных целей.

25 сентября 2015 года Азербайджан вместе с другими государствами-членами ООН принял Повестку дня в области устойчивого развития на период до 2030 года. 6 октября 2016 года президент

¹ © Эльназ Али ГУЛИЕВА, guliyeva.e95@mail.ru

Азербайджана подписал указ о создании Национального координационного совета по устойчивому развитию, который стал выступать в качестве ключевого партнера по координации поддержки ООН правительству Азербайджана. В результате этого партнерства Азербайджан определил приоритетность 17 ЦУР, 88 задач и 119 показателей, охватывающих экономические, социальные и экологические аспекты устойчивого развития.

В качестве главной идеологической линии устойчивого развития выступает концепция инклюзивного устойчивого роста во всех сферах жизнедеятельности общества.

Основой устойчивого развития является экономика, базирующаяся на инновациях и эффективном использовании национальных ресурсов, современных стратегиях ведения малого и среднего бизнеса и максимальном использовании частной инициативы. В качестве ключевого элемента новой модели национальной экономики определена цифровизация, основанная на высоких технологиях и новых бизнес-моделях. В целях достижения устойчивого развития, необходимо сделать акцент на развитие промышленного интернета, вещей трехмерного моделирования, аддитивных производств, больших данных BigData, точного земледелия, цифровых ферм, умных энергосетей, реализацию концепции «умный город» и др.

Следует также отметить, что при поддержке ООН в Азербайджане была запущена интерактивная доска, Национальный информационный портал по ЦУР, который собирает данные в унифицированном виде и отслеживает развитие ЦУР в режиме реального времени. ООН продолжает поддерживать статистический потенциал страны по сбору качественных статистических данных, гарантируя, что никто не останется в стороне. ООН также прилагает особые усилия для вовлечения различных групп, включая частный сектор, средства массовой информации, членов парламента и общественность в продвижение ЦУР.

За последние пять лет Азербайджан продемонстрировал свою приверженность достижению Повестки дня на период до 2030 года. Представив два добровольных национальных отчета (ДНО) в 2017 и 2019 годах, Азербайджан стал первой страной в СНГ, которая к 2019 году представила два ДНО.

В то же время Азербайджан был одной из первых стран, реализовавших миссию MAPS (Интеграция, ускорение и поддержка политики в концепции Повестки дня на период до 2030 года), представленную на Бакинском форуме, в которой изложены конкретные политические и программные шаги, которые могут быть предприняты для ускорения ЦУР на национальном уровне. Среди прочего, региональный форум завершился принятием Бакинских принципов, в которых определены мероприятия по интеграции ЦУР и ускорению их реализации.

Помимо всего вышперечисленного, в рамках цифровой экономики также будут трансформированы существующие бизнес-модели и в социальной сфере: от электронной торговли и сервисов к развитию телемедицины, онлайн-обучения, интеллектуальных систем жилищнокоммунального обеспечения, интеллектуальной интеграции и онлайнкоординации городских служб, сервисов и инфраструктур. Формирование цифровой экономики потребует активизации деятельности по развитию научно-инновационной сферы. Ключевыми направлениями с позиции национальных интересов являются: наращивание научно-технического потенциала за счет повышения наукоемкости ВВП, стимулирование развития инновационной инфраструктуры, создание полноценной институциональной среды, подготовка высококвалифицированных кадров в соответствии с потребностями цифровой трансформации всех сфер жизнедеятельности.

В основу построения национальной концепции положена модель устойчивости, предполагающая «зеленый» вектор развития страны, максимальное применение замкнутого использования ресурсов (циркулярная экономика). Новым вектором, акселератором устойчивого развития должна стать зеленая экономика, главными инструментами которой выступают инновационные «зеленые» технологии, основанные на энерго- и ресурсосбережении, сокращении углеродных выбросов, экологически чистом производстве и транспорте, альтернативных источниках энергии, производстве органической продукции, экодевелопменте – строительстве с минимальным воздействием на окружающую среду.

Переход на принципы зеленой экономики предполагает ее развитие без ущерба для природы, повышение эффективности производства за счет сохранения и увеличения природного капитала, сокращения токсичных и углеродных выбросов, расширение биоразнообразия, а также повышение качества системы экологического управления и экологического самосознания граждан, поддержку экологического благополучия населения.

Понятие инновации в экономической науке было наиболее подробно разработано

австрийским экономистом Й. Шумпетером: инновация — это новый взгляд на какой-то известный процесс, успешное применение нового изобретения или открытия в экономике и других сферах человеческой деятельности. Инновации - это процесс внедрения новых решений, элементов. Это результат творческого процесса в виде наукоемкой продукции (метода, техники, технологии).

Таким образом, инновационная деятельность - это использование результатов научных работ, исследований, для создания нового или усовершенствованного продукта (метода, решения). Это деятельность по освоению, использованию и распространению инноваций. Инновационная экономика как раздел экономической науки возникла еще в конце 1920 — начале 1930-х годов.

Для создания правовых, социально-экономических и организационных условий, обеспечивающих повышение технологического уровня и конкурентоспособности производства, обеспечения выхода инновационной продукции на внутренний и внешний рынки, замещения импортной продукции на внутреннем рынке и перевод на этой основе промышленного производства в стадию устойчивого экономического роста, обобщённо говоря - с целью комплексного инновационного развития и устойчивого экономического роста применяют Национальную инновационную систему. Понятие НИС впервые было использовано К.Фриманом при исследовании технологической политики в Японии (1987 г.). Более подробно НИС впервые рассмотрел в 1992 году В. Линдбалл в своей книге «Национальная инновационная система».

В последнее же время особенно актуальным становится синтез НИС с "циклической экономикой". Такой интерес к экономике замкнутого цикла в совокупности с НИС не случайный. Циклическая экономика - это экономическая модель, при которой основополагающими принципами является возобновление использования ресурсов после их употребления. Кроме повторного использования ресурсов, в том числе посредством формирования вторсырья, циклическая экономика распространяет идеологию использования возобновляемых источников энергии типа воды, ветра и геотермальных источников. Данная модель ориентирована на замкнутый материальный цикл ресурсного обеспечения, снижение потребления всех видов сырьевых и топливно-энергетических ресурсов на основе оптимизации производственных процессов, внедрения в производство технологических и социальных инноваций. Основополагающими характеристиками циркулярной экономики являются кардинальное изменение системы управления отходами, нацеленность на минимизацию их образования, максимальное извлечение вторичных материальных ресурсов и их использование в хозяйственном обороте.

Переход к циркулярной экономике подразумевает многомерный подход: это инновационные технологии, новые формы бизнеса, а также готовность общества создавать новые схемы бизнес-взаимодействия, отвечающие принципам циркулярной экономики. То есть экономика замкнутого цикла является прямой альтернативой линейной модели экономики, в которой основными этапами являются: создание продукта, пользование продуктом, захоронение отходов продукта. При этом на передний план должны выйти такие вопросы, как (Рисунок 1):

Рисунок 1

Роль государства в достижении устойчивого развития – помощь высокотехнологичным комплексам в подготовке фундаментальных знаний (в научно-исследовательских институтах), а также создание инфраструктуры для инновационной деятельности и выгодной институциональной

среды. В рамках этой общей модели создаются национальные особенности НИС.

В процессе деятельности НИС особое значение имеют организации, передающие инновационные разработки от области знаний в производственную сферу. Этого можно добиться путем создания рынка и структуры инноваций и интеллектуальной собственности.

В Азербайджане, с 1994 года, при Президенте Азербайджанской Республики, Гейдаре Алиеве, была создана Национальная комиссия по ЮНЕСКО. Следует отметить, что в пересмотре стратегии и политики Азербайджана в отношении науки, технологий, инноваций, а также при подготовке "Стратегических дорожных карт" от 2016 года относительно соответствующей стратегической области, именно ЮНЕСКО оказала немаловажную помощь правительству.

В утверждённых "Стратегических дорожных картах" от 16 марта 2016 года [2], особое значение имеют такие аспекты как развитие инновационных структур различных форм собственности, выделение приоритетных направлений в инновационной сфере государственного, отраслевого и регионального уровней на долгосрочную перспективу, стимулирование развития фундаментальных исследований в сфере науки и техники, поддержка функционирования и развития современной инновационной инфраструктуры для достижения устойчивого роста. Разрабатываются проекты построения сети технопарков, бизнес-инкубаторов, инновационно-технических центров в тех регионах Азербайджана, где сосредоточена инфраструктура, обеспечивающая активизацию инновационного процесса (Сумгайт, Пираллахи, Мингячур, Гянджа и др.).

Одним из информационных центров республики по осуществлению инновационной политики является функционирующий при Национальной Академии Наук Азербайджана Центр научных инноваций. Данным Центром подготовлены проекты «Концепции инновационной политики Азербайджанской Республики», «Программа по формированию и развитию национальной инновационной системы», «Концепция национальной инновационной системы», проекты закона «О государственной поддержке и регулированию инновационной деятельности в Азербайджанской Республике».

Помимо этого, для стимулирования инновационных процессов, в 2017 году было создано Агентство по развитию малого и среднего предпринимательства (KOBİA). Задача агентства – помощь и защита интересов малого и среднего бизнеса, создание свободной рыночной конкуренции, поддержка и укрепление экономики страны, что в конечном итоге будет способствовать устойчивому развитию экономики в целом.

И напоследок следует отметить, что 1 марта 2021 года ООН и правительство Азербайджана подписали Рамочную программу сотрудничества ООН в области устойчивого развития (UNSDCF) - новый документ о сотрудничестве на период с 2021 по 2025 год.

В пятой рамочной программе сотрудничества определены четыре приоритетных области для партнерства:

1. инклюзивный рост, снижающий уязвимость и повышающий устойчивость;
2. более сильные институты для улучшения предоставления государственных и социальных услуг;
3. защита окружающей среды и решение проблемы изменения климата;
4. построение общества с гендерным равенством, расширяющего возможности женщин и девочек.

Подводя итоги, можно смело сказать, что правительство Азербайджана довольно ясно осознаёт, что достижение ЦУР важно не только в экономическом и экологическом плане, но и с точки зрения ряда социальных, научных и культурных аспектов, таких как занятость населения, уровень доходов, урбанизация, квалифицированная рабочая сила, изучение и исследование, и поэтому стремится к усовершенствованию Национальной инновационной системы.

Литература

1. Устойчивое развитие. Новые вызовы. Под общей редакцией В. И. Данилова-Данильяна, Н. А. Пискуловой
2. Стратегические дорожные карты перспектив национальной экономики Азербайджана
3. Концепция развития Азербайджана - 2020: взгляд в будущее
4. Шукюров Н.С. Современные тенденции и проблемы регулирования инновационной деятельности в Азербайджане. Журнал «Креативная экономика», № 6 (66), июнь 2012
5. Сергеев В.А. Основы инновационного проектирования. Ульяновск: УлГТУ 2011, 246 с.
6. www.science.gov.az – Сайт Национальной Академии Наук Азербайджана
7. <https://www.economy.gov.az/article/international-reports/21565>
8. <https://azerbaijan.un.org/az/sdgs>
9. <https://www.iso.org/ru/committee/7203984.html>

CORPORATE GOVERNANCE STANDARDS IN BANKS

Hasan HASANZADE¹, Baku, Business University

In the economic literature, the term "corporate governance" is usually interpreted in two ways. On the one hand, it is understood as a set of relations in the field of organization and management of the joint-stock company (corporation). On the other hand - various participants of the corporate governance society (board).

The supervisory board is considered as a system of regulating the division of rights and obligations between shareholders and employees. The corporate form of business is a relatively new phenomenon, and it has emerged in response to certain requirements of the time.

Keywords: *Corporate governance, commercial banking, strategic planning, methodological quality indicators, investor.*

В экономической литературе термин «корпоративное управление» обычно трактуется двояко. С одной стороны, под ним понимается совокупность отношений в области организации и управления акционерным обществом (корпорацией). С другой стороны - различные участники общества корпоративного управления (совет).

Наблюдательный совет рассматривается как система, регулирующая разделение прав и обязанностей между акционерами и сотрудниками. Корпоративная форма бизнеса - явление относительно новое, возникшее в ответ на определенные требования времени.

Ключевые слова: *корпоративное управление, коммерческий банкинг, стратегическое планирование, методологические показатели качества, инвестор.*

JEL: *G3, G21, O16*

Corporate governance covers the structures and processes in the direction and supervision of banks. Corporate governance regulates relations between management, the Supervisory Board, shareholders with a controlling stake, minority shareholders and other stakeholders.

Highly organized corporate governance expands the activities of companies, contributes to the sustainable development of the economy by increasing their access to foreign capital. In developing countries, the focus of government and academics on corporate governance has been focused on the potential role of corporate governance in increasing companies' access to local and global capital. However, regardless of the need for access to capital, good corporate governance results in more productive activities. Advanced management structures and processes improve the decision-making process within the company, provide effective planning for the change of senior management, increase the opportunities for sustainable development of companies, regardless of the type of activity and financial sources.

A well-organized company is accountable to its shareholders and other stakeholders (eg employees, creditors, customers, and the general public) and ensures transparency. As a result, a well-organized company from the point of view of corporate governance also has the opportunity to develop in other aspects, such as the environmental and social spheres.

As James Wolfensohn, President of the World Bank, put it: "The management of corporations in the world economy is as important as the governance of states."

Corporate governance is a complex of relationships between the company's management, the Supervisory Board, shareholders and other stakeholders. The corporate governance system consists of structures and processes designed to manage and control the company, the main purpose of which is to achieve sustainable development in companies by organizing fairness, transparency and mutual accountability. An effective corporate governance system means better control and strategic planning, reducing operational risks and litigation. The application of this system increases the international prestige of companies by ensuring transparency in companies, facilitates the attraction of investments, reduces the cost of attracted capital.

However, corporate governance is not just about procedures and rules. It is a different view of governance, the ability to see one's own interests in the interests of others.

¹ © *Hasan HASANZADE, hh.hasan.hasanzade@gmail.com*

In recent years, the importance of corporate governance in the world economy is constantly growing. The large-scale crisis, especially in developed Western countries, has prompted companies to focus on this area. In the past, investors focused on the competitiveness and financial condition of companies, but now the corporate governance index has become more relevant, and therefore, companies trying to attract investment should first try to improve corporate governance systems.

In countries rapidly integrating into the world economy, corporate governance institutions are being established to more effectively organize public policies to increase the international competitiveness of local companies, to transform the country from an importer to an exporter, and to increase the country's investment attractiveness.

The Ministry of Economic Development together with relevant government agencies takes appropriate measures to develop and apply a modern corporate governance system model for economic entities operating in the country, prepares proposals on effective management of state assets, formation and implementation of state policy in corporate governance, participates in the development of the regulatory framework. One of the main tasks of the Ministry in this field is to develop and apply modern corporate governance systems by studying the best practices of developed countries, to take appropriate measures to build international cooperation.

Of all the financial institutions, only banks need help has the ability to provide financial resources to enterprises and at the same time control them. At one time, banks played a very important role in the economic development of many Western countries. Again, they can undertake all the work of financing and restructuring industry in countries where there are no efficient stock markets in Central and Eastern Europe. Banks are the most important and active participants in the privatization process in the region. But before doing so, banks must go through a process of fundamental restructuring. Most banks in the region suffer huge losses due to non-payment (which is a result of the legacy of the banking system). As a result, these banks are not able to invest, many are technically impossible, and there is no need to talk about the restructuring of the industry. To perform the new functions, banks must recapitalize.

Result: Corporate governance is a system of relations that covers the structure and processes in the direction and supervision of banks. These structures and processes regulate relations between management, the Supervisory Board, the controlling stake and minority shareholders, and other stakeholders. Good corporate governance increases competitiveness, facilitates corporate access to capital markets, and thus contributes to the development of financial markets and stimulates economic growth. Improving the methods of organizing corporate governance can improve the decision-making process within the company's management structure, which should increase the efficiency of financial and business operations. Well-organized corporate

Management also helps to improve the reporting system and, consequently, reduce the risk of fraud or non-compliance by the company's executives. An effective management system should help ensure compliance with applicable laws and regulations. It is also more of companies domestically and internationally should allow them to gain a good reputation.

References

1. <https://www.economy.gov.az/article/korporativ-idareetme-nedir/21349>
2. <http://lib.bbu.edu.az/>
3. <https://www.oecd.org/daf/ca/corporategovernanceofstate-ownedenterprises/45035654.pdf>
4. <https://banco.az/az/news/korporativ-idareetme-sistemi-nedir>

Bun de tipar: 12.01.2022
Format: A4, Tiraj: 100 ex.
Com. 18. Coli de tipar conv.: 36,9

Complexul Editorial, INCE, 2021
Chişinău, str. Ion Creanga, 45
fax.(+37322) 74-37-94, tel.: 0-22-50-11-30
www.ince.md, catalina.grapa@ince.md